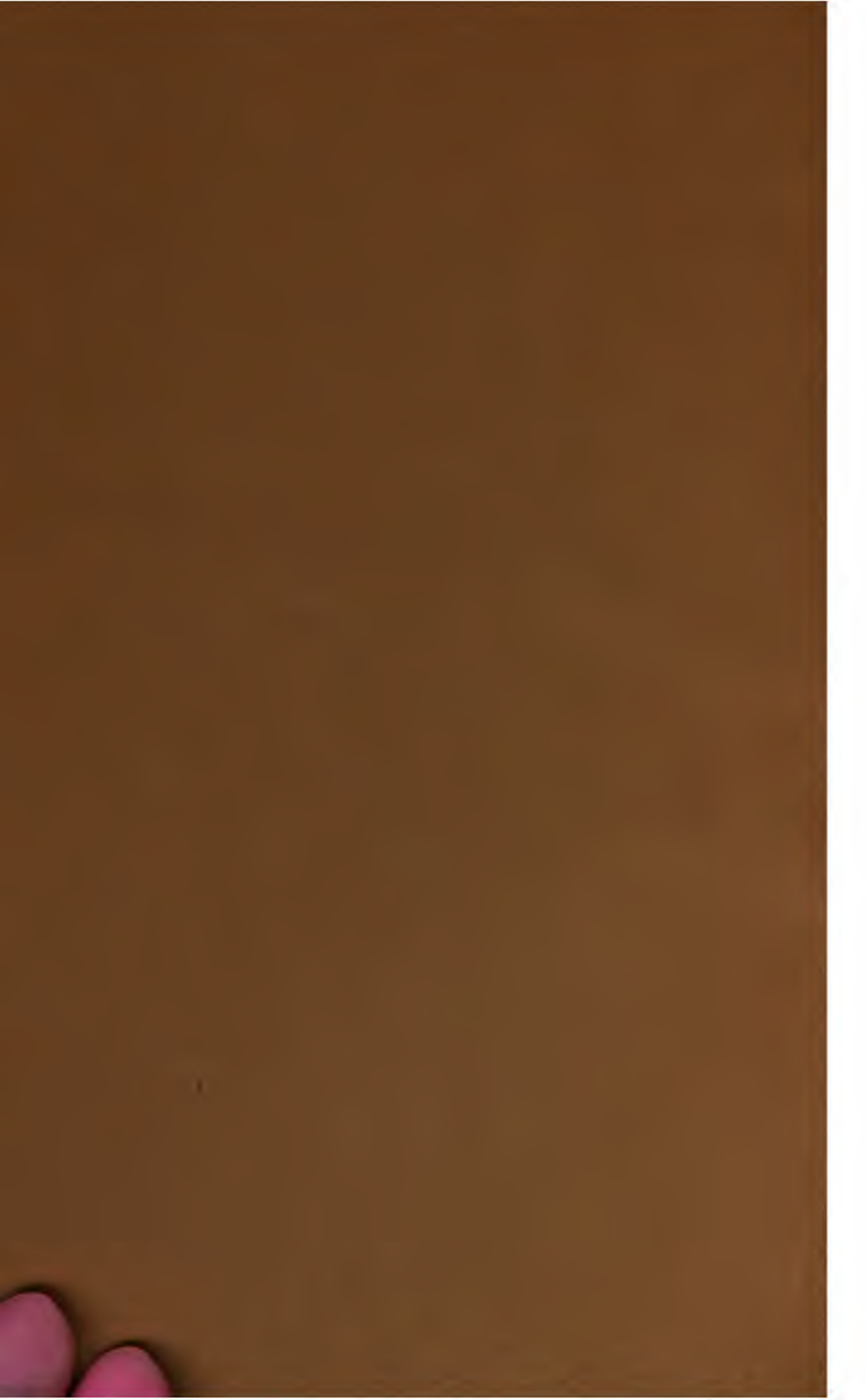

UC-NRLF
$B 78 295

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

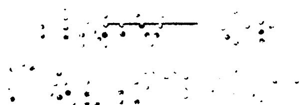
Wagemann

HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET

AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

TREDJE BIND

KRISTIANIA
P. T. MALLINGS BOGTRYKKERI
1875

INDHOLD.

Side.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

1873 og 1874.

Foreningens Vedtægter

(efter Beslutning i Generalforsamling den 22de December 1869).

§ 1. Den norske historiske Forenings Formaal er gjennem Udgivelse og Understøttelse af Skrifter at fremme historisk Studium og Kundskab nærmest med Hensyn til Fædrelandet og dets Litteratur.

§ 2. Foreningen udgiver et Tidsskrift for historisk Videnskabelighed, hvori optages ikke blot egentlige historiske Fremstillinger, men ogsaa Arbeider henhørende til den nordiske Sprog- og Oldtidsvidenskab samt ethnographiske, topographiske eller statistiske Skildringer af Landet og Folket. Ved Siden heraf kan særskilt udgives større historiske Arbeider. Forsaavidt Foreningens Midler tillade det, virker den ogsaa ved Udgivelse af ældre Skrifter, der have litterær og historisk Interesse.

§ 3. Ordentligt Medlem af Foreningen er Enhver, som anmelder sig for Bestyrelsen og erlægger til Foreningens Kasse et Bidrag af 1 Spdlr. aarlig eller 15 Spdlr. een Gang for alle. Bestyrelsen kan indbyde overordentlige eller Æresmedlemmer, som ikke erlægge Kontingent. Medlemmerne erholde alle af Foreningen udgivne Skrifter.

§ 4. Foreningens Anliggender varetages af en Bestyrelse af fem Medlemmer, som i Tilfælde af Vakance supplere sig selv indtil næste Generalforsamling. Aarlig udtræder vexelvis de to eller tre ældste Bestyrelsesmedlemmer; forsaavidt flere Medlemmer have fungeret i lige lang Tid, afgjør Lodtrækning, hvem der skal udtræde. Bestyrelsen samles paa Formandens Indbydelse saa ofte, som et af dens Medlemmer forlanger det.

§ 5. En af Bestyrelsen antaget Kasserer aflægger aarligt Regnskab, som, efterat være revideret af dertil valgte Revisorer, fremlægges for den næste ordentlige Generalforsamling.

§ 6. I Begyndelsen af Aaret holdes i Christiania efter offentlig Indbydelse fra Bestyrelsen en Generalforsamling. I denne vælges Medlemmer af Bestyrelsen og to Revisorer, afgives Beretning om Foreningens Virksomhed og Fremgang, fremlægges det foregaaende Aars Regnskab og forhandles forøvrigt alle de Gjenstande, Foreningen vedkommende, som af Bestyrelsen eller noget andet af Foreningens Medlemmer maatte bringes under Diskussion. Bestyrelsen kan ogsaa sammenkalde overordentlige Generalforsamlinger, naar den finder Saadant hensigtsmæssigt.

§ 7. Forandringer i disse Vedtægter kunne alene ske i Foreningens ordentlige Generalforsamling. Forslag til saadanne Forandringer maa fremsættes saa betimelig, at de af Bestyrelsen kunne kundgjøres 1 Maaned forinden Mødet. For at give Beslutninger, som forandre Vedtægterne, Gyldighed, maa mindst 20 Medlemmer være tilstede.

§ 8. Foreningen træder i Virksomhed fra 1ste Januar 1870.

Generalforsamling den 8de November 1873.

Formanden, Rigsarchivar Birkeland, oplæste Beretningen om Foreningens Stilling og Virksomhed i det forløbne Aar, der var saalydende:

„Af det historiske Tidsskrift, som Foreningen udgiver, er i Løbet af Aaret 1872 udkommet 2det Binds 2det og 3die Hefte, hvormed dette Bind er afsluttet. Af Cand. mag. Y. Nielsens Skrift om Cantsler Jens Bjelke er udgivet 2det og 3die Hefte, hvormed Værket er tilendebragt. Ialt udgjøre de til Foreningens Medlemmer i Aarets Løb omdelte Skrifter 38¼ Ark foruden et photolithographeret Facsimile.

Udgifterne have i 1872 udgjort:

Honorarer	286	Spd.	„	ß
Trykning og Papir.	538	—	72½	-
Facsimile af Holberg	30	—	„	-
Heftning og Indbinding	43	—	93	-
Avertissementer	4	—	60	-
Ombringelse og Incassation for indenbyes Medlemmer .	16	—	65	-

Porto for 228 Exemplarer, der forsendes gjennem Posten . , ...	28	Spd.	49	β
Provision til Foreningens Commissionærer	52	—	48	-
Expedition, Kasse-, Regnskab- og Oplagshold . . .	98	—	„	-
Diverse Udgifter	7	—	30	-
Tilsammen	1105	Spd.	57½	β.

Cassebeholdningen udgjorde ved Aarets Begyndelse 12 Spd. 20½ Sk. og ved dets Udgang 183 Spd. 28 Sk. Restancerne ere i samme Tid stegne fra 330 Spd. til 438 Spd., hvoraf 320 Spd. var resterende Contingent for 1872. Revisionen har i sin Indstilling gjort Bemærkninger ved dette temmelig betydelige Beløb, der forøvrigt allerede er meget formindsket. Bestyrelsen har havt og vil fremdeles have sin Opmærksomhed henvendt paa Ønskeligheden af, at Restancebeløbet reduceres.

Foreningens Medlemmer have udgjort ialt 1242 mod 1225 i 1871 og 1180 i 1870. Af de 1242 Medlemmer ere 114 udenfor Landet, deraf 91 i Danmark (i 1871 kun 24). De danske Medlemmer betale næsten alle halv Contingent ifølge den med den danske historiske Forening bestaaende Overenskomst. Antallet af de Medlemmer af vor Forening, som paa samme Vilkaar ere indmeldte i den danske historiske Forening, udgjør 38.

Foruden Medlemmernes Contingent er der i Aarets Løb taget til Indtægt et Bidrag af 100 Spd. fra Fondet for historiske Kildeskrifters Udgivelse og Bearbeidelse, hvormed Udgivelsen af Y. Nielsens Arbeide over Jens Bjelke har været fremmet.

Det Foreningen tilhørende Legat, der ifølge Corpslæge J. Vogts Bestemmelse er dannet ved Honoraret for J. H. Vogts Optegnelser og skal forøges ved, hvad der siden maatte indkomme ved Salg af dette Verk gjennem Boghandelen, udgjør for Tiden 291 Spd. 32 Sk. Over Renterne er hidtil ingen Disposition truffet.

Af Bestyrelsens Medlemmer udtræde denne Gang undertegnede Birkeland og Rygh, i hvis Sted nyt Valg paa to Medlemmer bliver at foretage.

Christiania den 7de November 1873.

M. Birkeland. O. Rygh. Sophus Bugge. L. Daae. N. Nicolaysen."

Derefter forelagdes Kassererens Regnskab for 1872 samt Revisionens Antegnelser med Kassererens Besvarelser, og Antegnelsesposterne decideredes af Generalforsamlingen.

Formanden opfordrede de Tilstedeværende til at yttre sig i Anledning af Foreningens Virksomhed og Forhold. Ingen forlangte Ordet.

De fratrædende Bestyrelsesmedlemmer og Revisorer gjenvalgtes ved Acclamation.

Generalforsamling den 31te October 1874.

Formanden, Expeditionssecretair Birkeland, oplæste Beretningen om Foreningens Stilling og Virksomhed i forrige Aar, hvilken Beretning var saalydende:

„Af Foreningens historiske Tidsskrift er i 1874 udkommet 3die Binds 1ste Hefte. Ved Siden heraf har Foreningen udgivet et Bind, indeholdende de af Petter Dass's Arbeider, som have historisk eller topographisk Interesse eller hidtil have henligget utrykte, ledsagede af Forfatterens Levnetsbeskrivelse og Portræt, textkritiske Anmærkninger m. m. Med dette Bind var det Meningen at forberede en samlet Udgave af Petter Dass's Skrifter, som skulde besørges af Cand. mag. A. E. Eriksen, men paa Grund af de øvrige Skrifters Indhold kunde Udgivelsen ikke overtages af Foreningen. Der er imidlertid sluttet en Overenskomst med Boghandler J. W. Cappelen, der med nogen Understøttelse fra Foreningens Side, idet 500 Exemplarer af det udgivne (1ste) Bind ere ham overladte for en billig Pris, har overtaget Fortsættelsen af den samlede Udgave, som i det Hele skal udgjøre 3 Bind.

De til Foreningens Medlemmer i Aarets Løb uddelte Skrifter udgjøre i det Hele 42 Ark foruden et Portræt.

Udgifterne have i 1873 udgjort:

Honorarer	292	Spd.	„	ß
Trykning og Papir	568	—	28	-
Portræt af Petter Dass	66	—	60	-
Heftning og Indbinding	46	—	25	-
Avertissementer	4	—	66	-
Ombringelse og Incassation for indenbyes Medlemmer	18	—	4	-
Porto for 220 Exemplarer som forsendes gjennem Posten	27	—	60	-
Provision til Foreningens Commissionærer	67	—	42	-
Expedition, Kasse-, Regnskabs- og Oplagshold . .	103	—	25	-
Diverse Udgifter	13	—	15	-
Tilsammen	1207	Spd.	85	ß.

Cassebeholdningen udgjorde ved Aarets Begyndelse 183 Spd. 28 Sk. og ved dets Udgang 193 Spd. 29¼ Sk. Restancerne vare i samme Tidsrum sunkne fra 438 Spd. til 372 Spd., hvoraf 169 Spd. var resterende Contingent for Aaret 1873. Da Restancerne i det næstforegaaende Aar steg fra 330 Sp. til 438 Spd., er der altsaa indtraadt en betydelig Forbedring i dette Forhold, der har været Gjenstand for Revisionens og Bestyrelsens Opmærksomhed.

Medlemmernes Antal har været 1206. Deraf ere 124 udenlandske. De 90 Medlemmer, som Foreningen har i Danmark, betale næsten alle halv Contingent ifølge den med den danske Forening fremdeles bestaaende gjensidige Overenskomst.

Det Vogtske Legatfond, der ifølge forrige Aarsberetning udgjorde 291 Spd. 32 Sk., er dels ved Renter, dels ved Salg af J. H. Vogts Optegnelser voxet til 309 Spd. 87 Sk. Over Renterne er hidindtil ingen Disposition truffet.

Af Bestyrelsens Medlemmer udtræde denne Gang efter Lovene undertegnede Bugge, Daae og Nicolaysen.

Christiania den 31te October 1874.

M. Birkeland. O. Rygh. Sophus Bugge. L. Daae. N. Nicolaysen."

Derefter fremlagdes Kassererens Regnskab for 1873 med Revisionens Antegnelser og Kassererens Besvarelser, og Decision blev afsagt af Generalforsamlingen.

Formanden opfordrede dernæst de Tilstedeværende til at yttre sig i Anledning af Foreningens Stilling og Virksomhed. Ingen forlangte Ordet.

De fratrædende Bestyrelsesmedlemmer og Revisorerne gjenvalgtes ved Acclamation.

I et derpaa følgende Bestyrelsesmøde erklærede Expeditionssecretair Birkeland, at han paa Grund af den i hans Embedsstilling indtraadte Forandring ikke kunde modtage Gjenvalg til Formand. Til Formand valgtes derefter Professor Rygh.

Bestyrelse.

Professor O. Rygh (Formand).
Expeditionssecretair M. Birkeland.
Professor Sophus Bugge.
Universitets-Bibliothekar L. Daae.
Antikvar N. Nicolaysen.

Revision.

Kgl. Fuldmægtig Th. Boeck.
Kst. kgl. Fuldmægtig Otto Gr. Lundh.

Kasserer.

P. T. Mallings Boghandel.

Medlemmer.*)

Hs. Maj. Kong Oscar II.

Aabel, A., Distriktslæge. Førde.
Aagaard, A., Konsul. Tromsø.
Aagaard, N., Sagfører. Hammerfest.
Aagaard, Y., Stud. med. Kristiania.
*Aall, D. M., Kand. jur. Arendal.
Aall, J. C., Amtmand. Porsgrund.
Aall, Jacob, Jernverksejer. Egelands Verk.
Aall, Jørgen, Jernverksejer. Nes Verk.
Aall, Th., Bureauchef. Kristiania.
*Aalborgs Stiftsbibliothek.
Aarestrup, Hanne, Frøken. Bergen.
Aarflot, J., Boghandler. Aalesund.
*Aars, J., Skolebestyrer. Kristiania.
Aas, J., Apotheker. Bodø.
Aas, Johs., Handelsmand. Hemnes.
Aas, P. N., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Aasen, I., Stipendiat. Kristiania.
*Adeler, Baron, Allingegaard ved Silkeborg.
*Adler, D. B., Grosserer. Kjøbenhavn.
Aga, J., Gaardbruger. Ullensvang.
Album, M., Overlærer. Drammen.
Alstrup, N., Sogneprest. Snaasen.
Amble, O., Sagfører. Vivelstad, Helgeland.
Amundsen, O. C., Adjunkt. Tromsø.
Andersen, J., Byrets-Assessor. Kristiania.
Andersen, L., Kjøbmand. Moss.
Andersen, Ove, Overretssagfører. Arendal.
*Andersen, S. C., Konsul. Kristiania.
Andresen, A. M., Lensmand. Lærdal.
*Andresen, C. W., Højesterets-Assessor. Kristiania.
Andvord, R., Kjøbmand. Kristiania.
Angell, C., Toldkasserer. Fredrikshald.
Angell, J. M. L., Kaptejn. Bergen.
Anker, B. O., fhv. Sorenskriver. Kristiania.
Anker, Chr., Grosserer. Fredrikshald.
Anker, H., Skolebestyrer. Sagatun ved Hamar.
Anker, H. M. F., Premierløjtnant. Kristiania.
Arbo, C., Kompagnikirurg. Drammen.

*) De med * betegnede ere tillige Medlemmer af „den danske historiske Forening“.

Arendals Haandverkerforening.

Arenfeldt, C., Skolebestyrer. Kristianssand.

Arentz, D., Toldinspektør. Laurvik.

Arentz, G. M., Sagfører. Hadsel.

Arentz, H., Protokolsekretær ved Højesteret. Kristiania.

Arentz, N. P., Overlærer. Throndhjem.

Arneberg, Chr., Justitiarius ved Byretten. Kristiania.

Arnesen, K., pers. Kap. Røken.

Arnesen, M., Adjunkt. Fredrikshald.

Arnesen, Rich. Bergen.

*Arnet, R. R., Provst. Vedø.

*Arntsen, J., Kirkesanger. Bindalen.

Arntzen, C., Justitiarius ved Stiftsoverretten. Kristiania.

Arup, Th., Bureauchef. Kristiania.

*Asbjørnsen, P. Chr., Forstmester. Kristiania.

Aschehoug, H., & Co., Boghandlere. Kristiania. (2 Expl.).

Aschehoug, N. D., Byfoged. Laurvik.

Aschehoug, Th. H., Professor. Kristiania.

Aschehoug, W. H., Toldkasserer. Kristiania.

Aschjem, H. J., Gaardbruger. Laurdal.

Astrup, M., Kjøbmand. Kristianssund.

Athenæum, Læseselskab i Bergen.

*Athenæum, Læseselskab i Kjøbenhavn.

*Athenæum, Læseselskab i Kristiania.

Athenæum, Læseselskab i Throndhjem.

Aubert, L. M. B., Professor. Kristiania.

*Bache, N., Kand. jur. Kjøbenhavn.

*Bachke, A. S., Kand. min., Direktør. Ytterøen.

*Bachke, O. A., Overrets-Assessor. Kristiania.

Backer, A., Distriktslæge. Skien.

*Backer, Z., Overretssagfører. Laurvik.

Balchen, A., Sogneprest. Sarpsborg.

Balchen, F., Bestyrer af Kristiania Døvstumme-Institut.

Balchen, L., Kjøbmand. Kristiania.

Bang, A. C., Prest. Kristiania.

*Bang, F. S., Justitsraad, Bankkasserer. Kjøbenhavn.

Bang, H. R., Raadmand. Bergen.

Barstad, J., Løjtnant. Tønsberg.

*Bassøe, P. F., Provst. Raade.

Baumann, N. H., Foged. Laurvik.

Bay, C., Sagfører. Hamar.

Bech, A., Overretssagfører. Fredriksstad.

Bech, J. K. Stenkjær.

*Beck, J. A., Etatsraad, Godsejer. Taarnborg ved Korsør.

Beer, J. H., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.

Beer, M., Kand. jur. Kristiania.

Belshejm, J., Sogneprest. Bjelland.

*Bendixen, B. E., Adjunkt. Kristianssund.

Berg, Claus, Handelsfuldmægtig. Throndhjem.

Berg, G., Skolelærer. Nesne, Helgeland.

Berg, J. P., Provst. Fredriksværn.

Berg, M. Ø., Toldkasserer. Hammerfest.

Berg, O. M., Kand. jur. Kristiania.
Berg, S., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Berge, O. C., Missionskasserer. Tromsø.
*Bergens Musæum.
Berger, J., Konsul. Hammerfest.
Bergh, Johan, Højesterets-Advokat. Throndhjem.
Bergh, Johs., Høiesterets-Advokat. Kristiania.
Bergh, Sverre, Premierløjtnant. Kristiania.
Bergstrøm, Statsraad. Stockholm.
Berling, E. W., Bibliothekar. Lund.
Bernhoft, Th. C., Kateket. Porsgrund.
de Besche, J., kgl. Første-Livmedikus. Kristiania.
*Bessesen, B. T., Provst. Kvindhered.
Bessesen, H., Adjunkt. Kristianssand.
Beyer, M., Stiftsoverrets-Assessor. Bergen.
Bibliothek, det store kgl. Kjøbenhavn.
Biblioteket, kungl. Stockholm.
Birch, H. J., Sagfører. Moss.
*Birch-Reichenwald, C., Sorenskriver. Kristiania.
Birch-Reichenwald, P., Højesterets-Advokat. Kristiania.
Birkeland, J., Raadstueskriver. Bergen.
*Birkeland, M., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Birkeland, P. H., Biskop. Bergen.
Bjørnsgaard, P. Chr., Telegrafstations-Bestyrer. Østerrisør.
Bjørnson, P., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Bjørnstad, A. Th., Kateket. Ekersund.
Bjørnvall, A., Kand. filos., Kadet. Kristiania.
Blagstad, Johan, Handelsmand. Throndhjem.
Blehr, O., Kand. jur. Nordfjord.
Blehr, Th., Kand. jur., Redaktør. Bergen.
Blich, C. J., Høiesterets-Assessor. Kristiania.
Blichfeldt, Chr., fhv. Toldkasserer. Drammen.
Blichfeldt, Robt., Apotheker. Mandal.
Blix, E., Universitets-Stipendiat. Kristiania.
*Bloch, V., Rektor. Fredericia.
Blom, H., Rektor. Fredrikshald.
Blom, H. J., Provst. Lillehammer.
Blytt, A., Konservator. Kristiania.
Blytt, P., Mægler. Bergen.
Boeck, C., Professor. Kristiania.
Boeck, H., Læge. Kristiania.
*Boeck, Th., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
*Bohr, J. L. S., Provst. Slesvig pr. Ribe.
Bonnevie, J., Stiftamtmand. Kristianssand.
Bonnevie, N., Amtmand. Arendal.
Bonnier, Adolf, Boghandler. Stockholm.
Borch, K., Overlærer. Stavanger.
Borgen, A. E. Drammen.
Borgen, F., Høiesterets-Advokat. Kristiania.
Borgen, H. P., Grosserer. Kristiania.
*Bornemann, J. A., Professor. Kjøbenhavn.
Boye, N. E., Sagfører. Bodø.
Boyesen, E., Kasserer. Borregaard ved Sarpsborg.
Boyesen, J., Student. Kristiania.

*Brandt, Fr., Professor. Kristiania.
Brecke, H., Kand. jur. Molde.
Bredahl, P. E., Overretssagfører. Moss.
Breien, J., Foged. Nordre Helgeland.
*Bricka, C. F., Kand. mag. Kjøbenhavn.
Brinch, Chr., Værftsejer. Kristiania.
Brinchmann, L., Sogneprest. Hemnes.
Broch, B., Bankchef. Drammen.
Broch, S., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
*Brock, Alb., Kand. mag. Kristiania.
Brodtkorb, E., Proprietær. Thjøttø.
*Brodtkorb, H. H., Kand. jur., Gaardbruger. Kjørbo, Bærum.
Brodtkorb, J., Frøken. Bergen.
Brodtkorb, Joh., Proprietær. Thjøttø.
Bruenech, C. A., Verksfuldmægtig. Kristiania.
Bruenech, J. V., Kand. filos. Kristiania.
Bruland, Oluf, Handelsfuldmægtig. Bergen.
Brun, Andr., Boghandler. Throndhjem.
Brun, J. M., Provst. Laurvik.
Brun, Joh., Apotheker. Throndhjem.
Brun, S., Løjtnant. Throndhjem.
*Bruun, Chr., Justitsraad., Bibliothekar. Kjøbenhavn.
*Bruun, E., Oberst. Kjøbenhavn.
Bryn, Th., Stadsfysikus. Throndhjem.
Brynie, O., Bureauchef. Kristiania.
Buch, J. W., Kjøbmand. Throndhjem.
Buck, Fr. B., Kjøbmand. Throndhjem.
Buck, H. N., Læge. Kristiania.
Bugge, F. V., Professor. Kristiania.
Bugge, N. M., Byfoged. Fredriksstad.
Bugge, S., Professor. Kristiania.
Bukier, N. D., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Bull, A., Generalkrigskommissær. Kristiania.
Bull, Chr., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Bætzmann, F., Journalist. Kristiania.
Bøckmann, S. G., Skolebestyrer. Drammen.
Bødtker, J., Byfoged. Tønsberg.
Bøgh, Joh., Kand. filos. Bergen.
Bølling, L. N. E., Løjtnant. Fredrikshald.

Cammermeyer, A., Boghandler. Kristiania.
Capjon, A., Grosserer. Drammen.
Capjon, J., Grosserer. Drammen.
Cappelen, J. W., Boghandler. Kristiania.
Carstens, B. A., Fotograf. Vossevangen.
Carstens, M. C., fhv. Overlærer. Throndhjem.
Centralarkivet for Throndhjems og Tromsø Stifter. Throndhjem.
*Christensen, Kammerraad. Hørsholm.
Christensen, H. O., Byfoged. Stavanger.
Christensen, Thv., Bureauchef, Kammerherre. Kristiania.
Christiansen, C., jun., Kjøbmand. Laurvik.
Christiansen, Chr., Kopist. Kristiania.
Christie, A. B., pers. Kapellan. Ullensvang.

Christie, H., Premierløjtnant. Bergen.
Christie, W. E., Kjøbmand. Kristianssund.
Christie, W. F. K., Distriktslæge. Ullensvang.
Chrystie, N., Skattefoged. Throndhjem.
Clason, R. M., Distriktslæge, Lyngen.
*Cold, D. H. O., Dr. med., Distriktslæge. Frederiksverk. Danmark.
Coldevin, Isach, Proprietær. Dønnes, Helgeland.
*Collett, Alf, Kand. jur. Kristiania.
*Collett, J., Amtmand. Kristiania.
Collett, Th., Distriktslæge. Lindaas.
Collett, W., kst. kgl. Fuldmægtig. Stockholm.
Conradi, A., Kand. jur. Kristiania.
Conradi, J. F. C., Sagfører. Drammen.
Coucheron, P., Skoledirektør. Bergen.

Daa, L. Kr., Professor. Kristiania.
Daae, H. W., Udskiftningsformand. Ørskoug.
*Daae, L., Foged. Ørskoug.
*Daae, L., Universitets-Bibliothekar. Kristiania.
Daentzell, Th., Apotheker. Sandnes.
Dahl, J., Distriktslæge. Fjælberg.
Dahl, K., Fængselsprest. Bergen.
Dahl, O. M., Sorenskriver. Stordøen.
Dahl, W. S., Højesterets-Advokat. Vestnes.
*Dahl, Kammerherreinde. Moesgaard ved Aarhus.
Dahle, M. K., Handelsbetjent. Aalesund.
*Dahlenborg, K., Overlærer. Aalborg.
*Dahlerup, C. G., Sogneprest. Øster-Ulslev, Laaland.
*Dahlerup, H. L., Justitsraad, Kontorchef. Kjøbenhavn.
*Dahll, L. Chr., Oberstløjtnant. Stockholm.
Dahll, T., Bergmester. Kragerø.
Dahm, E., Læge. Kristianssand.
Danchertsen, J., Distriktslæge. Tromsø.
Danielssen, D. C., Overlæge. Bergen.
Dass, M. B., Vagtmester. Sannesøen.
Debes, J. L., fhv. Sogneprest. Kristiania.
Dedekam, A., Agent. Mandal.
Dekke, R., Frue. Bergen.
Devold, O. E., Kjøbmand. Aalesund.
Dietrichson, H., Postmester. Skien.
Dietrichson, N. G., Kand. jur. Kristiania.
Dircks, Chr., Bogtrykker. Moss.
Diricks, C. F., Fyrdirektør. Kristiania.
Dons, L., Kasserer. Throndhjem.
Dop, Th. A., Sogneprest. Kristiania.
Drammens Lærerforening.
Dreyer, C. F., Kjøbmand. Tromsø.
Dreyer, Chr., Kjøbmand. Tromsø.
*Drolsum, Axel C., Bibliotheks-Amanuensis. Kristiania.
Dunker, G., Bureauchef. Kristiania.
Dybwad, H., Bureauchef. Kristiania.
Dørum, J. M. Throndhjem.
Døsen, H. R., Landhandler. Lyster.

Egeberg, Peder C., Ritmester. Kristiania.
Egeberg, Westye, Grosserer. Kristiania.
Ehrensvärd, A., Greve. Stockholm.
Eide, S., Skibsreder. Arendal.
Ejds Lærerforening. Nordfjord.
Elieson, E., Kavalleri-Løjtnant. Østre Thoten.
Elligers, J., Kand. theol. Arendal.
*Elmquist, Adjunkt. Fredericia.
Elster, F. C., Foged. Surendal.
Enge, N. N., Lensmand. Sande.
Engelsen, H. J., Sorenskriver. Stenkjær.
Enger, K. A., Politimester. Tromsø.
Erichsen, H. N., Kand. theol. Horten.
Erichsen, J. W., pers. Kap. Drammen.
Erichsen, W., Byrets-Assessor. Kristiania.
*Eriksen, A. E., Kand. mag. Kristiania.
Eriksen, J. A., Kand. mag. Kristiania.
Eriksen, Julius, Kontorist. Throndhjem.

Fabritius, H., Overretssagfører. Ullensaker.
Fabritius, W. C., Bogtrykker. Kristiania.
Falch, J. W., Kjøbmand. Laurvik.
Falck, F. E., Lensmand. Solvorn i Sogn.
Falck, Ths. S., Konsul. Stavanger.
Falkenberg, B., Forligelseskommissær. Kristiania.
Falsen, C., Løjtnant. Kristiania.
Falsen, E. M., Sorenskriver. Bergen.
Falsen, J. C., Statsraad. Kristiania.
Fasting, Th., Overretssagfører. Kristianssund.
Faye, G. S., Sogneprest. Høland.
Faye, J. B., Bankchef. Bergen.
Faye-Hansen, D., Byfoged. Drøbak.
Fearnley, H. E., Sogneprest. Ejdskog.
Feyer, C., fhv. Sorenskriver. Ekersund.
*Fiedler, F. J., Konferentsraad, Overrets-Justitiarius. Kjøbenhavn.
Finch, H. F., Kand. theol. Tønsberg.
Finckenhagen, O. J., Kjøbmand. Hammerfest.
Finne, H., Overretssagfører. Stavanger.
Finne, J., Kjøbmand. Throndhjem.
Finne, P. N., Kjøbmand. Throndhjem.
Fjeldstad, F., Postbetjent. Kristiania.
Fleischer, A. J., Sogneprest. Gausdal.
Fleischer, J. N., Grosserer. Kristiania.
Fliflet, N., Overretssagfører. Hamar.
Floer, B., Handelsmand. Hasvik.
Flor, Ludv., Kjøbmand. Kristianssund.
Folkestad, H. O., Biskop. Hamar.
Foltmar, F. C., pers. Kapellan. Aarnes.
*Forchhammer, J., Dr. phil., Rektor. Herlufsholm.
Foss, Skolelærer. Kristianssand.
Foss, H., Kadet. Kristiania.
Fosse, H., Kirkesanger. Etne.
*Frederiksborgs lærde Skole.
Fredriksstads Skoles Bibliothek.
*Fridericia, Kand. mag. Kjøbenhavn.

Friele, D. H., Kand. jur. Kristiania.
Friele, Henr., Mægler. Bergen.
Friis, J. A., Professor. Kristiania.
Friis, Joh., Rektor. Kristianssand.
Fritsch, A., Boghandler. Leipzig. (2 Expl).
Fritze's Bokhandel. Stockholm. (3 Expl.).
*Fritzner, J., Provst. Thjødling.
Frølich, C., Bureauchef. Kristiania.
Frølich, F. H., Bankchef. Kristiania.
Fürst, J. D., Foged. Skedsmo.
Fuglesang, G. R., Fabrikejer. Kristiania.
Furu, O., Overretssagfører. Kristianssund.
Fyhn, Halfdan, Højesteretsadvokat. Kristiania.

*Gad, G. E. C., Boghandler. Kjøbenhavn.
Gamborg, E., Politimester. Drammen.
Garben, Joh., Politimester. Skien.
Geelmuyden, B., Ingeniør. Drammen.
Geelmuyden, I., Rektor. Bergen.
*Gellein, C. O., Fuldmægtig. Surendal.
*Gemzøe, H. M., Adjunkt. Randers.
Generalstabens Bibliothek. Kristiania.
Getz, B., Kand. jur. Throndhjem.
Gihle, P., Gaardbruger. Ø. Thoten.
*Gjellerup, S., Kand. theol. Kjøbenhavn.
Gjerstad, Jac., Premierløjtnaut. Kristiania.
Gjertsen, F., Skolebestyrer. Kristiania.
Gjessing, A., Adjunkt. Kristianssand.
Gjessing, A., Kand. mag. Kristiania.
Gjessing, K., Toldkasserer. Holmestrand.
Gjæver, Johs., Kjøbmand. Tromsø.
Gjør, C., Overretssagfører. Stavanger.
*Gleerups Bokhandel. Lund. (2 Expl.).
Glückstad, A. M., Kasserer. Kristiania.
Glückstad, Chr., Sogneprest. Hiterdal.
Gram, E., Bankdirektør. Throndhjem.
Gram, L. P., Boghandler. Throndhjem.
Gram, W., Boghandler. Kristiania.
Gran, Chr., Konsul. Bergen.
Gran, Henrik. Laxevaag ved Bergen.,
Gran, J., Skibsbygmester. Bergen.
Greve, H., res. Kapellan. Bergen.
Grimelund, H., Gaardbruger. Aker.
Grimsgaard, C., Oberst, Generalstabschef. Kristiania.
Groom, C. W., Kjøbmand. Stavanger.
Groth, Chr., Toldinspektør. Bergen.
Grøner, Th., Student. Kristiania.
Grønvold, A., Kand. jur. Kristiania.
Grønvold, N. C., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Gude, Hans, Professor. Karlsruhe.
Gulbranson, C., Kand. jur., Grosserer. Kristiania.
Gulbranson, H. R., Kand. jur., Grosserer. Kristiania.
Gulbranson, P., Grosserer. Kristiania.
Guldbrandsen, R., Løjtnant. Kristiania.
Gundersen, Ole. Øxendalsøren.
Guttormsen, L., Klasselærer. Kristianssund.

Haffner, J. F. W., Kaptejn. Kristiania.
Hafstrøm, C. B., Telegrafstations-Bestyrer. Kistrand.
Hagelsteen, Chr. Bergen.
Hagemann-Brandt, K., Ingeniørløjtnant. Kristiania.
Hagen, A. F., Løjtnant. Throndhjem.
Hagen, E. G., Sogneprest. Ytterøen.
Hagen, G., Skolelærer. Hammerfest.
Hagen, Oluf S., Kontorbetjent. Throndhjem.
Hald, L. A., Provst. Lyster.
Hall, Chr., Stiftskapellan. Ibestad.
*Hallager, Fr., Højesterets-Assessor. Kristiania.
Halle, Chr., Skolelærer. Kristianssund.
Halling, H., Sogneprest. Ø. Aker.
Hals, N., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
*Halvorsen, J. B., Journalist. Kristiania.
Halvorsen, L., Skolebestyrer. Stavanger.
Halvorsen, N., Skolebestyrer. Kristiania.
Hamar Stiftsseminarium.
*Hambro, E. J., Kand. mag. Bergen.
Hambro, E. J., Stud. jur. Kristiania.
Hammer, P. N., Foged. Alten.
Hammer, T. H., Sorenskriver. Ekersund.
Hammerstad, O., Gaardbruger. Østre Thoten.
Hansen, A., Gaardbruger. Vik i Skjeberg.
Hansen, A. E., Sogneprest. Jostedal.
Hansen, A. M., Sogneprest. Etne.
Hansen, Aug., Handelsfuldmægtig. Kristiania.
Hansen, Brødrene, Handelsfirma. Kristiania.
Hansen, C. M., Højesterets-Advokat. Kristiania.
Hansen, Carl, Genremaler. Stockholm.
Hansen, Fr., Overretssagfører. Kristianssand.
Hansen, Fritz, Kand. theol. Hamar.
Hansen, H. E., Kaldskapellan. Kristiania.
Hansen, H. V., Kopist. Kristiania.
*Hansen, J., Sogneprest. Gjerdrum.
Hansen, Kl., Læge. Bergen.
Hansen, Kr., Kand. jur. Kristiania.
Hansen, N. C. I., Postmester. Holmestrand.
Hansen, N. L., Student. Kragerø.
Hansen, Th., Kjøbmand. Throndhjem.
Hansen, W. S., Stadshauptmand. Stavanger.
Hanssen, H. C., Toldinspektør. Vadsø.
Hanssen, J., Assurance-Kasserer. Arendal.
Hanssen, J., Overretssagfører. Throndhjem.
Hansson, M. S., Højesterets-Advokat. Kristiania.
Hansteen, W., Provst. Mandal.
Harbitz, G. P., Sogneprest. Nøterø.
Hartmann, G., Rektor. Tromsø.
Hartmann, G. A., Kjøbmand. Throndhjem.
Hartwig, J., resid. Kapellan. Laurvik.
Haslund, F. A., Skoledirektør. Kristiania.

Haslund, Karl, Skibsfører. Arendal.
Hassel, H. Chr., Grosserer. Kristiania.
Hauan, J., Lensmand. Hammerfest.
Hauff, T. B., Kjøbmand. Kristianssund.
Haug, H., Postbetjent. Kristiania.
Hauge, J., Telegrafstations-Bestyrer. Bergen.
Haugen, K., Student. Tønsberg.
Haugesunds Klubselskab.
Hausmann, Chr., Sorenskriver. Nesne, Helgeland.
Havig, C. M., Lensmand. Vefsen.
*Heffermehl, A. V., Sogneprest. Hisø.
*Heffermehl, G. M., Provst. Aas.
Heffermehl, J. K., Høiesterets-Advokat. Kristiania.
Heftye, J., Stud. jur. Kristiania.
Heiberg, Ant., Boghandler. Throndhjem.
Heiberg, C., Foged. Bodø.
*Heiberg, Edv. O., Bureauchef. Kristiania.
Heiberg, H., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Heiberg, Niels. Manger.
Heide, J. C., Kjøbmand. Farsund.
Heidenreich, C., Overretssagfører. Kongsvinger.
Heidenreich, J., Overretssagfører. Kristiania.
*Heise, A., Adjunkt. Viborg.
Hellesen, G. C., Kand. jur., Grosserer. Drammen.
Helliesen, H. L., Statsraad. Kristiania.
*Helveg, L., Dr. phil. Prest. Odense.
*Henrichsen, C., Rektor. Aalesund.
Henrichsen, Chr., Agent. Throndhjem.
Henrichsen, O. E., Bankchef. Bergen.
Henriksen, H. A., Kjøbmand. Tromsø.
Henriksen, J., Kjøbmand. Tromsø.
*Herlufsholms Skolebibliothek.
Hermansen, H. O., Landhandler. Tysnes.
Hertzberg, Ebbe, Universitets-Stipendiat. Kristiania.
Hesselberg, M., Sagfører. Laurvik.
Hesselberg, N. O., Kand. jur. Kristiania.
Heubsch, F., Bankbogholder. Fredrikshald.
Heyerdahl, A., Kjøbmand. Kristianssund.
Hille, A. M., res. Kapellan. Stange.
*Hiortdahl, Th., Professor. Kristiania.
Hiorth, F. W., Overtoldbetjent. Sarpsborg.
Hiorth, K., Postexpeditør. Horten.
Hirsch, Landbrugsskolebestyrer. Hamar.
Hjorthøy, T. D., Bogtrykker. Arendal.
Hoell, H., Dampskibsfører. Fredrikshald.
Hoff, B. Fr., Kand. mag., Klasselærer. Drammen.
Hoff-Rosenkrone, G., Stamhusbesidder til Rosendal.
Hoffmann, Fr., Bylæge. Aalesund.
Hoffmann, Joh., Distriktslæge. Brønø.
Hoffmann, R., Læge. Ytterøen.
Hofgaard, G., Sorenskriver. Stavanger.

Hofgaard, S. W., Kand. mag. Kristiania.
Hofgaard, Løjtnant. Lider.
*Holck, Kaptejn. Kjøbenhavn.
Holck, L., Skolebestyrer. Bergen.
Holck, O. E., Skoledirektør. Hamar.
Holfeldt, M. K., Overlærer. Bergen.
*Holm, E., Professor. Kjøbenhavn.
Holm, H. H., Bureauchef. Kristiania.
Holm, P., Provst. Vinger.
Holmboe, C. A., Professor. Kristiania.
Holmboe, J., Statsraad. Kristiania.
Holmboe, L., Sagfører. Aalesund.
Holme, N. T., Telegrafstations-Bestyrer. Kristianssund.
*Holmsted, S., Overlærer. Frederiksborg.
Holst, A., fhv. Sorenskriver. Nesne, Helgeland.
Holst, Chr., Overintendant, Kammerherre. Kristiania.
Holst, E., Kand. real. Kristiania.
Holst, L., Kand. jur. Bergen.
Holst, M. B., Kaptejn. Strandebarm.
Holst, P. C., Brugsejer. Vefsen.
Holst, Theod., Fattigforstander. Drammen.
Holstad, Chr., Læge. Arendal.
Holter, A. R., Oberstløjtnant. Skien.
Holter, H., Grosserer. Kristiania.
Holter, J. A., Overretssagfører. Kragerø.
Holtermann, L., Sogneprest. Hol, Hallingdal.
Homann, C., Distriktslæge. Kragerø.
Horn, H., Bureauchef. Kristiania.
Horn, J. O., Toldkasserer. Moss.
Hornemann, H., Forstander. Throndhjem.
Hornemann, Proprietær. Rejnskloster.
Hornemann, R., Overrets-Justitiarius. Throndhjem.
Huitfeldt, A., Konsul. Throndhjem.
*Huitfeldt, H. J., konst. Rigsarkivar. Kristiania.
Huseby, O., Sagfører. Sogndal i Sogn.
Huun, Chr., Landhandler. Solvorn i Sogn.
Hval, Andr., Kand. theol. Kristiania.
Hveding, J., Provst. Lindaas.
Hvoslef, J., Amtmand. Laurvik.
*Hølaas, A., Kand. jur. Kristiania.

Ihlen, Chr., Kaptejn i Marinen. Kristiania.
Ingier, H., Brugsejer. Lian ved Kristiania.
Ingstad, C., Kand. juris, Kammerherre. Kristiania.
Irgens, H. H., Provst. Ullensvang.
Irgens, O., Skoleinspektør. Bergen.
Isaachsen, J., Kaptejn. Kristianssand.
Iversen, J. A., Brændevinshandler. Hammerfest.

Jacobsen, Fr., Grosserer. Fredriksstad.
Jacobsen, J., Grosserer. Fredriksstad.
Jahn, Chr., Tandlæge. Throndhjem.
*Jantzen, A. T., Prest. Kjøbenhavn.
Jarmann, A., Postexpeditør. Kristiania.
Jarmann, E., Maskinist. Kristiania.
Jarmann, J. S., Verksbestyrer. Kristiania.
Jebsen, P., Konsul. Bergen.

*Jensen, C., Borgermester. Kristiania.
Jensen, L., Lærer. Drammen.
Jensen, L. T., Handelsmand. Vefsen.
Jensen, P., Provst. Tromsøsundet.
Jenssen, Anton, Konsul. Throndhjem.
Jenssen, Hans, Kjøbmand. Throndhjem.
Johannesen, P. A., Dampskibs-Expeditør. Laurvik.
Johannesen, Iver, Forpagter. Nannestad.
Johansen, J. P., Lensmand, konst. Politimester. Svelvik.
Johnsen, Chr., Kjøbmand. Kristianssund.
Johnsen, Joh., Sagfører. Stavanger.
Johnsen, O., Farmaceut. Stavanger.
Johnson, C., Kopist. Kristiania.
Johnson, Gisle, Professor. Kristiania.
Juell, H. A., Overretssagfører. Kristiania.
Jullum, O., Boghandler. Kristianssund.
Jürgensen, Ad., Handelsmand. Vefsen.
*Jørgensen, A. D., Arkiv-Fuldmægtig. Kjøbenhavn.

Kahrs, C., Distriktslæge. Ørskoug.
Kaiser, Christian, Professor. München.
Kavli, Albert, Kontorist. Throndhjem.
Kavli, Wilh., Kontorist. Throndhjem.
Keyser, C., Skolebestyrer. Kristiania.
Keyser, F. W., fhv. Universitets-Bibliothekar. Kristiania.
Kielland, A. C., Grosserer. Stavanger.
Kielland, F. H., Løjtnant. Throndhjem.
Kielland, J., Kand. theol. Stavanger.
Kielland, J. Z., Konsul. Stavanger.
*Kierulf, A., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Kierulf, C., Bureauchef. Kristiania.
Kierulf, O. R., Statsminister. Stockholm.
Kildal, B., Kand. jur. Kristiania.
Kildal, D., Højesterets-Advokat. Kristiania.
Kildal, M. H., Sorenskriver. Ringsaker.
Kildal, P. W. W., Grosserer. Kristiania.
Kildal, Wessel, Kand. Kristiania.
*Kinch, J., Overlærer. Ribe.
Kittel, A. F., Stadsfysikus. Arendal.
Kiær, A. N., Bureauchef. Kristiania.
Kiær, Anders, Grosserer. Fredriksstad.
Kiær, F., Læge. Kristiania.
Kjeldsberg, R., Kjøbmand. Throndhjem.
Kjelsen, Th., Overretssagfører. Kristiania.
Kjelstrup, V., Sogneprest. Lurø.
Kjerschow, Chr., Stiftamtmand. Tromsø.
Klinge, J. A., Underfoged. Throndhjem.
Klingenberg, Rich., Marineløjtnant. Tønsberg.
*Klubien, A., Højesterets-Advokat. Kjøbenhavn.
Knagenhjelm, L., Overretssagfører. Throndhjem.

Knap, C. R., Overlærer. Kristianssand.
Knap, H. C., Protokolsekretær ved Højesteret. Kristiania.
Knap, N. J., Adjunkt. Kristianssand.
Knap, R., Admiral. Kristiania.
Knivsberg, J. C., Kjøbmand. Stavanger.
Knudtzon, C. A., Ritmester. Throndhjem.
Knudtzon, H. N., Konsul. Throndhjem.
Knudtzon, N. H., Konsul. Kristianssund.
Knutzen, S. S., Rektor. Drammen.
Koht, J., Apotheker. Tromsø.
Koht, P. S., Overlærer. Tromsø.
Kolbenstvedt, N., Udskiftningsformand. Suledal.
Kolderup, E., Premierløjtnant. Holmestrand.
Kolderup, P., Kjøbmand. Bergen.
Kongsbergs Læseforening.
Kongsbergs Middelskole.
Konow, F., Sagfører. Tønsberg.
Konow, H., Kand. jur. Kristiania.
Krabbe, O., Handelsmand. Ørskoug.
Krafft, C., Fabrikant. Kristiania.
Krag, H., Vejdirektør. Kristiania.
*Krarup, F., Kand. mag., Arkiv-Assistent. Kjøbenhavn.
Krebs, C. A., Sorenskriver. Fredrikshald.
*Krieger, A. F., Geheime-Etatsraad. Kjøbenhavn.
Krigsskolens Bibliothek. Kristiania.
*Kringelbach, G., Kand. jur., Arkiv-Assistent. Kjøbenhavn.
Kristensen, K., pers. Kapellan. Kristianssand.
Kristianssunds Læseselskab.
*Kristianssunds offentlige Skole
*Krog, H. A. C., Provst. Ramløse ved Frederiksverk, Danmark.
Krogh, I., Postfuldmægtig. Kristiania.
Krogh, J. C., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Krogh, P., Postmester. Vadsø.
Krohn, Hj., Student. Bergen.
Krohn, W., Konsul. Bergen.
*Kvindelig Læseforening. Kjøbenhavn.
Kyhn, Th., Sogneprest. Vardø.

Lambrechts, M., Højesterets-Assessor. Kristiania.
Lammers, E., Løjtnant. Kristiania.
Lammers, G. A., Kand. jur. Drammen.
Lammers, Thorv., Kand. jur. Kristiania.
Lampe, G., Stiftskapellan. Tromsø.
Lampe, H. J., Sogneprest. Fredriksværn.
Lampe, J. M. D., Sogneprest. Maasø.
Lampe, J. A., Farver. Bergen.
*Lampe, J. F., Sogneprest. Bamle.
Lampe, R. E. M., Sogneprest. Lekø.
Landmark, J., Oberstløjtnant, Direktør. Kongsberg.
Langberg, Malthe, Ingeniør. Stavanger.
*Lange, U. F., Rektor. Lillehammer.
Larsen, A., Kand. filos., Translatør. Kjøbenhavn.
Larsen, A., Kand. jur. Kristiania.
Larsen, J., Student. Skien.

Larsen, L., Overretssagfører. Stenkjær.
Lassen, E., Sorenskriver. Lillesand.
Lassen, H., Redaktør. Kristiania.
Lassen, J., Uhrmager. Kristiania.
*Lassen, W., Bureauchef. Kristiania.
Lehmann, H., Borgermester. Kristianssand.
Lehmkuhl, H. C., Kjøbmand. Bergen.
Lekve, O. T. Ulvik, Hardanger.
Lem, A., Amtsfuldmægtig. Bergen.
Leschly-Hansen, E., Politiadjutant. Kristiania.
*Levinsen, C. L., Overauditør. Kjøbenhavn.
Lie, Emil, Kand. jur. Mandal.
Lie, J. A., Korpslæge. Kristiania.
Lied, F. M., Sogneprest. Strand.
Lind, J. B., Kand. jur. Kristiania.
Lindegaard, J., Fotograf. Kristiania.
Lindemann, H., Proprietær. Holleby ved Sarpsborg.
Linder, N., Lektor. Stockholm.
Linthoe, C., Bureauchef. Kristiania.
Logn, A. A., Apotheker. Moss.
Lorange, A. L., Konservator. Bergen.
Lorck, F., Kjøbmand. Throndhjem.
Lorck, K., Kand. jur. Throndhjem.
Lossius, K., Kand. mag. Throndhjem.
Lossius, R., Konsul. Kristianssund.
Lous, K., Højesterets-Advokat. Kristiania.
Lund, Ant., Kjøbmand. Hammerfest.
Lund, Anton. Tromsø.
*Lund, C., Kand. mag. Kjøbenhavn.
*Lund, C., Overtoldbetjent. Drammen.
Lund, J., Kand. mag. Drammen.
*Lund, J. C., Konferentsraad. Kjøbenhavn.
Lund, O., Overretssagfører. Hammerfest.
Lund, R., Mægler. Throndhjem.
*Lund, Tr., Dr. fil. Kjøbenhavn.
Lunde, J., Gaardbruger. Vaage.
Lundequistska Bokhandeln. Upsala. (2 Expl.).
*Lundgreen, H., Bankdirektør. Throndhjem.
*Lundgreen, M. H., Ritmester. Throndhjem.
*Lundh, Otto Gr., kst. Fuldmægtig ved Rigsarkivet. Kristiania.
*Lundh, S. H., Ingeniør. Kristiania.
Lyche, Hj., Stud. filol. Kristiania.
Lyng, Th., Bureauchef. Kristiania.
Lysholm, O.K., Kjøbmand. Throndhjem.
Løberg, Hj., Gaardbruger. Bergen.
*Løkke, Jak., Overlærer. Kristiania.
Løvenskiold, O., Højesterets-Assessor. Kristiania.
Løvland, J., Skolelærer. Kristianssand.

Mack, Vilh., Kjøbmand. Tromsø.
Major, H. E., Sorenskriver. Elverum.
Malling, M. V., Kand. jur. Kristiania.
Malling, P. T., Boghandler. Kristiania.
Malmstrøm, C. G., Professor. Stockholm.
*Mansa, Landinspektør. Nykjøbing paa Mors.
Manthey, A., Stiftamtmand. Kristiania.

Manthey, A. W., Højesterets-Assessor. Kristiania.
Mariboe, W. A., Overrets-Assessor. Kristiania.
Martens, A., Læge. Bergen.
Martens, D. B., Kjøbmand. Bergen.
Marthinsen, G., Kjøbmand. Drammen.
Maschmann, H. H., Kand. jur. Kristiania.
Matheson, Chr., Kjøbmand. Throndhjem.
Mathiesen, A., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Mathiesen, C. H., Overretssagfører. Bodø.
Maursund, A., Sagfører. Tromsø.
*Mazar de la Garde, A. A. B., Etatsraad. Kjøbenhavn.
Megrund, P., Sogneprest. Loppen.
Meidell, S. B., Bureauchef. Kristiania.
Mejdell, T., Forstmester. Kristiania.
Meinerts, Fr., Kand. jur. Kristiania.
Meinich, H., Amtmand. Lillehammer.
Meisterlin, C., Kjøbmand. Throndhjem.
Meisterlin, V. M., Kjøbmand. Throndhjem.
Melkild, H. O., Lærer. Øxendalsøren.
Mellbye, O., Bureauchef. Kristiania.
*Metropolitanskolen i Kjøbenhavn.
Meyer, A., Handelsmand. Melø.
Meyer, Thv., Grosserer. Kristiania.
Meyer, W. D., Sogneprest. Tysnes.
Michelet, C., Overretssagfører. Kristiania.
Michelet, G., Major, Militær-Attaché. Berlin.
Michelsen, J., Handelsfuldmægtig. Kristiania.
*Michelsen, J. A., Konsul. Bergen.
*Middelthon, J., Overretssagfører. Kristiania.
Mikkelsen, R., Postbetjent. Kristiania.
Moe, Stud. jur. Kristiania.
Moe, O. P., Stud. med. Kristiania.
Moe, O. P. Throndhjem.
Moe, Th. M., Skibsmægler. Throndhjem.
Moe, Theod., Kjøbmand. Throndhjem.
Mohn, A. H., Kand. jur. Kristiania.
Mohn, E., Kand. mag. Bergen.
Mohr, A., Kand. jur. Kristiania.
Molde offentlige Skole.
Monrad, M. J., Professor. Kristiania.
Monsen, M. G., Kjøbmand. Stavanger.
Mortensen, M., Gaardbruger. Lille-Elvdalen.
*Moth, L., Overlærer. Sorø.
Motzfeldt, C., Stiftamtmand. Throndhjem.
Motzfeldt, K., fhv. Statsraad. Horten.
*Mourier, C. F. L., Højesterets-Justitiarius. Kjøbenhavn.
Muldskridal, E., Seminarist. Aalesund.
Munch, A., Professor. Kristiania.
Munch, A. J., Student. Kraakstad.
Munch, E. S., Sogneprest. Kragerø.
Munthe, G., Kaptejn. Solvorn i Sogn.

Muus, N. Stenkjær.
Müller, C., Rektor. Kristiania.
Müller, E. C., Kaptejn. Skogn.
Müller, W. J., Distriktslæge. Dovre.
Myhre, J. H., Foged. Elverum.
*Møller, Bolette, Frøken. Kristiania.
Møller, C. L., Stiftskapellan. Throndhjem.
Møller, H., Konsul. Porsgrund.
Møller, H. K., Sagfører. Nesne, Helgeland.
Møller, Nicolai. Porsgrund.
Mørch, E., Byfoged. Sarpsborg.

Nannestad, Chr., Sogneprest. Mo, Helgeland.
Nannestad, M. B., Sorenskriver. Drøbak.
Nergaard, A., Sagfører. Vadsø.
Nergaard, O., Sorenskriver. Bodø.
Neumann, W., Ingeniør. Bergen.
Nicolaysen, E., Kand. theol. Kristiania.
Nicolaysen, J., Professor. Kristiania.
Nicolaysen, N., Antikvar. Kristiania.
Nicolaysen, P., Kand. jur., Grosserer. Kristiania.
Nicoll, Joh., Kand. jur. Kristiania.
Nielsen, C. T., Telegraf-Direktør. Kristiania.
Nielsen, Chr., Handelsmand. Hemnes.
Nielsen, Ludvig, Kand. jur. Throndhjem.
*Nielsen, O., Dr. fil., Arkivar. Kjøbenhavn.
Nielsen, W., Sorenskriver. Kragerø.
*Nielsen, Yngvar, Kand. mag., Arkiv-Assistent. Kristiania.
Nilsen, C., Toldinspektør. Hammerfest.
Nilsen, Karl, Kand. jur. Kristiania.
*Nilsen, Karl K., Overlærer. Lillehammer.
Nilsen, N. J., Foged. Tromsø.
Nilsen, P. C., Byfoged. Tromsø.
Nilsen, Thorleif, Gaardbruger. Aasnes, Dverberg.
Nilssen, Claudius, Kjøbmand. Throndhjem.
Nissen, A. Chr., fhv. Bankkasserer. Kristiania.
Nissen, R. Tønder, Statsraad. Kristiania.
*Nissen, W., Handelsborger. Kristiania.
Nitter, Joh., Kand. theol. Dale, Søndfjord.
Norderhoug, H., Gaardbruger. Løjten.
Norman, N., Kand. jur. Kristiania.
*Nutzhorn, H., Kand. theol. Kjøbenhavn.
*Nyegaard, C. S., Sogneprest. Blidstrup, Danmark.
Nygaard, M., Adjunkt. Kristianssand.
*Nykjøbing Kathedralskole. Falster.
Nyqvist, O., Kaptejn. Kristianssand.
Næsdahl, Aug., Lærer. Mandal.
Næss, Dampskibsfører. Alstadhaug.
Næss, Ludolf, Kjøbmand. Bergen.

Oftedahl, T. N., Foged. Kongsvinger.
Ohlsen, C., Ingeniør. Kristiania.
Ohlsen, Hj., Kand. jur. Kristiania.

Olafsen, E., Kontorist. Kristiania.
Olrog, C. C., Toldinspektør. Kristianssand.
Olsen, A., Landbrugsskole-Bestyrer. Ullensaker.
*Olsen, C., Kancelliraad, Prokurator. Randers.
*Olsen, H., Kaptejn. Throndhjem.
Olsen, H. A. H., Overretssagfører. Vaage, Gudbrandsdalen.
Olsen, J. V., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Olsen, Jac., Stud. theol. Kristiania.
Olsen, K., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Olsen, K., Proviantskriver. Røros.
Olsen, K., Sagfører. Sogndal i Sogn.
Olsen, O., Lensmand. Rødø.
Olsen, O. T., Kand. theol. Kristiania.
Olsen, Olaf, Seminarist. Aalesund.
Olsen, Olaus, Kæmner. Fredrikshald.
Omsted, A., Proprietær. Grue.
Onsum, O., Kjøbmand. Kristiania.
Oppen, M., Kjøbmand. Laurvik.
Opsahl, J., Toldkasserer. Østerrisør.
Ording, J. F., Adjunkt. Drammen.
Osmundsen, J. M., Skolelærer. Farsund.
Ottesen, O., Sorenskriver. Askim.
Ottesen, P. W., Overrets-Assessor. Kristiania.
*Oxholm, Kand. fil. Rosenfeldt ved Vordingborg.

*Paludan-Müller, Fr., Professor. Kjøbenhavn.
Parelius, M. H., Sagfører. Bødø.
Parelius, R. B., Kjøbmand. Kristianssund.
Parnemann, J. C. C., Kjøbmand. Porsgrund.
Paulsen, P. A., Lærer. Kristiania.
Peacock Brothers. Sunderland.
Pedersen, S., Klokker. Drammen.
Pedersen, V., pers. Kapellan. Vestre Thoten.
Petersen, A., Byskriver. Kristiania.
Petersen, C., Boghandler. Kristiania.
Petersen, C. F., Kand. jur. Kristiania.
Petersen, C., J., Sagfører. Hamar.
*Petersen, H. G., Postinspektør. Kjøbenhavn.
Petersen, J., Hotelejer. Kristiania.
Petersen, K., Kand. mag. Kristiania.
Petersen, P., Generalkonsul. Kristiania.
Peterssen, J., Arsenals-Regnskabsfører. Kristiania.
Pettersen, A., Frisør. Bergen.
Pettersen, C. M., Landhandler. Lærdal.
Piro, Andr., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Plahte, C., Justitssekretær. Kristianssand.
Platen, C. von, Baron. Stockholm.
Platou, C., Overretssagfører. Bergen.
Platou, C. N. S., Borgermester. Bergen.
Platou, F. C. S., Sorenskriver. Nes, Romerike.
Platou, P., Kjøbmand. Kristiania.
*Ploug, Carl, Redaktør. Kjøbenhavn.
Preus, A. C., Sogneprest. Tvedestrand.

Prydz, Kjøbmand. Throndhjem.

Prytz, E. H. K., Kopist. Kristiania.

Qvam, A., Højesterets-Advokat. By ved Stenkjær.

Raabe, Halfdan, Stud. theol. Kristiania.

Randers, M., Distriktslæge. Aalesund.

Rasch, A. D., Overretssagfører. Kristiania.

Rasch, G., Kompagnikirurg. Fredrikshald.

Rasch, J., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.

Rasch, J. H., kgl. Fuldmægtig, Kammerherre. Kristiania.

Rasch, J. L., Overretssagfører. Fredrikshald.

Rasch, O. C., Sogneprest. Hafslo.

Rasmussen, A., Telegrafist. Russemark.

*Rasmussen, L., Justitsraad, Bankdirektør. Kjøbenhavn.

*Rasmussen, R. C., Musikus. Kjøbenhavn.

*Regenburg, T. A. J., Stiftamtmand. Skanderborg.

Reiersen, K., Boghandler. Mandal.

*Reimann, C. F., Apotheker. Fuglebjerg ved Silkeborg.

Reimers, H. F., Kand. jur. Kristiania.

Reimers, Henr., Kjøbmand. Bergen.

Rested, H. P., fhv. Sorenskriver. Mandal.

Reymert, Thorn, Kjøbmand. Mandal.

*Ribe Kathedralskole.

Richter, J. C., Major. Kristiania.

Richter, O., Sorenskriver. Nordfjord.

Riddervold, A., Sogneprest. Bjugn.

Rieck, A., Løjtnant. Kristiania.

Rieck, F., Kand. jur. Kristiania.

*Rieffesthal, Kand. farm. Odense.

*Rigsarkivets Bibliothek. Kristiania.

Riise, Ole, Proprietær. Throndhjem.

Riisnæs, E. A., Kirkesanger. Lindaas.

Riksarkivet i Stockholm.

Ring, Ole, Overretssagfører. Drammen.

Ring, Th., Lensmand. Aasnes, Solør.

Rode, K. T., resid. Kapellan. Stjørdalen.

Rogstad, T., Foged. Kvam, Gudbrandsdalen.

Rolfsen, N., Kand. filos. Kristiania.

Roll, Ferd., Sorenskriver. Bolsø.

Roll, Oluf, Havnedirektør. Kristiania.

*Rosendahl, O., Premierløjtnant. Kjøbenhavn.

*Rosendal, Højskoleforstander. Vinding, Veile.

*Rosenørn, M. H., Kammerherre, Stiftamtmand. Randers.

Roshauw, K., Kand. jur. Kristiania.

Rostad, J., Postexpeditør. Hammerfest.

Ruge, C., kgl. Fuldmægtig, Kammerherre. Kristiania.

Rummelhoff, Skibskaptejn. Kristiania.

Rye, M. A., Sorenskriver. Hønefos.

Rye, N. M., Amtmand. Bergen.

Rygh, E., Expeditions-Sekretær. Kristiania.

Rygh, K., Adjunkt. Throndhjem.
Rygh, O., Professor. Kristiania.
Rynning, B., fhv. Sogneprest, Kongsvinger.
Ræder, G., Generalmajor. Kristiania.
*Ræder, J. G. F., Kand. jur. Kjøbenhavn.
Røhmer, Chr. Kragerø.
Rønneberg, O., Sagfører. Lærdalsøren.
Rønneberg, R., Kjøbmand. Aalesund.
Rønning, J., Kand. theol. Stenkjær.
Røyem, F., Lensmand. Øre ved Moss.

Salomonsen, C., Overretssagfører. Kristiania.
Samson & Wallins Bokhandel. Stockholm. (4 Expl.).
Samuelsen, Harald. Hamar.
Sandberg, J., pers. Kap. Vikør.
Sanne, A. M., Prokurator. Aalesund.
Sars, J. E., Professor. Kristiania.
Schaanning, F. F., Sorenskriver. Throndhjem.
Schanke, Sogneprest. Hadsel
Schavland, A., res. Kapellan. Throndhjem.
*Scheel, A. V., Bureauchef. Kristiania.
Scheel, J. C., Byrets-Assessor. Kristiania.
*Schiern, F., Professor. Kjøbenhavn.
Schirmer, Herman, M., Arkitekt. Kristiania.
Schive, C. J., Toldinspektør. Stavanger.
Schjelderup, G., Byfoged. Bergen.
*Schjøth, H., Kand. mag. Kristiania.
Schjøtt, Fr., Sagfører. Kristiania.
Schjøtz, J., Kand. jur., kst. Skovinspektør. Røros.
Schmidt, B., Universitets-Stipendiat. Kristiania.
Schmidt, B., Kaptejn. Rissen.
Schmidt, Rud. F. Throndhjem.
*Schmidt, Valdemar, Dr. fil., Professor. Kjøbenhavn.
Schnitler, M., Overlærer. Aalesund.
Schreiner, P., sen., Kjøbmand. Kristiania.
Schroeter, J., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Schrøder, H., Kand. mag. Kristiania.
Schrøder, O., Overretssagfører. Arendal.
Schult, A., Agronom. Rotvold.
Schultz, Ths., Læge. Verdalen.
Schübeler, F. C. Professor. Kristiania.
Schüren, W. L., Konsul. Throndhjem.
Schwartz, J. J., Stadshauptmand. Drammen.
Schwartz, Th., Grosserer. Fredriksstad.
Schweigaard, C. H., Høiesterets-Advokat. Kristiania.
*Schøler, Kammerherreinde. Margaard ved Odense.
Schøning, S. J., Telegrafist. Kristiania.
Segelcke, L. H., Statsraad. Kristiania.
Segelke, A., Bureauchef. Kristiania.
Selboe, J., Gaardbruger. Skedsmo.
Selmer, P. M., Distriktslæge. Fosen.

Selskabet „Den gode Hensigt.“ Bergen.
Sem, G., Bureauchef. Kristiania.
Semb, K., Student. Kristiania.
Sibbern, C., Amtmand. Moss.
Sibbern, G. C., Statsminister. Verne Kloster.
*Sigurdson, Jon, fhv. Arkivar. Kjøbenhavn.
Sissenère, Ph., Artillerikaptejn, Kommandant. Oskarsborg.
*Skeel, V., Kammerherre, Overrets-Assessor. Kjøbenhavn.
*Skjelderup, J., fhv. Postmester. Kristiania.
Skjoldborg, J. G., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Skridshol, A. J., Kand. jur. Kristiania.
Smidth, I. M., Oberstløjtnant. Kristiania.
Smit, P., Stiftamtmand. Bergen.
*Smith, C. N., Provst. Lunde ved Odense.
Smith, Emil. Kjeøen.
Smith, Th., Politimester. Sarpsborg.
Smitt, J. S., Provst. Hammerfest.
Soelberg, Joh., Proprietær. Drammen.
Solberg, J., Ingeniør. Kristiania.
Sollied, H. O., Forvalter. Bergen.
*Sommer, Chr., Distriktslæge. Vestindien.
Sommerschield, H. J. L., Kaptejn. Verdalen.
Sparre, Alex., Greve. Stockholm.
Sparre, G. A., Excellence, Greve. Stockholm.
Sparre, J., Distriktslæge. Strandebarm.
Spørck, A., Løjtnant. Kristiania.
Stabel, P. L., Overretssagfører. Kristianssand.
Stabell, G., Stud. theol. Kristiania.
*Stabell, H., Gaardbruger. Askim.
Stabo, O., Gaardbruger. Østre Thoten.
Staff, Kr. A., Boghandler. Throndhjem.
Stang, A., Sorenskriver. Arendal.
Stang, Chr., Konsul. Fredrikshald.
Stang, E., Højesterets-Advokat. Kristiania.
Stang, F., Statsminister. Kristiania.
Stang, Th., Marineløjtnant. Borregaard.
Stang, W., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Stav, H., Skolelærer. Throndhjem.
Steen, A., Kand. jur. Kristianssand.
Steen, C. J., Lensmand. Lurø.
Steen, C. O., Sindssygeasyl-Forstander. Throndhjem.
Steen, D., Fabrikant. Kristiania.
Steen, J., Overretssagfører. Vaagen.
Steen, J. W. C., Rektor. Stavanger.
*Steenstrup, J., Kand. jur. Kjøbenhavn.
Steinnordh, Dr. fil. & theol., Lektor. Linköping.
Stokkeland, C. R., Gaardbruger. Vestnes.
Storm, E., kst. kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Storm, G., Dr. filos., Universitets-Stipendiat. Kristiania.
Storsteen, H. J., Gaardbruger. Haugesund.
*Storthingets Bibliothek. Kristiania.
Strand, A. M., Gaardbruger. Sigdal.
Stranger, Plade, Skibsreder. Kristiania.

Stribolt, D., Frue. Lillehammer.
Strøm, B. C., Kand. jur. Kristiania.
*Strøm, C. A., Lensmand. Throndenes.
Strøm, Chr., Kand. filos. Kristiania.
Strøm, E., Kand. Kristiania.
Strøm, F., Overretssagfører. Moss.
Strøm, U., Prest. Kristiania.
Strømsted, S., Skræder. Tromsø.
Stub, H. J. B., Sogneprest. Nesne, Helgeland.
Stub, J. C., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Stub, P. J., Foged. Ullensaker.
*Studenterforeningen i Kjøbenhavn.
*Studentersamfundets Bibliothek. Kristiania.
Styffe, C. G., Bibliothekar. Upsala.
Sudmann, F., Foged. Førde.
Sundt, A., Postbetjent. Kristiania.
Sundt, E., Sogneprest. Ejdsvold.
Sunne, Skibskaptejn. Arendal.
Svanøe, Chr., Gaardbruger. Kinn.
Svendsen, H., Lærer. Thjødling.
Sverdrup, H. U., Sogneprest. Balestrand.
Sverdrup, J., Bankdirektør. Aker.
Sverdrup, J., Sagfører. Frolands Verk.
Sæbøe, T., Skolelærer. Ekersund.
Sæhlie, A., Verksejer. Vang, Hedemarken.
Søderwall, K. F., Docent. Lund.
*Sødring, E., Stud. mag. Kjøbenhavn.
Sødring, J. T., Læge. Aalesund.
Søeberg, C., Overretssagfører. Kristiania.
Sølsnes, A., Kirkesanger. Vistdal.
Sømme, J., Konsul. Stavanger.
Sønderaall, A., Student. Kristiania.
Sønstehagen, Ole, Gaardbruger. Aamot, Østerdalen.
Sørensen, Kjøbmand. Fredriksstad.
Sørensen, J., Kand. jur. Kristiania.
Sørenssen, A., Foged. Rygge.
Sørenssen, C., Postexpeditør. Kristiania.
Sørenssen, Chr., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Sørenssen, N. E., Sorenskriver. Tønsberg.

*Tang, C. N., Konferentsraad, Justitiarius. Viborg.
von Tangen, Chr., sen., Kjøbmand. Bergen.
Taraldsen, K., Kirkesanger. Hvitesejd.
Taubøll, C. G., Postbetjent. Kristiania.
Thaasen, J., Gaardbruger. Aker.
Thams, T., Læge. Vestre Thoten.
Tharum, J., Kjøbmand. Throndhjem.
Thaulow, Chr., Konsul. Throndhjem.
Thaulow, H. H., Sorenskriver. Laurvik.
*Theisen, K., Kand. mag. Kjøbenhavn.
Thesen, A., Overretssagfører. Stavanger.
Thesen, M., Overretssagfører. Arendal.
Thilesen, P. C. F., Læge. Kristiania.
Thilesen, Th., Toldbetjent. Drammen.
Thjøme, H. J., Voldmester. Kristiania.

Thomesen, O., Sorenskriver. Saude.

Thomle, A., Højesterets-Assessor. Kristiania.

*Thomsen, C., Kollaborator. Kjøbenhavn.

Thoresen, J. H., Sorenskriver. Kristiania.

Thorne, C. A., Stadshauptmand. Moss.

Thorsen, O., Lensmand. Jælse.

*Thrap, D., pers. Kapellan. Bergen.

*Thrige, S., Professor. Kjøbenhavn.

Throndhjems Kathedralskoles Bibliothek.

Thue, E., Toldinspektør. Kristiansund.

Thuesen, J., Politimester. Laurvik.

Thunem, Math., Gaardbruger. Vanelve.

Thurmann, B., Provst. Tønsberg.

Tillisch, C. F., Sorenskriver. Sande.

Timmermann, Th. P., Provst. Vefsen.

Tonning, M. D., Premierløjtnant. Bergen.

Torp, H., Ingeniør. Kristiania.

Tostrup, C., Grosserer. Kristiania.

Trampe, A., Greve, fhv. Amtmand. Throndhjem.

Tranaas, V. Student. Kristiania.

Trap-Meyer, H., Arkitekt. Kristiania.

Treschow, F., Jernverksejer, Kammerherre. Laurvik.

Treschow, M., Jernverksejer. Kjøbenhavn.

Treschow, P., Godsejer. Tidø, Sverige.

*Trier, Ludvig, Kand. fil. Kjøbenhavn.

Tromsø Læseselskab.

Tromsø Skolelærerseminarium.

Trøan, M., Skolelærer. Kristiania.

*Tuxen, N. E., Direktør ved Orlogsværftet. Kjøbenhavn.

Tvethe, M. B., Overretssagfører. Kristiania.

Tybring, H. H. E., Sogneprest. Vaaler.

Tyvold, A., Toldbetjent. Vardø.

*Tønsberg, Chr., fhv. Toldkasserer. Kristiania.

Tønseth, E. A., Dampskibsexpeditør.

Uchermann, V., Student. Kristiania.

Udbye, M. A., Organist. Throndhjem.

Ueland, G., Lensmand. Lunde.

Ullmann, A., Kand. mag. Fredriksstad.

Ullmann, V., Kand. mag. Østre Moland.

*Undset, Jngvald, Stud. filol. Kristiania.

Unger, C., Kand. jur. Kristiania.

Unger, C. R., Professor. Kristiania.

Universitetet i Wisconsin.

Universitets-Bibliotheket i Kjøbenhavn.

*Universitets-Bibliotheket i Kristiania.

Universitets-Bibliotheket i Lund.

Urbye, C. A., Sagfører. Fredrikshald.

Utne, H. H., Landhandler. Ullensvang.

Waalen, J., Gaardbruger. Gausdal.
Wad, G., Student. Kjøbenhavn.
*Vallø, V. Haderslev.
Walnum, A. H., Overretssagfører. Thjøttø.
Walsøe, P., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Wang, Carl, Bogholder. Kristiania.
Wang, D. R., Handelsbetjent. Aalesund.
Wang, J., Lensmand. Alstadhaug.
*Warmuth, C., jun., Musikhandler. Kristiania.
Wedel-Jarlsberg, H., Baron af, Jernverksejer. Bærum.
*Vedeler, G. F., Ingeniørkaptejn. Throndhjem.
*Wegener, C. F., Konferentsraad, Geheimearkivar. Kjøbenhavn.
Weibull, M. J., Adjunkt. Lund.
Weidemann, C., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Weidemann, F., Læge. Hamar.
Weisse, J. P., fhv. Adjunkt. Kristiania.
Weisser, J. A., Kand. jur. Kristiania.
Weltzin, G., Overretssagfører. Kristiania.
*Vemmetofte Klosters Bibliothek. Danmark.
Werner, C., Bogtrykker. Kristiania.
Wesenberg, H., Kand. mag. Kristiania.
Wesenberg, J., Forstander. Bergen.
Wessel-Berg, A., Sorenskriver. Kongsvinger.
Wettergreen, O. M., Sorenskriver. Hvitesejd.
Wexiø Postexpedition.
Weydahl, E., Postfuldmægtig. Kristiania.
Videnskabernes Selskab, det kgl. Throndhjem.
Wiese, S., Grosserer. Fredriksstad.
*Willer, M., Varemægler. Kjøbenhavn.
Winge, A., Børskommissær. Kristiania.
Winge, Rud., Agent. Kristiania.
*Winkel-Horn, Fr., Kand. mag. Kjøbenhavn.
Winsnes, P., Stiftsprovst. Hamar.
Winter-Hjelm, K. A., Redaktør. Kristiania.
Winther, Th., Adjunkt. Tromsø.
Vogt, A., Overretssagfører. Farsund.
Vogt, C. J., Oberstløjtnant. Kristianssand.
Vogt, Fredr., Læge. Tvedestrand.
Vogt, J., Ingeniør. Kristiania.
Vogt, L. J., Toldinspektør. Fredrikshald.
Vogt, N., Statsraad. Kristiania.
Vogt, P. H., Overlæge. Bergen.
Vogt, Volrath, Overlærer. Kristiania.
Volckmar, Fr., Kjøbmand. Kristianssund.
*Wold, Ragna, Frøken. Kjøbenhavn.
Wolff, F. C., Skoledirektør. Kristianssand.
Wolff, J. H., Kopist. Kristiania.
*Worsaae, J. J. A., Etatsraad, Kultusminister. Kjøbenhavn.
Worsøe, C. N., Amtmand. Bodø.
Voss, C., Overretssagfører. Haugesund.

*Voss, J. S., Provst. Ramnes.
Voss, V., Overlærer. Fredriksstad.
Woxen, C., Kand. jur. Kristiania.
*Wroblewsky, Boghandler. Kjøbenhavn.
Vullum, E., Student. Kristiania.
Væringsaasen, Helge, Gaardbruger. Elverum.
Ziesler, E. H., Institutbestyrer. Kristianssand.

Östmark, A., Postbetjent. Kristiania.
Østvik, Chr., Kontorist. Throndhjem.
Øverland, Student. Kristiania.
Øwre, P. L., Apotheker. Aalesund.

NOTITSER
OM
DIALECTER I HERJEDAL OG JEMTLAND.

AF E. JESSEN.

De her excerperede Notitser samledes under et par Maaneders Ophold i Østersunds Lehn i Sommeren 72. De kunne ikke concurrere med Arbeider af Indfødte, men mulig endnu en Tid være ikke uvelkomne for Dialectliebhavere, da hidtil kun haves de daarlige Ordlister hos Hülphers, og de i Rietzes store Bog bortgjemte, ikke videre correcte, Lexicalia (dem jeg ikke paatager mig at conférere med mit Eget). Nogle Avisartikler paa Jemtsk er her ikke Plads til at optrykke. — Den yderlig comprimerede, laconiske Fremstilling er ikke tiltalende, men uundgaaelig, da Tidsskriftet ikke kan offre endnu mere Plads til saa tørre Sager, og jeg ikke endnu Meer af mit Materiale. Tabellarisk Opstilling maatte opgives, undtagen i Begyndelsen. Mange nærmere Regler (t. E. for Overgange fra Oldnorsk) maa Liebhavere selv uddrage. — De sædvanlige Vanskeligheder, især for en Udlænding, tilmed flygtig Tourist, formindskedes her i ingen Henseende. Indflytninger og Høisvenskens Indflydelse forvirrer. Bonden bestræber sig her næsten altid for at tale Høisvensk til en ikke-Bonde. Directe Spørgsmaal nytte kun i faa Tilfælde; de forstaaes sjelden, og kjede eller ærgre næsten

altid. Oversætte nok saa simple Sætninger fra Høisvensk forvirrer Bondens Sprogsands, og Productet bliver let slet intet Sprog. Jeg tyede især til bondefødte Skolediscipler og Studenter, og har havt Mange at takke for god Hjelp. Mine Hovedhjemmelsmænd ere: for Lilherdal Student O. Högman; Sveg Student A. Wåhlin; Hede Nämndeman Jöns Halfvarsson; Följinge Mag. A. Selberg og hans Moder Fru Pastorskan Selberg; Ström Studeranden E. Lindh; hvilke alle tilgavns have døiet min tråkiga Examination, som forresten en god Deel Andre heller ikke slap for. Notitser om Särna-Dialecten fik jeg i Falun af Literateur C. F. Murelius fra Särna. Ikke mindst Bryderi voldte Lydbetegnelsen; da den danske og den svenske Lydscala vel ere de to forskjelligste i Europa, er man jo ved en svensk Medarbeider ualmindeligt udsat for at vildledes. — De herjedalske Dialecter langs ned gjennem den store Dal og i de to Sidedale, Wemdal og Lilherdal, danne en tæt sammenhørende Række, antikest i Lilherdal, varierende endeel op mod den norske Grændse. Desuden er der en Bygd omkring Herjedalens Storsjö, hvor Dialecten sagdes at være omtrent som i Wemdalen, samt Bygder i Strækningen mellem Lilherdal og den store Dal, navnlig Glöte, om hvilke jeg ingen paalidelige Meddelelser fik; en Engelskmand, der havde været i Glöte, havde yttret: „at der taledes jo temmelig engelsk“, hvilket turde tyde paa stærk Brug af Lyden w, eller paa „Itacisme“ (Overgange fra y eller e til i, mulig fra ö til e, som tit i Dalarne)? Yderst ved Grændsen til Helsingland ligger Elfros i den store Dal, hvorom jeg kun veed, at „Itacisme“ er fremherskende (mittje meget, dir dyr, lise lyse; samt dé død, lés løs; dog sköt skjød; efter Hr. Högman og Kyrkoh. J. Titze), hvilket kunde tyde paa Indflytning fra Dalarne, da det afbryder Rækken; thi strax efter, i Ytter-Hogdal i Helsingland, synes

Itacismen at mangle; om Y. Hogdals Dial. se et par Noter ndf.; den er (efter Hr. Titze) den samme som den i Ljusdal og Ramsjö, isaafald den ene af 3 Hoveddialecter i Helsingland (1. den indre, 2. Delsbomaal, 3. den ydre, efter Meddelelse af Professor Säve, der anseer de 2 første for norske, den sidste for svensk); den i Ytt. H. skiller sig bestemt fra Herjedalsk, om end nærbeslægtet; ellers er Helsingsk kun lidet bekjendt; undtagen Delsbomaalet, hvortil haves Gram. af Landgren, og som staaer aldeles for sig selv, og tilhører maaskee en Coloni andetstedsfra? (Dalarne?) Om Dial. i Öfver-Hogdal (under 300 Indv.) har jeg kun hørt, at den ikke er eens med den i Ytt. H. (Öf. H. hørte alt i Middelalderen til Herjedal; Ytt. H. hørte til Helsingland, til det 1863 forenedes med Østersunds Lehn). Indflyttede Nordmænd i Herjed., endog de fra Røraasegnen, kjendes, endog tæt ved Grændsen, „næsten paa hvert Ord", men forstaaes fuldkomment, idetmindste i den vestlige Deel, saaledes Arbeiderne i Ljusnedal, Gjestgiveren paa Malmagen. Om Dial. i Røraasegnen (en nyere Bygd?), eller nede i Østerdalen, eller i Gauldalen staaer Herjedalsk nærmest, veed jeg ikke. Den i Särna skiller sig langt fra Herjedalsk. — „Högjemtskan" (et Udtryk, jeg enkelte Gange hørte) naaer fra den norske Grændse til eller nær til Medelpad; med nogle Afændringer, navnlig i Oviken, Offerdal, Ström*), ogsaa Refsund; paa Jemtkrogen „taltes en Tid tilbage Jemtsk, men tales nu Medelpadsk, da der er kommet Folk fra Borgsjö" (efter Nils Larsson i Tullus, Rigsdagsm.). Medelpadsk er lidet

*) Jeg regner her Oviksk, Offerdalsk og Strömsk til „Høijemtsk" paa Grund af „Elision med Redupl."; i Lehnet omtales tit „Bergsk og Oviksk" under Eet, paa Grund af det diphthongerede å. — Oviksk tales ogsaa i Hackås, der for nogle Aar siden skiltes fra Pastoratet.

bekjendt (en Ordliste, til J, haves af Augustin), men synes, idetmindste i nogle Egne, ligesaa nærbeslægtet med Herjedalsk + Jemtsk (om end ikke særlig med Høijemtsk) som indre Helsingsk; om der, som i Helsingland, kan skjelnes en ydre og en indre Dial., veed jeg ikke. Til „Høijemtsk" kan ikke regnes Berg og Ragunda, der begge mangle det store Kjendemærke („Elis. m. Redupl."), ligesom de tilstødende Lande, Herjedal og Ångermanland; Bergsk skiller sig skarpt fra Herjedalsk, skjøndt mulig ikke i noget meget gammelt Forhold; Ragunda ikke saa skarpt fra Ångermanland, mindst fra den nærmeste Deel heraf, omkring Sollefteå, men maaskee dog i temmelig gamle Forhold (Forskjel mellem Masc. og Fem. Pl.: se Sidenblad, og ndf. under Sollefteå), medens Vesterbottensk viser større Ligheder med Høijemtsk (se Unander og Widmark). Den strömske Afart af Høijemtsk*) naaer ind i Ångermanland, medomfatter der de to Byer Stamsele og Täxan (efter Selberg, og egen Iagttagelse), men rækker ikke til den norske Grændse, kun til forbi Håkafot ved Wattudraget (Gjestgiveren paa Håkafot; ligl. Selberg o. A.), idet Frostviks-Dialecten er indkommen fra Norge, og af Strömsboerne regnes for Norsk; den skiller sig skarpt fra Strömsk, men ikke saa skarpt fra Høijemtsk under Eet; Indflytningen skal være begyndt for mindre end 150 Aar siden, som Følge af Grændsens Ubestemthed (Selberg); samme Dialect skal tales af Indflyttere i Hotagen; paa Finnlierne (Sørli og Nordli) i Norge; ja vedRørvik i Namdalen (?) (Selberg); efter Hr. Selbergs Mening skulde Dial. i Snaasen i Norge være endnu

*) Den Formodning, at Ström i en vis ældre Periode skulde have været politisk skilt fra Jemtland og forenet med Sverrig, kan naturligviis hverken bevises eller modbevises af Dialecterne, men er uden ethnographisk Betydning, da Strömsboerne efter Sproget ere Jemter.

ligere Jemtsk, ja Jemtskens allernærmeste Slægtning, hvorved dog, som Hr. S. bemærkede, er at erindre, at han ikke havde hørt de andre throndhjemske Dialecter, saaledes ikke den i Verdalen ved den gamle store Vei fra Jemtland til Norge; samt at han ikke var hjemme i Herjedalsk, der, trods den i senere Aarhundreder udviklede Ulighed, er Jemtskens allernærmeste Slægtning, ja ikke er saa meget langt fra at repræsentere det fælles Grundlag for hele Lehnets Dialecter (at sige, i væsentligere Ting; og Diphthongerne fraregnet). I de næste Slægtskabstrin komme paa den ene Side samtlige norske Dialecter, af hvilke de throndhjemske bære Slægtskabet skarpest tilskue; og paa den anden Side Dialecterne i svensk Nordland (med Østerbotten), der gradevis fjerne sig fra Jemtsk + Herjedalsk, men, paa en noget capricieus Maade, bære Lighed med Høijemtsk skarpest tilskue i Dele af Vesterbotten (med „Elis. og Redupl.“). Om der nu nogetsteds bliver en Grændselinie for denne Dialectrække, veed jeg ikke; det maatte da snarest være saaledes, at Kysten af (det egentlige) Helsingland (og Medelpad?) skilte sig fra, saa at man med den kunde begynde Rækken af de svenske Dialecter, der da derfra skulde naae til Øresund, hvor den klare Adskillelse falder mellem de i linguistisk Forstand danske Dialecter paa den ene Side, og Rækken af samtlige skandinaviske paa den anden. Men, som sagt, jeg veed ikke, om der virkelig er en Grændse mellem „svenske“ og „norske“ Dialecter; den maatte jo desuden endnu videre fastsættes, navnlig m. H. t. Dalarne, der neppe vise mindre Norvagisme end Norrland. Hvis ingen Grændse mellem „svenske“ og „norske“ Dialecter kan drages (og saaledes Spørgsmaal, om Jemtsk og Herjedalsk „er svensk eller norsk“, egentlig faldt bort), kunde de sproglige Forhold vel omtrent lige godt forenes med en Theori om hele Norges Befolkning fra Sverrig ɔ: stadig Vandring

mod Vest, og med en om en meget gammel Vandring fra Vest mod Øst i Halvøens nordlige Deel. Men findes en bestemt Grændse, da tale Forholdene afgjort for den Mening, at den største Deel af svensk Nordland er befolket fra Norge, dog i en ældre Tid, end man pleier at sætte disse Indvandringer. Hvad Sprogforholdene aldeles forbyde, er at skille nogen Part af Norge (t. E. Throndhjem og Østerdalen) fra det øvrige Norge i ethnographisk Henseende, og regne den for særlig befolket af nogensomhelst svensk Stamme. At jeg dog ikke tillægger de islandske Historier (om Ketil Jamte osv.) nogen Betydning, behøver jeg neppe at sige. Den gamle „Herjulfske“ Genealogi i Documentet om Grændsen (13de Aarh.) kan være rigtig, idetmindste for de senere Leds Vedkommende, uden at derved er beviist, at Sagnet havde Ret i at lade Herjedalen være ubeboet lige til Halfdan Svartes Tid. Jemtlands Historie begynder med Foreningen med Norge i Begyndelsen af 12te Aarh. (Kong Øystein); Beretningen om en Forening allerede under Hakon Adelsteen, m. m., tilhører en Part af islandsk Historieskrivning (til c. 1030 og senere), der efter min Mening i høi Grad er at tage som Historiefabrication, hvorfor jeg ikke turde regne Jemtlands „Historie“ saa langt tilbage. Nogen bestemt Indflydelse paa Dialecten, enten af Foreningen med Norge, eller af Jemtlands kirkelige Forening med Upsala Stift, kan jeg ikke paavise. De gamle norske Documenter fra Jemtland udvise neppe jemtske Dialectformer, men kun de samme Egenheder, der kunne findes i andre norske Documenter (t. E. mer = vi), og leilighedsvis ere decideret ujemtske (kvita sunnu N. Dipl. III, P. 222). I Ting, der tilhøre forholdsvis nyere Udvikling, ikke det gamle Grundlag, men dog tildeels mindst ere adskillige Aarhundreder gamle, ere Herjedalsken og Jemtsken langt mindre norske og mere svenske end jeg havde ventet (2 Pers.

Pl. paa -n, tj af k, v for hv, j for lj, m. m.), ja hele Lydscalaen og Udtalemaaden tør kaldes decideret svensk; ogsaa har jeg fundet, at Svenske finde svensk, ikke norsk Klang i Maalet. Directe Paavirkning og Indblanding af Høisvensk er nu for Tiden stærk; men selvstændige, af Høisvensk upaavirkede, Ændringer foregaae endnu; som et lexicalsk Exempel kunde nævnes re (vred), af Jöns Halfvarsson indført i en lille Ordliste, han selv havde begyndt, som et i Hede i hans egen Levetid uddødt Ord (nu vel forsvundet i hele Lehnet). Dansk maa i sin Tid have havt Indflydelse, hvilken stundom endnu kan paavises i Lexicalia. Indblanding af tydske Ord og Præfixer, og af romanske Ord, er ikke saa ringe. — Lapperne i Jemtland og Herjedalen tale endnu indbyrdes Lappisk, og ret ordentlig Høisvensk med Fremmede; sædvanlig negtes, at de give sig af med at tale Jemtsk eller Herjedalsk; men jeg hørte dem i Egnen ved Skalstugan tale Jemtsk (mæ bæll int, o. l.). (Folkene paa Skalstugan ere norske). — Der foregaaer en ikke ganske ringe Indflytning af Nordmænd, medens Jemter og Herdalinger neppe flytte over Grændsen mod Vest (et Fingerpeg m. H. t. gamle Vandringer?). — I Offerdal er en Coloni af Dalekarle, indkommen i dette Aarhundrede; den sagdes allerede at være ved at optage jemtsk Sprog. — Af Udseende ligne, synes jeg, Jemterne, og vel ogsaa Herjedalingerne, mere Svenskerne i Norrland (i Medelpad og Ångermanland), end Nordmændene, undtagen tæt ved den norske Grændse (hvor tillige brune Øine og lille Væxt tit kunde synes at tyde paa Blanding med Lapperne?). Jemten har idethele en temmelig mørk Farve („cendré“). Mellem Jemter og Herjedalinger er der en kjendelig Charakterforskjel, idet Jemten er mere Forretningsmand og mere ufølsom, Herjedalingen paafaldende blid og

melancholsk. De bedste Bemærkninger om Folket findes ikke i Reisebeskrivelser, men i Indberetninger fra Læger.

Lydbetegnelse. — Vocalerne i Jemtsk og Herjedalsk kunne (2 egne Lyd, ą og ǫ, fraregnede) opfattes som de svenske; dog at „aabent e" (ɔ: ä) især i Jemtland bliver spidsere, vanskeligere at skjelne fra rent e; at u nærmest den norske Grændse mulig nærmer sig til norsk Udtale, der atter ligner den danske; at i og y i nogle Egne, især nær ved den norske Grændse, mulig tildeels blive lidt „aabnere" (ligesom i sydsvenske Dialecter) (de maa aldrig, som tit i Dansk, læses som e og ö); at det ægte svenske a, ligesom ellers i Sverrig, varierer lidt (t. E. er temmelig dunkelt i Ström); at o, baade det „lukte" (her ó) og det aabne (her ǫ), mulig ligeledes variere lidt. — Ligesom i Svensk mangler Lyden dansk aa. — Jeg vrager her Tegnene æ (ä) og å (aa), der endog i Skriftsprogene ere en forstyrrende Indblanding i det latinske Alphabet, og her vilde vække urigtige Forestillinger om Lydene hos danske Læsere. — Vocalfordobling er i Jemtsk at tage bogstavelig; t. E. kaasst skal udtales med 2 a'er i samme Stavelse, altsaa „Diphthong" i allereegentligste Forstand. — Andre Diphthonger (ou, ei) læses som i Norsk; som i i ei læses (efter mit Øre) det j, der efter Vocal er opstaaet af g (vèjen, vèjjen); at Tegnet j og ikke i bruges hertil, betegner altsaa ikke en egen Udtale, men er kun nødvendiggjort ved min Maade at betegne Qvantiteten paa (i de ægte gamle Diphthonger er 1ste Led altid at regne for kort, saa at Qvantitetsbetegnelse bortfalder). — Læs altsaa:

a som i Svensk, „dybt" ɔ: henad dansk aa.

ą som kjøbenhavnsk a (ɔ: henad æ); i nogle Egne omtrent som engelsk ǎ; hist og her turde Punkteringen være forsømt (dog neppe t. E. i Lilherdalsk); og i enkelte Stykker lader jeg Tegnet a staae ubestemt, omfattende begge Lyd.

é som svensk og dansk „lukt e".

è med en „aabnere" Lyd, henad æ, i nogle Egne næsten (eller ganske) som æ.

Bimærket udelades ved e, hvor Lyden lades uafgjort.

ó som svensk „lukt o" ɔ: omtrent som dansk u.

ǫ som Variation af o henad ø til; en i Svensk og Dansk ubekjendt Lyd.

ò (kòl ɔ: Kaal) som svensk å ɔ: omtrent som dansk „lukt o".

ọ (kọl ɔ: Kul) som en Variation af o henad ŏ til ɔ: omtrent som engelsk â; dette er altsaa det almindelige svenske „aabne o" (som i 'Göteborg'), kun med Dialectfarve (den stockholmske Udtale har, vel vedalmeeneuropæisk Paavirkning, tabt denne Lyd, og indsat sit å isteden).

I nogle Stykker udelades Puncteringen, saa at ó medomfatter ọ́, og ò medomfatter ọ̀. — Tegnet o staaer ubestemt, og omfatter alle 4 Lyd.

ö, ø som svensk ö; jeg skriver alm. ö, og ø kun, hvor Lyden decideret forekom mig mere „lukt" (den danske Adskillelse af Lydene ö og ø findes ligesaalidt som i Svensk). — En Afart af ö, henad è, kunde jeg betegne ö̦, men undlader dette, da jeg kun har observeret Lyden i Lilherdal i nogle paa sit Sted optalte Ord; troligen gjenfindes denne Variation andre Steder.*)

u som svensk u, en i Dansk ubekjendt Lyd.

i som i Svensk ɔ: som i de danske Ord: fri frit.

y som i Svensk ɔ: som i de danske Ord: ny nyt.

Betonede Vocalers Qvantitet betegnes ved Consonantfordobling. I 1stavelses Ord paa Vocal mangler Betegnelse; men her læses let rigtigt: i Contractioner som ha, ta, og Partikler kort, ellers almindeligen langt.

Consonanterne ere decideret mere svenske end norske, saal. i Mouillering af k til tj (det norske kj = nordtydsk ch i ich findes neppe i Lebnet, men i nogle Ord i Särna), i Elisioner (v for hv, j for nj, lj, dj), m. m. De gjenfindes alle i svenske Dialecter, men ikke alle i Rigssproget. — Læs f, k, g altid ligefrem efter Tegnene (kun at g — ligesom d — efter Vocal i enkelte Egne forekommer mig „aandende", dog i ringe Grad) og:

w som engelsk w.

sj som svensk sj, skj, stj, altsaa ikke ulig tydsk sch.

tj som svensk tj, kj, altsaa ikke ulig engelsk ch (tsch) (dog i enkelte Egne næsten som ts).

dj som tilsvarende blød Lydforbindelse, altsaa ikke ulig engelsk j.

nj, lj som „mouilleret" n, l, dog med svagere Mouillering end i italiensk gn, gli.

---

*) Nogle af Exemplerne kunne benyttes til at bekræfte Formodningen om en egen Art af ø i de ældste islandske Skrifter, en Theori, som ikke burde have bebyrdet Textudgaver med yderligere høist unyttige Kunstlerier.

s' som i de fleste Svenskes Udtale t. E. af: person, ɔ: meer og mindre liig sj ovenfor, tit maaskee aldeles som sch (navnlig i Lilherdal), stundom vel aldeles som sj, i hvilket Tilfælde Adskillelsen bliver blot etymologisk.*)

t' meer og mindre liig tj ovenfor, stundom vel ganske eens dermed, hvor da Adskillelsen bliver blot etymologisk.

r' som „sibileret“ r (ligesom ledsaget af et Slags sch); opløses stundom tydeligt til r-sch eller rs.

l' som „sibileret“ l (ligesom ledsaget af et Slags sch).

l som det bekjendte „tykke“ l (indtræder efter de almindelige Regler); i nogle Stykker turde det en enkelt Gang være anvendt for l', da jeg i Begyndelsen ikke skjelnede disse to Lyd; de ere begge, om end iørefaldende, dog grammatisk og etymologisk værdiløse (undtagen **l**, hvor det staaer for rd). — Tilsvarende „tyk“ Udtale af n, t, d er endnu uvigtigere, og langt mindre iørefaldende, og betegnes ikke; den indtræder, som ellers i Sverrig, efter r, der da selv er meer eller mindre forsvindende (almindeligst bliver rd dog til **l**).

(r), (r') (l'), (**l**) betegner, at Lyden er meer eller mindre forsvindende, tildeels maaskee heelt forsvunden; i enkelte Tilfælde har jeg, i Henhold til Indfødtes Opfatning, udeladt r, t. E. ban (Barn), men idethele ikke fundet Indfødte tilbøielige til at indrømme fuld Elision (foran n, t, d, s') i Fleerheden af vedkommende Ord; de Theoretikere, der paastaae gjennemgaaende Elision, kunne ikke generes af min Betegnelse, som de da kunne optage som Elisionsbetegnelse. Naturligvis maa man ikke tage det for nøie med Valget mellem r, r', l' og **l** i Parenthes. — Parenthesen, saavelsom Sibileringstegn, turde hist og her kunne udstrækkes videre, end jeg har gjort; disse Forhold ere variable i Grad og Anvendelse.

Dobbelt skreven Consonant mellem to Vocaler læses paa svensk Maneer (altsaa mere som virkelig Fordobling), dog hist og her i nogle af de „tiljevnede“ Former (se ndf. p. 11) maaskee endnu paa dansk Maneer (altsaa ikke som virkelig Fordobling, men dog med begge Consonantens Halvparter tydeligere end i de fleste andre Stillinger).

---

*) Hvor jeg skriver s'tj, kunde ligesaavel skrives sjtj (schtsch); med s'j mener jeg, at j høres temmelig separat (sj-j).

Herjeaadal.

LILL-HERDAL. — Oldnorsk Diphthong forenkles: (ei) stén, gréde (Sele), s'wètte (Sved, Dyreblod); (ou:) dróm, (Drøm), stróm, blót (blød), sód (Faar), ród (rød), stór (Stang), lós (løs), ósst (Øst); (øy:) støte (støde), øde (Adj.), hɔ, höre, öre, löse (Vb.); ureglm. öi (Ø). — Oldn. io, iu blive alm. til jø, ø: jøs, tjøv, jøde, fløge (Lys, Tyv, lyde, flyve); dog t. E. tjór (Teir); jur (Dyr). — Paa norsk Viis a i hal, gal, al (haard, Gaard, Ploug). — ø har jeg tit kunnet skjelne fra ö. I nogle Ord indtræder desuden en egen Afart af ö (henad è); mine Explr. ere: bjönn (Bjørn), tjönn (sv. tjärn), mjöl (Meel), tjöl (Moras), fjöl (alm. fjèl, „brödspade"), ijönnóm (alm. ijènnóm), tjör (Tjære; lyder ikke liig tjör! kjør!), björr'k (Birk), tjött (Kjød; altsaa vel alm. efter oldn. j); fötter (Fødder), större; för (Adv.); söv (sover og sov! lyder ikke som söv! af trans. söve), det meget sjeldne högg (alm. hègg, hugger), söttjan (I synke), slöttje (sj.; alm. slèttje; slukke). — 2stavelses Former med fordum lang 1ste Stavelse ende paa -e, hvis den gamle Form var 2stavelses og endte paa Vocal (kasste Inf.); men tilstede ellers andre Vocaler (Ipf. og Sup. kassta). — „Vocaltiljevning", halv eller heel, er almindelig ɔ: 2stavelses Former med fordum kort 1ste Stavelse have forskjellige Vocaler i Endelsen, og faae (især hvis de allerede fordum endte paa Vocal) oftest samme eller lignende Vocal i Rod og i Endelse; s'wórò er heel Tiljevning, lóvvó halv, gató med 2 puncterede (ɔ: parallelt ændrede) Vocaler ogsaa halv eller qvart; og selv Former som lèva, vékkó kunde siges at have en Art Tiljevning, da de puncterede Vocaler nærme sig til Gummevocalerne i, e. — Tonløse Endevocaler elideres tit i Contexten (se Prøve).

hv bliver til w : waffs, wass, wit, wile, wésskle, wèse, wèsse, warrve (Hvèps, hvas, hvid, hvile, hviske, hvæse, hvæsse, o. hvarfa). w er desuden almindeligt efter k, t, s (s'). — vr : vride, vrénnsk (Hingst); men rò, rònng, rèkas, fót-résst (Vraa, vrang, drives, Fodvrist). — j for dj, lj : jur, jøs. — s' indtræder gjerne, meer eller mindre klart, foran l, w; ligesaa t' foran w. — „Mouillering" af k og g er alm., ogsaa i Indlyd, hvor det efter Oldn. skulde ventes (t. E. skója oldn. skóginum); ngj bliver da til ndj (d svagt); skj, stj blive til s'tj (ɔ: schtsch), dog i Indlyd til stj. Oldnorsk nn, ll „mouilleres" (dog ikke stærkt) i Udlyd og mellem to Vocaler : fannj, fèllje (fandt, fælde). — nd, ld, mb (lammb, kammb) assimileres ikke; g i ng høres separat (dog ei

stærkt), og bevares umouilleret i lg, rg : èllg, bèrrg. — d efter Vocal beholdes tiest: sèda, nédda (siden, neden). — tt for nt som i Oldnorsk i vǫtt, stǿtt, bątt (Vante, stuntet, bandt).

Verba have 2 Pers. Pl. paa -ąn (-n), men ellers ingen Tal- og Personbøining. Passiv ikke hyppigt. Ipf. Conj. er ved at antiqveres; erstattes tiest af Indic. Præs. Conj. sjelden; dog t. E. Gud jive. Præs. Part. anvendes lidet; dog t. E. hąnnj kómm gòąnd, ridąnd, gòąndes, ridąndes; dè vąrr't lijjąnd (liggende); hąnnj ha é tǫlǫndes (talende) tónnge; de è innt kasstąnd dit (det bør ei kastes did). — (Inf. Mærke : te).

Den oldn. „svage" Classe som svara -ada deler sig i to: a) eenformede som s'wǫrò (med opr. kort 1ste Stavelse, derfor „Tiljevning"), og b) tveformede som kasste. Nogle, som opr. hørte til denne Classe, faae i Ipf. -te, som tjéne, men kjendes tit paa Imperat. paa -e (enkelte vakle heelt igjennem, som léte). Nogle gaae som kasste, skjøndt de i Oldn. hørte til næste Art „svage" (c), saaledes jiffte, bytte, vèande, men kjendes stundom paa 1stavelses Imperat. Endeel opr. „stærke" (ɔ: med 1stavelses Ipf.) ere blevne „svage" (ɔ: med -ą, -de, -te i Ipf.), men kjendes stundom paa Præt. Part. Neutr. („Supinum") paa -i, som trivvi-s. — Efter l for rd i „svagt" Ipf. bliver Endelsen kun -e : rǫle. — Da Præs.-Endelsen ogsaa i andre hyppigt mangler, have Ord som 'vide, kunne, skulle' ophørt at være en Art for sig, men ere dog stillede sidst blandt de „svage". — I stærke findes neppe ægte „Omlyd" i Ipf. Conj., men vel i Præs. Indic. — 2stavelses Præs. Ind. turde altid have „Gravis", 1stavelses (selv om i den i Oldn. var 2stavelses) derimod (altid?) „Acutus".

	Inf.	Præs.	Imper.	Ipf.	„Sup."
1) svare	a)		s'wǫrǫ*)		
kaste	b) kasste			kasstą**)	
lære	c) lère	lèr	lèr	lèrde	lèr't
løbe p. Ski	rènnje			rènnde	rènnt
bie	bide			bidde	bitt

*) Ligesaa t. E. tǫlǫ, skǫpǫ, bǫkǫ, vǫkǫ, smǫkǫ, sǫkǫ (tale, skabe, bage, vaage, smage, være Renonce), lóvvǫ (love), rąpą (stryge af), bąką (bage), gnądą (give Lyd ved Gnidning; t. E. om Koen i Baasen). — Alle lægge i 2 Pl. -n, i Præs. Part. -nd til den „til-

trives	trivạs	trivs		trivvdes	trivvis
sælge	sèllje	sèl	sèl	sèllde	sèll't
pløie	pölje	plöje	plöje	plögde	plögt*)
leve	lèvạ	lévv	lévv	lévvde	léfft
gjøre	jèrạ	jèrr	jèrr	jòle	jòrr't
røre	röre	röre	rör	rǫle	rǫr't
taale	tólǫ	tǫl	tǫl	tǫlde	tǫr't
have	hǫvǫ, hǫ	ha	ha	hadde, ha	hafft
lægge	lèjje	lègg	lègg	la	laggt
sige	sèjje	sègg	sègg	sa	saggt
vælge	vèllje	vèl	vèl	valde	var't
kræve	krèvje	krèv	krèv	kravde	kraft
tæmme	tèmmje	tèmmje	tèm(mje)	tam(m)de	tammt
forliges	sèmmjạs	sèmms		sammdes	sammts
smøre	smörrje	smör	smör	smóle	smór't
troe	tru	trur	tru	trudde	trutt
flaae	snu	snur	snu	snudde	snutt
lyse	lyse	lyse	lys	lyste	lyst
øse	óse	óse	ós (óse)	óste	óst
mene	ménè	méne		ménnte	ménnt
tjene	tjéne	tjéne	tjéne	tjénnte	tjénnt
laane	lòne	lòne	lòne	lònnte	lònnt
fælde **)	fèllje	fèllje	fèllj	fèll'te	fèll't
kunne	bèllje	bèllje		bèll'te	bèll't
snyde	snyte	snyte	snyt	snytte	snytt
knytte	knyte	knyte	knyt	knytte	knytt
sætte	sèttje	sètt	sètt	sètte	sètt
rykke	ryttje	ryttje	rykk (ryttje)	rykkte	rykkt
fryse	spétje	spétje		spékte	spékt
kjøbe	tjøpe	tjøpe	tjøp	tjøfte	tjøft
vælte tr.	stǫllpe	stǫllpe	stǫllp(e)	stǫr'te	stǫr't
hjelpe	jǫllpe	jǫllpe	jollp(e)	jǫr'te	jǫr't
eie	d) ége	ég		òtte	òtt
vide	vèttạ	vét		vésste	vésst

jevnede" Form. **) Ligesaa med -ạ i Ipf., t. E. takke, kallje, mètte, dǫppe (dyppe), kóke (koge), skóne, róppe, (raabe), ròke (træffe), vòge (vove), bruke, kute (løbe); — léte (søge), der dog ogsaa har Imper. lét, Ipf. létte, Sup. létt; — jiffte -ạ (gifte), bytte -ạ, vènnde -ạ, t'winnge -ạ (Imper. jiffte, bytte, vènnde og vènnd, t'winng); — de opr. „stærke" lute -ạ og -te, hétte -ạ (lude, hedde), af hvilke det sidste neppe har Imperat. og Sup.

*) men flöjje flöggde (sv. knuffa), stöjje stödde (sv. stödja).

**) 'falde' udtrykkes ved fèllje sèg eller dètte.

kunne	(kunnje)	kạnnj		kunnjạ	
skulle		skạ		skull	
ville	vǫ́llje	villj	villj	villde	vǫ́lljạ
2) bede	béjje	bédd	bédd	bad,	biddi
bære	bèrạ	bèr	bèr	bar	biri
bindę	binnde	bétt	bétt	bạtt	bunndi
bide	bite	bit	bit	bét	bitti
byde	bjøde	bjød	bjød	bǫ́d	buddi
blæse	blòse	blès	blòs	blés	blissi
brænde	brinnje	brinnj	brinnj	brạnnj	brunnji
bryde	brøte	brøt	brøt	brǫ́t	brutti
dratte	dètte	dètt	dètt	dạtt	dutti
drikke	drékke	drékk	drékk	drakk	druttji
drive	drive	driv	driv	drév	drivvi
drage	drǫ̀gǫ̀, drǫ̀	drèg, drè	drag, dra	dróg, dró	drijji
dryppe	drøpe	drøp		drǫ́p	druppi
dø	dø	dør	dø	dó	dujji
æde	ètạ	èt	èt	òt	itti
finde	finnje	finnj	finnj	fạnnj	funnji
flyve	fløge	fløg	fløg	flǫ́g	flujji
flyde	fløte	fløt	fløt	flǫ́t	flutti
faae	fò	fè	fò	fékk	fòtt
fare	fǫ̀rǫ̀	fè	fa	fó	firi
fryse	frøse	frøs	frøs	frǫ́s	frussi
give	jé	jé	jé	ga (gav)	jivvi
(faae)Aux.	jéttạ	jétt		gatt	gutti
gaae	gò	gòr	gakk	jékk	gòtt
gnave	gnǫ̀gǫ̀	gnèg	gnag	gnóg	gnijji
gribe	gripe	grip	grip	grép	grippi
grave	grǫ̀vǫ̀	grèv	grav	gróv	grivvi
græde	gròte	grèt	gròt	grét	gritti
holde	hallde	hèll't, hèlld	hall't, halld	hǫ́ll't, hǫ́lld (héll't, hélld)	hulldi
hugge	hǫ̀gge	hègg	hǫ̀gg	hǫ̀gg	hujji
fare*)	wettje	wèkk		wạkk	
hvine	wine	win	win	wén	winni
klattre	klive	kliv	kliv	klév	klivvi
kløve	kløve	kløv	kløv	klǫ́v	kluvvi
knibe	knipe	knip	knip	knép	knippi
komme	kómmǫ́	kómm (tjèmm)	kómm (tjèmm)	kǫ́mm	kummi

*) ɔ: fare forbi saa hurtigt, at det utydeligt sees.

krybe	krøpe	krøp	krøp	krộp	kruppi
lee	lè	lèr		ló	
lække	lèkạ	lèk		lak	littji
læse	lèsạ	lès	lès	las (lés)	lissi
t. lassen	lèttạ *)	lètt	lètt	létt	litti
ligge	lijje	ligg	ligg	lòg	lijji
lyve	jøge	jøg	jøg	lộg	lujji
løbe	løpe	løpp	løpp	lộpp	luppi
male	mộlộ	mèl	mal	mól	mili
nyse	njøse	njøs		nộs	nussi
ride	ride	rid	rid	réd	riddi
rive	rive	riv	riv	rév	rivvi
synke	sèttje	sèkk		sộkk	suttji
sidde	sittje	sitt	sitt	sòt	sittji
see	sjò	sjér, sjé	sjò	sòg	sjétt
skjære	s'tjèrạ	s'tjèr	s'tjèr	skar	skuri
skinne	s'tjine	s'tjin		s'tjén	s'tjinni
skjelve	s'tjộllve	s'tjộllv		skộllv	skullvi
skyde	s'tjøte	s'tjøt	s'tjøt	skột	skutti
skrive	skrive	skriv	skriv	skrév	skrivvi
skrige	skrike	skrik	skrik	skrék	
slide	slite (s'l)	slit	slit	slét	slitti
slaae	slò (s'l.)	slè	slò	sló	slijji
sove	sóvvộ	söv	söv	sộv	suvvi
spinde	spinnje	spinnj	spinnj	spạnnj	spunnji
løbe	sprinnge	sprinng	sprinng	spranng	sprunndji
stjæle	stèlạ	stèl	stèl	stal	stuli
stige	stige	stig	stig	stég	stijji
staae	stò	stòr	statt	stó	stòtt
vælte intr.	stộllpe	stộllp	stộllp	stộllp	stullpi
suge	suge	sug	sug	sộg	sujji
søbe	supe	sup	sup	sộp	suppi
svie	s'wide	s'wid		s'wéd	s'widdi
svige	s'witje	(s'wik)	s'wik	s'wék	s'wittji
sverge	s'wèrrje	s'wèr	s'wèr	s'wór	s'wiri
synge	synndje	synng	synng	sònng	sunndji
svømme	sömme	sömm	sömm	sộmm	summi
tage	tộgộ, tộ	tèg, tè	tag, ta	tóg, tó	tijji
tude	tøte	tøt		tột	tutti
slippe op	trøte	trøt		trột	trutti
være	vộrộ	è	va	va (var)	viri
blive	bli	bli (blir)	bli	varr't	vurr'ti

*) Inf. lòte i Bet. give Lyd.

t. gewinnen	vinnje	vinnj		vånnj	vunnji
voxe	vèkkse	vèkks		vakks	vukksi
vride	vride	vrid	vrid	vréd	vriddi
drives *)	rèkas	rèks		raks	(rittjis)

Af Imperfecta Conjunctivi lydende forskjelligt fra Indic. findes endnu idetmindste følgende: hódde, lóde, sóde (havde, lagde, sagde); bóre, bunnde, dróge, finnge, (fóe), jinnge, vóe, vórr'te, vukkse (bar, bandt, drog, fik, foer, gik, var, blev, voxede).

2 Person Pluralis : (de) s'wọrọn (I svare; svarer!; I svarede); kasstạn (I kaste; kaster!; I kastede); og saaledes andre efter disse to Paradigmer; ogsaa kunnjạn (I kunne; I kunde) har kun een Form. Ellers findes to Former: a) een for Præs., Indic. og Imper., b) een for Ipf., hvilken, ifald særskilt Ipf. Conj. existerer, eller ikke langt tilbage har existeret, faaer samme Vocal, som Ipf. Conj. har eller maa have havt : lèrạn lèrdạn; (have:) họvọn (ell. họn) hóddạn; lèjjạn lódạn; sèjjạn sódạn; sèlljạn sèlldạn; trun truddạn; snun snuddạn; ọsạn ọstạn; lònạn lọnntạn; vèttạn vésstạn; (skulle:) skọnn, skullạn; (ville:) vọlljạn villdạn; — bèrạn bórạn; bitạn béttạn; bjødạn bọddạn; drivạn drévvạn (ell. drévạn); finnjạn fọnnjạn; fòn finngạn; fọrọn fóạn; lèttạn léttạn; jøgạn lọgạn; mọlọn mólạn; skrivạn skrévvạn (ell. skrévạn); s'tjøtạn skọttạn; stòn stóạn (ell. stón); supạn sọppạn; (synke:) söttjạn (ell. sèttjạn) sọkkạn; s'witjạn s'wékạn; vèkksạn vukksạn; vridạn vréddạn (ell. vrédạn).**)

Passiv. dè tọlọs (der tales, taltes) fọrr myttje; stén kasstạs (kastes, kastedes) bórr't; hèr tjøpạs, tjøftes myttje tóbak; dè skạ finnjạs; dè finns; dè fạnns, ọmm dé fọnnjes; dè ha funnjis.

Substantiva omskrive Genitiv som i andre Dialecter (huse ò prèssta brạnnj). Dativ, definit, er i fuld Brug. — Masc. og Fem. have i Pl. -ạ; dog i „tiljevnede" Former (ɔ: „svage" med fordum kort Rod, som bạrạ, hóssọ; ogsaa saadanne som gạtọ, bérọ; alle, idetmindste tilsyneladende, udgaaende fra gamle Objectivformer, ikke fra Nominativer) -r til Singularisformen; ligesaa skó, jò (Lee). Oldn. -r (ɔ: -r med „Halvlyd" foran) bevares, og skrives her -er, hvori e [ligesom i Masc. Artiklen -en] er svag „Halvlyd", og kræver

*) t. E. hannj fè ò rèks (han farer og drives ɔ: driver uden Maal).
**) I nogle af denne Aflydsrække findes altsaa baade kort og langt é i 2 Pl.; jeg betvivler, at heri skulde søges en tidligere Adskillelse af Conj. og Indic. i 2 Pl.

„Acutus" („hög ton") i Stammen; Ordene ere jét, silld, sènng, samt de med Omlyd som fót, ònnd osv.; efter Vocal (ku) bliver Endelsen her blot -r. To andre Masc. have -er, men med „Gravis" („låg ton") : vènn, sọn. Ganske faa Masc. have -ir : smedd osv.; ligl. 1 Fem.: gran grạnnir. De i Oldn. „svage" Masc. og Fem. med oprindeligt lang Rod, som time, tónnge, maa nu regnes sammen med de regelmæssige „stærke", med Pl. -ạ, men kjendes dog leilighedsviis paa manglende „Mouillering" af k, g : bakke, tónnge o. l. Ved „Mouillering" er at agte paa, om den indtræder kun i Sing. (som i sak), eller tillige i Pl. (som i bènnk), hvilket sidste pleier at skee, naar ogsaa i Oldnorsk j indskjødes i Pl. — Neutra paa -e faae i Pl. -a. „Mouillering" af k, g medtager i de øvrige Neutra definit Pl., saa at der bliver at agte paa, om Dat. Pl. mouilleres, eller ikke (alle mine Explr. herfra ere umouillerede i Dat. Pl.). „Omlyd" i Neutr. Pl. findes neppe, undtagen i ban.

	Masc.	Sing.	Definit.	Def. Dativ.	Plur.	Definit.	Def. Dativ.
1)	Hest	hèsst	hèsstn	hèssta	hèsstạ	hèsstạn	hèsstǫ́m
	Steen	stén	stén *)	sténa	sténạ	sténạn	sténǫ́m
	Fader	far	farn	fara	farạ	farạn	farǫ́m
	Sø	sjø	sjøn	sjøa	sjøạ	sjøạn	sjøǫ́m
	Fugl	fuggǫ́l	fuggǫ́ln,fugglen	fuggla	fugglạ	fugglạn	fugglǫ́m
	Vinter	vinnter	vinntren	vinntra	vinntrạ	vinntrạn	vinntrǫ́m
	Skov	skóg	skójen	skója	skógạ	skógạn	skógǫ́m
	Barn	gǫ́rrg	gǫ́rrjen	gǫ́rrja	gǫ́rrgạ	gǫ́rrgạn	gǫ́rrgǫ́m
	Dreng	strékk	stréttjen	stréttja	strékkạ	strékkạn	strékkǫ́m
	Fisk	fissk	fisstjen	fisstja	fisskạ	fisskạn	fisskǫ́m
	Væg	vèjjg	vèjjen	vèjja	vèjjạ	vèjjạn	vèjjǫ́m
	Karl	drènng	drènndjen	drènndja	drènndjạ	drènndjạn	drènndjǫ́m
	Bænk	bènnk	bènntjen	bènntja	bènntjạ	bènntjạn	bènntjǫ́m
	Ende	ènnde	ènndn	ènnda	ènndạ	ènndạn	ènndǫ́m
	Time	time	timen	tima	timạ	timạn	timǫ́m
	Bakke	bakke	bakken	bakka	bakkạ	bakkạn	bakkǫ́m
	Dommer	dómạr	dómạrn	dómạra	dómạrạ	dómạrạn	dómạrǫ́m
2)	Smed **)	smédd	sméddn	smédda	sméddir	sméddin	sméddǫ́m
	Vei	vèg	vèjen	vèja	vèjjir	vèjjin	vègǫ́m
	Laarbeen	lègg	lèjjen	lèjja	lèjjir (-jjạ)	lèjjin (-jjạn)	lèjjǫ́m

*) Skulde i denne Dial. skrives stén'n, ligl. sǫ̀n'n &c., om Apostr. ikke i Trykningen havde faaet anden Betydning.
**) Aldeles ligesaa lédd, sédd, lémm (Ledemod, Skik, Lem) Pl. -ir -in (dog ogsaa lémmạ -ạn). Hertil kommer efter senere skriftlig Meddelelse fra Hr. Högman: dal dạlir, stav stạvvir; men neppe fleer.

	Masc.	Sing.	Definit.	Def. Dat.	Plur.	Definit.	Def. Dat.
	Ven	vènn	vènn	vènna	vènner	vènnen	vènnọ́m
	Søn	sọ̀n	sọ̀n	sọ̀na	sönner	sönnen	sönnọ́m
	Fod	fót	fótn	fóta	fötter	föttn	fótọ́m
	Stad	stad	stadn	stada	stèder	stèdn	stèdrọ́m
	Mand	mạnnj	mạnnjen	mạnnja	mènnjer	mènnjen	mènnjọ́m
	Bonde	bónnd	bónndn	bónnda	bönnder	bönndn	bönndrọ́m
	Broder	brór	brórn	bróra	brör	brörn	brörọ́m
3)	Hare*)	hạrạ	hạrạn	hạra	hạrạr	hạrạn	hạrọ́m
	Hane	họ̀nọ̀	họ̀nọ̀n	họ̀nò	họ̀nọ̀r	họ̀nọ̀n	họ̀nọ́m
	Bue	bọ́ggọ́	bọ́ggọ́n	bọ́ggó	bọ́ggọ́r	bọ́ggọ́n	bọ́ggọ́m
	Le	jò	jòn	jòa	jòr	jòn	jòm
	Fem.						
1)	Ø	öi	öia	öien	öiạ	öiạn	öiọ́m
	Skaal	skòl	skòla	skòln	skòlạ	skòlạn	skòlọ́m
	Moder	mór	móra	mórn	mórạ	mórạn	mórọ́m
	Bro	bru	brua	brun	bruạ	bruạn	bruọ́m
	Søster	sösster	sösstra	sösstren	sösstrạ	sösstrạn	sösstrọ́m
	Sorg	sọ̀rrg	sọ̀rrja	sọ̀rrjen	sọ̀rrgạ	sọ̀rrgạn	sọ̀rrgọ́m
	Sag	sak	satja	satjen	sakạ	sakạn	sakọ́m

*) Saadanne „tiljevnede“ ende, saa vidt mine Explr. gaae, paa puncteret Vocal; og Puncteringen skal ufravigelig bortfalde i Dat. Sing.

	Fem.	Sing.	Definit.	Def. Dat.	Plur.	Definit.	Def. Dat.
	Egg	ègg	èjja	èjjen	èjjạ	èjjạn	èjjọ́m
	Tunge	tónnge	tónnga	tónngen	tónngạ	tónngạn	tónngọ́m
	Kirke	tjörr'tje	tjörr'tja	tjörr'tjen	tjörr'tjạ	tjörr'tjạn	tjörr'tjọ́m
	Æble	èpple	èppla	èpplen	èpplạ	èpplạn	èpplọ́m
2)	Gjed	jét	jéta	jétn	jétter	jéttn	jétọ́m
	Sild	silld	sillda	silldn	sillder (-dạ)	silldn	silldọ́m
	And*)	ònnd	ònnda	ònndn	ènnder	ènndn	ònndọ́m
	Ko	ku	kua	kun	tjyr	tjyn	kuọ́m, tjym
	Taa	tò	tòa	tòn	tèr	tèn	tòm
	Gaas	gòs	gòsa	gòsn	jèsser	jèssn	gòsọ́m (jèssọ́m)
	Datter	dótre	dótra	dótren	dötter	döttn	döttrọ́m
3)	Gade**)	gạtọ́	gạtó	gạtọ́n	gạtọ́r	gạtọ́n	gạtọ́m
	Hunbjørn	bérọ́	béró	bérọ́n	bérọ́r	bérọ́n	bérọ́m
	Strømpe	hóssọ́	hóssó	hóssọ́n	hóssọ́r	hóssọ́n	hóssọ́m
	Flue	flọ́ggọ́	flọ́ggó	flọ́ggọ́n	flọ́ggọ́r	flọ́ggọ́n	flọ́ggọ́m

*) Ligesaa hònnd hènnder, strònnd strènnder, tònnj tènnjer, tònng tènnger, stònng stènnger, spònng spènnger, tòg (Rodtrevl) tèger, lòg (omfaldet Træ) lèger, nạtt (obsolet nòtt) nétter, rót rötter, gróp gröpper, bók bökker, brók brökker, mus mysser, lus lysser. I Def. og Dat. Sing. mouilleres k, g : bótja bótjen, stònndja stònndjen, &c. Dat. Pl. uden Omlyd : hònndọ́m (og : dè gòr mè vèl i hanndọ́m), tònnjọ́m, tònngọ́m, rótọ́m, bókọ́m, musọ́m osv.

**) Saadanne „svage“ med opr. kort Rod, og „tiljevnede“, ende, saavidt mine Explr. gaae, paa ọ́; og Puncteringen bortfalder ufravigelig i definit Sing.

	Neutr.	Sing.	Definit.	Def. Dat.	Plur.	Definit.	Def. Dat.
4)	Huus	hus	huse	husan	hus	husa	husǫn
	Barn	ban	bane	banan	bǫnn	bǫnna	bǫnnǫm
	Træ	tré	tréjje	tréjjan (trén)	tré	tréjja	tréjjǫm (trém)
	Æg	ègg	èjje	èjjan	ègg	èjja	èggǫm
	Tag	tak	tatje	tatjan, tatjin	tak	tatja	takǫm, takkǫm
5)	Rige	ritje	ritje	ritjan	ritja	ritja	ritjǫm
	Øie	óge	óge	ógan	óga	óga	ógǫm

Fleer Explr. Masc. hunnd, gris, munnj (Mund), ąssk, lǫk (Løg), bèkk, sèkk, vǫtt (Vante), tròd (Traad), örn (Ørn), bjönn (Bjørn), vǫllj (Vold), Jammt (Jemte), skugge, Pl. alle -ą (ąsską, lǫką, bèttją, sèttją (og sèkką), skuggą). — Fem. tid, hud, snés (sv. snes), kwènn (Qvern), sòg (Saug), björr'k, tjèring (Kjærling), brǫr (Brud), grinnd, ék, vik, tik (Tæve), ò, vise, s'lèjje (sv. slägga), Pl. alle -ą (sògą, björr'ka, tjèringą, éką, viką, tiką; brǫrą; òą). — Neutr. bąnnd, lammb, nąmmn, bląd, lag, tag (Tag, af tage), trǫg (Trug), nès, fjös; kné som tré; öre, jèrr'te som óge. — Endvidere har jeg senere skriftligt faaet følgende Lister fra Hr. Högman: a) „tiljevnede" Masc. : stągą, s'lądą, s'wągą, tjąką, vrądą (Stige, Slæde, Krabask, Kjæbe, Løftestang), póssǫ, fólǫ (Pose, Fole), Pl. alle -r; b) „tiljevnede" Fem. : trąnǫ, skątǫ (Trane, Skade : Fuglen), vékkǫ, rékkǫ, blékkǫ, stékkǫ (Uge, Skovl, Mærke i et Træ, sv. „slipstol"), kónǫ (Kone, næsten kun i Composita), bǫggǫ, hǫkkǫ, lǫddǫ, méss-lǫggǫ, slǫggǫ, skǫttǫ, smǫggǫ, sǫggǫ, s'wǫlǫ, t'wǫggǫ, t'wǫrǫ (Bæreredskab, t. das Kinn, Lade, Misgreb, Pleil, „skjutgaffel", Smuthul, Sagn, Svale, sv. tvaga, sv. „kräkla"), Pl. alle -r; ligesaa behandles jumfru -r; c) Neutra paa -e: brède, ditje, millte, nyre, prètte, slètte, styttje, stèllje, trède, tèttje, stènndje, ènndje (Brædt, Grøft, Milt, Nyre, Skjelmstykke, sv. „slåtterstycke", Stykke, Sted, sv. träde, Dække, sv. stängsel, Eng), Pl. alle reent -a (Plur.-formerne tèttja og stènndja kunne anvendes som Fem. Sing.); d) Masc. spąnnj (en Spand) Pl. med „Acutus" spènnjer, altsaa som fót; e) Masc. dag, Pl. dògǫr; f) Masc. gal Pl. gòlą.

Adjectiver declineres som i Dansk, kun at den indefinite Form som Prædicat mister sit -e i Plur.; den definite findes ikke let i Plur.; den mister i Superlativ paa -ast sit -e i Sing. — Explr. stór stór't stóre, rik rikt rike, klén klénnt kléne, dǫd dǫtt dǫde, gód gǫtt góde, vǫnnd (ond; ogsaa med ò) vǫnnt vǫnnde, gǫmmǫlj gǫmmòl't gammble; — Participia som s'wǫrǫ, kasstą blive indeclinable; de paa -t (ɔ: af Vba. med -te i Ipf.), som lyst osv., ere selvfølgelig eens i Commune og Neutr.; de paa -d (ɔ: af Vba. med -de i Ipf.), som lèrd osv., have selvfølgelig Neutr. forskjelligt herfra: lèr't osv.; ligl. trudd trutt; i Listerne paa Vba er altid Neutr. (ɔ: „Supinum") opført. — Reduplication af ubestemt Artikkel er almindelig: n stór n kąr; é stór é förrs'tje (en stor Pige); e stór't e hus Pl. stóre kąrą, förrs'tją, hus; Prædic.: kąrn, förrs'tja è stór; huse è stór't; Pl. kąrąn, förrs'tjąn, husa è stór; definit: dènnj stóre kąrn, förrs'tja; dè stóre huse; dènnj ynngste; dènnj rikąst. Definit Form pleier at undgaaes ved Hjelp af Composition: stórkąrn, stórförrs'tja, stórhuse; stórkąrąn osv.; nypasstorn, brunhèssten, brunmąrra; gròs'wine; og ved Hjelp af Omskrivning: dǫmm, sǫmm è smò; i Superlativ ogsaa ved ved Hjelp af Nominalflexion: di stösstąn o. l. (men ikke let t. E. di smòąn).

Adjectiviske Ord med særskilt Femininum, altsaa afvigende fra Dansk, men med -e i Pl. ogsaa som Prædic., ere: Participia af „stærke" Vba, som bittn*) bitta bitti, Pl. bittne; Possessiva minnj mi mètt, Pl. mine (ligl. dinnj, sinnj), vǫnnj vòr vòrr't, Pl. vòre, érąn éra érą(r')t, Pl. ére (appositionel, især dativisk, Form: mine &c. er indecl.); Demonstrativet s'likkąn s'likka s'likkt, Pl. s'likke; Interrogativet (hvem, hvilken:) ǫkken ǫkka (og -en) [ǫkke?] Pl. „?**); Numeralet énnj é étt; Ordene ąnnjen ąnnja ąnnją, Pl. are; liten. lita lite, Pl. smò; myttjen myttja myttje (mònng), Pl. mònnge; nǫggen (ell. nǫn) nǫgga nǫ, Pl. nǫggre; inngen innga innt-nǫ, Pl. innge.***) — Her faae at nævnes de to Demon-

*) Af Masc. har jeg desuden Explerne s'lijjen, drijjen, druttjen, firn (slagen, dragen, drukken, faren).

**) Det tilsvarende Demonstr. 'tokken' mangler (ligl. 'hvem') ('hvad' hedder vǫ).

***) Senere har Hr. Högman skriftligt opgivet mig disse Adj. med særskilt Fem.: fèrrstjen -a -i (fersk), spittjen -a -i (tør), drǫttjen -a -i (beskjenket; forskjelligt fra Part. druttjen), tjèllјn -a -i (kjølig), drèllјn -a -i (rigelig), (møln -a) -i (sv. mulen), (s'wąln -a) -i (sval), góąln -a -i (godartet), hémmąln -a -i (hyggelig); samt med Ntr. -e: hémmlejjen -a -e (hyggelig); tónnglejjen -a

strativa: (den:) Masc. n da, Fem. n danna, Ntr. de da, Pl. di dannan; (denne:) Masc. n hènn, Fem. n hènna, Ntr. de hènn, Pl. di hènnan; (hvorimod selve Ordet dènnj, brugt for sig, hedder ligesaa i Fem., og i Ntr. dè, i Pl. di og substantivisk dòmm). — Særskilt Fem. har jo ogsaa den postpositive Artikkel (se Subst.), hvilken leilighedsvis hænges til Adjectiver (se ovenfor om Superlativ i Pl.), og tit til Ordenstal, t. E. förrs'tn -a -e, andren -a, -e, tréjen -a -e.

Comparation: rik rikar rikast; gòmmòlj gamm(b)lar gamm(b)last; lanng lènnger lènngst; ónng ynnger ynngst; stór större stösst; gód bètter bèsst; vònnd vèrre vèrrs't; klén sèmmber sèmmst. — ('Øvre', 'ydre' o. l. kunne findes i Composita, som ytter-vèjen, men neppe som Adj.).

Personlige Pronominer: jèg (jè) mèg (mè), Pl. me òss; du dèg (dè), Pl. de ékk; Nom. og Acc. hannj, Dat. hònnòm, Gen. hass; Nom. og Acc. hó, Dat. hinnja, Gen. hinnjas; Neutr. dè; Pl. dòmm. Reflexivt sèg (sè). — 3die Person (pro- og) enklitisk: n Lars' sa dè; jèg sòg n Lars'; jèg gav a Lars' bótja; — a Brita va hèr; jèg sóg a Brita; jèg ga n (gav en) Brita bótja; — ligl. jè fòld a = jè fòlde (fulgte) hònnòm; jè fòld n = jè fòlde hinnja; — jè sòg e (jeg saae det).

Numeralia: énnj t'wó tri fyre fèmm sèkks sju òtte nijje tijje èlljòv tòlv trètta fjó(r)ta fèmmta sèkksta søttja attja néttja tjugu trètti förr'ti fèmmti sèkksti sjutti (sjutteti) òtteti nijj(e)ti hundra tusn. — förrs'te andre tréje fjöle fèmmte sjètte sjunnde òttend niend tiend (-ijj-) èlljòft tòlte trèttend fjó(r)tend fèmmtend sèkkstend søttjend attjend néttjend tjugund, trèttiend.

Præpositioner. òt (ad), frò ell. fròn, mót, ò (af), ur, tè, millja, ti (i), pò, fri, unndi, óvvanò (paa), mè, atta ell. attafòrr (bagved), òmm.

Enkelte notablere Gloser, der ikke fik Plads i det Foregaaende. röi Tjæderhun. órs'n Urfuglehun. sémòl Rensdyrhun. brinnde Elsdyrhan. björ Bæver. lémmend Lemmel. békre Vædder. tévverende m. Sommerfugl. féttje f. Hud paa Benene af Dyr. brynnjbèr Hinbær. nòvòr Borer.ònndòr mindre Ski. kòre m. Spaan. lòne m. Forstue. fòke f. kort Stund. tòllòt (Ntr.?) afsindig. hònnòk hvor. s'likkòmstass paa slige Steder. wéras skamme sig (om Hunde).

-e (besværlig); fòrrskrèttjelejjen -a -e (forskrækkelig) m. fl. I Neutr. kan tildeels forkortes; saaledes siges ogsaa tónngle, fòrrskrèttjele.

Prøve, skriftlig tilsendt af Hr. Högman, og her omsat til min Lydbetegnelse. — „Tọl[1] ọmm nọ gòtạ[2] fọrr mè“, sa n Pèr òt n mórrmór sine n kwélld, dò dọmm sòt bórr'tmè spissa i lag[3]. „Du è ạll'ti sọ óvéttọ́, sọ jè vét innt, ọmm jè vill$_j$“, fékk n tè s'war. „Jè skạ vọrọ frak[4] dò, bạre du tọl ọmm nọ gạllạnt[5] fọrr mè“. „Ja, lóvvọ́ du ut dè, sọ skạ jè full jèrr e dò“[6], sa a mórrmór, sọmm, sọ ódyggdọ́ stréttjen[7] énn$_j$ va iblạnnt, innt va gó tè nék a dè hạnn$_j$ bejòle[8]; „ha du họr't tọlọs ọmm Hóbèrsgọbben?“ „Nèè, tọl ọmm hạnn$_j$!“ — [9]„Dè va n gònng n kạr, sọmm fékk e ban mè tjèrindjen sine; ọ dò dè bane skull kréssnạs, sọ tènnkte kạrn, hạnn$_j$ skull hör òt mè Hóbèrsgọ́bba, (dè) hạnn$_j$ skull vọrọ guffa òt di da banạn. Kạrn tènnkte, dè Hóbèrsgọbben, sọmm va sọ rik, skull jé stóre guffagòvạ òt banạn, ọmm hạnn$_j$ fékk n tè vọrọ guffa. Mèddi[10] jékk n ditòt Hóbèrsgọbba ọ họl òt mè a, dè n skull vọrọ guffa òt banạn hass. Dè lóvvọ́ Hóbèrsgọbben ut strast, ọ sa, hạnn$_j$ skull kómmọ́ ditòt a, dò bane hass skull kréssnạs; ọ sọ jòl[11] n ọ. Ménn dò hạnn$_j$ skull tè jé guffagòve, sò sa n òt kạra, dè hạnn$_j$ skull tọ[12] mè sè n sèkk ọ fọllj a hémmatt,[13] sọ skull n fò guffagòvạ ti sèttjen. Kạrn fọld a diti galn hass;[14] ọ dò dọmm kọmm dit, sọ sa Hóbèrsgọbben òt kạra, dè hạnn$_j$ skull halld ut sèttjen, mèda hạnn$_j$ létt ti guffagòvạn;[15] ọ kạrn jòl, sọmm n sa òt a. Ménn dò tó Hóbèrsgọbben é stór é rékkọ́ ọ tó pò mókkọ́ ti flérnde rékkọr;[16] sọ sa n: „plägar någon gifva mer än detta?“ „Énn$_j$ ha jè sjétt, sọmm ha jivvi mér“. Dọ Hóbèrsgọbben họle dè, sọ tó n pọ ọste ti att,[17], ọ slutạ innt för, fọrrn sèttjen va övvendes full$_j$[18] ọ séllpènningạ. Dò fékk kạrn tọ n ọ bèr hémm n att. Sọ èr e tè họ Hóbèrsgọbben tè guffa.“ — „È n sọ rik, Hóbèrsgọbben?“ frògạ n Pèr, sèda hạnn$_j$ ha fọndèrạ lite pò dè, a mórrmór hass ha berèttạ; „vọrr è n nọgger dò[19]?“ „Dè vét jè innt; kạnns hạnn$_j$ hèll't tè néddi jóln nọgger't héll

---

[1]) Apocoperet foran Vocal: tal! [2]) nogle Sagn. [3]) da de sade ved Ildstedet sammen. [4]) artig. [5]) morsomt. [6]) saa skal jeg vel gjøre det da. [7]) Drengen. [8]) begjærede. [9]) Der var engang en Mand, som fik et Barn med sin Kone; og da det Barn skulde døbes, saa tænkte Manden, han skulde høre ad hos Hobergsgubben, forat han skulde være Gudfar til det der Barn. Manden tænkte, at H., som var saa rig, skulde give store Gudfarsgaver til Barnet osv. [10] Derfor. [11] gjorde. [12] tage. [13] og følge ham hjem. [14] fulgte ham did i Gaarden hans. [15] medens han lod (ɔ: heldte) Gudfarsgaverne i. [16] en stor Skovl og tog paa (og) skuffede flere Skovle i. [17] saa tog han paa (og) øste atter i. [18] overfuld. [19] hvor er han nogetsteds da.

bórr'ti mọrr'tjen[1], jussọmm vèttạn ọ jèttạn, sọmm fạnns för i tiden." „Ja dè ja! nó skạ du tọl ọmm fọrr mè nọnnder[2] ọmm n da stórrjètten da, ọ sèda ọmm vèttạn, mórrmór". „Jè fọrrstòr, du méne: Jètten sọmm va sinnt[3] pò klọkkạn. Förrst dè va tjörr'tje hèr i Hạddạl, sọ var e n jètte, sọmm họll't tè ọppi Hammberhusạn.[4] N da jètten va óhèpple[5] stór. Hạnnj va óbegripele sinnt pò klọkkạn. Hạnnj fọndérạ bò sọ ọ sọ. Ménn tè slut lèll[6] sọ tènnkt n ut, dè hạnnj skull tọ nọ stóre sténạ, sọmm lòg ọppmè Hammbre da, ọ kasste dọmm, hènnest[7] hannj fékk höre klọkkạn, ọ pò dè sètte frésste fò dọmm tè tanngne[8]. Sönndajen ètte, dò klọkkạn tó pò rinngde att, sọ tóg n énnj stén förrst ọ kasstạ hạnnj. Ménn dènnj stén dạtt né[9], énnja hạnnj nòdde frạmmòt tjörr'tjen, ọ varr't lijjand Synnja-òn[10]. Dò stó n é fọke[11] ọ lydde ọ họl òt, ọmm klọkkạn skull tanngn ò. Ménn dò dọmm rinngde likénns, sọ tóg n n stén tè ọ kasstạ hạnnj ọ. Dènnj stèn va större, énnj förrstn; ọ mè họnnọm kunnjạ n full néssta họ nòtt tjörr'tjen, ọmm hạnnj họ[12] funnj ò a[13]. Ménn dè jòl n innt; sọ klọkkạn rinngde likénns sọmm för. Dò varr't n énnj sinntạr énnj n va för, ọ tó n stén, sọmm va mònnge gònng större énnj di arạn, ọ drév tè n, sọ n flọg sọmm é èrr'ter[14] öppi vèrạn. Ménn dènnj stén jékk fögạnnj[15] tri mil (1?) fọrr lanngt. Sọ grèsele bạlljạ n tè[16]". — „Dè va énnslehéta tè kạr tè vọrọ stạrr'k, n dạ jètten, mórrmór; ménn nó ọmm vèttạn". „För i tiden var e myttje vèttạ ạlljstạss i mọrr'tjen; ọ pò sọmmblengne stèlljạ var e néssta ómöjjele, dè kratje[17] skull fò vọrr tè fréss fọrr dọmm. Sọ var e i énnj buvọllj[18] mér énnj arstạss[19]; ọ nòr dè ạllder varr't nọ villder[20], sọ gatt fọlltje[21] tè slut fọrọ hémmatt ètte prèssta ọ fò hạnnj tè dit[22] ọ lès ut dọmm. Prèsstn kọmm dit ọ las ut dọmm; ọ sọ kasstạ n é tjörrót[23] néddi é tjéllde ọ sa, dè dọmm skull fò kómm att, dò dènnj róta ha rọttjnạ[24] ọpp, ménn innt för. Dò vèttạn hòle dènnj dómen, sọ varr't e n fọrrskrèttjelejjen lòt[25] ò dọmm; ménn dè gatt innt jọllpe[26]. Dọmm va t'wunngne tè drọ ò dèda

---

[1] kanskee han holder til nede i Jorden nogetsteds, eller borte i Skoven. [2] noget. [3] vred. [4] en Grotte i en Klippe ved Herjeaaen. [5] uhyre. [6] ligevel. [7] hernæst ɔ: saasnart. [8] tie. [9] faldt ned. [10] „søndenfor Aaen" ɔ: i Byen Sunnanå. [11] Stund. [12] maa tages som en tonløs apocoperet Impf. Conj. af have. [13] om han havde fundet ɔ: truffet paa den. [14] en Ert (Pl. id.) [15] næsten. [16] kylede han til. [17] Qvæget. [18] „fäbodställe". [19] andetsteds. [20] da det aldrig blev noget bedre. [21] maatte Folket. [22] faae ham til (at komme) did. [23] Tjærerod (Harpixrod). [24] raadnet. [25] Skraal. [26] det fik ikke hjelpe.

mè kröttöra[1] sine ọ all't ạnn$_j$ạ, sọ́mm dọ̀mm hadde. Sèda har e ạllder họ́rs[2] nọ̀ ò dọ̀mm dạr; ọ féjje ha fòtt virr tè fréss“[3]. — „Var e slut nó, mórrmór?“ „Ja, ménn jè skạ berètte fọ̀rr dè ọ́mm utbólindjen ọ, mèda jè hèll't pò“. „Vọ́ è n utbóling fọ̀rr sla[4]?“ — Utbólindjen è n stór n lanng n kạr, sọ́mm ha bạre béna, họ̀(l)s'n, ạrrmạn ọ huvvọ́de,[5] ménn inngen krọ̀pp nọ̀ vidạr. Béna hass è sọ̀ lanng, sọ̀ n kạnn$_j$ gò grénns[6] ivvi dè högste (gg.?) tré. Hạnn$_j$ è óbegripele ạnngslejjen ọ rèdd ytterste dómen. Dạrfọ̀rr villd n héllst innt vọ̀rọ̀ tè; ménn dò hạnn$_j$ è dè, sọ̀ è n sinnt pò a mór si, sọ́mm è órsatjen tè hass liv ọ hass kwal; ọ́ di mórạ, sọ́mm ha slikke sönner, è ạll'ti rèdd tè gò ut, sèda dè bli mörr't. Dọ̀ hạnn$_j$ è sọ̀ rèdd ytterste dómen, sọ̀ fè n ạll'ti hör n huje ọ̀ lòte ọ́mm sè, ọ́mm n è a nọ̀gger't nér't.[7] Fọ̀rr ạnn$_j$ạ fọ̀llk énn$_j$ n mór sine è n innt nọ̀ fạlejjen; ọ́mm n ròk n[8], sọ̀ lòt n bạre ọ́mm sè ọ bes'tjèrrme[9] sè. Enn$_j$ gònng var e n kạr, sọ́mm va bórr'ti mọ̀rr'tjen; ọ̀ vọ́rr èvvige kwélld sọ̀ họ́l n utbólindjen, họ́rr hạnn$_j$ fó ọ̀ jékk att ọ frạmm ọ rèmjạ, sọ̀ dè tọ́t i bèrrgọ́m.[10] Dò tó kạrn pò ọ̀ tykkte sönnd ivvi a[11], ọ̀ jékk ut ọ skull frésste trösst n; ọ sọ̀ tó n ọ́pp n sònng dạri sạllmbótjen. I förrstn stó utbólindjen ọ họ́le pò é fọ́ke. Ménn sèda sọ̀ tó n pò sònng[12] mè sjọ̀l ọ, ọ jékk sinn$_j$ vèg; ọ ạll't mèda kạrn nòdde tè hör n, sọ̀ sònng n. Sèda varr't n nöggd, sọ̀ dè họ́les[13] ạllder nọ̀ mér ò a. Sònndjen trösstạ n“. — „Mér mórrmór“, sa n Pèr. „Nèè, nó blir e innt nọ̀ mér n hènn gònndjen; mø skọ́[14] (el. skạ) èt ò kwéllda ó léjj ọ̀ss nó; sọ̀ ọ̀rr'ke mø ọ́ppatt tile ò möna[15]“. Dè tykkte n Pèr innt myttje ọ́mm, ménn dè gatt innt jọ̀llpe. Dọ̀mm òt, la sè ọ sọ̀mmnạ ò; ménn ọ́mm nạtta drömmd n Pèr ọ́mm Hóbersgọ́bben, jèttạ, vèttạ ọ utbólingạ, ọ fékk pò dè sètte sjò, họ́llọ́s dọ̀mm sòg ut.

De forskjellige Slags enclitiske (apocoperede) n begynde i Virkeligheden med en svag Halvlyd, kunde altsaa skrives

---

[1] Creaturerne. [2] sv. hörts. [3] og Fæet har faaet været i Fred. [4] for en Slags. [5] som bare har Benene, Halsen, Armene og Hovedet. [6] skrævs. [7] saa faaer En altid høre ham jamre og give sig, om En er ham nogetsteds nær. [8] om En møder ham [9] beklager. [10] hvor han foer og gik frem og tilbage og jamrede, saa det tudede i Bjergene. [11] tyktes Synd over ham. [12] Ipf. [13] hørtes. [14] Vistnok aldeles enestaaende Levning af en særlig 1ste Pers. Plurl. i Vb : vi skulle. [15] imorgen. — Anm.: Utbolindjen menes at opstaae af Efterbyrden, naar den ikke snart nok brændes eller paa anden Maade tilintetgjøres.

med e; men da dette vilde føre til: enn, har jeg her foretrukket det blotte n. Det negative Præfix ó- skal læses kort. Sibileringstegn maatte tildeels udelades i Prøven.

SVEG. — Afvigelser fra Lydforhold i Lilherdal: 1) „Tiljevning“ ạ-ạ (Lilh. è-ạ): lạvạ (leve); se ogs. Subst.; 2) Enkeltheder i Voc., som dø dött (Adj.); gòl (Gaard); kwạnn, fạmm (Qvern, 5); wyskle, wyle (hviske, hvile), men de Yngre sige vile; — 3) w for hv begynder at blive til v : de Yngre sige vile, véttje (dog waffs wass wèse wit wine); 4) b i mb neppe hørligt: lamm; ligl. d i ndj : her skrives nj; s'tj svækket: her skrives s'j (d, g i nd, ld, ng meget svagt); 5) d efter Vocal elideres; 6) foran tt, ttj, kk aspireres: naʻtt, truʻtt, méʻtt déʻtt séʻtt (mit osv.), ryʻttje (rykke). ryʻkk! taʻkke, osv.

V e r b e r som i Lilh.; dog 2 Pl. -ạn (-n) kun i Imperativ (men skal i endnu Levendes Minde have havt videre Anvendelse); i de „stærke“ er Ipf. Conj. hyppigere (men kunde ikke opspørges i 'have', 'lægge', 'sige'), Imperat. tiere omlydt (grèv o. l.), Voc. i Sup. tiere som i Ipf.; se desuden Explerne. — 1) „Svage“: a) eenformede: s'wọrọ̀, gnạạ b) tveformede: kasste -ạ, sọ́me -ạ (sye) c) fleerformede: lère lèr lère, lè(r)de lè(r)t; röre rör rör, rö(r)de rö(r)t; vènnde -e -e, -e -t; lạvạ lévv, lẹ́vvde lạvạ; jạrạ jạr, jóle jó(rr)t; tèmje -e -e, tamde tamt; sèjje, họ̀vọ̀ (ell. họ̀), gnu (gnide), tru, se Lilh.; dø dør, dödde dött; ọ́se se Lilh.; tjøpe -e -e, tjøfte tjøft; téne (tjene) -e -e, ténte tént; jifte -e -e, -e jifft; ryttje -e rykk, rykkte rykkt d) gamle Anomala: ége (ell. òge) se Lilh.; vạttạ vét, visste visst; osv. 2) „Stærke“: a) binnde binnd binnd, bạnnt bọ́nndi b) bạrạ bèr bèr, bar bọ́ri; lạsạ lès lès, las lissi c) grọ̀vọ̀ grèv grèv, gróv grivvi d) drive driv driv, drév drivvi e) brøte brøt brøt, brọ́t brọ́tti f) gròte grèt grèt, grét gritti; họ̀gge högg högg, họ́gg họ́jji*). — Ipf.

---

*) Fleer Explr.: a) finnje, spinnje, sprinnge (sprinng, spranng, sprọ́nnji); dètte (S. dọ́tti); synnje (synng, sònng sọ́nnji), söttje (sökk, sọ̀kk sọ́ttji), sọ́mme (sömm, sọ́mm sọ́mmi); b) stạlạ (stjæle), s'jạrạ (skar skọ́ri); lijje (ligg, lòg lijji); séttje (sétt, sòt séttji); jé se Lilh.; si(sir, sòg sitt); ạtạ (èt osv.); sọ̀vọ̀ (söv, sọ̀v sọ́vvi); vọ̀rọ̀ se Lilh.; c) drọ̀gọ̀ (drèg!), fọ̀ro se Lilh. (fè!) (der er Gaarde ½ Miil fra Sveg, hvor Sup. hedder féri); tò (ta!); s'lò (s'lè!); stò (stò!); d) rive, stige, nige, s'lite, vrie (vri, vré vrii), rie, s'wie, trives (trivs, trévs trivvis); e) fløte, frøse, nøse, fløge (S. flọ́jji), jøge (S. lọ́jji), kløve, bjø (bjø, bọ́ bọ́i); snyte (snyt, snọ́t snọ́tti), supe (sup), suge (sug, S. sọ́jji); f) løpe (løp, lópp lóppi, er altsaa egentlig gaaet over til forrige Art); họ̀llde (hèllt họ̀ll, họ́lld họ́lldi)

Conj. har alm. Vocal som „Sup.“ : bọ́nnde, bọ́re, lisse, grivve drivve, brọ́tte, ligl. bọ́e (bød), dọ́tte, flọ́jje, fire, skọ́re, s’lijje, stọ́le, tijje; dog t. E. af dró, òt, sòg, sòt, va Conj.: dróe, òte (og itte), sòge, sòte, vóe; af mange kunde intet Ipf. Conj. opspørges. — 2 Pl. Imperativ t. E. skrivạn, binndạn, drèkkạn, fòrọ̀n, vọ̀rọ̀n, jọ̀gọ̀n (jager!), skrọ̀pọ̀n (skraber!), bén (beder!), fòn, blin. — Sammensatte Tider: ha skọ́tti (skudt), hadde skọ́tti, ska s’jøte; blir skọ́tten, va(rr)t skọ́tten, ha vọ́(rr)ti skọ́tten, ska bli skọ́tten; saa og: dè ha fọ́nnjis; hạnnj ha trivvis bra.

Substantiva som i Lilh. Dog griber Pl. -ạ videre om sig, fortrænger -ir, og begynder at trænge ind i „tiljevnede“ Ord; og definit -ạn rækker endnu videre, t. E. ritjạn (Rigerne), ọ́gạn (Øinene); brörạn (Brødrene), bönndrạn, föttạn (Fødderne; ogs. fötten). „Mouillering“ maaskee lidt usikrere. — 1) Masc. og Fem. med Pl. -ạ, t. E. Masc.: hèsst -en -a, -ạ -ạn -ọ́m, hunnd, bòt, lut (tt? Lodd), kwisst, jèsst (Gjest), stén, spòn, bjönn (Bjørn), stól, stamm (Stavn), s’jø, lémmend, vinnter, họ̀mmọ̀r (Hammer -mọ̀rạ), nagel (-glạ), nyttjel (Nøgle -kklạ), họ́k (Høg -kạ), sèkk (-ttjạ), bènnk (-tjạ, -kạ), rygg (-ggạ), vègg (-jjạ), drènng (-jạ, -gạ); ènnde, ukkse (Oxe), time; ligl. lie (Le: liạ); smé (Smed: sméạ), lé (Ledd), lémm, dal; endog họ̀rọ̀ (Hare : họ̀rạ); Fem.: björr’k, fjèr (Fjer), brur (Brud), tjạrr (Kjærre), gran, ọ̀ln (Alen), kwạnn, grinnd, ò (Aa), ø, ti (Tid), hu (Hud), hé (sv. hed), sòkken (Sogn -kknạ; Dat. Sing. sòkken), sysster (-trạ), akksel (Skulder -slạ), sọ̀rrg (-gạ), ègg (-jjạ, -ggạ), ènng (-gạ); rösö (Røs) Pl. rösạ; tunnge (-gạ), katte (Kat), tèlljе (sv. tall); ogsaa dóter ell. dọ̀tter Pl. döttrạ; endog gạte (Pl. -tạ), flọ́ggọ́ (Flue, Pl. flugạ). 2) Gamle Anomala, Pl. -er, -r, og -„ (ɔ: elideret -r): Masc. fót fötter, bónnde bönnder, brór brör (samt med „Gravis“ i Pl., sọ̀n söner ell. sönnjạ); Fem.: jét jétter, hannd hènnder, nạtt nètter, mus mysser, osv. tò tèr, ku tjyr; gós jèss*). 3) „Tiljevnede“, Pl. -r, t. E. Masc.: nạvạ (Næve -ạr), họ̀nọ̀ (Hane -ọ̀r og họ̀nạ), bọ̀gọ̀ (Bue -ọ̀r), óvọ̀nọ̀ (Uvane -ọ̀r); Fem.: vékkọ́ (Uge -ọ́r), s’wọ́lọ́ (Svale) Pl. s’wulur; om gạte, flọ́ggọ́ se ovenfor (Def. Sing. fluga, Dat. Sing. flugun). 4) Neutra, Pl. -„ : bannd (ạ?), lamm, nammn,

(dog jè hèll pò ò ọ́s ópp vatten; Ipf. jè họ́ll pò ò ọ́ste òpp vatten); lạttạ (lạtt lạtt, lét litti); fò se Lilh.; gò (gò(r) gò, jékk gòtt).

*) Dat. Pl. t. E. hanndọ́m, tạnnjọ́m, tònngọ́m, bókọ́m og bökkọ́m, rótọ́m og röttọ́m, ku(ọ́)m og tjym. Def. Pl. udenfor Dativ: tènngen, rötten osv.; dog blive hènnder, tènnjer definit. til hèn, tènj (langt, maaskee endog dobbelt, è).

akks, skafft, bla (a? Blad), ègg (Dat. Pl. èjjóm); ban Pl. bǫnn; tré uregelm. i Def. Pl. (tré trée tréan, Pl. tré trén tréǫm). 5) Neutra paa -e, Pl. -a, som ǫge (Øie -ga), ritje.

Adjectiver væsentligt som i Lilh., t. E. (énnⱼ ell.) n stór n gòl (Gaard); e stór e förrs'je (Pige); (étt ell.) e stórt e hus; stóre gòla, hus; gòln è stór; husa è stór; hannⱼ va(rr)t dömmd; dè va(rr)t nó dömmt sǫ; hannⱼ va(rr)t bitten tò hunnda; hó va(rr)t bitta; Definit.: stórgòln, brunhèssten, stórs'wine, Pl. brunhèsstan, stòrs'wina; substantivisk definit : n dann stór n dann jékk dit hannⱼ; stór a dann hó jékk dit hó; Superl. definit : hènng ópp n pò fasstastspitjen (ell. pò denn fasstaste spitjen); hannⱼ è ynngsten; hó è ynngsta hó.

Pers. Pron. som i Lilh.; dog bruges ikke mø men vi (men mø i Glissjöberg, næste Landsby mod Nordvest); 'hende' (Dat.), 'hendes' hedde hinnⱼe hinnⱼes. Enclitica som ellers: gòln òt a Lars' brannⱼ opp; jè ga e bók jè òt n Kari; a Kari va hit hó; osv.

Tal omtrent som i Lilh.; dog famm -ta -tie (5, 15, 50). Ordenstal har jeg ikke; har formodentlig fundet dem eens med dem i Hede, hvor jeg havde været iforveien.

HEDE. — I Vocaler findes lignende Afvigelser fra Lilherdalsk som i Sveg: jara, stala; sö (Faar); kvann; m. m. Ubetonede Vocaler giver jeg ikke Bimerker her; de forholde sig imidlertid væsentligt som i Sveg og Lilherdal (altsaa t. E. jara, svǫrǫ). — Consonanter forholde sig mest som i Lilh.*); dog bliver hv til v, og w findes neppe, saaledes neppe heller s'w, t'w, men sv, tv (t. E. tvö : 2; i Sveg t'wó); oldnorsk gg „mouilleres" til ddj; ng til nj; d efter Vocal udfalder.

Verber idethele som ovenfor. 1) „Svage": a) eenformede svǫro; tǫlo; b) denne Art har her -a ikke blot i Ipf. og Sup., men tillige i Præs. Indic., saa at kun Infinitiv ender paa -e : kasste -a, takke -a; vènnde -a, jiffte -a, löffte -a; af Imperativer har jeg kasst! vènnd!, ifølge hvilke Arten ikke her kan kaldes „tveformet"; c) ogsaa denne Art faaer her tit -a i Præs. Indic.: jè lèra lè(r)de, ǫsa ǫste, tjøpa tjøfte, téna ténte, léta (søger) létte, héta (hedder) hétte, bèlla (llⱼ? kan) bèllt; Infinitiv: lère, ǫse, tjøpe osv.; derimod: jè trur

*) t. E. mb : lammb, kammb, kammbe (kjæmme Haar), tjèmmbe (rage Hø); vr og r som i Sveg og Lilh.; Adj. re (vred) brugtes endnu i Mands Minde i Hede.

trudde, ryttje rykkte, sètt sètte, lègg la, sègg sa, vèl va(l)de, ha hadd, jör jòl; Infin. tru, ryttje, sèttje, lèddje, sèjje, vèllje, ha, jara; d) gamle Anomala: eg òtte; kannj kunnja; osv. 2) „Stærke“ (Inf., Præs., Imper., Ipf., Sup.): binnde bitt bitt, batt bunnde b) bara bèr bèr, bar bére c) fọro fèr far, fór fére d) drive driv driv, drév drévve e) brøte brøt brøt, brọt brǿtt; af denne Classe have supe, suge Omlyd i Præs. Ind. syp, syg f) gròte grèt gròt, grét grétte*). -- Ipf. Conj. synes for største Delen forsvunden; jeg har af hadd : hø, og af batt, brannj, òt, sọp, va: bunnde, brunnje, òte, sọppe, vó. — 2den Person i Fleertal af Imperativ (-an) mangler i mine Notitser, men bruges uden Tvivl.

Substantiver bøies som i Lilh. og Sveg; -ir i Pl. findes neppe; ellers gjør -a (def. -an) ikke de Overgreb som i Sveg; „tiljevnede“ Ord forholde sig nærmest som i Lilh.; Pl. hènnder, strènnder, tènnjer blive definit til hèènn, strèènn, tèènj; ligl. Sing. Fem. som hònnd, strònnd, tònnj i Dativ til hòònn, stròònn, tònnj; og Masc. Sing. som hunnd definit til hunn (? huun?); tré bøies ikke som i Lilh., men regelmæssigt (tré trée tréan, tré tréa tréom). — Explr. 1) Pl. -a; Masc.: hèsst, sọmmor (-mra), bènnk (-tja), drènng (-ja), vègg (-ddja); ènnde, time, smé; Fem.: skòl, gran, björr'k (-ka), vik (-ka), öi, ti, bru, brur; rösö (Pl. rösa); tunnge (-ga). 2) Gamle Anomala, Pl. -er, -r, -„; Masc.: fót fötter, brór brör; Fem.: tònng tènnger, gòs jèsser, ku tjyr, osv. (Dat. Pl. hònndom osv.); dótre dötter (Dat. Pl. döttrom). 3) „Tiljevnede“, Pl. -r; Masc.: nava, vòno, hògo (Indhegning); Fem.: gato, vékko. 4) Neutra, Pl. -„: hus, nammn, bla, s'tjègg (Skjeg, df. s'tjèddje, Dat. -ddjan), ègg (èddje èddjan, ègg èddja èddjom); ban bọnn. 5) Neutra paa -e, Pl. -a: öre, ọge (-ga; df. Pl. ligledes -ga).

Adjectiver som i Sveg; t. E. domm è stór; hannj va(rr)t bétten tò hunnda; hó va(rr)t bétta; e klennt e hus; i de dann stóre husan; i stórhusan; i stórhusom; osv. — Personlige Pronominer som før (mø, dø). — Possessivet ére (Eders) er her uboieligt. — Interrog.: vonn dèrr va

*) Fleer Explr.: a) brinnje, spinnje, sprinnge (spranng sprunnje) b) stala („stal stule, ọ ?), s'tjara („skar skure, ọ ?); lasa (Ipf. lés, S. lésse), ata (S. étte), vọro (S. vére), sjò (sjér, sòg sjétt), dø (dør, dó dóe) c) dra (drè dra, dró drijje), tọ (tè ta, tó tijje) d) stige (S. stéjje), skrike (S. skréttje), vrie (vri, vré vrée), rie e) s'tjøte, nøse, fløge (S. fløjje), bjø (bjø, bọ bóa, dette Sup. muligen fra oldn. boda?) f) er som ellers opløst i flere Arter: hallde hèllt hèllt, hulld hullde (ọ ?); latt (a ?, lade) latt, létt létt; m. fl.

hèr igòr (hvem var her igaar); vo sa n (hvad sagde han). -- Recipr. domm mötte vor are (hinanden). — Tal som før; mærk dog 5 famm, 15 fammnta, 50 fammtie, 5ten fammte, 15de fammtan, 50de fammtian; 4de fjèle; 20de tjuggun. Som heraf sees, ende 30—90 paa -tie (-tijje?), og ændres -end i Ordenstal til -an (t. E. 17de, 18de søttjan, attjan).

WEMDAL. — Kun noteret et par hundrede Ord (uden nøie Punctering), t. E. sala-greie (Seletøi), brei en oker (en bred Ager), vete (Hvede); so (ɔ: ǫ) ell. so^u? (Faar), ro^u ro^utt (rød rødt), flotan (Fløde, df. Pl.), brö (Brød), höi (Hø), tjur (Tyr), jul (Hjuul); spodo (Spade), mosso (Mos), nattvokko (Drossel); gol (Gaard), mol (Maard); s'tjör (Skade, Fuglen); s'tji (Ski), he (sv. hed); konn (Bygg); hagre (Havre); dimmbe (Taage); frossk (Frø, -tjen); bever (Bæver); tedur (Tjur); — é, ǫ af oldn. ei, au bevare altsaa diphthongiske Spor, idet de kunne følges af svagt i, u. — Dialecten fjerner sig ikke meget fra de foregaaende.

FUNNÄSDAL. — Enkelte Optegnelser. (Punctering ufuldstændig). Lyd: fet (feed), snes; not (ɔ: ǫ; Creatur); los, strom, ro (rød), men brö, dø (død); støte, öre; jøge (lyve), men jup; gol (ɔ: ò; Gaard); ossp (Asp), borrk (Bark), sokks (Sax), hogge (Vb); bjönn, glögg (Adj.), ökks (Øxe); foro (fare), hogo (Indh.), s'logo (Pleil), droppo (Draabe), vatta (vide), hara (Hare. ɔ: a); — vass, vete; vri, men rek (driv!); lamm, kamm; ti (Tid); tjinn (Kind); sjøte (skyde); lann (Land) men df. lannde; elld (Ild). — Vb. 1) „Svage" a) eenf. svoro b) Inf. kalle; Præs. Ipf., Sup. kalla; ɔ: som i Hede c) Præs. Ind. lèr, men lysa, bella; ɔ: tildeels som i Hede. 2) „Stærke" bara (ɔ: a) ber ber, bar bere (ɔ: é); foro fer far, for fere; skrike skrik skrik, skrek skrike („umouill."). — Sb. hesst -en -a, -ar -an -om; hunn huunn hunnda, hunndar -an -om; ligl. byar, dalar (saaledes ere Pluraliser angivne for mig), men dog Pl. jessta (Gjester), gannga (Gange); gran, Pl. granar -an -om; men dog Pl. skòla, duva (Duer); hono (Hane) Pl. honor; tak definit take ɔ: „Mouillering" paa noget lignende Stadium som i Särna (dog vèg df. vèjen). — Adj., Pron., Tal: væsentligt som før (me, dø; 5 famm; 30—90 paa -ti).

Jemtland.

FRÖSÖN*). — Jeg puncterer her kun betonet ạ; men ọ́ findes, og ọ̀ skiller sig, som overalt, fra ò (ɔ: å). I ubetonede Stavelser udelader jeg her alle Bimærker; ubetonet ạ, ọ́, ọ̀ (hvor ei e træder isteden) ere i Jemtsk fordeelte nogenlunde som i Herjedalsk; saaledes ere i „tiljevnede" Former begge Vocaler for en stor Deel eens; svạra, hạra, bògo osv. gjælder som svạrạ, hạrạ, bọ̀gọ̀. I Sup. af „stærke" Vba skriver jeg her, som i nordligere Herjedalsk, -e (meget spidst). — „Tiljevning" som i Hrjd.: 2stavelses Former med fordum kort 1ste Stavelse kunne kaldes meer eller mindre „tiljevnede". — I de øvrige fordums 2stavelses paa Vocal (ɔ: a) paa Vocal i Oldn., t. E. Inf. oldn. kasta b) paa -r i Oldn. men uden -r i Hrjd., t. E. Præs. Ind. oldn. kastar, lærir, i Hede i Hrjd. kassta, lèra) elideres Endevocalen, og Rodvocalen redupliceres: kaasst, lèèr; dog at i visse Tilfælde istedenfor at reduplicere indskydes e mellem to Endeconsonanter, t. E. Inf. og Præs. ònngel (angle -r), Pl. lèver, Sing. og Pl. tavel (Levre, Tavle -r). Fordums 3stavelses elidere uden Erstatning : Pl. tjạring (Kjærlinger). Nye 2stavelses paa Vocal opstaae af gamle paa andre Cons. end r, og af gamle 3stavelses > df. huse, Sup. kasste, Ipf. kasste, Dat. hèssta = oldn. husit, kastat, kastadi, hestinum. — Oldn. Diphth. ei, ou, øy bevares (udtalte paa norsk Viis) oftest, dog ikke let foran Consonantforbindelser, tit ikke i Udlyd, eller ved r, osv.; jeg skriver ei, ou (egentlig ọ́u, om ikke öu), öi; sjelden fortrænges öi af ou; Explr. (ei:) stein, meis (Bæreredskab), deìg eller dei, lei (Adj.), seig sèggt, bleik blèkkt, rein rènnt, feit fètt, brei brètt, ètter (Edder), bèssk, Ipf. vréd, é (en Ed), Drag-é (Dragedet, paa Frösö); (au:) houk, gouk, houg, mour (Myre), soum, sou (Faar), snou (bar), rou rött, dou ell. dø dött, lous lösst, hosst (Høst), Osstersònn (Østersund), dröm, grøt, nø (die Noth); (øy:) röik (Røg), röis, öi, Frösöia (Dat. — öin), höi, fèsstmöi, döi ell. dø (Vb.), mör mö(rr')t, rör, ouk (Hest); ved Redupl. faaes altsaa deels Triphthong, deels ny Diphthong : eein (Enebærbusk), meein (mene), leei (føre); oous (øse), mooul (tygge), booul (brøle); rööik (røge), stööip (støbe), tööi (uddrage), rööv (røve), döödd (døde), glööm, jyym (oldn. gløyma, gøyma). — Oldn. io, iu : bjø (byde -r),

---

*) Jeg har Ordformer fra Rödön og fra Brunflo, hvilke stemme ganske nær med dem fra Frösö (og Fölinge).

bryt (bryder), jug (lyver), jul (Juul; Hjuul), jur (Yver; Dyr), tjyv, rööp (Rype), bryyt (bryde), juug (lyve).

hv: vass, vit*). — dv: vèrrg. — vr: vrii (vride), vriikk (vrikke), vril (Træknude; Kar deraf), vrènnsk (Hingst), vrak (Sb.; meest som Skjeldsord), vrésu (vrissen; fra Rigsspr.?) men rònng, rò (Vraa), fót-risst. — nt: bratt, stutt. — mb, nd: kamm, èènn (Ende). — d efter Vocal: smé, rööj (rydde), tjél (Kjedel), (dog Sup. som vréde o. l.). — gg „mouilleres" til ddj, rk til rsj (ɔ: rsch), sk til sj (ɔ: sch); g, rk, sk kunne mouilleres i Udlyd : vèjj (Vei), korrj, vaṛrj, sèrrsj (Særk), fissj (Fisk).

Verber. 1) „Svage" a) eenf. svaṛa, taḷa b) kaasst kaasst kasst!, kasste kasste (Imper. som i Hede; Endevoc. elideret før Redupl.-perioden); ònngel ònngel ònngel!, onngle onngle; c) lèèr lèèr lèr!, lèè(r)d lè(rr)d (sic., Sup.); ha ha, haadd hadd (sic.); lyys lyys lys!, lyyst lysst; d) veit, vyysst vysst. 2) „Stærke": a) fiinn finn finn!, fann fönne; b) sjaṛa sjèr sjèr, skar sköre; vaṛa è vaḥ, va vöre og vy; si sir, sòg sitt; c) faṛa fèr fèr, fór före; d) biit bit bit, beit béte; e) bryyt bryt bryt; brout bröte; f) gò gòr gò, jékk gòtt; — Ipf. Conj. uhyppigt; jeg har: fönne, jéénng (gik), vó ell. vy (var). — 2 Pl. kun i Imper., t. E. svaṛan, finnan, gòkkan (gaaer!), stò(a)n, vaṛ(r)an (værer!). — Ellers ingen Tal- og Personbøining.

Substantiver som i Hrjd., dog at indef. Pl. Masc. og Fem. (1ste Art) paa -a helst eliderer og reduplicerer**), og at de „tiljevnede" miste -r i Pl. 1) Masc.: hèsst -en -a, -a og hèèsst hèsstan -om; grein (her Masc.) df. grein, Pl. -a og greein; vèjj, -jja og vèèjj; vegg df. -ddjen, Pl. -gga og vèègg; bènnk df -tjen, Pl. -ka og bèènnk; smé, Pl. -a; òker (Ager), -kra og òker; èènn èènn ènna, ènna og èènn -an -om; tiim timen -a, -a og tiim -an -om; Fem.: skòl -a -n, -a og skòòl skòlan -om; viis (Vise) visa -en, viis visan -om. Ordene pöik, strék (Dreng) og stòò(r)s' (Pige) faae, naar de ei redupliceres, -e i Pl.: pöike, stréke stò(rr)s'e. 2) Gamle

*) 'hvad' hedder i nogle Egne af Jmtld., t. E. Sundsjö, nogle Bygder i Oviken, hott, men i andre vo.

**) hèssta osv. som ualmindeligere Sideform kunde være holdt ilive ved den definite Form hèsstan. Nogen Adskillelse som mellem Nom. og Acc. har jeg ikke sporet, og er utilbøielig til udlede hèèsst af oldn. Acc. hesta; thi hvis kun hèssta skulde udledes af oldn. Nom. hestar, bliver det underligt, at t. E. oldn. Præs. kastar i Jemtsk hedder kaasst. — Ved opr. kort Rod er kun -a regelm., men Redupl. dog ei uhørt.

Anomala, Masc.: fót, Pl. fòtter fòttran fòttrom; bónn, bönner bönnran bönnrom; Fem.: vik vikker, tik tikker; jeit jètter; tann tènner, bók, bökker; osv. (Dat. vikkrom, tènnrom, bökkrom osv.); ku, Pl. tjynn tjynnan tjynnom; klo, klönner klönnran klönnrom. 3) „Tiljevnede", Masc. hara -an -a, -a -an -om (kunde, bortseet fra Redupl., flyttes til første Art); fòlo -on -o, -o -on -om; sjaga (Stige); dròpo (Draabe); Fem. : vòkko (Uge) -o -on, -o -on -om; svòlo; (men gaat 'Gade' fuldst. reglm., Pl. gata og gaat, som om a fordum havde været langt). 4) Ntr., Pl. -„ : hus -e -an, -„ -a -om; ba(r)n, Pl. ba(r)n; ègg èddje èddjan, ègg ègga èggom. 5) Ntr. før paa -e, „Pl. -a" : oong (Øie) onge -gan, „-ga" -ga -gom.

Adjectivers alm. Flexion bestaaer i det neutrale -t, da Pl. bliver uforandret baade som Prædic. og attrib., og definit Form neppe nok meer bruges : n stór n pöik, e stór e stòòrs'; e stó(rr)t e hus; stór (ikke óó) pööik, hus; husa e stór. — Df. stórgòln, stórhuse, stórhusa; at dette er virkelig Composition fremgaaer deels af Herjedalsken, hvor 'al anden Forklaring er umulig, deels vel og af, at det ikke hedder stóór goln, som (i Henhold til hrjdsk stóre) ventes maatte, hvis det simpelthen stod for sv. stora gården. — Part. af „stærke" Vba har kun to Endelser i Sing.: Masc. Fem. og Pl. hedder t. E. béten, Ntr. béte (bidt). — Men promominale Adjectiver have Fem. : mènn, Fm. mi (se ndf.).

Pers. Pron. jé mèjj ell. mé; ma, da (vi, I), dèkk ell. dèkkan (Eder), osv., se ndf. — Pro- og Enclitica som ellers i Hrjd. og Jmtld.; jeg har Explr her fuldt saa complet som andenstedsfra; Masc. : en Lars' va hèr; jé sòg en L.; jé ga a L. bóka; jé ha tège n (taget ham, Acc.), je sòg en (Acc.); jé svara na (Dat.); jé ga a (Dat.) bóka; Fem. : a Brita va hèr; jé sòg a B.; je ga en B. bóka; jé ha tège na (Acc.), jé sòg a (Acc.); jé svara n (Dat.), jé ga en (Dat.) bóka*); Neutr. : jé ha tège ne (taget det), jé sòg e (saae det).

FÖLINGE. — Merker ved Voc. som i forrige Stykke. — Lydforhold væsentligt som paa Frösö (saal. bl. a. vr og r; dog brènnsk Hingst). „Mouillering" dog ualmindelig i gammel Udlyd: még (mig), varrg, sarrk (Serk); men vèj(j) (Vei). Hyppig Vocalisering af j, hvor det skulde blive ny Udlyd: siti, vali (oldn. sitja, velja). — Jeg har her noteret, hvad iøvrigt gjelder for „Heijemtsk" ialm., at Redupl. bort-

*) Her, og i flere følgende Prøver, har jeg valgt at betegne den svage Forskjel mellem n og en (dette har kort e).

falder i Composita : bu-mè(rr)sj (Bomerke), steik-paann, men mèè(rr)sj, paann. — Den kan i visse andre Stillinger bortfalde, navnlig i Vb. foran Enclitica: mött en = möött hann; i Hjelpeverbum; m. m.; altsaa vel overhovedet i de Stillinger, hvor i Herjedalsk -e elideres.

Verber. 1) „Svage“; a) eenf.: svara, jama (lægge til med Iis), lòvo; b) som paa Fröső: kaasst, haasst, taakk, aakkt, muur, róóp, vaarrp; Imper. kasst! róp! osv., Ipf. og Sup. kasste, rópe osv.; reken (rechnen) reken reken!, rekne rekne; opr. af næste Art: jiifft, byytt; ureglm. og opr. „stærke“ : ala (føde) aal, ale ale; kòmo (mm?) kómm kómm!, kómme kómme; her faaer ogsaa sættes vòòl (vorde) vòl vòl!, vò(r)te vò(r)te (rr ?); Depon. ammpes (bryde sig om) eenformet (cf. Hrjd.); c) som p. Fr. : léér, lyys; ligl. plööj, meet (I. mööt, S. mött), blòòs (blæse), òòk (age), fèèll; paa Vocal: sò sòr sò!, sòòdd sòtt; ligl. spò, tró, sy, fli (tillave), tré (træde), flò (flaae), dõi (I. dööd); dog tildeels Sup. -dd: trèdd, flòdd o. a.; bii (bie), bi bi!, biidd bitt; ha ha ha!, haadd hatt; forskjellige afvigende t. E. : lava (leve) lév lév!, léévvd lefft; tjöör (kjøre), tjooul tjò(r)t; looup, lööfft; Præs. Ind. tyttje (?), I. teekkt (synes); lèègg lègg lègg, laa ell. la laggt; sèètt sètt sètt, saatt satt; vali valj, vaalld va(ll)t; förtali ligl.; (sælger:) sèlj sèl!, sòòld sò(ll)t; spöri spör spör, spóól spó(r)t (Commune spól); smöri ligl.; Depon. Præs. Ind. trivs, Ipf. trivdes; d) vata veit veit, viisst visst; kunni kann, I. kunnn, S. kunne; ske ske, I. skuull; villi vill, I. ville. 2) „Stærke“: a) biinn binn binn, bann bönne b) bara bér bér, bar böre; c) fara far far, fór före d) biit bit bit, beit béte e) bryyt bryt bryt, brout brøte f) hòòll hòll hòll, höll hölle*). — Ipf. Conj. ikke hyppigt; jeg har: fönne, vönne, smölle, dötte (ø?), spröttje, sköre (ø?), gòve, sòge, tóge, stóge (stod), samt med

*) Fleer Explr: a) fiinn, viinn, spiinn, briinn, riinn, spriinng stiinng (I. stakk), briisst; dèètt, sprèètt, s'lèèpp; sjaallv (I. skallv); sjóónnk, sjóónng (I. og S. sònnk sönntje, sònng sönnje). b) sjara (, skar sköre ,ø?), sjala (, stal stöle ,ø?); vara se Frösö; jé (, ga jètt); be (,ba bètt, Comm. bédd); sitti sitt sitt, satt sitti; si se Fr.; ata ét ét, òt ète. c) gala, gnaga (Sp. gnége), grava (Pr. og Imper. grèv, S. gréve), skava (skav; S. skéve); ta tar ta, tóg tége; dra ligl.; s'lò s'lòr s'lò, s'lóg s'lége; stò stòr stò, stó stòtt; vraka (I. vrók). d) smiit, griip, kniip, kliip, skriik, viik, sviik, siig, tiig (ↄ: tie), riiv, skriiv; rii (ride: rei réde), vrii, skrii (ligl.) e) flyyt, sjyyt (skout), tryyt, dryyp, kryyp, fyyk, ryyk, stryyk, flyyg, smyyg, klyyv, fryys, nyys; juug (loug), suup (Pr. Ind. jug, sup); bjø bjø bjø, bou bøde. f) gò gòr gò! ell. gòkk!, jèkk gòtt; hòògg, hògg höddje; Præs. og Ipf. lètt (lader lod).

Redupl. fiinng, jiing, vóó (var); de ikke reduplicerende ere vel holdte ilive gjennem Sup. og forhenværende 2 Pl. — Præs. Conj.? : ma (vi) kann innt kòmo una (oldn. undan) de danne, fara at, höre ma vill. — 2 Pl. nu kun i Imperat. : komman inn! fólan ut dèkk! (ud med Jer); gòkkan ò sjaran dèkk nò ta bólan (Indbydelse til Smørgaasbord). — Præs. Part. kan vel nok en enkelt Gang bruges i Forb. som hann kómme gòen(es), rien(es). — Passiv : de jés, bestòs, finns, fanns, ha fönnes; de fissjes myttje för i n hann sjøn. — Sammensatte Tider som i Hrjd., dog at vòòl her udfylder hele Passiv.

Substantiva som paa Frösö. Explr. 1) I nogle synes Pl. -a almindeligst eller eneraadende; Masc. bòt, gris, fissk (-ssjen), bussk, bòkk, (-ttjen), bèkk, sèkk, bènnk, drènng (-jen), tòll (sv. tall; her M.), kvisst, jèsst, rètt, lòtt (Lod), bjènn (Bjørn), lèmm, stav (-a), dal (-a), lé (Ledd), spòn, trò (Traad), sou (Faar), by, stövvel. (Pl. id. og -vla), hammar, navar, tjenar (Pl. id.), èènn, tiim; vèj(j) Pl. vaga; Fem.: nòl, mór, lus, grein, gran (-a), stònn (Stund), hònnk, sak (-ka og saak ɔ: Tvistigheder; ellers saker, vel fra Rigsspr.), alv (Elv), grinn, rò (Vraa), ti, akksel (Skulder -dre; Sing. Acutus, Pl. Gravis), tjaring, viis, tóónng, tòònn (Tønde), piig (Pige). 2) Gle. Anom. Masc. vènn -er (-ran); sòn söne; Pl. fòtter (-tran), bönner, brör; -mènn (findes i Composita); Fem. Pl. arter (Erter), sènnger, vèttran (df.; F. ?; Vætterne); tènner osv. (Dat. tènnrom osv.); mösser (Mus), klönner (-ran); tjynn; tè (af tò); dötter. 3) „Tilj.“ Masc. hara se Fr.; hane -en -a, -a osv.; Fem. gata, Pl. -a og gaat som af 1ste Art; men svolo, vokko se Fr.; flogo (ell. fluug) Pl. flugu; stugu, Pl. id. 4) Neutr., Pl. -„: òr, jur, ól (Ord), ból (Bord), tré (reglm.), ban (Barn, Pl. id.), bann (Baand), akks, lamm; riik, séét (Sæde), oo ug, öör, jaa(r)t, saa at 5) i Høijemtsk indskrænkes meget; dog t. E. bree Pl. brea (Brædèr). — Explr paa Genitiv: hann léévvd en manns òller; je ha tjöfft e tòrrp för mi ti ò tjaringens; te skógs; ellers omskrives: nygòln hanns Erek brann; huse at prèssta brann; tjörrsjtatje datt né. — Levning af gl. Gen. Pl. : hann sitt te huus hema (hermed) òss.

Adjectiva se Frösö. — N dann hatten e n minnsten, je ha sitt; hann e n ynngren ta dòmm; hèr e ólènnt (ufremkommeligt). — Rudera af gl. Flexion : te fuull, ma góó, ò nyy; stó(rr)t somm stórom høves; hann kómme ò fyrom bussom (paa alle 4). — Comparation: jup jupar jupest; lònng lènnger lènngst; trònng trènnger trènngst; ónng ynnger ynngst; tónng tynnger tynngst; lòg lèger lègst; gó bètter bèsst; ónn var va(r)s't; fin fèger fèggst; klein sèmmer sèmmst; gammal

èller èllst; myttjen meir mèsst; liten minner minnst; inner innest; ytter yttest; över övest; neder nedest. — Pronominale og numerale Ord med Fem.: Possess. (dog vònn her ogsaa i Fem.); tökken -a -e, Pl. -er (saadan); hokken ligl.; liten -a -e; inngen -a -e, -er; nòn nòga nò, nòger; ạnn ạnna ạnne, ạnner (best. n ạnnern ? de andran); ein ei ètt (som ubest. Art. (e)n e e).

Pron. Pers. Som p. Fr., dog még, dég, ség (me, de, se). Se Ström. — Recipr. vòr-ạnner.

Tal*). ein tvó tri fyyr fèmm sèkks sju òòtt nii tii èllov tòlv trèttan . . . söttan atan . . . tjugu trètti företi fèmmti osv. 3dje trédi, 4de fjool.

Til Orddannelse har jeg her noteret af Præfixer: ann-søles (mod Solen); ø-tjènnd (let kjendelig); ó-tyrrkat myttje (overvættes meget), hvilket ó udtales ligesom det negtende ó; si-mạln (udholdende, energisk); van-sjøt; miss-tró, för-jạra; ur-liten, -gammal; tvi-òlldres; an-kómme; ér-fạra; be-jynn; samt nogle Composita: mat-ti, ve-lass; klòkk-s'lag, bytt-lòkk (Bøttelaag), nakk-bèin; hạra-sjinn, furu-brö; vittnes-mòl, lifs-ti, grạnngòls'föllk; sòna-sòn; vạga-sjél (Veiskjel), daga-vill (Uvished om Dag i Uge ell. Maaned); s'lip-stein, kók-heit.

Gloser, Uddrag af en Samling paa noget over 1000 Ord, hvoriblandt faa ualmindelige, idet Hensigten ikke var særligt lexicalsk, men kun at samle jemtske Ordformer: ạrbei (rr ?) N. Arbeide. as N. Aadsel; asbein (et Skjeldsord). biittj F. Tæve. bjur M. Bæver (obs.; nu bèver). bliig (Ipf. blige) blinke. bló M. Blod. brèètt bøie. brönn N. Brønd. by M. By. doug duer. èkksel F. Kindtand. fallér svigte. fètt N. Fjed. fjạl F. Fjæl. fjól, sj. fjạl, Fjord. fliin smaalee. fló M. Mose. fóól (Ipf. fóle) transportere. furu Fyrr. förból-sam beskeden. förròdd forlegen. gróv F. Ildsted. hạạn heden, bort. hòs hæs. hòtt (god) Beskaffenhed. hóót (Ipf. hóte) og høøt true. houg 1) Høi 2) Hu. hous: steil Kulle. huvu Hoved. huuv Hue. jạạ(rr)t drøvtygge. jó, i Svar (men dèss lènnger dèss bètter). bak-jòdo Tilbagestrøm (i Elv ell. Fos). jutul Fanden; Slyngel. kar N. Kar. tjéés M. Osteløbe. klaas lespe. kóó F. Harpix. kòòr M. Vind. mal M. Møl. mòòn Maane. mòna Maaned. mjạlk F. Melk. my F. Myg. møes (Ipf. möddes) fatigueres. nosster N. Baadskuur. nèv N. Næb. nèsst M. Reisekost. ness'l' F. Nelde. nóla sv. nordan. òllves blive gal (om Tyre). ó-mạga M. Barn. ómmn M. Ovn. ónn – sinnt vred.

---

*) Med substantiviske definite Endelser har jeg hørt t. E. di dèr tvòan, i Østersund; det gjelder vel for Jemtsk ialm.

péér F. (Pl. id.) Kartoffel. piip F. (P. id.) Pibe. pjatter lappes'k. plaga tractere. prelisik Bebreidelse. pryl M. Preen. ra F. (df. raa: Acut.; P. raa: Gravis) Rad. raakk F. Hund. ragel (Ipf. ragle) rave. reei (Ipf. rèèdd) rede. ròmm M. Rogn. ruunnk vippe. rööin udforske. séém ose. si-breei (Ipf. -brèèdd) brede Hø. sjör F. Skade (Fugl). snaakk tale (Norsk). staan standse. stèènnk stænke. stòto stamme. stòòbb M. Stubbe. sèmis forliges. svèènnsk tale Rigsspr. tala rèkktut tale Jemtsk. téév stinke. téli F. (P. id.) Fjæl. tien F. Tidende. tiin smelte. tjukk tyk. tröössk tærske. tuur buldre. vòg F. (P. vòòg) Bølge. vètt Vid. yr svimmel. — Explr. paa manglende Ord: elske, falde, (Ven findes, men muligt fra Rigsspr.).

Prøve [foran Cons. fordobler jeg ikke her]. Dè va en gòng en rik en bónn, sòm heite Stór Pé; hann haadd tri gòla, mòng hèsta, myttjen buskap, ò en fala hóp ma paning. Dèr va ò en fattu n tòrrpar, sòmm kòltes [l' ?] Lill' Pé. En S P haadd sju kalva, ò n L P haadd int meir ènn ein. Sò var e en gòng, kalven hanns Lill' Pé kómme inn pò hèngnom at a S P. Dò vò(r)te n S P sint[1] ò jèkk ò s'ló ihal kalven. Nòr en L P fèkk vata ne, sò snódd en ta a hua[2], ò la a pò tjalka, ò dróg a ditpò harrgòla. Nòr hann kómme dit, sòg en att(en) dè va tjyvan dèri fórbuen[3], sòmm va tènkt[4] ò sjala alt höie. Nòr hann kómme inn, fèkk en se[5] lite mat, ò laa kasjinne[6] pyni bólan[7]. Nòr hann satt ò òt, spènt en te sjinne ò saa: tig du, veit du int, att du e bóó(r)t? De danne hooul haarn ò saa: hòkken tala du ma? Jé tala bare ma kasjinne hann[8]. Kann e tala? vò sèjj e? Dè sèjj, att dè e tjyvan dèri fórbuen; mann jé förstòr, dè e fèll int sant. Mann nòr dòmm sòg èètt, sò var e sant. Dò vò(r)te nó haarn fala fèjjen ò ville dò pròmt ha sjinne, ò en L P fèkk sò myttje mat, sòmm hann kunn dra pò tjalka. Inna hann nòòdd heim, mött en a S P, sòmm vò(r)te fala óppi undrom, nòr hann sòg, vò en L P haadd, ò saa: vòr ha du fòtt ti de danne? Jé ha fòtt e dèrpò harrgòla för kalven mènn, sòmm da s'ló(g) ihal. Dò s'lóg en S P ihal all kalvan siin, ò jèkk sta ò skull bjø ut dòmm, mann fèkk int nò för dòmm. Dò vò(r)te n nó rèktut rasan, ò tèènkt sta ò tyyn en L. P.; mann en L P fèkk vata ne, ò dò bytt en sèng ma móra si, ò saatt rouluva si pò huvu hènnes, nòr dòmm la se. òmm natta kómme n S P ma e öks ti navan, ò hògg a ha(l)s'en

[1]) vred. [2]) Huden. [3]) „Foderboden". [4]) betenkt paa. [5]) sig. [6]) Kalveskinnet. [7]) under Bordet. [8]) det her.

pò tjaringa, för hann mèènt, att de va en L. P. Dò tóg en L P ò la tjaringa pò tjalka, ò dróg en ditat en granngòl. Dèr rèsst en ópp a, ma huvu pò, sa de sòg ut, sòmm hu skull lava. Nòr granngò(l)s'tjaringa sòg, att hu va dèr, sò jèkk a ut ò rópe at en, att hu skull kòmo inn. Mann dò sa en L P: hu ha vò(r)te douv; òmm da daask té en rèktut, sò förstòr a nó, vò da vill. Dò knuffe granngòlstjaringa té en lite, ò dò förstòss, huvu tulre né, ò hu vò(r)te fala dòttma[1], för hu mèènt, att de va hu, sòmm hadd s'lège ihal a. Dò gatt a nó té ò accordér ma en L P, att int hann skull tala òmm e för nòn; ò dò fèkk en sò myttje mat ò kléa, sòmm hann kunn dra pò tjalka. Nòr hann kómme innat gòla, sò mött en a S P, sòmm saa: vòr ha du fòtt ti de danne? Jé ha fòtt e för a mór mi, sòmm da s'lóg ihal, sòm da veit fèll. osv. (Efter Dictat af Hr. Selberg[2]).

STRÖM. — Jeg puncterer betonet a, ó, ò. — I „tiljevnede“ Former svækkes Endevocalen tildeels til e: Vb. dòne, Sb. svóle, og er den sporadiske Tendents til at gaae over i den reduplicerende Klasse (gaat Gader, bòògg Bue) maaskee fuldt saa stærk som andetsteds. I enkelte Former, der skulde henhøre til de reduplicerende, indtræder istedet en „Halvlyd“: mien (mine; ikke miin). Flere Egenheder i Vocaler findes (bl. a. a for o, hvad dog synes atter at vige tilbage). (Jeg har her bestemt noteret, at Diphth. ou egentlig er óu). — bb, dd, gg, ddj bleve forhen til pp, tt, kk, ttj, men ere, navnlig i selve Byen Ström, ved at faae den rette Lyd tilbage; jeg skriver ttj (ryttjen Ryggen), som Hr. Lindh klart udtalte det, men bb, dd, gg for ikke at gjøre Ordene for ukjendelige. I „Mouilleringer“ træder j temmelig separat frem (hvorfor kunde skrives s'j for sj). Atter her er stor Usikkerhed; Nogle have bestemt angivet mig som egentlig strömsk at udtale j, gj, kj, tj, skj, stj, sj alle forskjelligt, og hver Bestanddeel separat; dette har selvfølgelig engang været Udtalen i hele Sverrig (og Norge) og har vel altsaa holdt sig i Ström deels til nu, deels tæt op til Nutiden. — g efter Vocal, og de faa levnede d'er efter Vocal, lyde efter mit Øre aspirerede, dog i ringere Grad end i Dansk. — vr og r: vri(i), vril og ril, vrél (Hvirvel i Haar, i Korn), vrada (Løftestang), vraka (Vb), vrak, vrénnsk, vrénnskes (sv. yfvas), vrésen ell. frésen (vrissen; fra Rigsspr.?) (bres Kirtel); men ròòl (vraale), rònng (Adj.), rònng (F.;

[1]) bestyrtet. [2]) Dialecten i Lith er efter Hr. S. som den i Fölinge.

Pl. df. rènngran; Neutr. Coll., df., rènnje: Spanter i Baad).

Verber se Frösö og Fölinge. 1): a) svạra, hạta, vạda (vade); ligl. ubøielige: dòke (støde), dọ̀ne (dønne; Inf. og Præs. dog ogsaa dọ̀ọ̀n); ureglm. og opr. st.: ạla (føde) èl èl, ạle ạle; b) kaasst, koọsst, kaall, vaạrrp (lægge Æg), aal (pløie), bjaal (prate), róóp, heeit (hedde), juut (gyde), sluuk (sluge; Ipf. ogs. st. slouk); Ipf. kasste, ale osv.; Imper. kasst, al osv.; ureglm. og opr. st. : kòòmm kòmm kòmm!, kòmme kòmme; vòòl se Fölinge; c) léér, lyys se Fr. og Föl.; ligl. mööt, vèèkk (vække), blòòs, òòg (eie; Præs. òòg, I. òògt, S. òggt), gliip (græde; I. gliift, S. glifft); lööis (løse; lööist löist), sööik (søge; söökt sökkt); paa Vocal: fli flir fli!, fliidd flitt (Commune og Pl. flidd); ligl. tró, sò; bii, ha: se Föl.; döi döi, döödd dödd (sic: hạnn ha dödd); forskjellige afvigende: styyr styr, styy(r)d sty(rr)t; yyr (fyge) ligl.; höör, tjöör cf. Fölinge; flöti (flytte) flöt flọ̈t!, flöött flött; sömi (svømme) söm söm!, söömd sömmd (sic: jé ha sömmd); krèvi krèv krèv, kraavd kravvd; sèli sèl sèl, saald salld; vèli vèl vèl, vaald va(rr)t; sjéli (skille) sjél sjél!, sjé(ll)d (éé?) sjé(rr)t; smọ̈ri smör smör, smól (óó?) smó(rr)t; jạra jèr jèr, jóól jó(rr)t; lèègg, sèètt se Föl.; drạpa (dræbe Insecter) drèp drèp, draapt og drèèpt drépe; (vrạka vrèk vrèk,) vrèèkt vrèkkt; trives trivs, trivdes trivdes; d) vạtta veit, vöösst vösst; kuunn kann, kunne kunne*); ské, skuull; véli vill, ville; mò, mòtte. 2): a) biinn se Föl. b) bạra ligl.; lạsa lès lès, las lése c) fạra fèr fèr, fór före d) biit se F.; S. bétte e) bryyt se F.; S. brọ̈tte f) haall hall hall, họ̀ll hölle**). —

---

*) Synon. bèèll, ellers alm. i Lehnet, mangler her (ligl. i Sveg i Hrjd.).

**) a) fiinn, briinn, stiinng (, stanng), spriing (, spranng); dèètt, skvèètt, slèèpp, smèèllt, svèèllt, vèèllt, gnèèll, skrèèll, smèèll, svèèll, vèèkks; jạạllp, sjạạllv; sjoonng (, sanng sönnje), sjoonnk (, sannk sönntje); a) og b) siitt (,satt sötte); jétti (jétt, gatt götte, Aux.) b) sava (sove; sav, sav söve); vạra se F.; lạka (S. léke), ạsa (sv. jäsa; S. ése); jé bé, si, ạta se F.; liigg (, lòg littje) c) svèri (, svór svöre); ellers é i Sup.: gạla, grạva, skạva, vạva, skạka (S. skéke), vrạka (S. vréke), gnạga (S. gnége), vạga (S. vége), ta (,tóg tége), dra (ligl.), alle è i Imper. (dog ta!, dra! og drèg!); slò (slòr slò, sló slége), klò, flò (ligl.); stò (S. stòtt); lé (lér lé, ló lédd) d) sliit (S. slétte), kniip (knéppe), sviik (svékke), skriik (skrékke), viik (vékke), siig (sége), stiig (stége), driiv (dréve), skriiv (skréve), riiv (réve), kliiv (kléve), sjiin (sjéne), viin (véne), griin (grénne), gnii (, gnei gnéde), svii, skrii, ri[i], vri(i) (ligl.) e) flyyt (S. flötte), ryyt (rötte), kryyp (kröppe), dryyp (dröppe), ryyk (rökke), fyyk (fökke), stryyk (strökke),

Ipf. Conj. bönne, fönne, dötte, höllpe, böre, lése, gréve, skéve, drége, höttje (huggede), samt vóó (var). — 2 Pl. Imper. gòan!, kòmman! sjynnan dékk, men ogsaa sjynn dékk!. — Præs. Part. dè vò(r)te littjen(es) kvar; tömmerstattjen kòmm drivenes; men: hąnn kòmm ò floug (ikke flygen ell. -enes).

Substantiver. Som i Föl. og Frösö. Dog har jeg et par Pl. Masc. paa -i (af -ir), nemlig lòtt (Lod) lòti, lèmm (et L.) lèmi, sé (Skik) sédi, df. Pl. lòtan, lèmman, séan, Dat. Pl. lòtom, lèmmom, séom; desuden son son sona, Pl. söni sönnjan sönnjom; derimod vènn, som overalt, i Pl. vènner (er vel neppe ægte Dialectord men laant fra Rigsspr., Prækestolen) (df. vènnran). Ligesom i Föl. og Frösö mangler jeg aldeles Explr. paa Mouillering af k, g i Pluralformer; i Sing. mouilleres tildeels de samme Ord i hele Lehnet; Explr. her: lök (Løg) lötjen lötja, Pl. löök lökan -om; vègg vèttjen vèttja, Pl. vèègg og vègga vèggan -om; riik ritje ritjan, P. riik rika -om; ja sèrsj (rr ? Serk) bliver i Pl. til sèèr'k -kan -kom; men selv i Sing. have her endeel Ord, navnlig Fem. mistet Mouill., t. E. sòg sòga sògen, P. sòòg sògan -om, vik vika viken (paa Frösön vitja vitjen), P. vikker vikkran -rom, ènng -ga -gen, Pl. èènng og ènnga ènngan -gom; vidtløftigere Optegnelser hertil har jeg ikke. — Explr. til Beiningsarterne: 1) M. bòt, fò(rr)s', mour (P. moour), kvisst, jèsst, rètt, far (Fader, P. faar og fara); trò (Traad, P. tròa), lé (Ledd, P. léa), sta (P. staa), bjènn; bènnk, rygg, drènng; fissjar (Fisker), fougel (Fugl), P. id.; èènn, tiim. F. nòl, mór (P. móór), bön (P. -a), stann (Stund; P. staann), böggd (Bygd), röis (P. -a, og rööis), ökks, ò (P. òa), ö (P. ööi og öia), ku (Ko, P. kuu og kua); léver, akksel, sókken P. -„ og „Gravis“ (Sing. „Acutus“); viis, kòòp (Kaabe), P. id. 2) M. fót fatter, -mann -menner, brór brör, bónn bönner (df. fattran, Dat. fattrom osv.); F. tann tènner (tènnran tènnrom) osv. osv.; her har jeg desuden hònnk hènnker, spònng spènnger, vamm (Vom) vèmmer, nót (Vaadd) nötter; tò har i Pl. tè, tòò og tòa (tèan tèom); gòs Pl. ?, df. jèssnan. 3) M. hąna, sjąga se Frösö; men bòògg (Bue) gaaer her efter 1ste Art; F. fløge -ge -gen, -ge -gan -gom; vǫkke, svǫle ligl.; men gąta (ogs. gata) efter 1ste Art (Pl. gaat

---

fryys (frösse), fnyys (fnösse), nyys (nösst); klyyv (klöve), smyyg (smöge), flyyg (flöge), sjuut (, skout skötte), juug (, loug löge), suug (S. söge), suup (söppe), skuuv (, skouv skuvvd); ingen Omlyd i Præs.: sup, sug. osv.; bjø (bjø, boug bøde), rö (drysse; rö, roug röde) f) hòògg (hògg hògg, hǫgg höttje); fèèll (fèll fèll, fǫll fölle); hèènng (hènng, hanng hönnje); gò, fò som sædv.

gatan -tom). 4) ól, jur, jus, lamm, ban (P. ban), tré (df. S. id.); riik, séét, èppel, jaa(r)t. 5) oong, öör P. ouga, öra.

Adjectiver se Föl. og Frösö. (lònng lònngt, hög höggt, jup jufft, hòl hò(rr)t, klein kleint, rein reint, lous loust; dömmd dömmt; èllske indecl.; kravvd o. l. indecl.; P. eens med Commune Sing.). I dem paa -en (öppen, skötten, kòmmen, sönnjen) er Pl. eens med Neutr. Sing. (öppe, skötte osv.). — Definit omgaaes: n dann stein é (n) stö(rr)s'ten; n dann tjörrs'a é (n) stö(rr)s'ta; dé dann steinan é dé stö(rr)s'tan; hann é (dènn) ynngren a dòmm; inner-vika é innt sò jup sòmm (dènn) yttra; hann kalleś för gammlesten; bana é ólik gammlom; stórkèrn (den store Karl), finsta(rr)s'en (den smukke Pige), mè hòlhènnrom. — Pronominale Adj.: ménn mi mént, P. mien; dénn, sénn ligl. (men vòr vòr vò(rr)t, P. vòr; dékk indecl.); inngen -ga -ge, P. -ger; nøgen, tòkken, (h)òkken ligl. (dog Pl. tökker, men hokker); ein ei étt, ub. Art. (e)n i e (e stó(rr)t e ban).

Pers. Pron. jé(g) mè(g), P. mè ass; du dè(g), Pl. dè dékk; hann hann hònom hanns; hu hu hèènn hénnes; dè (det); (dé) dòmm déres; sè(g) (ↄ: sig). Enclitica som ellers.

Tal. ein tvó tri fyyr fèmm sèkks sju òòtt nie tie èllu talv trèttan fjó(r)tan fèmmtan sèkkstan söttan attan nittan tjuge trètti förti femmti sèkksti sjutti òtti nitti hunnre tusen. — föö(rr)s't anner tredje fjòòl fèèmmt sjéétt sjuen òtten nien tien èllet taallt; t. E. en hénn va föö(rr)s't pöitjen; en hénna va èllet sta(rr)s'a; de hénne va föö(rr)s't bane; substantivisk: -en -a -e, hann va annren, fjòlen, sjuen, èlleten; hu va fjòla, sjuena, trèttana; dè hénn bane va fö(rr)s'te, sjuene, trèttane.

Præpos. med Dat. at, frò, mót, ta ell. a (af), u (sv. ur), för, mè (og hèmmè), èètt, milla, té (ogs. Genit.) m. fl.; med Acc. utom, inom, ómma, ommkrinng m. fl.; med Dat. og Acc. ti ell. i, pò, före, pyni (under), m. fl.

Gloser, Uddrag af en Samling paa 7—800 Ord, meddeelte af Hr. Lindh, og for en stor Deel af de eiendommelige og mindre almeenforstaaelige. ammpes bekymre sig; ammplous uforknyt. anbelanng Præs. ann F. Arbeide (höiann, sjölann). apa hade. ava sumpet Sted. av-völing mauvais sujet. bajur (Tone paa u) balstyrig Dreng. bakkster Bagerske. barrmes jamre. basa, basi banke, varme. bass N. Støv. bassant „ledsamt". bèg egensindig. békken surne. belèven (fr. Dansk). bèling M. Hud p. Dyrs Been. betussen forknyt. bjal N. Passiar. bjara M. Trylleredskab. blia F. df. Tø. bò M. den øvre Deel af Skjorte eller Serk. buuss skraae (Tobak). dèrann deran. dòòrr dundre. dò-fønnu eenfoldig. duven ufor-

færdet. éddele bare. ègleu pæn. éttere sv. ettdera. éven irritabel. fass'len comme il faut (opr. folkelig). fèènn N. Sneedrive. fèll'a F. df. Remmen. fikanntes være vittig; fikannteri N. fjòre F. Strand. flàtt smeltet Talg. flein M. Isskorpe; Mavesyre. fliiss smile. flóókk plukke (Fjer). fluru ukjæmmet, lurvet. fnórru irritabel. føssk M. raadden Ved. frammet fremad (ɔ: til Landene om Storsjön). frou-tall T. p. Grund af hastig Væxt mindre fast. frötjen glubsk. fyromfót paa 4 Fødder. jaarrg ell. sjaarrg (r ?) hvine i Tænderne (de sj. omm tennran); ogs. jamre. glama glimre. glónnkes mumles som Rygte. glósu Adj., med ueens farvede Øine. gly, varm, lunken. gnapas kives paa Skrømt (som Venner). gnòòl tigge paatrængende. gròl Hob, Mængde. gróttes speculere. hammel N. forvirret Sammenhæng el. Begreb. haver N. Steenmasse. hènngel M. Døgenigt. hév capabel; fòhév dum, tølperagtig. hómmer smaavrinske. illpliggu lumsk. immer. iis gidde. ivalu (el. -en) svag; Sb. ivaluheit. jaarm (rr ?) vræle (om Katte). jòmu keitet, tosset. jòp N. Fjolle. jés N. Fiskeyngel. jóórp (rr ?) rynke. kaabb M. Blok. kaga M. „qvist“. kager dirre. kamm-fór N. Tegnebog. kaluss' M. Toupee. kaannk M. Hane. kaimann M. Navne. kara pille, skrabe. karrg el. arrg flink. karibel M. (i betonet) Slyngel. kas F. Dynge. kassk M. Caffe med Brændeviin. tjeeiv gaae Sko skjæve. kómmer M. Frugt paa El, Birk osv. kòònnk bære tungt. lamalous træt; lad (opr. lemmeløs). lann-kall M. Is langs Strand. lava Benk, Storsæng. lill'-gröt M. Grød til Barselkone. lómm M. rund Blok. lómma F. df. Lommen (sv. fickan). maga-pirra F. df. pludseligt Mavetilfælde. maanngn magres. maggteslous (fr. Dansk). mal M. Gruus ved Strand. massk hungrig; maassk æde. mé Overtro. módd noget beskjænket. mól- som Præf. el. Adv.: heelt, ganske : mól-lite o. l. nèttja F. df. Isterhinden. nóse Næse. nösstbatta M. (?) Vindsel. növel M. Sikkerhedsknap paa Horn af Kreatur. óèvlu (el. -en) ueffen, daarlig. ókekul F. Vrist. de ske vara óknytt der skal spøge. ònis (ònns, ònntes) nænne. our M. tør Gruusjord. gò ò paller de sta: skaf dig bort. parrvel lille Dreng. piringsle svag, spæd (fra Fantesprog?). pjòl N. 1) Flitter 2) Klynkeri. pjòs N. Complimentering; Forkjælelse. plutu tvær. póssen svulme (af Vattersot). puuss kysse. raall sladre. rapa M. Dvergbirk. reiv M. Blee (til Børn). rèmm F. Sandaas med Naaleskov. skóóg jage; skógar Jæger. sly F. Vidjegreen, Riis. sókken F. Dræg til at optage Noget af Vandet. sug F. Fuge i Baad. svèssel Ørekirtel. tarv (rr ?) M. Stang til at drive Fisk i Net. té N. Gyde mellem Gjærder; bedækket Gang mellem Fæhuus og „Høbod“. tépet fjollet. tjannar M.

el. tjur, haardt harpixet Ved paa Sydsiden af gamle Naaletræer. tjǫti dovne over Arbeide. tuul arbeide langsomt. tuss M., tussmeis, Tosse. tuss M. Slags Sko. tyen tam. tvạr-kneik M. Hjørne. tvinnt M. Bogfink. tvǫre F. til at røre i Grød eller Velling. una sv. undan. unndun M. Maaltid c. Kl. 1. ur M. Sneestorm; Vb. uur. uttan-ètt: fra den nedre Deel af Landet. öfft F. Tid mellem Maaltider. önngn trang, tæt.

MÖRSILL, UNDERSÅKER: mindre Optegnelser, der i alle væsentlige Forhold stemme med det Foregaaende (strömske Egenheder fraregnede). — Mærk dog fuld „Tiljevning" i Participia (Supina) som fyry (faret), byry (børø), bydy (budt), krypy, vyry; vridi, biti; o. l. — Lidt af I. Aasens Prøve fra Inderøen gjengivet paa Jemtsk ved Hr. Kronofogden Söderberg fra Undersåker (Stavemaaden ikke omsat til min): Dåm ha tälä om en kär, som önske, at son häns skull läär nå slags handtverk. Först så sätten en i skräddarlära å gaf mästarn tvohundre riksdaler för de hän skull få läär; män inom e lita ti häll någer daga komme pöjkjen häim tebaker å haad int lärt någå. Derätt skulln våål skomakär; män de gäck likens. Män ejn konst haad pöjkjen ändån lärd, å de va te å kunn skapa om se te vå som helst i välä. Nu hänne se ejn gång, at hän ba en far sen gå te staä me en storgålt, å sälin för intnå bätter än tvohunner riksdaler, å int glööm ta tebaker træljen, som såt kring hählsä på gåltä. osv. — Af en Art. i Jemtlands Tidning 69 $\frac{14}{1}$: . . De ha gått rentav på sne me päningom, mä feck ta Binsålan i Såndswål för skojen wån; Binsåle gatt jussom betälä osz te begyn me, för mä sökten här me Landshöfdinga i Häransan; men hän wa int nöjd me doma; hän geck te höger rätt, å då wårte rent på tok för osz, för mä ha guti lånt päning; änners hadd Länsman årdran, å sa, at hän hadd inga änä läwännes rå, än te å paant härme osz, för Håvrättsutslage, som ha kymy frå Binsålan, inna mä wiszt ole av; ådå wårte mä wiszt fala dåttmä me de såmå, som du gätt begrip . . . De finns en abokat, mä kännen nog, som hejte djuristen Tingsknall, just hän, som ä abokat bå fram å tebaker, de ä hän, som wräj om sakä i Såndswåll, sätt hu geck åtabak för osz, &c.

OFFERDAL. — Senere skriftlige Meddelelser fra Hr. Student Jon Jonsson. Lydbetegnelsen ikke omsat til min. æ er mit ạ (og lyder her temmelig nær henad æ); ð stumt; „r framför t, d, ð = l"; „rs, ls = sch; rk, rp = schk, schp". — „Diphth. ei har öfvergått til e (läs ä): en, ben,

klövmes; æu finnes qvar: læus (Ntr. læ[u]st icke diphthongiskt), gææup (lodjur); fæugel (fogel); några andra diphthonger finnas ej". — Merk halv „Tiljevning" t. E. i tagæ, gravæ, skakæ, bakæ, skvakæ (lee høit). — Vb. som ellers: t. E. eenformede borå (bore), kæræ (pille); 1) b) tuut (kysse), Ipf. og Sup. tute; blister (hvissla), klister, unðer, dönðer (dundre), skrammel, krångel, Ipf. og Sup. blistre osv. 1) c) Inf. og Præs. leer, dööm, löös, slääpp, gliip, röör, köör, höör, Ipf. og Sup. leerd, lert, . . . kææurð („läs tjææul") kæ[u]rt, . . .; Inf. paa -i, altsaa uden Redupl. : söri (sørge), smöri, æli (opføde), væli (vælge), sæli (sælge), foli (følge), Præs. sör, smör, æl, væl, sæl, folj, Ipf. og Sup. söörd sört, smoord smort, ææld æld, vææld væld, sææld sæld, foold fold. 2) a) fiinn b) rækæ (drive p. Vandet) rek, rak riki; Inf. siti; Sup. byry, styly, kymy, vyry c) færæ fer, fór fyry; Sup. grivi, skiki, tigi (taget), d) biit bit, bet biti e) skööt sköt, skæut skyty; flyyt flyt, flæut flyty f) hääng häng (el. häkk), hång (el. håkk) hönge (j ?). Imperat.: kut (løb) kutæn, grev gravæn, sæl sælin, sitt sitin. — Sb. omtr. som ellers (Msk. og Fem. Pl. -æ el. Redupl. eller begge); hunð·hunð -æ (sic), P. huunð hunðæn -om; björk -æ (sic) -en, bjöörk björkæn -om; barn -e -æn, barn -æ (sic) -om; hånå (Hane) -ån -å, -å -ån -om; svulu (Svale) -u -un, -u -un -om; pök, strék, ståårs Pl. Redupl. eller -e; tæus (Tøs) Pl. tæsje, df. tæsjæn (cf. P. 33). Mouill.: skrågg (Ulv), df. -ggen („läs -ddjen"). Genitiv: kæringæ hæns Guðfast; gårðn hæns far. — Adj. som ellers: i fin i mær (Hoppe), df. finmæræ; „best. art. den begagnas blott, då adj. står i comp. el. sup. „: den tjukkær tålln (tall), den tjukkest granæ, di läängst granæn. — Pron. Vi, I, Eder: mæ, dæ, dekk; hæn, hu, i Acc. id.; Gen. hænes (hendes) kan tonløst hedde hæn (vel ligl. i andre jemtske Dial.) — Prøve: De va n gång en hunð, som söömt öve n stræum o haadd e kjotstykky ti munnæ. Då hæn ti vattnæn såg skuggen (hårdt g) ta kjotæn, så ment n, att hæn o va e kjotstykky, o ville napp at se ne. Mæn då hæn gapæ o skull ta e, så tappe n kjotstykky, så attin de fold mæð stræumæ.

SUNDSJÖ i Refsunds Tinglag. Smaanotitser, der give alm. jemtske Former (Diphth., undt. öi, Tiljevn., Redupl., Dativ), dog at reglm. Masc. og Fem. Pl. (ɔ: Decl. 1) faaer -er : hèsster, stóler, gòler, bòkker (Bukke); skòler, byggder, tónnger, ènntjer (Enker); ogs. hèësst osv.; def. hèsstan osv. — Vi, I: ve, de. — Vb. som ellers. — (I Bräcke skal ei blive til é: stén, vét o. l.; og her fra Sundsjö har jeg: te löös, stööt, röök).

OVIKEN. Samme Pl. har i mine Explr. -è; hèsste, steine, fògle, time; sko^{u}le (Skaaler), grinne, tjèringe, vise; og hèèsst, skoo^{u}l osv.; df. hèsstan osv. Af tiljevn. Pl. har jeg kun hona (Haner), svolo. — ò (ɔ: å, men ikke ǫ) diphthongeres gjerne, dog svagt; lyder anderles end den ægte Diphth. ou (ɔ: ǫu), og næsten som islandsk ó: sko^{u}l, o^{u}r (Aar), sko^{u}p (Skab), o^{u}ker (Ager), jo^{u} (Lee), go^{u} go^{u}r go^{u}an!, sto^{u}, fo^{u}, s'lo^{u} (og s'lò); men vòòg (vove, Ipf. vo^{u}ge), stònng, lònng. — tj (mouill. k) lyder, idetmindste i Forlyd, næsten som ts. — Ellers nær Overeensstemmelse med „Høijemtsk".

BERG. „Reduplicationen" mangler, og disse Former ende paa -e. „Tiljevnede" Former væsentlig som ellers i Lehnet. — ò (ɔ: å) diphthongeres til et drøit, slæbende au: gau gaur gauan!, stauan! Sup. stautt, aur (Aar), auker (Ager), kaul (Kaal, men kǫl Kul), gaul (Gaard), sjaule (tigge), glaume (gloe), rau (Vraa), raung (vrang), laung (lang). — tj, ogsaa i Indlyd, næsten som ts. — Svage Verber b) blive i mine Explr. eens i Inf., Præs. Ind., Ipf. og Sup.: kasste, kalle; i Imperat. har jeg kalle! kasst! — Reglm. Pl. af Masc. og Fem. har -er: hèsster, hunner, trauer (Traade), fissker, bènnker, strèker (Drenge), drènnger*); skauler, sauger (Sauge), grinner, tjèringer; (fra Rätan:) graner, duver; def. -an. Af tiljevnede har jeg kun: hòna (Hane), Pl. hònar (Rätan). — Vi, I: vi, dé (Rätan). — Andre væsentligere Afvigelser fra „Høijemtsk" findes neppe; gle Diphth. som ellers, t. E. je löise hessten (Rätan).

STUGUN og RAGUNDA. For Øret meget ueens, paa Grund af Accenten (hurtig i Stugun, slæbende i Rag.); i skreven Form bliver Forskjel ringe. — „Reduplicationen" mangler, og -e bevares (t. E. Inf. bryte, bite, binne, kolle), som i Berg og Herjedalen**). — Diphthongerne mangle (fremmede Ord, som poik, fraregnet), omdannes som i Herjedalen, dog oldn. au tit til ö (löv), skjøndt ogsaa til ǫ (dǫv) (Øst: ysst). — Endevocalen i „tiljevnede" Former synker

*) I alle mine Explr. i de forskjellige Dialecter udebliver „Mouillering" i Pl. ligesaavel ved dette -er som i de høijemtske Former; dette turde tale for, at -er ikke stammer fra oldn. -ar (-ir), men er nyt, indtrængt fra Anomala, hvad rigtignok seer underligt ud.

**) Saaledes i alle Former, jeg selv har samlet. En Samler, der eengang har boet i Ragunda, men ikke er født der, har skriftlig angivet mig modstridende Former, nemlig riiv (Rive) og „Infinitiver uden -e"; men det første turde være Forvexling med Høijemtsk, og det sidste en Misforstaaelse, fremkaldt ved Elisioner i Context, hvilke venteligen ere lige saa hyppige som i Herjedalsk.

tiere ned til -e (lèse, svole, skape i Stug.; dog vatta, hara (Hare), svara ell. harra, svarra; lovva ɔ: love). — Andre Lydforhold (bl. a. vr og r) væsentlig som ellers i Jemtland; -rg, -lg, mouilleres i Udlyd: -rj, -lj; g efter Vocal er aspireret (Stug.); a temmelig nær ved æ. — Svage Verber b) i mine Explr. som i Berg. 2 Pl. Imperat. (-an) var ikke til at opsperge. Ipf. Conj. findes. Sup. paa -d findes: bódd, solld. Verber idethele som ellers i Jmtld. (dog t. E. lère, Ipf. lèle; dömme, i Stug., Ipf. dömmne; m. m.) — Indef. Pl. Masc. og Fem. som i Berg: hèsster, fògler, òkrer, hammarer (Stug.), bènnker, vrinnsker (Hingste), rygger, vègger, vèger, drènnger, stollper, timmer; skòler, nòler, gréner, saker, bjorrker, sókkner, stinnter (Piger); ligl. svoler, vékker, gater; men har(r)ar (Harer); def, -an. Dativer vare ikke til at opsperge i Ragunda, men tildeels i Stugun, hvor de synes ifærd med at antiqveres. Den reglm. Mouillering af k, g i Sing. def. udebliver i Ragunda tildeels (bennken, stokken, saken, ègge, men skójjen, drènnjen, bèttjen); i Stugun staaer den i mine Explr. (vèddjen, ryddjen, vèjjen, drènnjen, bènntjen). — Adjectiver beholde i Pl. Endelse foran Subst.: stóre poiker, jènnter, Stug. og Rag.; (stóra hus? saal. angivet i Stug., men stóre hus i Rag.), men ikke som Prædicat: skógan, husa è stór; indef. Sing. t. E.: i stó(rr)t e hus, i stór a jennte; definit adjectivisk Form (n dann stóre skójjen; di stóre bökkran, Bøger) er neppe fuldt saa antiqveret som i Høijemtsk, om end de samme Surrogater for den ere i Brug her som ellers i Lehnet. — Jeg: ja; vi, I Eder: vé, né né*); Eders: néan (Stug.; indecl.); det : da (Stug.; i Rag. er mig angivet ha og dè).

Tillæg:

Notitser om nogle Nabodialecter.

FROSTVIKEN i Jemtland. — hv bliver til kv : jé mè kvass-knjiven; kve ell. alm. ke hann meeint (hvad meente han), k(v)enn (hvem). — l høres i ljøs, ljau (Lee); h i hjèmm (Danisme?) men ikke i jalp (jaalp? hjelpe). — vr og r : vrènnsk, vri (Vb), ril, rau (Vraa), ranng (ɔ: vrang), fót-risst. — „Tiljevning“ alm.; t. E. damm tjooul (kj ?) ti s'loddon

*) Mine egne Optegnelser give kun disse Former; et skriftligt angivet mä, dä maa vel beroe paa Sammenblanding med andre Localiteter.

senn (de kjørte i deres Slæde); tolo (tale; eenformet); kommo (komme). — Elision med „Reduplication". som i Jemtsk (baade Skolelærer Landgren fra Frostv., Hr. Selberg og jeg opfattede Erstatningen som „Redupl.", og hverken som indskudt „Halvlyd" eller som simpel Forlængelse). — Gamle Diphthonger som i Høijemtsk. Nye Diphthonger: aur (Aar), igaur (igaar), gaur (gaaer), gaus (Gaas), baut (Baad), auker (Ager); kou(r)ne (Kornet); men ranng. — Mærk dyr (Dyr). — I Declinationen turde være endeel Afvigelser fra Jemtsk; saaledes oversattes 'han kan skyde en Svale i Luften': hann kann sjøøt e sölu i vèri (ikke -ran); Dativ synes deels at bruges mindre (cf. ti s'loddon ?), deels at have andre Former; Pl. indef. som byyggd (Bygder), bjönna, drènnga, piga, def. hèsstan, stemme med Høijemtsk. — Over 20 tælles (eller kan tælles) saal.: tii o tjug, femten o tjug, förreti, tii o förreti, sekksti, tii o sekksti, òtteti, tii o òtteti, nitten o òtteti (99) (Selb.). — Prøve (dicteret af Hr. Landgr.): E du sò gammel, att du hi (ɔ: har) vöri pò møte du ò? Va dèr nòkko kallt? (l'?) Nè, da i (ɔ: jeg) va dèr, sò var e sò tyranns'le kallt; ò sò var e ein kvèll, sòmm damm tóg pò ò fann pò, att damm skull hòòpp övvi kók-stan; ò sò hèllt (l' ?) damm pò ò hòppa (Ipf.) sò tyranns'le lèènng; nè, misél (l ?), sò var e énn kapiral, sòmm va sta ò sveeidd tjóln senn. Sò tóg damm pò dò, ò saa senn-imélljа: dé djènne e lite halv-fale; i (ɔ: jeg) meein, mè val spaar (vi maa høre op); ja sò va(r)t e sò, att mè (ɔ: vi) tóg pò ò spaa(l)d da sòless.

SNAASEN i Norge. Skriftlige Notitser fra Hr. Cand. L. R. Hirsch (efter Conference med Hr. Skolelærer Mölnvig i Sn.); Lydbetegnelsen ikke min. — kv (k) for hv : kva (hvad), ker (hvor). — kj sees at have norsk Udtale. — vri (vride), men rang, raa, rist, raakkaa (Inf.; Præs.: rek) (i Beitstaden vraka). Ved Steinkjær vreke ɔ: vrikke en Baad frem). — „Vocalen høres ikke dobbelt i tim osv." ɔ: Redupl. negtes*). — ö kan blive aa: staast, faadd, daadd (størst, født, død). — 2 Pl. paa -an findes ei; Imperat. eens i Sing. og Pl., t. E. kaammaa! laassaa! (kom, læs!). — Subst. stein, def. stein, Pl. steina, def. steinan; (Time:) tim timen, tim timan; sak

*) Redupl. eller anden Erstatning for Elision negter Aasen i throndhjemske Dialecter. For Verdalsken særlig ligl. Hr. K. Rygh (fra Verd.), dog at han vilde gaae ind paa at skrive ka'st (kaste) o. l., idet han finder ligesom „en Standsning i Lyden" foran Consonanten.

sakja, sakji sakjin*); (Tunge:) tong tonga, tonga tongan; ban bane, baa'n baa'na (ɔ: mouill. n); aug augen [Dativ?], auga augan. — Adj. ha'n e staasten; den fösten (1ste); Gamlen (Djævelen). — Pers. Pron.: i meg, me os; du deg, dok (I, Eder); ha'n; ho. Enclit.: kem som slo n (hvem slog ham), slo a (hende); i ga om bokja (jeg gav ham Bogen), i ga n (hende) bokja. — Beg. af Aasens Prøve fra Inderø omsat paa Snaasensk: De va mang sengn om ker folk kunn skaapaa seg om i all skikkels, baadde te krötter aa fögla aa tre aa alt som te e. No för tia bli de glemt alt slekt, aa itt e de no naakkaa viar te kommaa i haug heller; for d' e no got aa vaattaa, at de kann itt vaarraa sant slekt. Dem hi förtæld om en ma'nn, som vill haa saa'n sin te aa ler et hantverk; föst sko (?) n set n i skra'ddarlera aa ga meistra to hunner daler osv. (Man seer, at aa her er dansk aa).

SÄRNA. — Diphthonger forenkles som i Herjedal. — Oldn. io iu : jös (Lys), tjyv, jur (Dyr), jup, bryt (bryde), Endevocaler svækkes tit til en dunkel Lyd, her skreven e, eller bortfalde. Nogen Sondring af „tiljevnede“ Former fra de andre kan neppe nu mere opstilles, om end Spor findes (cf. lạse læse). („Redupl.“ ubekjendt). — hv bliver til gv: gvass, gvit; dog ho, horr (hvad, hvor); men lyder i Idre haardere, omtrent som kv. — vri, vrok (Ipf.), men rò (Vraa). — nd, ld assimileres. — k mouilleres til tj; dog t. E. mykje (meget); i Indlyd er Mouillering stærkt indskrænket: follke, vègin (Folket, Veien). sj : sjèr, sjèrne (skjære, Stjerne) har en egen Articulation, omtr. s-sj-j. — Aspiration foran tt : ò'tte (8), trè'tta (13), tro'tt.

Verba mangle Ipf. Conj. og al Person- og Talflexion. Passiv har -s. (Inf. Merke te). 1) Svage: svọre svọrer svọr!, svọra svọra; kạlle kaller, kạlla kạlla (altsaa ikke den Spaltning i Classen, som i Hrjdl. og Jmtld.); lère lèrer lèr, lèrd lèrt; lyse lyser lys, lyst lyst; tró trór tró, tródd trótt; vèllje vèlljèr vèllj, vald valt; Præs. bèll (kan), I. bèllt, S. bèllt; Præs. lyt (musz), S. lytt; Præs. vét, I. vésst 2) Stærke: finn finn finn!, fạnn fönni; sjèr sjèr sjèr, skar sköri; lạse lèser lès, las léssi; fọr fèr fọr, fór förri; bit bit bit, bét bétti; vri vri vri, vré vréi; bryt bryt bryt, brọt brọtti; lyge lyg lyg, lọg lọjji; — Ipf. vä(rr)t, S. vọ(rr)ti suppleres i Præs. med bli, blir. — Apocope er mig angiven vaklende, som her sees.

*) Fem. Pl. -i i Selbu: naali, bygdi, endog kakui (Kager), kaanaai (Koner) (meddeelt af Aasen). („Lignende i Stjordalen“).

Substantiva mangle Dativen. Masc. og Fem. (samt „Neutra paa -e") faae i Pl. -er, definit -e(r)n med ikke heelt utydeligt r. — Masc.: hèsst hèssten, hèsster hèsste(r)n; (Høg:) hǫk hǫkin, hǫker -e(r)n; bènnk -kin, -ker -ke(r)n; (Vei:) vèg vègin, vèger -e(r)n; timme -in, -er -e(r)n; hare -n, -er -e(r)n; (Bue) bǫge (-ǫ ?) bǫgin, bǫger -e(r)n. Fem.: skòl -a, -er -e(r)n; sill (Sild); grinn; (Bro; Brud:) bru -a, -er -e(r)n; ti (Tid); (Væg:) é vègg vègga, vègger -e(r)n; tunnge; svǫle; hann -a, hènner -e(r)n; stanng -a, stènnger -e(r)n; tònng -a, tènnger -e(r)n. Neutr.: ban -e, bǫn bǫnna; (Øie:) ǫge ǫga (sic), ǫger -e(r)n (Fm.?).

Adjectiva declineres som i Dansk (ogs. som Prædic.): énn stór kar (Karl); é stór jènnte; étt stó(rr)t hus; gò ètter denn brone (brune) hèssten; dènn gvite kua (Ko). — Ligl. vòr vò(rr)t, vòre; ér é(rr)t, ére. — Særskilt Femin.: mènn mi mitt, Pl. mine; bétten (bidt) bétta bétti, P. béttne. — Comparation: gvit gvitar gvitast (a ?).

Pron.: jèg (jè) mèg, vi oss; du dèg, ni (i) ér; hann honnom; hó hinner og hinne (jèg ga hinne bóka); da (det); dòmm (ↄ: de, dem). — Tal: én tvó tri fyre famm sèkks sjug òtte nie tie 'ellev tolv trètta fjó(r)ta fammta sèkksta sötta atta nitta tjugu trètti fyrti (13—19 ogs. paa -en; Danisme?). — n förrste anndre tréjje fjóle fammte sjètte sjunde òttende ninde tinde èllfte tò(ll)te trèttende.

Prøve: Enn harre mött énn pök pò vègin; pökin grét (ell. hujja); ha(rr)n spó(r)d n (ell. spó n): ho griner (ell. hujjer) du för? Pökin svǫra: jè har tappa énn sjèling. Hèr har du ènn an, mènn gròt innt (ell. itt) mér. Pökin tók sjèlingin, mènn grét énndò. Ho grèt du för énnó? ǫmm jè innt ha tappa bó(rr)t n förrste sjèlingin, sǫ ha jè hafft tvó nó.

YTTER-HOGDAL i Helsingland, nylig forenet med Jemtlands Len. — „Tiljevning": sjala (stjæle), sjara (skjære), fara, svara (a ?), tala (a ?), hara (Hare); cf. svalu (Svale); men -e efter opr. lang Rod: bite, sjute, finne, kasste; time. — Diphthonger forenkles som i Herjedalen; kun at ŏ tit fortrænger ǫ. — vr, r som i Jemtlands Len; ligl. hv, dj, lj, — Masc. og Fem. Pl. som i Berg og Ragunda; thi mine Exempl ere: hèsster, sténer, skóger, sèkker, timer; björr'ker, sköler; samt harar, svalur; Defin. -an (samt svalun). Dativ mangler. Mouillering synes ogsaa her at indskrænkes til Sing. — Adj.: en stór n poik; é stór a jènnte. — Vi, I: vi, ni og e; Eder: e.

SOLLEFTEÅ i Ångermanland. — „Tiljevning“ kan endnu spores; thi jeg har Inf. lèsa; svara, men bite, sjute, juge, höre, lère, kasste. — Diphthonger forenkles som i Ragunda, dog at mulig ö for ọ́ er endnu almindeligere; ligl. y : yge (Øie). — Jeg har intet r for vr, men vrò, vranng, bòt-vrènngren, vrénnsk, vrie. — dj, lj som i Jmtld.; gv for hv kunde ikke opspørges. — Verba: svara og kasste begge eenformede; lère, lèle lè(rr)t; höre, họle họ(rr)t; — lèsa lès, las lése; bite bit, bét béte; sjute sjut, skọ́t skote. — Subst. Masc. og Fem. faae alm. -èr (meget aabent) i Pl., men synes at blive ueens i definit Form; thi jeg har hèsst -en, -er -a, men Pl. grinner, jènnter, def. grinnen, jènnten; da jeg har bèkk df. bèttjen, men Pl. bèkker, samt vrénnsk, df. -sken, turde Mouillering staae som i Ragunda. Dativ mangler. — Vi, I : vi, ji.

Efterskrift.

Der kunde være Anledning til at forsøge, hvad Udbytte Sammenligning med omliggende Dialecter kunde bringe. Men deels har jeg allerede rigeligt fyldt den Plads, Tidsskriftet kunde afsee; deels er Materialet endnu for ufuldstændigt: ydre og indre Helsingsk, Medelpadsk, Østerbottensk, tildeels endog Vesterbottensk og Dala-dialecter, altfor ubekjendte; nordligere Svea-dialecter tilligemed Gestriksk terra incognita; Aasens Notitser om Østerdalens og det Throndhjemskes Dialecter ikke beregnede paa, og saaledes tildeels utilstrækkelige til det her antydede Øiemed; ikke at tale om mine egne Notitsers Ufuldkommenhed. Jeg maa foretrække at see Tiden an, om jeg mulig kunde blive istand til yderligere at bereise hine nordlige Egne, hvorved jo Meget vilde stille sig i forandret Lys for mig. Her maa jeg indskrænke mig til enkelte ganske korte Bemærkninger i Tillæg til Indledningen. — Dialecterne, om ikke i hele, saa i det Meste af Norrland, og i Dalarne, samt idetmindste tildeels de „svenske“ Dialecter i Finland, udgjøre, mener jeg, en særegen norvagiserende

Afdeling, hvis Norvagisme vistnok er stærkest i Dalarne, Herjedalen og Jemteland, men dette dog ikke saaledes, at det kunde lykkes at gjøre disse tre Landes Dialecter, eller endog blot Jemtelands og Herjedalens til særligt „norske“ i Modsætning til Resten. Er „Høijemtsk“ eller Herdalsk „Norsk“, saa er Bergsk og Ragundadialect det ogsaa; og er Ragundadialecten norsk, saa er Ångermanlandsk, Medelpadsk og Helsingsk (idetmindste indre Helsingsk) det ligeledes; og Vesterbottensk og Daladialecter endnu mere. Denne gradevis aftagende Norvagisme kunde vel simplest forklares ved at antage Indvandringer fra Norge, dog saa tidligt, at Oldnorsk endnu kun lidet havde antaget sine Eiendommeligheder (t. Ex. endnu ikke havde ændret u til o i Former som bodit, skotit af budit, skutit; ikke heller iu til io foran Dentaler, som i skiota for skiuta; og endnu havde vr i Ord som vrida, senere rida &c); saa at Udviklingen i Norrland i større og mindre Grad, og mest i større Afstand fra ægte svensk Befolkning, kunde blive Norvagismen tro ɔ: i større og mindre Grad kunde deeltage i de Forandringer, som Norsk efter disse supponerede Udvandringer gjennemgik. Den, der ikke vil antage saadan Indvandring i Norrland, maatte indtil videre indvende: at ydre Helsingsk maaskee endnu kunde vise sig at være af ægte svensk Oprindelse; at nogle svenske Dialecter i Finland (i Nyland; ogsaa Pargas og Åland ?) vel turde slutte sig til ydre Helsingsk, som udgaaede mest derfra; at begge Dele dog maaskee slutte sig for nær til de øvrige norrlandske og finlandske (østerbottniske) Dialecter, til at man turde drage Grændselinien saaledes, at den skilte ydre Helsingsk fra indre, og nogle finlandske Dialecter fra de andre; at de finlandske tildeels (ligesom de Est-svenske) vise nogen Tilnærmelse til Gullandsk; endelig at vi endnu ikke vide, hvorledes Vestmanlandsk og Gestriksk stille sig

til deres Nabodialecter. Consequentsen af denne Tankegang vilde blive, at norsk Indvandring da tillige maatte negtes ikke blot for Dalarnes Vedkommende, men ogsaa for Herjedalens og Jemtelands; eller ogsaa, at man overhovedet maatte negte, at Dialectforskjellighederne havde med norsk eller svensk Oprindelse at gjøre. At negte dette sidste forekommer mig paradoxt; Befolkningens Udbredelse over saa store Territorier som Norge og Sverrig tilsammen kunde ikke tænkes at være gaaet saa hurtigt, at ingen Forskjelligheder vare udviklede, inden saa afsides Dalstrøg coloniseredes; og selv om saa var, vilde dog efter almindelige Analogier de Stammer, der en Tid igjennem havde udgjort en speciellere Eenhed, være sig paa norsk eller paa svensk Grund, ogsaa efter at have opløst sig ved at sende Udgreninger fra sig, i Meget følge en speciellere fælles Udvikling. Indtil videre helder jeg til den traditionelle Forestilling om Indvandringer fra Norge, dog isaafald ikke blot til Herjedalen og Jemtland, men til Dalarne med, og fra disse tre Lande videre ud over Norrland, tilsidst over til Finland (hvor Forholdet dog maatte ventes at blive mere blandet, da Indvandringer dertil fra selve Sverrig og fra Gulland ikke kunde udeblive). — Herjedalsk og Jemtsk havde for rigeligt 100 Aar siden (da Ihre og Hülphers samlede Gloser her) aabenbart samme Udseende som nu, Skriftsprogets senere Indflydelse fraregnet. Särnadialecten skulde dengang, hvis man kunde gaae efter de smaa Optegnelser hos Hülphers, have skjelnet ubetonede Vocaler klarere, end det var mig, med Hr. Mureliuses Hjelp, muligt. I Dalarne skjelnedes c. 1730 (Näsman) en Mængde Dialecter, i det Væsentlige eens med de nuværende; og i et Drama (af Prytz), opført 1621, indføres nogle, sagtens lidet correcte, Repliker i Daladialect paa ikke just synderlig oprindeligere Stadium. Ældre Prøver paa norvagiserende Dialecter kjender

jeg ikke. De gamle Documenter deroppefra (inclusive Helsingelagen) ere affattede i gammelsvenskt Cancelli-, Lov- og Forretnings-sprog (forsaavidt „Skriftsprog“ *), de fra Jemteland ogsaa i det norske, ligesom de ganske faa fra Herjedalen. Sporadisk kunde den medfødte Dialect naturligvis gjøre sig gjældende hos Skriveren, der jo imidlertid ikke behøvede at være født i samme Provinds. Saaledes sees en Helsingedialects Paavirkning i Helsingelagen m. H. t. vr- og r-; og denne Lovs barbarisk-forvirrede Sprogform bliver just at forklare af, at Skriverne vilde benytte et Fag- og Cancellisprog, der ikke var dem naturligt. Jemtelandske Documenter turde tiest være skrevne af Forretningsmænd fra andre Egne. De af dem, jeg har gjennemløbet, ere vel omtrent at kalde dialectfrie. Dog er: litsle (lille) i Doc. Aar 1432 (Dipl. Norv. III, Pag. 514) Beviis paa, at „sibileret“ l dengang fandtes i Dialecten; ligesom: milliom i et throndhjemsk Document Aar 1422 (III, Pag. 477) vel beviser, at „mouilleret“ l idetmindste er saa gammelt **). — Usikrere (paa Grund af den let indtrædende graphiske Forvexling af a og æ) er lasas (læses) i et jemtlandsk Document Aar 1500 (III, P. 738) som Beviis paa „Tiljevning“, skjøndt jeg ikke betvivler, at den er langt ældre (ja at det paa en Maade var den, der bevarede u i Former som budit, skutit ***), idet de 2 spidse Vocaler u og i, trods Modsætningen mellem dem, have noget Parallelt, som mangler mellem o og i). I Daladialect 1621 sees „Tiljevning“ fuldt udviklet (lågå, tålås &c). Den spores, om end i meget ulige Grad, i hele det „norvagiserende“ Territorium †); og hersker jo i alle tilgrændsende

*) Heri slutter jeg mig til Rydqvist; se bl. A. IV, P. 153 f.
**) Fra det sydlige Norge citerer Fritzner millium fra 1322, 75, 76.
***) u findes endnu i Lilherdal, Delsbo, Dalarne, Østerbotten.
†) T. Ex. i Ångermanl.: bæra, men finnä, &c., hos Sidenblad.

norske Dialecter, og videre ind i Norge. — „Elision med Reduplication“ (P. 32) hersker i „Høijemtsk“*) og gjenfindes i Dele af Vesterbotten; desuden, hvis jeg ikke er bleven aldeles vildledt, i den norske Frostvik-Finnli-Dialect (P. 48). Endevocalers Elision i andre Throndhjemske Dialecter (Aasen, Gram. 2den Udg., P. 94) maa, hvis Prøverne hos Aasen ere correcte, formodes at stille sig heelt anderledes end i Høijemtsk i Former med oprindelig lang næstsidste Stavelse, og derimod at være en Udvidelse af den i det Hele eller det Meste af det „norvagiserende“ Territorium herskende Elision i Context, hvilken frembragte to Former af hvert saadant Ord, af hvilke to saa i Throndhjemsk den kortere er paa Vei til i Brugen at fortrænge den længere; medens i Høijemtsk den længere allevegne er bleven truffen af en egen phonetisk Proces, der har frembragt den reduplicerede Form, ved Siden af hvilken den ældre Forkortning uden Reduplication endnu gjælder i Context ligesom i hele Territoriet eller det Meste deraf. I Aasens Sprogprøver (fra Inderøen og Stjørdalen) findes nemlig, trods den i Grammatikken omtalte Elision, Former som: Galte, store, feite, kjøfte, sette, kvite, dørke &c, der ere umulige i Høijemtsk; ogsaa negter jo Aasen „Reduplicationen“ i det Throndhjemske (cf. dog K. Rygh i Note P. 48). — De gamle Diphthonger ere, som i det Meste af Norge, bevarede i Høijemtsk, Bergsk, i Dele af Vesterbotten, og idethele øst for Østersøen (ligesom i „svenske“ Ord i Finsk); men ere ellers i Territoriet, ligesom i Norge i Gauldalen, Tydalen, Opdalen, tildeels i Østerdalen, blevne til enkelte Lyd, men saaledes, at ikke som i Svensk oldn. au og øy smelte sammen til ö; thi au bliver til ǫ, og kun undtagelsesvis til ö (saa meget

*) Er ikke ganske ny, t. E. ældre end Præt. kaste for -a̧; at Hülphers og Ihre gjerne lade Infinitiverne ende paa -a, er nemlig blot Forvanskning.

tiere, jo længere fra den norske Grændse); men øy bliver regelmæssigt til ö, ved „Itacisme“ ogsaa til ä (wihr härom i Daladial. 1621). Forbindelsen in blev ikke i Territoriet, som i oldnorsk Skriftsprog, til io specielt foran Dentalerne, men nu og da til io, videre til jö, i alle Slags Stillinger (t. Ex. jöge); og i Dalarne og Herjedalen er dette endog Regel, ligesom i visse nærliggende Egne i Norge (Aasen P. 101); (med det fremherskende iu, senere ogsaa y, i Resten af Territoriet stemme „svenske“ Ord i Finsk). — Nye Diphthonger fandtes i Daladial. 1621 (mein = min &c), og ere nu der saare udbredte, saavelsom flere Steder i Territoriet, bl. A. i Oviken og Berg i Jemtland (med ou, au af oldn. á). — Udtale af oldn. á som a (ikke å), saaledes som paa Gulland og i Dele af Vesterbotten (cf. „svenske“ Ord i Finsk), findes neppe i Jemtland og Herjedalen. — „Itacisme“ (P. 2), saa almindelig i Dalarne og andre Steder i Territoriet, findes neppe i Jemtsk og ægte Herjedalsk (cf. Elfros P. 2). — Overgang fra hv til kv (gv), herskende til begge Sider, i Norge, og i store Dele af Territoriet, findes neppe i Jemtsk og Herjedalsk. — Forlyd vr- vakler i hele Territoriet; der er Mistanke om, at det er ligesaa i de tilgrændsede Egne i Norge (se P. 47, 48), skjøndt Aasen ikke taler herom. — I 2den Pers. Pl. ere kun Dalarne norvagiserende: -ir (-id); ellers findes i Territoriet neppe andet end -n. Da i norske Documenter sporadisk findes -in (N. M. Petersen), er der Mistanke om, at en Deel af Norge, henimod Territoriet, i Middelalderen ligeledes havde -in, afvigende fra det norske (vestnorske) Skriftsprog, og stemmende med Svensk. — Definite Dativer ere, ligesom vidt om i Norge, endnu bevarede i Dalarne, Herjedalen, det Meste af Jemteland, og i Dele af Vesterbotten. Da Dalarne synes at have baade -om og -oma i Dat. Pl., er det at antage, at -oma er den egentlige definite Endelse, og isaafald af et ældre

-omin, som i gammel Svensk (allerede 1621 skreves -oma); hvilket ogsaa lettest forklarer Formen -om, som blot apocoperet (ikke syncoperet af det oldnorske -unum); men isaafald var det ligesaa at formode, at de throndhjemske og østerdalske og flere norske Dialecter ligeledes i Middelalderen havde -omin, deraf -oma, og sidst -om; cf. piltomen i et Document fra det Throndhjemske Aar 1504 (I, P. 729); videre Materiale til dette Spørgsmaal har jeg ikke. (Hvis denne Gisning, og den om 2 Pers. Pl. ere rigtige, vilde deraf ogsaa for Norges Vedkommende følge Tilværelsen af en Art af „Skriftsprog" i Middelalderen).*). — I Singularis af „svage" Substantiver have vidt om i Territoriet, ligesom i Norge, Objectivformerne fortrængt Nominativen, tydeligst efter kort 1ste Stavelse (cf. „svenske" Ord i Finsk). — M. H. t. den i Territoriet vidt udbredte Reduplication af indefinit Artikkel: n stor n kar, o. l.**), noteres, at stor har „Acutus" (hvad jeg vel havde forsømt særligt at notere, men har faaet bekræftet af Hr. Högman), saa at det er umuligt at tage sammen: stor-n som en Accusativform (i Dalarne skulde kunne findes: jen storan jen kar, altsaa Redupl. sammen med Accusativform).

*) M. H. t. Spørgsmaal om adjectiviske Dativa paa -om, noteres, at jeg hørte Torperen mellem Wiken og Ransjö i Herjedalen (henved 2 danske Miil fra hvert af disse Steder) sige: pò sinom stèlljom (paa sine Steder), en Form og Construction, som ingen af mine Hjemmelsmænd har villet vedkjendes (cf. dog P. 36, L. 5 f. n.). Maaskee var Torperen af de indflyttede Nordmænd.

**) Bruges ikke ved Ord paa -en, Fm. -a; n liten pöik, i lita stann (Stund), e lite ban (Explr. fra Ström).

OM YNGLINGATAL OG DE NORSKE YNGLINGE-KONGER I DANMARK.

AF GUSTAV STORM.

Om Skalden Tjodolv fra Hvin véd vi kun at han har opholdt sig hos Halvdan svartes Brodersøn, Kong Ragnvald i Vestfold og der digtet *Ynglingatal* og at han siden længe var hos Harald haarfagre, i hvis Krige han deltog [1]) og hvis Søn Gudrød han paa sine gamle Dage fostrede paa sin Gaard i Kvinesdal. Af hans større Digte er bevaret 2 længere Stykker af det mythologiske Digt *Haustlöng*, kvædet for Torleiv (spake?), og det meste af det historiske Digt *Ynglingatal*. Naar Snorre siger, at dette Digt opregnede Ragnvalds 30 Forfædre med Omtale af deres Dødsmaade og Begravelse [2]), saa menes der vel i Grunden 29 foruden Ragnvald; Snorre har egentlig kun Vers om 27 Ynglinger fra Freys Søn Fjolne, men naar man tager med de 3 tidligste Yngve, Njord og Frey, som opgives af Are og i Hist. Norvegie, saa faar man Tallet fuldt. Jeg opfatter det nemlig som en prosaisk Levning af et tabt Vers, naar denne Krø-

[1]) se Visen „Höfðum ver á höfði“ o. s. v. Hsk. S. 68[6].

[2]) Dette er ikke ganske nøiagtigt, thi Ragnvald tiltales som levende, og Guderne nævntes naturligvis heller ikke som døde. Endnu mindre nøiagtig er Opgiften, at alles Begravelse omtales, det er kun Tilfælde med de færreste.

nike om Njord og Frey siger, at „deres Ætlinger i lange Tider dyrkede begge som Guder“[1]), og Snorre gjentager om Yngvefrey „*er Svíar hafa blótat lengi síðan*“. Ynglingatal er forfattet i det kortere Versemaal Fornyrdalag og kommer derved til at staa Folkedigtningen nærmere end Haustlöng. De Omskrivninger og Hentydninger til Mythologi og Sagnhistorie, som kan træffes i Digtet, bærer derfor hyppigt det gamle, ukunstlede Præg f. Ex. om Hel *Loka mær* og *jódís Ulfs* (Ulvens Søster), om Ilden *sjávar niðr, dynjandi bani Halfs*, om Galgen *svalr hestr Signýjar vers*, om Stenene *Jónakrs bura harmr* o. l. Dette sees bedst ved at sammenligne Tjodolv med Efteraberen Eyvind Skaldespilder, som da Haakon Jarl var kommen til Magten i Norge, skulde skaffe ham et Slægtregister, der i ét og alt maatte staa i Høide med Ynglingatal. Han valgte derfor til sit *Háleygjatal* samme Versemaal og samme Længde, laante Omskrivninger og mythologiske Hentydninger fra Tjodolv, men kunde dog ikke undgaa at yde sin Tribut til den mere opblomstrede Hofpoesi i flere kunstlede Omskrivninger f. Ex. *hróka bjórr Haddingja vals* (Blod), *öðlingr alnar orms* (Fyrste) o. l., ligesom han ogsaa viser Kjendskab til de seneste Sagnformer (det grønlandske Atlemaal), naar han kalder Galgen *Vinga meiðr*.

Digte som Ynglingatal er en Affødning af Skaldenes Ophold ved Hirden; da jo Skaldene idethele ansaaes for de bedste Bevarere af de gamle Sagn, var det naturligt nok, at de blev etslags kongelige Historikere, og skulde de historiske Sagn i hedensk Tid bevares, kunde det jo alene være gjennem Vers, som ved sin faste Form bevaredes i Hukommelsen. Tjodolv var saavidt vi véd den første, der optraadte som Forfatter

[1]) hos ambos tota illorum posteritas per longa secula ut deos venerati sunt.

i denne Art historisk Litteratur, og vi kjender ingen anden Efterfølger end Eyvind, thi Hyndluljóð og Starkadsdigtet om Braavallaslaget hører ikke — ialfald ikke nærmest — til „Hoflitteraturen". At der ogsaa om Skjoldungerne skulde i 10de Aarh. være kvædet et lignende Digt, — som Prof. Grundtvig har ment[1]) —, har vi ingen Grund til at tro; det er jo kun om de 2 norske Høvdingeætter vi véd, at de har kostet sig slige Ættetavler, en skandinavisk Sammenstilling af Ynglingatal som svensk, Háleygjatal som norsk og en antaget Skjoldungerække som dansk er da her paa urette Sted. Samme Forfatter har ogsaa mént, at den Skik at udlede Kongeætterne fra Guderne, ikke er gammel i Norden og at den først fremkom „langt inde i vikingtiden, da man her i Norden var bleven bekendt med Angelsaksernes historiserende genealogier".[2]) Denne Paastand har lidet at støtte sig til. For det første er det idethele meget vanskeligt med Sikkerhed at afgjøre, om noget var Skik tidligere end 9de Aarhundrede, thi Nordens Historie begynder først med 9de Aarhundrede. Dernæst begyndte Vikingetogene til England egentlig først 832 (de Par Plyndringer paa Kysterne før 800 kunde dog ikke indlede nærmere Bekjendtskaber) og disse Vikingetog fra 832 af udgik fra Danmark, medens den litterær-genealogiske Indflydelse jo skulde vise sig allerede omtr. 850 i Norge. Endelig sætter de angelsaxiske Genealogier altid Odin i Spidsen og stiller ham 4 Slægtled tidligere end Hengest (c. 450), 9 Led ældre end Ida (c. 550) og 12 ældre end Ceolwulf (c. 600), altsaa ialfald i 3die eller 4de Aarhundrede; de har da kun lidet Slægtskab med Ynglingernes Stamtavle, der gaar op til Vaneguden Njords Fader Yngve, 30 Slægtled før Ragnvald (c. 850), altsaa

[1]) Sv. Grundtvig: Udsigt over dér nordiske Oldtids heroiske Digtning S. 14.
[2]) ss. S. 94.

omtrent ved Christi Fødsels Tider. Ligheden er her dog saa fjærn, at den snarere maa vise Uafhængighed, altsaa at Tjodolv ikke har efterlignet Angelsaxerne, ligesom det i det hele taget maatte ligge ligesaa nær for Nordboerne som for Goter og Angelsaxer at føre sine Slægtregistre tilbage til Guderne.

Det har ganske vist været et vanskeligt Arbeide at udarbeide et genealogisk Digt med 30 Slægtled — for c. 900 Aar — særlig naar der skulde føies biografiske Oplysninger til hvert Led. Det kan derfor ikke undre os, at de ældste Konger bærer lidt underlige Navne og at Efterretningerne om dem er noget magre. De første Navne næst efter Ættens Eponym Yngve er jo Gudenavne (*Fjölnir* og *Sveigðir* = Odin, *Vanlandi* og *Visburr* = Frey); hvad Under da, at Tjodolv til Fjolne laaner det danske Sagn om Kongen, som druknede i Kong Frodes Mjødkar, og at han ikke véd andet at fortælle om de andre Gudenavnes Ejermænd, end at Svegde blev bergtaget, Vanlande kvalt af Maren og Visbur dræbt af sine Sønner. Ogsaa de følgende Konger bærer underlige Navne; de betyder begge appellativisk Konge eller Høvding (*Dómaldi*, *Dómarr*), og til den ene har Tjodolv ikke kunnet fæste Sagn, der staar derfor i Visen ikke andet end at han „døde og blev begraven“. Ikke alene Snorre, men ogsaa nyere Fortolkere har fundet dette for tørt, og naar derfor Snorre har gjort et Forsøg paa at danne en liden Ættesaga af Beretningen om Visburs Sønner, som dræbte sin Fader, og om 2 Par af de følgende Konger, som dræbte hinanden, saa trøster de nyere Fortolkere (Geijer, S. Grundtvig) sig med, at her er en „poetisk Cyklus“ gaaet under, „fordi Digtets genealogiske Form ikke var tjenlig til at udtrykke nogen poetisk Enhed“; det vil altsaa sige, der skulde om Ynglingerne have levet en Række Sange, som Tjodolv havde forkastet, fordi de ikke passede i hans Kram, medens Snorre 4 Aarhundreder senere skulde

have benyttet dem og opfattet dem bedre og endnu i det 19de Aarhundrede Fortolkerne kunde skimte dem. Dette er dog at vende op og ned paa de naturlige Forhold. Vi véd ikke, om Tjodolv idethele benyttede Sange til Kilde, og har han gjort det, maa det ialfald kun have været for de senere Tider; han siger selv kun, at han har ofte frittet frode Mænd efter Kongerne (Cap. 19) og at der gik Sagn (sögur) blandt det svenske Folk om enkelte af disse (Cap. 32). Og det er vel saare langt fra, at Tjodolv vilde have givet Slip paa nogen poetisk Cyklus, især naar denne tillige skulde være tragisk, som Fortolkerne vil. Det var jo netop hans Emne at fortælle om Kongernes Død og Dødsmaade; man ser jo ogsaa, at han viser en meget rosværdig Iver i at udtrykke de trivielle Begivenheder i saa blomstrende og „poetiske“ Udtryk som muligt. Grunden til, at den poetiske Cyklus bliver borte, er da snarere at han ikke har kjendt denne, og at den ogsaa hos Snorre kun findes i sin Spire, men fuldt udviklet først i 19de Aarhundrede. Langtfra at bebreide Tjodolv, at han ikke har benyttet sine Kilder, maa jeg snarere fremhæve, hvor omhyggelig han har været for at stille alle de Sagn, han kjendte, paa sit rette Sted. Det er ligetil mærkværdigt, at Sagnene endnu i 9de Aarhundrede har været saa faste, at f. Ex. Kongerne *Óttarr* og *Aðils* netop træffer til at faa den Plads i Tidsfølgen, som de skulde have efter de ældre engelske Sagn om dem; i Beóvulf er *Óhthere* og *Eádgils* samtidige med Hrodgar og Hygelac († 515), og disse engelske Sagn har Tjodolv naturligvis ikke kjendt. Det er virkelig mere end man kan forlange, at Traditionen skal holde sig saa ren i over 300 Aar; et saadant Sammentræf mellem engelske Kilder og Tjodolv kan kun tjene til at styrke Tiltroen til de yngre Led, som nærmer sig mere og mere til Forfatterens Tidsalder. Og dog er det netop

mod disse, Tvivlen har vendt sig. P. A. Munch ansaa det for rimeligt, at en svensk og en norsk Ynglingerække var lænket sammen ved Hjælp af den værmelandske Sagnkonge Olav tretelgja,[1]) men Munchs Kritik mod Ynglingerækken rammer dog kun Sagnene i Ynglingasaga (og Hauks Stykke om Oplændingekongerne) og beviser intet om Tjodolvs Kilder; endelig har Dr. Jessen i Höpfner og Zachers „Zeitschrift für deutsche Philologie" ligeud erklæret, at Ynglingatal ikke kan stamme fra det 9de Aarhundrede, men først fra en Tid, da det 9de Aarhundredes Historie blev i det norrøne Sagn grundigt omarbeidet under Indflydelse af senere politiske Forhold, altsaa tidligst i 10de Aarhundrede. Hans eneste Bevisgrund herfor er hans Paastand, at den danske Konge Godefrid, Karl den stores berømte Modstander, er optaget i den norske Ynglingerække som Gudrød, Ragnvalds Farfader, og denne Paastand er kun en ligefrem og nødvendig Konsekvens af hans i „Undersøgelser til nordisk Oldtidshistorie" fremsatte Bevis for, at de danske (jydske) Konger i 9de Aarhundrede ikke var komne fra Norge, og Paastanden staar og falder med dette.

For nærmere at undersøge Gyldigheden af dette Bevis, maa vi oversé lidt nøiere dets Grundlag. Danmarks Historie i 9de Aarhundrede har i 200 Aar (siden Torfæus) givet Forskerne mange Opgaver, vanskelige at løse, og har derfor været udsat for mange uheldige Løsningsforsøg. Kunsten var at mægle mellem de nordiske (islandske) Sagaer og de frankiske Annaler. De nordiske Kilder stiller for vort Øie et mægtigt Rige — Sverige, Danmark og det sydlige Norge — under Overkonger som Sigurd Ring og Ragnar Lodbrok, seirrige Helte tillands og tilsøs, og ved Siden af dem optræder

---

[1]) D. n. F. Hist. I. 1 S. 292—94.

Ynglingerne i Norge som Smaakonger, tildels som skatskyldige Vasaller; men af disse Sagaer er ingen ældre end 13de Aarhundrede og alle bærer et eventyrligt Præg, medens de frankiske Annaler er nedskrevne i 9de Aarhundrede, samtidige Beretninger af Hofmænd eller høiere Geistlige, fortrolige med Frankerrigets indre og ydre Politik. Disse kjender en Række danske (jydske) Konger og omtaler ikke sjelden deres indbyrdes Krige, deres Forhold til Sverige og (tildels) Norge, men de nævner ikke de i Norden bekjendte Overkonger. De ældre Forsøg prøvede at forene de stridende Beretninger ved at antage, at Sigurd Ring og hans Æt holdt Hof i de Dele af Norden, som laa fjærnest fra Frankerne (f. Ex. i Gøtaland), og derfor blev ukjendte for dem, men at disse til Gjengjæld lærte at kjende de nærmere Smaakonger, som herskede i Jylland eller maaske blot i Sønderjylland. En egen Stilling indtog P. A. Munch, som (efter en Antydning af N. M. Petersen) hævdede, at den jydske K. Godefrid var den samme som Ynglingasagas Gudrød Veidekonge, Ragnvalds og Harald haarfagres Farfader; han paaviste nemlig, at Navnet Gudrød maatte af Frankerne gjengives Godefrid, at begge Konger — Gudrød i Vestfold, Godefrid i Jylland eller Sønderjylland — levede samtidigt og blev dræbte paa samme Maade og at der var Antydninger til, at ogsaa den danske Godefrid havde hersket i Vestfold. Siden har imidlertid Dr. Jessen[1]) vist, at de nordiske Sagn fra 13de og 14de Aarh. maa ansees for værdiløse ved Siden af de samtidige frankiske Annaler, der i 9de Aarh. ikke kjender noget vestfoldsk-sønderjydsk, men ét dansk Rige, og at Legenderne om Sigurd Ring og Ragnar Lodbrok er opstaaede af Sagn om 2 eller rettere 3 af dette danske

---

[1]) Undersøgelser til nordisk Oldhistorie, Kbh. 1862.

Riges Konger: Sigifrid, Anulo og Reginfrid (Sigurd, Ring, Ragnar). At Dr. Jessen heri har Ret, er ogsaa senere almindelig erkjendt og som en Vinding for Danmarks sikre Historie optaget i nyere Fremstillinger af denne. Men Dr. Jessen gaar endnu videre, idet han Side 59 siger:

„Einhard mælder under 808, at Godfred, efterat have befæstet volden nord for Ejder, „drog hjem". Han bode altsaa ikke nær volden. 813 siger han om Reginfrid og Heriold, at de „ikke var hjemme", men i *Westarfolda.* Danekongernes „hjem" skulde altsaa hverken være Sønderjylland eller *Westarfolda* (ɔ: Vestfold)".

Har man Ret til at drage den Slutning, at naar Harald ikke var fra Vestfold, saa var Godefrid heller ikke? Hvis Adam af Bremen skal troes — og ham har alle nyere fulgt, selv Munch og Jessen — saa var Harald og hans Brødre beslægtede med Godefrid og hans Sønner, og isaafald vilde Vidnesbyrdet om den ene Konges Hjem ogsaa gjælde om den andens. Men læser man uden Fordom i Adams eneste Kilde, de frankiske Annaler, navnlig for Aarene 812—15, 854 o. fl., vil man faa et ganske andet Indtryk. Man vil da sé, at der paa disse Steder tales om to stridende Kongeætter, „Haralds Frænder" og „Gudrøds Frænder". Naar saaledes allerede efter dette Slutningen maa erklæres for forhastet, vil en nærmere Betragtning af Kongeætternes Feide gjøre det næsten sikkert, at Godefrids Hjem netop var Vestfold, medens den anden Kongeæt her optraadte som fremmed Einhard siger ved Aar 812, at da K. Heming døde, optraadte som Prætendenter „Sigifridus nepos Godefridi" og „Anulo nepos Herioldi quondam regis"[1]). De forrige 2 Konger i Danmark havde været Godefrid (†810) oghans Brodersøn Heming, disse har altsaa udelukket Haralds Ætlinger fra

[1]) For Tydeligheds Skyld henvises Læseren til Stamtavlerne S. 79.

Kongemagten; Citaterne betegner aabenbart de 2 Prætendenter som tilhørende forskjellige Kongeætter. Den samme Modsætning udtales i Prudentius' Annaler ved 850:

„Oric, Nordmannernes Konge (Godefrids Søn) blev angrebet af 2 yngre Slægtninger og maatte indrømme dem Dele af sit Rige; derefter samlede Roric, Haralds Ætling, som nylig havde faldt fra Lothar, Skarer af Nordmanner, herjede med en Mænge Skibe Frisland og Egnene om Rhinen og tvang Lothar til at afstaa Dorestad[1])".

Naar man her erindrer, at Oric var Godefrids Søn og at Roric var Haralds yngste Broder[2]), vil man altsaa — 40

[1]) *Oric, rex Nortmannorum, impugnantibus sese duobus nepotibus suis, bello impetitur; quibus partitione regni pacatis, Roric nepos Herioldi, qui nuper a Lothario defecerat, assumptis Nortmannorum exercitibus cum multitudine navium Frisiam et Batavum insulam aliaque vicina loca per Rhenum et Vahalem devastat; quem Lotharius — — in fidem recepit eique Dorestadum et alios comitatus largitur.*

Enkelte har af denne Sammenhæng — besynderligt nok — villet slutte, at Roric netop var en af disse „*nepotes*", med hvem Oric maatte dele sit Rige; men dette modbevises af den anden Beretning om Røreks Tog i Fulda-Annalerne, hvoraf sees, at Rørek i alle disse Aar (c. 845—857) holdt til udenfor Danmark. Der siges nemlig ved Aar 850, at han efter sin Broder Haralds Død var bleven fængslet af Keiser Lothar, men flygtede til Kong Ludvig i Tyskland, og efterat have opholdt sig hos ham i flere Aar samlede han fra Saxen en Skare Daner (*Danigenarum*), herjede med dem i Lothars Rige og fik tiltvunget sig Dorestad og andre Grevskaber: *Rorih, natione Nordmannus, qui temporibus Hludowici imperatoris cum fratre Herioldo vicum Dorestadum jure beneficii tenuit, post obitum imperatoris defuncto fratre apud Hlotharium, qui patri successit in regno, proditionis crimine falso, ut fama est, insimulatus, tentus et in custodiam missus est. Unde fuga lapsus, in fidem Hludowici, regis orientalium Francorum, cum per annos aliquot ibi moraretur, et inter Saxones, qui confines Normannis sunt, mansitaret, collecta Danigenarum non modica manu coepit piraticam exercere et loca regni Hlotharii septentrionalis oceani litoribus contigua vastare venitque per hostia Rheni fluminis Dorestadum et occupavit eam atque possedit.*

[2]) Naar nyere Forfattere har talt om Rørek som Haralds Bro-

Aar senere — finde samme Modsætningsforhold mellem Haralds Ætlinger, som lever i Landflygtighed, og Gudrøds Ætlinger, som regjerer i Danmark. I Aarene 812—54 omtales af Haralds Ætlinger: de 5 Brødre Anulo (ɔ: Ring eller Aale) †812, Heming (813), Harald (Klak-harald) † c. 845 og den yngste Rørek, Vikingekonge i Dorestad, samt Haralds Søn Godefrid (døbt 826, Vikingekonge 852). Nu er Annalerne enige om, at i Aaret 854 kom Kong Haarek Gudrødssøn i Kamp med sin Brodersøn Gudorm, og i Slaget mellem dem omkom hele Kongeætten undtagen en ung Gut, som da blev Konge (Haarek d. unge)[1]). Ved Kongeætten, som omkom, kan her kun forstaaes Gudrøds Æt, thi alle de Ætlinger af Harald, der levede kort før 854 (Rørek, Godefrid samt dennes endnu ikke nævnte Broder Rodulf), omtales ogsaa efter 854 og benyttede netop Leiligheden, da Gudrøds Æt var svækket ved Tvedragten: 855 gjorde Rørek og Godefrid et Forsøg mod den unge K. Haarek, og Rørek fornyede Forsøget Aar 857, og da med mere Held, idet Haarek maatte afstaa ham „Landet mellem Eideren og Havet“[2]). Haarek d. unge synes at have været den sidste af sin Æt i Danmark, thi i 873 nævnes som Konger Brødrene Halvdan og Sigifrid (Sigurd), og af disse var jo senere Sigifrid i Forbund med Godefrid under de store Tog mod Frisland og Gallien (879—887), saa at man maa tro, de hørte til samme Kongeæt, Haralds Æt[3]).

dersøn, saa er dette en Misforstaaelse af Annalernes *„nepos Herioldi“* ɔ: Ætling af den ældre Harald (før 800); dette bevises af Fulda-Annalernes ovenfor citerede Beretning om Røreks Optræden efter hans Broder Haralds Død *(fratre defuncto)*.

1) *de stirpe regia nisi unus puer nullus remanserat.* Ann. Fuld. 854.

2) Herved har man i Regelen forstaaet de nordfrisiske Øer, men mon ikke snarere menes hele Jylland?

3) Det er værd at lægge Mærke til, at i Haralds Æt findes de gamle Skjoldungenavne:

Om Kongerne Ragnar og Harald (Reginfrid og Heriold) fortæller Einhard, at de Aar 813 var dragne med Hær til Westarfolda — den yderste Del af deres Rige i Nordvest, parallelt med Britanniens Nordspids, — hvis Høvdinger og og Folk negtede at underkaste sig dem; da Kongerne havde underkuet Landet, blev de overfaldte og fordrevne af Godefrids Sønner, som havde taget Tilflugt hos Svenskerne. At „Westarfolda" er Vestfold i Norge, har Dr. Jessen uimodsigelig bevist[1]). Vestfold var altsaa før 812 (ɔ: medens Gudrød og Heming var Konger) en Del af Riget, som var faldet fra, da de nye Konger trængte sig til Magten, og som disse derfor maatte undertvinge ved Kamp. Prof. Maurer har etsteds mod Munch bemærket, at paa dette Sted Vestfold betragtes ikke som de „jydske" Kongers Stammeland, men som en af dem undertvungen Provins, der kun modstræbende taalte deres Herredømme"[2]), og dette er ganske rigtigt, naar her ved de „jydske" Konger forstaaes Harald og Ragnar; Sammenhængen viser vel, at Høvdinger og Folk i Vestfold negtede Underkastelse, fordi de var Tilhængere af Kongernes Modstandere, Godefrids Sønner og altsaa forsvarede deres Sag, efterat disse havde opgivet den og var flygtede til Sverige.

Vi har saaledes vundet følgende Resultater:

1) Godefrid hørte til en anden Kongeæt end „nepotes

Ring — Seirherren paa Braavoldene
(eller Aale — Aale den frøkne).
Harald — Harald hildetand
Rørek — Rørek Sløngvandbauge
Rodulf — Rolv Krake.

Den eneste Undtagelse er Haralds Søn Godefrid (døbt 826) som vistnok har faaet dette Navn, medens hans Fader var Ven med Godefrids Sønner (819—27).

1) Tidsskr. f. Phil. og Pædag. V. S. 308f.

2) Bekehrung des norwegischen Stammes I. S. 53.

Herioldi", og begges Ætlinger gjorde hinanden Kongemagten stridig i flere Slægtled.

2) Godefrid har ogsaa været Konge i Vestfold, og Høvdinger og Folk i Vestfold fulgte hans Sønners Parti og var den Del af Riget, som sidst underkastede sig de seirende Modkonger af Haralds Æt.

3) Haralds Æt havde sit Hjem ikke i Vestfold, men i Danmark.

Efter dette maa da alligevel Godefrid være den samme som Ynglingekongen Gudrød, og have havt sit Hjem i Vestfold. Imod en saadan Betragtningsmaade har Dr. Jessen indvendt, at Danmark, som i 9de Aarhundrede udgjorde ét Rige, naturligvis ikke var underkastet norske „Gaukönige". Her er det øiensynligt, at Dr. Jessen har været udsat for samme Slags Feilslutninger som saa mange andre danske Historikere, naar de skriver om Norge (f. Ex. N. M. Petersen, Sv. Grundtvig o. a.), idet de ingen Idé har om de geografiske Udstrækninger hertillands. N. M. Petersen lod Kong Sverre ride fra Oslo til Sylling ved Tyrifjorden og tilbage igjen (8 à 10 norske Mil) paa nogle faa Timer en Vinternat; Sv. Grundtvig mener, at Tjodolv fra Hvin var en „Thelebo", fra „Grenland", og Dr. Jessen har troet at kunne benytte Ottars Beretning til Kong Alfred om sin Hjemstavn i det nordligste Haalogaland (paa Grændsen af Finmarken) til dermed at kritisere Egilssagas Fortællinger om samtidige Tilstande i den sydligste Del af Haalogaland, kanske 100 norske Mile søndenfor! Den samme Feil begaar Dr. Jessen her ved at kalde Ynglingekongerne „Gaukönige". K. Gudrød var Herre ikke alene over Vestfold, men over næsten hele Christiania- og Hamars Stifter, ialfald foruden Vestfold Raumarike og Solør, halve Vingulmark, halve Hedemarken, Thoten og Hadeland samt Værmland og Øster-Agder, kanske ogsaa Grenland, altsaa et Areal af

mindst 800 □ Mil og det de frugtbareste og folkerigeste Dele af Østlandet. Desuden maa det erindres, at den samme Magt, Gudrød udøvede i Norge, var stor nok til at den c. 50 Aar senere (kun ubetydeligt forøget) dannede Grundlaget for Erobringen af hele Norge ved Gudrøds Sønnesøn. Gudrød kan saaledes ikke, ialfald ikke efter dansk Maalestok, kaldes „Gaukönig". Hvis man nu vil indvende, at de frankiske Annaler vistnok regner Vestfold, men heller ikke mere af Norge til det danske Rige, saa strider dette ogsaa kun tilsyneladende mod det før anførte, men kommer i Virkelighed til at støtte Sagaen; thi denne siger netop, at efter Gudrøds Død faldt alle de andre Provinser fra hans Sønner, som kun beholdt Vestfold[1]). Dette Sammmenstræf mellem Sagaen og de frankiske Annaler er dog altfor mærkeligt til at kunne betegnes som tilfældigt.

Af disse forskjellige Betragtninger haaber jeg det fremgaar, at Dr. Jessens eneste Grund til at erklære *Ynglingatal* for senere end fra 9de Aarhundrede er uholdbar. Jeg vil dog her først fremholde, hvilke Vanskeligheder Dr. Jessens Paastand har at opklare, hvis den skal ansees for sandsynlig. Hvis Digtet var forfattet i f. Ex. 10de eller 11te Aarhundrede, efterat Norge havde faaet en Række af ansete og mægtige Enekonger, hvad skulde bevæge en Digter fra den Tid til at stanse Slægtrækken ved en Sidegren — Olav og Ragnvald —, som forlængst var uddød og som aldrig havde udmærket sig ved Bedrifter? hvad skulde bevæge en Skald fra Tiden efter Rigets Samlingstid til at kalde til Live igjen Mindet om en saa ubetydelig Smaakonge som Ragnvald, der vistnok uden Digtet forlænge siden vilde været Forglemmelsen hjemfalden? Og desuden, hvorledes kan det forklares, at denne Digter

---

1) Heimsk. S. 41.

skulde have kjendt den danske Konge Godefrid og hans store Bedrifter og derfor vilde have ham optaget blandt sin Konges Forfædre, men dog ikke med et Ord omtaler disse Bedrifter, for hvis Skyld han tog ham op? Med en senere Falskner er dette uforklarligt, medens en saadan udtrykkelig Omtale var overflødig, hvis Tjodolv er Forfatteren, ikke 50 efter Gudrøds Død.

I denne Forbindelse maa jeg fremdrage et andet Navn, som Dr. Jessens hyperkritiske Skarpsyn har vendt sig imod. Det er Skalden Brage Boddessøn eller Brage d. gamle. Jessen paastaar, at en saadan Mand aldrig har existeret og at (altsaa) hans Digte er uægte, fordi han 1) bærer Skaldegudens Navn og 2) ovenikjøbet er den ældste Skald. Jeg ved ikke, hvilke af disse to Grunde der er ham mest afgjørende, begge synes mig lidet rammende. Ogsaa en anden Skald bærer Skaldegudens Navn: Brage Hallssøn under K. Sverre og Haakon Sverressøn [1]; har nu han ogsaa gjort sig skyldig i „Ikke-Tilværelse“? Endvidere, det at være „den ældste Skald“ kan da forresten ikke være saa graverende. Iøvrigt nævnes i Skaldetal en 10 à 12 Skalde, alle samtidige med Brage, som saaledes maa dele Brøden med dem, ja én af dem *Erpr lútandi* siges at have været Brages Svigerfader, han er altsaa den ældste? Forresten, skjønner jeg ikke, at det kan være noget iveien for, at en berømt Skald bærer Skaldegudens Navn; man maa jo huske paa, at i hedensk Tid hændte det ikke sjelden, at Folk skiftede Navn (se i Eyrbyggja Saga om Snorre gode og Torolv Mostrarskegg). I Indholdet af Brages Digte finder jeg intet, som røber Uægthed; tvertimod er jo i en af hans Viser paavist[2]) den ældre Form med *v* foran *r* (*vindandin forna)*, der allerede var aflagt af Tjodolv og Hornklove. De væsentligste Levninger af hans Digte hører til Digtet om Billederne paa Ragnar Lodbroks Skjold (udg. af Gísli Brynjulfsson i Ann. f. n. Oldk. 1860). I dette Digt findes, saavidt jeg kan sé, intet, som kan gjøre det mistænkeligt. Dr. Jessen har selv bevist, at ved Ragnar Lodbrok maa forstaaes den danske Konge Reginfrid (812—13 † 814), og intet er til Hinder for, at Digtet er fremsagt for ham. I Digtet

---

1) *Møbius' Catalogus* S. 197.

2) af Prof. S. Bugge i Tidsskr. f. Phil. og Pædag. VI. S. 98.

findes ingen Antydning til Ragnars usikre Tilnavn, ingen til hans vel saa usikre Slægtskab med Sigurd Favnesbane eller Vølsungerne, udenfor hvad Fortolkerne have lagt deri[1]). En senere Skald, der digtede i Brages Navn, vilde visselig ikke have undladt at gjøre Hentydninger til Ragnars Ormekamp, som „*Krákumál*“, eller hans store Frænder, saaledes som vi finder i Ragnars Saga i Vers, der tillægges ham selv[2]). I et Vers i Skjolddigtet kaldes Kongen „Sigurds Søn“ (mærk: ikke Rings eller Sigurd Rings Søn!), er det ikke et aabenbart Vidnesbyrd om, at Digtet er ældre end Sagnbearbeidelserne? og naar vi véd, at Godefrids Forgjænger som dansk Konge hed Sigifrid (Sigurd), er det da ikke en Antydning af, at Ragnar og hans Brødre, „*nepotes Herioldi*“, var Sønner af Kong Sigurd? I saafald er der jo mellem nordiske og frankiske Kilder atter et Sammentræf, som maatte advare mod at drive Kritiken forvidt. Hvad der forresten fortælles om Brage Skald, strider ikke mod Historien. Han siges gift med *Lopt-hœna*, Datter af Skalden *Erpr lútandi*, og deres Datter Astrid var gift med Arinbjørn Herse i Fjordene, hvis Svigersønner var Harald haarfagres Samtidige; herved henvises altsaa Brage netop til 1ste Halvdel af 9de Aarhundrede. Iøvrigt opholdt Brage sig 1) hos Ragnar Lodbrok (812—13); 2) hos Ragnars Samtidige Eystein bele i Sverige; at denne Konge

[1]) De af Brages Vers, som Snorre regnede til Skjolddigtet, handler om Gjukungernes Kamp med Jormunrek og om Hjadningekampen (Sn. E. I. 370-74. 436-38. Gisli Brynjulfsson tror, at dertil hørte ogsaa Versene om Gevjon (Sn. E. I. 32) og om Thors Kamp med Midgardsormen (Sn. E. I. 252-58), men derom oplyser Kilderne intet. Nogle har meget vilkaarligt antaget, at Sagnet om Gjukungerne er optaget for at antyde Ragnars eller rettere hans Kones Slægtskab med Gjukunger og Vølsunger; men Digtet giver ingen Berettigelse hertil, thi Omkvædet viser, at Digtet handlede om de Sagn, som var afbildede paa Skjoldet, og altsaa maatte holde sig til disse, hvad enten deres Helte var beslægtede med Ragnar eller de ikke var det (som Hjadningerne). Den yngste rhetoriske Forfatter i Snorre-Edda (fra c. 1320—30) har endog fundet ud, at Brage har gjort en Digression fra sit Emne ved i Lovkvædet til Ragnar at tale om „Aslaugs Frænder“; men at dette er en Misforstaaelse, er allerede paavist af Finn Magnusen (Lex. Myth. S 885). Alligevel har Keyser af dette Udtryk sluttet, at virkelig Brage i sit Digt omtalte Gjukungerne som Aslaugs Frænder (Efterladte Skrifter I 358).

[2]) Fornald. Søg. I S. 258—59.

har hersket der, kan ikke længer bevises, men heller ikke modbevises; 3) hos Kong Bjørn „at haugi" i Sverige og 4) hos K. Hjør i Hordaland, hvis Sønner var samtidige med Harald Haarfagres Ungdom. Det eneste, som her kunde vække Betænkelighed, er at den svenske Kong Bjørn i senere Sagaer kaldes Sønnesønssøn af Ragnar Lodbrok og saaledes maatte leve i Slutn. af 9de Aarhundrede; men imidlertid véd vi, at en svensk Konge ved Aar 830 hed Bjørn, og naar man som Dr. Jessen slaar en Streg over Sagaernes svenske Konger og saaledes ikke erkjender Bjørns Slægtskab med Ragnar Lodbrok, maa det dog indrømmes, at her er Overensstemmelse, ikke Strid mellem Kilderne.

Skulde jeg efter disse Betragtninger give en Oversigt over de danske Kongers Historie omkr. Aar 800, bliver Hovedtrækkene disse: Danmark var i Slutn. af 8de Aarh. ét Rige fra Skaane til Eideren, behersket af den gamle Skjoldungeæt, de sidste Konger hed Harald og Sigurd. Men omtr. 800 blev Slægten fordrevet fra Landet af en norsk Konge i Viken og Oplandene, Gudrød Halvdanssøn af af den fra Sverige indvandrende Ynglingeæt. Han gjorde snart mægtige Hærtog ogsaa udenfor Danmark, til Holsten (804), til Vendland (808) og til Frisland (810), men blev dræbt 810, netop som han vilde drage i Krig mod Keiser Karl den store. Hans Brorsøn Heming blev hans Efterfølger, men døde allerede om Vaaren 812. En anden Frænde, Sigurd, skulde derefter blive Konge; men den fordrevne Kongeæt, Skjoldungerne, søgte nu at vinde Landet tilbage, deres Fører var Anulo (Aale eller Ring), Sigurds Søn. Der kom til Kamp mellem Partierne, i Slaget faldt begge Modkonger og næsten 11,000(!) Mand; men Skjoldungerne vandt Seir, og Anulos Brødre Harald og Ragnar blev Konger, Gudrøds unge Sønner maatte flygte endog fra sine norske Arvelande til Sverige, og de danske Konger indtog selv Vestfold (813) trods Folkets og Høvdingernes Mod-

stand. Men samme Aar kom Gudrøds Sønner til Danmark med Hjelp fra den svenske Konge (Eystein bele?) og fordrev Harald og Ragnar fra Landet. De flygtede til Venderne og kom derfra tilbage (814), men i Kampen mod Gudrødssønnerne faldt Ragnar, og Harald flygtede til den frankiske Keiser. Gudrøds Sønner satte sig fast i Landet, Haralds fornyede Forsøg ved Keiserens Hjælp mislykkedes (815) og virkede kun til, at de begyndende Vikingetog fik en næsten legal Grund. Siden da Gudrødssønnerne blev indbyrdes uenige, idet de 2 fordrev de 2 andre, indkaldte de 2 første Harald og delte Riget med ham, han fik Jylland eller ialfald Sønderjylland (819). Forliget var dog ikke videre paalideligt, og for at styrke sig sluttede Harald sig nøiere til Keiseren og lod sig døbe (826) i Mainz med sin Kone og sin Søn (Godefrid)[1]. Han drog hjem med Ansgar, som fik Tilhold i Slesvig. Men Aaret efter blev Harald alligevel fordrevet fra Jylland af Gudrødssønnerne, og hans senere Forsøg paa at komme tilbage ikke alene mislykkedes, men bragte Gudrødssønnernes Hevn over det nu svage frankiske Rige. Harald døde som frankisk Lénsmand over Walcheren og Dorestad i Holland c. 845, og hans yngste Broder Rørek satte sig senere fast i hans Besiddelser. Efter 826

[1]) Adam af Bremen fortæller, at ikke Haralds Søn, men Haralds Broder Horuch ved den Leilighed blev døbt; det kan ikke være rigtigt, thi han nævnes ikke af Ermoldus Nigellus, der som Øienvidne beskriver Daaben i alle dens Enkeltheder. Desuden hed Haralds Broder Rørek, ikke Horuch. Feiltagelsen har forresten bevirket en anden Forvexling i de danske Krøniker, idet Rørek, Haralds Broder, er gjort til ét med Ættens bitre Fiende Kong Haarek (Erik † 854) og derved Kong Haareks Brodersøn Guttorm († 854) er bleven Søn af Kong Harald. Adam af Bremen har været den uskyldige Aarsag til dette, idet han nævner Rørek, Haralds Broder, og den danske Konge Haarek († 854) med næsten samme Navn (Horuch, Horic); gjennem Kongerækkerne er denne Beretning gaaet over til Saxo (9de Bog. S. 464—65).

nævnes i Danmark af Gudrødssønnerne kun Horic (Haarek) og han kaldes senere udtrykkelig „*regni Danorum monarcha*“; dette hænger maaske sammen med Ynglingesagaens Fortælling, at 17 Aar efter Kong Gudrøds Død (altsaa 827) maatte Gudrøds Søn Olav dele sine norske Besiddelser med sin yngste Halvbroder, Halvdan svarte; netop samme Aar var det da ogsaa, at Kong Harald blev fordrevet. Olav synes siden at have levet fredeligt paa sine Eiendomme i Vestfold, og efterfulgtes af sin Søn Ragnvald, om hvem intet andet vides end at Ynglingatal blev kvædet for ham. Hans Farbroder Haarek holdt sig uforstyrret i Besiddelse af Danmark, medens hans Flaader beherskede hele Nordsøen, til Aar 850; da maatte han overlade Dele af Riget til 2 yngre Slægtninge (*nepotes*). Alligevel udbrød der Krig 854 mellem Haarek og hans Brodersøn Gudorm, og i Kampen mellem dem faldt, som før nævnt, hele Kongeætten undtagen den unge Haarek, som da blev Konge 854. Det er før omtalt, at han sandsynligvis var den sidste af Ynglingeætten i Danmark og er død eller fordrevet kort før 873. Men hvad Ætten tabte i Danmark, gjenvandt den i de samme Aar i Norge ved Harald haarfagre's Seir i Havrsfjord 872.

Det er et langt Sprang fra dette paa samtidige Kilder grundede Udkast til de nordiske Krøniker og Sagaer; imidlertid er der dog Anledning til at skimte ialfald nogle af Mellemledene, hvoraf de senere Sagn har udviklet sig. Grundlaget for Saxos Fremstilling er, som andensteds paavist, gamle Kongerækker; men flere af disse har benyttet Adam af Bremen og derved blandet ægte og uægte Stof om hinanden f. Ex. lader alle Kongerne efter Godefrid være hans Ætlinger og sammenblander Erik (Haarek) Gudrødssøn og Rørek Haralds Broder. Derved er Kongerækken bleven upaalidelig, og dette har havt Indflydelse paa Sagnenes Ordning; men

Sagnene selv er ægte og har ofte bevaret historiske Enkeltheder. Saaledes gjenfindes hos Saxo Gudrøds Historie i dens Hovedtræk (Togene mod Saxerne, mod Keiseren og mod Friserne) med den Afvigelse, at Sagnet har gjort Gudrød til ét med Sagnhelten Gautrek den gavmilde og endog laant ham dennes Navn (Gøtricus). Ikke saa heldigt er det gaaet Gudrøds Sønner: af Haarek er der ikke blevet andet igjen end den før nævnte misforstaaede Notits, og kun om Olav, som Frankerne ikke kjendte, har de Danske bevaret Mindet — at han blev Konge, hevnede sin Fader og blev begravet i en berømt Gravhaug — men de har sat ham ind i Kongerækken paa et urigtigt Sted, lige efter Gøtriks Død. Havde de Danske ikke formaaet at modstaa Gudrød og hans Sønner, paatog det senere Sagn sig at udbedre dette, idet Erobereren forsvandt ved at indlemmes i den danske Kongerække som Søn af en Kong Gorm, og hans Sønner maatte overlade sin Plads paa Danmarks Kongestol til deres i Historien uheldige Modstander, Reginfrid el. Ragnar Lodbrok. Hans Historie har Saxo sammensat af 1) Sagn om hans Kjærlighedshistorier: med Ladgerd (Lathgertha), som havde en Bjørn til at vogte sit Jomfrubur, med Tora, Herrøds Datter, som Ormen vogtede, og med Esberns Datter, som han sneg sig ind til i Kvindedragt (som Hagbard til Signy), 2) af hans saakaldte Dødssang om sit Kampliv, en dansk Lodbrokarkvida, og endelig 3) af nogle faa Reminiscenser fra hans virkelige Historie. Vi ser saaledes, at han kort efter sin Thronbestigelse maa gjøre et Tog til Norge for at hevne sin Farfaders Død (= Reginfrid 813), han maa strax efter sin Hjemkomst (som Reginfrid) kjæmpe mod Fiender i Danmark selv, mod Skaaningerne ved Hvitaby, og Aaret efter mod Jyderne ved Limfjorden, som Reginfrid 814, men naturligvis seirrig; og idet han saa overtager Gudrødssønnernes Rolle, sam-

ler han, som disse i 815 mod Harald, sine Tilhængere paa de danske Øer mod Harald og hans Tyskere og, fremdeles som disse i 817, gjør han et Hevntog mod Keiseren ind i Saxernes Land. Men saa har Sagn og Sange bemægtiget sig ham fuldstændig for at give ham Erstatning for hans Uheld i Livet: han er bleven en Type paa Bedrifternes Tidsalder, Vikingetiden, han vinder sig Riger, ligeoverfor hvilke Karl den stores — rigtignok historiske — Erobringer svinder ind til Ubetydeligheder: han vinder Norge og Orknøerne, Hellesponten (Rusland), Bjarmeland og Finmarken, Sverige, England, Skotland og Irland; han indsætter overalt sine Sønner til Underkonger, og hvor han ikke gjør varige Erobringer, der vinder han ialfald Søslag og Bytte, og gjør tilsidst en Rundreise om hele Middelhavet lige op til Hellesponten; men som en besynderlig Afslutning paa dette Eventyrliv kommer da hans pludselige Fangenskab og Død i Ellas Ormegaard. — Sagnet har vist mindre Interesse for Reginfrids Broder Harald, som er bleven Ragnars Modstander og den ene Gang efter den anden fordrives af ham, lader sig kristne hos Keiser Ludvig i Mainz og saa, da den kristne Keiser og Tro ikke holder ham oppe, atter falder fra. Og endog Ragnars egne Sønner, de berømte Vikinger, er i Sagnet blegnede for den Glans, som udgik fra Ragnar: Sagnet har mest fæstet sig ved Fremstillingen af den Maade, hvorpaa Sønnerne modtager Budet om Faderens Død, om deres egne Bedrifter læses kun nogle faa Notitser. Hovedtrækkene af det danske Sagn findes igjen i de islandske Sagaer, kun ser man her endnu bedre, at der blot er enkeltstaaende Rester af en sammenhængende Sagnrække: Godefrid og hans Sønner er nu ganske forsvundne af den danske Historie, og af den danske Kongerække kjender Snorre kun de enkelte Figuranter: Sigurd Ring (ɔ: Sigurd og Ring 812), Ragnar Lodbrok (812—13)

og Sigurd Ormøie (873). Men til Gjengjæld er det danske Digt om Ragnars Kampe bleven fornyet i en islandsk Draapa, *Krákumál*, der vistnok ikke er meget ældre end c. 1300, og Sagaen om ham, som synes at have udgjort en Del af den tabte Skjoldungasaga (fra c. 1200), kjendes nu kun i en temmelig romantisk Bearbeidelse fra omtr. samme Tid. Den har mest holdt sig til Sagnene om hans Hustruer og gjort Ragnar til Seirherre i Kjærlighed, ikke i Krige. Dens største Særegenhed er derfor ogsaa, at den har overført paa Ragnar det norske Sagn om Kongen, som landede paa Spangereid og der traf den forklædte Kongedatter Kraaka eller Aslaug. Sagnet havde gjort hende til Datter af Sigurd Svein og Brynhild og ladet Ragnar ægte hende. En Følge af Ragnars Overvægt i Sagnet har været, at de norske Konger og deres islandske Slægtninger har sat meget mere Pris paa at nedstamme fra Ragnar Lodbrok end fra Ynglingerne. Allerede Are Frode (c. 1130) har til sin Stamtavle fra Ynglingerne knyttet en lignende fra Ragnar Lodbrok og hans Søn Sigurd, og i det 13de Aarhundredes Sagaer træffes en hel Række Slægttavler, som gaar tilbage til Ragnar.[1]) Medens saaledes Ragnar ogsaa i Norge og paa Island gjorde Erobringer, var hans Modstandere Gudrød og dennes Sønner her ganske forsvundne, og hvad Snorre kunde redde for Historien — om Gudrøds Giftermaal og om hans Søn Olav, som ogsaa de Danske mindedes — var skrumpet saa ind, at hverken hans Samtid eller Eftertid i dem gjenkjendte den

---

[1]) Nogle har endog ment, at allerede Magnus Barfots Skald Torkel Hamarskald ved at kalde sin Konge *„völsunga niðr"* antyder Sagnet om Aslaug og de norske Kongers Nedstammelse fra hende gjennem Sønnedatteren Aslaug og dennes Sønnedatter Ragnhild, Harald haarfagres Moder; imidlertid kan det dog være, at han ved *„völsunga niðr"* kun betegner Magnus som Kongeætling, ligesom han andensteds kalder Magnus *„siklingr"* eller *„skjöldungr"*.

hovmodige Erobrer, der bød Europas mægtigste Hersker Trods, eller hans stolte Sønner, der gjenvandt sin Faders Erobringsrige og i Frankerrigets Fornedringstid gjorde sig til Havets Beherskere ligefra Norge til Irland mod Vest og Spanien mod Syd.

Godefrids Æt.

N. N. (Halvdan)

- Godefrid c. 803 — † 810 (Gudrød Veidekonge)
  - Horicus (Haarek) 813 † 854
    - ∴ Haarek d. unge K. 854 † c. 870?
  - Olav i Vestfold
    - Ragnvald i Vestfold † (?) 854
    - (?)Gudorm † 854
  - 2 Brødre
  - Halvdan svarte † c. 860
    - Harald haarfagre
- N. N.
  - Heming 810 † 812
- N. N.
  - Sigifrid (Sigurd) 812 † 812

Haralds Æt.

Harald

- N. N. (= Sigifrid ell. Sigurd, dansk Konge i 777 og 798)
  - Anulo (Ring el. Aale) 812 † 812
  - Reginfred (Ragnar) 812-13, † 814
  - Harald 812-13, 819-27 † c. 845.
    - Godefrid 852-855 K. i Frisland 882 † 885
    - Rodulf Søkonge † 873
  - Heming (813)
  - Rørek K. i Frisland 850 lev. endnu 873.

N. N.

- Sigifrid (Sigurd) Konge i 873. beleirede Paris 885-86 † 887.
- Halvdan Konge i 873.

NOGLE HOLBERGSKE ANALEKTER.

VED L. DAAE.

I forrige Bind af Tidsskriftet meddelte jeg „Nogle Optegnelser til Ludvig Holbergs Biographi". Jeg er senere vedbleven at samle Alt, hvad jeg under mine Studier har stødt paa, der i nogen Maade kunde bidrage til at kaste Lys over Holbergs Liv eller tjene til Forklaring af Steder i hans Skrifter, en Syssel, hvorfra Ingen, hvem den engang er bleven kjær, lettelig løsriver sig. Som det vil sees, hidrøre flere af de følgende Smaating fra hidtil upaaagtede Notater af Carl Deichmann, af hvis spredte Optegnelser allerede tidligere (ved J. Møller, J. C. Berg, Werlauff og i „Meddelelser fra det norske Rigsarchiv" samt sidst af mig i „Historisk Tidsskrift", B. 2) et og andet Holbergianum er fremdraget.

Pseudonymen Mikkel Hansen.

Holberg udgav, som bekjendt, sit Digt „*Metamorphosis* eller Forvandlinger" i 1726 kort efter Hjemkomsten fra sin femte og sidste Udenlandsreise. Efter hans eget Vidnesbyrd gjorde „Forvandlingerne" megen Lykke hos de Fornemme og Dannede *(optimates et literati)*, men vakte derimod Forbitrelse hos den raa Hob *(plebs)*; „de gemene Folk, som alene se efter Satiren, toge det op paa adskillige Maader efter deres adskillige Humeurer." Som et Udtryk for Massens Stemninger udkom allerede meget snart et versificeret Angreb paa Digtet og dets Forfatter af en Pseudonym, der kaldte

sig Mikkel Hansen.[1]) Pseudonymen fandt, at saadanne Ting, som Holberg her havde skrevet, „kunde være lette at opfinde, naar man gav sig Stunder dertil,“ og fremsatte forøvrigt en Mængde flaue Bemærkninger om Digtets Indhold. Det manglede ikke paa Opfordringer til Holberg om at besvare Mikkel Hansens Angreb, hvilket denne dog efter sin egen udtrykkelige Erklæring[2]) ansaa under sin Værdighed. Ikke desto mindre har der været dem, der have tillagt Holberg Forfatterskabet til et anonymt Modskrift mod Mikkel Hansens Angreb, der saa Lyset kort efter dette, men hvis Indhold og Tone vistnok i enhver Henseende gjør denne Antagelse urimelig eller endog fornærmelig. Disse tvende Flyveskrifter, hvis Originaludgaver forlængst høre til de største Sjeldenheder, ere senere blevne optrykte af F. L. Liebenberg i hans Udgave af „Ludvig Holbergs Mindre poetiske Skrifter“, Kbhvn. 1866. 8. S. 300—306.

Lige til vore Dage har Forfatterskabet til hine Bagateller hørt til de velbevarede literære Hemmeligheder. Deres Indhold og Sprog giver vistnok intet Vink, hvoraf Noget i denne Henseende kan sluttes, undtagen forsaavidt som det i Mikkel Hansens Vers forekommende Udtryk „Aske-Fiis“ med temmelig Bestemthed peger paa, at Forfatteren har været en Nordmand. I det Deichmannske Bibliothek i Christiania findes en Afskrift af begge Pjecer, hvorpaa med C. Deichmanns Haand er noteret, at „Mag. Treskow“ skulde være Forfatter af Mikkel Hansens Vers.[3]) Da ingen anden samtidig Magi-

---

[1]) *„Prodiit mox plebeium ac inconditum carmen, in quo ingenti hiatu bacchatur versificator.“* Ep. ad v. perill. 1, 197. (Cfr. Hor. A. P. v. 138: *quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?).*

[2]) *„Non deerant, qui ad vindictam me acuebant, sed quo audacius conviciabatur, eo indignius responsione hoc carmen judicabam.“* Ep. ad. v. perill. l. c.

[3]) Liebenberg anfører efter en Meddelelse fra en norsk Literat, at hint

ster af Navnet Treschow kjendes, har Werlauff[1]) paa Deichmanns Autoritet antaget Johan Treschow, Magister fra 1722, som Forfatter. Denne Nordmand, en Søn af Christiania-Patricieren, Admiralitetsraad Gerhard Treschow, og om hvem man ikke veed synderligt mere, end at han eiede et stort Bibliothek, er imidlertid ikke den, hvem Deichmann har meent.[2]) Denne Lærde har nemlig selv andensteds efterladt udførligere Notitser om denne Sag. Det er ingen anden end Gerhard Treschow, den noksom bekjendte og af sin Samtid ansete Forfatter til den ældste Samling af „Danske Jubellærere", i hvem Deichmann, og det, som det synes, med gyldig Grund, har troet at kunne see den virkelige Mikkel Hansen. Denne Mand var imidlertid tilfældigviis ikke Magister og er formedelst denne ubetydelige Hukommelsesfeil af Deichmann bleven forvexlet med sin Fætter Mag. Johannes Treschow.

Gerhard Treschow (Søn af Eieren af Lesje Verk i Gudbrandsdalen, senere tillige Generaltoldforvalter i Throndhjem Herman Treschow, gjennem en anden Søn Stamfader til den nulevende formuende Slægt Treschow) var født i Lesje 1705 og blev efter at have modtaget Undervisning især paa Kongsberg hos Halvbroderen Caspar Wildhagen, tydsk Præst sammesteds, sendt til Kjøbenhavns Universitet 1720, hvor han formedelst Svogerskab kom i Huset hos Professor, siden Biskop Trellund. Han har altsaa været et ungt Menneske

Haandskrift i det Deichmannske Bibliothek er „forsvundet", hvilket er urigtigt, da det fremdeles findes der.

[1]) Historisk Tidsskrift. 3 R., B 2, p 13—14.

[2]) See om ham Worms Lexicon, Nicolaysens Norske Stiftelser 3, 1048 samt mine „Aktmæssige Bidrag til den norske Kirkes Historie", S. 64. (Theol. Tidsskrift, udg. af Caspari m. Fl. 7, 384). Gjessings Bemærkning i hans Jubellærere, B. 1. (paa Stamtavlen over Familien Treschow), at han døde i Viborg, er urigtig; han tilbragte sine sidste Aar i Finnaas i Søndhordland og døde der 1754.

paa en og tyve Aar, dengang han, efter i Forveien at have ladet trykke et Par smaa theologiske Disputatser, angreb Holberg under Mikkel Hansens Navn. Hvor meget altsaa Holberg taler om *plebs* og *plebeium carmen*, og hvormeget ogsaa Digtet selv hører til de lidet rosværdige, sees dets Forfatter dog at have været en Mand af god Familie og god Opdragelse, ligesom han ogsaa senere i Livet vandt et godt Navn. Tænkeligt, at den unge Mands Rim kunne have været en Gjenklang af visse Theologers og Geistliges velmente, om end bornerede Kritik over Metamorphoserne?

Jeg afskriver her de tvende Steder af Deichmanns utrykte Optegnelser, hvor Gerhard Treschow omtales:

a. „Høyberg i Fortalen til Holbergiana taler om Michel Hansens Brev til Hans Michelsen og at det Svar derpaa, sc. Briller til at læse Michel Hansens Brev vel er af Holberg. Kan vel være. Holberg kalder dette Brev mod Metamorphoses et gement og uhøvlet Brev. Autor dertil siges at være Hr. Gerhard Treschow, som mig er fortalt af hans Broder Søn Raadmand Wildhagen, der hændelsesviis ham uafvidende saa Conceptet dertil paa hans Studerekammer. Hvad enten Holberg har vidst det eller ikke, saa tilstaar han dog denne Mand stor Berømmelse, endskjønt han ikke er enig med ham *in principiis* i sin Fortale til Heltindernes Historie.“ (Deichmanns Optegnelser, Manuscr. i det norske Universitets-Bibliothek, No. 396 fol.).

b. „Treschow, Gerhard. Var en Halvbroder til Mag. Wildhagen, Provst og Sogne Præst paa Kongsberg, NB. den sidste tydske Præst der paa Stæden. Treschow blev oplært i hans Huus, derfra til Hr. Schielderup i Laurdal. Der siges, hand frabad sig Trinitatis Kald, men at mand af visse Aarsager formaade ham at modtage det, at hand magede det saaledes, at hans Indtrædelses Prædiken skede paa Trinitatis

Søndag[1]) og i Anledning deraf udled sig, det mand ikke altid alene burde nævne Frelseren, og ligesom udelukke de andre Personer i Guddommen, som altformeget var skeet baade af hans Antecessor og Menigheden, som Treschow forsigtig nok ikke nævnede. Da hand steg ned af Prædikestolen, mødte hand et Fruentimmer, som strax angreb ham i megen Heftighed over, hvad hand havde talt. Treschow, uden at svare hende, spurde Klokkeren, som stod hos, hvem dette Menneske var, gik fra hende, uden at tale et Ord til hende. Forbemeldte Mag. Wildhagens Søn, Raadmand og Bergamtskriver paa Kongsberg, har fortalt mig, det hand i Bircherød iblandt Hr. Treschows Bøger forefandt Conceptet til Michel Hansens[2]) Brev, under Navn af Brændeviinsbrænder og Øltapper i Callundborg, skrevet af Hr. Treschow selv, og altsaa trode, hand var Autor til samme. Desuagtet havde dog Holberg megen Agt og Ære for Manden, endskjønt ikke enig med ham i visse Principia. NB. Efter den forbemeldte Tildragelse ved Treschows første Prædiken i Trinitatis Kirke blev (han) nogen Tid derefter syg og døde 20 Nov. 1765". (Af Deichmanns Bemærkninger bag i andet Bind af hans Exemplar af Jens Worms Forsøg til et Lexicon over lærde Mænd, der tilhører det Deichmannske Bibliothek i Christiania).

---

[1]) Treschow, siden 1731 Sognepræst til Birkerød i Sjelland, fik 1765 Trinitatis Kald i Kjøbenhavn. Gjessing (Jubell. I, Fortalen p. XIX) fortæller, at han holdt sin Indtrædelsesprædiken første Pintsedag.

[2]) Hermed maa Deichmann sigte til Treschows Brev til den Danske Sandemand, Kbh. 1745, men Holberg, som forøvrigt i Fortalen til sine Heltindehistorier drager tilfeldts mod den Danske Spectator eller Sandemand, berører dog ikke hiint Brev af Treschow.

Til „Jeppe paa Bjerget".

1. Allerede Werlauff har i sine „Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil", Kbh. 1858. S. 69 fgg., paaviist, hvorledes Navnet Jeppe, længe før denne berømte Komedie saa Lyset, var en almindelig Betegnelse for den danske Bonde, ligesom Luce (Lusse) for Bondekonen, og anført en Række af Steder i ældre Poesier og Rimerier, hvoraf dette fremgaar. Tydligere maaskee, end i noget andet Rim, forekommer dog Jeppe-Navnet som repræsenterende særlig den Sjellandske Bonde i følgende Linier, som findes i „En liden Giette-Knude, *præsenteris* til *Divertissement* Giæsterne at oplese":

— — — — — —

— — — — — —

„Naar Siellands Jeppe træller sterck
Ved Pleylen Kroppen strecker
Hans Luce da til Vadmels-Verck
Af Ulden mig fremtræcker."

Denne Poesi, aabenbart tilhørende det syttende Aarhundrede, udgjør en Deel af et større, særskilt trykt Bryllupsdigt, der i vort Universitets-Bibliothek dog kun forekommer i et defect Exemplar.

2. Efterat Holberg forlængst havde ophørt at skrive Komedier, var bleven Eier af betydelige Jordegodser og var bleven baroniseret, indvikledes han i en Proces med en af sine Ridefogder. Processen kjende vi af hans 447de Epistel, denne sidste Fortsættelse af hans autobiographiske Meddelelser; det vil imidlertid erindres, at da denne Epistel kort efter Holbergs Død kom for Lyset, udelodes deraf et temmelig stort Stykke, der først blev Almeenheden forelagt i de ved A. E. Boye udgivne Holbergiana. (B. 2., Kbhvn. 1833. S. 46—50). En af Deichmanns Notitser meddeler en ret

interessant Anekdote om, hvorledes Modpartens Advocat for Høiesteret benyttede sig af Steder i Jeppe paa Bjerget for dermed at chicanere Stykkets Forfatter, nu selv Baron og i personlig Berøring med de Samfundsklasser, som han i sin Jeppe i yngre Aar havde behandlet. Naar det anføres, at Ridefogdens Advocat var Lawsen, kan her tilføies, at den samme Advocat ogsaa havde Parti imod Holberg, dengang denne i Marts 1747 procederede for Høiesteret med sin Collega og gamle Antagonist Professor Peder Horrebow; ved denne sidstnævnte Leilighed benyttede Holberg som Sagfører sit Næstsødskendebarn Advocat Munthe (siden adlet Morgenstjerne), Søn af den Præst Otto Munthe i Fron, hos hvem han tilbragte en Deel af sin Barndom.

Deichmann skriver saaledes:

„Holberg, som ingen Leilighed lader gaa forbi til at fornærme Hoyer, taler et Steds i sine Epistler om en Jurist hans Videnskab og siger, at man almindelig finder grundigere Domme iblandt dem, som besidder grundige principia og maadelig Læsning, end blandt dem, som har vidtløftige studia, og erindrer tillige om en saadan Jurist, der offentlig lærte Andre, (men) sjelden var lykkelig i sine Domme, som oftest blev underkjendt; om han hermed mener Hoyer, tør jeg ikke sige forvist. Men den gode Holberg var ikke heller lykkelig i sine Processer, som han tilkjendegiver i samme sine Epistler No. 447, og som han havde med sin Foged, da denne tog Commissarier og Holberg ingen for at vedblive sit eget antagne principium. Men da disse Commissarier ogsaa havde været Ridefogder, som Folk sagde ikke uden til Holbergs Fornøielse *(sic)*, — da Sagen skulde til Høiesteret, paatog sig Lausen Fogdens Sag, og da han ikke heller var Holberg noget godt skyldig, som saa ofte havde gjennemhæglet denne Profession, især i hans Dannemarks og Norges Beskrivelse,

glemte Lausen ikke at benytte sig af Comoedien Jeppe paa Bjerget, der som Baron examinerede sin Ridefoged, der skulde hænges, og da denne spurgte, hvad ondt han havde gjort, svarede Baronen: Est du ikke Ridefoged og spørger endda, hvorfor du skal hænges, og som har støbte Sølvknapper etc. Slutningen blev, at Holberg tabte Sagen der med alle honores, og ved den Leilighed forefaldt adskillige Allusioner til hans Barons Værdighed.

„Höyer var en større Statsmand end Holberg, fordøiede alle Holbergs ømfindtlige Stød, vid[1]) om tydske Jochum i Comoedien. Hoyer citerer overalt Holbergs danske Krønike i hans Jure publico mss., da derimod Holberg aldrig nævner Hoyer, ja ikke engang naar han anfører det mærkelige Brev, som Christianus quartus tilskrev den Lyneborgske Hertug Georg, som gik fra Kongens i Keiserens Tjeneste, som Hoyer allerførst har publiceret i hans Dänemarkische Geschichte, og som Hertug August af Wolfenbüttel communicerede den gamle Georg: Calixtum, da dog Holberg formodentlig ingen andensteds har taget det fra end sammesteds.“

Til „Den Stundesløse“.

I denne Komedie forekommer følgende Samtale mellem Vielgeschrey og hans Barbeer:

Barberen:

— — Eine Matrosen-Frau ind den Neuen-Buden hat auf einmal 32 Kinder zur Welt gebracht, und war doch nicht dicker als eine ordinaire schwangere Frau. Wie kann Ihro Gnaden das begreifen?

Vielgeschrey:

Jeg har ikke fornøden at bryde mit Hoved med at begribe det, thi jeg maa først vide, om det er sandt.

Barberen:

Das ist so wahr, als ich hier stehe, denn ich kann die Historie

[1]) vide?

mit Umbständen erzehlen, denn die Kinder wurden alle getauft, aber sie sturben gleich darauf.

Kilden hertil tør med høi Grad af Sandsynlighed søges i en Legende, der knytter sig til en Kirke i Nærheden af Haag, som almindelig forevistes Reisende i Holland, og som Holberg maaskee endog kan antages selv at have seet under et af sine Besøg i dette Land, hvor han navnlig 1704—1705 tilbragte saa lang en Tid og det under Omstreifen fra Sted til andet. Vi ville meddele Legenden, saaledes som den fortælles i en utrykt Dagbog eller Autobiographi af en dansk Mand, Kammertjener, senere Sorenskriver i Norge, Mathies Skaanlund, som i 1683 ledsagede Christian den Femtes uægte Søn, Grev Christian Gyldenløve, paa hans første Udenlandsreise. Skaanlunds Ord ere disse:

„Den 26 Martii 1683 var Greven til *Losdun* eller *Losdesie*, som her kaldes, er en Time fra den Hag, og ikkun en Flekke, men der er noget rart at see, nemlig der har været A°. 1276 Grev *Flores* Datter af Holland ved Navn *Margreta*, var gift med Grev *Henneberg*. Hun fødte paa en Langfredag 364 Børn, Halvparten Drenge og Halvparten Piger, og som alle levede og alle (bleve) døbte, Drengene kaldet *Johannes* og Pigerne *Elisabeth*. Men efter Daaben døde de alle, og er endnu i samme Kirke en stor Steentavle for dem. Derpaa er udhuggen paa Latin Mirakelets Indhold, og over Stenen er indmuret tvende store Messingbækkener, hvorudi hver Sort Barn blev døbt. Kirkeværgen kunde forklare os, at et af disse Bækkener var for rum Tid siden bortstjaalet, hvorfor et andet blev gjort i Steden igjen, og vel paa et stort Sted muligt at findes, som vel er troligt, thi paa vores Konges Raritet Kammer har jeg seet, da min Herre var der oppe, et af disse samme smaa Børn hængendes udi en Guldkjede i en liden Flaske, langt som Leddet af en Finger, sort, intet hvidt er at see uden de smaa Negle. Aarsagen til dette Guds Mirakel forklares, at en fattig Kvinde i Dyrtid kom for denne Grevindes Port med 3 a 4 smaa Børn og bad i Guds Navn om Nødtørft for Grevinden selv, hvorpaa Grevinden gjorde hende en Afvisning med disse Ord, at Landet

er fuldt af saadanne H . . . ., som gaar omkring med sine Unger og trygler. Fattigkvinden svarede: O retfærdige Gud give mig saa mange Børn, som der er Dage i Aaret til, om jeg har havt nogen Tid med anden Karls Persen Omgjængelse, end med min egen Ægtemand, og den samme Gud lade skee Tegn derpaa imellem Eder, som er rig, og mig, som er fattig".

Til „Den pantsatte Bondedreng".

Man har anført, (dog, saavidt mig bekjendt, ikke med Hjemmel af Holbergs egen Tilstaaelse, saaledes som Tilfældet er med „Jeppe paa Bjerget"), at Fabelen til dette Stykke skulde være tagen af Bidermanni Utopia. Ved Gjennemlæsningen af dette Skrift er det heller ikke lykkets mig at finde nogen Fortælling, som med Føie kan betragtes som „Den pantsatte Bondedrengs" Kilde.

Derimod synes en Hændelse, der i de ovennævnte Skaanlundske Dagbøger fortælles at have tildraget sig i Nimwegen, medens Gesandtskaber fra den største Deel af Europas Magter opholdt sig der i Aarene 1676—1679 i Anledning af den bekjendte Fredscongres (deriblandt ogsaa en overmaade talrig Legation fra Danmark med Greven af Altenburg og Just Høg, hvilken sidste Dagbøgernes Forfatter dengang tjente), at indeholde Momenter, der i flere Henseender minde om Leerbeutels Bedrifter. Da en stor Mængde Danske ved den Tid opholdt sig i Nimwegen, er det ogsaa rimeligt nok, at Begivenheden er bleven bekjendt i Danmark og kan være erindret af Mange endnu i Holbergs yngre Aar. Under Overskriften „En Officeers *Stratagema*" fortæller Skaanlund saaledes:

Imidlertid denne Uro var i Landet Cleve, var der Mange, som flygtede hid, iblandt Andet en rig Jøde førte sig og Sit ind i Nimwegen, en Stund derefter En, som havde Mod paa denne Jøde at betrække, saasom han fandt ham ikke i Cleve. Hvad skeer her?

Denne Person med tvende Underhavende indfandt sig udi den franske Ambassadeur Colberts Gaard, som var folkøde, af den Aarsag Colbert var flyttet. Bemeldte Person havde Bud efter Huusverten; da han kom, bad han ham lukke op, han vilde besee Værelserne, om han havde Lyst at leie Gaarden paa nogen Tid, foregav, han var Fyrsten af Holsteens Hovmester, han kommer selv til Staden, noget Mærkværdigt at forrette. Efter de vare accorderede, sagde han: Vil I betro mig Nøglerne? Jeg maa være alene, thi jeg skal strax skrive min Fyrste til, han er paa Veien hid fra Brüssel. Manden gik bort til Sit. Dernæst sagde han til de to Knegte, som han havde med sig: Du skal gaa bort i Isenboden og kjøbe mig Jernlænker 2 à 3, som Grimer, Kramper, Hængelaase og en Hammer strax. Til den anden sagde han: Du skal gaa bort til den Jøde, som er hidflyttet fra Cleve, han skal bo i den og den Gade, og bed ham strax komme hid til mig og sig, her er Fyrsten af Holsteens Hovmester, hvorfor han skal med sig tage saamange Juveler og Guld, som han haver, saasom Fyrsten vil kjøbslage med ham og tilvexle sig Guldet af ham. Dette gik for sig, saasom der var Ingen udi bemeldte øde Gaard end Mesteren for dette Verk og saa den Knegt, som havde hentet Jernlænkerne. Da Jøden nu kom med glubende Tanker i Mening, at her var Vand paa hans Mølle ved Profit at trække Fyrsten op, naar han kom, han blev ført ind i et Gemak inde i Gaarden, der var et Bord, hvorpaa Jøden fremlagde sit Liggendefæ af Juveler og Guld, de to Knegte vare i næste Gemak, hvilke han indraabte, hvor da den ene af dem havde forborgen hos sig et Par ladte Pistoler. Da sagde Mesteren til Jøden: Hør, har du ingen Sølvmynt og Smaapenge hjemme? Jøden fik da en anden Tro og blev gruelig altereret, svared nei og vilde tage sin Skat til sig igjen. O nei, sagde Mesteren, du skal ikke røre den. Da ved en Vink kom Pistolerne for en Dag og blev lagt paa Bordet, og Jøden maatte ei komme den nær. Saa kom her frem Blæk og Papir. Da trued han Jøden, at han strax skulde skrive hjem til sin Kvinde at forskaffe al den Sølvmynt, de havde. Jøden, som saa ingen anden Redning at frelse sit Liv, skrev, men det var hans Moders Maal, men han maatte omskrive den paa Tydsk ved Tvang, hvorpaa den ene Knegt sprang hen til Jødinden og kom igjen med nogle hundrede Gylden. Men der Pengene kom paa Bordet, blev Jøden af disse tre Karle paagreben og Lænkerne tilhobefæstet med

Hængelaas, og, naar han vilde skrige, blev Pistolen sat op til hans Hjerte og maatte derfor tie. (Derefter fortælles, hvorledes Mesteren og hans ene Knegt rømme afsted til Hest med Jødens Klenodier og Penge, den anden, som skulde passe paa Jøden, kom først senere afsted til Fods og blev derfor greben af Byens Politi, der kom i Bevægelse, saasnart Jøden havde slidt sig løs. Magistraten i Nimwegen dømte ham til Døden, men dette fremkaldte stort Misnøie i de diplomatiske Kredse, navnlig hos Damerne: „Alle Ambassadricerne bade hos de Hollænder og Mediateurerne at løslade denne christne Fange, foregav, at det var Synd, at en Christen uden Blod og gjort Mord skulde miste Livet for en Jødes Penge.“ Denne Forbøn gjentog sig, da Hovedmanden, en fransk Kapitain, endelig blev opdaget, ligesom ogsaa Kongen af Frankrige blandede sig i Sagen til de Skyldiges Fordeel og ansaa det tilstrækkeligt, at Jøden fik de røvede Koster tilbage; Kongen „fandt dette at være ikkun et Corporalspuds og en Bagatel at døde Nogen for.“ „Ja, jeg saa (skriver Skaanlund videre), at *Madame* Høg fældte Taare, der det var paa det Yderste til *Extremitet,* at en Christen skulde dø for en Jøde.“ Enden blev, at Jøden fik sit Guld og sine Juveler igjen, men ikke Sølvmynten, hvilken Kapitainen beholdt).

Til Epigram. I. 22.

Som bekjendt opkom der, da Hannibal Sehested var død som Gesandt i Paris 1666, en upassende og uden Tvivl usand Fortælling om hans Dødsmaade. Dette Rygte har vistnok givet Anledning til mere end et Epigram; idetmindste erindrer jeg at have seet et saadant paa Fransk blandt Klevenfeldts Samlinger i Geheimearchivet, der dog er for smudsigt til at fortjene Offentliggjørelse. Blandt Holbergs Epigrammer have ikke mindre end to Hensyn til dette Sagn, nemlig I, 22 og I, 32. Det første af disse lyder saa:

In Hannib. Sehested, qui dicitur in Opere Venereo mortuus.

Cum decet Heroem stantem armatumque perire,
Mortuus hic (Vati si qva fides) eqvitans.
PER NIVEAS EQUITANS VETUS ET
NOVUS HANNIBAL ALPES,
ILLE OCULUM, HIC ANIMAM PERDIDIT
INTER OPUS.

De tvende sidste drastiske Linier ere imidlertid ikke forfattede af Holberg selv, men denne har her benyttet et gammelt Epigram, forfattet af Schumacher (Griffenfeld) kort efter Hannibal Sehesteds Død. Herom findes hos Deichmann gjentagne Optegnelser, af hvilke en lyder saaledes:

„Efter Sigende skal Griffenfeldt (have) gjort efterfølgende Vers over Hannibal Sehested, som skal være død in actu ven. paa sin Hjemreise til Danmark, og overleveret (det) til Frid. den 3die, som med *applausu* skal have modtaget det." (Her følge de ovenfor udhævede Linier).

Af Nyerups i 1794 udgivne Langebekiana, S. 86—87, sees Deichmann i 1750 at have skrevet til Langebek bl. A. ogsaa om dette Spørgsmaal. Langebeks Svar, af 17 April 1751, der findes i det Deichmannske Bibliothek, indeholder herom Følgende: „Hannibal Sehested døde i Paris, men at han skal være død saaledes, som Verset, man tillægger Griffenfeld, lyder, holder man nu for en Fabel og af hans Uvenner i de Tider opdigtet. Men jeg veed ikke, om Hr. Canc. Raaden har fattet den rette Mening af Verset, efterdi han tvivler, om Sehested døde paa *Alpes* eller i Paris."

Til den Pontoppidan-Langebekske Strid.

Som naturlig kunde være hørte Holberg til dem, som høilig misbilligede den Behandling, som overgik Langebek, da han, skjønt kun Studiosus, havde vovet offentlig at rette

nogle Feil i Pontoppidans Annaler. Fra Suhms Optegnelser (Saml. Skr. B. 14, S. 243) kjender man, at Holberg tildeels stod bagved en af de samtidig fremkomne Udtalelser til Langebeks Forsvar. Deichmann har angaaende denne Strid nedskrevet Følgende:

„Holberg var rig paa Indfald. Da en vis geistlig Mand havde skrevet imod et vist Societet[1], som havde rettet et og andet Aarstal i hans historiske Skrifter, og ved den Leilighed paatrak sig en ømfindtlig Correx, gav Holberg sine Tanker tilkjende ved en lystig Historie, nemlig om en Præst, som var meget for Aabenbaringer og Drømme, der var vant til at spørge Gud *immediate* tilraads i sine mindste Anliggender, pleiede til den Ende under et vist Træ i Skoven at hente det guddommelige Svar. Klokkeren, som vidste dette, og ligesaa, at han paa en vis Tid pleiede at besøge dette Sted, lister sig op i Træet; da den Anden anbringer sit Ærinde og siger: Tal Herre, din Tjener hører Dig, svarede Klokkeren i en fremmed Tone: Gak hjem igjen, Hr. Erik, Du er en Nar."

Nogle Rim over Holbergs Baronisering.

Vi to Baroner har i Professorers Tal,
Som selv ved Viisdom har forhvervet sig den Ære,
Men hvo af begge for den største agtes skal,
Deri maa Viisdom selv den bedste Dommer være.

De have begge gjort den sande Viisdom fri
Ved dennem vor Fornuft sin rette Frihed nyder
Og sukker ikke i det gamle Slaveri,
Ja Viisdom dem igjen med Friheds Crone pryder.

Jeg tilstaar, Wolff er stor, men beder om Pardon,

[1]) Danske Selskab, hvis Forstander Langebek var.

Han neppe var saa stor, om han ei kunde stige
Paa Skuldrene af en ei mindre stor Baron,[1])
Thi Wolff forklarer det, som Leibnitz vilde sige.

Vor Holberg derimod med Rette sige kan,
At han i Norden er af denne Art den første,
Hvis Tanker drives ei af Andres Hjerners Vand,
Han staar paa egne Been og derfor er den største.

Findes i Haandskrift i et Blandingsbind i Chr.a Univ.-Bibl. (No. 21. 4to).

Paatænkt Oversættelse af Holbergs Danmarks Historie.

Den af sine politiske Indsigter bekjendte Professor Martin Hübner tiltraadte 1752 med offentlig Understøttelse en længere Udenlandsreise. Den første Deel af denne Reise har han udførlig beskrevet i en Journal, der i Haandskrift findes paa vort Universitets-Bibliothek. Her anføres under Hübners Ophold i Lybek (Juli 1752):

„Domkapitlets Syndicus Detharding, der tilforn stod ved det Altonaiske Christianeo som Professor historiarum og er den yngste Søn af Georg Detharding, fordum dansk Justitsraad og Medicinae Professor ved Kjøbenhavns Universitet, studerer nu alene til sin Forneielse; dog lovede han ufortøvet at levere en tydsk Oversættelse af vores berømte Baron Holbergs Danske Rigs-Histories ny Edition, saasnart samme kom for Lyset."

Et utrykt Brev af Holberg.

Efterat P. Botten-Hansen i 1858 havde udgivet „Nogle (ni) utrykte Breve af Ludvig Holberg", samtlige skrevne til

[1]) Leibnitz blev baroniseret 1711, Wolff 1745.

Krigsbogholder Aage Hagen i Throndhjem,[1]) der bistod ham som Kommissionær ved Salget af hans Bøger, er vort Universitets-Bibliothek ved Gave af Sognepræst Otterbech i Hurdalen kommen i Besiddelse af et tiende Brev fra Holberg til den samme Mand. Skjønt det i sig selv kun frembyder ringe Interesse, bør det dog trykkes for Fuldstændighedens Skyld. Foruden disse ti Breve til Hagen kjendes ialt kun elleve, nemlig sex til hans Ridefogder, to angaaende en Gaardhandel, to til Hans Gram og et til „samtlige Acteurer" ved det kjøbenhavnske Theater. De tre sidstnævnte ere de eneste, hvis Indhold er af større Betydning.[2]) Haabet om at see flere fremdragne for Lyset er saare ringe.

Høitärede gode Ven

Jeg er bange at han er bleven vreed paa mig effter som ieg ingen svar har faaet først om de 50 smaa bøger ieg toeg mig den frihed at opskikke ham forgangen sommer. Der effter paa min seeneste skrivelse hvorudi ieg bad at han vilde have den godhed at hverve mig nogle *subscriptioner* udi Trundhiem til den første tome af mine *comoedier*, hvilken *tome* kommer paa 2 ℛ 8 ß. Hvis min Herre er vreed paa mig, saa kand han have aarsag eftersom ieg giør ham saa ofte uleilighed, og ieg giør ham ingen tieneste igien. Men ieg vilde gierne viide, om hand har faaet mine Breve at ieg kunde viide hans betenkende, at, ifald hans leilighed ikke var at tage derimod (saa som han maa skee ikke stedse

[1]) Til de af Hansen meddelte Oplysninger om denne Mand kan føies en Notits i Danske Samlinger, 4, 367.

[2]) De opregnes af Werlauff i Nyt historisk Tidsskrift, B. 6, S. 447 og 574, paa et af de sex Ridefoged-Breve nær, som dengang var ukjendt og først er meddeelt af Chr. Bruun i Danske Samlinger, 4, 288.

boer i Trundhiem eller kand have andre aarsager) ieg da kûnde beede ham *recommendere* de sager til en god ven udi Trundhiem, som baade hand og ieg kiender. Jeg vilt ydmygst beede at min Herre med faa *linier* giver mig sin tanke derom forbliver imidlertid

Hans oprigtige Ven og
beredvilligste tiener
L Holberg

Kiøbenhavn den 6 Martii
1723[1])

---

[1]) Brevet har altsaa sin Plads mellem No. 2 og No. 3 i Botten-Hansens Samling.

SORENSKRIVER MATHIES SKAANLUNDS AUTOBIOGRAPHI.

ET TIDSBILLEDE FRA CHRISTIAN DEN FEMTES DAGE.

UDGIVET I UDDRAG

AF

L. DAAE.

Det Haandskrift, hvis væsentlige Indhold her offentliggjøres, blev 1847 skjænket vort Universitets-Bibliothek af en af dets Forfatters Eftermænd, Sorenskriver A. B. Richter i Orkedalen; og det maa altsaa antages at have henligget i Sorenskriverarchivet i over hundrede Aar. Udførligere Autobiographier, disse umistelige Kilder til Sæders, Skikkes og Tænkemaadens Historie, høre, som bekjendt, for Danmarks og Norges Vedkommende til de store Sjeldenheder, og nærværende Stykke vil allerede af den Grund fortjene at udgives. Skaanlunds Optegnelser udmærke sig derhos ved et tiltrækkende og i høi Grad afvexlende Indhold, og han fortæller sine Erindringer simpelt, naturligt og ikke uden Liv. Som det vil sees, var han af Fødsel en Skaaning, og der forekommer ogsaa i hans Optegnelser flere Træk fra Skaanes Forsvenskningstid. Han var oprindelig bestemt for den studerende Bane, men forlod snart denne og blev, allerede ganske ung, Lakei, først hos Norges senere Vicestatholder Just Høg, dernæst hos Christian den femtes uægte Søn Christian Gyldenløve. I begge Herrers Tjeneste kom han til at foretage

lange og fleeraarige Udenlandsreiser og benyttede sig under disse med Skjønsomhed af enhver Leilighed til at lære, navnlig flere nyere Sprog. Saavel udenlands som ogsaa ved Hoffet har han været en omhyggelig Iagttager og optegnet mere end et characteristisk Træk, skjønt han naturligviis ofte røber sin lakeimæssige Opfatning.

Fornemme Herrers Kammertjenere og Lakeier havde i hine Dage en let Adgang til civile Embeder, et Forhold, der endog vedligeholdt sig i en rum Tid efter den juridiske Embedsexamens Indførelse (1736), indtil endelig Struensee ved en Cabinetsordre af 12 Febr. 1771 befalede, „at Domestiker ei maa foreslaaes til noget offentligt Embede.“ Skjønt Skaanlund var oprigtig nok til at fortælle Cancellipræsidenten, at han ikke forstod det Mindste hverken af den danske eller norske Lov, blev han alligevel, endog uden selv at have begjæret det, udnævnt til Sorenskriver. Som saadan har han udentvivl med Hensyn til almindelig Dannelse indtaget en ret anselig Plads mellem sine Embedsbrødre, af hvilke vistnok de Fleste lidet havde lært udenfor Regning, Skrivning og de nødvendigste Lovsteder.

Hans senere Skjebne er lidet bekjendt. Af Chr. Langes haandskrevne Fortegnelser over norske Embedsmænd erfares, at han i 1725 fik Lieutenant Lyder Brandt til Medhjelper i Embedet, og at han rimeligviis maa være død 1731, i hvilket Aar Brandt blev virkelig Sorenskriver.

Ved Udgivelsen har jeg anseet det ufornødent at gjengive Forfatterens egen slette Retskrivning, ligesom jeg med Hensyn til Anmærkninger har iagttaget Sparsomhed. Et Par Steder af Autobiographien, som allerede ere trykte i en foregaaende Meddelelse („Nogle Holbergske Analekter“) ere her udeladte.

Anno 1618

er min sal. Fader Niels Nielsen født i Melby udi Gjøngeherred i Skaane af ærlige Forældre, hans Fader sammesteds Præst, og hans Moders Navn var Sidsel Hans-Dotter. 1621 er min sal. Moder født i Øsø ved Helsingborg af ærlige Forældre. Der nu min sal. Faders Forældre i hans unge Aar var ved Døden afgaaen, søgte han sin *Fortun*, hvor Lykken ham Brødet havde bekjæret, iblandt andet kom han i Tjeneste hos . . . Güldenlew[1]), hvilken blev ihjelslagen af en Bryggersvend paa Kjøbenhavns Gade. Siden kom han i Tjeneste hos Velb. sal. Frederik Skade, dernæst hos Velb. Christopher Walkendorf paa Elfinge og var hans Ridefoged. Min sal. Moder iligemaade efter hendes sal. Forældres Frafald begav sig hen at tjene godt Folk, som i Helsingør og Kjøbenhavn, og sidst hos Mag. Ole Bager i Lund, strax han var gift. Sammesteds indfaldt mine sal. Forældre (i) et kjærligt Ægteskabs Venskab tilsammen og bleve der viet udi Lunds Domkirke af Mag. Hans Erenst. I samme deres Ægteskab haver Gud velsignet dem med elleve Børn. . . . . . .

Anno 1657 Fredagen den 9 September er jeg født til Verden udi Lund i Skaane, og efter Daab og Christendom haver mine sal. Forældre ladet mig oplære i Catechismo og Børnelærdom ved Skolegang først hos en smuk Skolemester ved Navn Jens Harrebo, dernæst hos Peder Madsen, videre saa mine kjære Forældre til min Velfærd at befordre i Fremtiden, satte mig derfor 1667 udi Lunde latinske Skole.

1668 Caroli Dag erindrer jeg, da Academiet i Lund blev

[1]) Don Jørgen Ulrik Gyldenløve, en Eventyrer, der udgav sig for Christian IV.s Søn, og hvis Hændelser læses i Hofmanns Efterr. om danske Adelsmænd, 3, 237 fgg.

indstiftet, skede med en stor Procession, Kimen og Klokkesang til Kirken. Biskopen D. Peder Winstrup, Procancellarius, alle Professorerne forføiede sig til Kirken fra Bispegaarden. For dem gik Pedellerne, tvende med hver en forgyldt Stjerne og røde Fløiels korte Kapper, paa begge Sider af Professorerne gik deres blaaklædte Vagt med Hellebarder og det svenske Vaaben i støbt Plade paa Brystet. I Kirken holdtes en skjøn Musik, hvornæst de høilærde Mænd gjorde deres Orationer i den Kirke Part bag Alteret over Krafts Kirke[1]), hvor Alting var sirlig udstafferet, først den store Stol, hvor de deres Tjeneste skulde forrette, dernæst de lange Trappe-Bænke, hvor Professorerne sade, desforuden paa begge Sider i bemeldte Kirke Part ovenpaa var bygt til alle Studenterne. Der nu Alting var fuldendet i Kirken, forføied de sig under Musik og Klokkelyd til Bispegaarden, hvor de bleve imodtaget og hilset med Stykker og Kanon Skud samt Herpukker og Trompeter, som var did skikket fra Malmø, hvor de siden med Gouverneuren og flere Store bleve paa det herligste tracterede, og derimellem ved Skaalernes Omgang blev Stykkerne løset, indtil over Midnat, at de udi stor Glæde skiltes ad.

1669 tog mine sal. Forældre mig fra Latin Skolen igjen og satte mig til en smuk dansk Skolemester ved Navn Adam der at informeres udi Regning og Skrivning. Endeel deres Haardhed med Ungdommen confundered mit ingenium, og (jeg) lærte lidet, endeel det svenske Aag siden Academiets Opkomst begyndte alt mere og mere at indrøddes (!), gik saa i Skole til 1671. . . . . . Samme Aar blev jeg begjæret at tage Tjeneste i Lund hos en svensk Herremand, hvilket jeg forsøgte paa et halvt Aars Tid, men som det svenske Væsen ei stod mig an, qvittered jeg.

[1]) Kryptkirken.

1672 var jeg første Gang i Sølager, Landskrone, Helsingborg og Alrom med Mag. Ole Bager, hvor Marie Margrete Olsdatter Bager havde Bryllup med Præsten i Alrom. Samme Aar kom Mons. Georg Burchard hid til Lund, han var Broder til Professor Mag. Iver Wandals Kjæreste Kirsten, denne havde reist for Hovmester udenlands med de velb. Herrer Holger og Tage Thott, han loved mig Tjeneste hos Velb. Holger Thott, hvilket og skede.

Men da jeg 1673, 1 Marts reiste med Mons. Burchard (ellers Borch) til Holger Thottes Gaard Sefvede, var der alt en anden Brudedreng til hans forestaaende Bryllup (som paa de Tider var brugelig) antagen, da beholdt Mons. Borch mig til sin egen Opvarter, som var til min Lykkes bedre Forfremmelse.

14 Marts reiste min Herre til Kjøbenhavn. . . . .

8 Mai reiste han til Helsingborg til Doctor Christian Fosses Bryllup, som der stod sammesteds.

16 ditto reiste vi til Malmø og Kjøbenhavn.

6 Juni reiste vi fra Kjøbenhavn til Velb. Hr. Ole Rosenkrandses Gaard til Holger Thottes Bryllup.

8 ditto havde Holger Thott Bryllup paa bem^te^ Gaard Egholm[1]) med Ole Rosenkrandses og Fru Helle Krabbes Datter, Jomfru Helvig Rosenkrands, hvilket var meget prægtigt med en stor Forsamling af Adel og Paarørende, som vare der i 8 Dage med overflødig Spisning og Drik af alle Slags, Dands og Glæde, hvortil de havde Violonger samt Herpukker og Trompeter af Kongens Garde. Klæde Dragten var ikke den ene Dag, som den anden. Dagen, efter de vare copulerede, indstilled sig de unge Brude Folk i den store Brude Sal, staaendes, hun ovenfor hannem, havde et 4 kantig Bord med en hvid Silke Dug bred frem for sig,

[1]) I Nærheden af Roskilde.

hvor da Morgengaven blev præsentered. Dernæst fremkom hendes Forældre og foræred dem den skjønne Herregaard Marsvinsholm i Skaane, af Værdi med underliggende Gods og Herlighed til 30,000 Rixd. Siden kom Adelen af begge Kjøn fremtrædendes, hver med sin Brudeskjænk og med en Gratulation nedlagde den paa bem[te] dugbredde Bord for Brudeparret. Da denne Ceremoni under Herpukkers og Trompeters Klang var til Ende, havde de et skjønt Sølvtaffel, bestaaende udi Tallerkener, Fade, Skeer, Kander, Bægere, Pocaler med videre at opregne, dreven og slebet, forgyldt og uforgyldt, som bedrog sig til en temmelig Sum. Siden gjorde de unge Folk deres Contragratulation baade i Særdeleshed og i Almindelighed, derefter gik de tilbords og levede saa i før ermeldte Glæde.

Til saadanne kostbare Brylluper og Barseler bad Adelen Kongen, Dronningen eller Prindserne, endeel at nyde saa stor Naade, endeel den Regalitet, der hos fulgte, enten de kom eller ei. Ellers var her Ingen fra det kongl. Huus, men Kongen har siden forbøden ikke alene slige misbrugelige og overdaadige Bekostninger, men endog at ingen Brude- eller Faddergave maa gives eller tages under vedbørlig Straf.

. . . .

Anno 1674.

Har jeg reist med min Herre meget omkring i Skaane.

6 Juli reiste jeg med hannem atter over til Malmø.

10 ditto saa jeg Kongen af Sverrig, Carl d. XI., tilhest i Malmø, ridendes fra Slottet paa en guulblak Hest. Hans Klædning var paa samme Couleur. Enkedronningen, hans Moder, kjørte i en Caros med 6 Heste, de fulgtes ad til Raadhuset, hvor de lod sig af Magistraten tractere. Han var en vakker ung Herre, brugte sit eget Haar.

11 ditto gjorde Tage Thott, Enkedronningens Kammer-

herre af Sverrig (endskjønt han var dansk Adel fød), et kosteligt Banket og tractered alt det svenske Hofs Cavallerer og Jomfruer i Regard af dette, han var forlovet med Fru Mette Rosenkrandses Datter paa Hikkebjerge i Skaane, Jomfru Krabbe, at der med samme kunde see hende, saa og at invitere dem i sit eget Huus i Malmø, hvortil han havde ved min Herre, sin gl. Hovmester, ladet fra Kjøbenhavn bestille fransøske Kokke, Sukkerbagere og Violonger, hvorfor dette Gjestebud langt over(gik) det Magistratiske Gjestebud, som tractered Kongen.

14 ditto reiste vi over til Kjøbenhavn igjen.

18 August reiste jeg med min Herre til Samsø, hvor hans Broder, Mag. Jens Borch, var Præst paa Tranbjerg, hannem at besøge. Var der i 8 Dage og 4 Dage hos hans Svoger, Mag. Jacob Jersin i Kalundborg. . . . . . .

Anno 1675.

8 Febr. gav Hs. K. Maj. den svenske Ambassadeur, Grev Niels Brahe, Audience.

7 Juni blev vores Prindsesse Ulrica Eleonora forlovet eller tilsagt Kong Carl d. XI. af Sverrig efter Grev Brahes Anmodning paa sin Konges Vegne.

20 Juli gav Kongen den svenske Envoyé extraordinaire Lilienkrona Audients, hvilken strax reiste tilbage. Nu begyndte det at lade sig ansee til Krigen mellem os og Sverrig. Imidlertid var jeg med min Herre over i Skaane, som havde begleidet Fru Helle Krabbe over ad Skaane til Marsvinsholm, hvor hendes Datter Fru Helvig Rosenkrands laa i Barselseng, hvorfor vi ikke torde bie der længere, men forføied os strax til Helsingborg, da var Færgestederne forbøden paa begge Sider. Endelig var Commendanten saa føielig og paa hendes venlige Anmodning lod hende og os passere imod Garand, at Folkene skulde komme tilbage igjen, hvilket hun

endda maatte fornøie med 10 Rixd. Der vi nu traadte i Baaden, var den nær sunken af Folke Mængde, som vilde være med, og maatte derfor jage en stor Deel af igjen, som efterstod med grædende Taare.

Der vi nu kom til Helsingør igjen, vilde Vores endelig beholdt den svenske Baad og Folk, men Fruens Forbøn og Velbekant hjalp dem løs, dog de kom ei længer, end blev i deres Baad ved Broen for Kundskabs Skyld. Paa den Maade slap vi igjen over paa vor rette Boldgade.

2 September blev Krigen med Sverrig publiceret.

3 og 4 ditto sammentaltes Kongen og Churfyrsten af Brandenburg i Lante Mecklenburg, hvor begge deres Armeer conjungered sig.

7 ditto berendte Hs. Maj. ved General Sandberg den Stad Wismar.

. . . .

13 ditto tog vores Folk Hveen ind.

18 ditto maatte Rostock indtage dansk Besætning for Magazins Skyld.

28 ditto blev Kong Carl XI. kronet til Upsal.

2 Nov. døde Admiral Cort Sivertsen Adeler, født i Norge.

5 ditto bekom Kongen den faste Ø Hvalfisken for Wismar.

13 Dec. bekom Kongen Wismar ved Storm og Accord.

16 ditto holdt Kongen, Dronningen og Prinds Jørgen sit Indtog i Wismar.

23 ditto kom Hoffet lykkelig til Kjøbenhavn igjen.

I dette Aar har jeg reist meget i Skaane baade Vinter og Sommer, indtil Færgestederne blev forbøden, og var ofte i Stæderne, som Malmø, Helsingborg, Landskrone, Lund og Ydsted (hvor Børge Rosenkrandses Bryllup stod med Jomfru Sehested), item Herregaarde, saasom: Sefvede og Marsvinsholm tilhørte Holger Thott tilligemed Tulisbo, Agerup og

Brøde, Eriksholm tilhørte Tage Thott med 500 Bønder til, Krogholm tilhørte Baron Jørgen Krabbe, som havde deres Søster, Fru Jytte Thott, deres Moder, Fru Maren Rosenkrands boede paa Sefvede. Jeg var og paa Skabersø, tilhørte deres sal. Farbroder Auge Thott, paa Hikkebjerge, tilhørte Fru Mette Rosenkrands, en Enke efter 3 Mænd, Trolle, Bilde og Krabbe, Ugerup tilhørte Auge Rammel, alle skjønne Herregaarde, hvilket i det skjønne Land var kosteligt iblandt dem at reise.

. . . . . . I Kjøbenhavn logered vi hos hans Svoger Henrik Werner, som var en Rhinskviinshandler, hvor jeg havde overmaade godt, thi der betalte han sin og min Kost og Logement. Hvilket anlediger mig at antegne min Herres Sødskendes Navne. De vare Bispebørn af Jylland, deres Fader Mag. Johan Burchard,[1]) han havde ikkun en Broder, som bemeldt Præst paa Samsø, en Søster i Kjøbenhavn, som havde først Viinhandleren Albert Dysseldorp, siden bem[te] Henrik Werner, hendes Navn var Elisabeth. En Søster Karen havde Mag. Henrik i Helsingør, nu Enke og boer her i Kjøbenhavn. En Søster havde Mester Iver Wandal, Professor udi Lund, han var Bispen Doctor Hans Wandals Broder. En Søster i Kalundborg, Alhed, havde Mag. Jacob Jersin.

Jeg var og med hannem paa General Procureur Doct. Peder Scavenius's Herregaard og i Holbek, og som Intet videre forefaldt at reise, lod min Herre mig gaa i Regne- og Skriveskole her i Kjøbenhavn, for at igjentage, hvis jeg i saa Maade kunde have forsømt eller glemt. Saa har jeg nu i dette Aar reist tilsammen 137 Mile. Efter jeg forleden Aar var syg, bar jeg dette Aar Paryk.

---

[1]) Johan Burchardsen, Biskop i Ribe.

Anno 1676.

8 Jan. døde den tapre Helt Hertug Bernhard paa Pløns Slot af en Feber; han var Oberfeltmarschal.

12 ditto indtog den kgl. General Boudis tilligemed de Allierede den Fæstning Calsburg i det Hertugdømme Bremen.

20 ditto blev Hertug Johan Adolph til Pløn Oberfeltmarschal i den Afdødes Sted.

28 ditto døde Geheime Raad, Feltherre og Ober Krigs Resident Grev Schack, som var Ao. 58 og 59 Commendant i Kjøbenhavn i den svenske Beleiring, tilligemed Feltmarschal Eberstein udi det navnkundige Slag paa Fyen d. 14 Nov. 1659, hvor den svenske Armee blev nedlagt, at der ikke undkom mere end to af de Fornemste, nemlig Pfalzgreven af Sulzbach og Grev Stenbock.

8 Marts blev paa Kongens Befaling den Stad Tønningen og Stapelholm Skandse sløifet. Tilhørte Fyrsten af Holsteen.

11 ditto lod Hs. K. Maj. den hidtilværende Stor Canceler Grev Griffenfeldt samt hans Svoger Stadsobersten og Borgermester Fogh arrestere. Skede saaledes: saa snart han kom efter Sædvane, og som han kom i Løngangen, stod General Arnsdorf med en armeret Vagt og tilspurgte ham, hvor han vilde hen, svarede: til Kongen, derpaa sagde Arnsdorf: nu ikke mere, I skal følge mig, da førte han hannem op paa Bibliotheket ved Slottet og tog strax Kaarden fra ham til nærmere Ordres. Derpaa blev ført en Chaluppe derfra med stærk Vagt ud til Castellet, hvor han sad til nærmere Forhør, men Fogh til Slottet. Strax blev i samme Moment deres Gaarde og Bo forseglede. Videre dette at fuldføre kan jeg ikke efterlade, endskjønt det ikke følger samme Maaneds Datum.

6 Juni blev han efter sin Doms Formelding ført til Rettersteden i Castellet at henrettes, der, efter Dommen var

oplæst, blev hans Vaaben for hannem af Bøddelen sønderbrudt, og der han nu til Døden var beredt, og i samme Moment, at Bøddelen skulde gjøre Ende derpaa, som var et Øieblik nær, blev Kongens Pardon udraabt paa hans Liv til et evigt Fængsels Forvandling. Hans Dom lyder saaledes: . . . .

Denne Afsigt gik ud paa Tryk. Iligemaade kom for Lyset tvende Slags Kobber Mynt, den ene havde paa den ene Side en Ugle, som havde 5 Kort i den ene Fods Kløer, paa den anden stod paa Tydsk: forseet er forspildt. Der udgik og nogle Vers paa Latin, Dansk og Tydsk. Denne Mand var begavet med en stor Forstand, hvorfor han blev i slig Værdighed ophøiet, men hvad er det, naar man lader Hovmod faa Overhaand. Jeg erindrer, at hver Dag Kl. 11 havde han saa stor Opvartning, at for hans Gaard, hvor han boede paa Kjøbmagergade, var snart saa mange Carosser som for Kongens Slot Kl. 12. Hans Liberi var blaat med sort, hvidt, rødt, Sølv- og Guldsnorer, var hele Streger af hvert Slags og gik i Slangeviis. Hans Lakeier gik for ham, naar han kjørte, med Sølvkaarder i Hænderne. Holdt som et fyrsteligt Hof. Han var paa . . .[1]) Tønder Gulds Midler, dem fik Kongen, og gav han hans Datter, eneste Barn, en Tønde Guld. Han var og Enkemand. Brugte sit eget Haar. Jeg vil ei mere melde herom, men Gud regjere dem, som saaledes opheies, at de tænke paa Gud og skikke sig efter Tids (sic) (denne var en Vintappers Søn); hvo, som staar, se til, han ikke falder.

12 Mai forordnede Hs. Maj. Geheimeraad og Statholder udi Fyrstendømmerne Slesvig og Holsteen Grev Friederich von Ahlefeldt til Stor Cantsler igjen, han lod sig bygge en

---

[1]) Aabent Rum.

skjøn Gaard af Bindingsverk bag Børsen, og der den Ao. ....[1]) afbrændte, kjøbte igjen General Lieutenant Rosenkrandses Gaard paa Kongens Torv.

6 Juni blev Hs. Excell. Velb. Hr. Just Høg beordret til Ambassadeur til den store Ambassade til Nimwegen udi Gelderland, hvor Freds Tractaterne skulde forhandles, samme Tid blev han Ridder af Dannebrog. NB. Hvor da min Herre bekom den Characteer at betjene bem^{te} Ambassade for kgl. Legations Secretaire.

Samme Dag blev Friederich Gabel beordret at gaa til Moscou og Christian Lindenow til Spanien, begge som Envoyées extraord.

15 Juni udi Kongens Nærværelse skede en General Mustering udenfor Kjøbenhavn ved Lyngby.

27 ditto seiled Admiralerne Tromp og Juel til Ysted, tvang Commandeur Fersen at opgive dem Staden, Skandsen.

Af denne Finte marschered den svenske Armee didhen, hvorover d. 29 Juni Hs. K. Maj. landed med sin ganske Armee, som bestod i 30,000 Mand, ved Raa i Skaane mellem Helsingborg og Landskrone og mistede ikke en Mand, endskjønt Kongen af Sverrig var personlig i Landskrone.

4 Juli. Efter 3 Dages Beleiring tvang Kongen Helsingborg fra Commendant Hestsko, General Lieutenant Rosenkrands blev skudt herfor. Videre meldes ei om Kongens Fremgang, saasom den Nimwegiske Reise tager sin Begyndelse.

3 Juli reiste vi fra Kjøbenhavn (som Ambassadeuren var reist et Par Dage før). Vi kom til Ringsted om Aftenen og logered om Natten til Borgermesterens. Copiisterne Vilhelm Helt[2]) og Bartholomæus Hansen var med.

4 ditto reiste vi tidlig derfra, kom fra Korsør over til

[1]) Aabent Rum.
[2]) Den siden bekjendte Digter, Conferentsraad V. Helt.

Nyborg om Aftenen. Et lidet Stykke derfra ligger rige Christen Skeels Gaard Raunholt, hvor vi for os der fandt hans Søn Jørgen Skeel og Anders Bilde, Fru Mette Rosenkrands paa Hikkebjerg i Skaane hendes Søn. Vi laa om Natten til Hr. Jørgens. De fulgte med.

5 ditto reiste vi derfra til Odense og Assens, kom strax over Færgestedet og fik Vogne til Hadersløf, om Aftenen spiste i Hamborger Herberg, reiste saa derfra om Natten lige til Flensborg, var lidet i Prindsen. Er en lang, smal Stad.

6 ditto reiste vi derfra og kom til Skoby, logered om Natten til Capitain Didrichs.

7 ditto kom til Rendsborg, en fast kgl. Stad, spiste der hos Raadmand Everts, derfra til Itzehoe, en kongl. Stad, ei fast, ligger ved det Vand Støra. Vi spiste om Aftenen i Hamborger Herberg, hos Johan Meid, derfra til Elmeshorn, en Flekke.

8 ditto reiste vi derfra og kom til Hamborg, hvor Hs. Excell. og Fru Karen Krabbe var, han logered i Kongen af Frankrig, og vi logered skraas over for i den Bremiske Vögel, var der paa 11te Dag og besaa Alting. Er en mægtig skjøn Handelsstad, er Anno 830 bygt, ligger i Stormarn, har mange skjønne Kirker, Raadhuset og Drikkestuben er værd at see, deels i gl. og ny Stad, i den ny er St. Michels Kirke med forgyldte Knopper, ligesom Nicolai Kirke.

19 Juli reiste Copiisterne, jeg og de fleste Domestikker over Vandet til Amsterdam, men Ambassadeuren, Herremændene og min Herre tillands. . . . . . . Der var og en Amsterdamsk Jøde med os paa Skibet, hvilket Slags Folk jeg ikke havde været i Compagni med før. De Andre overtalte mig (som han havde en Kjød- og en Smørkniv), at da han sad og fik Mad paa Dækket, tog hans Kjødkniv og stak

op til Skaftet i Smørret og sprang min Vei, han tog strax Kniven og kasted overborde og saa efter mig. Men som han var alene og vi saa mange, gik den Vredes Flage over. Endelig, der jeg mødte ham paa Amsterdams Gade nogle Dage, efter vi var komne did, bad han mig venlig, om jeg ikke vilde følge med ham og besøge ham, men jeg troede ham intet.

28 ditto kom vi lykkelig til Amsterdam, hvor Ambassa: alt var, og logered i det gl. Herren Logement. Denne Stads Stor- og Skjønhed falder vidtløftig at annotere, men jeg skal kjøbe mig dens Beskrivning, autor Filips v. Zesen.

29 ditto gik vi derfra med Træk Skøiten . . . .

30 kom vi til den Hag, hvor Hostedet er i Holland. En overmaade deilig Stad. Strax reiste Ambassadeuren og Mons. Borch til Nimwegen og bestilte der Huse og anordned Alting til sin behagelig Tjeneste. Imidlertid fik vi andre Kostpenge. Jeg fik ikkun 1 Ducaton om Ugen. Der Hs. Excell. kom igjen, leiede han sig et Huus strax ved Prindsens Dyrhauge, hvilken ligger tæt ind til Byen, hvor han holdt sit eget Hof, thi det var for kostbart, der han logerte i Keysers Hof, at holde saa mange Folk. Her bestilte han alt hans Meuble, som Sølvtaffel, Tapeter, Speile, Stole, Borde, Carosser, Hesteredskab med videre samt Liberi. Der dette var færdigt, reiste han med sit hele Hof den $\frac{18}{28}$ October til Nimwegen. . . . .

28 Oct. kom vi til Nimwegen. Følger nu den Stad Nimwegens Beskrivelse, hvor denne store Ambassade skulde være. Denne Stad fører Vice Grevskabs Titel og er de Hollænders. En meget smuk Stad, ligger tæt ved Wallen, som er en stor Strøm eller Elv, som kommer fra Rhinstrømmen. Ned ad bemeldte Strømme kommer en stor Mængde af alle Slags uforfalsket ny Viin, af Elven kostelig Lax og

af Landet deromkring alle Slags Fisk, Fugl og Madvarer, som til slige Herrers Bord behøves, var ingen Fattelse, ellers hvad Torv, som der blev forødet, kom i stor Mængde fra Holland. . . . .

Der Hs. Excell. nu havde Alting i Beredskab, brugte han den Maade, som paa bem^te^ Ambassade var indrettet, han sendte med Caros en Cavalleer og Legations Secretairen til Mediateurerne, de Engelske Ambassadeurer, og ved en Compliment forstændigede, at Kongen af Danmarks Ambassadeur, Hs. Excell. Hr. Just Høg var alt ankommen her til Staden paa sin Konges Vegne som plenipotentiaire til denne Fredsforhandling. Derpaa sendte Mediateurerne deres Bud overalt til de andre Ambassadeurer der i Staden og lod dennem samme hans Ankomst insinuere. Hvorefter sendte enhver Ambassadeur sin Cavalleer og Secretaire til Hs. Excell. Hr. Just Høg med en Gratulations Compliment og begjæred derhos paa sin Ambassadeurs Vegne den Time, paa hvilken han kunde nyde Audience hos hannem. Hvorpaa Hs. Excell. gav Enhver, som Budet kom til, den Ambassadeur, sin Audience Time til om anden Dagen og det uden Forskjel, hvis Herre han var fra, men ligesom Budet kom først til hannem, hvormed al Rang Disput blev forekommen. Den anden Dagen kom da enhver Ambassadeur til den rette bestemte Tid, som af Just Høg til deres Bud var given. Da han kom nu kjørendes i Gaden med en stor Eqvipage af Lakeier, Pager og Herremænd samt med mange Carosser, nogle med 6 og mange med 2 Heste for, maatte al vores hele Suite af Mandkjøn comparere til Øiesjun, alt Liberiet stod udenfor Døren, til han var nær, og Cavallererne i Forstuen. Da han var nærmere, gik Lakeierne og alle de, som bar Liberi, ind i Forstuen, og Svitzerne stod næst Døren. Disse alle stilte sig i to Rader i Forstuen, og Cavallererne

med Marschallen kom ud om Døren og tog først imod ham, og, i det han steg ud af sin Caros, kom Hs. Exc. fremtrædendes, at han tog imod ham ret i Forstue Døren. Saa gik da strax vores Cavallerer og Marschallen for dem begge alt ind igjennem og ind i Antichamberet til Audience Døren, der fulgtes begge Ambassadeurerne ind ad og satte sig paa de beskikkede 2 Stole ud for hinanden under Himlingen med begge deres Hatte paa, ellers blev Døren derfor strax af Pagerne tillukt. Den Fremmedes Cavallerer, som fulgte bagefter, bleve tilligemed vores samt alle Pagerne i Antichamberet. Der de nu havde været sammen saaledes en halv Time, kom de ud igjen, og alle Cavall: og Pagerne gik for, dog først deres Lakeier. Vi indstilled os i vores forrige Sted i 2 Rader i Forstuen, og Vores fulgte den Fremmede til Forstuedøren, og stod der hver, til han havde sat sig udi sin Caros, dermed gik man ind igjen.

Den 3die Dagen hernæst gav Hs. Exc. Hr. Just Høg alle disse Ambassadeurer, som havde været hos ham, Contravisit paa samme Klokkeslet, som de havde enhver været hos ham til, saaledes: han sad i sin kostbare Caros med rødt Gyldenstykke i Mønster udenpaa udhuggen og forgyldt heel deilig med 6 staalgraa skjønne Heste for, for hannem gik alle Lakeierne, ved Siden af Carossen Pagerne. Dernæst kjørte de andre Carosser, som var med hans egen 5 i Tallet, de 3 var hver med 6 Heste for, de andre hver 2 for, hvorudi sad Marschallen, Cavallererne, Secretairen, Hofmester og Staldmester med Videre. Der han nu kom til den Ambassadeur, hvorhen han havde sig agtet, forefaldt samme Ceremonier der, ligesom hos os var passeret, og gjorde han saa sin Haand fri den Dag hos de Keiserlige, Engelske, Spanske, Franske, Svenske, Brandenburgske, Hollandske og de flere, dog ikke som de her ere rangered. . . . . .

Hver Lørdag gav (han) mig Penge, og jeg hannem der imod en Regning, hvilket continuered saa længe vi var der, det min Copie eller Gjenpart Bog udviser. Ellers varted jeg ei videre op end over Borde ved Maaltid, saa og naar han kjørte ud i Contravisit eller til General Conference, saa og, naar nogen Ambassadeur kom til ham en visite.

Saa havde nu Hans Excell. iligemaade Alting færdig tilligemed sin Gaard, som bestod af 2de Gaarder bygt udi en. . . . . Antichamberet og Audience Gemakket vare kostelig beprydede med Himling, Kongens Skilderi derudi, Speile, Tapeter, rare Borde og Stole m. V. I lige Linie fra Gadedøren var Kirken, hvilken blev brugt til mere end Kirke, til Spisesal om Sommeren og til Bal og Masquerade om Vinteren. . . . Over Spisegemakket var deres eget Sovekammer, Fruens Anti- og Audience-Gemak, over Meuble Kammeret var Hs. Exc. eget Kammer og kostelige Bibliothek, hvor ovenover stod alle Ambassadeurernes Skilderier, som var her i Staden. Over Kirken Secretairiet, hvor Secretairen laa og i samme Kammer, men Copiisterne var der om Dagen og skrev. Bogbinderne havde og deres Kammer tæt derhos, hvilke indbandt i franske Bind og forgyldte alle de Bøger, Hs. Exc. kunde overkomme, som vare rare. Jeg havde og et lidet Kammer for mig selv. . . . .

Saadan publique og prægtig Pomp og train holdtes med hver Ambassadeur, naar han kom til Staden, undtagen vores Premier Ambassadeur Grev Antoni af Altenburg,[1]) som hidkom Anno 1677, og to andre, formedelst en liden Tvedragt imellem de keiserlige og de engelske Ambassadeurer, som Mediateurer anlangende Rangen. Ellers var Grev Antoni

[1]) En uægte Søn af den sidste regjerende Greve af Oldenburg og Delmenhorst Anton Günther, ved hvis Død 1665 Grevskaberne kom til Danmark. Grev Antoni blev dansk Statholder i disse.

derimellem ofte borte, snart til Danmark, snart paa sit Gods, en gammel Herregaard ikke langt herfra, navnlig Dorwart, han var og i England paa Kongens Vegne, dog var han igjenkommen og tilstede, da den General Conference paa Raadhuset som saa ofte holdtes Ao. 78 til Fredsforhandling, og naar han var tilstede, skrev han altid først under alle de Documenter og Breve, som gik til Kongen og alle Kongens Ministris, som var hos de Allieredes Potentater, saa vel som hvis her blev forhandlet, hvilket dog af Just Høg og Legations Secretairen blev conciperet og forfærdiget og saa sendt til hans første Underskrivelse, dernæst underskrev Just Høg og siden Petkum.[1])

Høibem. Grev Antoni var en meget vakker, anselig og gavmild Herre, han gav Kongens eget Liberi og havde baade af Kongens Pager, Trompetere og Lakeier blandt sin Suite. Til de Fattige lod han daglig uddele Mad og Penge, og alt hvad han vandt i Assembleerne udi Spil, det lod han uddele til de Fattige, saa hans Lige i de Tilfælde ei var paa den Sted, ja jeg saa selv nogle Gange, at han ikke saa saa nøie paa at give et fattigt Menneske en Ducat i Guld. Jeg fik mangen Drikkepenge af ham. Han holdt ellers et kosteligt Hof. Var Ridder af Elephanten.

Nu vil jeg antegne Noget om Hs. Exc. Hr. Just Høgs Hofstat og Suite.

Personerne.

1. Hs. Exc. Hr. Just Høg selv, en meget vakker, anselig og forstandig Herre. 2. Fyren, som siden blev Baron og kaldet Fyrendal. 3. Friderich Krag, var Marschal. 4. Nils Krag. 5. Palle Krag. 6. Jørgen Skeel, rige Christen Skeels

---

[1]) Adolf Edgard Petkum, Regjeringsraad i Oldenburg, se Adelslex. 2, 76.

Søn. 7. Jørgen Wind, Skatmester Holger Winds Søn. 8. Palle Rantzau. 9. Christian Daa. 10. Anders Bilde. 11. Levind Marskalk. 12. Klingenberg, Gen. Postmesters Søn. 13. Biermann, nu Ehrenschilt den unge. 14. Sti Høg, Herrens Broder, glemt, skulde staaet næst øverst. 15. Legations Secretaire Borch. 16. Hofmesteren Hartmann, tydsk. 17. Staldmester Gert Dysseldorp, dansk. 18. Præsten var tydsk og Biermanns Informator. 19. Intendanten Albert Dysseldorf, Broder til forrige. 20. Christopher Wilchen, Kjøkkenskriver. 21. Copiist Vilhelm Helt, dansk, fra Kjøge. 22. Copiist Volmar Jessen, norsk,[1]) døde paa Hjemreisen. 23. Copiist Sverdfeger, holsteensk. 24. Copiist Bartholomæus Hansen, fra Helsingør. 25. Kammertjener Jacob From. 26. Kammertiener til Madame, Johan Drubech, tydsk. 27. Sukkerbageren, fransk, var og Taffeldækker. 28. Sukkerbagerens Dreng, var en Flamand. 29. Mester Kokken, fransk. 30. Mester Svenden, fransk. 31. En Dreng, halv Svend. 32. En do., mindre. 33. Martin Bogbinder. 34. Johan Bogbinder.

Liberi-Dragere.

35. Page Jean Witt, Hollænder. 36. Page Anton Nordman, dansk. 37. Page Christopher Nordby, dansk. 38. Page Fredrik Rys, dansk og hollandsk. 39. Page Daniel Zedelhyber, hollandsk. 40-52. Tretten Lakeier, danske, franske, tydske, Flamands. 53. Svitzer Jean, fransk, catholsk. 54. Svitzer Johan, tydsk, Calvinist. 55. Herrens egen Kudsk. 56. Madames Kudsk. 57-58. Forriddere. 59. En Staldknegt.

Herforuden havde de eneste Cavaliers Tjenere og Lakeier samme Liberi som Ambassadeurens Folk, hvilket, naar han kom kjørendes, gjorde en stor Anseende.

---

[1]) En Søn af Sognepræst i Skien Jesse Madsen, der tidligere var Rector i Christiania og Professor ved Gymnasiet sammesteds.

Det andet Kjøn.

60. Madame, Fru Karen Krabbe, Iver Krabbes Datter. 61. Jfr. Anne Juel, hans Søsterdatter. 62. Jomfru Ryes, den ældre. 63. Jomfru Ryes, den yngre. 64. Mamsl. Rouchmar, en Françoise. 65. Fruens Kammer Pige, Elsebet Andersdtr. Veile. 66. Gouvernanten, som havde alt Tin, Lin og Sengklæder i Antvor. 67. Hendes Datter. 68. En Stue Pige. 69. En ditto. 70-71. To Vadske Piger. 72-73. Nok to Piger, en vadsked Sølv og en i Kjøkkenet.

Disse Folk kosted noget at føde og lønne, men det var ei endda alt regnet.

1. Staldfolkene bekom Kostpenge. 2. De gemene Tjenestepiger spiste ved et Bord. 3. Kokkene og Sukkerbagerne spiste ved et Bord. 4. Svitzerne eller Dørvogterne ved et Bord. 5. Lakeierne ved et Bord. 6. Copiisterne, Pager, Kammertjenere, Kammerpiger, Bogbinderne. 7. Intendanten, Kjøkkenskriveren ved et Bord. 8. Jomfruerne, Secretairen, Hofmesteren og Præsten, naar der var Fremmede, ellers ikke. 9. Ambassadeuren med Fruen, Jomfruerne og Cavallererne spiste sammen ved et Bord, hvorpaa var første Sæt 9 a 13 Retter Mad, det andet Sæt lige saa meget, og det tredie var Confitur Sættet og ordinaire om Middagen.

Ellers holdt han tillige med alle Ambassadeurerne offent Taffel, saa at hvad Cavallerer fra andre didkom, spiste ved hans Bord uanmeldt, det samme gjorde vores igjen hos andre for Omgjængeligheds Øvelse og den Complaisance, der hos fulgte, med videre. Ellers kunde han undertiden bede de Mediateurske eller Allieredes Ambassadeurer til Gjest og ofte Burggreven med Borgermester og Raad der af Staden, hvor da Kjelderen og deres Struber spilled Contra lubel (sic), men oftest tabte de Fremmede, han lod sig heller ikke forsmaa deres Invitation.

Herforuden gik der i andre Tractementer til store Depenser, saasom, at hos alle de Ambassadeurer, der gifte vare, holdtes Assemblée, og var det hos os hver Tirsdag, hvor da lod sig indfinde om Eftermiddagen alle Ambassadricer med deres Jomfruer og Cavallerer, for de første at spille Kort, (hvor da først Alhombre Spillet brugtes og var i Estime, som kom fra Spanien og Frankrig og var endnu ei bekjendt i Danmark), for de sidste at dandse, hvortil opvarted franske Violonger og Hoboys; om Aftenen blev en Collation præsenteret tilligemed Confiturer og Viin, da Damerne elsked meest varme Vafler, som strax af Jernet blev opbaaret til dem, 2—3 a 4 ad Gangen; naar de ei lysted mere, tog de fat paa deres Spil, og Ungdommen til Dandsen igjen; derimellem, at forstaa, før og efter de havde hvilet sig ud, Collation, blev ofte frembaared Chocolade, Caffe eller The, hver efter sit Behag. Denne Assemblée varede til om Natten Kl. 12, 1 ad 2. Dette continuered Aar ud og Aar ind og skulde være en Divertissement for Fruentimmeret, dog kom Ambassadeurerne ofte did at spille Kort med Damerne eller andet mellem sig selv, saa ansaa de og Dandsen. Om Vinteren diverterede de sig ikke alene med Spillet, men Ungdommen, forstaa Jomfruer og Cavallerer, præsentered sig ved smukke Masquerader med adskillige paafundne Dandse, hvilket var heel fornøieligt at ansee, det Ambass: og Ambassadricerne ikke gjerne forsømmed at anskue. Og paa det ingen Gemeen skulde have sin fri Indgang i slig Ambassadeurs Gaard, havde derfor enhver Ambassadeur sine Svitzere, som tog Vare paa Porte og Døre, hvilke i lige Maade holdt baade Porte og Døre tillukte, saalænge Ambassadeuren spiste, den Maade brugte alle Ambassadeurerne. . . . .

. . . . Jeg hørte selv af Hs. Excell. Hr. Just Høgs Mund, da han iblandt Andet sagde til Secretairen: de 2000 Rdl.,

han faar maanedlig af Kongen, forslaar ikke. Ellers holdt Cavallererne sig selv Kammer i Byen og deres Tjeneres Kosthold paa egen Bekostning.

Herrens Broder Sti Høg lod sig opvarte af Hs. Excell.s Lakeier og Folk, og som han af mig var saavelsom af Mange ubekjendt i Danmark, vil jeg erindre mig noget om hans Lykkes Forandring. Han var i forrige Tider Landsdommer i Danmark, og havde Hs. høie Excell. Ulrik Fr. Guldenløw en Søster og Sti Høg en anden af de Grubber til Ægte, og de vare heel gode Venner, men som Sti Høg skal have havt lidt mere Inclination til Guldenlews Gemal, end han burde, og Hs. høie Excell. kom underveir dermed, skilte han sig strax ved hende, Sti Høg maatte forlade sin og strax forføie sig af Kongens Riger og Lande. Derpaa begav han sig udenlands og kom til Rom udi Italien, hvor han kom i Tjeneste hos en fyrstelig Cardinal for Gentilhomme og Maitre d'hôtel. Formedelst denne Forandring forandred han og sin lutherske Religion, hvilket smerted Hs. Ex. Hr. Just Høg, men der han nu var kommen til slig Ambassadeurs Værdighed, og Hs. høie Excell. Guldenlew kom i Ægteskab igjen d. 16 August 1677 med Grev Antoni af Altenburgs Datter Frøken Antonette Augusta, formaadde Hs. Exc. Hr. Just Høg hos Hs. Kgl. Maj. og Hs. høie Excell. Guldenlew og han ved sin Forbøn fik sin Broder beden til Naade igjen, og derpaa skrev han nu til Rom, hvilke gode Tidender han holdt sig efterrettelig og kom derpaa til Nimwegen til sin Broder 1678 om Foraaret. Men denne Sti Høg var gruelig inclineret til Drik og Kvindfolk uden Forskjel, ja han opspurgte det sidste Slags, saasnart han kom ind om Nimwegens Port, førend han kom til sin Broder, og da han kom did, blev han med Glæde imodtagen og logerede, saa længe vi var der, i Hs. Exc. Gaard. Han havde der, hvad hans

Hjerte begjæred, strax forlod han den papistiske Religion igjen og antog sin gamle lutherske Religion, han havde da her heel gode Dage, men misbrugte dem ilde. Efter Maaltid om Eftermiddagen lod han sig ophente af Hr. Just Høgs Kjelder en Pot gammel rhinsk Viin og drak, lod saa spænde for en Carosse, kjørte saa for Lyst paa Volden hver Dag, og, naar han kom der op paa, var der smaa Kipper neden under Volden, did søgte han ned, som var nogle heel gemene Canaille Huse. Denne slette Forlystelse øved han baade om Morgenen heel tidlig og, som bemeldt, om Eftermiddagen. Dette blev saa kundbart, saa og Hs. Excell. Høgs Respect rørtes herved, men da han kom underveir dermed, som var en hastig Mand, kunde han ei Sligt taale og gav derfor Sti Høg temmelig haarde Reprimander. Der var stor Forskjel mellem disse to Brødre, ihvorvel Just Høg var yngst; deres sal. Fader var Just Høg, fordum Hofmester paa Sorø adelig Academi i Sjelland.

Nu vil jeg antegne Ambassadeurerne in genere, dog sætter jeg Simon Petkum næst Hr. Just Høg, efterdi jeg har meldt noget om Grev Antoni. Endskjønt Petkum var Envoyé extraord. her paa Steden og ikke Ambassadeur, saa forretted han Alting med de andre tvende fra Danmark. Følger alle Ambassadeurernes Navne og Characteer.[1])

. . . .

. . . .

Da nu Ambassadeurerne begyndte at samle sig, maatte Garnisonen forføie sig, som bemeldt, af Nimwegen, saasom Mængden af Fremmede mærkelig tiltog, og gjorde saa mange Ambassadeurers Suiter et stort Tal Folk, og paa det Alting

---

[1]) Her at indtage disses Navne er ikke nødvendigt, da de naturligvis andenstedsfra kjendes, f. Ex. fra Friederich, Christian V. Krigshistorie, 1, 330 fgg.

skulde indrettes i en god Orden og Skik til Fredelighed og Endrægtighed blandt saamange Potentaters og Herrers Domestiker og Folk, som vare samlede af mange Nationer og fiendtlige Partiers Folk, da saasnart en Ambassadeur havde gjort sig publique bekjendt, blev hannem af Mediateurerne insinueret det gode Politi, som var sluttet og indrettet, at ingen Liberidrager maatte bære Kaarde eller Stok, langt mindre den Sort at bruge, item at ingen Cavalleer under Liv, Gods og Æres Fortabelse maatte duellere eller fordre hinanden, hvorover enhver Ambassadeur vilde behage at holde sine Folk i Tvang.

Denne Instrux blev først brudt af 2de danske Cavallerer, nemlig Palle Rantzau, vores, og den unge Lemfort,[1]) som var af Grev Antonis Suite. Nu var Grev Antoni ikke her i Nimwegen, men bortreist. Imidlertid vilde vore unge Cavallerer ikke acceptere eller holde Lemfort for nogen Herremand eller Cavalleer, de mente, han var hverken født af Adel eller nobiliteret, de andre vores unge Herremænd instigered Palle Rantzau til, at han skulde see at trække Lemfort op, hvortil han sig og lod forlede nogle Gange, indtil Skjemtet blev for grov og utaalelig, saa at Lemfort gaar mig til en Morgen og ind til Palle Rantzau i sit Kammer (saasom de logeerte tvert ud for hinanden) og skjældte ham Huden fuld og derpaa fordred hannem ud for Porten med en Degen, Palle Rantzau forskrækked sig ikke for hans Udfordring, men svared, han skulde møde, Lemfort gik

---

[1]) Denne Johan Lemfort var en Søn af Generalauditeur i Norge Zacharias Lemfort. At Joh. Lemfort paa denne Tid ikke var Adelsmand, er fuldkommen rigtigt, thi Faderen adledes først 1688. Johan L. blev siden Oberstlieutenant ved det Throndhjemske Regiment. Han var gift med en catholsk Kvinde, og dette foranledigede ham til at reise Olaf den Hellige en Mindestøtte paa Stiklestad, se mine Norske Bygdesagn, 2den Saml. S. 94.

saa ud om Porten mellem Slottet og Belvederet, Palle Rantzau gik og opbied til Jørgen Skeel og Anders Bilde, som skulde være hans Secundanter. Imidlertid var Hs. Excell. Just Høg og Madame nylig kommen ned i hans Antichambre og begyndte at spille *Trochtaatel*, der han dette fik at vide, sendte han strax Bud til dem, at de skulde komme til ham, de kom endda ikke saa snart, da sendte han Legationssecretairen ud til dem og forbød dem i Hs. Majestæts Navn, at de ikke skulde duellere, omsider kom da Palle Rantzau. Da han kom ind om Døren, anfaldt Hs. Excell. hannem med en skrækkelig haard Reprimande. Lemfort tardered en temmelig Stund, førend han kom, og tilmed, var hans Vei længer, saasom han var udenfor Porten, da han langt omsidér kom, var Hs. Exc. Høg med en stor Vrede tiltagen og angreb ham med skrækkelig haarde Ord: "Din Sacramatske, Djevelen skal besætte Dig, vil din etc. bilde Dig ind at duellere, Du er vel undskyldt at bære Kaarde, hvor er din Præceptor, han tager vel vare paa Dig, han skulde have ned Buxerne paa Dig og piske Dig brav med Riis, istedenfor Kaarde, Du bær, veed Du, hvad Kaarde eller denne Sted betyder?" Lemfort vilde undskylde sig, stod indenfor Døren paa den høire Haand, bukked sig og sagde Skylden at være hos Rantzau. Herren var en hastig Mand, havde Kolfven i Veiret, og sagde: „Hold din Mund, jeg skal slaa Dig, saa Hjernen skal sidde paa Væggen." Madame om Halsen paa ham og styred Alting til det Bedste. Saa tog han fat paa dem begge og skjældte gruelig og sagde, de skal faa en Ulykke, han skal skrive Kongen til, at de skal aldrig komme i Danmark mere og desforuden i haardeste Maade straffes, med meget mere, som jeg ei vil melde, og havde Madame ei været der tilstede, havde Udgangen ei blevet god; endelig gik der Forbøn, at Vreden blev stillet.

Denne Reprimande Act varede længe, Mons. Lemfort maatte saa smelte dette, thi det var ikke godt at stampe mod Braadden. Al denne Tragoedie saa og anhørte jeg, begge Pagerne Nordby og'Nordman, Legations Secretairen, Svitzerne saa det og hørte, kunde ikke forstaa det. Lemfort var ung, undersettig og temmelig koparret, hans Fader var General Auditeur i Norge; imidlertid holdt han sine Tanker hos sig selv og mente at faa i sin Tid Opretning for denne Tort, forføiede sig siden fra Nimwegen og siden til de spanske Nederlande igjen og begav sig under Militien sammesteds, og endskjønt Udgangen ikke træffer samme Aar, saa vil jeg alligevel føie den her hos. Der den Nimwegiske Freds Forhandling var til Endskab, beordred Hs. K. Maj. Just Høg alene at gaa for Ambassadeur til Frankrig, dog reiste han først til Kjøbenhavn og in December 1679 derfra igjen ad Frankrig til, hvorhen han reiste ubehindret, men der han havde været sin fulde Tid der, begav han sig paa Hjemreisen Ao. 85 derfra igjen, og hvor han kom i Stæderne, blev han herlig respecteret og modtagen for det Embede og store Characteer, han førte, men der han kom i det Grevskab Hennegau i de spanske Nederlande til den Stad Bergen op Mons, der strax ved lod Lemfort sig finde, og ved 2de Officerer lod han Just Høg fordre imod den forrige Tort, han havde opbaaret, og nu vilde have Satisfaction derfor, thi han lagde nu ikke større Estime paa Just Høg end en anden Herremand. Just Høg ansaa herudi sin Konges Respect, og dette Arbeide ikke at være hans Funktion og derfor gjorde dette bekjendt for den Steds Chef og Commandeur med disse Ord: han reiser nu som Kongen af Danmark selv igjennem Kongen af Spaniens Lande, og som de tvende Potentater haver ei noget fiendtligt udestaaende med hverandre, Undersaatterne ikke da at forøve nogen Insolence,

besynderlig imod en kongelig Frimand, begjæred derfor, at denne Person maa anholdes, indtil han kommer til sin Konge, hvilken han dette vil gjøre bekjendt. Hs. Exc. Just Høg med Løfter, Complimenter og Respect passered ubehindred sin Vei. Men der han kom til Kongen og gav dette tilkjende, blev dette ei vel optagen. Saa det lod sig ansee, at Lemfort havde ingen Fortun at gjøre i Danmark. Nu var dennes Fader Zacharias Lemfort i stor Naade hos Hs. høie Exc. Statholder Guldenlew, som saaledes recommandered alting til det Bedste hos Hs. Maj. og besynderlig hos Hr. Just, hvilken betænkte Forbøns Kraft, at han formaadde sin Broder Sti Høgs Frihed til Danmark igjen, og lod derfor alting fare, dermed blev Lemfort klar. Men hvad er det? Alderdom og Ungdom stemmer sig ikke gjerne paa en Vegtskaal.

. . . .

. . . .

Der var paa den ganske Handel Plads Ingen, som var hinanden saa skrækkelig hadefuld, som de Spanske og Franske, saa de havde ingen tryg Livstanke til hinanden, Herrerne for sig selv undtagen, men formedelst den fredelig Anstalt, som de Engelske havde indrettet, turde ingen af Partierne først yttre sig. Endelig tildrog det sig engang, at den ordinaire Assemblée var hos den hollandske Ambassadeur, Grev Audich, som boede tvert ud for vores Bagport, hvor sig indfandt Hs. Ex. Just Høg med mange Ambassadeurer, alle Ambassadricerne, Jomfruer og Cavallerer og var der i deres ordinaire Lyst til langt over Midnat, og Enhver havde sine Liberidragere med, som gjorde en stor Mængde af Folk. Imidlertid, som de ved deres Opvartning vanked omkring blandt hinanden i Gemakkerne, Forstuen, Gaarden og Porten, da var der Nogle iblandt de Spanske, som spurgte

saa sagte imellem hinanden, om den havde ladt, om den havde ladt, og det i Porten, hvortil der blev svaret ja, thi de Spanske havde forsynet sig med Kaarder, ladte Pistoler og korte Bøsser, hvilke de havde forvaret i Pagernes Carosser, (thi de nød den Ære, som ingen af de andre Ambassadeurers Pager nød, at de kjørte i Carosse), saa mente de, at det skulde blive færdigt, om Nogen skulde overfalde dem. Det var mørkt i Porten, hvor de lod disse Ord falde og tænkte, de vare alene. Der var en af de franske Lakeier, stod i en Krog dem uvitterlig, han forstod Spansk, gav det strax sine andre Kammerater tilkjende, da han fik Leilighed, og den ene de andre saa hemmelig og sagte, indtil det kom baade for Cavallererne og Hovmesteren, ja den franske Ambassadeur Comte d'Avaux selv, som der ogsaa var, hvoreffter han forføied sig hjem. De Franske herpaa sanker sammen saameget Gevær, de kunde faa, og forsamled sig alle de tre franske Ambassadeurers ganske Domestiker, saasom de boede tæt hos hinanden, ind udi Marschal d'Estrades Gaard, lukte Porten til og endrægtelig gjorde sig færdig til en Attaque. Der de Spanske nu kjørte hjem, faldt deres Vei forbi Marschal d'Estrades Gaard, hvor de ikke vented nogen Fare fra. Der var over bemeldte Gaards Port et Kammer, saasnart de Spanske kom lige derudfor, blev Vinduerne aabned, og gav de Franske en Salve paa de Spanske, dog Ingen fik dengang Skade; de strax ned fra samme Kammer og conjungered sig med det store Parti i Gaarden. De Spanske fik ikke Søvn i deres Øien, førend de bekom deres Gevær ud af Carosserne, og saasnart den første Salve af de Franske, som sagt, var gjort, blev deres Port aabnet, og da gik den rette Træfning an, de Franske vare stærkere, thi de kom alle, ja til Kokkedrengene med Bradspiddene. Den første Salve, de Spanske gjorde, repousserede de Fran-

ske i Porten, som de ikke alle kunde komme ud af Porten paa samme Tid. Om Morgenen syntes de Spanskes Kugleskud baade i Porten og i Muren. Der nu de Spanske havde forskudt sig, maatte de retirere, til de fik ladt igjen, imidlertid brugte deres Kammerater, som ei sligt Gevær havde, Kaarder og kasted med Sten samt brændte omkring sig med deres Fakler. Denne Skjærmydsel vared den Gade igjennem til Torvet, saasom de Spanske havde ingen anden Raad end at skyde og retirere til bemeldte Sted, at Borgervagten kom og ophæved denne Attaque. Ellers er det mærkeligt, at da den første Træfning angik paa Gaden udfor oftbemeldte Marschal d'Estrades og de Brandenburgske Ambassadeurers Gaarde, kjørte Marquis de los Balbazes og hans Damer hver i sin Carosse samt Hertugen af Florents, som havde til Gemal deres Datter, som han sad i Carosse med, og hun var frugtsommelig. I samme Sværm træffed der en Kugle igjennem hendes Caros, men gjorde ingen Skade, da deres Pager og Lakeier med de flere kom i dette Arbede, forlode de deres Herskab, og da denne Kugletræfning, som sagt, var passeret, befol de strax deres Kudske ved store Skrig, at de skulde kjøre i fuld Galop, til de undkom al Fare. Udi denne Combat blev en af de Franske død, Hovmesteren kvæsted med nogle Flere, saavelsom nogle kvæsted paa den spanske Side. Ordene gik, at den ene franske Ambassadeur, Comte d'Avaux, var personligen incognito selv med i denne Skjærmydsel. Denne Skyden og Allarm hørtes til Vores og Grev Audichs, hvor Hans Excell. Høg i samme stod færdig at gaa hjem over Gaden, fik strax den Handel at vide, gik saa hjem og sendte strax Bud til Marquis de los Balbazes, som var Chef for den spanske Ambassade, og ved en Compliment lod ham vide, det gjorde ham ondt, at han med saadan Misnøielse skulde komme hjem til sit Huus og,

ifald man ikke skulde nyde den Neutralitet paa saadan considerable Sted, nødes man at tilgribe de Midler, som slig Overlast billigst kunde revangere, tilbød derfor le Marquis alle sine Folk og Suite, det Samme vil han formode alle de allierede Ambassadeurs med indstemmer, naar dette ikke skal ansees for en fri Sted[1]) . . . . Dette skede sidst i Juli 1678 . . . . Strax derefter begyndte de samtlige at forlyste sig udi de forrige Assembléer med Spil, Leg, Dands, Masquerader, Comedier med videre.

Næste Post herefter kom den bedrøvelige Tidende til vores Ambassadrice, Mad. Høg, at den svenske Vicegouverneur udi Skaane, Jørgen Sperling, havde uskyldeligen ladet henrette og arquebusere hendes Broder, sal. Baron Jørgen Krabbe, paa Malmø Torv virkelig. Han havde tilægte Fru Jytte Thott, Søster til Knud, Holger og Tage Thott, hvilke tre Brødre tilligemed Ove Rammel og Hans Walkendorf vare in effigie henrettede sammesteds. Efter en Commissarialrets Dom i Malmø var de dømt fra Ære, Liv og Gods, formedelst de skulde have havt hemmelig Correspondance med Danmark og frivillig begivet sig til Danmark, hvilket var en stor Usandfærdighed, thi de bleve fangne didført af de Danske, som vare Mester af Skaane, efter de Svenske havde beordret, at al den Skaanske Adel skulde forføie sig til Stockholm, saa de herudi skede stor Uret. Men de Svenskes Øiemærke var alene hensigtet til at blive Mester over deres Herresæder og store Jordegods med videre til nogle Tønder Gulds Værdi, hvilket de og bemægtiged sig, som vidtløftigt vilde blive at melde. Hvorover Mad. Høg ikke kom lang Tid paa Assemblée og kunde ei uden Alteration see nogen Svensk. NB. Hendes Hr. Broder var en meget vakker Herre,

[1]) Den pavelige Nuntius fik Sagen bilagt, de Franske og Spanske udvexlede gjensidige Complimenter o. s. v.

boede paa Krogholm i Skaane, betjente Hofretten aarlig til Upsal, til Krigens Fortsættelse laante han Kongen af Sverrig 30,000 Rigsd., ligesaa gjorde den anden skaanske Adel, hver efter Leilighed. Da han blev fra Malmø Slot afført til Torvet med sin Caros og sex sort overdragne Heste, meget sørgelig og begrædelig, blev han sat paa en Stol ved Corpsdegarden, som staar muret midt paa Torvet, hvilket er stort og vel firekantig, da gav han hver af de fire Fænrikker 50 Dukater i Guld at gjøre deres fait punctuel og fix, Præsten, som hannem betjente, gav han, som han optog af sin Lomme, et Guld Seierværk. Hvor da først Kongens Naade blev ham tilbuden, om han vilde gjøre sin rette Bekjendelse til sine Beskyldninger, skulde han blive pardonneret, men han stod fast paa at ville dø paa sin Uskyldighed, dog vilde han end offerere Kongen alle sine Midler og Eiendele, om han Livet maatte beholde, men ikke, fordi han var skyldig i Noget, thi han havde som en ærlig og tro Mand efter sin Eeds Pligt tjent sin Konge og det svenske Rige af yderste Flid og Formue. Alt dette uagtet, da han havde gjort sin gudelig Bøn, og efter et givende Tegn skjød disse fire Fænrikker til. Hans Frue, som logered paa Torvet udi deres egen Gaard, som sædvanligt var, at Adelen i Skaane havde hver mest sin Herregaard i Kjøbstæderne, hvor nærmest var, til deres egen Hofstat, naar de for Lyst kunde til Staden henreise, der hun nu hørte dette Skud, faldt hun død ned i Stuen, var derefter syg i 1½ Aar, og var dette meget bedrøveligt, som smerteligt, at Dagen førend han skulde til Døden hengaa, kjørte hun op til Slottet at tage Afsked med sin kjære Mand, og da hun didkom, blev hun forbøden at faa ham i Tale, dette syntes noget uchristeligt. Der udgik siden en Tractat over denne sal. Mands store Uskyldighed og hadelige Døds Bortrykkelse, saasom

over hans Svogre og de flere Adelsmænds ineffigierede Mortification og Disfame om hver i Særdeleshed. Hr. Baron Krabbe gjorde selv en Vise, førend han blev henrettet, hvilden lyder saaledes:[1] . . . . .

Jeg har selv siden hørt af adskillige Svenske, at Kongen af Sverrig havde siden havt Mishag og Fortrydelse over denne gode Herres uskyldige Død, da han kom udi anden Erfaring. Hvorfor og den ganske skaanske Adel, hvis Gods var confiskeret og fratagen, kom igjen til deres Dignitet, Ære og Herresæde igjen at nyde ved Freds Tractaterne til Lund, men de solgte og mageskifted deres Gods og vilde ei være under Sverrigs Gevalt[2]).

. . . .

. . . .

Mad. Høg holdt sig lang Tid inden sine Døre og bemøied sig ei at lade sig finde udi Assembléerne og kom ellers aldrig mere til Ambassadricen Grevinde Oxenstiern, hvilken Grevinde og misted meget af sin Conversation med de andre Ambassadricer, særlig den fransøske Mad. Colbert, endeel for deres Misfornøielse ved Kortspillet, endeel, at Grevinde Oxenstjern efter sin første Udflugt af Barselseng gav sin Visit først til den spanske Ambassadrice Mad. Mar-

---

[1]) Udgjør fjorten firelinjede Stropher, men medtages ikke her, da Indholdet kun er en almindelig Klage over Forfatterens Ulykke. Forøvrigt kan om Jørgen Krabbes ulykkelige Skjebne henvises til A. Cronholms Skånes polit. Historia, 2, 197 fgg., samt „En kort og sandfærdig Relation imod den figurerede Executions Dom, som Baron Jørgen Sperling ved en ulovlig Commission haver anrettet udi Malmø over de Velædle og Velbaarne Knud, Holger, Tage Thotter.“ Lybek 1679. 4. Den af Skaanlund omtalte Tractat om Jørgen Krabbes Henrettelse har jeg ikke kunnet overkomme.

[2]) Nu følger en her udeladt Fortælling om de Festligheder, som en Keiserprinds's (senere Joseph I) Fødsel 1678 fremkaldte i Nimwegen.

quise de los Balbazes førend til hende, som var fransk, og deres Allierede. Dette kom saa vidt, at det geraadede til en Misforstand imellem de Franske og Svenske indbyrdes, hvilket aarsaged en stor Ophold udi den General Conference, som skulde foretages, saa at Grev Oxenstjernes Med-Collega Olivekrantz ved sin Igjenkomst fra Sverige, hvor han havde været og taget ny Instrux og Fuldmagt, mente at skulle have fundet en temmelig Avance udi deres Forehavende og magtpaaliggende Arbeide og Forretninger, fandt han isteden denne store Misnøielse.

Endelig kom det til den forrige General Conference, holdtes paa Raadhuset, hvilket var bygget udi 4 Fløie, heel vakkert med Gemakker oven og neden. De Allierede, som Keiserlige, Danske, Spanske, Brandenburgske, Hollandske med Flere, havde deres partiment under eller nederste Værelser, midt for Indgangen tvert over Gaarden, de Franske og Svenske havde deres Tilhold oven paa et Sted, og Mediateurerne iligemaade deroppe, men for sig selv, og hvad som saa paa enten af Siderne blev proponeret og behandlet, det gik Mediateurerne siden imellem med; dette continuered Dag efter Dag i nogle Uger i dette Aar 1678, og hvad mig siden herudinden blev bekjendt, som passered, vilde falde altfor vidtløftigt at indføre.[1]) . . . .

. . . .

Just Høg, Hans Kongl. Majs. Etats og Justits Raad, Herre til Fultofte, Ridder af Dannebrog, var en velskabt

---

[1]) Vi udelade her en Række Betragtninger over de politiske Begivenheder og Forholde, der ville være bekjendte andenstedsfra. Skaanlunds Ræsonnement røber forøvrigt en langt større Kundskab og Dannelse, end man skulde formode hos en Mand i hans Stilling.

Herre af stor Forstand og vidste sine Sprog . . . . Han fik af Kongen til Depense maanedlig 2000 Rdl., men Hollænderne skriver 6000 Pund, hvad heller er, da kunde det ikke forslaa imod det Hof, han førte par respect. NB. Han vidste alle de Franskes hemmelige og Svenskes Affairer og det ved Kundskab saaledes. Der var en fransk Lakei paa Secretairiet hos Marschal d'Estrades; denne havde vor Secretair underkjøbt at give Rapport om hvad han fornam. Denne kom altid op for Trappen ved vores Secretairi under den Prætext at tale med mig og undervise mig udi Fransøsk, men jeg meldte ham ikkun an hos Secretereren, hvor han da ei alene fortalte ham, hvad han hørte, men endog altid havde Papirer med og undertiden Breve, som var reven i hundrede Stykker og kasted paa Gulvet; disse, naar han saa Leilighed, opsamled han og bar dem til os og flyde Secretairen, hvilke han siden med stor Flid maatte samle. Just Høg talte aldrig med denne, men Secretairen skaffed ham altid sin Kundskabs Løn, saa han stedse holdt ved dette Arbeide, saa længe vi var der, og han havde ingen Skade deraf. Just Høg havde og en leiet Fodgjænger, som to Dage efter Postens Bortgang kunde han ved Gjenvei indhente den igjen, naar Nyt var paafærde.

Den fortræffelige Herre Hr. Benedictus Oxenstiern, Greve til Korsholm og Vasa o. s. v., iligemaade en velskabt Herre. Til hans Ambassades Depense fik han daglig af Kongen 100 Rigsd.

Den træffelige Herre Johan Paulin Olivecrantz, en vel conditioneret Herre, var rig paa Latin og talte godt Fransøsk. Den Ambassad Depense af sin Konge var daglig 50 Rigsd.[1])

---

[1]) Lignende Optegnelser om de udenlandske Gesandter udelades her.

. . . .

. . . .

Alle disse 24 Ambassadeurs og 19 Envoyéer holdt sig meget prægtig og stor Hofstat, den Ene vilde ikke eftergive den Anden i Prægtighed, saavelsom Damerne, Jomfruer, Cavallerer foruden den store Mængde af Liberidragere i den hele Stad, hvorover Enhver kan vel tænke, hvor store Depenser her maatte tilgaa, samt aabne Tafler, Spil og andre Forlystelser, saa at en Ambassadeur slap ikke billigere end 2 ad 3000 Rigsd. maanedlig og en Envoyé 6000 Rigsd. aarlig. I det første Aar var der stor Stridighed imellem alle disse Ambassadeurs angaaende Fuldmagternes Poster, Characterer og Rang.

Hans Exc. Hr. Just Høg var saa curieux, at han holdt 2 Bogbindere aarlig, som indbandt alle de Bøger, han tilkjøbs kunde overkomme, hvad heller de vare gamle eller ny, som rare vare, de lod han om- og indbinde udi fransk Bind egal, forgylde og Titelen bagpaa rødt Saffian og stilte dem op paa Boghylderne, saa at de fire Vægge vare ganske forgyldt af disse Bøger fra øverst til nederst. Derovenover under Loftet havde han rangeret alle disse forberørte høie Ministres Skilderier med forgyldte Rammer en demiportrait eller Brystbilleder, hvilket var et prydeligt Gemak[1]).

Der nu til Nimwegen intet videre var at forrette ved denne store Forsamlings Ambassade, kalded enhver Potentat sine Ministres derfra enten at forføie sig hjem eller at gaa derfra i anden Ambassade at gjøre Complimenter for Fredens Slutning eller anden Affaire, saasom Hs. Ex. Hr. Just Høg

[1]) Sit store Bibliothek førte Just Høg med sig til Christiania, da han blev Norges Vicestatholder, og holdt her endog en egen Bibliothekar. En „Catalogus librorum Justini Høg" udkom efter hans Død her i Christiania 1695 in 4to.

fik Ordre fra Kongen at forføie sig fra Nimwegen til Frankrig, men som han havde noget sit eget angaaende at forrette hjemme i Danmark, fik han efter Ansøgning Forlov at reise først hjem med sine Domestiker, undtagen de danske. Derpaa laved vi os til Hjemreisen.

Anno 1679 d. 23 August reiste Hs. Excell., Ambassadricen, Jomfru Anne Juel, hans Søsterdatter, med Copiister, Pager, Kammertjenere, Kammerpiger, Lakeier m. V. herfra Nimwegen tillands i Jesu Navn. Grev Antonis Legations Secretaire Mons. Pauli (var Dr. Simon Paulis Søn) blev betroet at føre til Danmark alle disse kostbare Meubler tilvands, med samme fulgte og Copiist Jessen, Viinskjenkeren Hans Hansen, jeg og nogle flere.

25 August, da vi kom til Rotterdam, hvor os da blev en Arrest ankyndet paa Skib og Gods af de Huuseiere, som Hs. Exc. havde leiet Gaardene af, under den Prætext, at han var endnu Huseleie skyldig, og naar Alting var vel overveiet, havde han kjøbt Husene formedelst den store Leie, de aarlig fik i saa lang Tid. Og som Jessen Dagen iforveien var bleven syg, maatte jeg med Breve fra Pauli tvende Gange reise ad Hag til Envoyé Christian Lente, hvilken var kommen did fra England, hvor han var alt, medens Krigen vared, udi Meiercrones Sted (hans Broder Hugo Lente var Envoyé til Regensburg) anlangende dette arrestered Skib og Gods. Men der jeg kom den anden Gang med Breve tilbage, blev vi strax relaxered. — —

2 Sept. gik vi da i Guds Navn tilskibs fra Rotterdam. 7 Sept. døde Jessen paa Skibet. Skibsfolket vilde strax kastet ham om Borde, men formedelst den flyvendes Storm og Modvind, vi havde, kom vi under Norge d. 8 Sept. i en Havn, kaldes Skottevig, 2 Mile fra Christiansand. D. 9. begrov vi hannem paa Landet, sang et Par Psalmer over

hannem og satte et Kors over Graven, saa skrev Pauli til Christiania, hvor han (Jessen) var født. 24 Sept. seiled vi fra Norge igjen og kom d. 25 under Skagen. 27. satte vi vor Kaas mod Norge igjen, fik endelig Landet i Sigte og kom samme Aften i en Havn, kaldes Langesund, 2 Mile fra Skien. Der havde Pauli en Broder boende, hvilken han reiste hen at besøge. 30 Sept. seiled vi derfra og lod Pauli blive i Skien. 3 (13) October kom vi til Sundet og den 4 do. til Kjøbenhavn. Vores Skib kaldes Junkeren. Da vi nu, Gudskelov, var kommen lykkelig til Kjøbenhavn, forefandt vi der Ambassadeuren, hans Broder Oberstlieutenant Jørgen Høg var der og lod hjælpe ved sine Folk at udlosse Skibet, som laa tvert udfor Fru Karen Marsvins, Moder til Ambassadricen.

Imedens vi var til Nimwegen, anlagde jeg min Tid, naar Leiligheden mig det tilstede, og øved mig udi Hollandsk, Høitydsk og Fransøsk at læse, tale og skrive, som mine Bøger og Skrifter skal udvise.

Denne min første udenlands Reise samt al den Fornøielse, jeg saa, vilde jeg ikke undværet for meget godt, endog jeg har lidet skrevet derom.

19 October reiste jeg over til Skaane og Lund til mit Fødested at see, hvorledes der stod til. Da var min Moder død, og min Fader havde og gift sig igjen med Sidsel Pedersdatter og avlet med hende en Søn Peder. Et halvt Aar derefter døde og min Fader. Huus og Gaard var afbrændt saavelsom og den hele By af General Arnstorf 167., saa der saa slet ud, det Lille, som de efterlod sig, gav jeg til min Søster og til denne min Halvbroders Opdragelse, saasom jeg trængte intet dertil, thi jeg havde lagt mig brav Penge til, medens jeg var udenlands, hvilke jeg meest havde omvexlet i Guld. Og som jeg havde seet denne store For-

andring og Forstyrrelse, reiste jeg tilbage igjen d. 31 do. til Malmø og d. 1 Nov. til Kjøbenhavn igjen.

Der jeg nu havde været Lakei hos Hr. Just Høg, og jeg fornam, at min første Herre Mons. Borch blev i denne Maaned antagen til Hovmester for Grevinde Samsøes (og) Kongens naturlige og ældste Søn, Hans høie Excellence den høibaarne Herre Grev Christian Guldenløw, syntes jeg der at erlange en bedre Forfremmelse end at reise ud igjen med Hr. Just Høg, og derfor anholdt at blive Kammertjener hos denne unge Herre, saasom jeg kunde temmelig mine Sprog og i andre Maader kjendte mig duelig dertil, hvorpaa mig og blev gjort halv Forsikkring, og Just Høg reiste in December Maaned bort. Men som denne unge Herre havde en Fontenelle paa sin Arm, vilde de helst have En, der forstod Balber Kunsten, til at være Kammertjener, hvortil blev antagen Morten paa Toldbodens Broder Erik Madsen, dog ikke førend sidst in Juli 1680, men jeg antog Lakei Tjenesten hos denne deilige unge Herre d. 1 Januar 1680, i Tanken at naa det andet med Tiden.

Kjøbenhavn

d. 31 Decbr. 1679.

Ende paa første Bog.

Mathies Schaanlund.

ANDEN BOG.

Om min Lykke og Levneds Fremfart i Verden.

Anno 1680.

Den 1 Jan. blev jeg antagen for Lakei hos Hans høie Excell. høib. Herre Greve Christian Guldenlεw[1]) (hvilken vi ei gav anden Titel eller Svar, naar han kalded paa os, end Hr. Greve). Hos hannem fik mine aarlige skjønne Liberier med desforuden skjønne nye Hatte med brede Sølvgaloner, Sko, Strømper, skjønne Baand og Garniturer, som brugeligt og Moden var. Item bekom jeg aarlig i Løn hertil 50 slette Daler samt havde fri Kammer, Kost og anden Behør, altsaa jeg kunde med de Drikke Penge, der kunde falde, lægge mig Noget tilgode.

21 Febr. udgik en kongl. Forordning om en Prindsesse Styr.

3 April holdt den kongl. svenske Ambassadeur og Rigens Raad Gyldenstiern en meget prægtig Indtog i Kjøbenhavn med en stor Deel kongl. danske og svenske Carosser, hver med 6 Heste, han havde for sig sex svenske Herre-

---

[1]) Christian Gyldenløve var en Søn af Christian den femte med Sophie Amalie Moth (Grevinde af Samsø), den første maitresse en titre hos en dansk Konge. Han var født 28 Febr. 1674 og altsaa, dengang Skaanlund traadte i hans Tjeneste, ikke fuldt sex Aar. Medens Lovgivningen fastsatte Straf for Undersaatters Leiermaal, blev det i Christian den femtes Norske Lov (1—2—2) ligefrem forudsat, at Kongerne havde naturlige Børn, om hvilke det heder, at de skulde behandles overeensstemmende med den Høiagtelse, som skyldes deres høie Udspring. Navnet Gyldenløve, der allerede fra Christian den fjerdes Tid havde været tillagt kongelige Frillesønner, medførte Eneret til Prædikatet „høie Excellence", ligesom de høie Excellencers Fruer vare i Enebesiddelse af Titelen „høie Naade". Om Grev Chr. Gyldenløve, der døde i en ung Alder 1703 og er Stamfader til den endnu levende Familie Danneskjold-Samsø, kan iøvrigt henvises til H. & E. Huitfeldts Notitser i Norske Saml. 8o, 2, 119—120 og de der citerede Kilder.

mænd tilhest med blaa baldyrede Klæder. Liberiet af Pager, Lakeier og Flere var det kongl. svenske, blaat Klæde med Sølv og Guld Galloner. Efter hans Audience hos det kongl. Huus kjørte han til sit Logement, som var paa Amager Torv. Han var en heel stor, feed Mand. Statholder Guldenlew tilbød ham tydsk Confect, som reiste sig par respect af Skaalerne. Hans Ærinde var at afhente den kongl. tilsagte Brud til sin Konge.

D. 11 April fulgte herpaa en usigelig skjøn og kostbar Caroussel, den kongl. Prindsesse Ulrica Eleonora, som skulde være Dronning i Sverige, til Ære. Det kongl. Parti og Suite vare røde med tvende grønne Herolder foran, alle baldyrede af Guld og Sølv paa Romanske. Prinds Jørgens Parti vare blaa med to røde Herolder, alle med romansk Dragt og samme Baldyring. Deres Cachetter med Plumager og Hestenes Hoveder ligedan, Skabrakkerne af samme Baldyring og Kostbarhed. Nu præsentered disse to Partier paa Ridebanen for hver sin Ende, og var den tillukt og med Vagt forvaret, at Ingen kom derind uden de Svenske og hver Herres Liberi, som hertil hørte, hvilke vare af en stor Mængde og iligemaade kostelig klædte. Dronningerne, Prindsesser og Damer af det kongl. Huus stode paa den ene Altan, tvert ud for Ringen og des Pyramider. Den svenske Ambassadeur med Prindser, Grever og andre store Ministre, som vare gamle og ei adrette til denne Divertissement, stode der tvertimod paa den anden Altan og beskued dette. Min Herre med sin Moder og Søster samt flere af den Familie stode i Vinduerne hos Fru Cancelliraadske, og ellers alle de Huse omkring Ridebanen vare ganske fuldpakkede med Anskuere, men endog alle Plankeværk og Tage vare fulde af Folk, ja de afreve mange Tagstenene for at see denne Herlighed, hvilket nu saaledes angik.

Ved Trompeters og Herpukkers Lyd red begge disse Partier fra deres Ort i stor Pomp og Train og mødte hinanden midt for Ringen og Pyramiderne, som stode midt paa Pladsen. Saadanne Ture gjorde de tre Gange og det med Ceremonier i Mødelsen. Dernæst rendte Kongen fra sin Ort i fuld Gallop imod Ringen (men Herpukker og Trompeter holdt op i Rendingen) med sin skjønne lakerede og forgyldte Landse. Dernæst tumled med Hesten nogle Gange og rendte til igjen med Chevelinen og kasted i den staaende af Pap fuldkommen gjorte Morian. Dernæst red Prinds Jørgen fra sin Sted lige paa samme Maade, og saa fremdeles en efter anden fra hver Ende indtil den sidste. Ved Pyramiden stod en Lakei fra hver Herre, naar han rendte, tog Lancetten af Haanden og flyde ham Chevelinen igjen og forføied sig strax fra det Rum. Siden red Kongen i fuld Furie med dragen Kaarde til Ringen og strax derpaa i samme Rend hug Hovedet af Morianen, vendte tilbage og tog Hovedet i Rendingen med Kaarden op paa Spidsen. Dette blev fuldført fra den første til sidste af begge Partier om hinanden. Alt medens Rendingen vared, hørte man hverken Herpukker eller Trompeter, uden saa snart Nogen fik Ringen, halshugged Morianen eller tog Hovedet op med Kaarden eller rammed den med Chevelinen, og Livkarlen, som stod ved Pyramiden, maatte anvise Ringen for de Herrer Marqueurs, som holdt Bog herover, antegned paa hvad Sted Ringen var træffed, i Midten eller op paa Siden. Siden red En og En imod hinanden og saa i Tummel, havende hver sit malede Skjold paa Ryggen, og Lommen fuld af brændte Leerkugler og slog dermed hver efter sin Mand til Omvexling med Kuglerne paa Skjoldene, og det fra den første til den sidste, som var iligemaade fornøieligt at ansee. Kongen, Prindsen og alle Herrerne, som vare i denne For-

lystelse, havde ei alene 3, 4 à 5 Heste til Omvexling, alle med kostelig Mundering foruden de nye kostelige Liberier, som deres Pager, Lakeier og Domestiker førte. Til denne Forlystelse var opsat kostbare Priser af Guld og Juveler, Kongen vandt selv den største Pris, Statholder Guldenlew vandt en Sølvskjolden, som en Guldring med Diamanter besat, stor som Ringen mellem Pyramiderne, som de brugte til Ringrendingen. Denne Divertissements Anordning kunde ingen Herre komme ud med til sin Romanske Klædning, Liberi og deslige foruden sine kostbare Heste end 3—4 ad 500 Rigsdaler. Mange par respect tog sig temmelig nær. Den anden Act, siden blev endeel af Kongens Staldkarle udstopped i Skindklæder i et helt Stykke fra Fod til Haand, en stopped Spand paa Hovedet med Hul udi for Øinene, at de kunde see igjennem. Saa bleve de satte paa raske Heste uden Sadel, og disse, en imod en, skulde med Landse og Puld for Enden rende imod hinanden og støde hinanden fra Hesten, undertiden rammed de feil, undertiden blev en afstødt og undertiden begge, og hvem som (faldt) paa Jorden, den kunde ikke røre sig af Rummet, men de dertil bestilte maatte bære ham bort igjen eller og om han skulde ride igjen.

Der dette var til Ende, gik alle bort til de beskikkede Stilladser og Trapper efter Anstalt. Da blev paa Banen udslæbt Bjørne, Hunde, Tigere, Græevlinger, Tyre og Hunde, hver Parti med Hundene at kjæmpes. Denne Lyst vared fra Kl. 9 ad 10 til om Aftenen. Siden foræred Hr. Statholder Guldenlew sine tvende romanske Klædninger til de franske Comediantspillere. Hans Equipage og Udredning samt det kostbare Liberi kom over 2000 Rigsd. at staa.

Denne Maaneds Udgang blev saaledes tilbragt med

kostbare Festins, Masketader, Comedier, Balletter, Fyrverk og mange andre Forlystelser.

Den 1 Mai blev denne kongl. Brud under Ledsagelse af begge Deres Majj. Dronningerne, Prindsesserne, det ganske kongl. Huus, menige Ridderskab og Adel samt Damer og Cavallerer ført af Kjøbenhavn, hvor Militien til Hest og Fods samt Borgerskabet stod i Gevær i alle Gader ligefra Slotspladsen til Nørreport, og saasnart hun var ude af Porten, bleve alle Stykkerne løsnede af Voldene, Castellet og Flaaden, siden til Fredriksborg Slot med stor pompeus Pragt og Følge saavel som den svenske Ambassadeur og hans Suite, tilligemed mange fra Sverige, som her var over for at ansee dette. Kongen gav hende 9 Carosser, hver med 1 Spand Heste, hvoriblandt var 4 Carosser, som Grev Antoni og Hr. Just Høg havde paa den Nimwegiske Ambassade. Kongen gav Just Høg for den ene med ringe Heste derhos 3000 Rdl.

3 Mai blev hun ført fra Fredriksborg til Kroneborg.

4 ditto blev hun ført ved en prægtig Galei derfra udi Medfølge af hendes Søster Hertuginden af Holsteen-Gottorp ad Helsingborg til, men saasnart hun var kommen ud fra Sjellands Landet, begyndte Stykkerne af Kroneborg Slot at tordne, saavelsom af 12 beskikkede Orlogsskibe, der laa paa Strømmen, og der hun kom til Helsingborg, kom Enkedronningen af Sverige hende i Møde og undfangede hende. Adelen, Geistligheden og Borgerskabet vare og paa Steden at beneventere hende. Strax derefter udi begge Deres Majj. Navn af Danmark kom til sædvanlige Complimentering fra Kroneborg til Helsingborg Hs. høie Excell. Hr. Statholder Guldenlew, lige paa den Tid, som den kongl. Brud tilligemed den svenske Enkedronning og begge de danske Ambassadeurs, Grev Antoni og Baron Jens Juel, saa og Baron Gyl-

denstiern og andre svenske Herrer holdt Taffel, og efter holdende Taffel forføied han sig strax derfra igjen til Kroneborg.

6 Mai indhented Kong Carl d. XI. den kongl. Brud Ulrica Eleonora paa den adelig Herregaard Skotterup ved Halmstad, som den svenske Ambassadeur Ørested var tilhørende, hvor hun sammesteds blev Hans Maj. af høibem. Hr. Grev Antoni af Altenburg og Jens Juel overleveret. Og derpaa samme Aften skede Bilageret med stor Solennitet. Dernæst skede hendes Indtog til Stockholm den 24 November.

7 Juni reiste Kongen, Dronningen, Hans høie Exc. Statholder Guldenlew samt hans Gemal, Hendes høie Naade, til Holsteen og siden Oldenburg.

9 Juni flytted min Herre Greven fra hans Fru Moder ud i Statholder Guldenlews Palais, og havde de ei større Suite end Hovmesteren Borch, min Kammerat Christopher Ditlevsen Friis og mig. Der blev vi tvende Lakeier vel trakteret. Den Mad, som kom fra hans Bord og Hovmesters, fik vi tvende og rhinsk Viin hvert Maaltid, vi blev opvarted af Statholderens Folk.

26 Juli kom Dronningen og Hendes høie Naade og den 27 Kongen og Hans høie Excell. fra Holsteen igjen.

27 October døde Grev Antoni af Altenburg til Oldenburg. Det er mærkeligt, at den Nat var der en skrækkelig Allarm i Guldenlews Palais fra Rustkammeret ned ad den store Trappe med Heste, Redskab, Kufferter og deslige. Der laa Narren næst ved Rustkammeret, han stod op og syntes, at denne Allarm var dernede, men saa Intet. Hendes høie Naade lod Kammerpigen gaa ud paa Trappen og fornemme, hvad der larmed saa deroppe, (saasom hendes Værelser var det mellemste Loft Høide), men hun saa aldeles Intet, thi da var det stilt, og naar de havde lagt sig, da larmed det ligedan igjen. Faa Dage derefter kom

der en Expresse fra Oldenburg og havde Tidende, at Hendes høie Naades Fader, Grev Antoni, var død, og strax maatte drages ned for Trapperne Hestetøiet og Kufferter, ligesom forhen advaret var.

2 December reiste Hans høie Exc. og hun til Oldenburg.

Og som min Herre Greven alt efter Aarenes Tiltagelse blev tilholdt adskillige Exercitier og Øvelser, saa, efter som han var iklædt og havde gjort sin Morgenbøn og havde faaet Frokost, siden studeret, dernæst havde han sine visse Timer om Dagen, saasom 1) Syngemester, 2) Fægtemester, 3) Dandsemester, 4) Sprogmester, 5) Herpukkenmester, 6) Skrivemester, 7) Ridsemester var Jens Hedemark, 8) Fendriksvinger, 9) (denne skulde staa først) Capitain Fridrich Monchgaard under Garden tilfods kom hver Dag til Herren og lærte Herren at exercere med Musket og Piqve, til hvilken Ende Hovmesteren kjøbte og lod gjøre ham et Regiment til Hest og et til Fods af Bly, derudi øved Capitainen ham at exercere først Corporalskaber, siden Compagnier og saa Regimenter, paa alle optænkelige Maader, hvortil og var smaa Messing Stykker som Nøgler med Lavetter og alt Behør. Imidlertid kom der og til os, som var befalet, en af samme Compagni, Capitaine des armes, at lære mig og min Kammerat at exercere med Musket og Piqve, indtil vi vare perfect, saa han undertiden exercerte os og vi Herren igjen, og ved Berømmelse blev han mere animeret. Ligeledes lod Herren os lære at fægte, og vi, min Kammerat og jeg, gik hen paa Fægteskolen, og begyndte vi først at fægte den 20 Dec. 1680. Jeg blev fremdeles ved, men min Kammerat havde ingen Lyst dertil, thi da han havde gaaet der i et halvt Aars Tid, forlod han Fægten og lærte at ride og det paa sin egen Bekostning.

1681.

18 Januar kom Hans høie Excell. igjen fra Oldenburg.

18 April reiste Kongen, Dronningen og H. h. Exc. til Holsteen og Oldenburg. Samme Dag brændte Throndhjem i Norge af.

11 Mai reiste Dronningen og Hendes høie Naade til Cassel.

19 Mai kom Kongen igjen fra Holsteen og Oldenburg.

24 ditto kom Hans høie Excell. igjen derfra.

Samme Dag var Greven, min Herre, hos Hs. kongl. Høihed første Gang.

28 ditto blev min Herre Soldat under Kronprindsens Compagni, hvilket var heel artigt. Kronprindsen var Capitain, Prinds Christian Lieutenant, Grev Reventlow Fændrik, siden var der under Grever, Baroner, Geheimeraad-, General- til Oberstlieutenant-Sønner, smaa og fast alle af en Størrelse, rødklædte med gult Foder under. Deres Musketter smaa Messingpiber, Patrontasker og alt Behør, de exercered heelt net, og hver Løverdag maatte de indfinde sig paa Riddersalen at exercere, de havde og unge Hobois, men af private Folk.

2 Juli kom Hendes høie Naade igjen, og 10 ditto kom Dronningen til Kolding; der var Kongen. (29 Juni reiste Kongen paa en Dag til Kolding).

20 Juli reiste Hs. høie Exc. til Kongen.

24 Juli reiste min Herre Greven til Kronprindsen paa Frederiksborg.

2 August reiste Kongen til Oldenburg for at besee den nye Fæstning Christiansburg.

9 do. kom Kongen igjen til Kjøbenhavn.

27 do. blev min Herre Corporal under bem^{te} Compagni.

19 Sept. reiste Kongen, Dronningen og Prinds Jørgen til Oden (sic), hvor begge Churfyrstinderne med andre Prindser vare.

27 do. kom Kongen og Dronningen, d. 7 Octobr. Enkedronn. og Prinds Jørgen igjen.

Anno 1682.

7 Jan. blev min Herre Sergeant under H. kgl. Høiheds Compagni og indfandt sig med sit Korsgevær iblandt de andre paa Riddersalen under samme Commando.

21 Febr. Formedelst store Klager over Matriculens urigtige Deling ved Jorder og Eiendom, udi Skatternes Udgifter en stor Ulighed, altsaa blev allernaadigst forordnet, at ved Commissarier skulde al Danmarks Jorder og Land opmaales og rigtig taxeres i Udgift.

8 Mai reiste Dronningen og Hendes høie Naade til Holsteen, og den 14 ditto reiste Kongen og Hans høie Excell. til Holsteen, hvor de den 5 Juni til Itzehoe blev besøgt af Churfyrsten og Churfyrstinden af Brandenburg samt Churprindsen og Churprindsesserne.

18 Mai reiste Grevinde Samsøe til Richsdorf udi Holsteen.

15 Juni reiste min Herre til Kronprindsen paa Frederiksborg.

17 kom Dronningen og Hendes høie Naade fra Holsteen hjem.

23 kom Kongen og Hans høie Excell. igjen fra Holsteen.

28 kom Grevinde Samsøe fra Holsteen igjen. Ellers var Enkedronningen og i Holsteen paa den Tid.

14 Juli reiste Kongen og Hans høie Excell. til Holsteen og Oldenburg.

15. blev Dronningen forløst med en Prindsesse, død i Fødselen.

23. kom Kongen igjen, men Hans høie Excell. ikke.

28. reiste Kongen til Kolding, og d. 5 August kom Kongen og Hans høie Excell. fra Kolding.

NB. Saasom det allernaadigst har behaget Hans kgl. Maj., at Greven, min Herre, skal reise udenlands, saa kan jeg ikke antegne noget om det kongl. Huus eller Danmark, men begynder nu at antegne om vores Reise og saa videre hvad paa de Tider og Steder forefalde kan, saalænge Gud behager, hvortil den barmhjertige give denne deilige unge Herre Naade, Lykke, Hilsen og Velsignelse. Og som jeg nu erindrer en dangereux Passage, han var udi Anno 1680 midt om Sommerstid, saasom den unge Herre ikke i det Første skulde mistrøste sig over, at han skulde være for længe fra hans Fru Moder, siden han blev fra Fruentimmeret afsondret og kom under Hovmester og fik Domestiker, blev ham alligevel tilladt at besøge sin Fru Moder to Gange om Ugen, nemlig Søndag og Onsdag Eftermiddag, og saa forblive til Aftensmaaltid og iblandt andet at divertere sig med sine Frøkener Søstre. Nu hændte det sig en Søndags Aften, at han skulde kjøre hjem til Statholders.[1] . . . . .

Nu vil jeg begynde at erindre mig til Antegnelse om Reisens Foretagelse. Først blev Hovmester Borch benaadet at være tillige extraordinair Envoyé i Holland samt Cancelliraad. Hans Søstersøn, Gert Dysseldorp, som før var Staldmester hos Just Høg paa Ambassaden, blev nogen Tid før Herrens Informator og Underhovmester, saa og Erik Madsen Kammertjener, til Reisen blev Pager antagne, Christian Brygmand og Anders Moht, jeg, Christopher og Christian Lakeier, dette var hans Reise Suite.

[Nu omtales den unge Greves Afsked med sin Fader Kongen den 20 August 1682 og den derpaa stedfundne

[1]) Her følger nu en lang Fortælling om, at en Carosse væltede, hvorved Greven nær var druknet i Kanalen.

Reise, der gik over Skjoldenæsholm, Sorø, hvor det gamle Academi blev beseet, Slagelse, Korsør, Nyborg, Haderslev, Flensborg o. s. v. I Rendsborg gjorde Commendanten Elsberg den unge Greve sin Opvartning og viiste ham Fæstningen. Derefter besøgte man Grev Rantzau paa en nærliggende Herregaard Drag; Rantzau viiste sin Gjest „sin skjønne Dyrehave, hvor vi saa hans Bøfler, Dyr og Vildsviin.“ „Denne Grev Rantzau kan jeg ei noksom berømme, hvor stor Ære han viiste min Herre, og vi, som Tjenere vare, blev ei heller forglemt, fik rhinsk Vin at drikke og blev opvartet af hans Lakeier med stor Reverence.“ Derfra til Itzehoe, hvor man tog ind hos Landdrosten Brygmand, hvis Hustru var en Halvsøster af Statholder Guldenlew, og hvis Søn fulgte som Page paa denne Reise. Her mødte ogsaa Geheimeraad og Elephantridder Buchwald til Visit. Derfra til Glückstadt og til Grevskabet Hirtzhorn, som tilhørte Statholder Guldenlew. Videre til det adelige Jomfrukloster Uetersen, hvor en Deel af Damerne spiiste med den unge Greve. 9 Sept. naaede man Hamburg.]

21 Sept. kjørte vi ind i Bremen, hvor Biskopen over hele Stiftet residerer, nemlig Dr. Johan Ernst, som tilforn havde været Professor og Procancellarius til Lund i Skaane, men som Biskopen til Lund, Dr. Peder Winstrup, ei kunde stemme sig med ham, blev han hid forflyttet. Hans Fru Bispinde var Søster til Dr. Christian Foss[1]). Af den Aarsag var jeg hos dem og aflagde min Respect. Magistraten forsømte sig ikke, men, saasnart de fornam min Herres Ankomst, ved deres Deputerede lod aflægge for Herren deres

[1]) Navnet Ernst er urigtigt; hvorimod alle de her fortalte Ting stemme med hvad der vides om Dr. Bernhard Oelreich, se M. L. Stål, Biographiska Underrättelser om Professorer vid Universitetet i Lund. Christianstad 1834. S. 21—24.

Compliment og deres sendte tolv høie Tinkander af Rhinskviin og anden Slags rare Vine samt Confiturer og yndelig Frugt til hans Forfriskelse og tilbød ham et Gjestebud, men det afslog han.

22. udkjørte Herren og besaa i Staden alt det, som var synværdigt, baade Kirken, Volde, Raadhuset med videre, og staar der udenfor Raadhuset den store vidtberømte Roland udi i et høist stort Billede, ligesom i andre keiserlige frie Rigsstæder.

23. reiste vi til Delmenhorst. Commendanten sammesteds kom strax og gjorde Herren sin Opvartning, han vilde havt ham op paa Slottet, men Herren vilde ikke, alene besaa den skjønne Have, og efter han havde spiist i Svanen, reiste vi derfra.

. . . .

30. kom vi til Amsterdam.

2 Octbr. saa vi Løven, Lossen, Tigeren og Hesten med de otte Fødder, hvilken med sin høire Fremfod klamped at betegne, hvad Klokken var, hvormange Retter der var paa et Kortblad, hvormange Gylden i en Ducaton, hvor mange Styver der var i en Gylden eller Skilling, med videre Alt, hvad som var at beskue mærkværdigt. Var i Medfølge af Kongens Consul Hr. Aabo, som strax ved Grevens Ankomst gjorde sin Opvartning. Om Eftermiddagen gik min Herre tilfods med sin hele Suite paa Gaderne til Raadhuset, og som han var af en usigelig deilig Skabning, item af Alder 8¾ Aar, havde en rød Skarlagens baldyret Kjol, Kaarde med Diamanter besat, Allongeparyk med videre, blev der et grueligt Tilløb fra alle Gader og Stræder, som anstødte til Torvet, af gemene Pøbel i mange hundrede Tal i et Øieblik, saa vi neppe kunde komme over Torvet til Raadhuset. Iblandt andet med stor Forundring spurgte de os som Domestiker: „. . . . . watt

is datt vor een moyd Herre?“ Jeg, som tilforn sammesteds Sproget var bevant, svarede: „Datt is der jonge Konig van Island.“ . . . . . Imidlertid sendte Mons. Aabo Bud hjem efter sin Caros, som min Herre derfra førte, paa det han af dette uvittige Folk ikke skulde blive incommoderet, derfra til Comedien.

. . . .

. . . .

Envoyé Borch var af Begyndelsen Herrens første Hovmester og fremdeles hans Overmester, og var derfor denne fromme Herres første Udenlandsreise Aarsag, at han blev Cancelli Raad og extraordinair Envoyé til den Hag udi Holland.

. . . .

. . . .

5 Nov. reiste vi alle fra Leyden til Haag.

Anno 1683.

10 Januar (ny Stil, som herefter af mig skal bruges) var min Herre den første Gang paa Slottet fra Kl. 7 til 9 og aflagde sin Visite hos Prindsen af Oranien og siden hos hans Gemal, Prindsesse Maria, som var Jacobs, Hertugen af Yorks, Datter eller at sige Kong Carl den 2den Broderdatter. Hun var en meget deilig Prindsesse.

. . . .

. . . .

Denne Prinds, naar han ordinair spised til Middags, var hverken Prindsessen eller noget Fruentimmer tilbords med hannem, alene store Herrer. Da var Tractementerne af mange fransøske Retter, og, som han havde sit eget deilige sorte Haar, sad han med sin Hat paa, og alle de, som vare tilbords med ham, ligesaa, og naar de drak Sundheder, maatte Ingen tage sin Hat af, alene bukked og med flad

Haand trykte paa Hatskyggen. Af Statur var han en middelmaadig Herre, havde en stor puklet Næse. Var en brav Krigshelt, men meest ulykkelig; dog havde han paa det sidste alle Kongen af Frankrigs Praktiker opnaaet, at han vidste dem vel at forebygge. Om Aftenen spised han med sin Prindsesse, og da havde aldrig mere end tre Retter Mad, men hvad Slags det var, fik Ingen at see mellem Kjøkkenet og Gemakket.

Min Herre, som var meget deilig og viste sin Cour à la mode og derfor meget vel lidt af Damerne, maatte meest hver Aften spille Basset med Prindsessen og de andre Damer, saalænge til Maden blev opbaaren; da blev Spillet ophævet, og Enhver gjorde sin Reverence og kjørte hjem til sit.

. . . .

. . . .

Imidlertid kom her mange høie Herrer til Haag fra England, som havde geleidet Prinds Jørgen fra Danmark til England i Juli Maaned, hvor hans Bilager skulde holdes med Duc de Yorks anden Datter ved Navn Anna. Og var de samme Grev Ahlefeldt, Godske von Buchwald, Envoyé Magnus Scheel, von Stöcken. 22 August var min Herre til Gjest hos dem tilligemed Envoyéen [1]) i Kaisers Hof. Siden blev min Herre og de tractered hos den franske Ambassadeur og den engelske Envoyé. Siden reiste de herfra og til Danmark igjen. I October anretted den engelske Envoyé et Bal for Prindsessen, hvor min Herre og iligemaade indfandt sig. I November var min Herre til Gjest hos en af Staterne Opdam. Men Envoyé Borch kom der ikke, thi han begyndte da sin Undergang paa Unaadens Trappe at betragte. . . . . .

[1]) Borch.

Endskjønt det var heel koldt, havde jeg mit for mig og oversatte to smaa tydske Bøger ud paa Dansk til mig selv, og som der var ingen Skorsteen i det Kammer, fordi jeg vilde være alene, medens jeg skrev et Kvarteer eller et halvt, maatte jeg hvert Øieblik blæse og tø Pennen op, og det fortrød jeg ikke paa. . . . .
. . . .
. . . .

Nu kommer jeg til vores Envoyés Huusholdning. Han fik af Kongen om Aaret 6000 Rigsd. og en Slomp, men det forslog intet, thi hans unyttige Ødselhed er stor at beskrive tilligemed hans fordristelige Negligence udi hans magtpaaliggende Charge, det de noksom vel vidste i Danmark, som vel Endeel skrev om, foruden hvad de Herrer, her var, kunde relatere det mærkværdigste. [1]) . . . .
. . . .
. . . .

Det heder: du skal ikke fordriste dig formeget paa Herregunst, hvorover oftbemeldte Cancelliraad, Envoyé og min Herres Overhovmester Jørgen Borch blev casseret fra sin Charge, høie Dignitet og Værdighed for disse forberørte og mange andre Mishandlinger og store unyttige Penge Ødselheder. Hvorfor og Kongen hidsendte en Anden, som og ankom her til Haag sidst paa Aaret, Baron Jens Juel og Baron Frederik Krag, den første som Ambassadeur anlangende

---

[1]) Vi forbigaa her Borchs Synderegister, der af Skaanlund udførlig fortælles i ti Poster; samtlige angaa hans store Ødselhed og Dovenskab. Han leiede Huse, Haver o. s. v. i Mængde, holdt en Hob Tjenestefolk og Lakeier med kostbart Liberi, samt to Copiister, „der spadserede mere, end de skrev, thi de havde eller fik Intet at gjøre“; der kunde gaa flere Uger mellem hvert Brev, Borch skrev til Kjøbenhavn, uagtet der paa den Tid tegnede til nye Krigsuroligheder o. s. v.

de vigtigste Affaires, den anden at betræde Envoyé Borchs Charge igjen. Borch var ikke heller den, at han nogen Tid tractered nogen af de forbenævnte Herrer fra Danmark, da de vare her.

Ellers den ganske Tid, vi vare her, anlagde min Herre Greven sin Tid, ligesom i Kjøbenhavn, med adskillige Exercitier. Om Formiddagen besøgte og undertiden det her anrettede adelige Academie, men om Eftermiddagen anlagde han sin Besøgelse hos de fornemste Damer her i Staden og om Aftenen med Kortenspil hos Prindsessen eller og paa Comedien, som og Prindsen og Prindsessen ordinair var. Gav jeg Agt, at det var heel sjelden, at Prindsen saa paa Comediantspillerne (men hun vel), alene han sad paa Logen og vendte Ryggen til den og Ansigtet til Anskuerne.

Vores allernaadigste Konges Forsæt var, at min Herre skulde nu til Foraaret reist herfra og over til England og andre Steder, førend vi kom hjem til Danmark igjen, men formedelst den store Forandring, som Envoyé Borch foraarsaged, mislinged det.

Anno 1684.

17 Febr. gammel Stil, (som nu herefter af mig skal bruges), kom Secretaire Mons. Johan Didrichsen hid fra Kjøbenhavn at afhente og geleide min Herre her fra Holland og til Danmark igjen. . . .

9 Marts tog min Herre Afsked med Prindsessen Maria, saasom Prindsen af Oranien var reist til Breda. . . . .

. . . .

31 Marts kom min Herre til Zwolle. Vi var i de Tanker, at . . . .[1]) Løvendal, Halvbroder til Valdemar

[1]) Aabent Rum i Haandskriftet. Foruden den fra den store nordiske Krigs Historie noksom bekjendte Baron Valdemar Løvendal

Løvendal, skulde have været med, men han kom ikke, førend vi var i Hamburg. Han var Hans høie Excellence Statholder Ulrik Frederik Guldenlews Søn, det høire Øie havde han i sin Ungdom af Uforsigtighed udskudt paa sig selv. Han var en høi, real Cavalier, større end Valdemar, tjente Hollænderne for Sø Capitain, havde været ofte i Ostindien, Vestindien, Spanien og andre Steder, men han maatte ikke for høimagtpaaliggende Aarsager komme til Danmark. Aarsagen tør jeg ikke betro min Pen. Han opvarted min Herre nogle Gange, mens vi var i Amsterdam, siden i Hamburg.

Envoyé Borch strax efter eller i min Herres Bortreise entviged han hemmelig en anden Vei fra Haag uden nogen Tagen Afsked med Nogen formedelst den store Gjeld og kongl. Unaade, han stod udi, og saa vi ham ikke førend langt omsider i Kjøbenhavn.

. . . .

. . . .

4 April reiste vi til Oldenburg, hvor da Commendanten ankom og aflagde sin Compliment for min Herre, og strax derpaa beskikkede han Vagt for min Herres Logement.[1])

. . . .

. . . .

---

havde U. F. Gyldenløve ogsaa en Søn Carl Løvendal, om hvis Levnet man kun har liden Kundskab. I det af N. Jonge udgivne Skrift: „Den Danske Vice-Admiral Just Juels Liv og Levnets-Beskrivelse," Kbh. 1755, S. 40—41 fortælles, hvorledes Just Juel (en Søstersøn af Vicestatholder Just Høg) i Forening med den siden navnkundige Nordmand Ivar Huitfeldt til Throndstad i 1687 tjente som Adelsborser paa den hollandske Flaade i Forening med „deres fattige Ven og Kammerat Baron Løvendahl", hvem de understøttede med Penge i hans Nød. Om den „falske" Løvendal, der senere omtales af Skaanlund, vides endnu mindre.

[1]) I Oldenburg saa Greven det bekjendte Horn, hvortil knytter sig det samme Sagn, som til mange lignende i Norge, og som nu findes i Kjøbenhavn. Sagnet fortælles udførligt af Skaanlund.

8 April kom vi til Altona og logered til Præsidentens. Den 9de kom den Ridder af Elephanten og Prior for Uetersen Kloster Godske von Buchwald fra Hamburg til Altona at geleide og indhente min Herre ind i Hamburg, hvor Hans høie Excellence Hr. Statholder Guldenlew var for at geleide min Herre til Danmark, men han var syg af Podagra.

Imedens vi var i Hamburg, forlysted min Herre, Greven, sig nogle Gange paa Operaen, hvor og Fyrsten af Holsteen, Christian Albrecht, med sin Fyrstinde, Kongens Søster Frederica Amalia, med deres begge Sønner. Oxejagter og andre Forlystelser ansaa min Herre med.

Den rette Løvendal kom strax efter os hid til Hamburg for at tale med sin Hr. Fader, Statholder Guldenlew, og kort førend vi kom hid, havde den falske Løvendal[1]) været her i Hamburg, men som der falder mig om hannem at skrive, hvad Bedrifter han hidtil har begaaet, vil jeg lade det bero, indtil jeg faar samlet noget mere, og hvad Ende det vil faa med hannem.

19 April reiste vi fra Hamburg og kunde ikke opbie Statholder Guldenlews Opkomst fra hans Svaghed.

. . . .

. . . .

24 April havde jeg om Aftenen faaet Ordre at reise om Morgenen fra Odense til Nyborg der at bestille en Smakke for Herren og hele Suiten over til Korsør. Da Herren havde spiist om Aftenen i Odense, gik jeg ind til de andre, hvor vi skulde spise, og sagde til de andre, hvad Ordre jeg havde faaet, og derhos: „Det var brav, nu skal jeg imorgen see og tale med den falske Løvendal, som sidder fast til Nyborg,“

---

[1]) Altsaa en Bedrager, der udgav sig for at være en Søn af U. F. Gyldenløve.

hvilken var ertapped og didført. „O," sagde Moth[1]) (en af Pagerne), „lav det saa, at jeg kommer med, thi jeg har stor Lyst at see ham." Jeg sagde: „Det kan vel skee." Saa gik jeg ind til Herren og Hovmesteren og sagde: „Vognleien er det samme, jeg kunde for Menage tage en af Pagerne og en Kuffert eller noget med til Nyborg." Derpaa fik jeg Ja til Svar. Om Morgenen Kl. 6½ kjørte vi tvende til Nyborg, kom der Kl. 10, bestilte Smakken og Middag for min Herre hos Postmester Cæsar Kok. Imidlertid gik vi hen til den Gaard, hvor den falske Løvendal var vel med Vagt forvaret, og der vi kom did og lod os anmelde hos ham, fik vi til Gjensvar fra ham, at han laa og var ei vel tilpas, hvorfor vi gik vor Vei igjen. Men der vi var komne et Par hundrede Skridt derfra, kom to af Skildvagten løbendes efter os og bad os at ville komme tilbage igjen, thi Baronen forlanger at tale med os. Vi vendte om og kom did, han havde udenfor Døren en Hoben Soldater, som holdt stærk Vagt over ham, to Underofficerer stod nede for Trappen til Opgangen med et Par ladte Pistoler ved Bæltet. Der var ikkun een Dør paa hans Kammer, der var ogsaa to Underofficerer inde hos med ligedan skarp Gevær. Og da vi kom ind der, bad han dem gaa udenfor Døren, som de og gjorde. Hans Sengested stod ved den høire Haand af Døren med grønne Sparlagen for, og i Vinduen var Jernsprinkel og vel forvaret. Der saa vi hans blide Ansigt og hilsed ham, han bukked igjen. Han skulde være omtrent 22 ad 23 Aar, liden af Statur, gik frem og tilbage og spadsered udi en blommet Silkeslaaprok, havde en hvid Paryk med sorte virrede Baand udi. Saa begyndte han at tiltale os om min Herres Reise, hvorvidt vi var komne med den. Han taled

[1]) Udentvivl et Sødskendebarn af Greven.

godt Fransøsk og Høitydsk til os, som en Indfød, og han fik Svar igjen i samme Sprog. Endelig begyndte han at fortælle os om sin store Herkomst og Extraction, som vared fast en Times Tid, og fortalte, hvor uskyldig han var kommen i denne fortrydelige Anholdelse, men det skulde dog faa en reputeerlig Udgang. Jeg var fortvivlet over hans runddristige (sic) Tale og derfor endnu ikke vil melde noget om samme, førend man faar videre spørge og høre hans Væsen, og hvad Udgang det vil faa med ham. Ellers fortalte han alle sine Reiser med Liv og Levnet, og naar han stod for os og talte, blinked han altid med sit høire Øie, som han havde taget Plasteret af i Vognen, siden han blev paagreben. Og som hans Discours vared forlænge, tog vi Afsked. Da bad han os, at vi vilde bede Mons. Didrichsen, at han vilde komme til ham, naar han kjørte ned til Stranden. Jeg annoterte strax til min egen Underretning, hvad jeg saa og hørte af ham, efter jeg var kommen i Logementet, hvilket var høiformastelige Ting. Efterat Alting var bestilt, kom min Herre og alle de andre, og imidlertid de spised, fortalte jeg min Herre, at jeg havde været hos ham, men ikke det Grove, item den Hilsen til Didrichsen fra ham, hvorpaa han svared: „Gid Djevelen besøge ham, den Skjelm.“ Ellers Alle i Byen kalded og titulered ham Baron. . . . . . .

. . . .

. . . .

26 April. Reiste vi fra Roskild og kom til Kjøbenhavn. Vi logered endnu, som før, hos Hans høie Excell. Hr. Statholder Guldenlew, hvor min Herre forefandt sin Broder Ulrik Christian Guldenlew, lod sig betjene med Logement udi samme Palais. . . . . .

5 Mai blev gjort et stort Gjestebud af Kongen i Rosen-

borg, hvor Kongen gjorde Efterskrevne til Riddere af Dannebrog.[1]) . . . .

8 Mai blev gjort et stort Gjestebud hos Enkedronningen. 9. reiste Kongen til Holsteen. 12. reiste Grevinde Samsøe til Holsteen. 21. reiste Dronningen til Holsteen. 26. døde Hans høie Excell. Statholder Guldenlews Datter, som var forlovet med Ulrik Christian Guldenlew. Samme Dag kom Hs. høie Excell. Statholder Guldenlew tilbage fra Hamburg igjen efter sin langvarige Svaghed.

Efter Statholder Guldenlew nu var hjemkommen, kom der et Fartøi fra Nyborg hid til Kjøbenhavn med den falske Løvendal, og blev han da vel forvaret og ført udi Stokhuset. Overborde hørte jeg hver Dag nye Historier om ham. Iblandt andet sagde Statholderen, han maatte gjerne vide, hvorledes han saa ud. Da saa min Herre sig om efter mig og sagde: „Han har seet og talt med ham.“ Da maatte jeg forklare hans Statur med en Lignelse paa en anden, men aldrig turde jeg nævne, hvad han i Nyborg for mig havde forklaret, thi det træffed store Personer. Jeg annoterte Alt, hvad jeg idelig hørte om ham, enten der taltes Fransk eller Tydsk. Han fik og Besøgelse af von Osten og Hartmann i Stokhuset, men dem . . . regled han elendig af.

18 Juni var Greven og den unge Reventlow ved St. Helenæ Kilde.

20. var begge Prindserne, min Herre og Hans høie Excell. ude paa en liden Lystgaard en Miil fra Frederiksborg, tilhørte Anse Nansen, og bleve der af hannem tractered.

8 Juli døde min Herres yngste Søster.

9 August kom Grevinde Samsøe fra Holsteen igjen. 12.

---

[1]) Der opregnes 22 Riddere.

kom Kongen og Dronningen og Statholder Guldenlew fra Holsteen.

September. Bleve begge min Herres døde Frøkener Søstre begravne, den ældste var født 1675 og døde 18 August 1684, den yngste var født 1682 og døde 8 Juli 1684. Den 25 Sept. døde Grevinde Samsøes Moder, Fru Kirsten Doctor Moths.

26 Sept. var den kostelige Masquerade i Gyldenlund.

I dette Aar blev den falske Løvendalført tilskibs ad Throndhjem og sat i Forvar paa det Kastel Munkholmen, der Schumakerus sidder.

26 December havde Frøken Charlotte Altenburg, Grev Antonis Datter, Bryllup med Oberste Christopher Bjelke udi Statholder Guldenlews Palais, hvor Kongen, Dronningen og meget Herskab havde deres Forlystelse til Kl. 3 om Morgenen.

Anno 1685.

6 Januar var Grevinde Samsøe her udi et kosteligt Bal, som Statholder Guldenlew havde anrettet.

4 Febr. var min Herre og hans Broder første Gang oppe paa Slottet og gjorde deres Opvartning hos Dronningen, den anden Uge dernæst var hans Søster deroppe og gjorde det samme, vel imodtagen.

20 Febr. døde Enkedronningen Sophia Amalia.

1 April gjorde Hans Majestæt en fire Dages Reise til Lolland og Falster.

19 Mai reiste Kongen fra Kjøbenhavn for at besøge Norge og blev ledsaget af Hr. Statholder Guldenlew, Grev Reventlow, Baron Jens Juel, General Rumohr, Oberrentemester Brandt, Oberceremonimester Gersdorf, Obersecretair Moth, Oberkammerjunker Knuth, Etatsraad Jessen, Etatsraad Harboe, Generaladjutant von Osten, Oberst Bjelke, Kammerjunker

Krag, Kammerjunker Hahn, Kgl. Livmedicus Kammerraad Hjort.[1] . . . .

. . . .

. . . .

24 Juli kom Kongen igjen lykkelig til Kjøbenhavn, efter han udi 9 Uger og 3 Dage havde reist over 600 Mile.

NB. Samme Aarsdag derefter lod Kongen anstalte et stort Gjestebud, til hvilket han havde ladet didkalde Hr. Statholder Guldenlew og de fornemste Herrer, som havde været med udi hans Reise Suite udi Norge, samt endeel af de fornemste Herrer, som den Tid var bleven hjemme, hvor da Kongen lod fremkalde og iskjænke en stor og ny Guld Pokal af Vegt 4000 Ducater, af Kongen selv inventeret. Ovenpaa Laaget stod en Fama med en Trompet, at gjøre kundbar Kongens store Fornøielse, oven omkring Dækkelet stod Kongens Ciffer, de tre danske Løver, den Norske Løve og de tre Kroner, imellem disse fire Ting stod Frederikshald, Agershuus, Kongsvinger og Frederikstad. Alt dette var støbt, inden i Dækkelet var blaa Emaillering, med sorte Bogstaver var af Biskop Kingo gjort efterskrevne Vers:

Saa kneiser med de himmelhøie Fjelde,
Ud af hvis Afgrunds Bug Guld og Sølvaarer vælde,
Hav, Elve, Skov, Bergfisk, Fugle, Frugt og Fæ,
Ja Kjøbmands Handel gror af Gran og Fyrretræ.
Hvor ei Naturen Dig har given Kampe Volde
Din væbnet Løve der med Skandse Klo vil holde
Og gjøre sikker Værn, dog est Du fastest, hvor
Du fandt Kong Christian den Femtes Fodespor.

---

[1]) Nogle Notitser om denne Kongens Norgesreise forbigaaes, da de intet Nyt meddele.

Syv Uger, Dage tre han reiste Dig tilende
Og lod sin Naade, Flid og Omhu for Dig kjende.
Mens Laurvigen har Vand og Dovrefjeld kan staae,
Skal derfor Kongens Navn og Roes om Verden gaae.

Uden om Pocalen i sig selv iligemaade støbt stod Throndhjem, Bergen, Christiansand, Christiansfjeld, Mansø (sic), Gilleraasen og Rønbo Bakke. Denne samme Pocal staar paa et Figentræ, om hvilket den norske Løve med sin kronede Hellebard; Pocalens Fod er som et Bergverk med sine Arbeidere, ligesaa betegnes der Agerø, Næs, Basmo og Skagnæs, men Ingen gav Agt paa, hvad der stod omkring Kanten af Foden, thi det var heel smaat. Da de nu alle havde drukket deraf, spurgte Kongen, om de alle havde betragtet og læst, hvad derpaa stod. De svared alle ja. „Nei ingenlunde," sagde Kongen. Da viste Kongen Statholder Guldenlew, hvad om Randen stod paa Foden, hvilket var saaledes: Kong Christian den Femte foræred denne Velkom til sin Statholder og General Felt Marschal Ulrich Friderich Guldenlew for den gode Fornøielse, Kongen fandt for sig udi Norge 1685. Da nu Guldenlew havde læst dette og gjort sin dybe Reverents, lod han strax skjænke Pocalen fuld og drak paanyt Kongens Skaal, hvilket alle de andre maatte gjøre ham efter. Der gik udi mere end en Halvkande Viin. Den var forsynet med et forgyldt Futteral, og Jørgen Pedersen, som var Guldenlews Taffeldækker, havde den tilligemed Sølvtaffelet i sin Bevaring. Den kom sjelden frem, uden der var store Fremmede eller Ambassadeurs, ellers drak jeg mangen Gang af den, naar vi kunde være for os selv. NB. Gjestebudet skede i Gyldenlund.

14 November Kl. 12 om Natten var en stor Ildebrand i Badstustræde.

10 Decbr. var første Gang Bal paa Slottet efter (Enke)-Dronningens Død, udi hvilket Bal min Herre og hans Søster Christiane var og dandsed med Kongen, Dronningen og Prindserne, og det var den første Gang, de dandsed med Herskabet paa Slottet.

17 Decbr. gjorde Grevinde Samsøe et kosteligt Bal. 21 Decbr. gjorde Statholder Guldenlew et herligt Bal, udi hvilket Kongen, Dronningen, Prindserne vare tilligemed de Fornemste, deslige har jeg endnu ikke seet saa skjønt.

Anno 1686.

1 Januar. Til Nytaarsgave blev min Herre Christian Guldenlew Kammerherre og Generalpostmester over Danmark.

13 Jan. blev Frøken Ulrica Antonetta født.

4 Feb. blev Kongen tractered her af Statholder Guldenlew, og var det den første Gang, at min Herre, Grev Christian, og hans Broder, Ulrik Christian Guldenlew, spiste med Kongen.

14 Marts blev den franske Ambassadeur, Marquis de Chivernis, indført her i Kjøbenhavn fra Papegøistangen, hvor et Telt var opslagen. Han havde ni af Kongens Carosser med sex Heste for og fjorten Carosser af Ministrenes, og selv havde han tre Carosser, hvilke kjørte næst Kongens, siden de tre Guldenlew'ers, de to unge havde Rangen for Statholderens; Marcus Gjøe og Oberceremonimester Gerstorf sad hos ham, de førte ham ind i Mette Rudes Gaard i Høibrostrædet, der blev han ei alene herlig tracteret i tre Dage, men endog opvartet af den kongl. Hofstat og Liberi.

17 Marts blev han af Baron Juel ført op paa Slottet, fik først Audience af Kongen, siden Dronningen og Prindserne. 22. var han hos min Herre, Christian Guldenlew, med sex Heste.

23 Marts reiste Kongen til Nykjøbing og kom igjen 27.

21 April afbrændte i Christiania 108 Huse, Kirken og Skolen.

19 Mai reiste Kongen til Møen, 21. kom han igjen.

1 Juli reiste Kongen gjennem Oldeslohe og Pløen til Gottorp, hvor Dronningen den 5. ankom. 19. reiste Grevinde Samsøe til Holsteen.

7 Juli døde Gros Canceller Grev Frederik Ahlefeldt.

14 Juli kom Churfyrstinderne med deres fyrstelige Følge til Slesvig, nemlig Anna Sophia, Churfyrstinde til Sachsen, Vilhelmina Ernesta, Churfyrstinde til Pfals Heidelberg, Churprinds til Sachsen Johan Georg, hans Broder Prinds Frederik August.[1])

19 Juli kom Geheimeraad Liliencron ind i Hamburg. Til dette Anslag, at Hamburg skulde paa en lettere Maade vindes, havde Dr. Simon Paulis Søn Johan Jacob Pauli (hvilken havde været Legationssecretair hos Grev Antoni paa den store Nimwegiske Ambassade) — denne Pauli havde for bedre Leilighed' Skyld sit Logement hos en Enke i Hamburg og imidlertid holdt hemmelig Correspondance med Nogle ved Skrifter imellem og mundtlig om Natten.[2]) Han havde gjort dem store Løfter, at Kongen skulde gjøre dem til store Mænd og videre Belønning. Derpaa blev sluttet en vis Nat, at Nøglerne til Porten skulde være ved Anstalt, at de skulde aabnes. Nu kom ditto Pauli igjen, og jeg tilligemed mange Andre, der kjendte ham, saa ham paa Gottorps Slot, da han gik til Kongen. Mens hans Anslag van-

[1]) Danmarks senere Allierede mod Carl XII, Kong August af Polen, Christian V.s Søstersøn.

[2]) Kongen af Danmark paastod paa Holsteens Vegne Lenshøihed over Hamburg. Se forøvrigt om disse Begivenheder Gallois, Gesch. d. Stadt Hamburg, 2, 36 fgg., og Clemens, Hamb. Chronik, 418 fgg. „Snedker og Jastrup“ er Unøiagtighed for Snitger og Jastram.

lyktes, idet at nogle havde mærkelig Mistanke om ham, hvad han skulde ligge i Hamburg efter saa længe, hvorfor de forføied sig til denne Enke og fristed og udforsked af hende, om hun ikke vidste, hvad hans Handtering var. Hun undskyldte sig og sagde, han havde det Skab tillaans til sit Tøi, hvilket de brød og fandt Breve, som han havde forglemt; var saa tilstrækkelig, at Snedker, Jastrup og N. bleve halshugne.

1683, da Kongen af Frankrig havde forjaget alle Hugenotterne af sit Rige, som ikke vilde antage den catholske Religion, flygted de hen, hvor den calvinske Religion fanddtes. En Deel begav sig til Kjøbenhavn, formedelst Dronningen, Charlotta Amalia, var reformert. Deriblandt var en fransk General, Greve Roy. Denne paa sin Reise besøgte min Herre udi Haag i Holland, da vi var der. Men, der han kom til Kjøbenhavn, blev han antagen til at være Feltmarschal og gjort til Ridder af Elephanten og trængte mange Penge. Nu gaves Leilighed ved denne Handel om Hamburg at blive af med ham igjen. Da han nu gjorde sin Opvartning hos Kongen paa Gottorp Slot, gav Kongen sit Anslag tilkjende, og at han vilde have endnu en Feltmarschal til ham, enten Hertugen af Pløen eller Statholder Guldenlew, hvortil han underdanigst svarede, han har før været en gammel Feltmarschal, nu var det venteligt, at ingen af dem kunde tillade ham Præference udi Commando Sager, ikke heller kunde han antage deres Befalinger. Han antog sin Dimission, som og skede. Ikke destomindre holdt han sig til Hove, som ordinair, og Guldenlew blev Chef for Armeen.

26 Juli kom Grevinde Samsøe til Slesvig. 28. var min Herre paa Gottorp Slot og aflagde sin Visite hos Churfyrst-

inderne og Prindserne af Sachsen, Hertug Ernst Günther af Sønderborg, Hertugen af Pløen, Prindsen af Sachsen.

. . . .

. . . .

17 August fik Grev Roy sin Afsked.

18. reiste Statholderen til Armeen, 19. Kongen iligemaade derhen.

21. var der nogle kongelige Soldater uden Gevær, som omstripped udi Husene udenfor Hamburg, blev paa de samme kanoneret af Staden ei alene, men endogsaa paagrebne som Fanger ført ind i Staden. Formedelst saadan Fordristelse af Hamburgerne med Skyden og Fangetagelse, som de ikke vilde lade dem blive extradered, begyndte man da om Natten paa kongl. Side paa Stjerne Skandsen og Altona Port at approchere med Batterier samt Kjedler for Mørslerne at forfærdige.

24 August er Stjerne Skandsen bombarderet.

25. gjorde Hamburgerne et Udfald med 2600 Mand til Hest og Fods, hvilke af General Lieutenant Dumenil og General Major Cormalion (bleve) jaget tilbage og til Stadsporten forfulgte.

26. paa mange Potentaters Intervention bevilges en Stilstand, som og paa den Hamburgske Magistrats underdanigste skriftlig Ansøgning efter hinanden ogsaa til dette Værks Slutning blev prolongeret.

23 Sept. bekom Churprindsen af Sachsen Elephantorden, 24. bekom Broderen, Prinds Frederik August, ligeledes; samme Dag blev holden en kostbar Caroussel, som endte sig med et deiligt Fyrværk, Kongen og Churprindsen imod hinanden, Prinds Frederik August og Statholder Guldenlew, men denne sidste, endskjønt han var den andens Mester derudi, saa gjorde han af Forsæt adskillige Fau-

ter, saa den Anden kunde faa den Priis, som opsat var. De andre Caroussel Herrer er vidtløftigt at opregne samt den Lystigheds mange Afdelinger. Dronningen, Churfyrstinderne og Damerne stode paa en Altan tvertudenfor Ringpyramiden. Der tvertudfor stod gamle Prindser og Herrer samt unge Herrer, som ikke var bekvem til saadan Exercitie, paa den anden Altan, der skrev op, hvad hver træffed, og hver Gang gik Herpukker og Trompeter, Livkarlen passed paa Ringen at isætte. Paa denne Ridebane indslap alle Liberier at gjøre Tjeneste med Lancetter, Cheveliner at imodtage med videre. 3 Beridere maatte gjøre deres Exercitie med to spanske Heste og en Springer; denne sidste havde et fast utaaleligt Arbeide.

27 Sept. forlysted sig Dronningen, Churfyrstinderne og alle Damerne med Ringrending paa forgyldte Triumphvogne fra Slots Spiren over Slottet og Gravene og ned paa Rideban Jorden fæsted stiv (sic). Der var en Italiener, som gik op paa Taarnet og lagde sig paa Bugen paa Rebet, strakte ud fra sig Hænder og Fødder og lod sig glide ned til Jorden. Ved Enden paa Jorden laa der et Bolster; der stod Vagt derved at tage imod ham. Han havde et Brystsstykke af Pundtlæder, saa han paa ingen Deel skulde faa Skade.

28. reiste den franske Greve Roy fra Hove. Samme Aften var der Bal hos Statholder Guldenlew. 29. var der Masquerade paa Gottorp Slot, og min Herre var klædt udi norsk Bondedragt. Der var i værende Tid saamegen Forlystelse daglig, at det vilde falde vidtløftig at beskrive. 30. reiste Churfyrstinderne og Churprindserne fra Gottorp, og Statholder Guldenlew geleided dem til Hamburg. 31. kom Kongen til Itzehoe og mødte dette fremmede Herskab igjen der, de reiste derfra ad Pinneberg og Kongen til Glückstadt og hjem.

1 Oct. reiste Dronningen fra Gotterp ad Kjøbenhavn. 4. kom Kongen til Kjøbenhavn. 5. kom Statholder Guldenlew igjen. 8. reiste min Herre fra Slesvig.

23 October paa adskillige Puissancers indstændige Begjæring har Hans Maj. efter foregaaende Staden Hamburgs Submission bevilget dette Hamburgske Væsen til at forblive ved den Pinnebergske Reces 1679. Til denne Hændelses Eftertanke udkom en Medaille for Lyset, paa den ene Side stod det Hamburgske Vaaben; et Neldeblad paa deres Mynt betegned, at Staden i forrige Tider var en Dependence af Holsteen, derhos stod Ingrati recepti 1686. Paa den anden Side Stadens Trudsel med Bomber, omkring Randen P. P. etc.[1]): Propter preces plurium principum pacem petentium petulantibus poenam praepetem pristinae pervicacitatis paventibus pius pater patriae praesens protinus pepercit.

8 Nov. Kl. 9 om Aftenen havde min Herres Søster Frøken Christiana sin Vielse med Grev Ahlefeldt udi sin Moders Huus. De vare begge heel kostelig klædte, saavelsom alle de Store, som der var, dog hverken Spisning, Spil eller Dands, men der Vielsen var skeet af Dr. Lassenius, da kjørte Brudgommen hjem i Kallebo, og Grev Reventlow sad hos ham; lidet derefter kjørte Bruden did med, og hun sad over sin Moder. Min Herre og Statholder Guldenlew sad hos i samme Caros, siden kjørte alle de andre efter, og da de komme der, bleve de alle der en halv Times Tid, saa kjørte hver hjem til sit. 9 Nov. bleve de begge budne til Gjest af Dronningen, og spiste de med Kongen og Dronningen. 1 Dec. bleve de tracteret af Statholder Guldenlew. 13 Dec. havde Fr. Beata Ingeborg Moth Bryllup med Landsdommer Parsberg.

---

1) P. atten Gange.

1687.

21 Febr. blev Prinds Vilhelm født.

15 Marts blev to Soldater halshuggen, for de vanhelliged en Hostie.

19 Mai arrivered Kongen lykkelig til Kjøbenhavn efter en stor udstaaende Storm, der han havde taget i Øiesyn den nybygte Fæstning Christiansø ved Borringholm. (4 Mai reiste han did, var reist gjennem Falster, Møen og Lolland, det var Modvind og Storm, som opholdt ham). 2. strax efter hans Hjemkomst blev han syg af en Feber, hvilket var Aarsag, at Kongen ikke kunde reise ud til Holsteen, at tage imod Prinds Jørgen, men Statholder Guldenløw reiste til Glückstadt at tage imod ham d. 8 Juni. 13 Juni kjørte Kongen ud første Gang efter sin Svaghed. 17. reiste Kongen, 18. Dronningen til Frederiksborg at forvente Prinds Jørgen. 22. kom Prinds Jørgen til Glückstadt. 27. kom han til Skjoldenæsholm i Sjelland, Guldenløws Gaard. 28. blev han imodtagen glædelig til Frederiksborg. 4 Juli kom han til Kjøbenhavn. 9. kom Statholder Guldenløw fra Holsteen, Aarsagen var hans Sygdom; der Prindsen kom til Glückstadt, maatte de bære ham ned til Vandet for at tage imod Prindsen.

19 Juli kjørte Hendes høie Naade Christiana Guldenløw ud efter hendes langvarige Svaghed.

25 Juli skede Svanejagten; samme Dag om Aftenen klædte alt Herskabet sig udi Amager Bønder Klæder, og Kongen tractered udi Amalienborg, og var dette første Gang, at min Herre spised med Kongen og Dronningen.

29 Juli skede den kostelige Masquerade udi den regjerende Dronnings Have, og var dengang min Herre klædt som en Grenadeer og prydet med Juveler for mange tusinde Rigsdaler.

31. gjorde Statholder et overmaade kosteligt Bal hos sig, hvis Lige jeg endnu ikke haver seet. Det ganske kongl. Huus var der med alle de Fornemste. Efter Spisning var Dands og Lystighed, som vared langt over Midnat. Dandsen holdtes oppe paa den store Gallerisal, hvilken var prydet med tre Glaskroner og derudi Mængde af tændte Voxlys, ligeledes udi Vægpladerne var otte store forgyldte Speile, som gav Gjenskin fra sig, saa det var lyst ligesom om Dagen, oppe imod Galleriet stod Instrumentisterne og mange bevilgede Anskuere. Paa begge Ender af denne Sal var to Gemakker; paa den ene Ende var de prydet, det ene med Sølvtaffelet og mere rart, det andet med rare Glas, og de Lys, som vare derinde, kunde ingen Drømmer sige det. Mellem disse to Gemakker var der et grønt som Pommerants Huus, var mørkt, derudi var et Vandspring trukket fra Canalen gjennem de underste Gemakker og der op; der var en Invention, at Vandet gik ned igjen uden at væde Gulvet. Paa den anden Ende var iligemaade to Gemakker, hvor de kunde have anden Fornøielse, der var ei heller nogen Lys Fattelse, saa der var vel gaaen til den Nat nogle hundred Voxlys, hvilket var en stor Bekostning for et Maaltids Skyld.

3 August tog Prinds Jørgen til Frederiksborg sin Afsked ad England, og Statholder Guldenlew geleided ham til Glückstadt. . . . .

28 August gav Kongen den Moskovitiske Gesandt Audience . . . .

19 Sept. reiste Kongen og Statholderen til Holsteen, men Dronningen og Hendes høie Naade[1]) til Skjoldenæsholm

[1]) Grevinde Gyldenløve.

og 29. til Gjordsløv. 11 Oct. kom Kongen fra Holsteen og 17. Statholderen, og Ehrenschild blev skikket derud igjen anlangende de Ambassadiske Affairer. 19. reiste Kongen til Falster, Møen og Lolland; 25. kom han igjen.

9 Nov. reiste Anne Sabine til Nils Heidemark i Norge.

Hermed endes denne anden Journal Bog, og som min Herre, Grev Christian Guldenlew, agter at reise sin anden Udenlands Tog til kommende Aar, saa skal jeg hernæst fortsætte min tredie Journal Part.

TREDIE BOG.

1688.

15 Febr. reiste Kongen og Statholder Guldenlew geheim til Holsteen.

17. reiste Grevinde Samsøe, Datteren og Grev Ahlefeldt til Egede.

28. kom Kongen uformodendes igjen fra Holsteen.

14 Marts. Var Hans høie Excell., min Herre, førstegang til Alters, blev betjent af Dr. Lassenius i den tydske Kirke, ellers forhen varted han min Herre op ofte forinden, og, som hans Udenlandsreise forestod, foræred han min Herre en trykt Bog, en skreven ditto af Betydenhed.

28 Marts traadte Mons. Walter i sin Tjeneste, som var antagen til min Herres Hovmester at reise med ham udenlands, og Dysseldorp maatte træde af, blev siden Præsident i Bergen; Kammertjeneren Erik Madsen, der vidste ei andet, end han stod paa og beredte sig til denne Udenlandsreise, han blev forflyttet til Kammertjener hos Broderen Ulrik Christian Guldenlew, og Bolt kom i hans Sted, og min Kammerat siden 1680 blev staaende. Baade min Herre og

Walter vilde heller havt mig med, thi jeg kunde bestille et Ærinde, enten det var hollandsk, høitydsk eller fransøsk, men jeg fik bede mig af med Aarsag, at jeg var ikke ret stærk, thi min Herre vidste vel, hvor syg jeg var engang, sidst jeg var ude med ham. 3 April blev vi fri, endskjønt Walter vilde overtale mig til Medblivelse.

13. blev min Herre trakteret af Morbroderen Moth, 15. af Grev Reventlow, 18. tog min Herre Afsked med Kongen, Dronningen, Prindserne og det hele Hof. 19. reiste han til Skjoldenæsholm i Medfølge af Hans høie Excellence Statholder Guldenlew, hans Gemal og Frøkener, jeg efter min gamle Tjener Pligt fulgte did med min Opvartning.

20 April havde jeg den Naade at tage Afsked med hannem udi Seng Kammeret, imidlertid Statholderen og Walter gik udi Haven og havde Samtale tilsammen. Da sagde jeg til min Herre: „Jeg haver nu tjent Eder paa niende Aar med al Flid og Troskab, som jeg underdanigst takker for, og recommenderer mig derudi fremdeles og ønsker af Hjertet, at den allerhøieste Gud i alle Tilfælde vil holde sin Haand over Eder med Beskjærmelse, at I med al Glæde og Fornøielse maa see Alt, hvad kjært er, ved Hjemkomsten." Ved megen Samtale maatte jeg sige: „En Ting fortryder, ei at maatte nyde det, som En, der tjener ringere Herre paa kortere Tid, nyder, deres Kjoleknapper, de har i Liberiet baaret, men til Eders Hovmester Dysseldorp maatte jeg levere igjen de Sølvknapper, jeg i saa mange Aar havde opvartet med." Han sagde: „Det skal vel blive godt, du har Kongens Naade" (han sagde ei du til nogen anden), „og det er aftalt, at den første Bestilling, som bliver vacant i Danmark eller Norge, som du nogenlunde kan forestaa, bliver du nærmest", og derpaa il me baisa deux fois.

(Samme Dag) var han paa Jagt og af Glæde en Hjort

(sic). Jeg gjorde min Opvartning baade ved Borde og hvad kunde forefalde.

21 April var hans Reises Fortsættelse fra Skjoldenæsholm, hvor jeg da continuered min Opvartning. Jeg vidste af Ingenting, kommer Hovmesteren Walter og kaster i min Hat 50 Kroner sigende: „Her foraærer Eders fromme Herre Eder igjen Sølvknapperne med Løfte, at I bliver ihukommet, naar Noget forefalder." Efter den Taksigelse, jeg gjorde, varted jeg endda op ved Borde. Efter Maaltid og Afsked var tagen, fulgte Statholderen, Hendes høie Naade og Frøken Søstrene henved en halv Miil, der skiltes de ad, og da vi kom til Skjoldenæsholm igjen, sagde Hans høie Excell. Statholderen til mig: „I følger med til Kjøbenhavn, og i mit Huus skal I have Ophold, til Noget forefalder." Efter underdanigst Reverence derfor fulgte jeg med, og da vi kom til Kjøbenhavn, sagde han til mig samme naadige Ord.

20 Apr. lagde Dronningen Charlotte Amalia den første Steen til den reformerte Kirkes Byggelse i Kjøbenhavn.

I Mai begyndte man med den ny Bygnings Befæstningsværker ved Kronborg Slot.

1 Juni døde Etatsraad og Præsident i Kjøbenhavn Dr. Resenius.

11 Juni reiste Kongen og Statholder Guldenlew til Holsteen, 30. kom de igjen.

8 Juli, om Natten mellem 11 og 12, blev Hendes høie Naade Guldenlews forløst med en Søn.

Jeg havde udi Hans høie Excellence Statholder Guldenlews Hof Frihed og gode Dage, men jeg vidste at skikke mig derudi og var derfor, Gud skee Lov, udi den fromme Herres store Naade, thi det var undertiden, at han bad min Herre ved Borde, om han vilde laane mig sig et Ærinde at bestille; det blev med Bukken samtykt. Saa talte han altid

ved Sligt Fransøsk til mig, enten det var til den franske Ambassadeur, Grev Reventlow, Comte de Roy at hengaa at bestille Noget, som de andre ikke forstode, de andre var skjævøiet derover, ikke desmindre gav jeg udi samme Sprog Svar tilbage.

Nu var Kongens Tanke, at de tvende unge Guldenlewer skulde øves udi det, som var til Landsens Bedste i Fremtiden, saasom min Herre, Christian Guldenlew, til Lands og hans Broder, Ulrich Christian, til Vands, og naar denne sidste var saa underviist ved en Soubinac, som han lærte, at han vidste Navn paa alt det, som var paa et Orlogs Skib, og derfor foræred ham en Fregat, navnlig Pakan. 13 Juli seiled han med samme, derpaa værende Capitain, hans Hovmester, Bartholomæus Hansen, og flere af hans Domestiker og jeg var med til Helsingør. Han var klædt ligesom paa Skibs Viis, Capitainen havde adskillige Lystigheder for ham, han fik ham til at stikke an et Stykke; siden tog Capitainen Lunten fra ham, da han saa en Fiskerbaad, og sagde: „Den maa vi skyde ned!“ „O nei“, sagde den unge Herre, „gjør det ikke!“ Endskjønt han vidste bedre, saa tændte han Stykket an, og gik netop en Alen frem for Baaden; med videre Smaalystigheder. Vi havde ingen Nød for Viin, Øl og Mad. . . . . .

16 August ankom til Kjøge begge Søstrene, Churfyrstinderne af Sachsen og Heidelberg, samt Churprindsen, som skulde have vores Prindsesse. 17. reiste de fra Kjøge. De bleve herlig modtagne udenfor Kjøbenhavn af Kongen, Dronningen, Prindserne.

4 September fik jeg Bud fra Obersecretaire Moth[1]) at komme til ham. Da jeg kom, sagde han: „Forstaar I den

---

[1]) Skaanlunds Herres, den unge Grev Gyldenløves, Morbroder.

norske Lov?“ Jeg svarede: „Jeg forstaar hverken den danske eller norske Lov, thi jeg har ikke lagt nogen Vind derpaa, saa som jeg ikke vidste, hvad af mig kunde blive i Verden, noget lidet kan jeg regne og skrive.“ „Ja, han sagde, I kan nu faa den Sorenskriver Bestilling i Norge i den Dødes Sted.“ Jeg spurgte, hvad det var. Han sagde: „Her i Danmark er der en Herredsfoged og en Herredsskriver, men i Norge betjener en Sorenskriver dem begge, at skrive og dømme. I kan holde en Fuldmægtig, til I bliver erfaren derudi paa et Aars Tid.“ Jeg ydmygst recommendered mig til det bedste. Han sagde: „Ja jeg reiser nu i Eftermiddag til Kongen, som er paa Frederiksborg, sæt op en Supplique til Kongen strax? Jeg spurgte, om jeg skulde melde, hvem jeg havde tjent og hvor længe. Han sagde: „Nei, I er i Tanker før, gaa strax hen og kjøb stemplet Papir, imidlertid skal Jacob Lerche opsætte en Concept kortelig, at den er død, og I begjærer det igjen. Da jeg kom igjen med Papiret, var Concepten som korteligst færdig, og jeg straxen skrev den og overlevered ham den. Han sagde: „Kom igjen paa Løverdag.“ Da jeg kom igjen og talte med ham, sagde han: „Jacob, er Kongeseglet undersat?“ Han svared Nei. „Jasaa, bestil det til paa Mandag.“ Jeg fik det, og var af Kongen underskrevet 6te Sept.

25 Sept. Holdtes en deilig Masquerade paa Slottet.

27. reiste Churfyrstinderne fra Kjøbenhavn, og Kongen og Statholder Guldenlew geleided dem til Nykjøbing.

5 Oct. kom Hs. høie Excell. igjen. Imidlertid forhen var jeg paa Cancelliet at høre om mit Kongebrev, gik derfra paa Slotspladsen. Kom en Person til mig, da jeg vilde gaa til Børsen, han spurgte mig, om jeg var den, der skulde have Ørkedals Skriveri. „Hvorfor spørger I derom?“ Han sagde: „I har tjent saa stor en Herre, at I havde vel faaet

en bedre Condition, thi Arveskifterne, som var det bedste, er dem fragaaen, og behager I, saa vil jeg dog give Eder 300 Rdl. i Opladelse, I faar altid bedre Leilighed.“ Jeg svared: „Jeg har ingen Kongens Naade at bortsælge.“ Da vendte jeg tilbage og gik bort til Christian Gjertsen[1]) og bad, at han vilde lade mig see den nye norske Lovbog. Der fandt jeg det, ligesom denne Person, en nordlandsk Handskriver, havde sagt, gik strax til Obersecretaire Moth. Han spurgte, om jeg ikke var klar, jeg svared: „Gud veed, hvad fattigt Stykke Brød det er, som jeg nu fornemmer?“ „Ja, sagde han, hvorledes?“ Jeg svared: „Det bedste, nemlig Arveskifterne, er dem betaget.“ Han raabte: „Jacob Lerche, tag mig den norske Lovbog ned.“ Da fandt han det saaledes. „Ja, sagde han, hils Stiftamtmand Kaas fra mig, bed ham lade Eder paa sine Vegne forrette indtil videre“, og (jeg) stoled derpaa, hvorfor jeg den 6 Oct. om Aftenen gjorde ham min Opvartning og bar frem et Tallerken Spise for ham og var længe hos ham. Iblandt andet sagde han, at Ørkedalen er den vakkreste Egn nordenfjelds og smukke Folk. Da forklared jeg ham, hvad Naade min Herre havde beviist mig foruden min Løn, forstaa om Sølvknapperne, som bemeldt. Item om Grevinde Samsøe, hun foræred mig til mit Kongebrev 20 Rdlr. Det hændte sig saaledes (som jeg ikke forklared ham), imod jeg var klar og bestilte mig skipperført til Christiania fra Kjøbenhavn, passed jeg paa en Fredag, da hun kom fra den tydske Kirke og hjem, stod jeg ved Steentrappen, hvor jeg gjorde min underdanige Taksigelse og Lykønskning for al beviste Naade. Hun svared: „Ja, lad mig see, I skikker Eder vel, saa kan det vel blive bedre i Fremtiden“, og gik dermed ind. Jeg

[1]) En bekjendt kjøbenhavnsk Boghandler paa den Tid, se Nyrop, den danske Boghandels Historie, I, 252.

gik hen og tog Afsked med mine Kammerater og Bekjendte i Gaarden. Jeg fik Bud at tale med Jomfru Stuart, jeg kom til hende, hun spurgte mig, naar jeg skulde reise, jeg svared: „Om faa Dage med et Skib til Christiania, alene jeg gaar nu hen til Cancelliet at løse mit Kongebrev paa Bestillingen.“ Hun sagde: „Skal I ikke have det frit?“ „Nei, jeg ikke mere end andre.“ Da sagde hun: „Ja, bi lidt, Grevinden vil have Bud med Eder, hvor meget skal det koste?“ Jeg sagde: „20 Rigsdaler.“ Strax kom hun ud igjen og kasted 20 Rigsdaler i min Hat og sagde: „Dem forærer Grevinden Eder til Eders Bestalling.“ Jeg gjorde min ydmyge Taksigelses Reverence derfor og gik min Vei fornøielig.

Statholder Guldenlew spurgte mig: „Naar skal I reise?“ Jeg sagde: „Skipperens Ordre er, at jeg skal indfinde mig paa Skibet imorgen.“ Han sagde: „Ja jeg vil have et Brev med til Zacharias Lemfort, han skal sende mig noget Øl fra Christiania, som sædvanligt.“ Ydermere sagde den naadige Herre: „Sig til Secretaire Wilken, at han skriver Eder et Pas paa to Heste, som I kan betjene Eder af, naar I kommer paa de norske Grændser, men I maa Ingen sige det her i Staden, thi da skulde jeg faa formegen Overløb, helst efterdi at fri Fordringskab er forbuden i Norge.“ Jeg underdanigst takkede.

7 Octbr. om Morgenen, da han gik i Haven i sin Slaabrok og saa sig om, gik jeg ud til hannem med min underdanige Respect, beretted, at jeg havde nu faaet Brevet og Reisepasset, som jeg underdanigst takked for, og om han endnu havde videre at befale, og derhos underdanigst recommenderede mig fremdeles udi hans stedse værende Naade. Han sagde: „Ja, skikker Eder vel, saa bliver I vel betænkt med noget bedre.“ Derpaa bukked jeg mig og gik ud af Haven.

Samme Dag forføied jeg mig ud til Toldboden, efter at jeg havde taget Afsked med Bekjendte der i Hoffet. Da

jeg kom did, forefandt jeg der fire Kjendinge, nemlig Kammertjener Erik Madsen hos sin Broder Søren, som var Toldskriver paa Toldboden, samt Poul Brodersen Tange, Guldenlews Kjeldermester og Skjenk, født i Helsingborg (vi vare Landsmænd), han havde foræret mig en stor Viinkurv med alle Slags Vine og Brændevine, hvilken Dagen forud var tilligemed mine Kufferter alt befordret tilligemed mit andet Tøi i Skibet. Paa Toldboden drak vi føi (sic), tog Afsked og forføied mig til Skibet med alle de andre, som skulde være med til Christiania.

8 Oct. seiled vi fra Kjøbenhavn ned til Sundet, formedelst Modvind kunde vi i nogle Dage (ikke) komme, men laa utaalmodig der, havde (ikke) videre at fordrive Tiden med end med Capitain Claus Emhus, Skipperen og jeg sad og spilled Kort og prøved af min store Kurvs Butler, min Madkiste spared jeg ikke. Endelig raadførtes Capitainen og jeg, at det var tjenligst for os at reise tillands ad Christiania. Begge var dertil resolvered.

13 Oct. Fik vi Baad fra Skibet over til Helsingborg, logered hos min gamle Bekjendt, Brødde Poulsen. Da begyndte det at fryse.

14. Kl. 5 kjørte vi derfra til Engelholm. Midt paa Hallandsaas skilles Skaane og Halland ad, Aasen er en heel Miil bred og strækker sig fra Enden af Søen, som man kjører nær ved, og er langt ad Christianstad lutter store Bjerge, ja Bjerg og Dal med Skov, men Veien er vel reparered.

I Engelholm er ikke et Huus med Tegltag, og er liden for den søndre Part. Der har været en liden Skaadse, dernedenfor ligger Aaen tæt til Byen, som løber udi Søen, og nu med (sic) igjendreven af Sand, har Kæmners Privilegier, Kullen ligger strax ved samme Fjord, har en liden slet Kirke uden Klokke.

Laholm har været en smuk liden By i forrige Tider, Søen har gaaet i gamle Dage indtil Byen paa et Par Bøsseskud nær, men er nu igjengroet og stoppet, denne lille By har en liden Kirke og et lidet Taarn. Ved den nordre Side løber en stærk Aa, og tæt ved den har staaet et Slot.

15. reiste vi fra Halmstad. Er fast paa den søndre Side med Mure, og en stor Aa løber ved Muren, der løber Skibe ind, og paa den anden Side 'en Jordvold og et stort høit Bjerg ligger tæt til Staden, er ikke meget stærk paa den Side. Slottet ligger i Byen, der er stort Torv, smukke Huse, reale og lige Gader. Falkenberg er en liden Flekke, Søen løber og dertil, har en liden Kirke.

16. reiste vi fra Varberg, som er en liden Stad og har et fast Slot, tog Skifte i Rogelund og kom til Kongsbakke, hvilken Stad er liden og ligger tæt ved Søen. 17 Oct. reiste vi herfra til Mandal B. B. (sic), er to Miil. Her maatte vi begynde at ride, og som Capitainen havde en Tjener med, saa bandt vi hver 2 ad 3 Bouteiller Viin ved hver Side af Sadlen, og naar en Buttel var tom, satte vi den igjen ved Veien, og er en halv Miil til Gottenborg, som ligger nede paa Sletten eller i Dalen og er heel fast. Ned i Sønder ligger en Skandse og paa den nordre en ditto, paa en Klippe begge. Tre Fjerdinger fra Gottenborg kommer man over Elven, der endes gamle Sverige ved den Bro, og saa kommer man udi Bahuuslen. Bahuus Slot ligger paa en Klippe og er heel stærk.

. . . .

18 Oct. reiste vi fra Hobylunde igjennem Oddevald, som er en liden By, men udenfor i Elven har været et Blokhuus paa en Klippe.

. . . .

. . . .

20 Oct. Ved Svinesund haver Bahuuslen Ende, som tilforn udi C. 4. Tid tilhørte Norge, fra Svinesund begynder nu Norge, og en halv Miil fra Elven (!) ligger Fosby, der blev vi om Natten. Her begyndte jeg at betjene mig min hele Reise af høibaarne Hr. Statholder Guldenlews Pas og hjalp Capitain Emhus med den ene Hest til Christiania. 21 Oct. til Sannesund. 22 Oct. reiste vi derfra, en Fjerding derfra er Gammelby[1]), og lidt derfra ligger Elven Sarp (!). Vi roede Elven opad til Lillehol, som er to store Miil, og roede paa samme den ganske Dag, drog ind til den gamle Foged, Hr. Jens Bjering, en smuk gammel Mand.

24. til Christiania, logerede hos Kobberslagerens Enke. Endda var Skibet ei kommet, som mit Tøi var med. Her gjorde jeg min Opvartning hos min gamle fromme Herre, Hr. Just Høg, som jeg tjente, da han var Ambassadeur. Lod ham nu see mit Kongebrev, i det samme kom Fruen ind. Da sagde han: „Hjerte, kjender du denne Person?“ Hun sagde: „Ansigtet kjender jeg.“ Da nævnte han mit Navn og sagde: „Han skal nu være Sorenskriver udi Throndhjems Stift i Ørkedals Fogderi.“ Hun sagde: „Javist kjender jeg ham nu, vor Herre give Eder Lykke.“ Saa tog den smukke Herre mig alene bort til et Vindue, gav mig et Glas Aqvavit og spurgte mig Adskilligt, saa og særlig om Mons. Borch, som paa den store Ambassade havde været hans Legationssecretaire og siden min Herre Guldenlews Hovmester, samt Cancelliraad og Envoyé i Holland, om hans Vanlykke og Forseelse, hvorom han af Ingen kunde faa ret Videnskab, hvorfor samme Dignitet og Charge (sic). Derom gav jeg ham grundelig Underretning udi Alt, saa at han forundred sig. Hvornæst, da jeg vilde tage Afsked, sagde hans Ex-

---

1) Sarpsborgs Ruiner.

cellence Just Høg, om jeg vilde, saa vilde han paa Hans høie Excellences naadige Behag give mig et frit Reisepas til Throndhjem. Jeg takked ham og viiste ham høib. Hr. Statholder Guldenlews Fripas, han uden Begjæring gav mig udi Kjøbenhavn. Han sagde: „Det er mig kjært, kan jeg ellers gjøre nogen Velgefald, saa . . . ." Efter jeg nu havde takked, recommendered jeg mig udi hans høie Gunst og tog dermed Afsked. Siden gik jeg bort til Generalauditeur Zacharias Lemfort med Brevet fra Hr. Statholder Guldenlew, og da jeg havde talt en Stund med ham, bød han mig, om jeg vilde have et Pas paa fri Skyds til Throndhjem, saa vilde han forskaffe mig et fra Hr. Feltmarschal Wedel. Jeg takked og sagde, Hans høie Excellence havde uden min Begjær naadigst givet mig et. Saa tog jeg Afsked fra ham. Imidlertid jeg laa nu og bied efter Skibet i nogle Dage, hvor mit Tøi var paa, blev jeg henbuden hver Dag paa et Sted af mine gamle Medtjenere og Kammerater, Kammertjener Jacob From og Hans Hansen, Just Høgs Viinskjænker, hvilke traktered vel med Drikkevare. Imidlertid var jeg og tilbords hos min gamle Velynder Frederik Mercher. 28 Oct. kom vores Skib, der Godset var paa, efter det to Gange havde været under Norge formedelst Modvind. Jeg gav Skipperen efter Begjær 2 Rigsd. for mine Kufferter og Landkort.

29 Oct. reiste jeg fra Christiania til Byaas, er 2 Mil, 30te til Ulleri 2 Mil, derfra til Eidsvold er 2½ Mil. 31 Oct. til Næs, 1 Novbr. til Ringsager, derfra til Lillehammer. Man kan gaa til Baads, om man vil. 2 Nov. til Øier, derfra til Stav. Denne Øier Præst, Hr. Frederik Monrad, der han saa min Kløv, spurgte han, hvad det lange var, jeg sagde fire Landkarter, jeg slap ham ikke, førend jeg maatte løse dem op i hans Studerekammer, han vilde endelig bytte med mig og give mig imellem, thi saasom min Herre, Hans

høie Excellence Grev Christian Guldenlew har foræret mig dem, saa pakked jeg dem ind, og vi gik ind tilbords efter hans Begjær. Iblandt Andet sagde han til sin Kjæreste: „Denne Mand har fire skjønne Landkort, jeg vilde gjerne, at han vilde oplade dem for mig, men han er ikke dertil at formaa, jeg tvivler, at han aldrig hører Gjøgen.“ Jeg svared: „Det kan ligesaa gjerne hænde en Spaamand.“ Da lo han til Gjensvar. Iblandt Andet spurgte jeg ham, om han ikke havde en Broder ved Navn Christian Monrad. Han sagde: „Ja, hvorledes kjender I ham?“ Jeg sagde: „Javist, thi dengang han var en Student heel skikkelig, blev han udvalgt til at reise udenlands med Fru Mette Rosenkrands paa Hikkebjerg i Skaane hendes Søn Anders Bilde, hvilken forhen var en af de tolv Cavallerer ved Hs. Excell. Hr. Just Høgs Hof paa den store Ambassade til Nimwegen 1676—1679, og efter hans Hjemkomst til Kjøbenhavn og siden til sin Moder i Skaane igjen, da blev Eders Broder før hannem antagen at udreise igjen, men efter deres Hjemkomst blev Eders Broder gift med Anders Bildes Halvsøster Helvig Krabbe og fik Herregaard og stor Eiendeel med hende samt (blev) nobiliteret, hun tilforn var forlovet med Tage Thott, men af sær Raison blev der Intet af.“ Den hele Passage fortalte jeg ham, men nu vidtløftig at skrive; han sagde: „Det er i alle Maader sandt,[1]) jeg ønsked, I var hos mig i otte Dage og længer, om I behaged.“ Jeg sagde: „Hvorom ikke, til Gjøgen gal.“ „Nu, sagde han, I er artig til at observere, i det ringeste bliver I Natten over.“ Jeg takked: „Min Leilighed var ikke, og man seer, Hestene bier efter mig.“

[1]) Der er i Fortællingen, saaledes som Skaanlund her har nedskrevet den, et Par Feil. Johan (ikke Christian) Monrad ægtede Mette Sophie (ikke Helvig) Krabbe. See Gjessings Jubellærere, 3, 1, 224, samt Johan Monrads og Æreboes Autobiographier, udg. af Burman Becker, Kbh. 1862.

„De er her strax hos og kan komme igjen imorgen.“ Jeg tog Afsked og reiste til Stav. Jeg tænkte, overlever jeg ham, skal jeg ihukomme Gjøgen. . . . . Den 6 Novbr. fra Fogstuen til Drivstuen forbi Hollet [1]) og Jerkin. 7 Nov. Jeg spurgte paa Drivstuen, hvor Lensmanden bóede, og hvad han heder. De sagde Ole Rise, to Miil herfra, tag af paa den høire Haand. Jeg reiste fra Kløven foran og mistog den lille afsides Vei og derforbi. Der jeg nu var i Kongsveien forbi Rise, indnaaede jeg endeel Bønder med Bøsser i Flokketal. Jeg sagde: „Hvor skal I hen med de Bøsser?“ De sagde: „Der skal idag og imorgen holdes Vaaben- og Skattething.“ „Hvad skal det betyde? Er der noget galt paafærde?“ „Nei, sagde de, det holdes engang om Aaret.“ „Vel, hvad heder Eders Præst?“ De sagde: „Hr. Hans Bernhoft, er gammel, og derfor er hans Søn Hr. Anders, som gjør meest Tjenesten.“ „Hvad heder Eders Foged?“ De sagde: „Anders Mortensen, han er nu vel paa Skjørstad.“ „Hvad heder Eders Dommer eller Sorenskriver?“ De sagde: „Vi har ingen, ellers var hans Navn Otte Gram, han blev i Ørkedalselven i Sommer.“ „Hvem skal I faa igjen?“ De sagde: „Det maa Gud vide, det var en brav Mand, ellers lidt hastig undertiden, Gud give, vi skulde faa en god igjen, hvem mener I vi faar? de spaar, vi faar vel en Jute, ja give, at han bliver god, Farvel.“ Da jeg nu kom til Skjørstad, var Fogden i Præstegaarden tilbords, og var ikkun Lensmanden Ole Rise og den ringe Tjener paa Thinget, navnlig Matthies. Jeg sagde til Lensmanden: „Hvor er Fogden?“ Han sagde: „I Præstegaarden og spiser,“ item, „hvor kommer den gode Ven fra, maaskee fra Christiania?“ Jeg sagde: „Ja, og jeg maa have to Heste til næste Skifte uden Betaling efter Pas.“ Han, som var en gammel graa

[1]) Kongsvold.

Mand og gav sig i Tale med mig, var vant med mange Reisende, fik Gjensvar af mig, men jeg nævnte ikke, hvem jeg var. Omsider sagde han til bemeldte Matthies saa sagte (det jeg hørte, som de ikke gav Agt paa mig): „Udentvivl maa denne Reisende være den nye Skrivers Tjener, eller han er det selv, dog seer han ikke ud dertil, gaa strax til Fogden og bed ham komme hid og sig ham, hvad du hører og seer." Fogden kom strax og hans anden Tjener Lars Ottesen. Da lod jeg ham see mit Reisepas. Saa blev der en nærmere Hilsen paa, sigende til Lensmanden: „Her bliver intet Thing dennegang, lad ikkun Almuen gaa bort og bestil strax fem Heste, to til denne gode Ven, den ene til Kløv, og tre til mig og Tjenere." Imidlertid spurgte han mig, om jeg ikke havde den nye norske Lovbog med mig. Jeg svared: „Ja, men min Kløv kommer strax." Da den kom, fik han den at see, ledte han efter den Post og fandt, at der staar: Hvilken Foged, der lader Skatten igjen staa over et halvt Aar, saa haver han ingen Prioritet for Andre. Da nu Hestene var komne, reiste vi til Sundset, er 3 Mil.

Men først, da vi kom til Stuen, en Gjæstgivergaard, sagde Manden Hellu til Fogden: „Husbond, hvad er det for en Karl, Du fører med dig." Han svared: „Det er vores nykomne Skriver." Hellu sagde: „Det kan ikke være, du gjækkes med mig." Da maatte Fogden sværge derpaa, det var saa. „Ja til Lykke," sagde han med videre, og iblandt Andet til mig: „I maa ikke forsmaa en Risbit[1]) i Forsæring." Jeg spurgte Fogden: „Hvad siger han, jeg forstaar ham ikke." Han sagde: „Han forærer Eder en Buk." „Hvad? En Gjedebuk?" Han sagde: „Ja, I maa takke

[1]) Risbit: „aarsgammel Buk eller Væder". Omtales hyppig i Lensregnskaber o. s. v., se f. Ex. Norske Samll. 8vo 2, 112 og Meddelelser fra Rigsarchivet, I, 235.

ham derfor.“ Jeg meente Nei og sagde: „Hvad? skal jeg føre saadant igjennem Landet? Det gjør jeg ikke.“ „Jo,“ sagde Fogden, „det er Landsens Viis, I maa takke ham, I skal ikke have videre Omsorg derfor.“ Saa takked jeg, og vi reiste derfra til Sundset til Lensmanden udi Meldalen. 10 Novbr. fra Meldalen til Rømme i Ørkedal, 4 Mil. Underveis førte han mig frem paa adskillige Steder; paa Bredset var det ligesaa om Risbiten, hvilket Navn jeg havde forglemt. Da sagde jeg til Anders Mortensen: „Siger ikke denne Mand ligesom den anden?“ Han sagde ja. „Nei,“ sagde jeg, „det er ligesom det var overlagt til Optrækkeri, jeg vil ikke have med saadant at bestille.“ „Nu nu,“ sagde han, „kær Jer ikke derefter, men tak Manden, jeg skal give Eder Penge derfor, ja det kan jeg have Forstand paa.“ Jeg takked, og vi reiste. Paa Kobberverkets Grube førte han mig; hvor jeg fandt for mig en meget smuk Mand og hans Kvinde, hed Hans Henriksen, hun Mette. Dog forinden var vi om Formiddagen i Præstegaarden, men Præsten Hr. Melchior [1]) var ei hjemme, men henne og beretted et sygt Menneske. Vi reiste fra Gruben til den Sted, hvor de smelter Kobber, der var og en brav Mand, nemlig Frederik Jochumsen, hans Kvinde Elisabeth. Strax vi kom, traktered han os med Mjød og Brændeviin og udspurgte, „hvad I var for en Person.“ Da Fogden det sagde, vilde Ingen tro det, førend siden. Da spurgte hun saa sagte Fogden, hvor gammel jeg var. Han sagde: „Jeg veed sandelig ikke.“ Da sagde hun sagte: „Spør ham.“ Han sagde til mig: „Denne gode Matrone vilde gjerne vide Eders Navn og Alder.“ Jeg svared Navnet, og „hvad min Alder angaar, da er jeg ikkun

---

[1]) Denne Hr. Melchior Augustinussøn hørte til sin Tids lærdeste Præster og har efterladt vigtige historiske Optegnelser, see mit Skrift Throndhjems Stifts geistl. Hist. 118—119.

15 Aar, nogle Maaneder, Uger, Timer og Minuter, jeg kan ikke regne det saa ret." Hun troede dette (men kunde ikke begribe, at der var noget udi), gik strax op paa Skolen og fik sine Drengebørn ned i Kjøkkenet og pyntede dem, sigende: „En, som er Skriver og er kun femten Aar gammel, han har ikke været saa skjødesløs, som I, i den Sted I flyer og spøge mere, end I er paa Skolen og lærer Noget, at der kunde blive noget af Eder i Fremtiden, som I nu skal see ham." Dette ved min Spadsering hørte jeg uformærkt, saa kom de ind og bukked sig, og en Stund derefter reiste vi derfra.

Imidlertid havde Anders Mortensen mig uformærkt sendt sin lille Tjener til Rømme at gjøre vores Ankomst bekjendt og sagde til mig, da vi kom ud for Rømme Gaarden: „Kom herind (thi det var da mørkt), jeg maa endelig herind og tale med Lensmanden som snarest." Jeg vægrede mig derudi og sagde: „Det er ikkun Ophold, vi drager ind i saamange Gaarder, og jeg taaler ikke at drikke paa den Maade." Han: „Vi skal strax komme ud igjen." Jeg tog med Troen og gik ind, da sad hans Kjæreste ved Kakkelovnen. Vi hilsedes samtlig. Da siger jeg til Fogden: „Jo, I skal have Tak for Lensmandsgaarden, jeg seer nu, hvorledes jeg er faren, og jeg træffer Lykken ved at udvælge det bedste til denne Nats Rolighed, til Kløven kommer." Der var Alting tillavet, Dugen bredt og to Lys paa Bordet, iblandt andet kom der en Pige ind med Tallerken og videre til Bords Fornødenhed. Da tænkte jeg paa Riborg, Key Veiers, hvad hun sagde til mig paa Skibet i Sundet: „Den Foged udi Ørkedalen er en brav og velholden Mand, har ikkun en eneste Datter, og jeg fornemmer, I er uforlovet, at I tør vel fæste Eders Tanker ved samme Huus," med videre Gjekken.

Den 12 Novbr. reiste jeg tillands til Throndhjem, er tre Miil, og logered udi et Cabaret, nemlig hos Christen And,

hvor jeg da fremviste min Bestalling for Hr. Justiceraad, Stiftsbefalingsmand Hans Kaas samt mit Reisepas med desforuden Hilsen fra Obersecretair Moth, Arveskifterne angaaende, hvor han da banked paa Væggen: „Hans Ulrik, er Brevet borte til Nils Olsen Wind? (Var Sorenskriver paa Inderøen, han skulde forrettet Skiftet efter min sal. Formand og et paa Ustad). Han svared: „Nei, det er her endnu.“ Da sagde han: „Ja, saa lad kun blive, thi nu er Manden her selv,“ sigende til mig: „I skal forrette Skiftet paa mine Vegne, ellers er I saa god og spiser hos mig imorgen.“ Jeg takked og gik derfra til Assistenceraad, Laugmand Peter Dreyer, aflagde min Compliment og recommendered mig til det Bedste, efterdi jeg var fremmed, hvorpaa han gjorde Løfter med videre, som paafølge kunde. Med samme viiste jeg ham mit Kongebrev og Reisepas, tog Afsked og gik ud at besee mig udi Staden.

15 Novbr. reiste jeg fra Throndhjem til Rømme igjen. Nu var jeg meest en peine for at bekomme mig et Logement nogensteds for Betaling, saasom jeg ikke vilde ligge den gode Mand Fogden til Incommodation; han var selv saa god og geleided mig ned til Ørkedalsøren at hjelpe mig tilrette, ansøgte hos Proviantskriveren Thor Olsen, som dog holdt et lidet Vertshuus, item hos Niels Michelsen, et Vertshuus, Niels Stensen, samme Sort, og et Par Andre, men Enhver undskyldte sig især, den det, den det. Saa gik Fogden og jeg op til Rømme igjen. Iblandt anden Tale sagde han: „I faar nu have Taalmodighed og blive her, til I forhører Eder hos en brav Bonde, der kan have en Sengestue og skikkelige Folk,“ men jeg kunde ingen Leilighed faa. Da jeg nu mindst tænkte andet, end at Amtmandens Løfte skulde staa fast om Skifterne at forrette, da kom Nils Olsen Wind herind med Præsident Kaasbøl at holde Skifte efter Otte Gram, hvilket var Præsidentens Verk for egennyttige Kravs

Skyld. Jeg vilde ingenlunde følge det, men Anders Mortensen endelig overtalte mig, at jeg resolvered mig dertil, at see Omgangen.

19 Novbr. gik Forretningen for sig. Peter Kaasbøl var Bygselherre til Skrivergaarden Thronvold og havde der meget at fordre, imidlertid (som jeg før ei var betænkt paa, førend jeg hørte Tolden nævne) bekom jeg efter Paastand en liden Andeel deraf til 12 Rdl. Blev udlagt til mig Brochmanns Huuspostil in folio, den sal. Mands Slæde, var mig tjenlig, og videre. Jeg reiste derfra igjen til Rømme.

23 og 24 Novbr. blev holden Thing paa Ekli i Ørkedalen.

28 Nov. Holdtes Elvebrudsbesigtelse i Klingen.

. . . .

Gudbrandsdalen strækker sig midt paa Dovrefjeld, hvor Pyramiden staar med C5. til Ihukommelse, som red til Hest over dette forfærdelige høie, lange Fjeld. Da jeg kom her til Taarnet, tænkte jeg med Glæde: Nu er du kommen paa din egen Boldgade, som Distrikten strækker sig fra Taarnet til Ørkedalsøren.

1689.

. . . .

28 Juni. Beuve je la fraternelleté aveque Madem. Mette Sophi le mesme jour, et le landemain, je la demande pour mariage, mais elle me refusa.

12 Mai reiste min Halvbroder Peder fra Kjøbenhavn, var 8 Dage i Byen og kom til Øren d. 18 Juni. 26 Juni kom han i min Fraværelse, mig uvidende til Rømme. Ellers, da han kom til Øren, var Anders Mortensen og jeg hos Nils Michelsen; efter deres Forlangende kom han endelig ind, hvor jeg da spurgte ham adskilligt om hans og catholsk og

calvinske Religioner, hvorpaa han gjorde en forneielig Forklaring, desligeste om Verdens Afdelinger samt alle de Puissancer udi Europa, hvad deres Navne og Religion var, deres Residens Stad, saavel Republikerne og Churfyrsterne med videre, saa de forundred sig. Han var ung, født 1679.

. . . .

. . . .

6 Septbr., som var Aarsdagen, imod jeg fik min allernaadigste Bestilling, blev jeg forlovet med den gudelskende Mademoiselle Mette Sophia Schwartz paa Rømme, barnefødt ved Fredrikstad d. 26 October 1669. Hendes Fader Lieutenant, sal. Svend Olsen Schwartz, Moderen Kirsten Thorbjørnsdatter. Hendes Faster, Kirsten Olsdatter, var Fogdens Kjæreste, og endskjønt hun havde intet noget, saa faldt min Tanke mere til hende (for Flittighed og Huusholdningens Skyld, grovt og fiint) fremfor Datteren, der var uartig.

6 Septbr. blev mit Skjøde paa begge Follogaardene dateret udi Amsterdam af Marselius. . . .

. . . .

. . . .

4 Octbr. Blev vi troloved paa Rømme af Hr. Axel Lind udi honette Folkes Nærværelse, saasom Madame, sal. Vice-Laugmand Schøllers, Mademois. Ellen og Maren Schøller, Bergraad Marselis, Præsident Peter Kaasbøl og mange brave Folk. Le lendemain je aurois (sic) sa pucelage.

. . . .

. . . .

10 Novbr. stod vores Bryllups Vielse udi Ørkedals Kirke ved Hr. Axel Hansen Lind, thi jeg vilde gjerne have det efter gammel Skik, som Fædrene og mine (ja jeg ligeledes seer endeel lægges i Ligkisten med Paryk, jeg ingenlunde, ja om jeg skulde blive graa, vil jeg ikke have den

Mode, men ligge i Ligkiste med mit eget Haar). Anders Mortensen gjorde Bryllupet paa Remme. Bruden blev smykket af Mad. Wille, Præsident Peter Kaasbøl og Mademois. Ellen Schjøller. Brudgomsmænd Mess. Ole Knudsen Hammer og Byfogden (min gamle Medtjener) Svend Olsen Heisager, nærværende mange fremmede brave Folk af begge Kjøn. Spil var der og i Kirken.

24 Novbr. reiste jeg til Throndhjem, hvor iligemaade skulde møde alle Fogder, Sorenskrivere, Lensmænd og otte Mænd af hvert Thinglag samt en Capitain for hvert Compagni. Alle Fogderne og Sorenskriverne maatte stedse sidde ved Bordet og en Capitain at svare til sit Distrikt, siden afløst. Saa blev de indkaldt en Lensmand ad Gangen med sine otte Lagret for Commissionen, og Præses var Stiftamtmanden og Oberst Schult, hvor da den nye Lægdsrulle blev underrettet.

. . . .

. . . .

19 Dec. flyttede jeg i Jesu Navn til min Odelsgaard Follo.

1690.[1])

. . . .

. . . .

11 Febr. blev Jacob Clemmetsen Foged over Ørkedalen, opladt for ham af Anders Mortensen, blev med samme forlovet med hans eneste Datter, som var min Kjærestes Sødskendebarn.

. . . .

. . . .

[1]) Efter Bosættelsen i Norge indeholde Skaanlunds Optegnelser for det Meste kun Dagsregistre over hans Thingreiser o. s. v., hvilke naturligviis ikke her medtages.

Her faar jeg Anledning at anmærke noget om Arveskifternes Forvaltning, som mig gik glip den 19 Nov. 1688. Jeg forsømmed mig ikke, men skrev til Obersecretair Moth samt Statholders Secretair Wilken, ja jeg skrev lige til min Herre, som var til Turin udi Italien om des Beskaffenhed og des Behandling. Skrev mig til fra Turin igjen, bad, jeg skulde brænde Brevet, men jeg har det endnu, jeg fik og Brev fra Wilken. 1689 kom der en Befaling til alle Sorenskrivere fra Amtmand Kaas, de skulde forføie sig ind til Byen og lade forfatte Skifteprotocoller i Anledning udi Moths Memorial til Amtmanden, som os Enhver blev sendt Copi, han vilde behage at lade Sorenskriverne forfatte sig Skifteprotocoller, saasom jeg fornemmer, det bliver Hans Maj.s Villie, at de nyder Arveskifterne fremdeles. Jeg derfor reiste ind, da var Sorenskriveren Willem Knudsen og jeg udi et Logement. Han sagde: „Jeg bekoster ingen Protocol paa saadan en Seddel“, men jeg lod mig gjøre en Skifteprotocol. 1690 d. 31 Mai kom der en kongl. Befaling til Statholder Guldenlew, skal foranstalte, at Arveskifterne skal herefter foranstaltes af Sorenskriverne.

1693.

4 Marts kom min gamle Medtjener Erik Madsen til Throndhjem, som var bleven Stiftamtskriver i Præsident Kaasbøls Sted.

8 Marts begyndtes Inqvisitionsthinget her i Ørkedalen og endte i Opdalen den 14 over Jacob Clemmetsen.

28 April. Reiste min Værmoder herfra, jeg gjorde hende ei videre tilgode, end jeg gav hende en Sølvskee, en Kobberkjedel og andet smaat.

27 Juni. Skiltes jeg fra Jacob Clemmetsen udi Opdal, endeel han havde selv paa egen Haand berammet Thingene,

endeel jeg ikke vilde attere (sic) hans Urigtighed med Almuen, siden saa jeg ham aldrig.

10 Juli. Rømte Jacob Clemmetsen fra Byen, der han dog forhen entviged sin Arrest fra Veret. Jeg fortrød ofte hans Urolighed med Drik og Spil, lagde sig udi Ubillig med Stiftamtmanden og endeel Proprietairer, han var vel min Svoger, thi han havde min Kones Sødskendebarn, men jeg kunde ikke hjelpe ham, han ruinered sig selv, sin Værfader (som afstod Fogderiet for ham) og begge Cautionisterne.

12 Juli. Var jeg paa Markegang i Snøsen og reiste derfra, om Natten laa jeg paa Valstad. Han, som havde reist Skougleds og Mark, red igjennem Valstadgaard om Natten. Ingen vidste af hverandre, thi havde han vidst, at jeg havde været der, havde han gjort Ulykke. Jeg maatte engang flygte for ham fra Kalstad nu i Vinter og kjørte min Hjemvei, og da jeg fornam, at han lod spænde for og vilde haste efter mig, kjørte jeg fast og vendte om til Berg og blev der om Natten, men han kjørte ligefrem og mig forbi. 16 Juli rømte han hjemmefra til Opdal over Fjeldet ad Danmark til.

21 August reiste Anders Mortensen herfra til Kjøbenhavn, og hans Bo blev iligemaade registrered strax derefter, saasom han var Contra Cautionist.

30 Nov. døde Jacob Clemmetsen i Kjøge.

1695.

20 Juli reiste jeg til Garberg imod min forrige Herre, Hans høie Excell. Grev Christian Guldenlew.[1])

21 Juli. I min Fraværelse vare Stiftamtmand Kaas,

---

[1]) Den unge Greve, Generallieutnant, R. af Elephanten, Overkammerherre, Generalpostmester, Stiftamtmand i Bergen o. s. v. foretog 1695 en Inspectionsreise i Norge, der er beskreven i en Journal af H. J. Bruun, meddeelt i Norske Saml. 8°, 2. 91—119 samt ledsaget med Anmærkninger af H. & E. Huitfeldt.

Kammerjunker Arenfeldt, Capitain Vincents Budde, Mads Tybring og Flere paa Follo og blev fornøielig i Hast accommoderede, saasom de iligemaade tilligemed Verkets Betjente alle ligeledes agted sig til Garberg at tage imod denne store Herre.

23 Juli reiste denne Suite til Tyset i Surendalen, ½ Miil fra Garberg, hvor Herren da kom om Eftermiddagen. Saa red Alle med ham og tog Veien ad Mosbrønd over Elven og saa til Lykkens Grube. Da han der havde beseet Gruberne, red han derfra til Svorkmo og blev der om Natten, imidlertid havde jeg den Naade (som han vel kjendte) og talte med ham, gav ham Svar paa Spørgsmaal i Grubebakken og paa Gruben, thi han red ei anderledes end i fuld Gallop. Ellers havde jeg min eneste Tale med min gamle Ven Mons. Molch. Der vi nu kom over Elven ved Svorkmo, var L: Søren Sten til Hest paa Klevebakken, skjød et Skud, derpaa løste de andre Vagter deres Gevær, lige ned til Fandrems Leir. Der han nu med sin store Suite nylig havde sat sig tilbords, kom (efter den Skudvarsel) Generalmajor Vibe did og spiste med. Jeg red for ham al Vei fra Qvam og i begge Dage jeg lige til Øren. Og som der altid laa en Tvistighed mellem Generalmajor Vibe og Stiftamtmand Kaas, lagde Guldenlew sig derimellem og fik dem venlig forligt, før de skiltes ad.

24 Juli reiste han fra Svorkmo til Fandrems Leir, forretted Alting der med Tropperne, som vedburde. Samme Dag reiste han derfra tillands lige til Byen, men Generalen, Stiftamtmanden og Flere reiste tilvands. Jeg fulgte den Suite, men Herren kom to Timer, førend de kom til Byen, hvorover han glæded sig, at han vandt.

25 Juli traktered Generalen ham, ihvorvel han logered der. 26. traktered Stiftamtmanden ham, 27. traktered Stift-

amtskriveren Erik Madsen ham, 28. traktered Biskopen Dr. Peder Krog ham. 29. havde jeg den Naade og tog Afsked med ham, hvor han beviste mig den store Naade samme at nyde fremdeles. Bemeldte Dag mønstred han Rytteriet, reiste saa fra Byen ind i Bygden at besee Tropperne.

1699.

14 Januar. Gjorde jeg Velb. Hr. Stiftsbefalingsmand Hans Kaas Geleide til Drivstuen, da han skulde reise til Kjøbenhavn, hans Haandskriver Ole døde underveis, og Stiftamtmanden døde i Kjøbenhavn.

7 Decbr. kom Hans høie Excellence [1]) til Throndhjem.

14 Decbr. kom han til Ørkedalen, spised til Middag hos Hr. Evert [2]) og om Aftenen paa Verket, hvor han paa begge Steder befaled, at jeg skulde spise med, hvor jeg da tog mit Sæde næst hos min gamle Ven Molch. Iblandt Andet sagde General Vibe: „Deres Naade var i stor Fare udi Sundlibakken, thi Hesten blev lybsk og taalte ikke det Bidsel." Da hvisked jeg til Molch og sagde: „Jeg veed vel den Tid, han var i større Fare udi hans sjette Aar." Da sagde Herren til mig: „Hvorledes var det?" Da maatte jeg fortælle den ganske Passage, at Anno 80 [3]) . . . . . Denne Relation anhørte han med alle de, som ved Bordet var, med Fornøielse.

1701.

25 Juli blev Mad. sal. Vice-Laugmand Schøllers geleidet til Søes og ført til Byen, dog først udbaaren af Stuen, hvor Hr. Evert tog ved Hovedet, Hr. Jørgen [4]) ved Fødderne, Stiftsskriveren Hammer, Sr. Lars Mortensen Lerche, jeg,

---

[1]) Grev Chr. Gyldenløve, som flere Gange besøgte Norge.
[2]) Mag. Edvard Meyer, Sognepræst der 1692—1717.
[3]) Her følger den samme Fortælling, som et antydet ovenfor S. 144.
[4]) den residerende Capellan.

Lars Jacobsen og Niels Stensen tog i de andre Hængsler, siden baaren af 12 Bønder til Søen.[1])

1702.

24 Sept. kom Hans Excell. Hr. Vicestatholder Gabel med sin Søn og Suite fra Indal til Øren.

1703.

15 Juli. Døde af Smaakopper til Odense i Fyen min priisværdige sal. Herre, Hans høie Excell. Grev Christian Gyldenløve. Han var fød 1674, Gud glæde den fromme Sjæl til Evighed i sit himmelske Rige for hver Dag, jeg tjente ham og nød idelig stor Naade hos ham.

1704.

24 Juli reiste jeg til Garberg mod Kongens Ankomst. 25. kom han der og fik friske Heste til Verket. 26. derfra og spiste paa Ekli, derfra til Ørkedalsøren med Fartøi til Byen, men der han kom lidet mod Flak formedelst en ganske liden Kulings Skyld, vendte han tilbage og kom i Land ved Sundet. Der talte jeg med min sal. Herres Broder, Admiral Ulrik Christian Grev Guldenlew,[2]) medens de fik Kariolerne og videre Tøi af Baadene. Jeg var og did tilbaads. Men siden red jeg foran for Vicestatholder Gabel og de Flere. En Fjerding derfra kom Fogden Mads Tybring fra Byen igjen. Et Stykke derfra kom Stiftamtmand v. Ahnen, overhegled Mads Tybring gruelig, for han havde forladt sin Post ved Sundet i Frygt af Hestemangel, jeg maatte da sige, der var ingen Fattelse paa Heste, men vel tilovers, thi alle meente, saavelsom Stiftamtmanden, at Kongen skulde komme til Brat-

[1]) Den rige Vicelagmand Christopher Casparssøn Schøller eiede en stor Deel Jordegods i Ørkedalen, og denne Familie var paa den Tid en af de meest ansete nordenfjelds.

[2]) Ulr. Chr. Gyldenløve har i en fransk Journal, der oversat udkom i Christiania 1770, beskrevet denne Fredrik IV.s første Norgesreise.

øren, hvor der var gjort en Æreport. Og da man kom mod Steenbjerget, kom Generalmajor Vibe paa en galant Hest, red for Kongen og geleided ham ind i sin Gaard, hvor Kongens Logement skulle være. Kongen besaa Alt, hvad synværdigt var, antog naadig alle Sollicitanters Suppliquer. Ligesaa var der et stort Indløb i det Gemak, hvor han spiste, for at see ham, hvilket han ikke lod forbyde. Vi samtlige Sorenskrivere gjorde vores Memorial, som jeg baade reenskrev og overlevered.

3 August reiste jeg hjemmefra til Sundset, hvor Kongens Kokker, Bagere med Flere var komne, som skulde lave Middags Maaltid til, var og oprettet udenfor Gaarden dertil. Men imod Morgenen kom en Expres, at Kongen vilde spise til Middag paa Bjerkager, hvorover vi Alle over Hals og Hoved maatte forføie os med Hast til Bjerkager, og Enhver skyndte sig med sin Handtering. Jeg ordinered og udvalgte Bønder og Heste at anskaffe alt Behør til en Løvsal. Imidlertid jeg var dermed i Verk, ankom der Mange, En efter Anden af Riddere og Herrer, og skynded paa, at det kunde snart blive færdigt, førend Kongen kommer. Alle spaaede, det gik ikke an. Jo, jeg havde baade seet og været med i saadan Handel. Endelig blev Alting i Betids klar, dernæst Bordet dækket; da Kongen kom, var Liberiet strax færdigt og bar Maden paa Bordet, og Alt var fornøieligt. Der fik han og see det Horn fra Holl, som sal. Kong C. 5 havde givet Guld paa, hvorover Kongen iligemaade allernaadigst ved Livkarlen Hartmann giver hele Speciepenge dertil. Suive encore. 5 August reiste Kongen fra Byen til Støren, 6. derfra og spiste som bemeldt, og Aftenen til Opdal. Samme Aften befaled Stiftamtmanden mig, at jeg strax skulde ride til Drivstuen og see til, at Alting var i Beredskab med Heste, saa Ingen skulde tage nogen udaf dem, som burde til Kon-

gen staa ledige. Jeg havde med Sergeant Anders Mul med Soldater, at Sundalingerne eller Opdalingerne ikke skulde rømme.

7 August kom Kongen til Drivstuen og spised der til Middags, reiste saa derfra over Fjeldet, jeg fulgte med til Taarnet. Dog forinden, da han kom ned Vaarbakken, turde han ikke sidde i Kariolen, men gik udfor og gav sig til med Guldenlew etsteds at kaste Stene i Driven, hvem længst kunde kaste. Og, der han kom til Holled, nu Kongsvolden, var det pudseerligt med Erik Holled, han havde sine Toldbreve under Trøien, hans Tanke var at faa dem confirmeret. Iblandt Andet sagde jeg, at Hr. Statholder Guldenlew har naadigst anordnet dette Sted for alle Reisendes Bekvemmelighed, efterdi det var for langt mellem de andre Fjeldstuer. „Det er sandt," sagde Generalmajor Vibe, „jeg var Fænrik den Tid." Da sagde Kongen: „I kan fly ham dem;" det samme sagde Vibe. Det droges længe, imedens de spændte for, endda sagde Kongen: „Fly Vibe dem, saa skal det blive." Han sagde: „O, du naadige Konge!" saa og til Vibe: „Dok hi mykkje at dragas me og mang Brev kjem ihop, saa kjem mit uti Skippel (?)." Saa flydde han General Vibe dem og sagde: „Du skal være min Mand," hvorover Kongen havde sin Fornøielse over hans Frygtagtighed for hans Velfærds Breve. Da Kongen nu havde faaet friske Heste, satte han sig i Kariolen og kjørte saa sagte, saa tog General Vibe, som havde Viin i Beredskab, skjænked og drak den Kongens Lakei til, som skulde følge, jeg fik et Glas med. Fra Taarnet reed jeg til Præstegaarden, der var Stiftamtmanden og Fogden, Jørgen Pedersen, som jeg gav denne Rapport.

Efter 1704 ophøre Skaanlunds Optegnelser. Kun har han i 1729 nedskrevet en Beretning om et ham tilstødt Uheld paa en Embedsreise, hvilken her udelades, og i den Anledning bemærket: „Jeg finder et mærkeligt Misgreb at indsnige sig hos Mennesket udi deres Forsæt, at Enden er Begyndelsen ikke liig, hvilket jeg her finder hos mig udi dette mit lille begyndte Tidsfordrivs Skrift og Journal, udi hvilket har indsneget sig dette nu fortrydelige Mishag, hvorved Tankerne har taget Overmagten, nemlig: her er god Tid til imorgen eller i den anden Uge, ja om et Par Maaneder, og til det ene Aar er gaaet bort efter det andet herudi til 1704, og Chartequerne til Dato ligger igjen, i Tanke jeg med Tiden skulde indføre dem, ligesaa de forrige af Begyndelsen.“

OM IDRE OG SÆRNA.

AF YNGVAR NIELSEN.

I.

I 1644 under Hannibalsfejden blev det af dronning Kristina pålagt den daværende landshøvding i Dalarne, Peter Kruse til Ornäs at holde vågent øje med Normændenes foretagender og undersøge, hvorvidt der fra deres side påtænktes noget angreb mod denne svenske provins, samt derhos selv forberede et indfald i Norge. De samme grunde, som forhindrede, at man fra norsk side kunde gå angrebsvis tilverks på disse kanter, bevirkede imidlertid også, at der heller ikke fra svensk side kunde blive tale om noget større foretagende mod de til Dalarne stødende norske bygder, idet der mellem begge lå milelange strækninger af vilde skovmarker og ødefjeld, som omtrent gjorde det umuligt at foretage noget krigstog fra det ene land til det andet. Derfor besluttede også Peter Kruse at indskrænke sig til et mindre foretagende mod de to fremskudte norske bygder, Idre og Særna, der lå omtrent midt inde i grænseskovene, langs den række søer, som dannes af den østre Dalelvs vasdrag. Disse to små bygder eller snarere grænder vare dengang, som kapelsogne eller annekser henlagte under Elverums prestegæld og hørte i verdslig henseende til Hedemarkens og Østerdalens fogderi under det store Akershus len, men lå dog så langt fra det øvrige

Norge og inde på den svenske side af fjeldryggen, at forbindelsen mellem dem og moderlandet kun var en ganske løs.

Da Peter Kruse meddelte Dalekarlene denne sin plan at gøre et tog til Norge, fandt han dem heller ikke uvillige til at foretage et sådant tog mod sine naboer på den anden side af grænsen; men de kunde dog ikke rigtig bestemme sig, sålænge de ikke havde fundet en anfører, med hvem de kunde være fornøjede. Ti ingen af dem, som landshøvdingen foreslog, var kendt af bønderne. Men da han derpå overlod valget til dem selv, bestemte de sig øjeblikkelig uden vakling for kapellanen i Elfvedals pastorat, herr Daniel Johannis Buschovius, en af almuen meget afholdt mand, der havde alles tillid. „*Fåm vi vårom Daniel med oss, så farom vi gladom åstad*“ var almuens erklæring. Herr Daniel blev da hentet til prestegården i Mora, hvor landshøvdingen opholdt sig, og af ham og provsten over Øster-Dalarne, herr Olaus Andreæ Dalecarlus på det mest indtrængende anmodet om at påtage sig anførselen over toget. I begyndelsen havde herr Daniel kun liden lyst til at overtage det ham tiltænkte hverv, da han ikke fandt dette overensstemmende med sit embede; men omsider måtte han dog give efter og samtykke i at være Dalekarlenes anfører på deres tog.

Landshøvdingen lod derpå udgå stævning til almuen i Elfvedals og Venjans sogne og Oxberg by i Mora, at de skulde møde ved Elfvedals kirke, forsynede med våben og den nødvendige niste. Ved dette mødested indfandt han sig også selv og udstedte her under 14de Marts sin fuldmagt for herr Daniel og lensmanden, Lars Olsson, der skulde være togets anden anfører. Ifølge denne fuldmagt skulde de tilbyde *dem i Särna och de bygdelagen* fred og sikkerhed, såfremt de frivillig vilde give sig under svensk herredømme, *utlofwandes på sådant sätt att wilja hålla dem under lag*

och rätt, så högt som någon tid de andre H: K: M:s och Swériges Cronos undersåtare sker, såsom ock erhålla dem, näst gudstjensten, med alla goda willkor och privilegier. Men hvis Særnafolket mod al forventning ikke vilde underkaste sig, da skulde de dem *besöka med eld och swärd, tracterandes dem, som fiender anstår, låtandes komma på dem sjelfvom den blods utgjutelse, som sålunda igenom ens och annars obetänksamhet kunde förorsakas.*

Den styrke, hvorover herr Daniel kommanderede, bestod af omtrent 200 mand, som alle vare forsynede med ski. Bevæbningen var derimod højst uensartet, efter enhvers lejlighed; nogle havde bøsser, andre stålbuer, atter andre spyd. Presten selv drog afsted med en uhyre musket, som endnu forevistes i midten af forrige århundrede. Om morgenen 18 Marts foregik opbruddet fra Elfvedals kirke; i det samme den lille hær satte sig i bevægelse, indtraf der et uheld derved, at en del krud blev antændt ved uforsigtighed og forbrændte lensmanden i ansigtet, så at han ikke videre kunde deltage i toget. Herr Daniel blev således den eneste anfører; med ham fulgte foruden de 200 bønder en gammel soldat og Elfvedals klokker.

Vejen fra Elfvedal til Særna, den sydligste af de to bygder regnedes for otte mile, men var så besværlig, at herr Daniel og hans 200 mand brugte fire fulde dage, før de nåede frem, og det, uagtet vinteren havde lagt bro over elve og myrer. Først om morgenen 22 Marts stod de ved Særna kirke. Bygdens folk havde neppe ventet noget angreb og ialfald ikke belavet sig på forsvarsmidler, uagtet deres fædre i Syvårskrigens tid havde havt besøg af et fiendtligt strejfparti, som endog havde plyndret deres kirker, hvor kun en messingkalk var bleven levnet.[1]) Det må dog også tages i be-

[1]) Denne plyndring kendes kun af en kort notits, dateret 29 August

tragtning, at deres eget antal var så lidet, at de alene af den grund ikke vel kunde tænke på at optage en kamp mod en fiendtlig styrke, hvor ubetydelig den end var, selv om de havde havt mod og lyst til at vove en sådan. Men også herpå synes det at have skortet. Folket i Idre og Særna havde så lidet samkvem med sine landsmænd i Trysil og Elverum, at de følte sig omtrent ligeså nær Dalarnes bønder, med hvem de visselig havde mange forbindelser.[1]) Særlig omtales bygdelensmanden, Peder Olufssøn, der synes at have havt stor indflydelse over almuen, som en meget svensksindet mand.

Da herr Daniel lod almuen samle sig og oplæste for dem sin fuldmagt, var det derfor ikke tvivlsomt for dem, hvad valg de skulde træffe, og uden forsøg på modstand fulgte de herr Daniels opfordring til at opgive sit gamle fædreland og give sig under den svenske krone. Sjelden eller aldrig er vel en erobring foregået på en så fredelig måde som denne, uden nogen voldsomhed og blodsudgydelse. Efterat herr Daniel således havde udført det hverv, som var ham overdraget af hans verdslige øvrighed, vilde han også varetage sine gejstlige pligter og holdt 25 Marts prædiken i Særna kapel, hvor han med det samme uddelte alterens sakramente og

---

1577 i statholder Povel Huitfeldts stiftsbog fol. 179, b i rigsarkivet [Kristiania bispearkiv, 2 k]. Under Kalmarkrigen viste almuen i Idre og Særna sig heller ikke fra nogen glimrende side, da de i 1612 af tre Svensker lod sig overtale til at give Sverige brandskat. Norske Samlinger (in 8vo) II, 282 flg.

[1]) I en skrivelse til biskop Dorph, der findes mellem de grænsereguleringen vedkommende dokumenter i rigsarkivet berettes endog, at der i sin tid før 1644 skulde være oprettet en *particulier Accord* mellem presterne i Elverum og Elfvedal, hvorefter den sidste *i behøvende Fald* skulde kunne forrette gudstjeneste i Idre og Særna. Dette er dog meget usikkert. — I dette årh. fremhæves det derimod af svenske forfattere, at Særnafolket står i livligere forbindelse med Norge end med Dalarne. Jvfr. Säves afhandling om Dalfolket i Nyt (dansk) hist. Tidsskrift, I, 554.

døbte børn. Der var da hengået så lang tid, siden presten i Elverum sidste gang havde besøgt bygden, at enkelte af de børn, som nu fremstilledes til dåben, vare blevne så store, at de selv tog med presten i hans bog, hvorved et af dens blade blev revet i stykker.[1])

Dagen efter denne gudstjeneste begav herr Daniel og hans Dalekarle sig på hjemvejen. Ved Elfvedals kirke opløstes skaren; kun tre af deltagerne, tillige med tre af de norske bønder, en fra Idre, en fra Særna og en fra den imellem disse liggende grænd, Hede, ledsagede herr Daniel videre til landshøvdingen på dennes gård Ornås, hvor han aflagde beretning om udfaldet af sit tog. Her svore også de tre bønder fra de nyerhvervede sogne på almuens vegne troskab mod Sveriges krone. Til belønning for sit forhold ved denne lejlighed fik senere herr Daniel en dotation af 12 tønder korn om året og blev i 1653 befordret til Kumla pastorat i Westmannland, hvor han 1677 døde i embedet i en alder af otte og sytti år.[2])

Efterat almuen i Idre og Særna således havde anerkendt Sveriges herredømme, betragtedes de af den svenske regering uden videre som dens retmæssige undersåter, hvem det aldrig

---

[1]) På det iturevne blad blev senere skrevet: *Dette blad blef sönderrifvit i Särna Capell den 25 Martii 1644 af de barnen, som då döptes och wåro til ålder komne, christnade af herr Daniel Buschovio, som orten indtog.* Abr. Hülphers, Dagbok öfver en resa genom Stora Kopparbergs län (Westerås 1763) s. 203 og 236. Hvad der fortælles om, at der ved samme lejlighed også blev døbt enkelte voksne, grunder sig på en misforståelse. Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, VII, 470—472.

[2]) Den fuldstændigste beretning om toget til Særna findes i Den Swenska Fatburen, fjerde öpningen, no. 7 flg. (udg. af Erik Ekholm, Sthlm. 1768.) Jvfr. Hülphers, l. c. 225—228, og Zach. Holenius, Dissertatio academica de Dalekarlia (Ups. 1722), s. 24.

kunde være tale om at overgive til et andet land. I December 1645 blev en af lensmandens stedsønner, Per Erikssön sendt til Stockholm, hvor han på almuens vegne for dronningen gentog den troskabsed, som allerede det foregående år i Marts foreløbig var aflagt for landshøvdingen. Ved denne lejlighed fik Per Erikssön for sig selv en af de fire gårde i bygden, som havde tilhørt den norske krone,[1]) ligesom også dronningen bevilgede almuen i Idre og Særna frihed for soldatudskrivning og bestemte, at de skulde sogne til Elfvedalen, hvis prest allerede om høsten 1644 af konsistoriet foreløbig havde fået anmodning om at være deres sjælesørger. Nogle år senere fik de to sogne sin særskilte prest, som da de ikke havde råd til at underholde ham alene, erholdt en årlig understøttelse af det offentlige. Selv med dette tilskud var dog hans stilling i økonomisk henseende ikke misundelsesværdig, hvorhos også den genstridige almue længe voldte sin sjælesørger mange vanskeligheder. Endnu så sent, som i 1664 vilde således bønderne ikke indfinde sig til kirke mere end tre gange om året, på samme måde, som de havde været vante fra gamle dage af.[2])

Idet den svenske regering på denne måde indrettede sig som herre i Idde og Særna, satte den sig aldeles udover den i mellemtiden afsluttede fred i Brømsebro, i hvilken disse bygder ikke omtaltes mellem de norske landskaber, som ved den lejlighed bleve afståede til Sverige, idet der i fredstraktaten (artikel XXV) kun nævntes *Jæmteland med Herjedalen inclusive*,

---

[1]) Ifølge en optegnelse i det danske gehejmearkiv [samlingen „Sverige" (II) 131] hvorover Peder Juel har skrevet: *Cronens och Odels goeds udi Irre og Zerne sogner*, udgjorde krongodset ialt 4½ hud, 4 kalveskind, 1 gang hestesko og 57 gedeskind, — odelsgodset 22 huder og 4 skind.

[2]) Joh. Fr. Muncktell, Westerås stifts herdaminne, II, 359 og 379.

såvidt befindes af bemeldte Herjedalen at ligge på den svenske side ved fjelden. Da Idre og Særna aldrig havde udgjort nogen del af Herjedalen, der hørte under Trondhjems stift og len, skulde de følgelig efter traktatens ordlyd atter være tilbagegivne til Norge, endskønt der ikke i denne var indtaget nogen udtrykkelig bestemmelse derom.[1]) Når der desuagtet ikke fra svensk side gjordes noget skridt til at opgive de to sogne, var vistnok dette især, fordi man håbede, at den dansk-norske stats kræfter efter krigen vare så medtagne, at dens regering ikke med kraft kunde foretage noget for at påtale sin ret, og at den ikke af hensyn til et så afsides distrikt turde udsætte sig for et fredsbrud. På gyldigheden af den påstand, at Idre og Særna hørte med til Herjedalen og derfor vare indbefattede i dette landskabs afståelse, har vel ingen for alvor troet.

Det var dog lidet rimeligt, at man fra norsk side med rolighed skulde se på, at nabolandets regering på denne måde uden videre satte sig i besiddelse af to hele sogne, og protesterne udeblev da heller ikke. Presten i Elverum, herr Alexander Borch måtte, inden lang tid var hengået, blive vidende om det passerede, og ligeså fogden, Kristen Jenssøn; den sidste sendte endnu, forinden freden var genoprettet, bud til de frafaldne bygder om, at almuen skulde sende nogle af sin midte til ham med skatten; men der indfandt sig ingen på denne opfordring. Efter fredsslutningen drog presten selv til Særna, hvor han oplæste fredsbrevet for almuen og opfordrede den til at vende tilbage til sin pligt mod Norges krone; men heller ikke dette frugtede det ringeste, da almuen viste

[1]) I cessionsbrevet for Jæmteland og Herjedalen nævnes ikke Idre og Særna; heller ikke bleve de overdragne til Sverige af de norske kommissærer, der forestod overleveringen af de to nævnte landskaber. Jvfr. Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, V, 478.

sig bestemt på at holde ved sit nye fædreland, og presten måtte rejse tilbage igen med uforrettet sag.[1]) Et nyt forsøg fra fogdens side på at indkræve skatten mislykkedes ligeledes, idet almuen nu undskyldte sig med, at Svenskerne med vold og trusler havde tvunget dem til frafald, og tillige fortalt dem, *at herrerne udi Danmark såvelsom udi Sverige haver sig så forligt*, at de for fremtiden skulde høre til det sidste rige *til evindelig eje*, hvilket også dronningen selv havde forsikret den mand, som de havde sendt til hende for af hendes egen mund at høre sandheden. Med denne undskyldning måtte fogden foreløbig lade sig nøje; men han indberettede sagen til sin overøvrighed, statholderen Hannibal Sehested, der tillige var befalingsmand over Akershus slot og len.

Hannibal Sehested befandt sig, da han modtog fogdens skrivelse, i København, hvorhen han var rejst for at deltage i det danske rigsråds årlige sammenkomst ved herredagen i 1646. Herfra udstedte han da et åbent brev til almuen i Idre og Særna, hvori han erklærede, at han ikke troede noget på deres udflugter, men blot anså disse for opdigtelser, hvorfor han nu bestemt opfordrede dem til at vende tilbage til sin pligt og den lydighed, som de skyldte Norges krone, hvis de ikke vilde udsætte sig for tiltale ved næste norske herredag og blive straffede. Dette brev blev tilstillet fogden, som lod en søn af presten i Elverum, der var student, drage

---

[1]) Ved grænsebefaringen i 1741 forklarede et af vidnerne, som den gang var 58 år gammel, at hans fader, der var død 1700 i en alder af 72 år, altså født 1628, havde fortalt, han godt kunde erindre den tid, da Særna lå under Norge, *og at den daværende Prest udi Elverum, Hr: Alexander Borch en lang Tid, efterat berørte Bøigd var kommen under Sverige, bad endnu af Prædikestolen for samme sine forrige Tilhørere.* Protokol i rigsarkivet [grænsereguleringen, vol. XIX.]

afsted dermed for at oplæse det fra prædikestolen i begge kapeller, i Idre og i Særna. Han udførte også sit ærinde, 19 Maj i Særna og 20 Maj i Idre; men udfaldet blev det samme, som af de foregående forsøg. Dog fandt almuen det nu rådeligst at sikre sig for alle muligheder og medgav derfor prestens søn, da han forlod dem, en erklæring *under 8 mænds signeter og en mands hand udaf samme bejgdelaug, som kan læse og skrive*, hvori de gentog sine tidligere forsikringer om, at Svenskerne havde tvunget dem til at sværge sig troskabsed, og at de med glæde vilde anerkende sin gamle konge, hvis han blot kunde forsvare dem mod de Svenske.

Den norske prestesøns besøg i Særna, og hvad derunder var foregået, blev ikke ubekendt i Sverige. Presten i Elfvedal blev urolig over, hvad følgen deraf kunde blive, da han ikke anså Særnafolkets troskab for aldeles pålidelig, og indberettede det passerede til landshøvdingen i Fahlun, på den tid Johan Berndes, en mand, der navnlig har erhvervet sig et navn ved de store fortjenester, som han indlagde sig af Dalarnes bergverksdrift. Denne svarede presten, at han ikke vel kunde tænke sig, at det var Hannibal Sehested selv, som havde skrevet det åbne brev, da dette stred mod fredstraktaten; men for det tilfælde, at der skulde gøres noget nyt forsøg enten af presten i Elverum eller af andre på at opvigle almuen eller holde nogen forsamling, skulde vedkommende straks sættes fast og føres til ham. Ligeledes vilde enhver, der måtte driste sig til at hjælpe de norske udsendinge med skyds eller på andre måder, blive draget til ansvar, hvorfor også lensmanden selv, der havde skaffet Elverumsprestens søn skyds, skulde svare for denne sin dristighed. Derimod kunde presten meddele almuen, at den kunde *udi alt andet, som ikke lænder hendes kongelige majestæt og rigens råd eller rigens fordrag og afskeden til men og præju-*

dits, omgåes og handle med de Norske, så som gode og ærlige grander og venner bedst vil og kan anstå.

Imidlertid var Hannibal Sehested vendt tilbage til Akershus, hvor han traf forberedelser til den norske herredag, som skulde holdes i Kristiania i Juli 1646. Otte dage efter hans hjemkomst indfandt fogden sig hos ham med en skriftlig fremstilling af, hvad der nu senest vare foretaget med hensyn til Idre og Særna. Da Hannibal Sehested modtog denne, blev han ikke meget nådig, som det kan sees af den resolution, han påtegnede fogdens beretning. Denne lyder kort og godt:

Fogden skal ved næste Officerer eller andre bekvemmere Middel lade tage disse Anførere ved Hovedet.

Hannibal Sehested.

Såfremt denne befaling var bleven udført lige efter ordene, havde det seet slemt ud for de gode folk i Idre og Særna; men til deres held var den lettere at give end at sætte iverk. Foreløbig blev der ikke gjort noget derved, forinden Kristian IV selv kort efter i egen person indfandt sig på Akershus, hvor sagen blev ham forelagt til afgørelse. Det blev da bestemt, at Hannibal Sehested skulde lade gøre ét nyt forsøg, og at bønderne, hvis de også denne gang negtede at følge hans opfordring, skulde have sit odelsgods forbrudt. Et sådant forsøg blev også gjort, men mislykkedes lige så fuldstændig, som de tidligere, og om at tage nogen „ved hovedet“ blev der ikke tale. På denne måde var der således ingen udsigt til at udrette noget; sagen måtte derfor gribes an på en anden måde.

Hannibal Sehested besluttede da at vende sig lige til Johan Berndes selv og hos ham forlange de to genstridige sogne overleverede. I dette øjemed skrev han den følgende vår et brev til denne, hvori han forespurgte sig, med hvad

ret den svenske regering imod fredstraktatens ord beholdt Idre og Særna, og leverede dette til sin general-mønsterskriver, Jørgen von Delden,[1]) som skulde bringe det til Fahlun. Ved siden deraf fik denne tillige et hemmeligt hverv, at benytte lejligheden under rejsen gennem Sverige til at udforske de Svenskes *intent*, således som det nærmere var angivet i en særskilt instruktion. Ifølge denne skulde han skaffe sig al den underretning, som det var ham muligt, om forhold og stemninger, således som om de beslutninger, der vare fattede på den sidste „herredag" i Stockholm med hensyn til krigen i Tyskland, om udskrivningen, skatterne og tolden og om dronningens kroning eller giftermål, samt om folkets mening om den sidste fred og om dens varighed. Derhos skulde han *gøre sig flid at erforske, hvorledes den gemene mand og andre ere tilfrids ved denne regering; om di fem regerendis herrer haver endnu så stor magt, som udi dronnings umyndige år; sierdelis udi hvad myndighed og auktoritet rigens kansler, Axel Oxenstiern er.* Om forholdene i Norge og Danmark måtte han derimod være meget forsigtig i sine udtalelser og såvidt muligt søge at overbevise de Svenske om, at der fra den side ikke var tanke på at bryde freden, da *landerne ere fordærvet, pengenes middel borte, og di Danske og Norske inklinerit af naturen til fred.*

Jørgen von Delden ankom 3 Maj til Fahlun, hvor han blev venlig modtagen af landshøvdingen i nærværelse af stedets borgermestere og råd samt de fornemste bergembedsmænd. Landshøvdingen gennemlæste først Hannibal Sehesteds brev og søgte derpå for Jørgen von Delden at udvikle de

[1]) Jørgen von Delden var en Tysker, der ifølge en svensk beretning fra 1647 om den norske hær [i det danske gehejmearkiv — Danske samlinger, 400, b] oprindelig skal have været vagtmester, — en titel, som i den første halvdel af det 17de århundrede hyppig brugtes om den næstkommanderende på en fæstning.

grunde, som skulde tale for, at Idre og Særna med rette tilkom Sverige, først, at det i traktaten forekommende ord *inclusive* måtte vise, at de vare regnede med til Herjedalen, og dernæst, at de jure belli vare underlagte Sveriges krone. I overensstemmelse med sin instruks vilde Jørgen von Delden ikke indlade sig videre på dette spørgsmål, og svarede blot, at statholderen ikke havde meddelt ham noget om sagens sammenhæng, men at han af andre havde hørt, at Idre og Særna aldrig havde ligget til Herjedalen og heller ikke vare overleverede til Sverige. Dermed var den første samtale forbi;[1]) først tolv dage senere fik Jørgen von Delden atter bud om at indfinde sig hos Johan Berndes, som da blot leverede ham et brev til Hannibal Sehested og for øvrigt ikke udtalte sig om det omstridte punkt. Brevets indhold gik hovedsagelig ud på at godtgøre, at Idre og Særna virkelig vare overlerede til Sverige, og at det var aldeles ligegyldigt, under hvilket len de tidligere havde hørt; ti *naturen och sielfwa situationen dhet och så efter freedsfördraget stadfäster;* derfor håbede han, at statholderen vilde pålægge sine underordnede at holde sig fra de to sogne *och till ingen widlöfftigheet eller Exorbitantie ohrsaak gifwa.* Med dette svar måtte Jørgen von Delden vende tilbage.[2])

---

[1]) I Jørgen von Deldens beretning om sin rejse heder det bl. a.: *Er* [ɔ: Joh. Berndes] *gedachte auch von einer Landt Carte, die zwischen beden Cronen soll ratificirt sein, wie die deputirte herren auf die Grentzen beisamen gewesen, woouon eine vidimirte Landt Carte an die unserige Rähte wehre übergeben worden. Gedachte auch gegen mir, dass er bott schicken wolte nach dem Ingeniör, alsdann solte er der örter beschaffenheit aufs papier bringen und ein solches mit mir an Ewr: Excel: geben."* Da han sidste gang talte med J. B. blev imidlertid kartet *vorgessen vndt nichtsmehr gedacht.*

[2]) Hvad her er meddelt om Hann. Sehesteds gentagne forsøg på at erholde Idre og Særna tilbage, er hentet fra en række aksstykker, breve, indberetninger, instruktioner m. m. der findes i rigsarkivet

Efter dette uheldige forsøg kunde der neppe være noget at håbe af en fornyet henvendelse til de lokale auktoriteter. Man måtte nu, hvis man fremdeles vilde reklamere Idre og Særna, gå den diplomatiske vej gennem den dansk-norske resident i Stockholm. Også dette blev forsøgt, uagtet de politiske forhold kun stillede sig lidet gunstige for en henvendelse af denne art. Den daværende resident i Stockholm, Peder Juel var en instrueret og dygtig mand, der indtager en hæderlig plads mellem de ældre danske diplomater. Særlig havde han, som man kan se af hans endnu bevarede håndskrevne samlinger, stræbt at skaffe sig de bedste oplysninger om grænserne mellem Norge og Sverige og var således neppe aldeles ubekendt med det spørgsmål, hvorom der nu var tale. Ved nytårstid 1648 modtog han fra Kristian IV befaling til at opfordre dronningen af Sverige til at tilbagelevere Idre og Særna; men den tilbageholdne måde, hvorpå han udførte denne befaling, viser, hvor lidet han ventede sig af et sådant skridt. Dronningen vilde heller ikke høre om nogen afståelse, men svarede blot, at fredstraktaten hjemlede hende alt, hvad der af Herjedalen lå på den svenske side af fjeldryggen, deriblandt også Idre og Særna, da man ikke kunde tage hensyn til, under hvilket len de tidligere havde ligget.[1])

Medens disse forhandlinger førtes, var Kristian IV død og efter nogle måneders interregnum hans søn Frederik III valgt til konge. Blandt det, som denne tog i arv efter sin forgænger, var også striden om Idre og Særna, som han ikke lod hende. Et af Frederik III's første skridt, som konge

---

[grænsereguleringen pakke 1, vol. II] og i det danske gehejmearkiv [samlingen „Sverige" (II) 131] dels in originali, dels i afskrift.

[1]) Peder Juels memorial af 17 Januar 1648 og dronningens svar af 16 Febr. s. å. i det danske gehejmearkiv [samlingen „Sverige" II.] Jvfr. L. Holberg, Danmarks Riges Historie, III, 48 flg.

var at lade Peder Juel på ny opfordre dronningen af Sverige til at afgøre dette tviste-emne ved at udnævne to svenske kommissærer, der i forening med to norske kunde undersøge og fastsætte grænsen mellem Østerdalen og Dalarne.[1]) Denne gang var dronningens svar meget imødekommende, idet hun erklærede sig villig til at deltage i nye forhandlinger om grænserne ved en kommission, der skulde træde sammen 3 Juni 1649.[2]) I henhold til denne erklæring bleve i April 1649 Nils Lange og Georg von Reichwein udnævnte til norske kommissærer ved det forestående grænsemøde; de svenske vare Johan Berndes, Claes Stjernsköld og Israel Lagerfelt. Den for de norske kommissarier udstedte instruks var affattet i en meget eftergivende, næsten forsagt ånd; de skulde foreholde Svenskerne, at almuen i Idre og Særna af frygt for straf ikke vilde følge pligtens bud og atter anerkende Norges herredømme, — men at kongen dog ikke tillagde denne sag nogen særdeles vigtighed og blot havde bragt den på bane, fordi han frygtede for, at de to sognes frafald kunde give andre et slet exempel. Kommissærerne skulde derhos nøje undersøge gamle dokumenter og af *situ loci* overbevise modparten om, at Idre og Særna ikke hørte til de landsdele, som skulde afståes; for det tilfælde, at de svenske kommissærer ikke nåede frem til den fastsatte dag, skulde de dog vente på dem i fire dage.[3])

---

[1]) Peder Juels memorial af 20 Juli 1648 i det danske gehejmearkiv [samlingen „Sverige" II.]

[2]) Dronning Kristinas resolution af 26 Oktober 1648 til Peder Juel i det danske gehejmearkiv [Svenske acta, vol. VI,] og trykt i latinsk oversættelse i Responsio ad duo scripta Danica (Greifswaldiæ 1657) bilag XXI, og i tysk overs. i Beantwort- und Widerlegung zweyer Dänischen Schriften etc. (ibdm. 1657.)

[3]) Nils Langes og Georg von Reichweins instruks af 9 April 1649 findes i det danske gehejmearkiv [Svenske acta, vol VI.]

Nils Lange blev ved sygdom forhindret fra at deltage i grænsekommissionens forhandlinger, hvorimod Georg von Reichwein indfandt sig ved grænsen til bestemt tid; men uden at træffe nogen Svenske, uagtet han ved bønderne havde bud langt ind i Sverige. Sandsynligvis har han opholdt sig der i egnen i nogle dage og er derefter ilet tilbage til Kristiania, hvor han allerede var 15 Juni. Her afgav han en skriftlig beretning[1]) om sin rejse, i hvilken det bl. a. oplyses, at Særnafolkets klædedragt og bygningsmåde var aldeles norsk, og at *de taler god Norsk og ikke et svensk ord.*[2]) I beretningen omtales også, at ingeniøren Selgen Pederssøn havde udarbejdet et kart over grænsen mellem Herjedalen og Idre og Særna.

Grunden til de svenske kommissærers udeblivelse kom snart for en dag. Omtrent i de dage, da grænsemødet skulde tage sin begyndelse, ankom der til København et brev fra dronning Kristina, der var dateret 26 Maj 1649. I dette erklærede hun, at hun var bleven opmærksom på, at Sørliden, anneks til Snåsen i Trondhjems stift, efter fredstraktatens ord måtte være indbefattet i de afståede nordenfjeldske provinser, og at derfor også dette spørgsmål kunde blive afgjort ved det forestående grænsemøde, der var berammet til 3 Juli — altså ikke 3 Juni, som hun først havde opgivet.[3]) Allerede dette var egnet til at vække mistanke, og da der

[1]) Reichweins originale beretning findes i det danske gehejmearkiv [samlingen „Sverige" II.]

[2]) *Sernenses lingvam habent ex Dalica et Norvegica commixtam; ad ipsas enim Norvegicæ Alpes habitant,* heder det hos Reinhold Näsmann, Disputatio de historia lingvæ Dalekarliæ, (Ups. 1733) pag. 12. Hülphers meddeler (l. c. 230 flg.) en fortegnelse over endel norske ord, som forekom i Særna-dialekten. Jvfr. s. 49 flg. ovenfor (dr. E. Jessens afhandling.)

[3]) Dronning Kristinas skrivelse til Frederik III af 26 Maj 1649 i det danske gehejmearkiv [samlingen „Sverige" II.]

nogen tid efter indløb underretning om, at de norske kommissærer havde indfundet sig på det fastsatte mødested til bestemt tid uden at træffe de svenske, måtte det være klart, at den svenske regering aldrig havde havt til hensigt at lade mødet komme istand, og derfor med forsæt havde ladet indløbe en skrivfejl i det første brev. Denne anvendte list var plump; men det lykkedes dog ved den at skyde den hele forhandling tilside. Imidlertid spillede dronning Kristina den begyndte komedie fuldt ud og lod — tilsyneladende i god tro — sine egne kommissærer fremmøde ved grænsen til den tid, som hun nu påstod at have opgivet. I slutningen af Juni måned indfandt de sig i Herjedalen, hvorfra de sendte en skrivelse til de norske, hvem de foreslog at mødes på Fulufjeld. Dette brev blev, da Reichwein alt forlængst var rejst hjem, sendt efter lige til Kristiania, hvor det modtoges af Nils Lange, som svarede tilbage, at han ikke kunde indlade sig på nogen ny forhandling, forinden begge regeringer havde givet sit samtykke dertil.[1]) De svenske kommissærer traf således ingen af de norske på mødestedet, men gjorde dog i dagene fra den anden til den fjerde Juli en tur op på fjeldet og beså Fulufjeld og Drivfjeld (nu grænserøs no. 131 og 132) mellem Særna og Trysil, hvor de fandt, at de rette grænsemærker burde være, *som Gud och naturen emellan begge desse loflige kongeriken, Sverige och Norrige lagt hafwa.*[2])

Da også dette forsøg på at erhverve Idre og Særna tilbage ad underhandlingernes vej var mislykket, kunde det

[1]) De svenske kommissariers skrivelse, dat. 27 Juni og Nils Langes, dat. 20 Juli 1649 findes begge i det danske gehejmearkiv [samlingen „Sverige“ II], hvorhos den sidste i latinsk oversættelse er trykt i Responsio ad duo scripta Danica, bilag XXIII.

[2]) Et uddrag af de svenske kommissærers protokol er trykt i De la Gardiska Archivet, utg. af P. Wieselgren, XI, 116.

ikke være tvivl underkastet, at den svenske regering ikke agtede at opgive disse bygder med det gode, hvorfor forsøget heller ikke for det første blev gentaget. Men dermed var det dog ikke den dansk-norske regerings hensigt at lade sagen bero. Da Frederik III i 1657 endelig antog, at øjeblikket var kommet til at genvinde de forhen afståede landskaber, var også de Svenskes bemægtigelse af Idre og Særna en af de grunde, som anførtes i hans krigsmanifest.[1]) Krigslykken fulgte imidlertid ikke hans våben, og i stedet for at genvinde det tabte måtte han afstå fire af sine rigers bedste provinser. Der var således nu ingen mulighed for at erhverve Idre og Særna tilbage, uagtet rigtignok Frederik III i 1660 lod sine underhandlere nedlægge påstand derpå.

Under den skånske krig syntes der på nyt at tilbyde sig en lejlighed til at vinde de to bygder for Norge, da den bekendte partigænger, Folkersahm foretog et tog derhen; men indbyggerne vare nu blevne så svensksindede, at de ikke kunde bevæges til frafald.[2]) I freden i Lund 1679, hvor Idre og Særna ikke udtrykkelig nævnes, blev der indtaget en bestemmelse om nedsættelsen af en kommission for det tilfælde, at nogen del af rigsgrænsen ikke skulde være nøjagtig bestemt; men en sådan kom aldrig istand. Senere hen påstodes det fra dansk og norsk side, at man ved denne bestemmelse havde forbeholdt sig sin prætensionsret til Idre og Særna. Ved fredsforhandlingerne i 1720 synes der ikke

---

[1]) Holberg, Dannemarks Riges Historie, (udg. at 1754) III, 229. Jvfr. Jus feciale armatæ Daniæ (1657) og Manifest, auss was erhebliche Uhrsachen etc. (1657.) P. W. Becker, Samlinger til Danmarks Historie, I, 181.

[2]) *Anno 1674 (?) capitaneus Norvegorum Folkersamius frustra Sernenses ad defectionem instigaverat, licet vi ommiumqve internecione ipsis denunciata.* Holenius, l. c. pag. 25.

at have været tale om disse to bygder, på hvilke Sverige således måtte antages at have fået hævd.

II.

Den grænse, som indtil 1645 skilte mellem de to kongeriger, Norge og Sverige, var i alle væsentlige punkter overensstemmende med den, som var fastsat i Magnus Lagabøters dage. Fra det punkt, hvor Østerdalen tog sin begyndelse, omtrent ved de nuværende rigsrøser, no. 109—111, gik denne gamle grænse noget mere vestlig end den nuværende, som den overskar ved Faksefjeld. Derfra gik den gamle rigsgrænse mod Øst mellem Særna og Dalarne til Trollegrav, hvorfra den på sit videre løb omtrent faldt sammen med Herjedalens og Jæmtelands nuværende sydlige landskabsgrænse.[1]) Senere var der ikke foretaget nogen ny befaring og fastsættelse af den hele rigsgrænse under et. Derimod var der ialfald nogle gange afholdt forretninger over en enkelt del af rigsgrænsen.

Dette skede først i 1403, da biskop Sigurd af Hamar visiterede i Særna og med det samme afhørte vidner om rigsgrænsen. Der fremtrådte ved denne lejlighed en bonde fra Herjedalen, ved navn Tord Ørnulfssøn, som afgav en forklaring om den rette grænse mod Sverige fra Herjedalen og

[1]) P. A. Munch, Det norske Folks Historie, IV, I, 646—650, P. A. Munch, Samlede Afhandlinger, udg. ved Gustav Storm, I, 212—223; Norges gamle Love, II, 487—491; Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1844—45, s. 147—192 og 1846, s. 150—167; G. Munthes anmærkninger til Aalls oversættelse af Heimskringla, I, 2. En i midten af det 17de årh. tagen afskrift af dette samme gamle grænsedokument findes også i Thottske saml. 748 fol. pag. 65 - 68 på det kgl. bibl. i København. Jvfr. N. Nicolaysen, Norske Magasin, I, xxx.

til Solør, hvilken derpå under ed blev bekræftet af ham selv og fem af hans bygdemænd og så forelagt presten i Mora med ti bønder af dette prestegæld. Disse havde ikke noget at indvende mod den opgivne grænse og aflagde løfte om at overholde den, hvorpå der 5 August 1403 blev udstedt et af biskopen med presterne i Elverum og Løjten og syv mænd forseglet dokument om, hvad der således var forklaret og vedtaget.[1]) Skønt det efter de fejlfulde og indbyrdes afvigende afskrifter, som ere bevarede til vore dage af dette mærkelige aktstykke, ikke er muligt at påpege hvert enkelt af Tord Ørnulfssøns grænse-

---

[1]) Først trykt hos Holenius, l. c. pagg. 17 seqv. efter en i 1602 tagen afskrift af et ved Lima kirke opbevaret transskript fra 1425, og derefter optrykt i Diplomatarium Dalekarlicum, utg. af C. G. Kröningssvärd og J. Lidén, I, s. 62 flg. (no. 61.) Udgiverne have imidlertid misforstået sin kilde og antaget H.s latinske oversættelse for originalen, men den forsvenskede text fra 1602 for en *gammal öfversättning*. Smst. s. 64 er ogs. aftrykt en ved Særna kirke opbevaret afskrift, som skal være tagen efter originalen af Erik Wallenius, den første svenske prest i Særna. I Handlingar rörande Skandinaviens historia, XX, 36—39 er der endvidere trykt et transkript af denne grænseforretning fra 1461 efter to i det svenske rigsarkiv opbevarede kopier fra midten af det 16de årh. Der kendes endnu mindst en afskrift, der var taget i 1615 og opbevaredes ved Herdals kirke (jvfr. Topografisk Journal, XXIII, 85 flg. og Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, VI, 471). En yngre genpart af samme findes i rigsarkivet [grænsereguleringen pakke 2 vol. III no. 202]. Da denne aldrig har været trykt, meddeles her bogstavret det stykke, der omhandler grænsen: „*Tord Almuldssen opregnede talde og skiede* [sic] *Endemerke imellem Norrige og Sverrige, og begyndte först i Sommerberget, som ligger nordost i fra Herdalen, der i fra i Ramhammer og saa i tors Kile, der i fra i truld Klatt, og saa i Landerdalder Kjørn, der i fra i Landerdalder Aas og saa i Ledevalds myre, der i fra i Kors-Kilde, og saa i trulde gropp, der i fra i Randelle Bæck, og saa i en Elv kaldes fulumelige, der i fra og i Vatdals field, og saa midt i Gierse Steen, som ligger imellem Vermeland og Soløer.*" Jvfr. Hülphers l. c. 203 og 236 og Muncktell, l. c. II, 379. Andre gamle angivelser af rigsgrænsen hos Holenius, l. c. 23 og 74 og Hülphers, l. c. 224.

mærker, fremgår det dog tydelig, at den linje, som han opgav, for Herjedalens vedkommende faldt sammen med den i Magnus Lagabøters tid fastsatte grænse, og sandsynligvis også for den del af Særnas grænse, som stødte til Elfvedal, (der indtil 1575 var anneks under Mora.) Her ophørte overensstemmelsen, idet den gamle grænse gik til det nordligere Falufjeld (Faksefjeld), medens Tord Ørnulfssøn trak linjen lidt sydligere til Våtdalsfjeld, hvorved Norge fik en ikke liden del af de skove, som tilhørte den svenske almue i Lima (nu eget præstegæld, men før 1616 anneks under Malung.) Dette var det sydligste grænsemærke, som Tord Ørnulfssøn bestemt angav; om grænsens videre løb mellem Vermeland og Solør vidste han kun, at den skulde gå til Gersesten imellem disse bygder.

Der hengik efter dette biskop Sigurds besøg i Særna næsten 200 år, forinden der atter høres om en fastsættelse af rigsgrænsen på det samme strøg. Da blev der i Juni 1592 af fogden over „Herjedalen" [Hedemarken?] og Østerdalen, Morten Sigurdssøn optaget en forklaring om grænsen mod Sverige ved seks lagrettesmænd fra Trysil, Idre og Særna, då der var trang til nye grænsedokumenter, efterat de gamle for det meste vare ødelagte ved Svenskernes plyndretog i Hedemarken og Østerdalen under den nordiske Syvårskrig. Da denne grænseforretning neppe nogensinde er vedtaget fra svensk side, kan den ikke have havt retskraft for begge rigers indbyggere og får derfor sin største interesse, som et vidnesbyrd om den norske almues forsøg på at trænge sig ind over grænsen. Denne i 1592 prætenderede grænselinje tillagde nemlig atter Norge en ikke liden del af svensk grund foruden det stykke, som det havde fået sig tilkendt ved grænseforretningen 1403; den begyndte i Nord ved Trollegrav og fulgte derpå omtrent grænsen fra 1403 til Våtdalsfjeldet,

hvorfra den gik mere østlig end den i det 13de årh. fastsatte grænse til Kildegraven (nu røs no. 120), hvor Vermeland begyndte, derfra ret i vest over Sandkildefos i Trysilelven til Høljefáldet (nu røs no. 111) hvor den atter stødte sammen med den ældste grænse.[1]) Det var for dette stykke, Tord Ørnulfssøn i 1403 ikke havde kunnet opgive bestemte grænsepunkter, hvilke nu bleve angivne af Østerdølerne på en måde, som ikke stemte overens med den ældste grænselinje, men tillagde dem selv besiddelsen af en del af de tidligere svenske grænseskove. Den svenske almue synes aldrig at have villet anerkende den sidste del af denne nye norske linje; men da den på samme tid synes at have glemt den oprindelige, kunde der ikke opstilles nogen, som havde bedre hjemmel for sig, og derved lykkedes det for Normændene at få ialfald en del af det omtvistede land mellem den gamle og den prætenderede grænselinje i tidens løb stiltiende anerkendt som norsk land.

Således stod forholdene, indtil Idre og Særna blev svenske. Efter deres frafald blev det meget vanskeligt at afgøre, hvad der skulde være den rette rigsgrænse på strøget nordenfor Våtdalsfjeld, idet der på denne kant efter 1645, som omtalt, ikke blev opgået nogen ny rigsgrænse. Hvis man ikke vilde erkende Sveriges ret til de to bygder, måtte man fra norsk side anse de i 1403 og 1592 opstillede linjer fra det nævnte punkt til Trolle-

[1]) En meget dårlig afskrift i rigsarkivet [grænsereguleringen, pakke 2, vol. III, ad. no. 202.] De seks mænd erklærede: *at rette Raadmercke, saa vitt vor skoug grendser ind paa Swerige og intill Sollør Eyedeler ganger som efſterfölger, Först som Serne skoug begynder ganger Raadet i Truldegrav, af Truldegrav i Kulboeaassen, af Kulboaassen i Hermundz-aasen af Hermundz aassen i Fullumelige, af Fullumellige i Vaatdals field, af Vaatdals fiäld i benehog, af benehog i Kielde graf-ende af Kielde grav-ende i Sandkelde, af Sandkelde i Hvittehammer, af Hvittehammer i Hölige field, siden begynder Solørskougen.*

grav, som fremdeles gældende rigsgrænse og derpå følge grænsen mellem Særna og Herjedalen mod Vest. Men da Sverige nu en gang faktisk var i besiddelse af Idre og Særna, lod det sig ikke vel gøre at fastholde denne grænse. Der var da to alternativer at vælge, enten at betragte den højeste fjeldryg, som rigsgrænse eller også følge Idre og Særnas gamle grænser mod de nærmest tilstødende østerdalske bygder. Det første kunde synes at være hjemlet ved traktatens bestemmelser, der virkelig for de nordligere distrikter fastsætter fjeldryggen som rigsgrænse (se ovfr s. 200 flg.); men desuagtet vedblev man i Norge indtil videre at holde sig til den gamle bygdegrænse, som det rette skillemærke mellem de to riger, ligesom den før var det mellem bygd og bygd, hvorved folket i Særna beholdt sine almindinger ubeskårne.

Denne grænse, der første gang vides at være fastsat ved en dom af 15 Septbr. 1581,[1]) fulgte fra Faksefjeld omtrent samme retning, som den nuværende rigsgrænse indtil Herjehogna (røs no. 136), men bøjede derfra i nordvest over Gløtvola til Fæmunsjøens sydlige ende, hvorpå den gik midt efter denne over den lille ø, Solerøen, til en ved Fæmunskleven i Fæmuns nordre ende opsat varde. Landet østenfor denne grænselinje tilhørte almuen i Idre og Særna, fraregnet det nordligste stykke, som tilhørte Herjedalen. Grænsen mellem

[1]) Denne originale dom, der nu sandsynligvis er tabt, blev i sin tid fremlagt for grænsekommissionen, i hvis modtagelsesbevis dens indhold er angivet, således at grænsen mellem Idre, Rendalen og Tønsæt fra syd mod nord *af alders tid har, gået fra Gløtvolen til Fæmunskløven i den søndre ende af Fæmunsjøen, derfra i Solerøen, sidst udi en varde ved den nordre ende af bemeldte sjø.* I en grænseforretning af 9 Septbr. 1587, som alene kendes af en dårlig afskrift i rigsarkivet [grænsereguleringen, pakke 1, vol. II, no. 73], opgives følgende grænsemærker: *Dilsæt bjerg — højeste „badet af Benderaab"* — *højeste Blekkefjeldet* — *Skøtsidalen* — *højeste Engerfjeld* [nær Herjehogna] — *Grødtsillen* [Gløtvola] — *Fæmunskløven* — *Solerøen* — en varde i nordre *Fæmundsenden.*

Idre og Herjedalen skal have gået en halv mil søndenfor Røåen, der falder ud i den nordlige del af Fæmun og endnu danner grænsen mellem det nordenfjeldske og søndenfjeldske Norge.[1])

Fæmunsjøen var således ved Idres og Særnas overgang bleven rigsgrænse mellem Norge og Sverige; på dens vestlige side havde Østerdølerne, på den østlige Herjedølerne og almuen fra Idre og Særna sit tilhold med jagt og fiskeri. At dette også officielt var anerkendt, som det rette forhold, og at Norge ikke regnedes længere mod Øst end til Fæmun, fremgår sikrest af den i 1658 foretagne opgang af de sydlige grænser for Trondhjems len efter dettes afståelse til Sverige; kommissærerne, som deltog i denne, afsluttede sin forretning ved Fæmunskleven i Fæmuns nordre ende og fastsatte intet grænsemærke på vandets østlige side, hvilket de nødvendig måtte have gjort, hvis de havde regnet denne med til Norge.[2])

I den følgende tid blev der imidlertid fra norsk side stadig gjort forsøg på at udvide sig mod øst over grænsen, hvilke også tildels lykkedes. Norske bønder nedsatte sig således på Fæmuns østside, på gården Nordviken, der senere altid har havt faste beboere, og for en tid ved Elgåens os, omtrent lige langt fra vandets nordlige og sydlige ende, medens Røros verk tiltog sig retten til at hugge i de derværende skove. Fra svensk side synes der aldrig at have været lagt hindringer i vejen for disse udvidelsesforsøg, og lidt efter

[1]) Reise giennem en Del af Norge i de Aar 1773, 1774, 1775 af Gerhard Schöning (Kbhvn. 1778), s. 64.

[2]) De nordenfjeldske Begivenheder 1657—1660 ved Yngvar Nielsen, 47 flg. Jvfr. det ovenfor s. 208 anførte sted af De la Gardiska Archivet, hvor Fæmun omtales som grænse. På det i Dahlbergs Suecia antiqva et hodierna indtagne kart over Skandinavien ere begge bredder af Fæmun henlagte til Sverige.

lidt gik det ind i de flestes bevidsthed, at grænselinjen nordenfor Solerøen skulde drages noget østligere end Fæmunsjøen — først i Nordost til Svukustøten og derpå ret i Nord til Vigelskaftet.[1]) Dog gaves der fremdeles dem, som bevarede erindringen om den gamle grænse og holdt på den, som den ene rette.[2])

Ganske anderledes stillede forholdene sig i syd for Solerøen, hvor den svenske almue var mere på sin post. Også her strejfede vistnok Østerdøler fra Trysil og Rendalen omkring i skovmarker og højfjeld og drev jagt og fiske langt østenfor Fæmun, bl. a. i Vurusjøen og Drevsjøen. Men de kunde aldrig gøre dette uden frygt for, at Idremændene skulde komme mandstærke over dem og jage dem bort. Således forklarede den 69-årige Østerdøl, Oluf Unsæt ved grænsevidnernes examination i 1741, at hans fader, der ved sin død havde været henimod 85 år gammel, havde fortalt, at da han en gang havde gildret ved den lille elv Sørka, der render på Fæmuns østside og fanget en bæver, vare Idrefolkene komne over ham og havde taget bæveren fra ham. Senere hen traf imidlertid denne familie en aftale med de svenske bønder i Idre, hvorefter de mod en årlig afgift fik tilladelse til at jage og fiske i deres skove, og fra nu af lå

---

[1]) En 58-årig bonde forklarede i 1741 for grænsekommissionen, at han i sin ungdom (altså 1690—1700) havde hørt opgive følgende grænsemærker fra Faksefjeld og til Vigelskaftet (nu røs no. 126—147:) *Sommersfjeldet* i Fulufjeld — *Bratfjeldet* vest for Bergådalen — *Kvanbækken* — *Midtskougs Knolle* — *Lislefjeld* — *Herjehogna* — *Gløtvola* — *Solerøen* —. *Svukustøten* — *Vigelskaftet.* [Grænsereguleringen, vol. XIX i rigsarkivet.]

[2]) En 69-årig bonde forklarede i 1741 for grænsekommissionen, at han af gamle folk på over hundrede år havde hørt opgive følgende grænsemærker: en røs øst i *Hundshøjgden* — *Engerfjeldsli* — *Gløtvola* — *Fæmunskløven* i Fæmuns søndre ende — *Solerøen* — en varde på østsiden af *Fæmuns nordre ende.*

det i deres egen interesse at hævde disse for Sverige, da de derved udestængte sine øvrige landsmænd og beholdt brugsretten for sig alene, som de, der havde forpagtet den af egnens lovlige herrer.

Den udvidelse af sit territorium, hvorpå Østerdølerne nord ved Fæmun på den omtalte måde havde fået hævd, var dog noget usikker, idet den savnede den gensidige sanktion, som er nødvendig ved enhver grænse, og spørgsmålet således altid på ny kunde bringes på bane fra svensk side. Der blev heller ikke på lange tider gjort noget for at bringe orden i disse forhold. I slutningen af det 17de århundrede syntes der rigtignok en gang at åbne sig adgang til at få den nordligste del af grænsen nærmere bestemt ved en traktat, da der i 1690 blev nedsat en kommission, der skulde undersøge og fastsætte grænserne mellem Trondhjems amt og Herjedalen, hvilket igen vilde havt indflydelse på rigsgrænsens fortsættelse mod Syd indtil Solerøen. Men denne kommission trådte aldrig sammen, uvist af hvad grund; fra norsk side påstodes senere, at de svenske medlemmer ikke havde indfundet sig på det bestemte mødested. Resultatet blev således ikke andet end, at der blev optaget enkelte vidneforklaringer over denne del af grænsen, hvorimod der intet udrettedes med hensyn til selve hovedøjemedet, at fastsætte en nøjagtig rigsgrænse. Dermed stod alt hen indtil 1734, da der i den mellem Danmark-Norge og Sverige afsluttede allianse-traktat[1]) også indtoges en bestemmelse om, at der inden tre år skulde være foretaget en regulering af grænserne mellem Norge og Sverige.

Denne grænseregulering kom virkelig istand, skønt rigtignok først efter udløbet af de tre år. Den tog sin begyn-

---

[1]) G. F. Martens, Supplément au recueil des principaux traités &c. t. I, p. 224—225.

delse 1 August 1738 på Hisøen i Kornsjøen mellem Båhuslen, Dalsland og Smålenene, hvor nu rigsrøs no. 1 er oprejst, og hvor den i 1661 foretagne opgang af grænsen mellem Båhuslen og Smålenene var afsluttet. Fra dette punkt begyndte begge rigers ingeniører forretningen nordover og kom i 1739 et stykke ind i Trysil, hvorfra arbejdet i 1741 fortsattes nordover. På den første del af denne strækning — fra Trysils begyndelse opstillede den norske almue en med grænsen af 1592 stemmende linje, hvorved den forsøgte at trænge sig ind på svensk grund.[1]) Denne linje gik fra *Søndre Høljefald* over *Grytefossen* i Varåen, *Hvithammer*, *Sandkildefos* og langs igennem *Kildegraven* (omtr. ved røs no. 119—120.) Omvendt søgte den svenske almue at erhverve tilbage en del af det territorium, som Normændene i sin tid havde tilhævdet sig, i hvilket øjemed de imod de norske fordringer vilde opstille en grænselinje fra *Nordre Høljefald* over *Strupefossen* i Varåen, *Båtestenen* og *Sandkilden*, der skulde være en fra den norske Sandkilde forskellig lokalitet. En lignende uenighed herskede også om den rette grænse videre nordover fra Kildegraven til Faksefjeld, hvor atter hver part opstillede sin prætensionslinje. Over begge linjer optoges beskrivelser og karter for at fremlægges ved de forhandlinger, der efter opmålingens fuldendelse skulde afslutte grænsestridighederne.

Idet opmålingen fortsattes nordover fra Faksefjeld indtil Fæmunsjøens omgivelser, måtte der opstå spørgsmål, om man fra norsk side skulde gøre påstand på Idre og Særna og således også medtage disse i opmålingen, som derved vilde blive betydelig forsinket. De to små sogne, hvor der ikke boede mere end47 familier, som for det meste levede *af fæ og dyrevejde*, kunde imidlertid blot have lidet værd for Norge, som derimod var me-

[1]) Skrivelse fra generalmajor Fredr. Otto von Rappe til kongen af 21 Novbr. 1739 i rigsarkivet [grænsereguleringen, pakke 21].

get interesseret i at få ejendomsret til de store skove på Fæmuns østside, der for Sverige vare aldeles ubrugelige.[1]) Der var derfor liden grund til at fremsætte nogen påstand på Idre og Særna, hvorimod meget talte for at benytte anledningen til at skaffe sig en grænse efter den højeste fjeldryg i stedet for at trætte med Sverige om et distrikt, hvorpå det snart havde hundredårig hævd, og fortolke Brømsebrofredens utydelige bestemmelser. Af denne grund var det også på forhånd pålagt de norske ingeniører, at de nok for et syns skyld skulde fordre Idre og Særna tilbage, men ikke medtage dem i opmålingen og for øvrigt ikke insistere videre derpå.[2])

Da de norske ingeniører i henhold hertil reserverede sit lands ret til Idre og Særna, vilde de svenske ikke høre tale derom, men fastholdt den gamle bygdegrænse, hvis nærmere løb vi tidligere have angivet.[3]) Senere hen blev det imidlertid fra norsk side antydet, at man var villig til at frafalde enhver påstand på Idre og Særna, men at man i det sted vilde opstille en ny grænselinje fra Faksefjeld og nordover, hvorved et betydeligt stykke land østenfor Fæmun måtte tilfalde Norge. Denne linje skulde da først trækkes så langt i øst som til den mellemste Hersjø og på sit videre løb nordover føres en mil østenfor de på Fæmuns østside

[1]) I særdeleshed gælder dette om Røros verk, hvis participanter også i en udførlig ansøgning forestillede nødvendigheden af at skaffe Norge landet østenfor Fæmun. Flere exemplarer af denne ansøgning findes i rigsarkivet.

[2]) Kgl. reskript til generalmajor Rappe af 29 April 1740 i rigsarkivet [grænsereguleringen, pakke 21.]

[3]) De svenske ingeniører opgave i denne linje følgende grænsemærker: *Vestre Faksefjeld* — *Bratfjeld* — *Kvamkella* — *Myrtuven* på Drivfjeld — *Midtskougs. Knolle* — *Lislefjeld* — *Hundshøgden* — *Gløtvola* — *Fæmunstrømmen* — *Vargstrømmen* — og midt efter Fæmun; derpå videre i Nord: *Hestbøjtåsen* — *Svartviken* — *Viglen* — *Ruten*.

liggende fjelde, Elgåhogna og Svukustøten. De svenske ingeniører, som formodentlig havde ventet denne indrømmelse, vilde vistnok ikke ubetinget antage den nye norske linje, da de påstod, at almuen i Idre ikke vel kunde opgive så meget af sin skov, men tilbød dog at forandre sit tidligere forslag til en grænselinje, således at grænsen skulde trækkes fra Gløtvola østenom Fæmun og Svukustøten til Viglan, hvorved kun en del af den forlangte strækning vilde tilfalde Norge.

Efterat den hele grænse lige til Finmarken var opmålt, og derved et páålideligt materiale tilvejebragt for et endeligt opgør, forsamledes kommissærer fra begge riger i Strømstad 1749. Resultatet af disses arbejde var traktaten af 1751. Ved denne blev Østerdalens grænse, på de punkter, hvorom der var tvist, fastsat efter en linje, der såvidt muligt, lå midt imellem begge parters prætensions-linjer. Derved fremkom den nuværende rigsgrænse, som fra Høljefaldet til Faksefjeld, hvor Særna begynder, går noget østligere end den ældste grænse og de svenske prætensions-linjer, men dog ikke så langt ind i Sverige, som den norske almue gjorde fordring på. Fra Faksefjeld til Herjehogna følger den nye rigsgrænse den svenske prætensions-linje fra 1741, men forlader så denne og går østen om Fæmun mere i Nord til Fuluguttuvola (røs 140) og Vonsjøgusten (røs 144), hvor Idre ender og Herjedalen tager sin begyndelse. Ved denne linje havde kommissærerne i det hele taget været meget heldige med at drage grænsen efter den højeste fjeldryg, skønt denne dog ikke overalt har kunnet følges. Norge erhvervede derved tilbage

---

[1]) Grænsetraktaten, hvis original opbevares i rigsarkivet, er særskilt trykt, samt derhos meddelt in extenso hos Jessen-Schardebøll, Det Kongerige Norge, s. 207—232; et udtog findes i Schous forordninger.

et betydeligt stykke af Idres og Særnas skove, hvilke i grunden var den del af det ved deres frafald i 1645 tabte distrikt, der for os har den største betydning; disse bygders almue blev tillige ved en separat tillægsartikel til traktaten sikret ret til at sælge kul, ved og tømmer til Røros verk.[1]) Dette var nemlig for dem en sag af megen vigtighed, da de for en stor del havde sit udkomme af denne trafik, som det derfor ikke uden uretfærdighed havde kunnet gå an at stanse, især da den vistnok var lige så meget til fordel for de Normænd, der ejede parter i kobberverket på Røros, og for de mange, der levede af dette verk, som for bønderne i Idre og Særna.

[1]) Jvfr. Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar för År 1771, vol. XXXII, andet kvartal, s. 104 flg.

FRU INGER OTTESDATTER OG HENDES DØTRE.

AF L. DAAE.

Naar det medrette kan siges om de fleste mandlige Medlemmer af det norske Aristokrati i Kalmarunionens Tid, at selv de mægtigste af dem fremtræde i Historien som dunkle, skyggeagtige Skikkelser, hvem neppe den grundigste Forskning og den største Kunst nogensinde vil kunne give Liv og Fylde, da gjelder den samme Dom selvfølgelig i en høiere Grad de adelige Kvinder. Yderst sjelden faar man om dem mere at vide, end at de haver været gifte med den eller den og have bragt ham dette eller hint Jordegods, eller stundom, at de have givet sig ind i dette eller hint Kloster. I denne som i andre Henseender, er det femtende Aarhundrede var Histories golde og haabløse Mark, en Periode, hvori det Gamle kjendelig er ved at dø ud, medens det Nye endnu ikke har skudt synlige Spirer. Man skal i det hele Aarhundrede knapt finde flere norske Personligheder om hvem man kan danne sig en levende og klar Forestilling, end Hr. Olaf Nilssøn til Talgø og hans kjække Hustru[1]).

---

[1]) De fuldstændigste Oplysninger om dette mærkelige Par findes nu i mit Skrift „Historiske Skildringer", udg. af Selskabet for Folkeoplysningens Fremme, Aar 1873, S. 30—43.

Med det sextende Aarhundredes Frembrud blive imidlertid Begivenhederne ogsaa hos os mere vexlende, Historien klarere og rigere. Det nye Seculum indvies med Feider og indvortes Uroligheder, og de handlende Personer vise sig i tydeligere og bestemtere Omrids end deres Forgjængere: den talentfulde, duelige, men egennyttige og underfundige Henrik Krummedike, den fremfusende, noget ubetydelige Knut Alfssøn og hans lidet agtværdige Hustru, den virksomme Erik Walkendorf, men fremfor Alle den unge Kong Christiern den Anden. Undertiden staar rigtignok fremdeles den omhyggeligste Flid afmægtig ligeoverfor Kildernes Sparsomhed eller Taushed, f. Ex. hvor det gjelder den af Eftertiden saa meget omtalte, men i Virkeligheden saagodtsom ganske ukjendte Herluf Hyttefad.

En Menneskealder efter staa vi ved de Hændelser i Norges Historie, der stedse ville øve en Tiltrækningskraft som faa eller ingen andre, nemlig ved den ældre Selvstændighedsperiodes Afslutning, Christiern den Andens sidste Optræden i vort Land, Vincents Lunges, Eske Bildes og Olaf Ingebrigtssøns Dage, da Norges Skjebne blev afgjort for Aarhundreder. Mellem Deltagerne i hine urolige Aars Begivenheder, om end just ikke mellem Hovedpersonerne, saa dog bemærkeligt og iøinefaldende nok, gjør ogsaa den Kvinde sig gjeldende, om hvem de følgende Blade skulle fortælle. Hun er af flere Grunde bleven en af de navnkundigste, eller, om man vil, en blandt de faa navnkundige af sit Kjøn i Norge. Gjennem sine fem Døtre blev hun Stammoder til saagodtsom alle følgende Adelsfamilier i Norge. I vore Dage har en stor Digter fornyet Erindringen om hende i langt videre Kredse, end de, hvorhen historisk Dannelse pleier at naa frem. Allens store historiske Værk blev afbrudt, førend Forfatteren havde naaet ned til de mærkeligste af de Hændelser,

hvori Fru Inger har spillet en Rolle. I sit første Bind havde han bebudet, at „den kloge, myndige og mægtige Inger Ottesdatter Rømers Gjerninger og Raadslag vilde fylde mange Blade i den følgende Tids Historie".[1])

I.

Paa Kong Magnus Smeks Tid omtales en norsk Ridder Hr. Svale Alvessøn, hvis Æt kaldte sig Reymar eller Rømer, et Tilnavn, hvis Betydning er uvis. Han var en Tid Sysselmand paa Haalogaland, men vi kjende ikke, hvor i Landet Slægten har havt sit egentlige Hjem. Hr. Svale døde 1362 og efterlod en Søn, Hr. Otte, gift med Gjertrud, der med Grund antages at have været en Datter af Norges dengang fornemste Undersaat, Hr. Erling Vidkunsssøn til Bjarkø og Giske. Dette Giftermaal tyder paa, at Rømer-Ætten allerede paa denne Tid har været høit anseet. Hr. Otte Rømer fik af sine Konger, Magnus og Haakon, det smukke Vidnesbyrd, „at han havde tjent dem længe og vel lige fra sin Barndom af",[2]) og vedblev ogsaa i den følgende Tid at indtage betydelige Stillinger; blandt Andet var han en Tid forlenet med Kongsgaarden i Bergen, og vi se hans Navn ved Forhandlingerne i Calmar 1397. Hans Skjebne blev tilsidst sørgelig, idet han 1411 blev „brændt" (indebrændt?) af „sin Broder", en Amund „Syldehat", der forøvrigt er aldeles ubekjendt.[3]) Med Hr. Ottes Søn Svale Ottessøn, der allerede var død 1428, uddøde denne Familie i Mandslinjen.[4])

---

1) C. F. Allen, De tre nordiske Rigers Historie under Kong Hans o. s. v. I, 264.
2) P. A. Munch, N. F. Hist. 2 R. 1, 406.
3) Munthe i Samll. til N. F. Spr. o. Hist. 4, 554.
4) Dipl. Norv. I. No. 749, hvorved Munthes Formodning om, at Svale har levet længere, bortfalder. Dokumentet viser nemlig, at han var død, medens endnu Aslak Bolt var Biskop i Bergen, hvilken Stad Aslak i 1428 forlod som valgt til Erkebiskop.

Den heromtalte Familie, og kun den, har virkelig brugt Navnet Rømer. Nu optræder imidlertid en med disse Rømere i Kvindelinjen beslægtet Æt, der i senere Slægtbøger opføres med det samme Navn og derfor ogsaa af Historikerne pleier at kaldes de „yngre Rømere“. De nedstamme fra Svale Ottessøn Rømers Datter Elsebe og hendes Mand, Ridderen Hr. Jakob Fastulfssøn. Muligens hørte denne lidet kjendte Hr. Jakob oprindelig hjemme i Sverige,[1]) men han forekommer allerede 1388 som norsk Rigsraad; han har altsaa levet samtidig med sin Hustrus Bedstefader og maa have været betydelig ældre end sin Hustru. Til Hr. Jakobs og Fru Elsebes Gods hørte den store Gaard Østraat paa Ørlandet ved Throndhjemsfjorden, der indtager en saa berømt Plads blandt vore adelige Sædegaarde. De havde to Sønner, Hr. Mads (Rømer) og Hr. Narve (Rømer), og en Datter.

Da Fru Elsebe Svalesdatter var bleven Enke og Sønnen Mads samt Datteren forlængst havde oppebaaret Penge og Gods af Forældrenes Eiendom, kom Narve, som hidtil ikke havde faaet nogen tilsvarende Lod, hjem fra Danmark med en Hustru, som han der havde ægtet. Hendes Navn var Philippa, en Datter af Borkvard Krummedike,[2]) formodentlig en Broder eller Fætter af den Erik Krummedike, fra

[1]) Hans Slægt kaldes nemlig stundom „Tegerstad-Ætten“, og man har antaget dette „Tegerstad“ for en svensk Gaard. I en utrykt Optegnelse har imidlertid Chr. Lange udtalt den sandsynligere Formodning, at Navnet „Tegerstad“ er en Forvanskning af den tidligere Sædegaard Sigerstad i Borge, som Fredrik den Anden erhvervede for Kronen ved Mageskifte med Fru Karen Jernskjeg og derpaa udlagde til By- og Fæstningsmark for den af ham anlagte By Fredriksstad, hvorpaa Gaarden forsvandt som særegen Eiendom.

[2]) Den i Samll. til N. F. Spr. o. Hist., 4, 571 opførte Stamtavle er ikke paalidelig. Navnlig er det en aabenbar Feil, naar Fru Philippa gjøres til en Datterdatter af Hr. Narve, da sikre Vidnesbyrd vise, at hun var hans Hustru. Jvfr. H. J. Huitfeldts kortfattede Oplysninger om Østraat i Illustr. Nyhedsbl. 1860, No. 6 flg.

hvem hin Slægts mærkeligste Mænd, Ridderne Hartvig og Henrik, nedstamme. Uden al Tvivl var Fru Philippa opkaldt efter Erik af Pommerns berømte Dronning. Fru Elsebe oplod nu sin Søn Narve Østraat Gaard og Gods udelt som Vederlag for, hvad hans Søskende havde faaet, og begav sig selv til Throndhjem, hvor hun gav sig ind i en geistlig Stiftelse. Hr. Narve til Østraat døde under et Besøg i Danmark, og der opkom nu det Rygte, at et Barn, som Fru Philippa havde født, ikke var hans. Den gamle Fru Elsebe blev derfor dette Barn umild, og der opstod Strid om Østraat mellem Fru Philippa og hendes Svoger Hr. Mads Jakobssøn. Fru Philippa stevnede 1450 Hr. Mads til Throndhjem for Rigsraadet, fordrede ham til Regnskab for hans krænkende Angreb paa hendes Rygte og fik sig ved Dom tilkjendt Østraat paa „Børnenes“ Vegne; hun maa altsaa have havt flere Børn, skjønt kun en Datter, Gertrud, nu kjendes.[1]) I 1450 var Fru Philippa død, men havde forinden i andet Gifte ægtet den norske Ridder Hr. Henrik Jenssøn, rimeligvis den af samme Navn, hvis Familie (dog først længe efter dens Uddøen) blev benævnt „Gyldenløve“ efter Vaabenet, en rød Løve i gyldent Felt.[2]) Om Østraat Gaard opstod en Retssag mellem Hr. Henrik Jenssøn og Stifdatteren Jomfru Gertrud, hvilken sidste dog ved Dom, afsagt paa Baahus Slot den 2den Januar 1454 af Kong Christiern den Første, fik sig Gaarden og Godset tildømt som lovlig Arving. Jomfru Gertrud ægtede omtrent ved denne Tid en anseet svensk Enkemand af Kong Christierns Parti, Ridderen Hr. Magnus Green til

[1]) Dipl. Norv. III. 607—609.

[2]) G. Schøning, Beskrivelse over Domkirken i Throndhjem, Thjem. 1762, hvor der i Anhanget S. 17 er aftrykt et Brev af 1454, hvorved Hr. Henrik skjænker nogle Gaarde til Kannikernes Commune i Throndhjem for sin Hustru Philippa, Borkvard Krummedikes Datters Sjæl.

Tidsen, der i nogle Aar opholdt sig i Norge og endog fra 1453—1455 var Høvedsmand i Bergen, senere drog til Danmark og endelig døde noget efter 1472 paa Gimmerstad i Sødermanland. Hr. Magnus havde Børn, men disse have udentvivl alle været af hans første Ægteskab, og derfor maa Østraat efter Fru Gertrud Narvesdatters Død være tilfaldt hendes nærmeste Slægtning af den yngre Rømerslægt i Norge, nemlig Fætteren Hr. Otte Madssøn.[1])

Denne Hr. Mads Jakobssøns og hans Hustrus, Fru Gro Alfsdatter (Bolt's), Søn Hr. Otte Rømer, som vi altsaa kalde ham, skjønt han ikke kaldte sig saaledes selv, var en Søstersøn af Hr. Sigurd Jonssøn, der var Norges rigeste Mand i det femtende Aarhundrede og, trods sin neppe meget fremtrædende eller betydelige Personlighed, tillige er mærkelig som den sidste Herremand i vort Land, hvis Slægtskab med Norges gamle Kongehus var anerkjendt og paaagtet. Sigurd Jonssøn var Arving saavel til Kong Haakon Haalegs Dattersønners, Hafthorsønnernes, som til begge Giskeættens tilsidst forenede Grenes uhyre Eiendomme. Han havde i sit Ægteskab med en tydsk Grevedatter kun en eneste Søn. Denne Søn, Hans Sigurdssøn, døde ugift[2]), og nu bleve hans uhyre Eiendomme delte i tre Parter mellem hans Faster Fru Katharina Jonsdatters Efterkommere. Blandt dem var Hr.

---

[1]) C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens Historia, III., CCLII—CCLIII. En Sønnesøn af Hr. Magnus Green, der bar Farfaderens Navn, spillede en Rolle i Christiern den Andens svenske Krig, men netop paa det modsatte Parti af Bedstefaderens, nemlig som ivrig Tilhænger af Sten Sture. (Allen, III, 1, S. 208).

[2]) Han havde været forlovet med Ingeborg Thott, en Datter af en af de mægtige thottske Brødre Axelsønnerne, der spillede en saa betydelig Rolle i det femtende Aarhundrede. Ingeborg, der saaledes først var bestemt til at ægte Norges rigeste Mand, kom siden til at blive Sveriges første Mands Frue, idet hun ægtede Rigsforstanderen Hr. Sten Sture den Ældre.

Otte Madssøn Rømer, som altsaa fik en Trediedel af Godset, hvilken Lod omfattede Hval i Sogn med alt Gods der, Akrefjord og Lid i Søndhordland, en Gaard ved Næsset, alt Gods i Nordfjord, hele Sandøen i Finmarken, Berg i Senjen, den nedre Gaard i Bjarkø, adskilligt Gods paa de skotske Øer,[1]) Tredieparten af Landvorden (Afgiften til Landdrotten af dem, som fikede under hans Strand) i Torskefjorden og flere Fjorde. Af de øvrige to Lodder tilfaldt den ene, hvortil hørte selve Giske Gaard og Gods, den indgiftede svenske Adelsmand Hr. Alf Knudssøn af Ætten „Tre Roser", hvis Skjebne er bekjendt nok, og den anden Væbneren Arald Kane.[2])

Som tilhørende en af Norges fornemste og rigeste Slægter kom Hr. Otte Madssøn Rømer til at indtage betydelige Stillinger. Han synes ogsaa at have naaet en høi Alder, idet han allerede i 1454 skal have været Bestillingsmand paa

---

1) Dette Gods paa de skotske Øer vedblev i mange Slægtled at tilhøre de fra Rømerslægten nedstammende indflyttede Familier i Norge, indtil det rimeligvis gik tabt paa Grund af Vanskelighederne ved at holde sin Eiendomsret i Hævd i det fjerne Land. Den 28de Septbr. 1622 tilskrev Christian den Fjerde Kongen af England og Skotland et Brev herom, hvoraf Begyndelsen lyder saaledes: *„Conqvesti sunt coram nobis nobiles viri, vasalli nostri et fideles nobis dilecti, Gundæus Lange, hereditarius in Søde, Nicolaus Brockenhusius in Braholm, Daniel Bilde (i. e. Bildt), Ottonis filius, in Hafslund et Daniel Bilde (Bildt), Canuti filius in Morland, omnes heredes et successores Nicolai Henrici Guldenlovii, equitis aurati et qvondam regni nostri Norvegiae aulae magistri, et Ingeriae, Ottonis filiae, se in quieto usu et possessione bonorum, quas ad ipsos ex hereditate praedicti Guldenlovii et Ingeriae Ottonis filiae in insulis Orcadibus pervenerint, a subditis Serenitatis Vestrae multis nominibus turbari."* (Afskrift i Dipl. Langeb. i Geh.-Archivet.) I 1646 (Afskrift sammesteds) udstedte Christian den Fjerde et aabent Brev til Indbyggerne og Øvrigheden paa Hetland om ei at forholde norske Fordringshavere (Bergens Provsti) deres Tilkommende af Jordegods paa Øerne.

2) Chr. Langes historiske Efterretninger om Besidderne af Giske Gaard i Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur, 6 (1850), S. 71 fgg.

Baahus[1]) og endnu levede 1508. Ved flere vigtige Begivenheder i vor Historie møde vi hans Navn. Under Thronledigheden efter Christiern den Første deltog han i de Forhandlinger méd Sten Sture og de andre svenske Herrer, hvorved Nordmændene tilsigtede at unddrage sig fra Unionen med Danmark, men som ikke førte til den forønskede Udgang formedelst de Svenskes Lunkenhed. I Sverige havde Hr. Otte Slægt, nemlig en Søster, Gertrud, der var gift med den svenske Rigsraad Nils Posse. Det kan tænkes, at dette har bidraget til at nærme ham til det svenske Parti. Men i ethvert Fald var han i 1483 med at hylde Kong Hans og blev rimeligvis i samme Aar Ridder ved Kroningen i Throndhjem. Sex Aar senere (1489) var han med andre norske Rigsraader tilstede i Kjøbenhavn, dengang da Kongesønnen Christiern (den Anden) hyldedes som norsk Thronfølger, og i samme Aar forekommer han tillige som Høvedsmand paa Kongsgaarden i Bergen. Men hans Charakter og Personlighed bliver os ligesaa ubekjendt, som hans fleste Samtidiges.

Med sin Hustru, der angives at have hedt Ingeborg Lydersdatter Struds, men om hvem vi forøvrigt Intet vide, havde han flere Børn. Af disse var Olaf Ottessøn 1503 Høvedsmand i Bergen, senere i en Aarrække ligesaa i Tønsberg, og har sandsynligvis været Rigsraad, men vistnok ikke Ridder. Med ham, hvis Dødsaar er ukjendt, uddøde de „yngre Rømeres“ mandlige Linje.[2]) Af Døtre vides Hr. Otte at

---

[1]) Som saadan opføres han nemlig af Ødman i dennes Båhus-Läns Beskrifning, p. 85, hvorved dog maa erindres, at den her meddelte Fortegnelse over Slotsherrerne paa denne Fæstning i mange Dele er bevislig feilagtig og derfor ikke egentlig at lide paa i noget Punkt, hvor den ei støttes af andre Vidnesbyrd. Absalon Pederssøns Ord (citerede i Samll. til N. F. Spr. o. Hist., 3, 582), at Hr. Otte allerede under Christopher af Bayerns Regjering skulde have været en „betydelig Mand“, synes ligefrem utrolig.

[2]) Munthe har (Samll. til N. F. Spr. o. Hist., 4, 569) antaget, at

have havt tre. Af disse var Anna gift med Amund Jonssøn (Skanke), der eiede Evje Gaard i Rygge i Smaalenene; hun var Enke allerede 1503, men levede længe derefter. Søsteren Ottilia deltog med sin Mand, Nils Ravaldssøn, i de indre Uroligheder i Norge, der ledsagede og efterfulgte Knut Alfssøns Mord, og har været en kjæk og dristig Kvinde. Denne begges Mand, Nils Ravaldssøn, var Søn af en Ridder og Rigsraad Hr. Ravald Nilssøn, der noget efter Midten af det femtende Aarhundrede var Lagmand paa Oplandene. Nils sluttede sig afgjort til det svenske Parti og var især en ivrig Fiende af Hr. Henrik Krummedike. Hans Had til denne var, ligesom Knut Alfssøns bitre Uvilje mod Krummedikernes Familie, et nedarvet, idet Hartvig Krummedike „havde ladet ihjelslaa Nils Ravaldssøns Morfader“. Hans Kamp mod de Danske i Norge endte uheldigt, idet han Juleaften 1504 overraskedes af den ældre Otte Rud paa Olafsborg, en mindre Fæstning i Baahuslen, og toges tilfange efter en fortvivlet Modstand. Uvist paa hvilken Maade kom han dog senere paa fri Fod og begav sig nu til Sverige, „efterdi hans Vederpart var ham for mægtig“. Hans Gaard („Jorde,“

Olaf Ottessøn endnu levede 1528. Men det Diplom, hvortil han synes at have støttet denne Mening (nu trykt i Dipl. Norv. I, No. 1075), taler netop for, at han da var død, og dette vinder i Sandsynlighed, naar man jevnfører Dipl. Norv. I, No. 1043. Det vilde ogsaa være lidet rimeligt, at en saa høitstaaende Mand, om han levede, aldeles ikke skulde have taget nogen Del i Begivenhederne i Norge i de bevægede Aar 1523—1524. I sin lærde og indholdsrige Afhandling om Ridderne af Giske Gaard (N. Tidsskrift for Videnskab og Literatur, 4, S. 87) betegner Chr. Lange Drotseten Sigurd Jonssøn og hans Søster Katharina, Stammoderen for den norske Linje af Slægten Tre Roser, som hørende til Rømerne, og Allen (II, 2, 249) har heri fulgt Lange. Men nogen Hjemmel herfor kjendes ikke, og overhovedet har man hidtil ei kunnet paavise noget Familienavn for Sigurd Jonssøns Æt. Se ogsaa Munch, N. F. H., 2 R. 1, 904.

hvis Beliggenhed ikke kjendes, men som maaske laa i Baahuslen) fradømtes ham formedelst Landsforræderi og skjænkedes til Otte Rud; senere trættede dennes Arvinger af den danske Familie Brahe og Nils's Arvinger af den svenske Familie Krumme derom. Ottilia, (der, da Manden ei var Ridder, ikke kaldes Frue, men efter gammel Skik maatte nøies med den ringere Titel „Hustru",) overlevede sin Mand længe som barnløs Enke og forekommer endnu i 1533. Til hendes Andel af det Rømerske Jordegods hørte den store Gaard Thom i Smaalenene, som hun mageskiftede til Hr. Olaf Galle.[1])

Mærkeligst blandt Hr. Ottes Børn var imidlertid Datteren Inger, som nu, efterat vi have meddelt de Oplysninger om hendes Herkomst og Familieforhold, som Kildernes Armod have gjort det muligt at give, bliver Hovedpersonen i vor Fortælling.

---

[1]) I Nils Ravaldssøns Historie har først Allen bragt Lys (se hans Verks første Bind). I ældre Skrifter er hans Fadersnavn paa flere Maader blevet forvansket, saaledes til „Nautzen", ja endog til — Rantzau. Allens Verks første Bind udkom 1864, men ikke destomindre vedbliver Nils Ravaldssøn at kaldes „Nautzen" i det i 1867 udkomne „genomsedde och rättade" Oplag af Holmbergs Båhusläns Historia och Beskrifning, (1, 117—118). Udgiveren, Artisten Brusewitz, er kun et Exempel blandt mange paa, hvor liden Opmærksomhed Almenheden i Sverige har skjænket Allens gjennemgribende Revision af hint Tidsrums Historie; ogsaa Snøbohms Skrift om Gotland (1871) fører sig hverken Allens Verk eller J. Paludan-Müllers smukke Monographi om hin Ø til Nytte. Allen var, da han udgav sit første Bind, ikke bleven opmærksom paa et utrykt Brev fra Gustav Vasa af 17 Decbr. 1559 til den danske Konge i Anledning af Brahernes og Nils Krummes Stridigheder om Nils Ravaldssøns Arv, hvilket meddeler flere nye Oplysninger om Nils, særlig om at hans Morfader blev dræbt paa Hartvig Krummedikes Foranstaltning. I fjerde Binds anden Afd. (S. 249) har imidlertid Allen benyttet Brevet, hvoraf ogsaa jeg i sin Tid tog en Afskrift i Geh.-Arkivet. Man erfarer deraf ogsaa, at Nils Ravaldssøn havde en Broder, Erik, og Søstre, som alle vare barnløse. Det var ret, som om alle norske Adelsslægter maatte uddø i hine Dage!

II.

Vi kjende Intet til Inger Ottesdatters Liv førend hendes Ægteskab med Hr. Nils Henrikssøn. Heller ikke vide vi, naar dette blev stiftet. Et Diplom af 22 Sept. 1494[1]) bevidner, at Prioren for St. Marias Bernhardinerkloster i Bergen optog Hr. Nils Henrikssøn med hans Hustru i Broderskabet. Til Hustruens Navn er der levnet aabent Rum, men det kan vel neppe have været nogen anden end Inger, da Hr. Nils ikke vides at have været gift mere end en Gang. Erindrer man nu, at Inger først døde 1555, har hun været gift i en ung Alder. Hendes Mand har aabenbart været meget ældre end hun.

Hr. Nils Henrikssøns Slægt, der først længe efter hans Tid er bleven kaldet Gyldenløve, har aabenbart ligesom Rømernes hørt til de fornemste i Landet, men Mangelen af faste Tilnavne og den for Heraldikerne ligesaa forvildende Usikkerhed i de brugte Vaabenmærker og Segl have bevirket, at vi alene med Vished kunne paavise Ættens to sidste mandlige Repræsentanter, Hr. Nils selv og hans Fader Hr. Henrik Jenssøn.[2]) Denne Hr. Henrik, allerede leilighedsvis nævnt ovenfor, maa antages at have hørt hjemme paa Oplandene. Han har havt Gods i det søndre Gudbrandsdalen og de tilstødende Bygder og staaet i Forbindelse med de høibyrdige gud-

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 980.

[2]) I Samll. t. N. F. Sp. o. Hist., 3, 580 vil man forøvrigt finde en af J. Chr. Berg forsøgt Sammenstilling af de Personer, som antages at have hørt til denne Slægt. Hvorvidt denne Stamtavle er ganske paalidelig, tør neppe bestemt afgjøres, men vistnok er det at antage, at Slægtskab har fundet Sted mellem de opførte Personer. For den Bergske Stamtavle taler, at Fuglen, der var de ældre Leds Vaaben, stundom endnu bruges af Hr. Henrik Jenssøn.

brandsdalske Ætter, der forøvrigt have ført en saa dunkel og ubemærket Tilværelse.[1]) Ved Siden af det bekjendte Vaaben, Løven i gyldent Felt, har han stundom ogsaa brugt et Segl, forestillende en Fugl. Hr. Henrik har spillet en ikke ganske ringe Rolle i Historien, navnlig under de ret interessante Grændsekrige mellem Norge og Sverige, som fandt Sted, efterat Christiern den Første havde fortrængt Karl Knutssøn fra Norges Throne. I 1451 og 1452 var han Befalingsmand over Thrøndelagen. Karl Knutssøn bemægtigede sig ved denne Tid Jemteland, og en norsk Adelsmand, Ridderen Ørjan eller Gøran Karlssøn, der stod paa Kong Karls Parti, gjorde derfra Indfald i det egentlige Norge. Ved denne Leilighed faldt Hr. Henrik i svensk Fangenskab tilligemed Olaf Throndssøn, den samme, der efter en langvarig og noksom bekjendt Valgkamp omsider blev Erkebiskop i Throndhjem. Den senere af sin sørgelige Skjebne navnkundige Hr. Olaf Nilssøn til Talgø kom vel til fra Bergen og drev Svenskerne tilbage over Fjeldene, men de toge Hr. Henrik med sig til Sverige. I Slutningen af Mai 1453 løskjøbte denne sig af Fangenskabet for 800 rhinske Gylden; denne Sum skulde naturligvis hans Konge, Christiern den Første, have betalt, da Henrik var fangen i hans Tjeneste, men da Christierns Pengetrang ved denne som ved alle andre Leiligheder stod iveien herfor, modtog Hr. Henrik til Gjengjeld Stjørdalsfylke til Len som brugeligt Pant.[2]) Hr. Henrik var, som allerede omtalt, gift med Philippa Krummedike, Hr. Narve Jakobssøns Enke, og skal (senere?) ogsaa have været gift med Eline Kane. Udentvivl har denne sidste været

---

[1]) Dipl. Norv. II, No. 832; I, No. 783 (sammenlignet med Samll. t. N. F. Sp. o. H., 3, 569).

[2]) C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens Historia, III., XLVIII og LXV samt Optegnelser af Chr. Lange.

Hr. Nils Henrikssøns Moder.[1]) Forøvrigt forekommer Hr. Henrik i offentlige Forhandlinger endnu i 1476 og muligens endnu senere.

Hr. Nils Henrikssøn, Fru Inger Ottesdatters Mand, forekommer allerede i 1489 som norsk Rigsraad og Ridder, idet han tilligemed de øvrige Raader, blandt hvilke endnu var Svigerfaderen Hr. Otte Madssøn Rømer, deltog i Christiern (den Andens) Udvælgelse til norsk Thronfølger. Ligesaa var han i 1505 med at afsige Dommen over de gjenstridige svenske Herrer i Calmar og var samme Aar forlenet med Vardøhus, hvor han dog sandsynligvis neppe nogensinde har opholdt sig. I det følgende Aar 1506 var han Befalingsmand i Thrøndelagen.[2]) Men skjønt Deltager i hin Dom i Calmar, synes han ikke destomindre i den nærmest følgende Tid, under Christiern den Andens Vicekongedømme i Norge, at have hørt til det Parti i Norge, som var misfornøiet med Sagernes Gang og i en Tilslutning til Sverige tænkte at finde Hjælp imod det danske Supremati, der efter Knut Alfssøns Fald og Nils Ravaldssøns Fordrivelse gjorde sig gjeldende baade med større Styrke og vistnok ogsaa med større bevidst Stræben fra Kongehusets Side, end nogensinde tilforn. Hr. Nils's Frue var jo Søster af Nils Ravaldssøns Hustru, de to Søstre synes at have lignet hinanden, og dette Svogerskab kan have indvirket paa Nils Henrikssøns Holdning.

---

[1]) Se om Hr. Henriks Børn forøvrigt Bergs Undersøgelser i Samll. t. N. F. Sp. o. H., B. 3. En Olaf Henrikssøn immatrikuleredes 1473 i Rostock (Norske Samll. 1, 79) og er rimeligvis den samme af dette Navn, der var Kannik i Nidaros. En Datter af Hr. Henrik, Katharina, giftedes med en dansk Herremand Henrik Friis af Skaktavl-Friserne, som derved blev norsk Rigsraad. En uægte Datter af Hr. Henrik, Elen eller Eline, skal have eiet og beboet Asdal ved Arendal.

[2]) Dipl. Norv. I, p. 731 og 734.

Men det, vi vide om Hr. Nils's Stemning, er for lidet til, at vi kunne dømme bestemt om disse Ting.[1])

Vi høre i de følgende Aar ikke noget til hverken Hr. Nils eller Fru Inger, men i 1515 træder han pludselig op med en glimrende Titel, nemlig som Norges Riges Hovmester, altsaa som første Rigsembedsmand og øverste verdslige Medlem af Rigsraadet. Det er anden og sidste Gang, at Hovmestertitelen forekommer i vort Land; den første Hovmester havde været Hr. Hartvig Krummedike i Christiern den Førstes Tid, og tidligere benævntes Embedets Indehaver Drotsete. Det kan da heller ikke antages, at Hr. Nils's Hovmesterværdighed i Virkeligheden har havt meget at betyde, thi naar der saaledes, som forlængst var Tilfældet i Norge, egentlig ingen indenlandsk Styrelse gaves, men Kongen i Virkeligheden førte al Myndighed med sig ud af Landet, er det ei let at se, hvori Rigshovmesterens Forretninger skulde bestaa. Han indtog aabenbart ingen overordnet Stilling over Lenenes Indehavere, der indsendte sine Afgifter umiddelbart til Kongen i Danmark, og han har som Hovmester visselig havt endnu mindre at gjøre end den norske Kantsler, der dog endnu udstedte sine Landsvistbreve i Kongens Navn. Det er derfor sandsynligt, at Udnævnelsen ikke har havt sin Grund i, at Embedet var nødvendigt, men at den har havt en anden, ydre Foranledning. Et Vink til at udfinde denne turde ligge deri, at Hr. Nils førstegang nævnes med sin nye Titel den 18de August 1515, og at han da var tilstede i Kjøbenhavn. Sex Dage tidligere havde nemlig Christiern den Andens og Dronning Elisabets Formæling fundet Sted i Kjøbenhavn. Nu nævnes en „Nils Henrikssøn“ af Arild Huitfeldt blandt dem, som hentede den kongelige Brud

---

[1]) Allen, De tre nord. Rigers Historie, I. S. 441 og 450.

fra Nederlandene sammen med Erik Walkendorf, Erkebiskop i Throndhjem, samt de danske Riddere Hr. Henrik Gjøe (siden saa bekjendt for sin Manddom og sin Troskab mod Christiern den Anden i hans Ulykke) og Hr. Hans Bilde. Det er da meget sandsynligt, at denne Nils Henrikssøn har været den norske Rigsraad af dette Navn, thi hvor lidet man end til daglig ænsede Norges Raad, kunde dog en Ambassade til Nederlandene vinde lidt i Værdighed derved, at begge Kongens Riger i den vare repræsenterede. Den norske Hr. Nils Henrikssøn var, som vi have seet, tilstede i Kjøbenhavn ved Kroningens Tid, og han var, som Dokumentet af 18de Aug. 1515[1]) viser, den eneste tilstedeværende verdslige Rigsraad her fra Landet; Henrik Krummedike, som nævnes ved hans Side, havde nemlig forlængst taget stadigt Ophold i Danmark, skjønt han, som forlenet med norske Len og udentvivl ogsaa født Nordmand, fremdeles bevarede en Plads i det norske Rigsraad. Havde ikke Hr. Nils spillet en Rolle ved denne Formæling, vilde han vel holdt sig hjemme ligesom hans Colleger.[2]) Er vor Antagelse rigtig, er vistnok Rigshovmester-Titelen skjænket Hr. Nils i Anledning af Reisen for ogsaa derved at give Gesandtskabet forøget Glands.

---

[1]) Dipl. Norv. VI, No. 659.

[2]) Allen har (II. 211) antaget „Nils Henrikssøn" for at være Nils Henrikssøn Gyldenstjerne og i Anmærkningerne til samme Bind (S. 541) afvist den allerede af J. Chr. Berg (i Samll. 3, 560, men uden videre Begrundelse) opstillede Formodning om, at den norske Ridder var Manden, som „ikke meget sandsynlig". Nøiere beseet, forekommer det imidlertid endnu mindre sandsynligt, at den lidet bekjendte Nils Henrikssøn Gyldenstjerne skulde være Manden. Til at den norske Hr. Nils Henrikssøn valgtes fremfor nogen anden Nordmand, kan foruden hans Rigdom og fornemme Byrd ogsaa den Omstændighed have bidraget, at han, nu boende paa Østraat, var Gesandtskabets Formands, Erkebiskop Erik Walkendorfs, Nabo.

Idetmindste efter Svigerfaderens Hr. Otte Madssøn Rømers Død have Hr. Nils og Fru Inger sandsynligvis stadig holdt til paa Østraat. Den nye Rigshovmesters Forleninger have ogsaa været beliggende nordenfjelds, hvor han, som vi have seet, allerede 1506 nævnes som Høvedsmand. Medens Christiern den Andens fleraarige Feide med Sten Sture den Yngre stod paa, sees ogsaa Hr. Nils i Forening med Erkebispen i 1519 at have truffet Anstalter til at forsvare Jemteland, hvor Befolkningen, saaledes som oftere, var svensksindet og dennegang endog havde indkaldt de Svenske.[1]) Samtidig fik han at føle, at der var Krig i Norden, paa en anden Maade, nemlig ved den yderst haarde og trykkende Skat, som Christiern den Anden paalagde de norske Herrer. Hr. Nils blev sat høiest af alle de verdslige Lensmænd, nemlig til at udruste 30 Krigsmænd, næst ham kom Brødrene Hr. Oluf Galle, der skulde stille 20, og Hr. Gaute Galle, som skulde stille 10. De geistlige Herrer taxeredes dog endnu langt høiere: Erkebispen til 150 Mand, Oslos Biskop til 80, Bergens til 60 og Hamars og Stavangers til 40. Disse Knegte kom de dog ei til at udrede, men betalte i dets Sted en høi Pengeafgift, der for Erkebispen sattes til den dengang overmaade høie Sum 9000 Mark Dansk i rede Penge, altsaa for Hr. Nils i Forhold til 1800 Mark.[2])

Hr. Nils havde en Søn udenfor Ægteskabet, ved Navn Henrik, der var født førend Giftermaalet med Fru Inger. Denne Søn, der ligesom Døtrene nærmere vil blive omtalt nedenfor, lystes i Kuld og Kjøn, men bestemtes for den geistlige Stand. I 1518 indskreves han ved Universitetet

---

[1]) Dipl. Norv. I. No. 1054.

[2]) H. Behrmann, Chr. II's Historie, 2, 121, (sammenl. Allen, III. 1, 143 og Anmærkn. S. 381).

i Rostock, hvor han i Matrikulen kaldes „Dominus“ og „Miles“, den første Titel til Betegnelse af at han allerede var Geistlig, og den anden af hans adelige Stand.[1]) I sit Ægteskab med Fru Inger fik Rigshovmesteren fem Døtre, Margrete, Eline, Anna, Ingeborg og Lucia.[2]) Margrete nød i sin Ungdom en Ære, som visselig kun yderst sjelden, om nogensinde, vederfores Datidens norske Adelsjomfruer. Hun var nemlig antagen ved Kong Christiern den Andens Hof imellem Dronning Elisabets Damer,[3]) og denne Stilling blev maaske afgjørende for hendes Skjebne i Livet.

III.

I April 1523 flygtede Christiern den Anden fra Danmark og drog til Holland uden at træffe alvorlige Forholdsregler for at sikre sig Norge, hvor endnu Ingen havde gjort Oprør imod ham. Kort efter at denne mærkelige Begivenhed blev bekjendt her i Landet, skulle Hr. Nils Henrikssøn og Ridderen Hr. Oluf Galle (Rigshovmesterens Frænde paa mødrene Side gjennem fælles Afstamning fra Kanerne) have havt en Sammenkomst i Bergen, hvor de aftalte, at den første skulde overtage Styrelsen nordenfjelds, den sidste søndenfjelds, indtil

---

[1]) Norske Samll. I. 83.

[2]) De opføres almindelig i denne Orden, som sandsynligvis ogsaa har stemmet med deres Alder. I Dipl. Norv. I. No. 1109 findes et Brev, hvori Fru Inger (1547) opregner tre af dem i den Orden: Margrete, Anna, Ingeborg; Eline var da død, og Lucia har altid gjældt for at være den yngste. Skal man gjette paa deres Opkaldelse, da har Eline hedt efter Nils's sandsynlige Moder, Anna efter Fru Ingers Søster, Ingeborg efter Mormoderen.

[3]) Dette sees af Ekdahls Chr. II's Arkiv I. 2, pag. 635. Diplomet vil ogsaa forekomme i det under Pressen værende B. VIII af Dipl. Norv. p. 513.

Rigets Stilling blev klarere og mere betrygget. Da Erkebispestolen var ledig ved Erik Walkendorfs Død i Udlandet, var vistnok heller ikke Nogen nærmere til at optræde som Rigsforstander, end Hr. Nils. Vil man vove at slutte noget om de Stemninger, der ved den Tid have rørt sig hos ham, da er det ikke usandsynligt, at hans Blik har været rettet mod Sverige, saaledes som for mange Aar tilbage i Christiern den Andens unge Dage, især da det er sikkert nok, at hans Ven Olaf Galle ved den Tid var meget stærkt hendragen til Gustav Vasas Parti, en Politik, der senere kom ham temmelig dyrt at staa. Men, hvorom Alting er, Rigshovmesteren stod nu ved sin Banes Ende. Han nævnes som Ridder allerede 1486, er altsaa sandsynligvis bleven det ved Kong Hans's Kroning 1483, og maa derfor utvivlsomt have været en gammel og sandsynligvis en affældig Mand. Nogen stærkt indgribende Indflydelse i sit Fødeland har han neppe øvet, end ikke i sine kraftfuldeste Aar, og selv om hans formodede svenske Sympathier i sin Tid have havt nogen dybere Rod, kom i ethvert Fald den Maade, hvorpaa han i sine sidste Levedage bortgiftede sine ældste Døtre, til mærkeligt at befæste det danske Herredømme i Norge.

Som bekjendt, blev om Høsten 1523 tvende mærkelige Mænd sendte op til Norge af Frederik den Første for at bevæge Nordmændene til at hylde ham som Konge. Hr. Henrik Krummedike udførte med sin sædvanlige Kløgt og Behændighed dette Hverv i det Søndenfjeldske, og Vincents Lunge udrettede det samme Ærinde nordenfjelds med lignende Dygtighed og Held. Da Vincents Lunge kom til Bergen, traf han Hr. Nils Henrikssøn og rimeligvis tillige Fru Inger og nogle af Døtrene i denne Stad, hvor Familien vides at have eiet Gaard. Jomfru Margrete, der, som vi have hørt, havde været den nu landflygtige Dronnings Hofjomfru, var

nu vendt tilbage til Fødelandet. Hende har Vincents Lunge sandsynligvis lært at kjende allerede i Danmark, maaske er der allerede der opstaaet et Forhold mellem dem, og muligvis har dette baade givet Vincents Lyst til at besøge Norge og ledet Kongens Valg paa ham. Dette bliver endmere sandsynligt, naar man betænker, at Vincents allerede i Danmark, hvor han var forlenet med det vigtige Krogens Len i Sjæland, havde opnaaet en saa god Stilling, at de fleste Adelsmænd neppe under almindelige Omstændigheder vilde have følt Lyst til at forlade den for at gaa til det ganske ubekjendte Norge paa det Uvisse. Og vist er det, at han paafaldende hurtig blev den norske Rigshovmesters Svigersøn og samtidig med en Gang optræder som en fuldstændig Nordmand. Han kan neppe være kommen til Landet før ud paa Høsten 1523, men allerede den anden October vidste man i Malmø, at han havde fæstet Jomfru Margrete,[1]) og inden Aarets Udgang synes Bryllupet at have staaet.[2]) Omtrent samtidig hermed døde den gamle Hr. Nils, hvis Dødsdag ei kjendes, men maa falde mellem 25de November og 29de December 1523.[3]) Forinden sin Død synes han imidlertid at have trolovet endnu en Datter med en dansk Adelsmand, der i den følgende Tid kom til at bringe saamegen Sorg og Ulykke over sin Hustrus Slægt, nemlig Hr. Nils (Jakobssøn eller Joachimssøn[4]) Lykke, der nogle Aar senere ægtede Jomfru Eline, udentvivl

---

[1]) Ekdahl, Chr. II's Arkiv p. 635.

[2]) Dipl. Norv. V. No. 1039 (pag. 754). I dette Brev (af 29de Dec.) heder det nemlig, at Hr. Vincents Lunge „fik“ Hr. Nils's Datter.

[3]) Dipl. Norv. l. c.

[4]) Joachim var i hine Dage en sædvanlig Variant for Jakob og ansaaes tildels fornemmere end dette; fødte Jakober kaldte sig undertiden Joachim og fik (f. Ex. Bispen i Roskilde Joachim Rønnov) høre ilde derfor, som et Bevis paa Forfængelighed. I

den næstældste af de fem Jomfruer fra Østraat. Hr. Nils Lykke skal have været sendt op fra Danmark for at tinge Thrøndelagen og Nordlandene under Frederik den Første. Hans Fortid bliver noget dunkel formedelst den Omstændighed, at der samtidig levede to danske Adelsmænd af Navnet Nils Lykke, der hver spillede en ikke ubetydelig Rolle, men jevnlig ere blevne forvexlede. Den anden Nils Lykke er nærmest bekjendt af den Troskab, han i længere Tid viste Christiern den Anden i Ulykken. Den fra nu af Norge tilhørende Nils Lykke er derimod sandsynligvis den samme, som i 1520 var tilstede i Stockholm, fik Ridderslaget ved Kroningen sammesteds og kort efter holdt den bekjendte Tale til Folket under Blodbadet.[1])

---

senere Dage forekommer undertiden lignende Tilfælde; Georg Sverdrup var f. Ex. døbt Jørgen, og Nicolai Wergeland var døbt Nils.

[1]) Hvad jeg her fortæller om Hr. Nils Lykke staar, som den kyndige Læser vil have bemærket, i Strid med Allens Fortælling (Breve og Aktstykker, I. S. 268—69, og De tre nord. Rigers Hist., IV. 2, 560—61.) Allen mener nemlig, at Arild Huitfeldts Beretning (pag. 1267) om Nils Lykkes Sendelse til Thrøndelagen i 1523 er ganske forkastelig, samt at Nils Lykke først meget senere har faaet sit norske Gifte, fordi „han ikke forekommer med en Stavelse i de samtidige Kilder for 1523—24". Men, at Hr. Nils Lykke allerede i 1523 fæstede sin Eline og altsaa da var i Norge, maa dog fremgaa med fuld Sikkerhed af Dipl. Norv. V. No. 1098, hvor dennes Moder Fru Inger i et plattydsk Document af 29de Mai 1539 selv omtaler den Tid, „*do myn her* (ↄ: Hr. Nils, som døde 1523) *gaff myn dochter in her Nigelses were*". En anden Sag er det, at Nils Lykke uden Tvivl ikke i 1523 har spillet nogen selvstændigere politisk Rolle, men kun været sendt herop som underordnet Ledsager af Vincents Lunge, hvis kongelige Fuldmagt unegtelig gjaldt hele Riget fra Lindesnæs til Vardøhus. Naar Allen (Breve og Aktst. l. c.) mener, at det var den anden Nils Lykke, som i 1520 var med i Stockholm, da stiller sig herimod, at denne neppe har været Ridder, (han nævnes mig bekjendt intetsteds Herre, ja nævnes uden Herretitel i Br. og Aktst. pag. 239 jevnsides med en Anden, der tituleres Herre), medens den i Norge indgiftede Hr. Nils

Ikke meget længe efter blev endnu en tredie af Fru Ingers Døtre gift, og atter hun med en dansk Mand, der fæstede Bo i Norge. Det var Jomfru Anna, som ægtede Erik Erikssøn Ugerup,[1]) der stundom skrives til Allinge i Halland, men neppe selv har eiet nogen Del i dette Familiegods. Han var en fjernere Paarørende af Vincents Lunge og er maaske gjennem Frændskab og Bekjendtskab med ham bleven dragen ind i Fru Ingers Familie og op til Norge overhoved. I 1525 nævnes Anna „Hustru", men har vist da allerede i længere Tid været gift, thi hendes Mand, Erik Ugerup, var allerede den 2den Sept. 1524 norsk Rigsraad, hvad han ei har kunnet blive uden netop gjennem dette Giftermaal, som altsaa har fundet Sted kort efter Vincents Lunges.[2])

At blandt disse Svigersønner Vincents Lunge i enhver Henseende var den fornemste og mægtigste, er overflødigt at fortælle. Han var et ualmindeligt Menneske, om hvem der endnu paa Arild Huitfeldts Tid har gaaet det Sagn, at han var „en prægtig Mand, veltalende, forstandig og brugelig". Han havde studeret og vundet den juridiske Doctorhat ved fremmede Universiteter og derefter været Professor og Rector ved det danske. Hans talrige og udførlige Breve høre til den kosteligste Læsning, som vort Sprogs Literatur fra den Tid har at byde. Deres Stil viser, at vi have at gjøre med en Mand, der i humanistisk Dannelse og Tænkemaade stod paa denne aandfulde og bevægede Tids Høider. Allerede

---

Lykke bevislig var Ridder og altsaa maa være den, som fik Ridderslaget i 1520. Idet Messenius (Scondia V. 74) omtaler Hr. Nils Lykkes ynkelige Død under Herredagen i Throndhjem, tilføier han: *„Ita luit Nicolaus incestum et caedem procerum praesulumque Svecicorum"*.

[1]) Se om denne Mands Familie Hofmans Danske Adelsmænd, B. I.

[2]) Dipl. Norv. I. pag. 779 og VII. pag. 657.

under Christiern den Anden havde han ombyttet den lærde Stand med Statstjenesten, og i Kong Frederiks første Tid blev han, uvist naar, Ridder. Hans Evne til at klare sig under alle Forhold og beseire alle Vanskeligheder maa aftvinge Beundring. Men hans Karakter skjæmmedes ved Egennytte og Hang til Rænker og Krogveie, og hans Udgang af Livet blev sørgelig.[1])

Vincents Lunge forlenedes i 1524 med Bergens Kongsgaard og fik dertil rige og betydelige Forleninger. Selv havde han forlangt ikke mindre end Ryfylke, Jæderen, Nordhordland, Søndhordland, Sogn, Færøerne og næsten hele Nordlandene, og det paa ti eller tolv Aar mod en Afgift af kun 1000 Mark Sølv, dog tillige mod Forpligtelse til at holde 150 Karle paa Slottet. De fleste af disse Len fik han virkelig ogsaa. Han forstod ogsaa at sørge for sin nye Slægt. Af de fem mindre Len, som Hr. Nils Henrikssøn havde havt ved sin Død, skaffede han sin Svigermoder Fru Inger de fire, nemlig Fosen, Edøen, Søndmøre og Romsdal, og det femte, Vardøhus med Finmarken, gaves til Erik Ugerup. Hr. Nils Lykke synes først i 1528 at have opnaaet nogen Forlening, og det endda kun ved Svigermoderens Afstaaelse.[2]) Han har formodentlig tilbragt disse Aar i Danmark.

---

[1]) Udførlig er hans Personlighed skildret af Allen, IV. 2, S. 218 fgg. Ikke uden Interesse kan det være her at erindres om, at Vincents Lunges Æt, den jydske Familie Dyre til Tirsbek ved Veilefjorden, (Navnet Lunge havde han nemlig antaget efter sin mødrene Slægt) allerede tidligere havde sendt en Repræsentant til Norge, nemlig den i Historien ilde berygtede (men hertillands stundom i visse Lærebøger og i Poesi forherligede) Fru Mette Iversdatter Dyre, gift først med den norske Rigsraad Anders v. Bergen, derpaa med Hr. Knut Alfssøn og endelig med Svante Sture, efter hvis Død hun, kjed baade af Norge og Sverige, søgte tilbage til Danmark. Denne Frue var Hr. Vincents's kjødelige Faster.

[2]) Allen, IV. 2, 225. N. Rigs-Registranter, I, S. 6, 17. Den nye Erkebisp,

Sine og sin afdøde Ægteherres Gaarde og Eiendomme synes Fru Inger for det første at have beholdt uskiftede.[1]) Og hun nøiede sig ikke med dem alene. Høre vi Intet om hende i de Aar, hendes Mand, Rigshovmesteren, levede, faa vi efter hans Død desto tydeligere Besked om, hvor myndig og omsiggribende hun har været. En karakteristisk Ytring herom undslipper engang hendes Svigersøn Vincents Lunge i et Brev til Erkebisp Olaf af 30te April 1525. „Kjære Herre, (skriver Hr. Vincents), værer min Moder en gunstig Herre for min Skyld, og er det saa, at hun sig ei vil i nogle Sager sige lade, værdes Eders Naade mig det at give tilkjende; vil jeg fremdeles med Skrivelse forskaffe, at hun sig retlede skal". Denne Ytring er ogsaa interessant, fordi den viser os Hr. Vincents's store Indflydelse over hende. Hun har aabenbart i ham, der nu som Befalingsmand paa Bergens Kongsgaard indtog den Post, som hendes egen Fader, Broder og mange andre af hendes Slægt i sin Tid havde beklædt, snart seet Familiens Støtte og Overhoved.

Hendes Lyst til Gods og Magt fandt strax en Gjenstand, som nok var værd at tragte efter, skjønt hun rigtignok aabenbart end ikke havde Skin af Ret til at begjære den. Det var det rige og mægtige Giskegods, hvis Besidder, Karl Knutssøn, var død 1520. Karl Knutssøn, den i 1502 myrdede Knut Alfssøns Søn, havde i Christiern den Andens Tid fra Sverige, hvor han var opdragen ved Svante Stures Hof, tyet til Danmark formedelst Uenighed med sin Stifbroder, den yngre Sten Sture, og havde af den danske Konge

---

Olaf Ingebrigtssøn, fik Thrøndelagen; mon ikke Hr. Nils Henrikssøn foruden de nævnte mindre Len tillige har havt dette Hovedlen lige til sin Død? At han tidligere har havt det, er vistnok givet.

[1]) Dette antager ogsaa Chr. Lange, (Norske Klostres Historie, 2den Udg.)

faaet Giske og sin Faders øvrige inddragne Eiendomme i Norge tilbage. Broderen Erik var derimod forbleven i Sverige, og i 1520 hændte det sig, at Karl Knutssøn, som imidlertid var bleven en af Nordens ypperste Krigere og i enhver Henseende maa have været Faderen overlegen, var med at beleire Stockholm paa samme Tid, som Erik var blandt den svenske Hovedstads Forsvarere. Begge mistede de i et Aar Livet, Karl faldt for en svensk Kugle, Erik henrettedes i det Stockholmske Blodbad. Paa den Maade uddøde den norske Gren af den fra Sverige stammende Æt med tre Roser i Vaabenet. En Datterdatter af Knut Alfssøn, Gyrvild Fadersdatter Sparre i Sverige, var nu rette Arving til Giske, men hindredes en Tidlang ved sin Ungdom og ved Ufreden mellem Rigerne fra at melde sig, en fjernere Arving var Knut Alfssøns Søster, den aldrende Jomfru Karine Alfsdatter til Grefsheim paa Hedemarken, endnu fjernere stod Sveriges forbryderske og berygtede Rigshovmester Hr. Thure Jønssøn af en anden Linje af Roseætten. Fru Inger havde ikke Andet at paaberaabe sig end sit Slægtskab med Hr. Sigurd Jonssøn og andre af Giskes gamle Eiere. Ikke destomindre satte hun sig som den, hvis Opholdssted laa nærmest det omstridte Gods, og som den, der nu havde størst Magt nordenfjelds, i Besiddelse af Giske. Allerede i 1524[1]) har hun siddet inde dermed, maaske hjulpen af sin Svigersøn Hr. Vincents, skjønt det nok ogsaa kunde tænkes, at denne Occupation kan være skeet allerede i hendes Mands levende Live, men i ethvert Fald sikkert efter hendes Vilje.[2])

Fru Inger og hendes Svigersøn Vincents Lunge beholdt

---

[1]) Dipl. Norv. VIII. pag. 523 (endnu under Pressen), hvor Hr. Thure Jønssøn skriver til Erkebiskop Olaf om denne Sag.

[2]) Lange i sin interessante Afhandling om Giske (Norsk Tidsskrift, B. 4) oplyser yderligere denne Sag.

imidlertid Giskegodset i flere Aar, indtil det omsider, som vi senere skulle høre, kom i den rette Arvings Besiddelse.

IV.

Vi komme nu til de Episoder af Fru Ingers Historie, som udentvivl mere end noget Andet have henledet hendes Samtids Opmærksomhed paa hende, nemlig hendes Forhold til et Par navnkundige svenske Mænd, der tyede til Norge, den ene en i sin Tid agtet og anseet, men tilsidst ulykkelig Prælat, den anden en elendig Eventyrer, begge Rømningsmænd fra sit Hjemland.

Den yngre Sten Sture havde havt til Kantsler Dekanen i Vesteraas Kapitel, Hr. Peder Jakobssøn, der almindeligvis kaldes Peder Sunnanväder, et Tilnavn, hvorved han betegnes som en indsmigrende Mand, hvis sødlige Talemaader lignede den milde Søndenvind. Forøvrigt benævntes han dog ligesaa hyppig „Peder Kantsler" efter sin forrige Stilling hos Sten Sture. Han havde nydt stor Tillid baade hos Sten Sture og hans berømte Hustru, Fru Christina Gyllenstjerna, og den sidste havde efter sin Mands Fald 1520 ei alene sendt ham i sit Ærinde til Polen, men ogsaa betroet ham Omsorgen for sin ældste Søn, Nils Sture. Efterat Gustav Vasa var kommen til Magten, vendte Hr. Peder og den unge Sture tilbage til Sverige. Den Førstnævnte valgtes nu til Biskop i sin Hjemstad Vesteraas, men denne Ophøielse blev af kort Varighed: Gustav Vasa, der i ham saa en hemmelig Fiende og en Tilhænger af de af ham frygtede Sturer, lod ham allerede i 1523 afsætte fra Bispestolen. Samme Skjebne fik en af hans forrige Kolleger i Vesteraas Kapitel, Dompresten Mester Knut, der endog havde havt Tilbud om Erkebispestolen, men afslaaet denne Ære; det hjalp ikke

Mester Knut, at han havde været den, der først foreslog, at Gustav skulde udvælges til Konge.

De to Prælater begave sig i 1524, forbitrede over denne Behandling, op til Dalarne, dette gamle Arnested for svenske Revolutioner i det femtende og sextende Aarhundrede. De fandt Tilhold hos en indflydelsesrig Prest i dette Landskab, Hr. Jakob i Mora, og med dem forenede sig ogsaa en af Kongens tidligere Fogder, Peder Grym. Det faldt ikke vanskeligt at ophidse Dalkarlene, thi Gustav Vasas Popularitet var allerede nu foreløbig omtrent borte; han var en Fiende af den gamle, katholske Kirke, han var nødt til at gjøre haarde Skattepaalæg, og han forekom Mange at have høstet der, hvor Sturerne havde saaet, og at have fortrængt disse fra hvad der billig kunde synes at tilkomme dem. Misfornøielsen voxte ved disse Flygtninges Taler og Forestillinger til den største Høide, og i Mai 1525 sendte Almuen endog Kongen et formeligt Opsigelsesbrev. Hr. Peder Kantsler og Mester Knut følte sig dog ikke sikrere, end at de allerede, forinden Opsigelsesbrevet udstedtes, havde fundet det fornødent at gjøre et Besøg i Throndhjem for i paakommende Tilfælde at „*förwetha sig der säker*"; upaatvivlelig have de her forhandlet med Erkebispen og sikret sig hans Beskyttelse i fornødent Fald. Dette første Besøg i Norge har fundet Sted i den første Del af 1525. Ud paa Sommeren, sandsynligvis allerede i Juni 1525, droge de atter over Fjeldene til Throndhjem, Hr. Jakob fra Mora og Peder Grym fulgte med eller kom efter. Fra Sverige sendtes Brev paa Brev for at forlange dem udleverede; Gustav Vasa skrev til Norges Rigsraad baade søndenfjelds og nordenfjelds, til Erkebispen, til Hr. Vincents Lunge, til Hr. Olaf Galle og til Frederik den Første i denne Anledning, paaberaabende sig Traktaten mellem Danmark og Sverige i Malmø 1524, men længe for-

gjeves; det søndenfjeldske Raad gav endog Flygtningerne et Leidebrev i Februar 1526, og Erkebispen sad sin egen Konges Befaling af 4de Marts 1526, om at sende Rømningsmændene tilbage, overhørig en god Stund.[1]) Endelig sendte Erkebispen dog Mester Knut afsted den 3die Juli 1526, men Hr. Peder Kantsler blev fremdeles tilbage, dog under Bevogtning i Graabrødreklostret i Throndhjem. Han skal ogsaa dengang have været meget syg og elendig. Men da Hr. Peder nu maatte forstaa, at han ei længere var sikker hos Erkebispen, søgte han Tilflugt hos en Anden, og Fru Inger blev nu hans Beskytterinde.

Han skrev hemmelig til Fru Inger, som just ved denne Tid ikke opholdt sig paa Østraat, men paa Kongsgaarden Fosen, der ligeledes ligger i Ørlandets Prestegjeld og var i hendes Besiddelse som Hovedgaard i det hende overdragne Fosens Len. Fru Inger lovede ham Beskyttelse og sendte sine Svende til Throndhjem for at bringe ham ud til hendes Gaard. Svendene vare just i Byen den 17de Juni 1526, St. Botolphi Dag, da der holdtes Lagthing og Erkebispen og „meste Folket" vare dragne hen til dette. I denne beleilige Stund rømte da Hr. Peder og hans Tjener Jøns Hanssøn afsted fra Byen med Fruens Svende. Da de kom til Fosen, stod Fru Inger just i Beredskab med at reise sin

[1]) Muligens har den svenske Erkebisp, den berømte Historieskriver Johannes Magnus, ogsaa forhandlet herom med Erkebiskop Olaf. Han tilskrev ham under sin Visitatsreise (20de Febr. 1526) og foreslog ham et Møde, naar han kom til det under Upsala Stift hørende, forøvrigt norske Landskab Jemteland. Brevet (Samll. t. N. F. Spr. o. Hist., 1, 487) er mærkeligt, ogsaa fordi det lærer os, at Olaf Ingebrigtssøn og Johannes Magnus vare gamle Venner (*propter veterem conversationem in literario studio*). Et andet Brev (Allens Breve og Aktstykker, I. 272) omtaler ogsaa Erkebisp Olaf som „*maximus et integer amicus*" af Johannes Magnus. Muligens har denne studeret sammen med Olaf i Rostock, hvor denne i 1503 og 1505 sees at have opholdt sig ved Universitetet.

Vei til Bergen, og Hr. Peder bad hende indstændigt om at faa Lov at gjøre hende Følge did. Hertil svarede hun nei, thi hun forudsaa, at de vilde blive eftersatte af Erkebispens Folk, men føred hun reiste, traf hun kraftige Forholdsregler til at skjule den stakkels Prælat paa Fosen. Hendes Foged der og hele hendes Husfolk maatte love ved deres Liv og Hals ikke at røbe ham, men gjemme ham saa omhyggeligt, at Ingen skulde hitte ham. Han leverede nu Fru Inger en stor Guldring, hundrede rhinske Gylden og en Del Rosenobler og ungarske Gylden, og Fruen drog da afsted. En Tid efter kom imidlertid Erkebispens Folk til Fosen for at lede efter den Forsvundne. De ledte flittig overalt, og Peder Kantsler kunde selv fra sit Gjemmested høre, at Fru Ingers Folk „forbandede sig, om de vidste, hvor han for“. Hele Omegnen blev ogsaa randsaget i hele otte Dage, idet Erkebispens Folk delte sig i Streifpartier, og somme fore i Nord, somme i Syd. Men tilsidst bleve de Udsendte Kantslerens Vogtere for kloge. De fortalte, at deres Herre havde ladet fire andre af Fru Ingers Fogder gribe i Throndhjem, og at disse strax skulde miste Livet, hvis Hr. Peder ikke kom for en Dag. Dette hjalp, den Ulykkelige blev udleveret, førtes tilbage til Erkebispen og sendtes omsider af denne til Sverige igjen den 22de Sept. 1526 under Ledsagelse af Thorsten Nilssøn, en af Erkebispens Tjenere. Det er bekjendt nok, at baade Hr. Peder og Mester Knut omsider i Februar 1527 maatte bøde med Livet for sine Stemplinger, efter forinden at have døiet haard Behandling og bitre Ydmygelser.

Fru Inger blev meget forbitret paa Erkebispen, fordi han havde tilladt sig med Magt at bortføre Hr. Peder Kantsler fra hendes Gaard Fosen. Hun skrev ham et Brev til fra Bergen, hvor hun nu holdt til hos Vincents Lunge, den 20de Sept. 1526, altsaa endnu forinden den Ulykkelige var

transporteret tilbage over Fjeldene: „Havde en Anden gjort mig dette, skriver hun, vilde jeg ydermere talet derom", og hun tillægger, at om hun selv havde ladet gribe paa anden Mands Gaard endog blot en Bondedreng, da skulde det vel have kommet hende dyrt at staa. Hun bad indtrængende om, at Hr. Peder endelig ikke maatte blive udleveret, og forsikrede, at hun kun af Medlidenhed med den „fattige Prestemands" Sygdom havde indbudt ham til sig, „for at han kunde faa Melk og Ferskmad, han noget kunde vederkvæges af". Det ser ud til, at Fru Inger virkelig har havt et varmt og deltagende Sind, hvor det gjaldt Ulykkelige, og vi skulle snart se nye Antydninger dertil under hendes Forhold til en anden svensk Rømningsmand, men naar man kjender hendes Gridskhed efter jordisk Gods, kunde det jo paa den anden Side nok være, at den ikke ringe Pengesum, som Kantsleren overgav hende paa Fosen, ligesaa snart har været hende givet som Betaling for Hjælp og Beskyttelse, som at den har været et blot Depositum.

Fru Inger blev forøvrigt den hele Vinter hos sin Svigersøn i Bergen i Forretningsanliggender for at tage vare paa sit Gods. Hun havde en Proces fore, dennegang med sin Mands Frænde Hr. Gaute Galle, hvem hun trættede med om Evje Gaards Gods i Smaalenene. Hun havde imidlertid ikke større Ret til Evje, end til Giske, og hun opnaaede heller ikke at komme i Besiddelse af Eiendommen.[1])

[1]) Hovedkilden til det her Fortalte er Saml. t. N. F. Sp. o. Hist. B. 1, især pag. 507 fgg. og pag. 544—545. Allen har (V. S. 148 fgg.) fortalt Hr. Peders og Mester Knuts Historie, men kun ganske kortelig berørt Fru Ingers Deltagelse deri. Udførligere er Tingen behandlet af W. Svedelius i hans Afhandling: „Om Konung Gustav I. och hans Tidehvarf, särdeles om de tvenne förste s. k. Dalupproren". (K. Vitterhets-Akademiens Handlingar, N. F., II. (1861), pag. 239 fgg.) Allen citerer ikke Svedelius's Afhandling, paa hvilken han altsaa neppe har været opmærksom.

V.

Peder Kantslers og Mester Knuts Færd i Dalarne havde fremkaldt Gjæring i dette Landskab, ja en Del af Dalkarlene havde endog, som vi nys hørte, opsagt sin Konge Huldskab og Troskab, men til nogen egentlig væbnet Opstand var det ikke kommet. Gustav Vasa behøvede ikke at sende Tropper op i Bygderne for at dæmpe disse Optøier, der stilnede af efter Hovedmændenes Flugt til Norge. Det blev tilstrækkeligt, at han selv ud paa Høsten 1526 med et mindre Følge reiste op til Dalarne, hvor Uroen bilagdes ved Landsthinget i Tuna, den 26de October 1526.[1]) Af hvor stor Betydning Peder Kantslers Stemplinger kunde være blevne, om han ikke var bleven udleveret fra Norge, er naturligvis ei let at sige. Christina Gyllenstjerna synes ved den Tid virkelig at have næret Planer for sin Søn og at have staaet i Forbindelse med Hr. Søren Norby. Det er derfor interessant nok, naar man erfarer, at Peder Kantslers Ønske havde været at komme fra Norge over til Tydskland, dels for at sætte sig i Besiddelse af en Sturehuset tilhørende Skat, han skulde have gjemt der, dels netop for at gjøre fælles Sag med Hr. Søren.[2])

Men allerede i Begyndelsen af det følgende Aar var der atter opstaaet Forviklinger i Dalarne og det i en større Udstrækning end sidst. Der indfandt sig nemlig hos de letbevægelige og letbedragelige Bønder en Eventyrer, en Prætendent til Regjeringen eller vel endog Thronen i Sverige, der i Frækhed vistnok overgik enhver anden af den Art Bedragere, som Nordens Historie kjender. Det var den elendige Forbryder, som er bekjendt under Navn af „Dalejunkeren“.

[1]) Svedelius i Vitterhets-Akad.s Handl. l. c. pag. 331.
[2]) Gustav I.s Registr. V. 252.

Han udgav sig for Rigsforstanderen Sten Stures ældste Søn Nils. Han vovede dette, uagtet Hr. Stens Hustru Christina Gyllenstjerna (Kong Gustavs Moster) endnu levede, og uagtet det var bekjendt nok, at hendes Ægteskab med Hr. Sten først havde fundet Sted for omtrent fjorten Aar siden, saa at endnu intet af dette Ægtepars Børn kunde være voxent, medens Dalejunkeren øiensynlig var mange Aar ældre. Hertil kommer endnu, at den virkelige Nils Stenssøn Sture selv synes at have været ilive paa den Tid, da vi møde de første Spor af Bedragerens Færd i Dalarne,[1]) skjønt han rigtignok døde i det samme Aar, 1527.

Bedragerens rette Navn viste sig senere at være Jøns Hanssøn.[2]) Han skal være født i Birkesta Sogn af en Husmandsdatter, og om Faderen vidste man Intet. Hos en Adelsmand Knut Anderssøn tjente han en Stund som Stalddreng, men han bestjal sin Herre og rømte saa til en anden Herremand, Nils Krumme. Fra denne var det, at han havde begivet sig til Dalarne. „Han var“, siger den samtidige Krønikeskriver Peder Swart, „noget deilig under Ansigtet, havde og en Skalkemund til at tale med, hans Ord laa ham ganske rede“. Han fortalte Bønderne, at han var født og baaren til Riget efter sin Fader Hr. Sten, og at Kong Gustav af den Grund ikke kunde taale ham, ja at denne endog engang havde draget sit Sværd for at dræbe ham. Samme

---

[1]) Dette bliver tydeligt deraf, at Kongen i det første Brev til Dalkarlene om Bedrageren (K. Gustav I.s Registratur, IV. 84 fgg.) ikke gjør dem opmærksom paa den virkelige Nils's Død, der dog vilde være et Argument mod den falske Nils, stærkere end noget andet.

[2]) Dette nævnes ikke i det første Aars Tid i noget Dokument, men forekommer tidligst i et Brev fra Sveriges Rigsraad til Biskopen i Oslo og Hr. Magnus Gyldenstjerne paa Akershus af 10de Marts 1528, (Gustav I.s Registr., V. 54), og er da formodentlig først omtrent da blevet oplyst.

Kong Gustav havde nu ogsaa forladt den christne Tro og var bleven en Lutheraner og Hedning. Hvergang den foregivne Nils Sture nævnte sin Faders Navn, skal han have fældet bitre Taarer og derved bevæget ogsaa Dalkarlene til at græde med; han bad dem da midt under Burspraaket eller Forhandlingerne at falde paa Knæ og læse et Ave eller et Paternoster for hans Faders Sjæl.[1]) Hvor mandstærk han var under disse sine første Farter i Bygderne, se vi ikke af Dokumenterne, men vel, at endel Prester vare hans egentlige Støtter og Talsmænd. Af disse nævnes tre ved Navn, nemlig Hr. Lars i Tuna, Hr. Sten i Orsa og Hr. Olaf i Malung. De to førstnævnte Sogne lige i Østre-Dalarne, det sidste i Vestre-Dalarne; han har altsaa havt Tilhængere i begge Landskabets Hoveddalfører. Det heder om disse Prester, at de „havde været Roden og Begyndelsen til Oprøret og Ubestandigheden“.[2]) Ogsaa Hr. Jakob i Mora, hvem Bønderne, Kongen uadspurgt, havde taget paany til Prest, tog Dalejunkerens Parti.[3]) Derimod er det et løst Paafund af senere Forfattere uden Støtte i de samtidige Kilder, at Peder Kantsler skulde have sat Dalejunkeren i Vei og meddelt ham Oplysninger om Stureslægten. Denne Mand var trods sine Feil dog en oprigtig Ven af den virkelige Sturefamilie og maa være fri for Mistanke om at ville have støttet en opdigtet Nils Sture.

Kong Gustav var allerede i Marts 1527 underrettet om Bedragerens Optræden og skrev den 2den Marts et Formaningsbrev til Dalkarlene om ikke at tro paa denne Skalk, idet han ogsaa tilføiede, at selv om Manden nok saa meget var Sten Stures Søn, havde de ingen Forpligtelser til at

---

1) Peder Svarts Krønike (Klemmings Udgave), S. 104 fgg.
2) Gustav I.s Regist. IV. S. 434.
3) Sammesteds S. 356.

forsvare ham, men vel til at udlevere ham til Kongen. Et Par Maaneder efter, i Begyndelsen af Mai, sendtes en ny Skrivelse afsted fra Gustav, hvori han atter bebreider dem, at de fremdeles lytte til en Tyvs og Forræders Tale, og forlanger, at de skulde sende sine Fuldmægtige til et Møde, Kongen vilde holde i Søderkøping ved Pindsetider.

Allerede noget før dette andet Kongebrev udgik, maa Dalejunkeren have aflagt et Besøg i Norge. Han henvendte sig, ligesom Peder Kantsler og Mester Knut havde gjort, til Erkebiskop Olaf, men denne afslog (som han selv siden forsikrede) at have noget med ham at gjøre og negtede ham Leide formedelst den „venlige Kontrakt og Bebindelse imellem Rigerne" (Traktaten i Malmø); dog „da Dalkarlene havde sendt Erkebispen Breve fulde af Trudsler, fordi Hr. Peder og Mester Knut vare døde", vilde han heller ikke sætte ham fast. Dalejunkeren drog da fra Throndhjem sydover gjennem den norske Østerdal ned i Vermeland,[1]) hvor han ligefrem drev paa Røveri og Plyndring.[2]) Imidlertid

[1]) Gustav I.s Registr. IV. pag. 438. Det der aftrykte vigtige Brev fra Erkebispen er dateret Helligkors Dag (altsaa enten 3die Mai eller 14de Sept.) 1527. Det er et Svar til en af Kong Gustavs Fogder, som har skrevet efter Dalejunkeren, og hvis Brev Erkebispen har modtaget „Helligkors Aften Exaltationis", altsaa Dagen iforveien. Paa denne Maade skulde det altsaa være givet, at Erkebispens eget Brev var dateret fra den senere Korsmesse, 14de Sept. Men sammenligner man en senere Skrivelse fra Erkebispen om Dalejunkeren (Gustav I.s Registr. V. 217 fgg.), opstaa Modsigelser saa stærke, at de alene kunne løses derved, at „*Exaltationis*" antages for en Skjødesløshedsfeil for „*Inventionis*". Erkebispens udtrykkelige Udsagn, at Dalejunkeren fra ham dennegang drog gjennem Østerdalen til Vermeland, staar i bedste Sammenhæng med andre Dokumenter, naar vi antage, at dette er skeet i den første Del af 1527, men kan aldeles ikke forliges med de øvrige Vidnesbyrd, ifald det skulde være foregaaet i dette Aars senere Del.

[2]) Gustav I.s Registr. 356, 434.

havde virkelig Dalkarlene havt sine Sendebud hos Kongen, og ved den samme Rigsdag i Vesteraas i Juni 1527, der indtager en saa mærkelig Plads blandt hin Tids Rigsmøder, havde Kongen lovet Almuen, at Dalejunkeren skulde faa Tilgivelse, om han virkelig var Hr. Stens Søn, men i modsat Fald forbeholdtes al retlig Tiltale mod ham. Endel af Sendebudene havde nu senere opsøgt og fundet Bedrageren i Vermeland og der gjort fælles Sag med ham.

Fra Vermeland begav Dalejunkeren sig igjen til Vesterdalarne og fandt der paany Beskyttelse hos Bønderne, hvem derfor Rigsraadet og Adelen i Vestergøtland fra Skara af sendte et nyt Formaningsbrev af 23 August 1527. Maaske har dette Brev skræmmet Dalejunkeren til for anden Gang at reise over Fjeldet til Norge, hvorhen han kom allerede i de første Dage af September. Han havde da altsaa i de sidste Maaneder bevæget sig ligesom i en Cirkel paa begge Sider af Kjølen, fra Dalarne til Throndhjem, derfra til Østerdalen, saa til Vermeland, derfra til Dalarne og nu atter til Throndhjem. Denne hans anden Norgesreise bragte ham i nære og fortrolige Berøringer med vort Lands fornemste Aristokrati, rigtignok til liden Ære og føie Gavn for dette.

Erkebispen vilde først heller ikke denne Gang have noget med Dalejunkeren at gjøre, og denne begav sig derfor til Østraat. Fru Inger selv var, som hyppig Tilfældet, fraværende paa Besøg hos sin mægtige Svigersøn Hr. Vincentius i Bergen, men Eventyreren blev ikke destomindre godt modtagen af hendes Folk. Høist sandsynlig har han her strax fundet en Ven i den tidligere nævnte forhenværende svenske Foged Peder Grym, thi denne Mand var forbleven i Norge, dengang da de to fornemme Prælater udleveredes til Kong Gustav, og havde taget Tjeneste netop hos Fru Inger Ottesdatter, blandt hvis Folk desforuden var endnu en compromitteret

om en af deres Svigerinder blev giftet ud af Landet og affunden med „ringe løse Pendinge“.

Da nu i Løbet af November Herskaberne kom ind fra Østraat til Throndhjem, lode de strax „Junker Nils“ hente til sig i sit Herberge. Her gik det lystigt til: „de triumpherede og drak alle Nætter med Junker Nils, og Fruerne[1]) og Jomfruerne handlede og snakkede med ham om Dagen“, medens Mændene tilligemed Erkebispen vare optagne med Rigsraadssager. Det var nemlig en Art Herredag samlet i Throndhjem, og Hr. Ove Lunge fungerede, som vi have hørt, som kongelig Commissarius ved denne. Efter nogle Dages Forløb underrettede begge Lungerne Erkebispen om, at Junker Nils begjærede Fru Ingers Datter tilægte, og bade om, at Erkebispen vilde lægge et godt Ord ind for ham hos Moderen. Olaf Ingebrigtssøn svarede, at dette var en Sag, som angik Jomfruens Familie og ikke ham, og Junkeren „var en landflygtig Dreng og til Eventyrs ikke Hr. Stens Søn“, og dertil kunde det jo nok hænde, at heller ikke Kong Gustav virkelig var død, og at en saadan Forbindelse, som det paatænkte Giftermaal, let kunde foraarsage Ufred med Naboriget. Hr. Vincentius, der stedse brugte store Ord, var imidlertid ikke forlegen for Svar og bemærkede, at han havde Fuldmagt fra Kong Frederik til at handle i Norge aldeles, som om denne var personlig tilstede, og han havde givet Junkeren Leide; ogsaa Hr. Ove erklærede, at han var enig med sin Broder. Erkebispen bemærkede da, at han for sin Part hverken havde givet eller vilde give Junkeren Leide, og at han vilde holde sig udenfor den hele Sag.

Imidlertid fandt dog Erkebispen sig et Par Dage efter

[1]) „Fruerne“ have vel foruden Fru Inger selv været hendes egen Døtre, Margrete og Anna, Vincents Lunges og Erik Ugerups Hustruer.

beføiet til at holde et Gjestebud, hvortil han indbød Fru Inger og hendes Døtre og Svigersønner, videre Hr. Ove Lunge og dennes Medcommissarius fra Danmark, Morten Skinkel, samt endelig ogsaa Junkeren, „efterdi han var i deres Herberge og de havde hannem udsmykket og bepyntet i gode Maader". Førend Selskabet gik tilbords, tilkjendegav Brødrene Lunge for Erkebispen, at Alt nu var paa det Rene mellem Junkeren og Jomfruen, og bade Hans Naade om at være Vidne til, at de gave hinanden Hænder. Dette gik da for sig, men af Jomfruens mange Forord kunde man se, at hun kun nødig og efter mange Overtalelser indlod sig paa denne Forlovelse. Den Dag vare de altsaa Erkebispens Gjester, men siden „triumpherede" de paanyt for sig selv i Throndhjem. Et formeligt Forlovelsesgilde for Dalejunkeren og Jomfruen fandt Sted. Den vordende Herre over Sveriges Rige gav ogsaa den 25 November Erkebispen og Lungerne en skriftlig Forsikring om, at han, naar han kom til Magten, vilde være Kong Frederik og hans Riger en tro og huld Ven, samt give Viken, hvilket Landskab Gustav Vasa i flere Aar havde havt i Besiddelse, tilbage til Norge.[1])

Det var dog snart paatide for Junkeren at tage sit Rige i Besiddelse, og til den Ende skiltes han da fra sin Fæstemø og Fru Inger. Saavel disse, som de fornemste Folk i Throndhjem forøvrigt, gave ham rige Gaver ved Afreisen. Fru Inger skjænkede ham 150 Gylden og 100 Mark, som Peder Kantsler i sin Tid havde leveret hende paa Fosen, og prydede hans Hoved med en Fløiels Barret; hans Fæstemø forærede ham Skjorter, Hr. Vincents Lunge en Armring af Guld, Erik Ugerup hundrede Lod Sølv, Olaf Ingebrigtssøn

---

[1]) Dipl. Norv. II. No. 1086. Han beseglede Brevet med et Segl (Natt-och-Dag i Længden) der har Omskriften S. Nils Sture.

en stor forgyldt Halskjæde samt dertil en Skjorte, som Junkerens Fæstemø tidligere havde sømmet til Erkebispen selv, Degnen i Throndhjems Kapitel, Hr. Knud Pederssøn, og en anden Kannik, Hr. Asmund, hver en Guldring o. s. v.[1]).

Efterat altsaa Dalejunkeren havde taget Afskéd med sin Fæstemø og vordende Svigermoder, begav han sig, sandsynligviis i Slutningen af November 1527, paa Reisen over Fjeldene til Jemteland og Dalarne. Hr. Vincents og Erik Ugerup gjorde ham Følge, ligesaa Peder Grym og naturligviis tillige de Dalkarle, der dels havde ledsaget ham under hans Omflakning, dels senere opsøgt ham i Norge. Fru Inger lod Troppen forstærke med ti Mand og medgav tillige nogle Hager og et Forraad af Krudt, Hr. Vincents tog ti Mand med sig; formodentlig har han, hvis Hovedstation var Bergenhus, ikke havt flere ved Haanden. Ogsaa Erkebispen ydede nogen Hjelp, som det heder ligeledes ti Karle, skjønt han selv bagefter kun vilde vedgaa, at tre af hans Folk, „hvilke havde Orlov at forsee sig, hvor de lystede", gik med paa Færden; Peder Swarts og (efter ham) Tegels Fortælling om, at Olaf Ingebrigtssøn sendte trehundrede Mand, er en grov Opdigtelse. Da man var kommen til Jemteland, der var et af Hr. Vincents's egne Len, besluttede denne og Erik Ugerup at slaa sig til Ro der, medens Prætendenten drog ind i

[1]) Disse Gaver have tildels vakt Opsigt i Sverige. Peder Swart, der skrev sin Krønike en Menneskealder senere (1561) og aabenbart med Hensyn til Dalejunkerens Historie ikke har skrevet efter Dokumenterne, men efter Traditioner og Folkesnak, omtaler Kjæder, som han gjør til en Gave af Eventyrerens Fæstemø. Han skriver: „Jungfrun skenkte honum en guldkede och satte henne paa hans hals, saa stor, at hon rekte honom nederom hans lænder, hvilket alt, man kan tenkia, skedde i det frögdefulla förhopp, at hon skulle bliva drötning i Sverige" (P. Swart. Klemmings Udg. p. 106—107). Jeg følger med Hensyn til Gaverne Gustav I.s Registratur, V. 216 og 252.

Dalarne. En Jemtelandspræst, Hr. Erik i Offerdal, blev med ham som Raadgiver, og Hr. Vincents, der kunde føre en Pen, medgav Skrivelser til den svenske Almue.[1]) Ifald det ikke maatte gaa efter Ønske, skulde Dalejunkeren vende tilbage igjen paa norsk Grund. Hr. Vincents havde i Jemteland Forretninger ogsaa for egen Regning. Landskabet, som i politisk Henseende tilhørte Norge, laa i geistligt under Upsala Stift, hvorhen altsaa Bispetienden skulde betales.[2]) Dette kunde nok gaa an, saalænge den catholske Kirke bestod i usvækket Kraft, men maatte medføre store Misligheder, efterat Reformationen var begyndt i Sverige. Vincents Lunge gjorde gjeldende, ikke uden en vis Ret, at der for Tiden ingen lovlig Erkebisp fandtes i Upsala, og satte sig selv i Besiddelse af en Del af Tienden.

De nærmere Omstændigheder ved denne Dalejunkerens nye Optræden i Dalarne ere ikke bekjendte, men det er vist, at Enden blev ynkelig. Thi Kong Gustav var ligesaalidt dennegang afgaaet ved Døden, som ved de flere andre Leiligheder, ved hvilke hans Modstandere enten selv troede, hvad de saa brændende ønskede, eller mente at finde sin Regning ved at indbilde Lettroende, at den forhadte Fiende var vandret bort, eller laa for Døden.[3]) Tvertimod traf

---

[1]) Et Brev fra Gustav Vasa til Hr. Mogens Gyldenstjerne paa Akershus, dateret Gefle Fredag før Lætare (20de Marts) 1528, hvilket haves i den svenske Rigsregistratur, men vil blive meddelt i Dipl. Norv., meddeler Oplysninger herom. Det heder her: „Den Tid vi lode gribe Peder Grym, fandtes hos ham nogle spodske og skammelige Breve med hængende Indsegl, digtet og skrevet paa os om Lutteri og anden Ubekvemsord. Og ere samme Breve Dr. Vincentii Skrivers Stiil og Haandskrift, som beviisligt er af andre Breve, han os tilskrevet har, og havde Peder Grym Befaling at lade læse og forkynde samme Breve for vor Almue i Dalarne“.

[2]) Se om disse Forhold mit Skrift: Krigen nordensfjelds 1564, Chra. 1872. S. 8 fgg.

[3]) Ved Aar 1536 var f. Ex. et Rygte omspredt om, at Gustav var

Gustav just nu Forberedelser til sin Kroningsheitid, der fandt Sted i Upsala 12te Januar 1528. Det kan ikke betvivles, at Kongen, medens Junkeren var i Norge, har gjort Alt for at aabne Dalalmuens Øine for hans frække Bedragerier. Det har vistnok været paa denne Tid, at Gustav har ladet Christina Gyllenstjerna offentlig fralægge sig, at Prætendenten var hendes Søn. Alt i Forening har da gjort Eventyreren umulig, da han nu paany fremstillede sig for Dalkarlene, og han maatte derfor med uforrettet Sag vende tilbage til Vincents Lunge i Jemteland. Allerede den 19de December 1527 har han vistnok igjen befundet sig hos denne, thi af denne Datum har man et Brev fra Vincents til den svenske Konge, hvori Brevskriveren i sin sedvanlige trodsige og hovmodige Tone erklærer, at han fremdeles vil lade det Leide, han har givet Peder Grym og „Junker Nils Stenssøn", gjelde i otte Dage, for at de kunne faa Tid til at undfly fra det nordenfjeldske Norge, som han havde under sin Befaling. Malmøtraktaten af 1524, hvori Frederik den Første og Gustav gjensidig havde lovet hinanden at udlevere Rømningsmænd, vovede han at erklære Norge uvedkommende under Paaskud af, at det norske Rigsraad ikke havde været med at vedtage den.[1])

Hr. Vincents forblev fremdeles en god Stund i Jemteland og beholdt de svenske Flygtninge hos sig; thi de „otte Dage" var kun Mundsveir. Det er næsten ubegribeligt, hvorledes en Mand med hans Begavelse, Indsigt og Verdens-

„occisus et per conseqvens mortuus". I Tydskland forøgedes Rygtet med det Tillæg, at — Danmarks Rigsmarsk, Hr. Tyge Krabbe (!), var bleven hans Eftermand (Adelsbrevene paa det st. kgl. Bibl.). I 1539 hed det, at Kongen led i den Grad af „grossen Gebrechen des Haupts sammt der Schweren fallenden Seuchen", at „diejenigen, welchen seine K. W. übel gewollt hat, nicht gross Schaden zu befahren haben mugen". (Hertug Albrecht af Preussen til Christian III, 21de Nov. 1539; Afskr. i D. Geh.-Archiv.)

[1]) Gustav I.s Registr., IV. 444.

erfaring har kunnet opføre sig, som han nu gjorde. Han holdt sig fremdeles, og endnu længe efter denne Tid, overbeviist om, at Dalejunkeren var den, han gav sig ud for. Han sendte en af sine Tjenere, Jens Nilssen, ind i Dalarne med Fuldmagt til her at hverve for hans Regning sexti Mand, helst dygtige Hornbueskytter. Det maa vistnok ogsaa have været Vincents, der stod bag ved Dalejunkeren, da denne den 30te Januar 1528 sendte et Manifest ind i Dalarne, hvori den nu noksom vitterlige Usandhed, at Kong Gustav var død, gjentoges.[1])

Kort efter Nytaar har der atter fundet Uroligheder Sted i Dalarne, et nyt Indfald maa være gjort fra Norge af, og Dalejunkerens Tilhængere maa have lidt et Nederlag, hvis Dag og Sted nu ikke kan bestemmes.[2]) Men man seer, at Junkerens Bande blev splittet ad.

Nogle rømte, vistnok ad Østerdalen, ind i det søndenfjeldske Norge. Der blev fra Sverige i den Anledning skrevet gjentagne Breve til Hr. Mogens Gyldenstjerne, hvem Kong Frederik nylig havde sat til Høvedsmand paa Akershus, med Forestillinger om, at han ikke maatte antage sig den falske Sture eller hans Folk. Men disse Skrivelser vare overflødige. Hr. Mogens var en tapper og duelig Herre og, hvad mere var, en Mand af Karakter, Egenskaber, som han i sin lange og ærefulde Tjeneste i Statens høieste Stillinger noksom har lagt for Dagen. Han havde allerede handlet paa egen Haand. Rømningsmændene, der ved sin Ankomst paa norsk Grund spurgte om Vei til Hamar, sendte en Hans Helsing til Hr. Mogens for at bede om Leide for „Hr. Stens Søn“. Slotsherren paa Akershus, „der ikke kjendte nogen anden Søn af Sten Sture, end den, som tjente Biskopen af

[1]) Gustav I.s Registr., V. 228, 231.
[2]) Sammesteds, V. 51.

Aarshus,[1]) vilde gjerne see til at faa den foregivne Sture i sin Magt og talte derfor i Begyndelsen vel med Hans Helsing, men han forstod snart, at Dalejunkeren ikke var med de søndenfjeldske Rømningsmænd, ja at disse end ikke vidste, hvor han var. Derimod gjenkjendte Hr. Mogens's Folk mellem Flygtningerne et Par Karle, hvem de i sin Tid havde seet i Hr. Nils Henrikssøns Tjeneste; det var altsaa nogle af dem, som Fru Inger havde sendt i Veien. Disse og overhoved dem af Banden, han fik fat paa, lod Hr. Mogens „straffe med store Hug“ og tog fra dem, hvad de førte med sig. Han indberettede derhos, hvad han havde foretaget, til sin Konge og skrev et Brev til Erkebispen med Raad til denne om at vogte sig for at indlade sig med Dalejunkeren og hans Folk.[2])

Den større Del af Landstrygerne søgte imidlertid ogsaa dennegang, som venteligt, til det Throndhjemske. Omtrent hundrede Mand synes allerede i Jemteland at have givet sig i Hr. Vincents's Tjeneste. Han sendte dem i Kvarter til sin Svigermoder. Selv havde han ogsaa nu faaet nok af Jemteland, hvor han nu vistnok ikke engang var sikker for personlig at blive hjemsøgt fra Dalarne. Thi hid begav Kong Gustav sig i Februar, holdt Thing i Tuna og fik dette Daleoprør, der dog ikke blev det sidste i hans Regjering, endelig bilagt. Da Hr. Vincents, ledsaget af sin Dalejunker, kom til Throndhjem, sendte Erkebispen (som han selv siden forsikrede) Guardianen i Graabrødreklostret samt nogle Raadmænd og Borgere hen til ham for at bede ham om at holde

---

[1]) Christina Gyllenstjerna, der selv nedstammede fra de danske Gyldenstjerner, har vistnok sendt denne Søn (Svante Sture, der blev gjort til Greve, men siden myrdet af Erik XIV) til Biskop Ove Bilde i Aarhus, fordi denne af alle høitagtede Prælat var hendes Slægtning; hans Moder var nemlig en Gyldenstjerne.

[2]) Gustav I.s Registr., V. 247 fgg.

Dalejunkeren og de øvrige Fredløse tilstede, da Kong Gustav nu gjentagne Gange havde forlangt dette. Men Vincents svarede, at den, som var ræd, kunde løbe til Skoven, han var ikke den svenske Konges Tjener og vilde ikke lade nogen gribe for ham; forlangte derimod Kong Frederik Junker Nils udleveret, da skulde han ikke vægre sig. Dermed drog han efter en eneste Dags Ophold i Staden afsted til Fosen til Fru Inger — her var han den 9de Marts — og derfra hjem til Bergen. De hvervede Dalkarle tog han med; thi han havde just Brug for Krigsfolk til en privat Feide, hvori han var geraadet med en Collega i Norges Rigsraad, Johan Krukov. Underveis sendte han en Foged med 40 Svensker afsted til Sogn for at overraske denne sin Uven. Til sin store Lykke undkom Johan og reddede derved sit Liv, men hans Gaard og Gods (det bekjendte Kroken i Hafslo Præstegjeld) faldt i hans Fienders Hænder, og hans Hustru og Børn maatte „gaa i Bygden og tigge Brød.“[1])

En af Oprørets Hovedmænd, Peder Grym, var imidlertid uheldig og faldt i Gustavs Hænder. Han førtes til Stockholm, underkastedes der et Forhør[2]) og blev henrettet.

Daleoprøret selv var altsaa nu forbi, men dets elendige Helt „Nils Sture“, eller, som man nu begyndte at kalde ham, Jøns Hanssøn, fristede fremdeles sin Skjebne i Norge. Vincents Lunge havde fra Fosen skrevet et af sine sædvanlige Breve til Kong Gustav, hvori han fremdeles paastod, at Junkeren var ægte, mindede om hans foregivne Faders store Fortjenester af Sveriges Rige, til hvis Forsvar han havde ofret Livet, lod Gustav høre, at Junkeren var hans eget

[1]) Gustav I.s Registr., V. 219. Det Hele er dog fremstillet af Hr. Vincents's Uven.

[2]) Sammesteds, V. 251.

Søskendebarn,[1]) foreholdt ham, „at den ypperste Dyd i den kongelige og fyrstelige Stand er Naade og Mildhed", samt endelig meldte ham, at Junkeren skulde blive sendt til Kong Frederik og derfra videre til Tydskland.[2] Halvanden Maaned senere (24de April) skrev Vincents fra Bergenhus til Erkebiskopen i Throndhjem, at han nu vil sende Junkeren til Skotland med Fru Ingers Skibe; han er fremdeles fuldt overbeviist om, at han er ægte, men tilføier dog, at hans Broder Ove er gaaet over til den Mening, at han kun er en Staldrdreng.[3] Ogsaa i sine Breve til Kong Frederik fastholdt Vincents fremdeles sin Tro om Junkeren; i det sidste af disse, der er dateret 7de Mai, melder han, at han nu sender Manden afsted til Hr. Tyge Krabbe paa Helsingborg.[4])

Virkelig sendtes nu Dalejunkeren afsted fra Bergenhus, hvor han havde levet i nogle Maaneder i Slotsherrens og hans Families, og tildels ogsaa, som vi skulle se, i Fru Ingers Selskab. Men den Maade, hvorpaa han blev sendt bort, var i høieste Grad characteristisk. Hr. Vincents vovede ikke andet end at sende ham som en Fange, der skulde transporteres til Danmark, men han indrettede Alt saaledes, at Junkeren skulde kunne rømme underveis. Skibet var, som det synes, et privat Handelsfartøi, og kun tre Mand medgaves som Vagt over Junkeren, medens denne fik to Mand med til sin personlige Tjeneste. Det blev altsaa tre mod tre, og Kong Frederiks Klagemaal over Hr. Vincents kan derfor ikke kaldes ubeføiet, naar det deri heder: „Og kan hver Mand vel besinde, om tre Karle kunde føre andre

---

[1]) Det vilde ogsaa Dalejunkeren have været, om han havde været den rette, thi Christina Gyllenstjerna var en Halvsøster af Gustav Vasas Moder.

[2]) Gustav I.s Registr., V. 245.

[3]) Sammesteds, V. 262.

[4]) Sammesteds, V. 264—67.

tre Karle fængslig længere, end de selv vilde"(!). Selve det af Hr. Vincents medgivne Vagtmandskab har vel heller ikke været altfor nidkjært, og Udfaldet blev da ganske rigtigt, at Junkeren smuttede bort. Da man naaede Marstrand, gik han ombord paa et Skib fra Rostock, ført af en der hjemmehørende Borger, Herman Engelmann, og fulgte med denne til hans Hjemsted.[1])

Det skal have været Eventyrerens Plan fra Tydskland af at drage til Nederlandene for at slaa sig til Christiern den Andens Tilhængere.[2]) Øvrigheden i den meklenburgske Søstad lod ham imidlertid arrestere, dog saaledes, at hans Fængsel blev et standsmæssigt, et Slags ridderligt Indlager.[3]) Han vedblev nemlig fremdeles sin Paastand om at tilhøre Stureslægten og talte om, at hans Moder og Broder nok skulde besøge ham i Rostock og bevise, hvem han var. Saasnart man i Norden fik vide, hvor der var blevet af Junkeren, satte begge Kongerne sig i Bevægelse for at faa ham straffet. Frederik den Første sendte to Sekretærer, blandt dem Morten Skinkel, som personlig kjendte Dalejunkeren fra Samværet i Throndhjem, til Rostock for at faa ham undergivet et „skarpeligt" (pinligt) Forhør, men dette blev ikke tilstedet af Øvrigheden. Gustav Vasa begjærede ham gjentagne Gange udleveret og formaaede ogsaa Christina Gyllenstjerna til at skrive til Stadens Raad med samme Begjæring. Gustavs tydske Sekretær, Wulf Gyler, sendtes afsted, ligesaa endelig

---

[1]) Gustav I.s Registr., V. 212, cfr. E. J. Tegel, Gustav I.s Historie, 1, 197.

[2]) Dette anføres allerede af Messenius, (Scandia, V. 40: „Rostochium proficiscitur, ut extorris se Christierni conjungeret sectatoribus"), og bestyrkes af en Skrivelse til Christiern II. i Gustav I.s Registr., V. 290.

[3]) Sammesteds, V. 181: „Generosus habetur et honorifice contrectatur". Fru Inger glædede sig over, at han „ligger til Rostock i et særligt Fængsel baade med Mad og Øl, som en Riddersmands Mand bør at gjøre, og gaar løs i et Huus" o. s. v. (Sammesteds, V. 281).

Kongens Svoger, den tydske Greve Johan af Hoya. Endelig blev han efter dennes Forestillinger henrettet i Rostock, som det synes noget efter Mikkelsdag, i ethvert Fald førend Midten af November 1528. En svensk Forfatter, der vistnok er samtidig, men som ikke desto mindre i sin Omtale af Dalejunkeren har gjort sig skyldig i meget grove Feil og derfor ei er fuldt paalidelig (Peder Swart), fortæller, at Junkeren ikke mistede Livet formedelst sit falske Foregivende om sin Herkomst, men derimod som overbeviist om Tyveri hos sin fordums Huusbond Knut Anderssøn, hvilket Tyveri anmeldtes og beviistes i Rostock. Men i ethvert Fald, saameget er vist, at denne Nordens Arthur Orton eller Pseudo-Tichborne i det sextende Aarhundrede fandt sin Død paa Retterstedet i Rostock 1528.[1])

Et synderligt Indtryk gjør det at høre om de varme Følelser, som Fru Inger Ottesdatter ogsaa i Dalejunkerens Ulykke vedblev at nære for sin engang paatænkte Svigersøn. Vel høre vi, efterat Skjelmen var vendt tilbage fra sit mislykkede Sverigestog, ikke mere om hans Forlovelse, men Prætendenten var ligefuldt Gjenstand for hendes ømme Deltagelse og Omsorg. Den 17de April 1528 skriver hun fra Fosen til Erkebispen om hans Uskyldighed; han tykkes hende „fast (ɔ: altfor) enfoldig til at bedrage nogen“, og hun sammenligner ham med Kong Gustav selv, „der nu ikke havde været Konge i Sverige, om Kong Christiern havde faaet fat paa ham“. Hendes Glæde var stor, da hun hørte, at hendes Junker behandledes som Adelsmand i Rostock. Tilsidst forblindede hendes Følelser hende paa en Maade, som synes

[1]) Gustav I.s Registr., V. 290. Hans Dødsaar angives feilagtig hos de fleste Forfattere, ligefra Peder Swart, som (S. 111) har 1529, til Fryxell, som, ubegribeligt nok, har 1530. (Berättelser 3, 107, Suppl.).

os uforklarlig og kun lidet stemmende med den Fru Inger almindeligviis tillagte Klogskab. Da det nemlig i Sverige var oplyst, at den falske Stures egentlige Navn var Jøns Hanssøn, satte Fru Inger sig i Hovedet, at Peder Kantslers forrige Tjener, som tilfældigviis ogsaa bar det dagligdags Navn Jøns Hanssøn, (den samme, der, som ovenfor omtalt, var hos sin Herre, dengang denne blev greben af Erkebispens Folk paa Fosen), var den Skyldige, uagtet denne aldrig havde gjort Mine af at ville være mere, end han var. Hun lod den stakkels Tjener, der var forbleven i Norge efter Peder Kantslers Udleverelse og gaaet i Erkebispens Tjeneste, kalde for sig i Bergen, hvor han tjente Erkebispens derværende Foged, og spurgte ham: „kjender Du Hr. Stens Søn“? „Ja vel“, svarede Jøns. „Har Du seet denne her, som er hos mig“? spurgte Fruen videre. „Ja“, svarede igjen Jøns, „jeg saa ham just nu her paa Marken, hvor han slog Bold, men ikke er han den, jeg saa i Sverige“. Da blev Fruen vred og sagde: „Tror din Skalk da ikke, at Sorg og Bedrøvelse og det at ligge ude i Marken kan snart forvende et Menneskes Ansigt“? Hun lod derpaa hente til sig Jon Theiste, Erkebispens Foged, og sagde: „Den Jøns Hanssøn, som er i din Tjeneste, ham er det, Kong Gustav skriver om, og som han siger, har gjort Oprør i Dalarne“. Jon Theiste svarede: „Kjære Frue, det er umuligt, han har nu været min Herres, Erkebispens, Kjelderdreng, ligesiden Peder Kantsler drog af Landet“. Fruen svor paa, at hun vilde have fat i ham, men Jon Theiste svarede, at han vilde sende ham til Throndhjem igjen. Imidlertid rømte Kjeldersvenden fra Norge til Hamburg og kom først igjen, efterat han havde erfaret Dalejunkerens Henrettelse i Rostock, men maatte i Throndhjem ligge tilsengs af en Sygdom, han havde paadraget sig paa sin Reise over Dovre. Den 25de April 1529 blev han forhørt i

Throndhjem af Lagmanden i flere Vidners Nærværelse. Foruden hvad vi allerede have anført, forklarede han, at Grunden til hans Flugt kun var Ængstelse for Fru Inger; thi han havde hørt, at hun vilde have ladet ham gribe og sende til Rostock, at han kunde overgives til Raadet som den virkelig Skyldige, og at hun da haabede, man vilde sende hende tilbage igjen „det uskyldige, menløse Blod, som de der havde, og som sagesløs var“. Selv vedgaar ogsaa Fru Inger i et Brev til Erkebispen sin Hensigt at ville lade Kjelderdrengen lide i Junkerens Sted.[1])

VI.

Norge havde just ikke høstet megen Ære af den taktløse Maade, hvorpaa dets fornemste og høiest stillede Personer nu gjentagne Gange havde antaget sig politiske Flygtninge og Forbrydere fra Naboriget. I et Brev til Vincents Lunge kunde Gustav Vasa ikke uden Føie erklære, at „*Noriges rike är vordit ett röffvare näste*“. Vi maa her ogsaa mindes en eiendommelig Ytring, som Norges egen Konge, Frederik den Første, nogle faa Aar senere lod falde om dette sit Rige, og som høist sandsynlig maa sættes i Forbindelse med det Vanrygte, hvori Landet var kommet siden Peder Kantslers, Mester Knuts og Dalejunkerens Tid. Det var i 1531, dengang da han fik høre, at Brodersønnen Christiern den Anden havde gjort Landgang i Norge. I sin Glæde over, at Angrebet ikke var gjort imod Danmark, skal han efter en samtidig Forfatters, Svaningius's, Beretning have udbrudt: „Da har det jo ingen Fare, siden han har vendt sig til dette Land, som man jo i daglig Tale kalder et Tilflugtssted for

[1]) Gustav I.s Registr., V. 249 fgg., 280 fgg., og Saml. t. N. F. Sp. o. Hist., 1, 546.

alle fortvivlede Mennesker" (*quae vulgari sermone appellata est desperatorum hominum asylum*).[1]) Netop det samme Udtryk om Norge, og ligesaa i Anledning af Christiern den Andens Optræden i 1531, vil man finde i den Skibyske Krønike,[2]) dog uden at det her lægges Kong Frederik i Munden. Nu er det vel muligt, at Svaning har kjendt og udskrevet dette sidste Skrift, og at altsaa de to Vidnesbyrd om den Ringeagt, Norge da var Gjenstand for, i Virkeligheden kun ere eet. Men vi kunne endnu anføre et tredie Sted og det endog fra det følgende Aarhundrede, der synes at tyde paa, at der havde dannet sig et formeligt Ordsprog om, at Norge var Stedet for alle andensteds umulige Mennesker. Idet nemlig Biskop Anders Arrebo fra Throndhjem i 1618 skriver til Kongens Kantsler i Danmark, Christian Friis til Kragerup, og omtaler sit Stifts fordærvede Præsteskab, bemærker han, at det for det meste bestaar af uvidende og usædelige Personer, som have søgt et Fristed her i Landet, der er „*juxta adagium, nebulonum receptaculum*".[3]) Man mærke: *juxta adagium.*

I meget lange Tider havde det svage og fattige Norge været overseet og ringeagtet som Stat, og det ikke alene af Aristokratiet i de to Frænderiger, men ogsaa af sine egne, næsten altid udenfor Landets Grændser levende Konger. Christiern den Anden, som kjendte Norge bedre, end de fleste Konger efter 1380 have kjendt det, og som aldeles ikke manglede Interesse for dets Opkomst, havde i sin Regjering øiensynlig bestræbt sig for at indskrænke dets politiske Selvstændighed. De eiendommelige Forhold, under hvilke hans Eftermand, Frederik den Første, besteg Thronen, havde

[1]) Svaningii Christiernus II., p. 470.
[2]) Monumenta Hist. Dan., udg. af Rørdam, I. 81.
[3]) Ny kirkehistoriske Samlinger, udg. af H. F. Rørdam og T. S. Rørdam, III. 644.

fremkaldt en Reaction. Norge havde paany faaet særskilt Haandfæstning, fuld af skjønne Løfter om Opretholdelse af alle dets „Friheder“. Men hvor liden Betydning denne i Virkeligheden fik, er noksom bekjendt. Landet savnede indfødte Ledere, som i Byrd, Duelighed, Kundskaber, Erfaring og Formue kunde maale sig med de danske Rigsraader. Det var saa at sige uden nogen virkelig Regjering, det kunde ikke forsvare sig selv, ikke yde sin Konge nogen klækkelig Indtægt. Paa den anden Side viste det sig nu, at det styresløse Norge kunde berede Kongen og hans Hovedrige Danmark Forlegenheder og Ubehageligheder, der vare alvorlige nok. Naturlig maatte derfor den Tanke opstaa hos Kongehus og Rigsraad, at der maatte skee en Forandring med Norge, at det bestemt og udtrykkelig burde gjøres til Lydrige. Inden meget faa Aars Forløb var dette en fuldbragt Kjendsgjerning. Hvad der skede i 1536, var nu vel nærmest en Følge af Begivenhederne i Norge 1531—1532 og af den Ende, som Grevefeiden tog, men Hændelserne i 1526—1528 maa heller ikke tabes af Sigte. Ogsaa de have uden al Tvivl bidraget til yderligere at formindske Agtelsen for Norges hensygnende Rigsraad og til at vise Nødvendigheden af en ny Tingenes Orden i Norge.

Men den, som først fik undgjælde, var Vincents Lunge. Han havde spillet en Hovedrolle ved Frederik den Førstes Thronbestigelse og havde til Løn derfor i nogen Tid været den mægtigste Mand i Landet. Navnlig havde han været almægtig nordenfjelds og der ret forstaaet at benytte Omstændighederne til sin egen Svigermoders og sin rige Families Fordel. Svogeren Erik Ugerup og flere andre Personer havde han, ganske paa egen Haand, uden at spørge Kongen om Lov, optaget i Rigsraadet.[1]) Giskegodset havde han ladet

[1]) Gustav I.s Registr., V. 215.

Svigermoderen bemægtige sig uden Skin af Ret lige for de retmæssige Arvingers Øine. Ogsaa ved en anden Leilighed havde han søgt at trænge Svigermoderen ind som Arving. Der gaves foruden denne endnu en anden Fru Inger i det nordenfjeldske Norge, nemlig den barnløse Inger Erlandsdatter, den sidste Spire af den engang mægtige Losne-Æt, anden Gang Enke efter den i 1497 myrdede Rigsraad Arald Kane. Hun havde ogsaa (tilligemed sin Søster Sigrid) deeltaget i Arven af Junker Hans Sigurdssøns umaadelige Besiddelser. Hun var nu en meget gammel Kvinde. Hendes nærmeste Arving var Søsterens Dattersøn Otto Holgerssøn Rosenkrands, dansk Rigsraad og forlenet med Tørning i Sønderjylland.[1]) I 1522 havde den gamle Fru Inger Erlandsdatter skrevet til denne sin Slægtning og indbudt ham til sig i Bergen for allerede i levende Live at overgive ham alt sit Gods, saavel faste Eiendomme som Penge og Løsøre. Han kom ogsaa det følgende Aar, men Fruen havde nu skiftet Sind, og Arvingen maatte skuffet reise hjem, ikke lidet ærgerlig over sin kostbare og mislykkede Reise.[2]) To Aar senere (1525) havde denne Otto Rosenkrands med sin tydske Hustru gjort en Reise i Tydskland, paa hvilken de

[1]) Fru Sigrid Erlandsdatters Mand havde været den lidet bekjendte, men i sin Tid meget rige svenske Adelsmand Bo Fleming, der ved hende indgiftedes i Norge, blev Rigsraad her og fik store Eiendomme, blandt andre Nesøen i Asker og selve Losne Gaard i Sogn. Dette Ægtepars Datter Margrete Fleming ægtede den danske Adelsmand Holger Erikssøn Rosenkrands, ved hvem hun blev Moder til Otto Holgerssøn. (Holger Erikssøns anden Hustru var den af sin sørgelige Skjebne i Grevefeidens Dage noksom bekjendte Fru Anne Menstorp, Hofmesterinde ved det danske Hof i tre Kongers Tid og Moder til Hr. Holger Holgerssøn Rosenkrands, der faldt i Skipper Clemens's Bondekrig).

[2]) Herom haves Oplysning i et utrykt Brev fra Otto Holgerssøn Rosenkrands til Kong Christiern II., hvilket i sin Tid vil blive trykt i Dipl. Norv.

begge to døde i Lybek. De efterlode Børn, deriblandt den senere i Norges Historie (fornemmelig under Syvaarskrigen) velbekjendte Hr. Erik Ottessøn Rosenkrands. Hr. Vincents Lunge troede ikke destomindre her at kunne have Udsigt som Arvejæger paa sin Svigermoders Vegne; thi Inger Ottesdatter var et Næstsødskendebarn af Inger Erlandsdatter. Han udfandt nu, at Næstsødskendebarn var nærmere Slægtskabsgrad („tredie Led“), end Søsters Datters Sønnebørn („fjerde Led“), som var de unge Rosenkrandsers Forhold til den gamle Fru Inger, og for denne aabenbart ubegrundede Betragtning fandt han en Hjemmel i „Keiserloven“ eller den romerske Ret, der ved den Tid virkelig holdt paa at vinde Indgang som Retskilde i Norden. Nu var vistnok den svenske Rigshovmester Hr. Thure Jønsson og Jomfru Karine paa Grefsheim (Hr. Knut Alfssøns Søster) ligeledes den gamle Fru Ingers Næstsødskendebørn,[1]) og efter Norges Lov kunde det see ud, som om Hr. Thure „for Skjoldsidens Skyld“ skulde gaa foran, men ogsaa her meente Hr. Vincents at kunne tage Tilflugt til den romerske Ret. Han lod det nu ikke mangle paa Opmærksomhed mod den gamle Frue for at faa hende til at forbigaa de Rosenkrandsiske Børn. Han var den første, som lod hende Otto Rosenkrands's Død melde, idet han, som han selv siger: „med mange gode Ord trøstede hende og tilbød sig at forsvare hende efter hans Død og gjøre hende god Skjel i alle Maader, om hun vilde sætte nogen Love til ham“. Da den gamle Enke tog sig denne Tidende meget nær og græd og bad Gud bedre sig, sendte Vincents sin Hustru, Fru Margrete, til hende og skrev strax efter sin Svigermoder til, for at ogsaa denne kunde indfinde sig i Bergen og hjelpe til at behandle Inger

[1]) Om dette Slægtsforhold henvise vi forøvrigt til Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur, udg. af Chr. Lange, 4, S. 74.

Erlandsdatter.[1]) Rimeligviis er denne nu død kort efter; i ethvert Tilfælde var hun død i Februar 1527, da Vincents Lunge udbad sig Erkebispens Bistand med Hensyn til Arven efter hende.[2]) Herom var nu ivrig Strid, Hr. Vincents og Fru Inger Ottesdatter synes, som de nærmestboende, at have sat sig i Besiddelse af det Hele, medens Otto Rosenkrands's Halvbroder, Hr. Holger i Danmark, i Forening med Hr. Henrik Krummedike stode paa de retmæssige Arvingers, de Rosenkrandsiske Børns, Bedste og hos Kongen klagede over Hr. Vincents's Overgreb, og endelig Hr. Thure Jønsson fra Sverige ligeledes udstrakte sine Hænder efter Byttet. Vi have her en af de ikke ganske sjeldne Arvetvister fra hiin Tid, i hvilken Adelsfamilier fra alle tre Riger vare indviklede, et interessant Vidnesbyrd om, hvorledes disses Aristokrati i Unionstiden var sammenknyttet ved idelige Svogerskaber.

Ogsaa i det søndenfjeldske Norge havde Hr. Vincents udstrakt sin Haand efter et betydeligt Jordegods, og dennegang ikke i Strid med Undersaatter alene, men med Kronen selv. Det var den betydelige Sædegaard Moland eller Morland paa Orounst, som endnu eies af Hr. Vincents's Ætlinger paa Spindesiden, den siden Baahuslens Afstaaelse svenske Familie Bildt. Denne Gaard med tilhørende Strøgods havde tilhørt Ridderen Hr. Knut Knutssøn Baat (af en fra Sverige til Norge indvandret, med Familien Tre Roser beslægtet Æt), men var, da Hr. Knut i 1519 endte paa Skafottet som Offer for Christiern den Andens Tyranni, bleven erklæret forbrudt til Kronen.[3]) Frederik den Første havde forlenet først Gerlof

---

[1]) Vincents Lunge til Fru Inger, Bergenhus 5te Novbr. 1525, Dipl. Norv., VIII. 536—38.

[2]) Dipl. Norv., VIII. 564. Hun levede endnu i Slutningen af Marts 1526, da Vincents Lunge atter sees at have handlet med hende. Dipl. Norv., VII. 665).

[3]) Allen (De tre nord. Rigers Hist., III. 1, 26—35) forsøger, om just

Stenssøn, dernæst Oslo's Biskop Hans Reff med Molands Gods, men Vincents Lunge, der var fjernt beslægtet (Faders Moders Søsterdattersøn[1]) med Hr. Knut Knutssøn, der ikke synes at have havt Børn, brød sig ikke om nogen af disse Forleningsbreve og satte sig udenvidere selv i Besiddelse af det Hele.[2])

Vincents Lunge havde, ligesiden han blev indgiftet i Norge, paa alle Maader søgt at spille den for sit nye Fædrelands Ære og Selvstændighed nidkjære Nordmand. Ingen Indfødt kunde tale i stærkere Ord om danske Overgreb og Anmasselser end han, og fornemmelig var det Erkebispen, hvem han i de første Aar efter Bosættelsen i Norge lagde an paa at vinde for sig og inddrage i sine Interesser ved at anslaa den Art Toner og ved idelige og gjentagne Smigrerier og Venskabsforsikringer. Vi skulle anføre nogle Prøver af hans Breve til Olaf Ingebrigtssøn. I 1525: „Jeg haver forhvervet mig mange Uvenner for Norges Krones Bedstes Skyld. Det skal Gud vide, jeg gjorde mit Bedste som en tro Mand; mine egne Venner haver jeg fast derover fortørnet. Ville nu mine svorne Brødre undfalde mig, haver jeg ganske ilde ude været, det blev mig haardt nok sagt og advaret i Danmark. Min Trøst og Haab skal mest til Eders Naade være, idet jeg Norges Riges bedste Nytte og Gavn fordrer og forfølger. Vi ere ganske ringe agtet i Danmark. Somme ville tage Norge med to Kraveler, somme tre hundrede stærke, en Part selv tredie og saa frem". I 1526: „*Vale iterum, eximium Norvegiae decus, pro animi sententia Tithoneos in annos, in quos semper honos nomenque*

---

ikke at forsvare Christierns Handlemaade, saa dog at formilde Dommen derover.

[1]) Norske Saml. 8vo., II. S. 3.

[2]) Gustav I.s Registr., V. 214.

tuum laudesque manebunt"! Samme Aar: „Jeg haver udkaaret Eders Naade for min bedste og trofasteste Herre Ven her i Norge; vilde jeg nødig, Nogen skulde være betroet til os Noget imellem at føre."[1])

I Juni 1527 var Hr. Vincents meget forbitret paa Kongen og de Danske. For et Par Aar siden havde han nemlig, tvertimod Kongens udtrykkelige Befaling, paa egen Haand indsat Hr. Olaf Galle til Befalingsmand paa Akershus, men i 1527 indfandt sig efter Frederik den Førstes Foranstaltning fire danske Mænd i Oslo, nemlig Hr. Mogens Lorentssøn Løvenbalk,[2]) Hr. Mogens Gyldenstjerne, Eske Bille og Tile Giseler,[3]) hver med sit Krigsskib. De berøvede Hr. Olaf Galle Slottet, hvilket derpaa af Kongen overdroges som Regnskabslen til Hr. Mogens Gyldenstjerne, en Fremgangsmaade, som ligefrem stred imod Kongens norske Haandfæstning. Da nu Vincents Lunge havde hørt Rygter om, at Olaf Galles Skjebne ogsaa var ham tiltænkt, og at man tænkte paa at afsætte Erkebispen og indsætte den danske Exbiskop Jørgen Skotborg i hans Sted, erklærede han i et Brev til Olaf Ingebrigtssøn, at han vilde forsvare sig med Vaabenmagt, om Nogen vovede at forsøge paa at skille ham selv af med Bergenhus Slot.[4])

Om denne Frygt har været grundet, kunne vi ikke afgjøre, men i ethvert Fald var Olaf Galles Skjebne et mærkeligt Tegn til, at Kong Frederik, der hidtil for Norges Vedkommende kun havde været lidet mere end en Skyggekonge,

---

[1]) Dipl. Norv., VII. 617, 666, 673.

[2]) Om denne Mand (hvis Families Historie nylig er bleven romantisk behandlet af H. F. Ewald i hans Bog „Den skotske Kvinde paa Tjele") se Allens Aktstykker, I. S. 368.

[3]) Spillede siden en Rolle i Norge under Fiendtlighederne mod Christiern II. i 1532.

[4]) Dipl. Norv., VII. 687.

meente Tiden at være kommen til virkelig at gribe Magten. Kongen, som endnu ikke havde besøgt sit nordlige Rige, agtede nu ogsaa at drage herop for at lade sig krone, en Plan han forøvrigt længe havde næret.[1]) For at aftale det Fornødne i denne Anledning var det, at Hr. Ove Lunge og Morten Skinkel, som vi tidligere have omtalt, sendtes til Norge 1527 og pleiede Underhandlinger i Throndhjem med Hr. Vincents og Erkebispen. Ingen af disse havde dog stor Lyst til denne Kroning. De ønskede ikke, at Frederik skulde komme til Norge, fordi de vidste, at der ved den Leilighed vilde blive rørt op i mange for dem ubehagelige Forhold. Erkebispen var derhos udentvivl allerede nu forbitret paa Kongen, fordi denne begunstigede Lutheranerne. Man lod derfor Hr. Ove Lunge reise til Danmark igjen med Undskyldninger og Opsættelsesforslag. Men Frederik vilde ikke høre paa disse, og Kroningshøitidelighederne bestemtes af ham til at foregaa ved Midtsommerstid 1528. Oslo skulde være Stedet, og de sædvanlige Skatter udskreves i den Anledning.[2])

Men nu indtraf Dalejunkerens Besøg i Norge, og Vincents Lunge og tildels Erkebispen, allerede stærkt compromitterede ved sit Forhold til Peder Kantsler og Mester Knut, vare, som vi have hørt, ukloge nok til at indlade sig med den falske Sture. Klager over dem i Mængde indløb da fra Sverige, og Frederik den Første maatte love Kong Gustav

[1]) Allerede i Slutningen af 1525 var Kroningen berammet til det følgende Aar. Frederik havde først villet lade sig krone i Konghelle, Norges yderste Grændsestad, vistnok fordi de urolige Tider ikke tillod ham en saa lang Reise. Erkebispen foreslog Throndhjem til Kroningssted. Norge manglede egne Regalier, hvorfor Krone, Scepter og Guldæble skulde sendes herop fra Danmark. (Dipl. Norv., VII. 653).

[2]) Herom en Række Breve i Dipl. Norv., VII. 693 flg.

at mødes med ham ved Rigsgrændsen efter sin Kroning, enten paa norsk Grund paa Baahuus Slot ved Konghelle eller paa svensk i Lødøse.[1]) Her skulde nu Vincents og Erkebispen møde, og det siger sig selv, at der her ikke forestod dem noget Behageligt. Vincents besluttede at undgaa eller ialfald forhale Uveiret ved at forpurre Kroningen. Da han i April 1528 havde modtaget en streng Befaling om at møde til Kroningen og Grændsecongressen, svarede han (24de April), at der ikke kunde blive Noget af det Hele, fordi man i Norge, i Henhold til de for Ove Lunge fremsatte Undskyldninger, ikke havde beredt sig paa nogen Kroning, fordi man ikke uden Leide kunde møde „Kong Gustav og andre vore og Rigens Uvenner", samt endelig fordi Erkebispen, selvskreven til at forrette Kroningen, var reist til Finmarkens yderste Grændser i Visitats og ikke kunde komme tidsnok tilbage.[1])

Paa den Maade blev virkelig Kroningen afværget ogsaa dennegang, men Kong Gustavs Klager over Vincents Lunge vare derved ikke bragte til Taushed. Da Secretæren Wolf Gyler indfandt sig i Juni Maaned 1528 paa Segeberg i Holsten, hvor Frederik da opholdt sig, fik han af denne Løfte om, at han henimod Midten af August samme Aar (ved Laurentii Tider) skulde mødes med Kong Gustav ved den svensk-norske Grændse. Da det kom til Stykket, mødte Kong Frederik vel ikke personlig, og Mødet blev ogsaa udsat nogle Dage af Hensyn til det store Marked i Nylødøse, der besøgtes af Folk fra alle tre nordiske Riger i Mængde og meentes at volde Uleiligheder for en politisk Sammen-

---

[1]) Gustav I.s Registr., V. 241. (Brev af 3die Marts fra Frederik I., hvori han lover at være ved Baahuus, som Svar paa Gustavs Brev af 17de Januar.)

[2]) Sammesteds, V. 262—66.

komst, men den dansk-norske Konge sendte dog sine Fuldmægtige afsted, nemlig Bispen i Vendsyssel, Styge Krumpen, og Ridderne Anders Bilde, Holger Ulfstand, Hans Krafse og Truid Ulfstand, der den 14de August mødtes med Kong Gustav i Lødøse Kloster. Ved de Forhandlinger, som her fandt Sted angaaende Gotland og Viken, samt om gjensidig Hjelp imod den fælles Fiende Kong Christiern den Anden, om han maatte forsøge at gjenvinde sine Lande, er her ikke Stedet til at dvæle, men med Hensyn til Hr. Vincents Lunges, Fru Inger Ottesdatters og den norske Erkebisps Forhold til Daleoprøret lod Kong Frederik sine Udsendinge svare, at han til næste Aar bestemt vilde komme til Norge og lade sig krone, da skulde disse Personers Færd undersøges og paadømmes. Med denne Udsættelse var den svenske Konge imidlertid ikke tilfreds, han vilde have bestemt Tilsagn om, at hans norske Uvenner skulde blive straffede, og lod sig af de danske Fuldmægtige give Løfte om, at saa skulde skee. Derimod tilgav Kong Gustav paa de Danskes Forbøn Hr. Ove Lunge de Fornærmelser, hvori ogsaa denne havde gjort sig skyldig ved sin Deeltagelse i Broderens Stemplinger, og udstedte strax et Leidebrev for Hr. Vincents, om han i Anledning af sin Sag vilde drage gjennem Sverige ned til Danmark.[1]) Iøvrigt berammedes et nyt Møde mellem Kongerne af Danmarks og Sveriges Rigsraad til næste Vaar.

Traktaten i Lødøse, vigtig især formedelst det vedtagne Forsvarsforbund mod Christiern, stadfæstedes af Frederik den Første i Flensborg den 13de Oktober 1528, og fire Dage senere meldte Kongen ogsaa til Sverige, at han nu havde afskediget Vincents Lunge som Befalingsmand paa Bergenhus, saaledes at han til førstkommende Paaske skulde overlevere

---

[1]) Gustav I.s Registr., V. 128, 142, 267, 273 o. fl. St.

Slotsloven til den, hvem Kongen til den Tid maatte have udnævnt til hans Eftermand. Derhos skulde Hr. Vincents ved næste Konge- og Herremøde personlig indfinde sig for at gjøre Kong Gustav sin Undskyldning, hvilket ogsaa skulde paalægges Fru Inger og Erkebispen.[1]) Udentvivl har Hr. Vincents, der, som vi skulle høre, i Vinteren 1528—1529 besøgte Danmark, været tilstede hos Kongen i Flensborg, da dette Brev afgik.

Saaledes kunde det synes, som om Vincents Lunge, hvis hovmodige og egenmægtige Færd saavel mod sin egen Konge som mod Naborigets havde antaget en saadan Udstrækning, at man fristes til at sammenligne ham med Corfits Ulfeldt, nu endelig havde maattet døie alvorlige Ydmygelser. Men, nærmere beseet, maa man sige, at Kongen selv maatte ydmyge sig omtrent ligesaa dybt for sin egen Undersaat. Frederik var nemlig ikke saaledes stillet ligeoverfor denne, at han kunde afskedige ham uden Videre. Han maatte gaa paa Accord med ham, og Vincents kunde forlange en høi Betaling for at vige Bergenhus og dermed gjøre det muligt for Frederik at give den svenske Konge nogen Opreisning. Han beholdt nemlig hele Sogn paa ti Aar, dertil endog Jemteland, Sveriges Naboprovinds, samt endelig Finmarken, det sidste paa Livstid. Og, hvad mere, Kongen maatte overdrage ham, og det ikke som Forlening, men til fuld Eiendom for ham og Arvinger et af Norges betydeligste Godser, en Gave fra Kronen til Enkeltmand, der i Betydelighed og Værd savner Sidestykke i vor Historie, og som bliver saameget mere mærkværdig, som Kongen maatte vide, at han derved fornærmede den norske Kirke og deres Prælater. Kongen

[1]) Gustav I.s Registr., V. 285—286. Til nogen personlig Undskyldning fra Erkebispens og Fru Ingers Side ligeoverfor den svenske Konge kom det dog ingensinde.

forærede ham nemlig det store Nonneseter Kloster ved Bergen med Bygninger og et tilhørende Jordegods, der indbefattede Bondegaarde i hundredevis. Det har sin Interesse at vide, at Gavebrevet er dateret 17de Oktober 1528, altsaa udstedt under samme Datum, som Skrivelsen til Sverige om Vincents Lunges Afsættelse som Slotsherre paa Bergenhus.[1]) Maaskee er det ved samme Leilighed lykkedes Hr. Vincents ogsaa at erhverve det nysnævnte af ham occuperede Morland i Baahuslen og tilhørende Gods som sin lovlig anerkjendte Eiendom. Vist er det, at han fik den af Christiern den Anden foretagne Confiscation hævet og derpaa affandt sig med en Pengesum til en svensk Arveprætendent.[2])

I Slutningen af 1528 indtraf en Familiebegivenhed, der ei alene blev af Vigtighed for Fru Inger Ottesdatters Hus, men, som vi skulle høre, ogsaa fik betydningsfulde Følger for Norges Historie. Hr. Nils Lykke holdt nemlig da Bryllup med Jomfru Eline Nilsdatter, med hvem han allerede for flere Aar siden, endnu inden den norske Rigshovmester havde lukket sine Øine, var bleven forlovet. Vi kjende ikke Grundene til, at dette Giftermaals Fuldbyrdelse kom til at lade saa længe vente paa sig. Paafaldende er det ogsaa, at Brylluppet

---

[1]) Norske Rigsregistranter, I. 16. Langes Klosterhistorie, 2. Udg., S. 322, hvor Forf. synes at tro, at det var af Taknemlighed mod viste Tjenester, Kongen skjenkede Vincents Lunge Nonneseter, en Antydning, der, efter hvad vi ovenfor have oplyst om Forholdet mellem Frederik og Vincents i de senere Aar, er lidet rimeligt. Nonneseter var ved den Tid tomt, idet Nonnerne (Bernhardinerinder) i Slutningen af det 15de Aarh. vare blevne udjagede, hvorefter Klosteret først havde været tillagt Munkelivs Birgittinere, derefter St. Antonsmunkene, som imidlertid havde et daarligt Ry paa sig og nu udenvidere udjoges af Hr. Vincents.

[2]) Norske Samll. 8vo., II. S. 1. Holmberg fortæller (Båhusläns Hist., 2. Udg., 2, 318) forskjellige Ting om denne Sag, der imidlertid ligesom saamange af denne ukritiske Forfatters Beretninger synes lidet paalidelige. Se ogsaa Samll. t. N. F. Sp. o. Hist., 2, 78 fgg.

stod ikke i Norge, men i Danmark, nemlig i Nyborg. Vincents Lunge var der tilstede.[1]) Bryllupsdagen kjendes ikke, men i et Kongebrev af 26de December 1528 omtales Hr. Nils og Fru Eline som gifte. Det samme Kongebrev bestemte, at Hr. Nils skulde paa Livstid maatte nyde og bruge de Len i det Throndhjemske, som Fru Inger sad inde med, ifald hun godvillig maatte ville oplade dem for sin Svigersøn og sin Datter.[2]) Disse begave sig derpaa til Norge for der at gaa sin Skjebne imøde.

VII.

Vincents Lunges Hovmod var altsaa langtfra ikke knækket ved hvad der var foregaaet med Hensyn til Bergenhus, og de Indrømmelser, som hans Konge maatte gjøre ham, da Slotsloven fratoges ham, vare heller ikke meget skikkede til at bøie ham. Imidlertid blev Valget af hans Eftermand ham tilvisse saare uvelkomment.

Denne Eftermand var hans Næstsødskendebarn Eske Bilde, en Adelsmand, der hører til sin Tids mærkeligste Mænd, og som nu i nogle Aar kom til at indtage en vigtig Plads i Norges Historie. Han var Vincents Lunge i høieste Grad ulig. Vistnok mindre begavet end denne og i ethvert Fald ganske blottet for Vincents's høie videnskabelige Dannelse, var han ham langt overlegen i Henseende til Character.

---

[1]) Forfatteren beklager først under Afhandlingens Trykning at være bleven opmærksom paa det utrykte Dokument, hvoraf Tiden for Elines Giftermaal fremgaar. Det er et Brev fra Hr. Joachim Lykke (Nils Lykkes Fader) til Svogeren Eske Bilde, dateret Østrup 17de Marts 1529. Det heder her: „Jeg spurgte, at han (Hr. Vincents) skulde sidde paa Nyborg i Nils Lykkes Bryllup" o. s. v.

[2]) N. Rigsregistr., I. 17.

Han var en paalidelig, ærlig og hensynsfuld Mand, medens Vincents Lunge var en Rænkesmed, svigefuld og uordholden. Mod sin Konge var han stedse en loyal og lydig Tjener, og havde vistnok, om han havde levet halvandet Aarhundrede senere, fortræffelig egnet sig til at blive en af den nye Enevældes første Geheimeraader, medens den hovmodige, hensynsløse og selvgode Vincents neppe skulde havt meget Godt at vente af en stærkere Regjering. Eske Bildes kloge og besindige Opførsel under Grevens Feide fortjener stor Anerkjendelse, og en nærmere Undersøgelse af Christian den Tredies Historie vil engang vise, at han ogsaa som Rigshovmester, efter for stedse at have forladt Norge, har Fortjenester af dette Rige. Men ukyndige Penne have i vort Aarhundrede tegnet et Billede af ham for Norges Menigmand, der er ligesaa usandt, som det er ugunstigt. Han har faaet Navn af Kirkebryderen, fordi han nemlig lod nedbryde nogle af Bergens stolteste Kirker. Nedrivningen af disse, der forøvrigt var begyndt af Vincents Lunge[1]) og nu fortsattes af Hr. Eske Bilde paa Kongens Bud, var en militær Nødvendighed, og man levede derhos dengang i en Tid, da Sandsen og Agtelsen for de skjønne Bygninger, Fædrene havde opført, var næsten forsvunden. Man erindre ogsaa, at Gustav Vasa, Sveriges Nationalhelt og Befrier, ikke betænkte sig paa, ligeledes af militære Hensyn, at nedrive Kirker og det i langt større Maalestok, end Eske Bilde. Eftertidens Uvilje har derhos havt sin hemmelige Grund mindre i Sorgen over Kirkernes Nedrivelse i sig selv, end deri, at den foregik paa en dansk Mands Foranstaltning, og at Stenene bleve førte ud af Landet og anvendte til Befæstning af Gottorp ved Slesvig. Det har iøvrigt sin Interesse at vide, at Eske

---

[1]) Dipl. Norv., V. 777.

Bilde ikke var nogen Ven af Reformationen, men selv, som man ogsaa maatte vente af Biskop Ove Bildes Broder, i det længste holdt fast paa Katholicismen.[1])

Eske Bilde var gift med en fortræffelig Kvinde, Fru Sophia Krummedike, eneste Barn af den i denne Tid stærkt fremtrædende Henrik Krummedike og Fru Anne Jørgensdatter Rud, ligeledes en af Datidens bedste Adelsfruer. Just deri, at Eske var Hr. Henriks Svigersøn, laa Hovedaarsagen til, at Hr. Vincents i særegen Grad maa have ærgret sig over, at hiin blev hans Eftermand paa Bergenhus. Henrik Krummedike var nemlig Vincents's personlige Uven, og det havde nogen Tid efter det sidste Thronskifte lykkedes denne at skille Henrik ved hans mange norske Forleninger, ja endog at faa ham udstødt af Norges Rigsraad.[2]) At nu Henriks Svigersøn og eneste Arving fik Befaling over Norges vigtigste Fæstning og derved Udsigt til at indtræde som norsk Rigsraad, kunde let drage flere Følger efter sig. Allerede før var Akershus i Hr. Mogens Gyldenstjernes, Baahus i Hr. Claus Bildes Hænder, og alle Norges tre Hovedslotte følgelig betroede til danske Mænd tvertimod Haandfæstningens rene og udtrykkelige Ord. Vincents maatte kunne forudsee, at denne Danskhedens fornyede Overmagt i Norge let kunde blive ham og hans Familie farlig, og at hans Fiende Hr. Henrik Krummedike, som hele Tiden heftig havde ønsket at faa sine Len og sin Plads ogsaa i Norges Rigsraad igjen,

[1]) Se Palladius's Udkast til en *concio funebris in sepultura Eschilli Bilde* 1552. (Ny kirkehist. Samll., I. 686 fgg). Det heder her først: „*Non facile nec statim mutavit religionem*“, og senere: „*Tandem non fuit persecutor verbi, sed sedulus auditor*“. Frederik I. maatte udtrykkelig paalægge ham ikke at hindre de evangeliske Prædikener i Bergen (Norske Samll. 8vo., II. 312). Endnu i 1538 hilser han i Breve sin Hustru med „Gud og værdige Moder St. Anna“.

[2]) Allen, De tre nord. R. Hist., IV. 2, 245—252.

nu atter kunde reise sig. Virkelig havde Hr. Henrik allerede samme Dag, som Hr. Vincents's Afskedigelse besluttedes (17de Oktober 1528), atter faaet Brev paa flere af sine forrige Forleninger.[1])

Eske Bilde, hidtil Befalingsmand paa Hagenskov i Fyen, fik i Slutningen af December Kongens Tilsagn om Bergenhus og modtog kort efter formeligt Følgebrev til Lenet, dog paa langt mindre fordelagtige Vilkaar, end Hr. Vincents havde havt. Denne havde havt Slottet med de meget store Tilliggelser mod en ringe bestemt Pengeafgift, hvorimod Eske fik det som Regnskabslen, saaledes at han selv kun beholdt en mindre Del af Indtægterne og maatte aflægge Kongen nøiagtigt Regnskab for disse.[2]) Henrik Krummedike, selv i sjelden Grad fortrolig med Norge, hvor hans Fader havde været Rigshovmester, og hvor han selv udentvivl var født og ialfald havde tilbragt Størstedelen af sine yngre Aar, gav Svigersønnen nogle gode Raad, som det er interessant at kjende. Han skriver nemlig i 1529 saaledes til Datteren Sophia: „Beder jeg dig, kjære Datter, at du raader altid Eske til det Bedste, og at han holder Venskab med Alle og særdeles med de Bisper, uden han nødes til med Urette, og at han haver Naade over fattig Almue, om de komme for Brøde, da tør eder intet tvivle, at det gaar eder og eders Børn vel baade til Liv og Sjel. Og kjære Datter, sig mine Fogder og byd dem til, at de fare vel med min Almue og Tjenere og fly, at jeg kan have god Yndest af dem og Nytte. Dermed dig Gud og St. Olaf befalende"[3]) Vi see her den

[1]) Norske Rigsregistr., I. 16.

[2]) Paludan-Müllers Studier til Grevefeidens Hist. (Annaler for N. Oldkyndighed. 1853, S. 24). Hr. Mogens Gyldenstjerne paa Akershus skal ogsaa have bestræbt sig for at blive Vincents's Eftermand. (Vedel-Simonsen, Familie-Efterretninger om Ruderne 1, 151).

[3]) Utrykt Brev i Klevenfeldts Samll. i Geh.-Arch.

samme venlige Omsorg og velvillige Stemning mod Almuen, der allerede havde gjort Hr. Hartvig Krummedike saa elsket i Norge, at endog Listerbønderne søgte Kongen om at faa ham tilbage, da han var forflyttet, og som senere ogsaa havde udmærket Sønnen Hr. Henrik.

Eske Bilde kom til Bergen den 17de Mai 1529. Vincents Lunge skal i Begyndelsen ikke have været ganske uden Tanke om, naar det kom til Stykket, at negte sin Eftermand at overlevere ham Slottet og at forsvare dette med væbnet Magt. I ethvert Fald lurede han paa Leilighed til snarest mulig at komme Eske Bilde tillivs. Denne var ogsaa allerede inden sin Afreise fra Danmark bleven advaret imod ham. Svogeren Joachim Lykke skrev ham saaledes til den 17de Marts 1529: „Kjære Broder, jeg raader Eder fuldelig, at I forvarer Eder for Eders Frænde Hr. Ficentsis (ɔ: Vincentius) og tror Intet paa hannem i saa Maade, at han skal mene det, han siger Eder. Item jeg spurgte, at han skulde sidde paa Nyborg i Nils Lykkes Bryllup og have der nogle Ord og blandt andre, at de talte om Bergen, da skulde han svaret og sagt, at de fik hende ikke end. Og lader Eder Intet til hannem.[1]) Imidlertid vægrede Vincents sig dog, da det kom til Stykket, just ikke for at overgive Eske Slotsloven, men han negtede ham saagodtsom alt Inventarium. Selv bosatte han sig nu lige i Nærheden, nemlig paa sin nye Eiendom Nonneseter Kloster, som han indrettede til Bolig for sig og gav Navnet Lungegaarden, som den tildels endnu bevarede Bygning fremdeles heder.

Hr. Vincents havde ogsaa faaet Andet at tænke paa og var bleven stedt i Vanskeligheder, som gjorde ham det umuligt for det første at modsætte sig Eske Bilde, hos hvem han

[1]) Utrykt, men bestemt til Optagelse i Dipl. Norv.

nu heller, om muligt, maatte søge Bistand mod en ny Fiende. Denne nye Fiende var Erkebispen, den samme Mand, hvem han tidligere havde „udvalgt sig til sin bedste Ven i Norge“.

Hvormegen eller hvorliden Tiltro Erkebispen har skjenket Hr. Vincents's varme Venskabsforsikringer og hans idelige Ytringer om sit norske Sindelag, er vanskeligt at afgjøre, men det er sandsynligt, at Olaf Ingebrigtssøn, der selv stedse yndede Krogveie og tidt spillede falsk Spil, neppe har stolet meget paa slige Talemaader. Sandsynligvis har han dog i Begyndelsen fundet sig ret vel tilfreds med Vincents Lunges Politik, at holde Kongen i Umyndighed og afvise det danske Rigsraads Indblandingsforsøg. Der er heller ikke Grund til at tro, at Erkebispen i de første Aar har heldet til (Hr. Vincents's bitre Fiendes) Kong Christiern den Andens Parti. Hverken Christierns Styrelse af Norge som Faderens Statholder eller hans senere Regjering, i hvis sidste Tid han endog indkaldte Lutheranere, har efterladt behagelige Minder for en saa erkekatholsk Prælat, som Olaf. Betydningen af den Ed, han i 1523 havde svoret ham, var tilintetgjort ved en ny Ed til Kong Frederik i det følgende Aar, og han havde senere af den nye Konge modtaget store Forleninger. Der er ogsaa et udtrykkeligt Vidnesbyrd fra 1527, der viser, at Erkebispen endnu dengang ikke kan have yndet Christiern.[1])

---

[1]) I den første Tid af Christierns Udlændighed havde hans Tilhængere ved et Overfald paa Bergen fanget den bergenske Bisp Olaf Thorkelssøn og slap ham først 1527 fri efter et længere og haardt Fangenskab og mod visse Løfter. (Allens Br. o. Aktst., I. 335 og De tre n. R. Hist., V. 104 f.) Denne Begivenhed omtaler Erkebispen to Aar senere i et Brev til sin Commissionær i Rom (Dipl. Norv., VII. 692) saaledes: „*Rex Christiernus suam paternitatem* (ɔ: episcopum) *captivari et in vinculis conjici jussit, denique adeo impie s. p. tractari fecit, sicut omnibus palam est, ut non solum in sua persona, verum ecclesia et tota sua diocesis damna tulit, det deus, ut ab omnibus regni nostri inimicis et a Lutheranis impiis et perversis liberi esse possemus.*“ Om

En anden Sag bliver det, da Frederik den Førstes og hans Søns Lutheranisme traadte mere og mere aabenlyst frem i Danmark og Udviklingen og Forholdene der alt tydeligere syntes at spaa Fare ogsaa for den romerske Kirke i Norge. Fra den Tid af er det rimeligt, at Erkebispen har begyndt at haabe i Kong Christiern, der samtidig atter droges tilbage til Katholicismen igjen, at skulle kunne finde dennes Redningsmand i Norge. Og vist er det, at Forstaaelsen mellem Olaf Ingebrigtssøn og Christiern allerede i 1529 blev gjenindledet.

Nu havde Vincents Lunge i den sidste Tid temmelig aabenbart vist sig at helde til Lutheranismen. Intet kunde heller være naturligere, end at denne Mand, hvis humanistiske Dannelse har hævet ham over andre Adelsmænds snevrere Synskreds og overtroiske kirkelige Betragtning, snart, om end kun overfladisk, er bleven greben af den nye Bevægelse. Den maatte saameget stærkere tiltale ham, som den lod ham forudse en storartet Inddragning af Kloster- og Kirkegods, altsaa en Anledning, som ingen anden, for Magthavere til at berige sig. Allerede i 1528 havde han ikke alene, som vi have hørt, faaet kongeligt Gavebrev paa Nonneseter, men han skal ogsaa have hælet med Prædikebrødrenes Prior i Bergen, den usle Jens Mortenssøn, da denne stak Ild paa sit Kloster, efter at alle dets Kostbarheder hemmelig vare bragte i Sikkerhed; Jordegodset kom ialfald indtil videre i

Biskop Olaf Thorkelssøn haves Oplysninger, der dog visselig tiltrænge megen Kritik, af Absalon Pederssøn (N. Samll. 8vo. I. 3 ff.) Absalons Efterretning om Olaf Thorkelssøns historiske Studier vinde en interessant Bekræftelse derved, at der mellem Lyskanders forlængst forsvundne Samlinger ogsaa nævnes en „Extract af den gammel Norske Krønike, som Biskop Olaf skrevet haver“. (L.s Levnet ved H. F. Rørdam, S. 152). Han bliver da den ældste hidtil kjendte Oversætter eller Epitomator af Sagaerne paa Dansk.

Vincents's Vold, og denne tog, hvad der naturligvis maatte forarge, flere af de hjemløse Munke i sin Tjeneste som Hofmænd.[1]) I sit Hus havde han allerede i 1528 begyndt at forandre de katholske Bordskikke, idet han lod kvæde tilbords paa en ny Maade, og længe varede det ikke, inden Svigermoderens Tjenere paa Giske fulgte Exemplet, „kvædede og skjæmmede Præster efter Luthers Digt og overhoved viste det katholske Kleresi Foragt og Uærbødighed".[2]) Tilsidst skal Vincents ogsaa ligefrem have krænket selve Erkestolens Privilegier.[3])

Under slige Omstændigheder er det naturligt, at en Mand af Erkebispens Tænkemaade ret af Hjertens Grund forbitredes paa Vincents Lunge og inderlig længtes efter at tilintetgjøre ham. Alligevel kunde man dog ønske nærmere at kjende hans Bevæggrunde til et saa voveligt Skridt som at begynde en formelig Feide. Vel var det saa, at Vincents ved sin selvraadige Færd havde skadet sig hos sin egen Konge og gjort sig Nabokongen til Uven, men selv Frederik den Første havde dog ikke vovet andet end at ledsage Afsættelsen fra Bergenhus's Slotslov med anseelige Gaver, Vincents var fremdeles mægtig, og en ligefrem Feide maatte synes i Længden at skulle blive, hvad det ogsaa blev, selve Angriberen skadeligere end den Angrebne, medmindre at samtidig Christiern den Anden skulde have vist sig i Norge og Alt der antaget en ny Skikkelse.

Men, hvorom Alting er, da Eske Bilde kom til Bergen, havde Erkebispen ikke alene sat sig i Besiddelse af Hr. Vincents's nordligste Len, Finmarken, men tillige bemægtiget sig alle Svigermoderens, Fru Ingers, Forleninger og Gaarde i

---

1) Langes Klosterhistorie, 2. Udg. 179, 337.
2) Dipl. Norv. V. 771.
3) Utrykt Brev (No. 2723 i den Münchenske Saml. i det norske Rigsarchiv).

Stiftet saavelsom ogsaa hendes Løsøre. Alene Værdien af de hende fratagne Varer samt Guld og Sølv ansloges siden til mere end tyve tusinde Mark.[1]) Om Fru Inger har fornærmet Erkebispen, kjende vi ikke; dog hun stod i et saa nært Forhold til Hr. Vincents, at den, der vilde feide paa ham, ikke vel kunde lade hende blive siddende inde med alle hendes Eiendomme og Len. For Fru Inger var der altsaa ikke mere blivende Sted enten paa Fosen, Østraat eller Giske, og hun maatte afsted til Bergen til sin Svigersøn; fra denne hendes Reise har man et Par, desværre udaterede, Breve fra hende til hendes Fogder, skrevne i Udhavnen Buk van Raa ved Bergen.

Kongen fik Efterretning om disse Voldshandlinger ved Brev fra Eske Bilde, skrevet i Bergen 24de Mai 1529, og denne meldte ogsaa kort efter, at Erkebispens ivrige Hvervinger hindrede ham selv fra at faa Folk nok til Bergenhus.[2]) Den svage Biskop i Bergen, Olaf Thorkelssøn, gjorde et Forsøg paa at mægle mellem sin Metropolitan og Vincents og Fru Inger, rimeligvis efter de Sidstes Bøn, men Erkebispen svarede, at man havde behandlet ham saaledes, at han vilde feide paa dem af al Magt; dog Kongen skulde Intet miste af sit lovlige Tilkommende af begge de Angrebnes Len, og Fru Ingers uskyldige Døtre skulde heller intet Tab lide.[3]) Olaf Ingebrigtssøn holdt to Kraveler, en med to og en med tre Mers, i Søen foruden mindre Fartøier og havde trehundrede Mand paa Benene, men lod fremdeles hverve. Borgerne i Bergen erklærede, at de vilde sidde stille og ikke blande sig i Sagen,[4]) en Holdning, som ogsaa Eske Bilde indtog.

---

[1]) Dipl. Norv. VIII. 606.
[2]) Utrykte Breve, bestemte til Optagelse i Dipl. Norv.
[3]) Erkebispen til Bispen af Bergen, 5te Juni 1529, ligesaa.
[4]) Dipl. Norv. V. 778. Brev af 9de Juni.

Hr. Vincents havde sendt et Skib i sit Ærinde til Holland under Lagmanden af Stavangers Befaling. Herom var Erkebispen underrettet og lod sin Foged Jon Theiste passe paa Fartøiet, naar det kom hjem. En Søndagsmorgen næst før St. Hansdag tog Jon Theiste Vincents's Skib som god Prise ved Buk van Raa. Eske Bilde sendte strax sin Svigerfader Henrik Krummedikes Foged paa Lister, den ret mærkelige Kvinesdøl Stig Bagge, afsted til Buk van Raa for at mægle, men Jon Theiste gav til Svar, „at i hvilke Maader de kunde være til Hr. Vincents's Skade og Fordærv paa Liv og Gods, vilde de det fuldkomme af yderste Magt".[1])

I Jemteland lod Erkebispen Haakon paa Egge i Stods Præstegjeld, en, som det synes, betydeligere Mand og maaske Adelsmand, drage ind for at thinge Almuen fra Hr. Vincents. Her fandt imidlertid Vincents's Sag en Forsvarer i en Adelsmand Jørgen Carlssøn, der raadede Bønderne til aldrig at fæste Tiltro til Nogen, der forlangte Lydighed uden at kunne fremvise Kongebreve. Enden blev imidlertid den, at Erkebispens Foged, Thrond Ivarssøn, virkelig kom i Besiddelse af Landet, om ikke før, saa dog i Begyndelsen af 1530.[2])

Hr. Vincents maatte naturligvis haabe, Erkebispen frygte Kongens Indblanding i denne Feide. Begge sendte derfor Bud og Breve til Danmark. Erkebispens Bud, en vis Arild,[3]) skulde henvende sig til Biskop Lage Urne af Roskilde, der maa have staaet i venskabelig Forbindelse med Olaf Inge-

---

[1]) Eske Bilde til Kong Frederik, St. Hansaften 1529. (I hans Kopibog for hint Aar, st. kgl. Bibl. Ny Saml. No. 1053, d. Fol.).

[2]) Saml. t. N. F. Sp. o. Hist. 1, 54 og de følgende Breve. Sammenlign ogsaa Keysers Kirkehist. 2, 698, der dog synes at sætte det første Forsøg paa Occupationen af Jemteland senere, end den maa have fundet Sted.

[3]) Udentvivl er det denne Tjener, paa hvis Fortælling Jacob Krummes Brev til Kong Gustav (Dipl. Norv. V. 778) hviler.

brigtssøn, men drog, da Lage befandtes just at være død, formodentlig efter sin Herres Ordre til Hr. Henrik Krummedike for at søge dennes Mellemkomst hos Kongen. Det var et heldigt Valg af Talsmand, thi Hr. Henrik har sikkerlig med Fornøielse grebet Leiligheden til at skade Vincents Lunge. Han gik til Kongen, og uagtet Vincents's Bud allerede vare komne i Forveien med bitre Klager over tilføiet Uret, erklærede Frederik, at han for det Første ikke kunde indlade sig paa den Sag, hvis nærmere Sammenhæng han ikke kjendte.[1])

Kongen tænkte sig dog, at Tvistighederne snart skulde bilægges, thi der forestod just en norsk Herredag i Oslo. Oprindelig var det Meningen, at den længe omtalte, men altid opsatte eller forpurrede Kroning endelig da skulde have gaaet for sig, men da det kom til Stykket, fik Frederik Forfald. Han besluttede da i sit Sted at sende sin ældste Søn Hertug Christian (senere Kong Christian den Tredie), dels for at denne nu sex og tyve Aar gamle Fyrste skulde sidde Retterthing med kongelig Myndighed, dels ogsaa i den Hensigt at faa Sønnen erkjendt som Thronfølger i Norge, helst paa Grund af Arveret. Ved Brev af 17de Juni[2]) underrettede Kongen det norske Rigsraad herom, og fjorten Dage derefter begav Kongesønnen sig afsted til Norge. Han ledsagedes af sin smukke, attenaarige Hertuginde, Dorothea af Sachsen-Lauenburg, samt flere danske Rigsraader og Adelsmænd. Fire af disse, Biskopen i Vendsyssel, Styge Krumpen, Hr. Henrik Krummedike, Hr. Otte Krumpen, Biskopens fra 1520 berømte Broder, samt Knud (Pederssøn) Gyldenstjerne havde udtrykkelig Fuldmagt til at være Hertugens Raadgivere

---

[1]) Henrik Krummedike til Erkebispen, Kjøbenhavn 17de Juni 1529, Dipl. Norv. VIII. 606.

[2]) Dipl. Norv. VIII. 605.

og som saadanne deltage i Herredagens Beslutninger; desuden vare Ove Lunge, Johan Oxe m. fl. tilstede uden saadan Fuldmagt.

Hr. Vincents Lunge og Fru Inger begave sig begge til Oslo, hvor ogsaa Hr. Nils Lykke og, som det synes, tillige Fru Ingers Døtre vare samlede, men Erkebispen fulgte her, som stedse siden, den for ham characteristiske Politik — at blive borte. Ogsaa Bisperne fra Bergen og Stavanger, ja endog fra det nærliggende Hamar udebleve, noget der vel ikke har været tilfældigt, men snarere en Følge af fælles Aftale. Sandsynligvis har Erkebispen havt sine Bud hos dem. Olaf vilde naturligvis allerede i og for sig nødig gaa ind paa, at Lutheraneren Hertug Christian antoges til norsk Thronfølger, endog uden i Forveien at være udvalgt i Danmark, altsaa medens der endnu var Mulighed for at kunne opnaa en katholsk Succession, og dertil kom, som vi siden skulle høre, at han nu var kommen i Brevvexling med den landflygtige Christiern. Men da nu ikke alene de fire af Landets fem Bisper bleve borte, men Erkebispen tillige skriftlig gjorde gjeldende, at Norge ikke var noget Arverige mere og ikke ensidig skulde vælge Konge, men stedse i Forening med Danmark, blev der Intet af Hertugens Hylding, og det saameget mere, som de tilstedeværende danske Stormænd formodentlig i sit Hjerte helst saa den ugjort, da den jo vilde have bundet det danske Rigsraad. Derimod ordnedes en Del Retstrætter ved Herredagen. Deriblandt vedkommer os her den Dom, hvorved Fru Inger og Vincents Lunge fradømtes den betydelige Arv efter den gamle Fru Inger Erlandsdatter, som de, efter hvad vi have hørt, ulovmæssig havde bemægtiget sig, til de rette Arvingers, Otte Rosenkrands's Børns Fortrængsel. Det var en Triumf for Henrik Krummedike, som førte Sagen paa disses Vegne, her

atter at beseire sin Fiende Hr. Vincents. Denne og Fru Inger oplyste imidlertid, at det dem fradømte Gods, hvad Løsøret angik, for Tiden var i Erkebispens Vold.[1])

Hertug Christian og hans Raader gjorde dog under sit Ophold i Oslo, der medtog et Par Maaneder, et Forsøg paa at formaa Erkebispen til at indfinde sig for dog idetmindste at faa hans Tvist og Feide med Hr. Vincents og Fru Inger bilagt. Hertugen skrev ham til den 20de Juli med Anmodning om at møde og med Løfte om Leide og Beskyttelse mod Hr. Vincents, om denne skulde forsøge paa at tilføie ham Overlast,[2]) og han fik Brevet, medens han befandt sig i Nærheden af Bergen; men, som Erkebispen selv siden paaskjød, vovede han ikke, „fordi Sommeren var forleden“ (det var i August), at drage Søveien og besluttede sig derfor til igjen at drage nordover, for gjennem Romsdalen at reise overland til Oslo, men „Modvind“ hindrede ham fra at komme afsted ogsaa til Romsdalen.[3]) Han sendte da en Undskyldningsskrivelse, som ikke var naaet frem, da Hertug Christian i den første Halvdel af September forlod det Land, som han aldrig mere gjensaa. Hr. Vincents og hans Svigermoder samt Hr. Nils Lykke kunde derfor ikke faa Dom over sin Fiende, thi Rigsraaderne erklærede, at der ikke kunde dømmes, medmindre Erkebispen selv var tilstede eller ialfald Nogen paa hans Vegne. Herredagen maatte derfor indskrænke

---

[1]) Dipl. Norv. VIII. 624. Ogsaa en anden for Hr. Vincents ubehagelig Dom fik Hr. Henrik hændet over ham ved samme Leilighed. (Danske Mag. 3. Række., 2, 272).

[2]) Dipl. Norv. VII. 714. De danske Raader skreve i samme Hensigt nogle Dage efter til Erkebispen. (Sammesteds VII. 716).

[3]) Erkebispen til H. Krummedike, Dipl. Norv. VIII. 632. Om Christian den Tredies Ophold i Norge har Allen (V. 258 fgg.) givet flere nye Oplysninger, men dog kun foreløbige Bemærkninger; den udførlige Behandling skulde have fundet sin Plads i den Del af Værket, som Forf.s Død hindrede ham i at udarbeide.

sig til at sende Bispen af Oslo, Hans Reff, og Ridderen Hr. Olaf Galle til Throndhjem for om muligt der at faa Sagen opgjort; der medgaves dem ogsaa, dog vistnok kun som underordnet Ledsager, en tredie Mand, nemlig den danske Svend Peder Hanssøn, om hvem vi senere skulle faa Anledning til at fortælle mere. Det lykkedes dog ikke disse Udsendinge at stifte Forlig, thi Erkebispens Fordringer vare „ikke lidelige",[1]) hvorfor hans Modstandere besluttede paany at henvende sig til Kongen. Erkebispen paa sin Side talte om, at han vilde have Sagen behandlet paa en særlig norsk Herredag, som han foreløbig fastsatte til 14 Dage efter St. Hansdag 1530 i Bergen,[2]) men som aldrig blev afholdt.

Ogsaa Olaf Ingebrigtssøns Uvillighed til Forlig stod i nær Forbindelse med det, maaske i lang Tid forberedte, men nu afgjort indtraadte Omslag i hans hele Politik. Han var nemlig fra Høsten 1529 traadt i ligefrem Forbindelse med Christiern den Anden. Han sendte ved den Tid et betroet Sendebud, Johan Falkener, over til Borgermesteren i Antwerpen med Breve for igjennem denne at tilbyde Kongen sin Tjeneste, ifald der fra ham kunde ventes Hjelp imod Uvennerne i Norge. Uheldigvis var Borgermesteren død ved Johan Falkeners Ankomst, hvorfor Brevene bleve tilintetgjorte, men Udsendingen fik i Utrecht Kong Christiern i Tale, underrettede ham mundtlig om sin Herres Sindelag og om, hvorledes Hertug Christians Forsøg paa at opnaa Hylding i Norge var strandet paa Erkebispens Modbestræbelser. Iblandt Kongens Papirer findes endnu et Udkast til et Brev fra denne

---

[1]) Eske Bilde til Erkebispen, Oct. Epiph. Dom. (13de Januar) 1530.
[2]) Hans Reff til H. Krummedike, Oslo 15de Nov. 1529. (Utrykt). Ved Midten af November er altsaa han og vel ogsaa de øvrige Udsendte atter med uforrettet Sag vendt tilbage til det Søndenfjeldske.

til Erkebispen, dateret Utrecht 26de October 1529,[1]) hvori han takker Olaf for hans nidkjære Virksomhed og tillige tilsiger ham Hjelp ogsaa af Krigsfolk, ifald han tiltrænger dem. Men det er sandsynligt, at dette Brev ikke er kommet i Erkebispens Hænder, dels fordi Originalen savnes imellem dennes ellers saa omhyggelig og fuldstændig bevarede Brevskaber, dels fordi vi vide, at Kong Christierns Bud til Throndhjem, Peter Hollænder, døde paa Veien af Svedesyge.[2])

Medens nu Erkebispen rimeligvis for det Første ikke har faaet Svar fra Christiern, optraadte Hr. Nils Lykke efter Eske Bildes Foranstaltning som Fredsmægler. Denne Fru Ingers tredie Svigersøn havde, som det vil erindres, kongeligt Tilsagn paa at maatte erholde sin Svigermoders Len, ifald hun var villig til at oplade ham dem, og da hun gik ind derpaa,[3]) gjaldt det nu at faa Fred med Erkebispen, som fremdeles sad inde med det Hele. I Januar 1530 drog Hr. Nils derfor fra Bergen, med Vincents Lunges Fuldmagt, nordover for at forsone sin Familie med Erkebispen, men det drog stærkt i Langdrag, inden han opnaaede en Sammenkomst med Olaf.[4]) Thi endnu havde Erkebispen ikke opgivet Haabet om Hjelp fra den fordrevne Konge. Mod Slutningen af Vinteren havde et nyt Bud fra Throndhjem været over i Holland for at love ikke alene Erkebispens, men ogsaa flere andre Bispers Overgang til Christiern, samt tillige for at forlange, at der strax sendtes tusinde Mand Krigsfolk over til Norge.[5]) Dette var

---

[1]) Dipl. Norv., VIII. 634, jvfr. 636. Uagtet disse Breve allerede i 1855 vare trykte i Allens Breve og Akst., I. 561 fgg., ere de ikke benyttede i Keysers „Den norske Kirkes Historie“, der overhoved intet Hensyn synes at have taget til den nævnte Kildesamling.

[2]) Sammesteds, VIII. 643 (Allens Br. o. Aktst., I. 579) og VIII. 647.

[3]) Saml. t. N. F. Spr. o. Hist., 1, 59. Lenene vare: Fosen, Edøen, Søndmøre, Romsdalen, Stjørdalen og Herjedalen.

[4]) Dipl. Norv., VIII. 641.

[5]) Sammesteds, VIII. 648.

imidlertid Mere, end Christiern for Tiden formaaede, og Erkebispen maatte derfor ud paa Vaaren indse, at en Forligelse blev nødvendig, og det vistnok saameget mere, som der allerede gik Rygter om hans Stemplinger med Christiern. Den 4de Mai 1530 fik Hr. Vincents Lunge, som just opholdt sig i Antvorskov Kloster i Danmark, Underretning fra Erkebispen om, at Stridighederne vare bilagte ved Hr. Nils Lykke.[1]) Vi kjende ikke nærmere Betingelserne, men disse kunne vel ikke have gaaet ud paa Andet end fuldstændig Tilbagelevering af Alt, som var Hr. Vincents og Svigermoderen frataget.

VIII.

I Foraaret 1530 havde altsaa Fru Inger og hendes Familie atter vendt tilbage til Thrøndelagen efter et Aars Ophold i Bergen. Kongsgaarden Fosen, som i længere Tid havde været hendes jevnlige Opholdssted, overlodes nu Hr. Nils Lykke, og Østraat blev igjen Fru Ingers Hjem.

Baade hun og Hr. Vincents bleve sin Hovedtilbøielighed, Begjærlighed efter Magt og Gods, tro. Vincents bestræbte sig gjentagne Gange for at faa Bergenhus tilbage, ja vilde engang ved falske Foregivender lokke Eske Bilde til at overlade ham Fæstningen, men Eske var altfor klog og bestemt til at fanges paa den Maade. Forøvrigt var Forholdet mellem Vincents og Eske, hvorlidet end denne kunde stole paa hin, ingenlunde ligefrem fiendtligt. De og deres Familier synes at have havt en i det ydre venskabelig Omgang. Hertil bidrog muligens i nogen Grad, at Nils Lykke, Vincents's Svoger, var Eske Bildes Søstersøn. Fru Sophie, Eskes Hustru,

[1]) Dipl. Norv., VIII. 641.

stod i et saadant Forhold til Fru Inger og hendes Døtre, at de gjensidig kaldte hinanden „Søster“,[1]) et dengang almindeligt Fortrolighedsudtryk mellem Damer, saaledes som endnu „Broder“ blandt Mænd i Sverige. Fru Margrete, Hr. Vincents's Hustru, sendte Fru Sophie Foræringer, som f. Ex. Vildt, som hun selv havde fældet paa Jagten.[2]) Af og til var der dog naturligvis Rivninger, men Vincents's Begjærlighed efter sit gamle Hovedlen er dog vistnok bleven meget formildet derved, at han vidste, at Eske gjerne ønskede at forlade Norge. Da nemlig Henrik Krummedike var død 1530, og Enken, Fru Anne Rud, høilig tiltrængte sin Svigersøn Eskes Hjelp ved Bestyrelsen af de meget store Eiendomme, begyndte denne at længes efter Danmark. Der var i 1530 ogsaa Tale om, at Eske skulde afløse Johan Urne, som var Befalingsmand i Kjøbenhavn,[3]) men heraf blev Intet, og Omstændighederne bevirkede, at Eske endnu længe forblev paa Bergenhus.

Fruen paa Østraat og hendes Svigersønner havde ellers ved denne Tid især sine Øine henvendte paa Klostrene. De vilde tilrive sig hver sit af disse rige Stiftelser. Vincents nøiede sig ikke med Nonneseter og sin Part af Dominikanerklosterets Gods, ei heller med de Gaarde, han synes at have bemægtiget sig fra Munkeliv, han vilde ogsaa have Utstein ved Stavanger, fortrængte Abbeden og indsatte en af sine Tjenere, Jens Splid; i Anledning heraf havde han 1531 Strid med Biskop Hoskold. Erik Ugerup, Anna Nilsdatters

---

[1]) Se f. Ex. Brev fra Fru Inger til sin „Søster“ Fru Sophie, i Klevenfeldts Samll.

[2]) Allen, De tre nord. R. Hist., IV. 181, 306.

[3]) Vedel-Simonsen, Familieefterr. om Ruderne, 1, 178 og forøvrigt paa mange Steder i samme Skrift. Der gik ellers ogsaa Rygter om, at Vincents Lunge tænkte paa at faa Kjøbenhavns Slot, men disse fortjene uden Tvivl ikke Tiltro.

Mand, havde i den senere Tid havt Tønsberg Len og boede paa Gaarden Ulen; han kastede begjærlige Blikke paa St. Olafs Kloster i Tønsberg og fik det 1532. Nils Lykke begyndte at tilegne sig Cistercienserklosteret paa Tuterøen. Selv vilde endelig Fru Inger bemægtige sig Nonneklosteret paa Rein, der laa saa bekvemt i hendes Naboskab.

Ved et Besøg, hun engang aflagde i Klosteret, klagede (fortæller hun selv) Abbedissen, Fru Karine, og Søstrene for hende over Stiftelsens elendige Forfatning og de faldefærdige Bygninger. Da de selv ikke formaaede at raade Bod paa disse Misligheder, enedes man om at vælge Fru Inger til Klosterets „Forstanderske“, hun skulde da „hjelpe Klosteret til Bygning, forsørge de fattige Søstre med Klæde og Føde og holde en god ordentlig Skik og christeligt Regimente“. Dette saa nu meget smukt og uegennyttigt ud, men i Virkeligheden var det naturligvis Fru Ingers Hensigt som „Forstanderske“ at tilegne sig Klosterets Jordegods og Eiendele. Erkebiskop Olaf lod derfor udtage af Klosteret forskjelligt af dets værdifuldeste Løsøre, deriblandt en Guldkalk, som i sin Tid var skjenket af en norsk Dronning, sandsynligvis Margrete Skulesdatter. Strax begav nu Fru Inger sig paany til Rein, hvor hun lod Abbedissen og Søstrene erklære, at dette havde Erkebispen gjort mod deres Villie. Idet hun nu ogsaa søgte Kongen om at faa Bekræftelse paa Overenskomsten med Nonnerne, lod hun sin Svigersøn Nils Lykke skrive til Erkebispen (April 1531) med Forestillinger om, at Reins Kloster var stiftet og udstyret af hendes Forfædre; selv forsikrede hun ogsaa denne om sine redelige Hensigter med Klosteret og vovede at tilføie, at hun ikke vidste rettere, end at Kongen raadede over Klostre i verdslig Henseende og Erkebispen kun i aandelig. Hun søgte ogsaa Bistand i denne Sag hos sin Mands uægte

Søn, Kanniken Mag. Henrik Nilssøn i Throndhjem. Enden paa Sagen blev, at Fru Inger beholdt Reins Kloster paa Livstid, om hun end maaske først efter Reformationen fik fuld Raadighed over Stiftelsen og dens Gods.[1])

Om Sommeren 1531 gjorde Fru Inger med sine tre Svigersønner en Reise til Kjøbenhavn. Her oprettedes den 14de Juli en ny Contract mellem hende og Nils Lykke, hvorved denne atter gav Svigermoderen Herjedalen og Stjørdalen tilbage.[2]) Nils Lykke synes at være forbleven i Danmark og først at være vendt tilbage det følgende Aar, da han deltog i Toget til Oslo mod Christiern den Anden.

IX.

Da Vincents Lunge var bleven forsonet eller dog idetmindste forligt med Erkebispen, skrev han denne til fra Danmark og foreholdt ham, at om han vilde afvende den Mistanke for hemmelig Forbindelse med Kong Christiern, som han havde paadraget sig, burde han indfinde sig til den Herredag i Kjøbenhavn, der var berammet til Sommeren 1530.[3]) Erkebispen udeblev imidlertid nu, som før. Uagtet indtrængende Anmodninger saavel fra Kongen selv som fra Colleger i det norske Rigsraad var han heller ikke at formaa til at møde i Danmark ved Herredagen i det følgende Aar 1531; han brugte denne Gang til Paaskud den store Ildebrand, som i Mai dette Aar lagde næsten hele Throndhjem i Aske og haardt medtog selve Domkirken. Derimod vedligeholdt han sine Forbindelser med Christiern den Anden, hvis Agenter, Henrik Parvus og den afsatte upsalske Erkebisp

---

[1]) Langes Klosterhistorie, 2. Udg. 250 fgg.
[2]) Dipl. Norv., V. 781.
[3]) Sammesteds, VIII. 649.

Gustav Trolle, nu bereiste Norge. Gustav Trolle kom til ham om Høsten 1531, og skjønt man sagtens bestræbte sig for at holde denne Gjest skjult, blev hans Ophold hos Erkebispen dog bekjendt; Eske Bilde skrev Olaf til derom i Slutningen af September og lod ham forstaa, at han vilde handle klogest i at opofre Gustav Trolle.[1]) Erkebispen havde imidlertid indladt sig altfor dybt med Christiern og beholdt Trolle hos sig. I Begyndelsen af November 1531 kom, som bekjendt, den landflygtige Konge tilbage til Norge med en stor Hær, og Erkebiskop Olaf gik nu formelig og aabenbart over til sin gamle Herre.

Meget faa af Christierns gamle Undersaatter vare ham i den Grad forhadte som Vincents Lunge, og Kongen havde allerede for flere Aar tilbage paalagt sine Tjenere, at de, ifald det kunde lykkes dem at overrumple Bergenhus, fremfor Alt maatte sørge for, at Dr. Vincents levende kom i hans Hænder.[2]) Dette vidste ogsaa Vincents godt; thi han skriver ved denne Tid i et Brev til Eske Bilde, at de, hvem Kongen især vilde tillivs, vare Tyge Krabbe, Johan Urne og ham selv.[3]) Ogsaa paa Hr. Nils Lykke var Christiern stærkt forbitret, og det kan ikke undre os, at begge disse Svogre hørte til dem, mod hvem han strax vilde have taget Forholdsregler. Den første Januar 1532 udgik fra Oslo Befaling til Erkebiskop Olaf, at han skulde feide paa „hans og Kronens Fiender“ Hr. Vincents, Fru Inger og Hr. Nils, og Dagen efter meddelte han Erkebispen Forleningsbrev paa hele Thrøndelagen, altsaa blandt andet paa Nils's og Fru Ingers Len der, samt paa Jemteland, der var i Vincents's Hænder.[4])

---

1) Samll. t. N. F. Spr. o. Hist., 2, 75 fgg.
2) Allens Breve og Aktst., I. 493.
3) Utrykt Brev i Klevenfeldts Samlinger.
4) Dipl. Norv., VIII. 690—691.

At Erkebispen strax efterkom Budet om at angribe Hr. Vincents's og den i Danmark fraværende Hr. Nils's Len, siger sig selv. Det blev, hvad man kunde kalde Erkebispens anden Feide. Han lod atter hele den nordlige Del af Landet ligefra Vardøhus besætte, ja Kongen havde allerede samme Dag, som han sendte Erkebispen hin Befaling, modtaget Penge, fratagne Vincents.[1]) Derimod maa Olaf have vist større Hensynsfuldhed mod Fru Inger og synes idetmindste at have ladet hende beholde sin personlige Frihed. Han opfordrede hende til at underkaste sig ham paa Christierns Vegne og love denne Konge Troskab, men under et Besøg hos Erkebispen i Paaskeugen (31de Marts til 6te April) negtede Fruen dette bestemt, ja lod endog falde haanlige og spodske Ord om Kongen, hvilket Christiern fik at vide. Denne paalagde nu (27de April) Erkebispen, at han skulde tage baade Fru Inger og hendes Datter Fru Eline, Nils Lykkes Hustru, tilfange og indsætte dem paa et sikkert Sted; baade Fru Margretes og Fru Elines Arvegods skulde confiskeres.[2]) At imidlertid Fru Ingers og hendes Børns Gods ogsaa dennegang, ligesom i den første Feide 1529, er blevet beslaglagt, vides imidlertid med Sikkerhed.[3]) At Fru Inger virkelig den hele Tid ogsaa efter sin Protest mod at hylde Kong Christiern

---

[1]) Saml. t. N. F. Sp. o. Hist., 2, 216.

[2]) Sammesteds, 2, 229.

[3]) I Münchener-Samlingen i Rigsarchivet findes (No. 3756) Fru Ingers Fordringer paa Erstatning af Erkebispen for tilføiet Overlast, men den angaar saavel hendes Tab, forvoldte af denne i 1529 som i 1532, hvorfor man ei nærmere kan se, hvor stor Skade hun hver enkelt Gang har lidt. Der omtales blandt Andet Landboer i Orkedalen, Meldalen, Rennebo, Guldalen, Gudbrandsdalen, Fosen Len og Bjørnør, af hvem Erkebispen har optaget Landskyld; i disse Egne har da vel Hovedmassen af Fru Ingers Strøgods ligget. Godset i Gudbrandsdalen har sagtens hørt til hendes afdøde Mands Arvebesiddelser.

har vovet at forblive i Thrøndelagen, er neppe sandsynligt; udentvivl har hun atter søgt Tilflugt hos Svigersønnen paa Lungegaarden.

To Tog, det første i Slutningen af Marts, det andet i Begyndelsen af Mai 1532, bleve foretagne til Oslo mod Christiern den Anden, og det andet Tog, hvori mellem Andre Nils Lykke deltog, førte snart til den bekjendte for Christiern sørgelige Udgang. Ogsaa mod Erkebispen, Christierns Repræsentant i det Nordenfjeldske, foretoges et lidet Krigstog.

Dette udgik fra Bergen, hvor Eske Bilde med megen Iver drev paa Udrustningen. Fra Danmark fik han Forstærkning under Otto Stigssøn, en Mand, der i en usædvanlig lang Aarrække ligefra Slaget ved Brännkyrka 1518 og indtil Begyndelsen af Syvaarskrigen idelig forekommer som Deltager i de fleste Kampe i Norden. Han havde i 1525 som Søren Norbys Næstbefalingsmand kjæmpet for Christiern den Andens Sag i den skaanske Bondekrig, men var derefter traadt over paa det herskende Partis Side. I Grevefeiden var han imidlertid en af de ivrigste Partigjængere i Grev Christophers Tjeneste, men gik efter nogle Aars Landflygtighed og Eventyrerliv atter over til Modpartiet. I 1532 optræder han, saavidt vides, for første Gang i Norge.[1])

[1]) Det være mig her tilladt at gjøre en Bemærkning til Arild Huitfeldts Fortælling af Otto Stigssøns Skjebne efter Slaget i Brunktofte Lund, der (dog kun som et Sagn) er optaget af Allen (De tre n. R. H., V. 67). Det heder nemlig i denne Fortælling, at Otto Stigssøns Frille, den norske Præstedatter Alhed, benyttede den Frist, Otto som dødsdømt havde skaffet sig ved at foregive, at han vidste om, hvor en Skat af „arabisk" Guld var skjult, til at reise om til flere tydske Fyrster og bevæge dem til at gaa i Forbøn for Otto. Her er efter min Mening utvivlsomt en Forvexling tilstede med en senere Begivenhed. Et Par Aar efter Grevefeidens Ende blev nemlig Otto under sine Stemplinger mod Christian den Tredie greben og arresteret af dennes Svigerfader, Hertug Magnus af Lauenburg. Hertugen beholdt ham længe i Fangen-

Otto Stigssøn drog imod Throndhjem, ledsaget af Lagmanden i Stavanger Nils Klaussøn og af Thord Rod, en jydsk Adelsmand af ringe Herkomst, der senere kom til at indtage en dengang vistnok uformodet betydelig Stilling i Norge.[1]) Da de kom til Thrøndelagen, havde Erkebispen, som ikke har kunnet tænke paa Modstand, trukket sig tilbage til Stenviksholm i Stjørdalen, som han allerede for flere Aar siden havde begyndt at befæste.[2]) Her synes de dansk-bergenske Krigsfolk at have ladet ham uændset, men desto værre gik det ud over den aabne og værgeløse Stiftsstad, som desuden allerede paa Forhaand maa have befundet sig

---

skab, uagtet Kongen af Danmark forlangte ham udleveret. Men ved denne Leilighed vides det med Vished, at flere tydske Fyrster gik i Forbøn for ham (Chr. III.s Hist. ved Krag og Steph., 1, 206, der bestyrkes ved flere Breve i Ausl. Registr. i Geh.-Archivet, smnlgn. min Afhandl. om Christopher Throndssøn, — der i flere Henseender er et norsk Sidestykke til den danske Otto Stigssøn — i nærværende Tidsskrift, B. 2). A. Huitfeldt har nu forvexlet disse to Ottos Fangenskaber, og Beretningen om det arabiske Guld tør vel helst betragtes som en simpel Anekdote.

¹) Thord Rod var ret en desultor partium og skiftede gjentagne Gange Tjeneste, idet han aabenbart stedse helst tjente den Mægtigste. I 1525 var han i Erkebisp Olafs Tjeneste som Hofmand. (Allens Breve og Aktst., I. 335). Derpaa kom han i Vincents Lunges Brød som Kjøgemester, opnaaede ad denne Vei en liden Forlening (N. Rigsregistr., I. 26), og var maaske endnu i 1532 hos ham, men var i det følgende Aar gaaet over i Eske Bildes Tjeneste, aabenbart efter foregaaende alvorlige Rivninger med Vincents. Denne skriver nemlig St. Margrete Dag 1533 fra Loppen i Finmarken til Fru Sophie Krummedike og beklager sig over, at hun og Eske antage sig Thord Rod, „en fremmed Karl", uden Hensyn til sit Slægtskab med Brevskriveren. Han havde heller seet, at de havde ladet Thord „staa sit eget Eventyr". Vincents tilføier videre: „Thord Rod tager mig næst Guds Hjelp Intet fra, uden han fanger anden Hjelp dertil, neppelig forliges vi efter denne Dag nordenfor Lindesnæs mere". (Utrykt Brev i Klevenfeldts Samll.)

²) Allerede i 1525 omtales dette Fæstningsanlæg i et Brev fra Biskop Hans Reff til Erkebispen (Dipl. Norv., VII. 648).

i den ynkeligste Forfatning, da næsten hele Byen var brændt Aaret iforveien. Otto og hans Ledsagere brændte nu Erkebispegaarden (den nu saakaldte Artillerigaard ved Domkirken) og to Erkebispen tilhørende Sædegaarde. Derpaa thingede de med Erkebispens „Borgherre“ eller Befalingsmand i Byen og med Borgere og Bønder og udpressede en Brandskat. Med denne sendtes Otto Stigssøn, da hans Skib seilede bedst, i Forveien til Bergen, Nils Klaussøn og Thord Rod fulgte bagefter, dog ikke uden en vis Frygt for, at Otto muligens ikke skulde omgaaes ganske redelig med Byttet. Otto fik imidlertid i Bergen Eske Bildes Kvittering for 156½ Mark lødigt Sølv, 2500 Voger Rødskjær, 31 Skippund Kobber, 1½ Skippund Messing, 16½ Lispund andet Metal.[1]) Summen er ikke høi, men har været følelig nok at udrede for en ødelagt By og for en Omegn, af hvilken Erkebispen i Forveien havde inddrivet alt, hvad inddrives kunde til Christiern den Andens Bedste. At imidlertid ei alene Borgere og Bønder, men ogsaa Domkapitlet haardt brandskattedes, vides andensteds fra; Kannikerne besværede sig herover endnu næsten en hel Menneskealder senere.[2]) Eftertiden maa endnu i denne Stund beklage, at Otto ikke nøiede sig med at røve Kapitlets Klenodier, men ogsaa slæbte dets Bibliothek og Archiv ud paa Domkirkegaarden og overgav dem til Luerne.[3]) Dette Tog til Throndhjem maa have gaaet for sig i Juni 1532. Det efterfulgtes endnu i samme Menneskealder af to lignende, der ogsaa udgik fra Bergen, nemlig i 1537 og i 1564.

---

[1]) Nils Klaussøns og Thord Rods Brev til Eske Bilde, Hammersund (paa Nordmøre) 23de Juni. (Dipl. Norv., VIII. 711 og Norske Rigsregistranter, I. 37).

[2]) I 1558, se mit Skrift, Throndh. Stifts geistl. Historie, S. 12.

[3]) P. Claussons Norges Beskrivelse, S. 90.

Efter Christiern den Andens Bortreise fra Norge kom Nils Lykke, der havde deltaget i Toget til Oslo mod den ulykkelige Konge, til det Nordenfjeldske for at tage sine Len igjen i Besiddelse og for at ordne de ved Erkebispens anden Feide forvirrede Forhold. Han havde til den Ende kongelig Fuldmagt til at handle i Forening med Svogeren, Vincents Lunge, der under Krigsbegivenhederne havde siddet stille, men nu, da disse vare over, som sædvanlig tilegnede sig selv den fornemste Myndighed. Det gik nu ud over Erkebispen, som efter Christierns Undergang ikke vovede Modstand, ja endog truedes med Angreb ogsaa fra svensk Side. Ogsaa Hans Reff, Truid Ulfstand og Claus Bilde kom efter til Throndhjem, og efter forskjellige Forhandlinger, som ei høre hid,[1]) blev Enden, at Alt skulde vende tilbage til det gamle, men Erkebispen maatte love at betale Bøde af 15,000 Mark dansk til Kongen og desforuden i Erstatning til Fru Inger og Hr. Vincents erlægge 3000 Voger Fisk og 1500 Mark dansk.[2]) Endvidere afstod Erkebispen Fru Inger for hendes Livstid al biskopelig Korn- og Ostetiende i Ørlandets Præstegjeld, hvor Østraat er beliggende, og aftraadte med Kapitlets Samtykke til Vincents det Gods paa Hetlandsøerne, som Erkebiskop Gaute i sin Tid havde pantsat til Hr. Knut Knutssøn Baat.[3]) Fru Inger og hendes Familie vendte da igjen tilbage fra Bergen til Østraat. Det kan her erindres, at en af hendes Svigersønner, Erik Ugerup i Tønsberg, under Christiern den Andens Feide havde grebet dennes Parti,

[1]) De ville findes fremstillede i Paludan-Müllers Grevens Feide, 2, 27 fgg. Keysers Kirkehist., 2, 731 fgg. Documenterne findes især i Dipl. Norv., VIII.

[2]) For at betale disse befriedes han ved Kong Frederiks kort efter følgende Død og de denne ledsagende Begivenheder. Heller ikke Hr. Vincents fik sit Tilgodehavende.

[3]) Utrykt Brev i Münchener-Saml. i Rigsarch. (No. 3170).

hvilket sees deraf, at Erik var iblandt de Rigsraader, som den 7de November 1532 atter opsagde Christiern Huldskab og Troskab. Rimeligvis har dog Erik kun nødtvungen bekvemmet sig til dette Skridt, og ialfald vides han Intet at have foretaget til Christierns Tarv. Anderledes var derimod Tilfældet med Kanniken Hr. Henrik Nilssøn i Throndhjem. Denne Mand tilhørte neppe sine Svogres Parti. Han gik i Feiden Erkebispen tilhaande, reiste endog i hans Ærinde til Christiern i Oslo og var siden i Throndhjem en Art Mægler eller Underhandler mellem Erkebispen og hans Fiende Hr. Vincents Lunge.[1])

Omtrent ved samme Tid, som den anden erkebiskopelige Feide endte paa saa tilfredsstillende Vilkaar for Fru Inger og hendes Familie, foregik et vigtigt Dødsfald i denne. Hr. Nils Lykkes Hustru, Fru Eline, døde, udentvivl i Bergen, om Sommeren 1532, medens Manden var fraværende søndenfjelds. Hun efterlod sin Mand to Børn, Nils, aabenbart opkaldt efter Hr. Nils Henrikssøn, og Helvig.[2]) Da hendes Mand var Søn af Eske Bildes Svoger, Hr. Joachim Lykke, var hun kommen i nær Berøring med Eske og hans Hustru, Fru Sophie, der senere toge sig kjærlig af de efterladte Børn. Et Vidnesbyrd om dette gode Forhold mellem Fru Eline og Eskes Familie indeholdes ogsaa i den deltagende Maade, hvorpaa Eskes Svigermoder, Fru Anne Rud, omtaler Dødsfaldet. Det heder i et af denne usædvanlig flittige Brevskriverindes Breve til Datteren (Mogenstrup i Skaane, August 1522): „Og som du skriver, at Fru Inger og de gode Jomfruer med hende ere komne tilstede igjen (ɔ: formodentlig atter have kunnet drage hjem til Østraat), Gud dennem vil husvale i deres Modgang, og at Fru Eline, Hr.

[1]) Dipl. Norv., VIII. 705, 740.
[2]) Sammesteds, VI. 779.

Nils Lykkes Hustru, er nu død, Gud hendes Sjel naade, og som du skriver, at han ikke skrev hende til, dog faar Hr. Nils vel altid Hustru igjen, men hendes Børn fange dog aldrig Moder igjen".[1]) Man faar iøvrigt af dette Brev et Indtryk af, at Elines og hendes Mands ægteskabelige Forhold ikke har været ganske lykkeligt.

Iøvrigt vil et bevaret Brev fra Vincents Lunge til Eske Bilde, skrevet paa Østraat Nytaarsdag 1533, netop fordi dets Indhold i sig selv er hverdagsligt, kaste et Streiflys over den heromhandlede Slægts Liv og Forhold ved dette Tidspunkt. Hr. Vincents skriver, at hans Hustru, Fru Margrete Mandag før Præsentationis Mariae (17de Nov.) har født en Datter paa Østraat og har holdt sin Kirkegang femte Juledag. Han vil nu tage hende med sig til Jémteland, hvor Kong Gustav har taget Brandskat, og derfra hen til sit andet Len Finmarken. Erkebispen og Hr. Nils Lykke ere forligte, og Hr. Nils bor paa Tuterøens Kloster, en Mils Vei fra Stenviksholm. Eske Bildes Fogder, Nils Viborg og Nils Jepssøn, have været i Throndhjem hos Erkebispen og der faaet god Besked om det Sølv og de Penge, som dennes Tjenere i Feiden havde taget fra dem; Hr. Truid Ulfstand og Hr. Claus Bilde ere tilligemed Biskop Hans Reff lykkelig komne over Dovrefjeld igjen, og Erkebispen skjenkede ved Afskeden enhver af dem et helt Sæt Sølvstøb; det var gaaet uheldigt med det sidste Brev, som Vincents og Hr. Nils havde skrevet til Eske, thi de havde sendt det med en Skrædder fra Orknøerne, der var fulgt til Throndhjem med Otto Stigssøn, og denne Skrædder havde drysset Tiden hen med at reise fra Gaard til Gaard, drukket Barsel og Bryllup hos Bønderne og syet og tilskaaret Klæder.[2]) Af et Brev

[1]) Vedel-Simonsen, Familie-Efterretninger om Ruderne, 1, 237.
[2]) Utrykt Brev i Klevenfeldts Samll.

fra Nils Lykke[1]), skrevet kort efter til Fru Sophie, sees, at Vincents's og Fru Margretes Reise kort efter iværksattes, og at de underveis tilbragte otte Dage hos Hr. Nils paa Tuterøen, hvor denne nu var bleven Klostrets verdslige „Forstander", dog med Forpligtelse til at sørge for Munkene. Herpaa havde han ved Kongebrev faaet Bekræftelse, naturligvis som Belønning før sin Tjeneste mod Christiern den Anden.[2])

X.

Vi skulle nu fortælle om Fru Ingers og hendes Families Skjebne under de for Norge og Norden mærkelige og skjebnesvangre Aar 1533—1537.

I August og September 1533 holdtes i Bod i Romsdalen et Rigsmøde, det sidste i Norges ældre Historie, som fortjener dette Navn, thi dette kan ikke siges om det berygtede Møde i Throndhjem ved Nytaarstide 1536. Selve Rigsraadet var lidet talrigt, og endel Raader mødte derhos ikke frem, men Forsamlingen har alligevel ikke været ganske faatallig, naar man medregner Lagmænd, mindre Adelsmænd og andre, hvem Retssager og private Interesser her bragte sammen.[3]) Fru Ingers tre Svigersønner, Rigsraaderne Hr. Vincents, Hr. Nils og Erik Ugerup vare tilstede, og hun indfandt sig ogsaa

---

[1]) Utrykt Brev i Klevenfeldts Samll.

[2]) Kongebrev af 1 Mai 1532, (N. Rigsregist.). Langes Mening, (Klosterhist., 2 Udg., S. 245), at Hr. Nils neppe kom i rolig Besiddelse af Klostret formedelst Erkebispens Modstand, holder ikke Stik, naar man ser, (som det fremgaar af det ovenfor meddelte Brev fra Hr. Vincents til Eske Bilde), at Nils boede paa Tuterøen efter at være forligt med Erkebispen. Overhoved var denne i Slutningen af 1532 ikke, som Lange siger, „mægtig nordenfjelds", men tvertimod i høi Grad ydmyget. En anden Sag er, hvad der kan være skeet efter Hr. Nils's senere Feiltrin og deraf flydende Fald.

[3]) Se Dipl. Norv., IV. 807 fgg.

selv ved Mødet. Neppe har hun imidlertid været synderlig tilfreds med det Udfald, det for hendes eget Vedkommende fik, thi hun maatte fraskrive sig en kjær og vigtig Besiddelse, det store Giskegods, som hun i en Aarrække havde indehavt. Det var dog ikke for den rette og virkelige Arving, der først senere kunde gjøre sine Fordringer gjeldende, at hun her maatte vige, men det var dog for en Fordringshaver, der havde større Ret end Inger selv, nemlig Jomfru Karine paa Grefsheim, den i 1502 myrdede Hr. Knut Alfssøns endnu levende Søster. Der er al Rimelighed for, at det var Erkebispen, nu mægtigere end nogensinde, efterat Kong Frederiks Død havde gjort ham paa en Maade til midlertidig Regent, der har støttet Jomfru Karines Fordringer og drevet dem igjennem; tre Aar tidligere havde nemlig Jomfruen overdraget Erkebispen Bestyrelsen og Forsvaret af alt sit Fædrenegods nordenfjelds og i denne Fuldmagt særlig fremhævet sine Fordringer paa Giske.[1]) Det hjalp nu ikke, at Hr. Nils Lykke paa en snedig Maade i 1532 havde forsøgt at skaffe sig Fordringer, der kunde beskytte Svigermoderen: han havde nemlig, da Hovedet for den svenske Gren af Rose-Slægten, Hr. Thure Jønsson, var dræbt i Konghelle, ladet sig af Kong Frederik overdrage den Ret til Giske, som denne Mand havde paastaaet. Thi denne Ret underkjendtes, og den 5te Sept. 1533 maatte Fru Inger udstede et Brev, hvori hun takkede Giskes Landboer for den Lydighed, de hidtil havde vist hende, og for Fremtiden gav Slip paa Godset, dog beholdt hun de Dele af Strøgodset, som laa udenfor Romsdalen og Søndmøre.[2])

---

[1]) Dipl. Norv., IV. 812.

[2]) Sammesteds, IV. 822. Om ogsaa andre Sager, Fru Inger vedkommende, have været forhandlede i Bod, er uvist; blandt nogle løse Optegnelser af Erkebispen over Sager, som der skulde fore, læses

I den følgende Tid blev Danmarks og derved tillige Norges Skjebne mere og mere uvis formedelst Grevefeidens Udbrud og Christopher af Oldenborgs i Begyndelsen saa heldige Fremgang. Selvfølgelig var Vincents Lunge i denne bevægede Tid ikke ledig, og vi ville derfor jevnlig eller endog for det meste finde ham fraværende fra sit Hjem.

Under den store danske Herredag om Sommeren 1533, ved hvilken de herskesyge Magnater ingen Bestemmelse vilde tage om Kongevalget, ja endog lode sig forlyde med, at det stod til dem ingen Konge at vælge, var en ny fælles dansk-norsk Valgherredag bleven berammet til St. Hans Tid 1534, og Norges Rigsraad i Bod havde vedtaget at møde i Kjøbenhavn til den Tid. Det manglede ligesaalidt nu, som ved saa mange lignende Leiligheder i de foregaaende Aar, paa Anmodninger til Erkebisp Olaf om at indfinde sig til den store Herredag, men hertil var denne naturligvis ikke at formaa. Han kom kun til Bergen, hvorfra han sendte en Undskyldningsskrivelse.

Derimod begave baade Eske Bilde og Hr. Vincents sig afsted; den Første havde iforveien betroet Slotsloven paa Bergenhus til sine Tjenere, blandt hvilke Thord Rod og Stig Bagge vare de fornemste. Eske Bildes Reise blev ikke meget behagelig, thi da han og hans Hustru den 2den Juli 1534 uden at ane nogensomhelst Fare seilede ind ad Sundet til Kjøbenhavn, blev han paa Rheden tagen til Fange af Lybekkerne, som just for nogle faa Dage siden havde ført en stor Flaade og Hær til de danske Farvande. Trods alle Forestillinger om, at han var det norske Riges Lensmand, opnaaede han ei at komme paa fri Fod, men kun indtil videre at faa Lov til at opholde sig i Sjelland. Sent paa

ogsaa Ordene: „Item Fru Inger“, men de have maaske kun sigtet til Giskesagen.

Hesten maatte han finde sig i at drage til Lybek og der tilbringe over et Aar i et mildt Fangenskab. Fru Sophie derimod forblev i Danmark.[1]) Hr. Vincents drog derimod Landeveien ad Skaane til og naaede den 10de Juli til Landskrona. Ogsaa han traf naturligvis Alt i største Bevægelse formedelst det pludselig indtrufne Overfald af Lybekkerne og Grev Christopher og forstod let, at der ikke mere var Tale om nogen Herredag. Tvertimod underkastede nu den østdanske Adel sig Grev Christopher og hyldede ham paa den fangne Christiern den Andens Vegne. Til at slutte sig til dette Parti følte visselig allermindst Vincents Lunge nogen Lyst. Han drog derimod over til Jylland til sin Broder Hr. Ove paa Tirsbæk ved Veile og har vistnok havt Brug for al sin Kløgt og Snildhed for at undgaa Eske Bildes Skjebne. Men Reisen blev dog ogsaa ham kostbar nok, thi da han havde indsat betydelige Værdier til Forvaring paa Vardberg Slot hos Hr. Truid Ulfstand og Grev Christopher fik dette at vide af Hr. Vincents's utro Tjenere, lod han strax Kisterne hente og tilføiede derved Eieren et Tab, som denne selv anslog til sex eller otte tusinde Mark. I Jylland fandt imidlertid Vincents Lunge Forholdene helt anderledes, end han havde fundet dem i Skaane, thi det jydske Raad havde, som bekjendt, allerede den 4de Juli hyldet Hertug Christian af Holsten til sin Konge, og hans egen Broder Hr. Ove havde været en af de fornemste Ophavsmænd til denne Handling. Dette Kongevalg har visselig strax fra Begyndelsen af tiltalt Vincents, der rimeligvis allerede nu har haabet paany at skulle befæste sin egen Indflydelse i Norge ved at yde Christian den Tredie de samme Tjenester i dette Rige, som han omtrent ti Aar

[1]) Se herom Pal.-Müllers „Studier“ i Annaler for Nord. Oldkyndighed og Historie, 1853, S. 37 fgg.

tidligere havde ydet hans Fader. Han overbragte ogsaa strax til Norge Breve fra Jyllands Raad, der opfordrede Raadet i Norge til at slutte sig til Jyderne, Opfordringer, som dog krydsedes af lignende fra de med Greven forbundne østdanske Raader. Senest den 28de October var Hr. Vincents atter paa Lungegaarden, hvorfra han paa den Dag skrev til Nils Lykke.[1])

I nogle Maaneder forblev han nu paa Lungegaarden og udrustede Skibe til Hertug eller Kong Christians Tjeneste. Men Bergen var ikke noget trygt Opholdssted, thi Hanseaterne, der selvfølgelig under Grevefeiden holdt Lybeks Parti, vare ham ikke gunstige. Han gjorde da et Forsøg paa at faa Adgang til Bergenhus Slot, men hans fordums Tjener, Thord Rod, fra hvem han i sin Tid var bleven skilt just ikke paa den venskabeligste Maade, og som nu i Eske Bildes Fraværelse havde Magten, negtede at opfylde denne Begjæring. Vincents forlod nu Lungegaarden, som han ikke mere i Livet skulde gjense, og begav sig til Oslo i April 1535. Her traf det sig saa, at Høvedsmanden paa Akershus, Erik Gyldenstjerne, stod i Begreb med at drage til Danmark med nogle Skibe, ligeledes til Christian den Tredies Understøttelse, og Vincents fik sig da midlertidig overdraget Slotsloven paa hin Fæstning.[2]) Han forblev nu i Oslo indtil henimod Juletider og var i den Tid Sjelen i det søndenfjeldske Rigsraad, hvilket han ganske vandt for Christian den Tredies Sag. Denne havde i Februar 1535 skrevet Breve til Nordmændene, dog ikke som den, der begjærede Valg, men

---

[1]) Utrykt. (Münchener-Saml. No. 3265).

[2]) Pal.-Müllers Aktst. til Gr. F. Hist., 2, 76. Erik Gyldenstjerne havde i 1532 efterfulgt sin Frænde, Hr. Mogens, da denne, kort efterat Christiern II. var tagen til Fange, havde ombyttet Akershus Len med Malmøhus.

tvertimod som den, der allerede var deres lovlige Herre, og Vincents fik sine søndenfjeldske Colleger vel ikke til at erkjende ham som Konge uden Valg, men dog til at udstede et Valgbrev af 13de Mai 1535. Erkebispen, som naturligvis var bange for at faa en afgjort luthericansk Konge, vilde derimod idetmindste betænke sig en Tid, og det var heller ikke at undres over, thi endnu var Udfaldet af Kampen mellem Christian og Greven ingenlunde afgjort; man havde endnu ikke oplevet Slaget ved Øxnebjerg den 11te Juni 1535. Erkebispen vilde have en Herredag samlet i Throndhjem, først til Trinitatis, siden til St. Hans, men denne kom ikke sammen hverken til den første eller anden Termin.

Fru Ingers anden Svigersøn, Erik Ugerup, fulgte Erik Gyldenstjerne til Danmark for at deltage i Søkrigen imod Lybekkerne, ledsaget ogsaa af et Par mindre betydelige Adelsmænd fra Norge, Peder Hanssøn og Jens Splid,[1]) som vi senere ville faa Anledning til nærmere at omtale. Jens Splid var sandsynligvis Høvedsmand for den Udrustning, som Vincents Lunge havde foranstaltet, thi, som vi allerede leilighedsvis have bemærket, stod han i Hr. Vincents's Tjeneste.

Men om den tredie Svigersøn, Hr. Nils Lykke, have vi Ting af en helt anden Natur at berette. Nils var i 1532 bleven Enkemand, men kort efter Fru Elines Død forelskede han sig i dennes yngste Søster, Jomfru Lucie, og hun sig igjen i ham; man tør maaske vove den Formodning, at Jomfruen har opholdt sig i Nils Lykkes Hus, enten paa Fosen eller

---

[1]) Garde, den dansk-norske Sømagts Historie fra 1535—1700, S. 18, jvfr. Danske Saml., 2, 303. Der var i November 1535 (utrykt Brev i Münch.-Saml. i Rigsarch. No. 3336) Tale om, at Erik formodentlig som Belønning skulde have faaet Vardberg Len i Halland, hvorfra da vistnok Truid Ulfstand, der havde hyldet Grev Christopher, skulde have været afsat, et Len, der vilde have været bekvemt for Erik, der selv var en Hallandsfar.

Tuterøen, for at tilse og pleie hans moderløse Børn. Efter Datidens Tænkemaade og Kirkeret betragtedes Svoger og Svigerinde ganske som Broder og Søster; Ægteskab mellem dem var strængelig forbudt, og et Leiermaal ansaaes lige med Blodskam og benævntes Kjetteri. Men den romerske Kirke stod nu paa faldende Fod, dens Eiendomme plyndredes jo daglig ustraffet, og Hr. Nils og Lucie vovede derfor at haabe paa Muligheden af at faa sit Ønske opfyldt. Hr. Nils tog sin Tilflugt til „forstandige lærde Mænd“, navnlig til Erkebispen, og mærkelig nok gav denne, der dog i dette Tilfælde skulde formodes at tænke strængere end Lægfolk, ham Haab, ja han blev endog hans Talsmand hos Familien. Denne Erkebispens Anbefaling er virkelig saa paafaldende, at man fristes til at sætte den i Forbindelse med, at han netop samtidig, og uden at man ellers kan begribe Grunden, modtog i Forvaring paa Stenviksholm en Kiste med Værdisager, tilhørende Nils Lykke. Der blev vel givet Bevis for den som for et Depositum, men det kunde dog nok tænkes, at Meningen har været den, at Erkebispen skulde beholde det Hele, ifald det lykkedes ham at faa sat Giftermaalet igjennem.[1]) Dog, hvorom alting er, da Hr. Vincents Lunge, der, som gift med Nils Henrikssøns ældste Datter, Margrete, ansaaes som Familiens egentlige Værge, paa en Reise fra sit Len Jemteland besøgte Erkebispen paa Stenviksholm, og denne da frembar Hr. Nils's Ønske, fik han et bestemt Nei. Vincents drog nu til Tuterøen, hvorhen Erkebispen synes at have fulgt ham, og Nils gjentog der personlig sit Frieri, men med samme Udfald; ikke bedre gik det i Throndhjem, hvor Nils lod Vincents anmode gjennem sin Svigerinde Fru Margrete. Dette

---

[1]) Erkebispens Kvittering af 2den Mai 1534 i Dipl. Norv., V. 798.

er rimeligvis skeet om Vaaren 1534, førend Vincents Lunge drog til Danmark, og i ethvert Fald ikke senere. Efter Hr. Vincents's Afreise henvendte Nils sig til sin Svigermoder Fru Inger og bad hende om Lucies Haand, men Fru Inger svarede ikke alene Nei, men sendte ogsaa Bud ned til Vincents Lunge i Danmark og lod i Eske Bildes, en Lagmands og nogle bergenske Raadmænds Overvær bevidne for ham, at hun „aldrig i sin Livstid vilde give sit Samtykke til slig aabenbar Kjetteri og uchristelig Gjerning".[1])

Men, som Nils Lykke selv senere skriver til sin Fader i Danmark, hans og Lucies Elskov var for stærk til at kunne hemmes ved Familiens Forbud. „Vi vare hinanden", skriver han, „hjertelig begjærige" og „af Gud saa ganske med vore Hjerter paa begge Sider forbundne og udi Ægteskab med hverandre forpligt, saa vi os selv udi ingen Maade mægtig vare". Allerede temmelig tidlig paa Sommeren 1534 maa Lucie have været frugtsommelig. Hr. Nils forlangte paany den fra Danmark hjemvendte Vincents Lunges Samtykke til et Ægteskab, men denne var lige bestemt i sin Vægring og sendte den 28de October 1535 sine Tjenere Jørgen Pederssøn og Thrond Ivarssøn (tvende mindre Adelsmænd) til Nils med et alvorligt Svar paa hans egne og Fru Margretes Vegne. Efter at have opregnet for ham, hvorledes han og Fru Inger Gang efter Gang have svaret ham et bestemt Nei, og fortalt, hvorledes deres fælles Svigerfader, Hr. Nils Henrikssøn „i sin Døds Time med venninde (ɔ: weinende, grædende) Øine og trofastelig tilbetroede og be-

[1]) Utrykt Brev (i Münchener-Saml. No. 3265), nemlig Instruction fra Vincents Lunge for hans Sendebud til Nils Lykke, dat. Lungegaarden 28de Oct. 1534, hvori Vincents opregner de forskjellige Leiligheder, ved hvilke Nils har begjæret Lucie; sammenl. ogsaa Nils's Brev til Faderen (Münch.-Saml. No. 3314), der ret godt stemmer hermed.

falede ham, Vincents, at være udi Faders Sted for Hustru og Børn efter hans Død", sluttede han med „broderlig og christelig at paaminde Nils om at ville afstaa, forlade og fuldkommelig overgive slig uchristelig, uforsvarlig og uhørlig Mening, Begjær og Foretagelse, ikke længer efterstaaende dette simple, ædle og dydelige Blod at forføre, bedrage og forlede." Hr. Vincents havde altsaa endnu ikke faaet at vide, at Lucie var svanger, ja endnu den 7de Januar forekommer der i et nyt Brev fra ham til Nils ikke et Ord om denne saare vigtige Omstændighed. Derimod lader han nu Nils vide, at hans Frieri til Svigerinden har gjort Opsigt i Danmark, at Nils's egen Fader samt Hr. Peder Lykke og flere Slægtninge „ikke vilde gaa til Dug eller Disk, handle, tale, sidde, staa eller omgaaes med ham", om han ei afstaar fra sit Forsæt. Forøvrigt er Brevet holdt i en forsonligere Tone; ja Vincents vil „være ham en god Broder", ifald han opgiver denne Gifternaalsplan.[1])

Fra Nytaarsdag 1535 er der levnet en (dog visselig ikke egenhændig) Skrivelse fra den ulykkelige Lucie selv, skrevet paa Østraat til Biskoperne af Oslo og Hamar, Hans Reff og Mogens, samt til Hr. Claus Bilde paa Baahus. Det heder her: „Jeg arme Kvinde, jeg kjender mig ganske svarlig at have forseet mig imod min kjære Moder og Venner formedelst min Ufornumstigheds og Ungdoms Skyld, bedendes ydmygelig om Naade for Christi Pines Skyld". Hun anraaber de tre Rigsraader om Forbøn hos Erkebispen, sin kjære sorrigfulde Moder, sin Broder Hr. Vincentius og Margrete, samt Erik Ugerup og Anna, „at de ville naadelig og mildelig overse med denne fattige Mand Hr. Nils og mig vor store Brøst og Forsømmelse, og at vi maatte beholde vort Liv og

[1]) Utrykt. (Münch.-Saml. No. 3319).

Hilse". Til Slutning lover hun ei alene: „Og vil jeg være dem saa ydmygelig, kjærlig og underdanig", men hun tilføier tillige paa engang rørende og characteristisk: „og saa fattig, som de ville have mig".[1]) Hun har aabenbart tænkt, at især dette Sidste nok kunde have Vegt ligeoverfor Familien. Hendes Svogre havde jo ogsaa i 1527 tænkt paa at bortgifte en af hendes Søstre udenfor Riget for at kunne affinde denne med desto mindre Gods.

Jomfru Lucie fødte, rimeligvis paa Østraat, en Søn, men vi kjende ikke Barnets Fødselsdag og vide kun, at det levede den 8de April 1535 og var død den 17de i samme Maaned. Efter Samraad med Erkebispen havde Nils Lykke besluttet at tage Barnet hjem til sig til Fosen og „holde det, som det sig burde", men da han fik det i sit Hus, var det meget sygt og døde strax efter. Han besluttede da selv at følge det til Jorden og „gjøre det den Ære, han burde i alle Maader.[2])

Den 8de April skrev Nils flere Breve til Danmark, til sin Fader, af hvilket vi allerede have anført en Del af Indholdet, til Biskop Ove Bilde i Aarhus, til Hr. Mogens Gjøe og endelig til Christian den Tredie. Samtlige Breve gik ud paa, at han og Jomfru Lucie maatte faa Tilladelse til at ægte hinanden eller, som han skriver: „at vi mue sammen blive, som Gud os sammenføiet haver". Paa disse Breve indløb der Svar af forskjellig Art. Den dybt nedbøiede Hr. Joachim Lykke skrev fra Silkeborg 22de Mai 1535 saaledes: „Som jeg fornemmer i din Skrivelse, da giver du meget god Husvalelse i min Alderdom for alt det, jeg har kostet paa dig og tæret paa dig, siden du var et Barn. Der var ingen den Frue eller Jomfru i Danmark, som du vel havde faaet,

[1]) Utrykt. (Münch.-Saml. No. 3322).
[2]) Ligesaa. (Sammesteds, No. 3315).

hvilken du havde bedet om, det du torvde taget din Husfrues Søster og gjort mig den Sorrig, som mig stander aldrig til at forvinde".[1]) Biskop Ove Bilde vilde ikke have Noget med den hele Sag at gjøre. Om Hr. Mogens Gjøe har svaret, vide vi ikke, men Christian den Tredie gav 27de Mai 1535 et ikke ganske trøstesløst Svar fra Gottorp. Hertugen (eller Kongen) bemærkede, at vel tillod den bibelske Lov et saadant Giftermaal, men Keiserloven og Landsloven, „som ogsaa ere af Gud", forbød det. Heller ikke kunde han for Tiden gjøre Noget for Nils, da Jomfru Lucies Familie og Erkebispen endnu ikke havde erkjendt ham som sin Herre, „men siden Gjerningen var gjort, maa man hjelpe og raade deri til det Bedste".[2]) Det er tvivlsomt, om dette Brev er kommet Nils Lykke ihænde, men man vil se, at alt Haab vel ikke havde været ude for de Elskende, ifald de begge havde oplevet Christian den Tredies Regjering i Norge.

Imidlertid var Forholdet mellem Erkebispen og Nils Lykke et eiendommeligt. Olaf Ingebrigtssøn gav ham et Leide, indtil Videre kunde foretages i hans Sag, og vedblev fremdeles, trods Hr. Nils's „kjetterske" Forbrydelse, at anerkjende ham som Medlem af Rigsraadet, vel nærmest fordi han nu troede sig vis paa, at Nils's Stemme maatte blive et Ekko af hans egen og ikke som før af Svogeren Hr. Vincents's. Hr. Nils medundertegnede da ogsaa Erkebispens fra de søndenfjeldske Raader afvigende Erklæringer og Skrivelser angaaende det forestaaende Kongevalg, men samtidig synes han dog, rigtignok ogsaa bag Erkebispens Ryg, at have forsøgt paa at indlede Forstaaelse med Christian den Tredie, ikke alene, som vi have hørt, for hos ham at søge Bistand i sin Giftermaalsplan, men ogsaa saaledes, at han

[1]) Utrykt Brev i Münch.-Saml., No. 3360.
[2]) Norske Rigsregistranter, I. 43 fg.

maaske har gjort ham Meddelelser angaaende Erkebispens Holdning og Politik og underslaaet Skrivelser, som vare bestemte til at gaa sydover i Olafs og hans eget Navn.[1] Endnu den 9de Mai melder Hr. Nils Erkebispen fra Fosen, at han var tilsinds at møde i Throndhjem ved den Herredag, som denne haabede at faa istand der,[2]) men som, efter hvad vi have hørt, forpurredes ved de Søndenfjeldskes Uvillighed til at møde. Nils Lykke ansaa dog selv sin Stilling saa usikker, at han fandt det nødvendigt at befæste sin Kongsgaard Fosen. Han anlagde Volde og Grave omkring Gaarden og skal for at faa disse Forsvarsanstalter istand have truet Almuen til strengt Hoveriarbeide, saaledes at mange Bønder maatte lade sine Marker ligge upløiede og usaaede.[3])

I Juni Maaned gik der Rygter i det Nordenfjeldske om, at Landet stod i Fare for at hjemsøges af Tydskerne. Det hedte sig, at Lybekkerne, der, som vi vide, paa den Tid havde Eske Bilde i sin Vold, vilde sende ti eller tolv Skibe til Bergen, medbringende Eske selv (rimeligvis for ved Tvangsmidler eller Trudsler mod dennes Person lettere at aabne sig Bergenhus's Porte) og siden drage videre for at underlægge sig det Throndhjemske. Nils Lykke, hvem disse Rygter vare komne for Øre, sendte nu Bud til sin Svigermoder Fru Inger og bad hende om „for vor Herres Pines Skyld ufortøvet at søge Tilflugt hos ham paa Fosens Kongsgaard og medbringe sine Børn, sit Folk, sine Sølvpenge“ o. s. v. Fru Inger svarede da, at hun vidste sig ingen Fiende at have, at

---

1) Pal.-Müller, Grevens Feide, 2, 59.
2) Utrykt Brev i Münch.-Saml., No. 3316.
3) Ligesaa. Forøvrigt omtales ogsaa andensteds Nils Lykke som en haard Bondeplager. Eske Bilde havde allerede tre Aar tidligere skrevet til sin Svigermoder, Fru Anne Rud, om, at han „besværede den fattige Almue uden at have det behov“. (Vedel-Simonsen, om Ruderne, 1, 241).

Hr. Nils selv før maatte vente Angreb, om saadant virkelig paakom, end hun, „der var en fattig Enke og sad paa en aaben Gaard, hvor der ei var stor Pris at finde“, men, tilføiede hun, „kommer der kun en forloren Hob, ti eller tolv Karle, da vil jeg bie dem paa Østraat; end fornemmer jeg, at Overmagten kommer, da vil jeg tage Foden i Haanden og løbe ad Skoven“. Dette sit Svar og sin Beslutning meddelte hun Erkebispen i et Brev af 25de Juni,[1]) idet hun tillagde, at hun ikke agtede Hr. Nils's Tidende stort. Skulde hun virkelig tiltrænge Hjelp, siger hun, da vilde hun snarere ty til Erkebispen end til Nils, „det være min gode Tro til Eders Naade“. Der herskede i det Hele ved den Tid et forunderligt godt Forhold mellem Fru Inger og Erkebispen, hvilke dog for saa faa Aar siden gjentagne Gange havde været saa aabenbare Uvenner og Modstandere. De skrev hinanden jevnlig til og gav hinanden Foræringer. Fruen forsynede jevnlig Erkebispen med friskt Smør til hans eget Behov, og af hendes Breve maa man slutte, at hun har været en særdeles omhyggelig Husmoder. Erkebispen lovede hende som Gave et Par levende Gjedder, dengang altsaa en Sjeldenhed i den Del af Landet.[2])

Det befrygtede hanseatiske Angreb blev der Intet af,[3]) men Nils Lykke blev, endnu inden Juni Maaned var tilende,

---

[1]) Utrykt. (Münch.-Saml., No. 3309).

[2]) Ligesaa. (Sammesteds, No. 3305 og 3308).

[3]) Frygten for et saadant havde imidlertid ikke været saa ganske ringe, og Erkebispen selv ikke uden Ængstelse. Dette sees af Biskop Mogens's Brev til Vincents Lunge, skrevet i Faaberg, altsaa sandsynligvis paa en Visitatsreise, 21de Sept. 1535 (Münch.-Saml., No. 3394). Erkebispen havde, siger Mogens, skrevet ham til, „at han var ganske glad, at denne Frygt og Fare er nu stilt og afvendt, som han langsommelig havde havt for de fattige Nordfarer og de gode Mænd, som i Throndhjem bosiddendes ere, at de kunne blive frie og ikke overfaldes af de Tydske“.

angreben fra en anden Kant. Under sine skriftlige Forhandlinger med Raadet søndenfjelds fik Erkebispen stedse flere og flere Vink om, hvor høilig disse Herrer misbilligede hans Eftergivenhed mod Hr. Nils Lykke. Hr. Claus Bilde paa Baahus, der endog havde hørt Rygter om, at Nils Lykke var ifærd med at holde Bryllup med Lucie, skrev allerede i April til Erkebispen og udtalte sin Bekymring for den store Forargelse, som Menigmand skulde tage af et saa ugudeligt Exempel;[1]) ogsaa Biskop Hans Reff i Oslo havde høilig misbilliget Olafs paafaldende Overbærenhed, men fornemmelig vedblev den mægtigste blandt dem alle, Hr. Vincents, nu Vicebefalingsmand paa Akershus, at være aldeles uforsonlig mod sin Svoger paa Fosen. Fru Inger, der, saa bedrøvet hun end var over Ulykken, og saa bestemt hun end modsatte sig enhver Tanke om Giftermaal mellem Nils og Lucie, havde dog søgt at formilde Vincents's heftige Uvilje, men uden Held; han var, skrev hun i den Anledning til Erkebispen, „baade hastig og gremsk af slige fordærvelige Tidender".[2]) Tilsidst meldte Hans Reff den 15de Juni 1535 til Erkebispen, at det var Ærgrelsen over Hr. Nils og hans Væsen, som foraarsagede, at Vincents Lunge aldeles opgav sin Reise til Herredagen i Throndhjem, hvorved denne helt faldt bort.[3])

---

[1]) Claus Bilde til Erkebispen, Baahus 18de April 1535, (utrykt, Münch.-Saml., No. 3283): „Og gaar her for Rygte, at han nu vel haver Bryllup med sin Husfrues Søster, og er det vel befrygtendes, at mangen simpel Mand tager onde Exempel, saa at man ikke skulde kunne regjere Almuen for den Ulydelses Skyld, og dette ærlige Kongerige komme udi det Raab og Rygte".

[2]) Münch.-Saml., No. 3308. Det synes lidet troligt, at Nils Lykke skal have tænkt paa at angribe Fru Inger (for at bortføre Lucie?), saa at hun maatte „befæste sig for ham i Kirken", hvilket Erkebispen siden paastod. (Pal.-Müller, Grevens Feide, 2, 71).

[3]) Pal.-Müllers Aktst. til Gr. F. Hist., 2, 102.

Erkebispen besluttede derfor nu at berøve Nils Lykke Friheden og har rimeligvis taget denne Beslutning strax efter Modtagelsen af Hans Reffs Brev, ja muligens endnu førend dette kom ham i Hænde. Der manglede desforuden heller ikke paa andre Ting, som nok kunde gjøre ham opbragt paa Nils, og navnlig maa han vistnok være bleven forbitret, fordi denne aabenlyst lagde for Dagen Ringeagt for den romerske Kirke og Tilbøielighed for den nye Lære, lod holde Messer paa Dansk, fløifede Langfasten og foragtede de syv Sakramenter. Erkebispen brød da det Nils givne Leide og lod sende Folk ud til Fosen[1]) og fik til dette Tog paa Forlangende ogsaa fem eller sex Baade fra Fru Inger, bemandede med Karle og Drenge. En Kamp maa have fundet Sted mellem Erkebispens og Nils's Folk, men de første seirede, og Nils, der for det første forblev paa Fosen, var nu Erkebispens Fange.[2]) Dette maa være skeet inden 29de Juni, thi i et Brev af denne Datum til Erkebispen omtaler Fru Inger Begivenheden som netop stedfunden.

Det venlige og medlidende Sindelag, som Fru Inger havde vist mod Peder Cantsler og Dalejunkeren i deres Ulykke, lagde hun ogsaa nu for Dagen imod Nils Lykke, der havde voldt hende og hendes Hus saa megen Skam og Sorg. „Jeg har, skriver hun i det nysnævnte Brev, ikke Hjerte til at hjelpe til at fordærve ham til hans Liv for hans fattige Børns Skyld“. Hun haabede, at han endnu kunde gjøre „Pligt og Bod“ og, naar han opgav Ægteskabstankerne, blive

---

[1]) Pal-Müller (Gr. F. Hist., 2, 71) fortæller, at Christopher Throndsøn var den, der drog til Fosen mod Hr. Nils, men dette har jeg dog ei fundet i noget af Documenterne; ligesaa snart tør det have været Olaf Tørrissøn.

[2]) Fru Inger til Erkebispen, 29de Juni 1535, Münch.-Saml., No. 3306. Ordene „Eders Naades Folk finge Overhaand med hannem“ tyde paa Modstand fra Nils's Side.

forligt med Vincents Lunge; Lucie selv havde nu lovet, at hun ikke mere vilde begjære ham, og i det Hele Ingen mod sin Familles Vilje. Men have Nils Lykke nær under sine Øine vilde Fru Inger dog, som rimeligt var, ikke, fordi, siger hun, „jeg trøster mig ikke vel til at fordrages med ham herefter". Ikke desto mindre besøgte hun ham faa Dage efter, at hun havde skrevet disse Ord, paa Fosen, da Erkebispen havde bedet hende derom, for at hun personlig kunde tage de smaa Børn til sig og overse Nils's Løsøre. Hun indfandt sig ledsaget af sin Datter Ingeborg. Sit Møde med Nils Lykke, hvem hun vel ikke har seet, siden Lucies og hans Brøde blev aabenbar, skildrer Fru Inger selv i et nyt Brev til Erkebispen af 6te Juli: „Den Tid jeg kom derud, kom han imod mig og faldt paa Knæ og lagde sig korsvis paa Jorden med grædende Taare og formanede mig for vor Herres Død og Pine, at jeg skulde give ham det Mistykke til, han havde gjort mig. Gav jeg hannem da til for Guds Skyld, hvad i min Magt var og mine Venner samtykke vilde". Derpaa lagde Fru Inger og en Olaf Tørrissøn,[1]) der formodentlig da var Erkebispens Tjener, hans Eiendele i Kister og indlagde det i hans Fadebur, hvortil de hver beholdt en af Nøglerne. Kun en Top Sukker og to Kurve, den ene med Rosiner, den anden med Figen, undtoges, dem skjænkede den ulykkelige Mand til Jomfru Ingeborg og sine smaa Børn, hvilke derpaa fulgte med Bedstemoderen til Østraat.[2]) Sandsynligvis er Nils Lykke derpaa bleven ført ind til Stenviksholm i et sikrere Fængsel. Fru

---

[1]) Olaf Tørrissøn var en ringe Adelsmand af en Æt, som kaldes Gyldensø. Han brugtes siden i dansk Tjeneste tilsøs, blev 1559 forlenet med Jemteland, men blev her dræbt ved Claudius Gallus's Indfald 1564. (Se mit Skrift „Krigen nordenfjelds 1564", S. 8 og 12, samt Norske Rigsregistr., I. 591.)

[2]) Utrykt. (Münch.-Saml., No. 3310).

Inger ytrede i det sidst omtalte Brev Ønske om at faa en Bestemmelse af Erkebispen om, hvorledes der skulde forholdes med Nils's betydelige Forleninger, hvilke hun udentvivl selv har ønsket at erholde og det ikke uden Føie, da hun i sin Tid havde afstaaet dem til Nils Lykke med Forbehold af at faa dem igjen, om hun overlevede ham. Vi kjende ikke Erkebispens Svar, men det er sikkert nok, at denne, for Tiden Rigets første Mand, inddrog dem under sin egen Bestyrelse. Om den arme Lucies Tilstand skriver hendes Moder til Erkebispen nogle Uger efter at hendes Elsker var bleven tagen tilfange: „Det arme Menneske Lucie er ganske sorrigfuld og bedrøvet og beder ydmygelig og gjerne om Afløsning af Gud og Eders Naade", og Fru Inger ønsker derfor, at en af Erkebispens Klerke maa komme ud for „at sætte hende Pønitents og give hende Afløsning".[1])

Derefter lod Erkebispen nedsætte en Ret i Throndhjem bestaaende af nogle Lagmænd, Raadmænd med Flere, og lod sin Slægtning og meget betroede Tjener Christopher Throndssøn, en senere noksom bekjendt Mand, tiltale Hr. Nils Lykke for det Kjetteri, han havde bedrevet med sin Hustrus Søster. Dommen faldt den 21de Juli 1535, og da Tiltalte havde vedtaget, „at han fangen havde givet sig ind under Norges Riges Lov, hvad den gav ham, enten at steges, sydes eller brændes, det vilde han lide og undgjælde", blev han dømt i Erkebispens Hænder paa Kronens Vegne med Liv og Gods, „dog hans Liv ubehindret, indtil Norges Raad ydermere om hans Sag og Straf dømmende vorder".

Denne i Throndhjem afsagte Dom var altsaa en Slags Underretsdom, thi i August lod derfor Erkebispen den samme Christopher Throndssøn reise til Oslo for der at forebringe

---

[1]) Utrykt. (Münch.-Saml., No. 3311).

Sagen for de i denne By værende Rigsraader, nemlig Biskop Hans Reff, Mag. Morten Krabbe, Provst ved Mariakirken og Norges Riges Cantsler, samt Hr. Vincents Lunge; ogsaa Hr. Gaute Galle blev tilkaldt. Efterat først Christopher havde fremstillet Sagen, optraadte Hr. Vincents paa den fornærmede Families Vegne, som dennes Hoved og Værge, og deeltog i Anklagen imod ham med Paastand om, at hans Gjerning var Banssag og Dødssag. De to Prælater holdt sig til Kirkeretten og maa antages at have ment, at den rette Straf skulde blive Fredløshed. Derimod vægrede Hr. Gaute Galle sig ved at fælde nogen Dom her og forlangte Sagen henskudt til en almindelig og fuldtallig Herredag, en Paastand, som vistnok har været beføiet, da den støttedes af Frederik den Førstes Haandfæstning, hvori det udtrykkelig var bestemt, at „Tiltale til noget Medlem af Rigets Raad, som gjælder Ære, Liv og Gods, skal ske for det hele Rigsraad.“ Hr. Vincents, som uforsonlig hadede Svogeren, fik imidlertid tilsidst tilveiebragt Enighed, saa at alle vedtoge Prælaternes Dom, der da blev beskreven og overgivet til Christopher Throndssøn, at denne kunde sende den til Erkebispen til Besegling ogsaa af ham. Hans Reff gav imidlertid sin Metropolitan det Raad at være forsigtig med Hensyn til Udførelsen af Dommen og for det Første indskrænke sig til at holde Hr. Nils godt forvaret.[1]) Under dette Christopher Throndssøns Ophold i Oslo indtraf forøvrigt et Sammenstød mellem ham og Hr. Vincents. Denne holdt sit Gjestebud en Søndag i August i sit Herberge i Oslo hos en vis Bjørn Gunnarssøn, hvor Biskop Hans Reff og Morten Krabbe vare tilstede, og hvor rimeligvis Egnens og Byens bedste Folk have været samlede. Mellem Gjesterne var ogsaa Christopher

---

[1]) Pal.-Müller, Gr. Feide, 2, 73—74. R. Keyser, den n K. Hist., 2, 760—761. Norges gl. Love, II 375.

Throndssøn. Der er udentvivl gaaet lystigt til, thi Vincents Lunge maa, efter alt hvad vi kunne slutte, have været en munter Vert, og Mag. Morten Krabbe vides med Bestemthed at have været en „god Gildebroder".[1]) Sent ud paa Aftenen vare saavel Hr. Vincents som Christopher Throndssøn drukne, og nu kom de i et heftigt Mundhuggeri „med haarde og strage Ord". Rygtet føiede siden til, at Hr. Vincents gav Christopher et Ørefigen. Biskop Hans og Mester Morten med flere Dannemænd lagde sig vel imellem og fik dem til at „sige hinanden godt" igjen, og de to Prælater skreve strax til Throndhjem for at forebygge, at Erkebispen skulde faa vrange Fremstillinger at høre af den Sag, men man fortalte senere, at Christopher aldrig glemte den Aften, og at denne hans Erindring nogle Maaneder senere skal have været ulykkebringende for Hr. Vincents.[2])

Det hører ikke hid udførlig at skildre Erkebispens og de søndenfjeldske Raaders Forhandlinger om Kongevalget, Olaf Ingebrigtssøns idelige Udflugter for at undgaa at samtykke i Christian den Tredies Udvælgelse, den han dog endnu ikke aabenlyst vovede at modsætte sig, og hans i Slutningen af 1535 indledede Forstaaelse med den burgundiske Regjering og Pfalzgreve Frederik af Pfalz. Vi maa indskrænke os til at meddele, hvad der angaar vor Fortællings Hovedpersoner.

---

[1]) Secretæren Jesper Brochmann skriver til Eske Bilde (Tirsdag efter St. Hansdag 1536) angaaende to danske Prælater, som just af Kongen havde faaet Præbender i Bergen, og tillægger derpaa: „Kommer den store Mester Morten Krabbe did for en Biskop, og han faar disse to til sig, da vil jeg love Eder god for, at der er ikke slige tre Gildebrødre igjen for dennem udi det Capitel". (Danske Magazin, VI. 17—18).

[2]) Om Gjestebudet se Dipl. Norv., VIII. 777—778. Ørefigenet og Christophers Hevngjærrighed omtales i Anders Vedels Optegnelser efter JohanFriis's Fortællinger. (Nye Saml. til den danske Historie, 3, 271).

Christian den Tredie, der trods alle de Vanskeligheder, der endnu stillede sig i Veien for ham, dog efter Hovedseiren ved Øxnebjerg i Juni 1535 aabenbart stedse mere og mere nærmede sig Maalet, havde sent ud paa Høsten samme Aar sendt Pantelensherren paa Baahus Slot, Hr. Claus Bilde, op til Norge for at faa et Endskab paa Sagernes uvisse Stilling i dette Rige. Samtidig havde endelig Lybekkerne, i hvis Stad det urolige Wullenweberske Krigsparti nu var styrtet, sluppet Eske Bilde, Hr. Claus's Sødskendebarn, løs af det langvarige Fangenskab, vi ovenfor have omtalt. De to Fættere kom da, omtrent ved Begyndelsen af December, sammen op til Oslo; Eske medbragte ogsaa sin Frue, Sophie Krummedike. Claus Bildes Maal var Throndhjem, hvor han, som vi vide, allerede engang før (i 1532) paa den danske Konges Vegne havde havt med Erkebiskop Olaf at gjøre. Han medbragte Breve til Hr. Vincents og Hans Reff med Anmodning fra Christian om, at ogsaa de vilde følge med nordover for at drive paa Kongens endelige Anerkjendelse ogsaa i Norge, Bevillingen af en Landeskat o. s. v. Egentlig var Hr. Claus's Besøg og Kongens Anmodning ikke synderlig kjærkommen for Vincents. Denne havde haabet selv at blive den, der skulde løse de norske Knuder, og Intet hellere ønsket end snarest muligt, naar ogsaa Erkebispens Samtykke var vundet, at reise til Danmark for at overbringe Christian Hyldingen og ved samme Leilighed opnaa Fordele for sig og Sine. Men han føiede sig dog og besluttede at følge. Ogsaa Hr. Eske, der paa sin Reise fra Lybek havde besøgt Christian, og vel ikke endnu i Egenskab af norsk Slotsherre hyldet ham som Konge, men dog forpligtet sig til at virke for ham i Norge, reiste med de øvrige Herrer. Fruerne Sophie Krummedike og Margrete Nilsdatter[1]) ledsagede begge sine Mænd. Erik

[1]) Margrete har visselig hele Tiden ligesiden Vincents's Bortreise fra

Gyldenstjerne, i hvis Sted Vincents havde været midlertidig Befalingsmand paa Akershus, maa antages omtrent samtidig at være kommen tilbage til sin Forlening fra Danmark. Det fornemme Reiseselskab drog afsted fra Oslo den 10de December, og paa Veien sluttede ogsaa Hamars Biskop, Mogens, sig dertil. De naaede Erkesædet i selve Juledagene. Nu paafulgte ligesaa rædsomme, som uventede Scener.

I Begyndelsen skal Erkebispen have modtaget Herrerne vel. Rimeligvis har ogsaa Fru Inger været tilstede i Throndhjem for at byde sin ældste Datter og høitstaaende Svigersøn velkommen. Forhandlingerne begyndte strax, Erkebispen deltog i disse, og der herskede den bedste Enighed baade med Hensyn til Kongevalg og Skattebevilling. Documenterne vare allerede under Udfærdigelse fra Erkebispens Cancelli og Herredagsforretningerne i det Hele saaledes fremskredne, at man var ifærd med at afslutte det Hele med at holde det saakaldte Burspraak, det vil sige sammenkalde Almuen fra Omegnen for at forkynde denne Beslutningerne og lade Menigmand paa en Maade vedtage disse.[1])

Men just som altsaa Sagerne stode tilsyneladende saa gunstigt, blev Vincents Lunge dræbt den 3die Januar 1536. Drabet foregik i det Herberge i Throndhjem, hvor Hr. Claus Bilde og Biskop Hans Reff havde taget ind. Han havde just forelæst disse sine to Colleger et ældre, for deres fælles Forhandlinger vigtigt Brev fra Erkebispen og derpaa igjen

Lungegaarden i April været hos sin Mand. I Begyndelsen af August havde saavel hun som Søsteren Anna (Erik Ugerups Frue) været med Vincents paa Hamar, hvor denne indgik et nyt Forlig med Fru Ingers Slægtning Jomfru Karine paa Grefshejm angaaende visse Omstændigheder ved Afstaaelsen af Giskegodset. (Dipl. Norv., VIII. 824). At Margrete var med til Throndhjem, en Omstændighed, som har sin Interesse, sees af Dipl. Norv., VII. 776.

[1]) Efter Hans Reffs Fremstilling i Pal.-Müllers Aktstykker til Gr. Feides Hist., 2, 265.

gjemt det i sin Kuffert, da Drabsmændene styrtede ind i Herberget, og han blev dræbt, „førend han kom ud af Huset".[1]) Claus Bilde og Hans Reff undgik med Nød og neppe Døden, navnlig svævede Biskopen af Oslo i overhængende Livsfare.[2])

Dette, der fremgaar af nogle i Forbigaaende henkastede Ytringer i to Breve fra Øienvidnet Hans Reff, er egentlig Alt, hvad vi méd fuld Sikkerhed vide om Hr. Vincents Lunges Udgang af Livet. Ved hvem, efter hvis Beslutning, paa hvis Befaling er Landets mægtigste Adelsmand tagen af Dage? Her mangle vi fuldt Lys paa Grund af Documenternes Forbeholdenhed og Taushed. Der foreligger ganske vist en Erklæring om denne Sag, udstedt fire Dage senere, den 7de Januar, nemlig et Brev fra „Bønder og menige Almue udi Thrøndelagen til Lagmænd, Raadmænd, menige Borgere og Nordfarere, som bygge og bo udi Bergen".[3]) Her fortælles, at den i Throndhjem forsamlede Almue havde faaet Kundskab om, at de to søndenfjeldske Bisper, Hr. Vincents og Hr. Claus (Eske Bilde nævnes ikke) vare komne til Throndhjem i Julehelligdagene med det Ærinde til Erkebispen, at Hans Naade først skulde samtykke i „Hertug" Christians Valg til Norges Konge, hvem de selv tilforn havde kaaret „Erkebispen og menige Norges Riges Raad nordenfjelds, desligest menige Norges Riges Indbyggere uadspurgte, som er imod al Norges skrevne Lov og gode Landsens gamle Sædvane", og at dernæst skulde „fuldbyrdes en menig Skat over al Norges Rige". Dette skulde da have bevæget Almuen til at sende „nogle Grander" til Erkebispen med Bøn om gode Raad; han havde dertil givet gode Svar og indladt sig i Forhandlinger med Bønderne paa Erkebispegaarden, hvor

[1]) Hans Reff til Eske Bilde, Oslo 21de Marts 1537 (i d. Geh.-Archiv).
[2]) Pal.-Müllers Aktst., l. c.
[3]) Sammesteds, S. 206 fgg.

ogsaa Lagmanden, Raadmændene og Throndhjems Borgere skulle have været med. Der skulde de have besværet sig for Olaf over, at de søndenfjeldske Raader ikke havde mødt til den berammede Herredag i den sidstforledne Sommer, til hvilken dog Almuens Udsendinge fra Stavanger og Bergens Stifter, ja fra de nordlige Egne af Riget lige til Vardøhus havde indfundet sig, og over at Biskop Hans, Cantsleren Mester Morten Krabbe, Vincents Lunge og Erik Ugerup paa egen Haand havde vovet at skride til Kongevalg. Bønderne havde da videre begjæret af Erkebispen, at han ikke vilde fuldbyrde den Mand til Konge, som ikke var endrægtelig valgt af Raadet og samtykt af Indbyggerne „paa det Sted, som Loven udviser", ei heller den, som hastelig vilde tvinge Almuen til Skat og Tyngsel. Alle de Tilstedeværende, Erkebispen, Lagmanden, Byfolk og Bønder, skulde da være blevne enige om, at Bisperne Mogens og Hans samt Hr. Claus skulde gribes og tages tilfange, men Hr. Vincents og de fraværende Raader Morten Krabbe og Erik Ugerup samt en Person, hvis Forhold til denne Sag er lidet klart (Erik Hak), skulde „straffes", hvor man dem kunde overkomme, som og strax skede med Hr. Vincents, hvis Sjel Gud naade". Efter dette Brev skulde altsaa Hr. Vincents være aflivet efter en Art Dom. Men neppe vil nogen alvorlig Betragter fæste synderlig Lid til, hvad der her lægges i Almuens Mund. Det maa have været Andre, hvem Ansvaret for, hvad der foregik, virkelig paahviler, og som have søgt at dække sig ved at fremstille denne Erklæring af en umyndig Hob, hos hvem vel Udsigten til en trykkende Landeskat let har kunnet fremkalde Knurren og Urolighed, men som aldrig har vovet at tænke paa at dømme Rigsraader fra Livet, medmindre Mænd udenfor deres Midte have begjæret det af dem.

Den, hvem Samtiden gav Hovedskylden, var Erkebispen. Erik Gyldenstjerne meddeler den 6te Februar 1536 Kong Christian den sørgelige Tidende; han siger uden videre: „at Erkebispen havde ladet ihjelslaa Hr. Vincents";[1]) om nogen Beslutning af Thrønderalmuen har ligesaa lidt han, som overhoved nogen anden, end Forfatterne af det meddelte Brev til Bergenserne, saameget som et Ord. Neppe vil vel heller Nogen betvivle, at Erkebispen har givet sit Samtykke til Drabet, langt mindre paastaa, at det skulde have gaaet for sig mod hans Villie. En anden Sag er det, om selve Tanken først er opstaaet i Olafs egen Sjel, eller om Andre have overtalt ham. Virkelig navngives flere Personer, hvem Skylden i saa Henseende tillægges. En af disse var Kanniken Jens Olssøn, der i 1535 jevnlig havde været Erkebispens Sendebud i Oslo. Ham undsagde senere Hr. Vincents's „Slægtninge, Venner og Tjenere" paa Livet, „fordi han skulde været voldende i hans Død med de andre hans Herre Erkebispens Raadgivere". Han paastod i et Brev til Eske Bilde, hvoraf de ovenstaaende Linjer ere hentede, at han var aldeles uskyldig, og tilføier: „Mangen ærlig Mand af Throndhjems Kanniker, Raadmænd og Menighed have nu Skyld for hans Død, hvilket, kjender Gud, at de ikke af vidste før den samme Time, han blev slagen". Han vedbliver: „Den Tid, min Herre Erkebispen vilde taget ham tilfange og derom forespurgte sig hos nogle Dannemænd, svarede da nogle gode Mænd baade af Kannikerne og af Lagmændene, som først bleve adspurgte, og raadte Hans Naade til, at han skulde tages tilfange med de andre gode Herrer, efterdi Hans Naade ingenlunde vilde lade dem komme af Throndhjem igjen. Blev den, som først svarede saa, kort og hastelig

[1]) Pal.-Müllers Aktst., 2, 250.

foretaget af nogle af min Herres Raadgivere, sigende, at de vare Forrædere, saamange som vilde raade, at han skulde leve, saa at der ingen Flere kunde lægge noget godt til uden Livsfare". Jens Olssøn bad derfor i April 1537, just nogle Dage efter at Erkebispen var rømt fra Norge, om Eske Bildes Hjelp og Beskyttelse mod Fru Inger Ottesdatter og Fru Margrete og Vincents's Venner i det Hele.[1]) Men Troen paa, at han var delagtig i Sagen, synes at have holdt sig. I 1540 blev ogsaa Kanniken Jens Olssøn, nu luthersk Præst i Throndhjem, ihjelslagen af Jens Tillufssøn Bjelke, som imidlertid var bleven indgiftet i Fru Ingers Hus.[2]) Ogsaa en anden Kannik, nemlig Hr. Knud Pederssøn, Kapitlets Decanus, nævnes som beskyldt for at have voldet Vincents's Død og faadt det senere nødvendigt at bevidne sin Uskyldighed og betinge sig Straffrihed. Det var netop selve Erkebispens Nærmeste, Christopher Throndssøn og Gaute Taraldssøn („Gaute Norweger"), der havde tillagt Hr. Knud Pederssøn denne Skyld.[3]) Det er paafaldende, at just Decanen nævner Christopher, da denne skal have været hans Svigersøn. Christopher angives forøvrigt af Andre ikke alene som delagtig i, men endog som Hovedmand ved Drabet, og at heri har været i det mindste nogen Sandhed, kan vist ikke omtvivles. Da Christopher siden efter flere Aars Landflygtighed i 1542 søgte Christian den Tredie om Naade og fik den, fremhævede nemlig Cantsleren Johan

---

[1]) Jens Olssøn til Eske Bilde, Aure 4de April 1537 (i danske Geh.-Arch.). Hr. Jens lover at betro Eske, hvem der vare „voldende og skyldende i hans Død", naar han blot mundtlig kan faa ham i Tale, ligesom ogsaa Hans Reff undlader at skrive nærmere om Tingen, fordi Claus Bilde just skal til Danmark og altsaa kan berette den mundtlig.

[2]) Samll. t. N. F. Sp. o. Hist., 1, 412.

[3]) Pal.-Müllers Aktst., 2, 314.

Friis for sin Konge, „at der først maatte handles med Doctor Vincents's Slægt og Venner, thi ellers vilde de begjære, at han skal staa dem tilrette.“[1])

Det indholdsrigeste af de ovenfor fremdragne Vidnesbyrd er Kanniken Jens Olssøns, der viser, at virkelig en Raadslagning er gaaet forud for Vincents's Mord, dog ikke af de Bønder, i hvis Navn man bagefter udstedte Manifestet til Bergen, og hvoraf vel i det Høieste nogle have været tilstede som Tilhørere, men af Kanniker, Lagmænd og maaske Raadmænd og Throndhjemsborgere, at Ophidselsen og Forbitrelsen mod Hr. Vincents og vistnok ogsaa, om end i mindre Grad, mod de øvrige Rigsraader har været stor og stærk, samt endelig at Erkebiskop Olaf har været den Mand, der fattede den endelige Beslutning. Erkebispen har da fulgt deres Raad, som stemte for, at Hr. Vincents skulde dræbes.[2])

Omtrent sexti Aar efter Vincents's Drab udgav Arild Huitfeldt sin Christian den Tredies Historie. Heri vil man finde Drabet omtalt udførligere, end andensteds, men tildels paa en Maade, som forekommer lidet sandsynlig. Kommer nu hertil, at Huitfeldts mange anekdotmæssige Beretninger om norske Begivenheder i disse Aar kun altfor ofte ere bevislig uefterrettelige, er der saameget mindre Opfordring til her at skjænke Rigscantsleren Tiltro. Navnlig gjælder dette Huitfeldts Fortælling om, at Erkebispen skulde have fattet sin sørgelige

---

[1]) See min Afhandling om Christopher Throndssøn, hans Søn Enno og hans Datter Skottefruen (Hist. Tidsskr., B. II. S. 113 fgg.). Dette tør maaske bortrydde de Betænkeligheder, som Pal.-Müller (Gr. Feide, 2, 263) fremsætter mod at tillægge Christopher Delagtighed i Vincents's Drab.

[2]) I et Bønskrift, som Kannikerne i Throndhjem i 1538 indsendte til Christian den Tredie (Danske Mag., VI. 290—292) søge disse at benegte al Deltagelse i Raadslagningen, idet de paastaa, at Erkebispen „saa hemmelig hos sig og med nogle sine daglige Tjenere have besluttet Gjerningen“.

Beslutning i Drukkenskab og derefter, da han blev ædru igjen, have tilbagekaldt Befalingen, men at da Christopher Throndssøn, som Ophavsmand til det Hele, skulde have negtet Lydighed og erklæret, at han vilde følge den første Ordre. Nogle nærmere Omstændigheder, som Arild Huitfeldt tilføier om Vincents's sidste Øieblikke, synes heller ikke ganske stemmende med Øienvidnet Biskop Hans Reffs Brev. Vi skulle dog anføre dem for Fuldstændigheds Skyld: „Christopher gaar ned om Morgenen med Piber og Trommer og lader besætte Huset med Knegte, som Hr. Vincents var bestrikket udi, sender hannem saa Bud, han skulde rette sig efter at dø. Den anden begjærede saa Presten, hvilken han og fik, og gaves hannem neppelig de Stunder, at han kunde skrifte, før Christopher og hans Selskab indfalder, hvilke baade skjøde og stunge hannem ihjel ved Bordet, som han stod, der han tog Skivedækket op for at dække sig med“.[1]) En anseet Historiker har ment, at vi hos Huitfeldt have for os Fortællingen om Hr. Vincents's Død, saaledes som den almindelig lød i Folkemunde blandt de Danske i den nærmeste Tid efter.[2]) Dette er dog neppe rimeligt. Meget mere tør Huitfeldts forholdsvis ikke faa Smaahistorier om Begivenheder i Norge fra hin Tid netop have været norske Traditioner, forplantede i hans egen Familie. Arilds Fader kom nemlig allerede i 1537 til Throndhjem som Anfører for Christian den Tredies Krigsfolk og forblev der i fem Aar som Lensmand, hvorpaa han forflyttedes til Bergenhus, hvor Arild selv fødtes 1546 og tilbragte de første Barndomsaar. Dette forklarer, at han netop for Reformationstidens Vedkommende har kjendt saa mange norske Anekdoter.

[1]) Huitfeldts Krønike, Folioudg., S. 1471—1472. Forf. til de i den danske Oversættelse af Krag meddelte Optegnelser (1, 115 fgg., rimeligvis Lyschander) har i det væsentlige kun udskrevet Huitfeldt.

[2]) R. Keyser, Den norske K. Hist., 2, 789.

Hr. Vincents Lunge fandt altsaa en brat Død 1536, utvivlsomt endnu i sine bedste og kraftfuldeste Aar, ja naar vi erindre, at det ikke var mere end fjorten eller femten Aar siden, at han vendte hjem til Norden med sin nysvundne Doctorhat, bliver det endog sandsynligt, at han ikke har været meget over de firti Aar. Bortseet fra det Forbryderske i Erkebispens og hans Partis Gjerning, var den tillige saa uklog og kortsynet, som nogen Gjerning kunde være. I et forfængeligt Haab om Hjelp og Støtte for Norge og dets katholske Kirke fra en Pfalzgreve ved Rhinen og den burgundiske Regjering, — thi herom har Erkebispen ytret sig under den tidtnævnte Raadslagning, der gik forud for Drabet[1]) — ryddede man den eneste Mand af Veien, som muligvis vilde have formaaet endnu for en Tid at holde Liv i Norges afmægtige Rigsraad og fremdeles at redde for sit nye Hjemland Uafhængighedens Skin. Thi, skulde Nogen have kunnet afværge den Bestemmelse med Hensyn til Norge, der blev tagen i Kjøbenhavn i October 1536, maatte det have været ham, med hvis personlige Fordel og Interesse det vilde have stemmet at anvende sin Kløgt og sine mægtige danske Forbindelser til dette Maal. Hans søndenfjeldske Colleger havde ogsaa, kort førend han reiste til Throndhjem, tiltænkt ham den siden hans Svigerfaders Død ledige norske Rigshovmester-Værdighed,[2]) uden Tvivl i Forudfølelse af, at det gjaldt i Raadets Spidse at have en Mand med Indflydelse hos

[1]) Kannikerne erklære 1538: „Saa bestaa vi for Gud, at vi ikke vidste, at saadanne Breve (fra Pfalzgreven) var hannem tilhaande kommen, førend den samme Dag, han saa væIdelige og uchristelige lod ihjelslaa og fange Eders K. Maj.s forskikkede Ambassatter", (Danske Mag., VI. 291.) Paa den Dag har altsaa Erkebispen taget Bladet fra Munden og aabenbaret sine Kanniker den indgangne Forbindelse med Pfalzgrev Frederik.

[2]) Dipl. Norv., VIII. 779. (Brev fra Hans Reff til Erkebispen, Oslo 2den September 1535).

den danske Konge og de danske Magnater. Hans Fald besluttedes af Erkebiskop Olaf, og Kanniker fik Skylden for at have tilraadet det. Det tør derfor være sandsynligt, at det var Vincents Lunges lutherske Retning, hans dristige og havesyge Opførsel ligeoverfor Kloster- og Kirkegods, som har fremkaldt det lidenskabelige Had, for hvilket han blev et Offer.

De øvrige Rigsraader, der ifølge Bondemanifestet skulde „straffes“, hvor man kunde gribe dem, nemlig Morten Krabbe, Erik Ugerup og Erik Hak, undgik ved sin Fraværelse at dele Vincents's Skjebne. Om Biskop Mogens af Hamar høre vi Intet; han er sandsynligvis med Lethed bleven vunden af Erkebispen. Derimod bleve Hans Reff og Hr. Claus Bilde tilligemed den i Bøndernes Brev ikke omtalte Eske Bilde gjorte til Erkebispens Fanger, selvsamme Dag, da Vincents faldt. Med Hensyn til dette Skridt skal Erkebispen under den omtalte Raadslagning have været fuldt paa det Rene; „Hans Naade vilde ingenlunde lade dem komme af Throndhjem igjen“, siger Hr. Jens Olssøn i det paaberaabte Brev. De Fangne førtes afsted til Tuterøens Kloster, og den ædle Fru Sophie Krummedike delte trofast sin Ægteherres Lod. Efter tre Maaneders Forløb slap den vægelsindede Erkebisp dem atter løs, idet han nu paany gjorde Forsøg paa at nærme sig Christian den Tredie! Hans Reff drog da til sin Bispegaard og de to Lensherrer hver til sin Fæstning. Ikke uden Lune skriver den kongelige Secretær Jesper Brochmann i et Brev til Eske Bilde efter dennes Løsladelse disse Ord om Eskes og Sophies nødtvungne Ophold paa Tuterøen: „Gud ske Lov, kjære Eske, at I ere komne af den Rævestampe i Throndhjem. Ville de saa fare med alle, som der komme, da agter jeg ikke at love mig til Sancte Olaf snarligen. Mig var ligesaa derhos (ɔ: jeg maatte tænke paa), der jeg det

spurgte, at hvilken som har havt en ond Dag og faar en Fandens Aften tilmed, haver forglemt det altsammen. Fra Lybek — udi Throndhjem. Der skulde ingen Dannemand gjeste hannem, vil han bære sig saa ad med dem".[1])

I den samme Throndhjemske Juletid fik ogsaa Hr. Nils Lykke en voldsom Død, men de nærmere Omstændigheder hermed ere endnu dunklere end de, som ledsagede hans Svogers og tilsidst Uvens, Hr. Vincents's Udgang af Livet. Det tidligste levnede Vidnesbyrd herom er det ovenfor ofte paaberaabte Brev fra Bønderne af 7de Januar 1536. Her heder det blot: „Hr. Nils Lykke haver faaet sin tilbørlige Straf for det Kjetteri, han bedrev med sin Hustrues Søster". Dernæst kommer Erik Gyldenstjernes Brev til Christian den Tredie fra Akershus den 6te Februar 1536. Heri angives baade Tid og Dødsmaade: „Og døde Hr. Nils Lykke Juleaften; det siges, at Erkebiskopen lod røge hannem til Døde". Endelig skriver Nils's Fader, Hr. Joachim, Paaskeaften 1536 fra sin Gaard Østrup i Danmark til Eske Bilde: „Kjære Broder, jeg haver og spurgt, at den samme Forræder Erkebispen haver og grebet Nils Lykke i en sikker Leide, og i den samme Leide haver han sat hannem i et Taarn og røgt ham ihjel, saa Gud give hannem sin rette Løn".[2]) Arild Huitfeldt fortæller ligesaa, at Erkebispen lod „smøge" Hr. Nils ihjel, og navngiver den Person, der var Redskabet ved Aflivelsen, Nils Rollike.[3]) Neppe vil Nogen tilfredsstillende kunne forklare den sande Sammenhæng. Det er og

---

[1]) Danske Magazin, VI. 15. „Love sig til St. Olaf" (ɔ: drage i Pilegrimsfærd til Nidaros) er maaske her ogsaa et Ordspil med Erkebispens Navn.

[2]) Pal.-Müller, Gr. Feide, 2, 260.

[3]) Huitfeldt, Folioudg., S .1471. Forf. af de under den danske Udg. af Krag (1, 118) aftrykte Notitser (Lyschander) har igjen udskrevet Huitfeldt.

bliver ubegribeligt, at Erkebispen, der nu i et halvt Aar havde havt Nils Lykke i sin Magt, just skulde have saadan Hast med at faa ham dræbt Juleaften, altsaa netop medens han ventede Rigsraaderne fra Oslo, hos hvem naturligvis en saadan Begivenhed, naar de fik den at høre, maatte vække Mistanke og Studsen; det skulde da være, at de søndenfjeldske Herrer skulde ville forlange at tale med ham, og at han da skulde kunne gjøre dem Meddelelser, ubehagelige for Erkebispen. At denne har ladet røge en Mand ihjel, det vil vel sige ladet ham kvæle ved Kuldamp, lader jo ogsaa høist forunderligt, medmindre Olaf fra Begyndelsen af har forsøgt at give Kvælningen Udseende af et ved Uagtsomhed indtruffet Ulykkestilfælde, og det saa bagefter er kommet op, at han selv havde givet Befaling til paa denne Maade at skille Fangen ved Livet.

De nærmest følgende Hændelser i Norge skulle vi her ikke fortælle. Vi erindre kun om deres Hovedtræk. Olaf Ingebrigtssøn begyndte, strax efter voldsomt at have sprængt Rigsraadet, en ny Feide, der, om man saa vil, kan kaldes den tredie erkebiskopelige. Han sendte Folk baade mod Bergenhus, under Christopher Throndssøn, og over Dovre mod Akershus, under Einar Tjeld; thi det gjaldt at sikre sig Hovedfæstningerne for at kunne overlevere disse til Pfalzgreven. Begge Forsøg mislykkedes, hvorpaa Erkebispen, som vi alt have nævnt, indlod sig i Underhandlinger med sine Fanger paa Tuterøen, løslod dem og atter forsøgte at nærme sig Christian den Tredie. Endnu paatænktes virkelig en ny norsk Herredag i Bergen, men i Slutningen af Juli overgav Kjøbenhavn sig til Christian den Tredie, og dermed var hele Danmark i hans Hænder. Kort derpaa udførte Kongen sit store Statscoup og afskaffede for bestandig Herrebisperne i Danmark. Selvfølgelig maatte han nu gjennemføre den samme

Revolution i Norge, og dermed var da enhver Mulighed for en Udsoning mellem ham og Erkebispen forbi. Olaf Ingebrigtssøn skulde derfor nu betvinges med Magt og om mulig fanges. Allerede i August 1536 sendtes et Par hundrede Mand op fra Danmark til Bergen under Jens Splid og Peder Pederssøn for at stilles til Eske Bildes Forføining. Paa sin Side søgte Erkebispen Hjelp fra Nederlandene og fik virkelig nogle Skibe, men uden Krigsfolk, og snarere ved Privates end Regjeringens Hjelp. Først i Begyndelsen af 1537 begyndte dog paany Fiendtligheder i det Nordenfjeldske. Det blev den fjerde og sidste erkebiskopelige Krig. Eske Bilde lod, rimeligvis allerede i Februar, Thord Rod drage nordover, men hans Fremgang sinkedes ved Mytteri af Landsknegte og Skytter, som forlangte sin Sold og knurrede over Mangel paa Øl og over slet Forpleining. Erkebispen maatte imidlertid nu forudse en alvorlig Kamp og trøstede sig ikke til at holde Stand paa sit Stenviksholm. Han forlod Norge som Flygtning, idet han den 1ste April 1537 gik ombord paa sin lille Flaade, der under Christopher Throndssøns Befaling seilede ad Nederlandene til. Her døde, som bekjendt, Erkebispen i Lierre allerede 1538. Paa Stenviksholm samt paa Holms Kloster (Munkholmen) havde han efterladt nogle Forsvarere, men allerede den 18de Mai var Stenviksholm overgivet til Thord Rod og Jens Splid paa Eske Bildes Vegne, og Klostret maa omtrent samtidig være blevet opgivet. Nogle Dage bagefter kom en større, men nu overflødig Udrustning fra Danmark op til Throndhjem, under Truid Ulfstand, hvis Underanførere vare Christopher Huitfeldt og en Joseph Falster; ogsaa Eske Bilde fulgte selv med. Christopher Huitfeldt blev forlenet med hele Thrøndelagen, nu en Tid Stenviksholms Len kaldet. En Del af det danske Krigsfolk drog under Truid Ulfstand og Thord Rod over Land mod

Hamar, hvis Biskop Mogens efter et afmægtigt Forsøg paa at forsvare sin Bispegaard toges tilfange. Norge var altsaa helt i Christian den Tredies Magt, og en ny Periode af dets Historie indledet.

XI.

Under disse sidste stormfulde Begivenheder forsvinde Fru Inger og hendes Døtre næsten aldeles for vore Blikke. Kun faa Glimt af deres Forhold ere vi istand til at paavise. Det Venskab mellem den gamle Frue og Erkebisp Olaf, som vi iagttoge ved Midten af 1535, synes hastig igjen at være kjølnet formedelst Fruens Paastand paa at faa Nils Lykkes Len, navnlig Fosen, tilbage; vi se i et Brev af 2den Septbr. 1535 Hans Reff tilraade Erkebispen „at handle vel og ikke for nept mod Fru Inger om Fosen“.[1]) At Inger var tilstede i Throndhjem ved den sørgelige Julecatastrophe, er sandsynligt, at Fru Margrete fulgte sin Mand til Throndhjem, er vist. Begge Fruer, samt Jomfruerne Ingeborg og Lucie, have da sikkerlig derpaa, ligesom ellers, naar Erkebispen optraadte som Fredsforstyrrer, tyet fra Østraat til det sikrere Bergen. Der befandt de sig om Foraaret 1537. Den sidste Hilsen, Erkebispen sendte Fru Inger, svarede til hans tidligere Færd, thi just som han for stedse forlod Norge, gjorde Christopher Throndssøn, idet den lille Flaade drog forbi Ørlandet, Landgang paa Østraat og plyndrede Gaarden.[2]) Herom skriver Fru Inger fra Lungegaarden Christi Himmelfartsdag (10de Mai) 1537 til Eske Bilde, som just med Truid Ulfstand havde begivet sig nordover. Hun beder ham sende Thrond Ivarssøn og Rasmus Due ud til Østraat for at optage en

[1]) Dipl. Norv., VIII. 779.
[2]) Sammesteds, V. 808.

Synsforretning over Erkebispens Folks Hærværk og tage Dannemænds Brev og Segl derpaa. Desværre, siger hun, er Østraat ikke i den Stand, at hun tør bede Eske tage ind til Gaarden; „der er Intet at faune (*fagna*) Eder eller nogen god Mand med“, og det Eneste, hun kan byde dem, er fersk Lax fra Gaarden.[1])

Hr. Truid Ulfstands Besøg i Norge skede ikke alene i kongeligt Ærinde, men ogsaa i hans egen private Interesse. Hr. Truid havde (rimeligvis ved et Gesandtskab til Sverige, der betroedes ham af det danske Rigsraad ved Nytaarstid 1534) knyttet en Forbindelse med en ung og meget rig Enke, Gyrvhild Fadersdatter Sparre,[2]) Hr. Knut Alfssøns Datterdatter og ret Arving til alle hans store Eiendomme i Norge, hvem han ægtede kort før Grevefeidens Udbrud, uden al Tvivl til stor Ærgrelse for Kong Gustav, hvem de fra ældre Tid bestaaende indbyrdes Svogerskaber mellem de tre Rigers Adel var en Torn i Øiet, og som derfor endog havde forsøgt at forbyde den Art Giftermaal. Hr. Truid, nu Jordegodseier i stor Maalestok i alle tre nordiske Riger, vilde ikke nøie sig med, hvad den imidlertid bortdøde Jomfru Karine til Grefsheim, hvem hans Hustru arvede, havde opnaaet af Fru Inger, nemlig selve Giske Gaard og det nærmestliggende Strøgods, men forlangte ogsaa Knut Alfssøns fordums Besiddelser i Nordlandene, hvilke Fru Inger havde siddet inde med indtil denne Tid. Han havde ogsaa den soleklare Ret, og Fru Inger havde ikke længere nogen Vincents Lunge ved sin Side. Hun maatte derfor den 1ste Mai 1537 indrømme

---

1) Utrykt Brev i Klevenfeldts Samll.

2) Et Maleri, fremstillende denne Kvinde, hænger i Lunds Domkirke. Se om hende i Langes Afhdl. om Giske i Norsk Tidsskrift, 4. Aarg., S. 91 fgg., samt C. H. Brasch om Vemmetofte, 1, S. 58 fgg.

Hr. Truid hans Fordringer,[1]) og to Aar senere blev i Oslo (22de September 1539) alle Tvistemaal mellem Fru Inger og denne endelig opgjorte. Det var ikke smaa Eiendomme, hvorom her var Tale; blandt Andet afstod Fru Inger al Ret til fem store Handelsgaarde i Bergen, der vare blevne uskiftede ved det store Arveskifte efter Junker Hans Sigurdssøn 1490.[2]) Fru Inger var selv nærværende i Oslo ved denne Overenskomst og besøgte ved samme Leilighed sin Datter Anna og Erik Ugerup paa Sæm ved Tønsberg.[3])

Den gamle Frue havde ellers i disse Aar megen og frugtesløs Møie for sine Børnebørns, Fru Elines og Nils Lykkes Børns, Skyld, hvilke hun i det mindste i nogle Aar beholdt hos sig. Erkebispen havde nemlig medtaget til Nederlandene den Kiste med Pretiosa, som Nils Lykke i 1534 havde overgivet ham som Depositum paa Stenviksholm. Der opdreves fra Nederlandene Vidnesbyrd for, at Erkebispen otte Dage før sin Død havde erklæret, at af jordiske Ting Intet mere laa ham paa Hjerte, end at Hr. Nils's umyndige Børn maatte faa denne sin rette Arv tilbage, men det lykkedes ikke at faa denne Sag ordnet, ligesaalidt som Christian den Tredies Reclamationer førte til noget Resultat. Enden blev nemlig, at Pfalzgreve Frederik, siden 1544 Churfyrste af Pfalz, kom i Besiddelse af det Hele 1548.[4]) Herom var man

---

1) Dipl. Norv., III. 830.
2) Sammesteds, II. 838.
3) Sammesteds, V. 817.
4) Se herom Chr. Langes (paa hollandske Kilder, siden trykte i Dipl. Norv., V. og VI., grundede) Fremstilling i Forhandlinger i Vidensk. Selsk. i Christiania Aar 1860, S. 1—10. Naar Lange i denne sin Afhandling søger at forsvare Erkebispen mod Beskyldningen for at have medtaget Kostbarheder fra Norge, der tilhørte Kirkerne, synes han at have overseet den Kjendsgjerning, at Olaf Ingebrigtssøn før sin Afreise havde ladet sine Fogder optage Kalke, Diske o. s. v. i alle Kirker og Præstegaarde ligefra Nam-

imidlertid i Norden uvidende, thi endnu i 1561 gjordes gjennem den danske Regjering et Forsøg paa at indtale disse Fordringer til Bedste for Børnene efter Nils Lykkes Datter Helvig, der var gift med Jacob Hardenberg.[1])

I den nærmeste Tid efter 1537 fik Fru Inger tre nye Svigersønner. De vare imidlertid Adelsmænd af ringere Værdighed og Formue, vistnok ogsaa af ringere Herkomst end de Mænd, med hvem hun tidligere havde seet sine Døtre gifte. Familiens Stjerne var dalet, Døtrenes Haand banede ikke længere Adgang til Pladse i noget Rigsraad.

Tiden for disse Brylluper kjendes ei med Vished. Jomfru Ingeborgs Mand blev Peder Hanssøn, en sjellandsk Svend af Familien Litle; Moderen var af Ætten Dresselberg. Allerede

---

dalen til Throndenæs (Pal.-Müller, Gr. Feide, 2, 402), og at de i en Tønde efter hans Død forefundne Sager meget sandsynlig kan have været just disse Spolier. Dette hindrer dog ikke, at Lange vistnok har Ret i sin Paastand om, at Beskyldningerne mod Erkebispen for at have plyndret kirkelig Eiendom ere noget overdrevne.

[1]) Ausl. Registr. i Geh.-Arch. under 30 Juni 1561, Frederik II. til Raadet i Deventer: „Wir werden durch Jacob Hardenberg in Vormundschaft seiner Kinder, so er mit weiland Ern Niels Lücke Tochter sel. erzeugt, unterth. bericht, welcher Gestalt ged. Niels Lücke versch. Zeit in vorstehenden Kriegslauften und Empörungen etzl. Klenodien und Gereitschaft in stattlichen Werth und Anzahl weil. dem Erzbischofen zu Drontheim in Verwarung und Sicherheit uebergeben und nachdem sichs aber mit demselben auch auf die Wege zugetragen, dass der ausserhalb dem Reich Norwegen in die Niederlande auch euer Stadt sich begeben mussen und sein Leben geschlossen, sollen obgemelte Kleinodien bei eurem Mitbürger Johan v. Quade deponirt worden sein“. — I C. F. Brickas Skrift: K. Frederik den Andens Ungdomskjærlighed, Kbh. 1873, fortælles (S. 51), at Jacob Hardenbergs Hustru, Helvig, var en Datter af Vincents Lunge, hvilket af Forfatteren vistnok er optaget efter Saml. t. N. F. Sp. o. Hist., 2, 562, men ikke er rigtigt, jvfr. ogsaa Dipl. Norv., V. 850. De omhandlede Klenodier vare ifølge Dipl. Norv., V. 817—818, for en stor Del de Smykker, som Fru Eline fik af sin Moder ved Trolovelsen med Nils Lykke.

i den første Tid af Frederik den Førstes Regjering, muligens endog før, var han kommen op til Norge i en underordnet Tjeneste. Han havde været Kjøgemester hos den bekjendte, men lidet hæderlige Oslobiskop Hans Mule og var hos sin Herre, dengang denne i September 1524 forliste og druknede udenfor Vestervig Kloster i Jylland. Frederik den Første sendte ham da op til Oslo med Ordre angaaende Akershus's Slotslov, der havde været Biskopen betroet, og han fik selv kort efter et Par Len i det sydlige Norge, men Vincents Lunge tog dem kort efter fra ham.[1]) I 1528 drev imidlertid Peder det til at faa Forleningsbrev paa Nedenæs Len uden Afgift i sex Aar, og da han under Grevefeiden drog til Danmark og tjente Christian den Tredie i Søkrigen, fik han Forleningen fornyet; han kaldes ved den Leilighed Kongens Hofsinde. I 1536 opnaaede han endog at blive Slotsherre paa Akershus, der var blevet ledigt, da Erik Gyldenstjerne havde begivet sig til Danmark. Morten Krabbe og Erik Ugerup som i Mellemtiden havde havt Befalingen paa Akershus, maatte aflevere det til ham.[2]) Sandsynligvis har dog Kongen, der var i stor Pengetrang efter Grevefeiden, baade af Peder og af Thord Rod, som Aaret efter var heldig nok til at faa Bergenhus efter Eske Bilde, forlangt meget høiere Afgift og fordret langt nøiagtigere Regnskab, end de forrige høiadelige Lensherrer havde været vante til, og dette er vel egentlig

[1]) Allen, De tre n. R. Hist., V. 2, 252, 256. Hans Mules Død omtales af Messenius (Scondia, V. 22) ganske rigtig under 1524, men han maa senere hen have forvexlet Eftermanden Hans Reff med Hans Mule, idet han under 1536 (ibid. 77) ogsaa lader Hans Reff finde Døden i Bølgerne. Han tillægger den besynderlige Fortælling, at endel norske Rigsraader (optimates), som havde været tilstede ved Herredagen i Kjøbenhavn 1536 (??), druknede, idet de Danske paa en svigefuld Maade havde boret Hul i deres Skibe, (*navibus clanculum perforatis, ut quidam referunt scriptores*).

[2]) Norske Rigsregistranter, I. 15, 41, 47—48. Dipl. Norv., III. 618.

Grunden til disse to Mænds, de to fordums Kjøgemesteres, forbausende Lykke.

Allerede i 1529 havde Peder Hanssøn, som ovenfor nævnt, ledsaget Hans Reff og Olaf Galle til Throndhjem for at mægle mellem Erkebispen paa den ene og Vincents Lunge og Fru Inger paa den anden Side, og i 1534 var han atter i Throndhjem for at bringe Erkebispen Breve og Leide fra Danmarks Rigsraad; paa denne sidste Reise besøgte han Nils Lykke, sandsynligvis ogsaa Fru Inger, der omtaler hans Throndhjemsfærd i et endnu bevaret Brev til Sophie Krummedike.[1]) Muligens har han paa denne sidste Færd fæstet sine Øine paa den ikke mere ganske unge Jomfru Ingeborg. Peder Hanssøns Virksomhed som Lensherre, der ellers kjendes forholdsvis godt fra hans mangfoldige i Geheime-Archivet bevarede Breve og Indberetninger til Christian den Tredie og synes at have været driftig og udstrakt, ville vi her forbigaa og kun bemærke, at han ganske udmærket forstod at forøge sit Gods ved Kjøb og Mageskifter, hvilket efter hans Død forvoldte hans Enke Eftertale fra Kongens Side.[2]) Endvidere modtog han ogsaa Begunstigelser og Gaver af Kongen, saaledes i 1541 Eiendomsbrev paa Sæm Gaard paa Eker samt paa Saxegaard i Oslo, hvilken endnu kjendte Gaard i den katholske Tid tilhørte Hamars Stift og havde været Bispernes Opholdssted under deres hyppige Besøg i Oslo.[3]) Samme Aar fik han ogsaa hele den forrige Bispetiende af Haugs Hovedsogn paa Eker[4]) og endvidere ved

---

[1]) Fru Inger til sin „Søster“ Fru Sophie, Østraat Fastelavns Løverdag (14de Februar) 1534.

[2]) En Mængde herhenhørende Documenter findes i Dipl. Norv., V, VII og VIII. Om Forhandlingerne efter hans Død se Norske Rigsregistr., I. 198 og 227.

[3]) Norske Rigsregistr., I. 61.

[4]) Sammesteds, I. 63.

Mageskifte med Mariakirkens Capitel i Oslo den store Gaard Foss (nu Fossesholm) paa Eker, der blev hans Hovedgaard; i 1544 erhvervede han Throndstad paa Hurum o. s. v.;[1]) i 1545 fik han Hamar Gaard med Hedemarken og Østerdalen kvit og frit, saalænge han havde Akershus Len, altsaa vel som den egentlige Løn for Bestyrelsen af dette.[2]) I Aaret 1551 tilstødte der ham en Ulykke, som var Aarsagen til hans kort efter indtrufne Død. Selv skriver han herom til Christian den Tredie den 15de August: „Nu i Paaske Tid faldt en Hest med mig og slog Benet fordærvet paa mig, saa jeg haver ikke været meget tilpas siden, men Mesteparten ganske paa Krykke. Nu haver Gud almægtigste haardt lagt sin Haand paa mig for fire Uger siden, saa jeg visselig tror, min Tid bliver ikke lang i denne Verden. Saa haver jeg nu befalet Peder Huitfeldt, E. N.s Cantsler her udi Riget, og nogle af disse gode Karle, som mig tjene paa E. N.s Vegne, dette Hus at forvare, E. N. til tro Hænde, bedende E. N. at ville værdes at forskikke en anden Mand hid at lade annamme det“; han ender med at udbede sig Kongens Naade for sin Hustru og sine Børn for sin lange Tjenestes Skyld.[3]) Under 27de September melder Kongen ham igjen, at Jesper Friis er udnævnt til hans Eftermand.[4]) Inden dennes Ankomst maa imidlertid Peder Hanssøn være død, i ethvert Fald døde han inden Udgangen af 1551 paa Akershus Slot „i det grønne Kammer“. Derpaa „blev han med stor Proces og Skare ført Lig fra Slottet og ud til hans Hovedgaard Foss og der begraven udi sin Sognekirke paa Eker 1551“.[5])

---

1) Krafts Norges Beskr., 2. Udg., 2, 182, 190.
2) Norske Rigsregistr., I. 75.
3) Utrykt Brev i danske Geh.-Archiv.
4) Norske Rigsregistr., I. 137.
5) Samll. t. N. F. Sp. o. Hist., 2, 359.

Det kan endnu erindres, at Akershus Slot i Peder Hanssøns Tid blev betydelig udvidet og forbedret.

Peder Hanssøn var altsaa den tredie Svigersøn, som Fru Inger kom til at overleve. Med sin Hustru Ingeborg havde han adskillige Børn, mindst sex, hvoraf dog tre Sønner døde som smaa.[1]) De tre, der bleve voxne, vare: Hans Pederssøn, Norges Riges Cantsler, død 1602, Elisabeth, født 1547, opdragen i Danmark, gift 1568 med Henrik Brokkenhus og død 1578 i Stavanger,[2]) samt Margrete, gift i Oslo 1581[3]) med Anders Claussøn Huitfeldt; hun er alle nulevende Huitfeldters Stammoder.

Jomfru Lucie, Hr. Nils Lykkes ulykkelige Elskede, fik nogen Tid efter hans Død en Brudgom i Jens Tillufssøn Bjelke, en skaansk Adelsmand og beslægtet med den Joseph Falster, der deltog i Begivenhederne nordenfjelds 1537; Jens kom ogsaa selv ved den Leilighed til Norge. Allerede i Juni 1537 overlode Hr. Truid Ulfstand og Christopher Huitfeldt ham paa Kongens Vegne Holms Kloster som Forlening, men kort efter maatte han mod sin Vilje ombytte dette Kloster med Tuterøens.[4]) Senere var han tillige forlenet med Jemteland. At han skal have dræbt den Kannik, Hr. Jens Olssøn, som var mistænkt for at have havt Andel i Erkebispens Beslutning om at dræbe Hr. Vincents, er allerede nævnt. Naar han ægtede Jomfru Lucie, lader sig ikke bestemt sige, men i 1545 var hun hans Frue, og de havde da allerede flere Børn. I dette Aar fik han nemlig et kongeligt Beskjærmelsesbrev for sig, Hustru og Børn, hvori Kongen

---

[1]) Nærværende Tidsskrift, I. 505.
[2]) Ligtale over hende af Biskop Jørgen Erikssøn, cfr. Saml. t. N. F. Sp. o. Hist., 1, 369.
[3]) Eiler Brokkenhus's Kalenderoptegnelser (Fynske Saml., 6, 49).
[4]) Langes Klosterhist., 2. Udg., 214 og 246.

„tilgiver Fru Lucie al Tiltale efter denne Dag“,[1]) man maa altsaa tro, at efter Lucies Giftermaal En eller Anden maa have draget hendes nu ti Aar gamle Feiltrin frem for at skade hende eller hendes Mand. Af Jens's og Lucies Børn mærke vi Aage Bjelke, hvis Søn, Jens, siden blev Cantsler og Norges rigeste og i flere Henseender mærkeligste Adelsmand i det syttende Aarhundrede.

Fru Margrete, Hr. Vincents's Enke, sad efter dennes Død igjen med nogle Døtre, men trods de store Landeiendomme, hendes Mand havde samlet sig, dog i vanskelige Kaar, thi der var megen Gjeld. Hun fik, rimeligvis i Betragtning af, at Hr. Vincents var falden som Offer for Christian den Tredies Sag, et Par smaa Forleninger, saaledes i Juni 1536 Apostelkirkens Gods i Bergen[2]) og det følgende Aar tillige Tromsø Len.[3]) I 1539 tabte hun den 8de August en Sag for Bergens Overlagthing angaaende Gaarden Venneskaal i Aas paa Follo,[4]) men vandt ved samme Thing nogle Dage tidligere en langt vigtigere Proces med Hr. Truid Ulfstand angaaende Edøens Gods paa Nordmøre.[5]) I 1539 sad hun endnu Enke, men Aaret efter, 1540, sees hun at være gift med Jens Splid. Denne danske Adelsmand havde, som ovenfor berørt, tidligere tjent Hr. Vincents og forekommer første Gang i Norge 1531. Han var neppe noget jevnbyrdigt Parti for en Rigshovmesters Datter og Enke efter Norges engang mægtigste Ridder og Rigsraad, men Fru Margrete har sandsynligvis tiltrængt en Mands Bistand i sine egne og Børnenes Anliggender. Hun maa, som ældste Datter af Hr.

---

[1]) Norske Rigsregistr., I. 78.
[2]) Dipl. Norv., II. 826.
[3]) Norske Rigsregistr., I. 53.
[4]) Dipl. Norv., I. 799.
[5]) Norsk Tidsskrift f. Vid. og Litt., 4, 93.

Nils Henrikssøn og Fru Inger, ved dette sit andet Giftermaal have været nogle og firti Aar gammel, og hun vides heller ikke at have faaet Børn med Jens Splid. Hvad denne hendes anden Mand angaar, da havde han, skjønt paa fædrene Side af en lidet bemærket Adelsslægt, dog paa mødrene Side fornemme Frænder, da han nemlig var en Søstersøn af Hr. Tyge Krabbe, altsaa Fætter af den norske Cantsler Mester Morten og af Hr. Tyges berømte Søn, den lærde Erik Krabbe.[1]) I 1537 var han bleven forlenet med Hardangers Len og Halsnø Kloster, som Pantelen, hvorfra i 1552 Christian den Tredies Yndling, den yngre Erik Walkendorf, fik Tilladelse til at udløse ham.[2]) Tyge Krabbe havde overladt sin Søstersøn Jens Rygebast Gaard i Upland i Sverige, hvorfra Kong Gustavs Fogder i 1547 gjorde Forsøg paa at fordrive ham.[3]) Om hans Bryllup med Fru Margrete forekommer i et Notarialinstrument fra Deventer af 1548 nogle Oplysninger; Jens Splid havde nemlig meldt sig paa Stifbørnenes Vegne som Creditor i Erkebisp Olafs Bo og paastod, at denne ikke havde betalt, hvad han ifølge Forliget af 1532 skyldte Vincents, men at endnu deraf stod til Rest 1900 Voger Bergefisk og 500 Mark dansk; derfor aflagde nu to Borgere i Deventer, som havde været i Bergen, da Bryllupet stod og været Gjester i dette, Vidnesbyrd om, at Jens og Fru Margrete vare viede i Kirken og havde holdt et ærligt Bryllup, hvori baade Adelige og Borgerlige vare tilstede, samt at Jens nu havde den hele Bestyrelse af Vin-

---

1) Dette Familieforhold sees bedst af Hans Lauridssøns interessante Ligprædiken over Anders Bing, Kbh. 1593, 8vo. Samme Anders Bing, Jens Splids Søstersøn, tilbragte adskillige Aar af sin Barndom hos Morbroderen i Bergen.

2) Norske Rigsregistr., I. 53, 156.

3) Efter Documenter i det svenske Rigsarchiv.

cents's efterladte Eiendomme.[1]) Fra 1540 har man et Brev fra Jens til Eske Bilde, hvem han sender en Klipper m. m. som Gave, idet han beklager, at Christopher Huitfeldt har villet berøve hans Hustru Tromsø Len, som han skulde have faaet Løfte paa at beholde, indtil Vincents's Gjeld var betalt, og denne Gjeld beløb sig endnu til 4000 Mark.[2]) Ligeledes haves et udentvivl yngre, men udateret Brev fra Jens Splids Fætter, Erik Krabbe, til Cantsler Johan Friis, hvori han varmt takker denne og Kongen, fordi de have lovet Fru Margrete, Jens Splids, en Forsørgelse „det første, der kan blive nogen Raad igjen udi Norge". Erik omtaler „den bedrøvede og sorrigfulde Leilighed, som begiver sig for hende og hendes arme Børn, og det for Kong. Maj.s og Rigets Skyld".[3]) Fru Margretes Børn af første Ægteskab vare samtlige Piger. Vi kjende tre og antage, at ikke flere er blevne voxne. De vare: 1) Blantzeflor (aabenbart opkaldt efter Romanheltinden af dette Navn), gift med Daniel Bildt til Næs ved Frederiksstad, en dansk Adelsmand, der tjente som Ritmester, og hvem hun bragte saavel Lungegaarden som Morlands Gods i Baahuslen, hvilket sidste fremdeles er i Bildternes Eie, 2) Apelone, gift med Tønne Gautessøn Galde, 3) Anna, gift med Christopher Vernerssøn Svale, en Landsdommersøn fra Fyn og Broder af den fra Syvaarskrigen bekjendte Partigjænger, Mogens Svale.[4])

Erik Ugerup vedblev med sin Hustru Anna at bo paa Ulen ved Tønsberg og var en Tidlang forlenet med Tønsbergs Len og Olafsklostret. I 1547 maatte han, neppe med

[1]) Dipl. Norv., VI. 787, 801.

[2]) Adelig Brevsaml. paa det st. kgl. Bibl., Fasc. 56.

[3]) Danske Kong. Hist. i Geh.-Arch, henlagt til 1553, hvilket neppe er rigtigt.

[4]) Samll. t. N. F. Sp. o. Hist., 2, 78, 386. Norske Magazin, B. I. paa flere Steder.

sin gode Vilje, afstaa Tønsbergs Len til Bent Bilde, en dansk Herremand og Søn af den meget, men ikke altid fordelagtig bekjendte Hr. Anders Bilde til Søholm, med hvem han i Slutningen af Grevefeiden havde delt Fangenskabet i Meklenburg.[1]) Mellem Bent Bilde og Erik Ugerup opstode langvarige og heftige Stridigheder, der førte til Stevninger, Rettergang og voldsomme Scener.[2]) En Søn af Erik og Fru Anna var Henrik, som døde paa Akershus 1567.

Under alt dette levede den gamle Fru Inger fremdeles paa Østraat, hvor hun, som det synes, endnu længe har syslet med sine Eiendomme og Len med uformindsket Interesse. Den nye Regjering gav hende 1537 Stjørdalens Len, som hun i 1541 afstod imod Romsdals Len, hvorhos hun samtidig fik Livsbrev paa Reins Kloster, for hvilket hun, som vi vide, havde ladet sig vælge til Forstanderske allerede for ti Aar siden.[3]) Ogsaa hendes Processer fortsattes; saaledes forsøgte hun 1539, dengang hendes Mellemværende med Truid Ulfstand opgjordes, som en Art Erstatning at tilvende sig Meløen i Rødø fra Benkestokkerne,[4]) men uden Held. I 1545 og 1546 forsøgte en af hendes svenske Slægtninge, Axel Posse til Helleris i Vestergøtland, at indtale hos hende og hendes Svigersønner noget Gods i Norge. Denne Axel Posse var

---

[1]) Bent Bildes Levnetsomstændigheder læses i C. N. Braschs Skrift: Gamle Eiere af Bregentved, Kbh. 1873, S. 128—142.

[2]) Se om disse Forhold Dipl. Norv., II. 854, 861—864, se ogsaa Norske Rigsregistr. for hine Aar.

[3]) Norske Rigsregistr., I. 60. Der omtales her hendes Pantebreve paa Stjørdalen, og allerede tidligere forekommer dette som hendes Pantelen. Man skulde næsten tro, at det ikke har været indløst af Kronen siden Christian den Førstes Dage, der maatte overlade det som Pant til Hr. Henrik Jenssøn, Fru Ingers Svigerfader, se ovenfor S. 235. I saa Fald har Stjørdalen i omtrent 90 Aar været i den gyldenløveske Families Hænder.

[4]) Norske Rigsregistr., I. 57.

Søn af den svenske Rigsraad Nils Posse og Fru Ingers Faster Gjertrud Madsdatter af de yngre Rømere,[1]) han bliver altsaa Fru Ingers Sødskendebarn og maa nu have været en meget gammel Mand. Om disse Fordringer førte til noget, vides ei, men Kong Gustav gav Axel Posse Anbefaling ei alene til Christian den Tredie, men endog til „Rigsens Raad i Norge", som man altsaa i Sverige synes at have anseet som endnu tilværende.[2]) Fru Gyrvhild Fadersdatter havde efter Truid Ulfstands Død i tredie Gifte ægtet Hr. Lauge Brahe til Krogholm, og skjønt Truid og Fru Inger vare komne endelig overens i Bergen om, at alt Mellemværende skulde være en aftalt Sag, opripperde Hr. Lauge i 1548 Striden og paastod Godtgjørelse for de Indtægter, Fru Inger i sin Tid havde nydt af Giske, uvist med hvad Udfald.[3]) Hun har altsaa havt Ubehageligheder nok af sin Occupation af dette Gods. Atter i 1550 havde hun en Strid med Erik Rosenkrands om et Fiskeleie paa Nordmøre o. s. v. Endelig maa hun i 1552 have følt sig trykket af Aarenes Vegt og tilbøielig til at give sine Eiendomme fra sig, thi i hint Aar havde hun opladt sin Hovedgaard Østraat til sin Datter Lucie og dennes Mand Jens Bjelke, en Overdragelse, som Jens formodentlig for at undgaa Strid med Medarvinger lod bekræfte af Kongen.[4]) I 1553 fik Axel Gyntersberg af Kongen Brev paa Reins Kloster, om han maatte overleve Fru Inger,

---

[1]) Sammenlign ovfr. S. 231.

[2]) Norske Rigsregistr., I. 80, samt den utrykte svenske Registratur under 2den April 1545 og 30te December 1546. Endnu under 24de Mai 1553 forekommer i den svenske Registr. en Forskrift til „Raadet udi Norge", hvorved vel menes den øverste Domstol, der vedblivende kaldtes „Herredag".

[3]) Sammesteds, I. 105.

[4]) Sammesteds, I. 156. Allerede 1550 skrev Jens Tillufssøn sig til Østraat. (Dipl. Norv., I. 815).

og i Februar 1555 fik Gaute Norweger et lignende Exspectancebrev paa Nordmøres Len.[1])

Denne sidste kom ikke til at vente længe, inden Fru Inger gjorde ham Plads, thi i Aaret 1555 døde den gamle Frue, dog ikke, som man skulde tro, paa sin Gaard af Alderdom og Skrøbelighed, men ved en ulykkelig Hændelse paa en Reise til Bergen, hvorhen hun havde begivet sig „for at forsvare sit Gods imod godt Folks Tiltale,“ altsaa til et Lagthing. Hun var ledsaget af sin Datter Lucie, dennes Datter Gundel samt Jomfru Karen, en ung Datter af Biskop Hans Gaas i Throndhjem. Da de vare komne til Søvdefjorden paa Søndmøre, opkom et Uveir, under hvilket Skibet forliste og de Ombordværende druknede; ved samme Leilighed gik de medbragte Breve og Documenter til Grunde. Ligene bleve dog gjenfundne og jordede i Ørlandets Hovedkirke.

Saa mægtig og anseet Fru Inger end var, findes dog, saavidt hidtil bekjendt, hendes Død ikke omtalt i noget samtidigt Skrift eller i noget levnet Brev. Ingen Kundskab om hendes Døds Tid eller Maade skulde altsaa have naaet ned til os, ifald ikke henved firsindstyve Aar senere hendes Dattersøns Søn, Cantsler Jens Bjelke, da han i Aaret 1632 besøgte sin Ættegaard Østraat, havde anbragt i Viklems Hovedkirke paa Ørlandet et Par Skilderier og nogle Vers til Minde om sin Fader Aage Bjelke og sin Stammoder Fru Inger. Viklems Kirke brændte i 1766, men til alt Held vare Indskrifterne afskrevne og saaledes bevarede. Hvad der her vedkommer os, er den nedre Del af Hovedtavlen, hvor der var fremstillet en seilende Jagt, hvoraf Halvdelen næsten er sunken; paa Fartøiet saaes „fem bedrøvede Fruentimmer med oprakte Hænder og to af Skibsfolkene“. Under læstes med forgyldte Bogstaver:

[1]) Norske Rigsregistr., I. 165, 181.

Herr seehr i Wand Storm och Weer en Jegt kuld kaste och slaae nehr
Medt tvende Fruer der j var och thoe jomfruer dem fullt har
Sambt at omkomme udenn latter nemblig Fru Inger Ottes Datter
Herr Henndrich Gylldenlewis Zart och Fru Ludtzie af samme Art,
Sampt Gundell hindis Datter ung saa och medt lige Schieffne tung
Mester Hanns Gaasis Datter blye Karen fød udi Thrundhiembs Bye
Och di alle paa Søffde Fior i Sundmørs Lehn til Grunde foer
Effter Christi Fødtzell fornemb thusinn femb hundrit fembti och femb
Paa Veyen til Bergen at fare deris Goeds der da at forsvare
Imod noegen gaat Folchis Tilltaele miste saa Breffwe och goeds med alle
Och deres lig dog bleff igenn opfunden och her er lagt henn
Hos deres Fædre under Jord deris Siele i Himmelen boer
Der giwe Gud wij findes sammen saa har di og vi goeds noch. Amen.

Endvidere fandtes paa Gulvet i Choret en Ligsten med 5 Vaabener, hvoraf de to vare Bjelkernes, men de øvrige, dengang Indskrifterne undersøgtes, vare „næsten ukjendelige". Det heder i en Optegnelse, at „omkring Kanten er saa vidt man kan gjette de Fruentimmers Navne, som bleve paa Sundmørs Fjord, thi disse Ord læses tydelig: *Og bleve paa Sønmør, oc de funnes* MDLV".[1])

[1]) Af disse Indskrifter i Ørlandets Hovedkirke tog Eiler Hagerup (Biskop i Throndhjem 1731—43) en Gjenpart, hvilken Eftermanden L. Harboe meddelte i Danske Magazin, V. 92 fgg. Jeg

Fru Inger maa ved sin Død i 1555 have været en meget gammel Kone. Hun havde siddet Enke i 32 Aar, og, som vi før have seet, rimeligvis været gift allerede 1494, maaske end tidligere, saa at hendes Alder vel har været mindst 80 Aar. Af Døtrene var i det mindste Eline død før Moderen, Lucie fik sin Død i Bølgerne ved dennes Side, og tre Svigersønner, Hr. Vincents, Hr. Nils og Peder Hanssøn, vare ligeledes døde. Den mærkeligste af de fem Døtre, Fru Margrete, engang den ædle Dronning Isabellas Hofjomfru, var maaske ogsaa død før sin Moder, ialfald høre vi Intet mere om hende i de senere Aar. Anna døde paa Ulen ved Tønsberg 1557, Erik Ugerup sammesteds 1571,[1]) Jens Bjelke var rimeligvis død 1561,[2]) Jens Splid levede endnu paa Lungegaarden 1565.[3]) Allerlængst levede Ingeborg, Peder Hanssøns Enke, hun besøgte Lungegaarden med sin Søn 1568,[4]), omtales af Biskop Jens Nilssøn som Eierinde af Foss paa Eker endnu 1595[5]) og døde i Aaret

har imidlertid meddelt Versene og overhoved disse Oplysninger efter en anden og langt bedre, hidtil ubekjendt Afskrift, der er mig godhedsfuldt meddelt af Hr. Provst B. F. Hansen, Ørlandets nuværende Prest, og, som man af Haandskriften strax ser, besørget af den lærde Rector Benjamin Dass, Hagerups Samtidige og personlige Uven. Her er Beskrivelsen af Malerierne langt fuldstændigere, og her meddeles Oplysning om Ligstenen og om Tiden, fra hvilken Jens Bjelkes Vers hidrøre, hvilket Alt savnes i Danske Magazin. Versene foreligge ogsaa hos Dass i en bogstavret Gjengivelse, der bl. A. viser, hvad man ogsaa paa Forhaand kunde formode, at i den første, her ikke medtagne, Indskrift har Hagerup feilagtig skrevet „Nils“ for „Jens“. Henrik Gyldenløve er aabenbart en Feil for Nils Gyldenløve.

[1]) Norske Magazin, II. 141.

[2]) Norske Rigsregistr., I. 312. Tuterøen forlenes da til en Anden.

[3]) Norske Magazin, I. 476. [4]) Sammesteds, I. 352.

[5]) Jens Nilssøns Visitatsbøger (st. kgl. Bibl. Mscr. Thott.) under 28de Juli. Det er overhoved kun en Del af disse indholdsrige Optegnelser, som Nicolaysen (Norske Mag. II.) har kjendt og givet Uddrag af.

1597, rimeligvis omkring de 90 Aar gammel.[1]) Endelig maa mellem Fru Ingers Nærmeste her erindres hendes Mands ovenfor flere Gange nævnte uægte Søn, Magister Henrik, „en mærkelig Kannik og Throndhjems Capitels bedste Forsvar“, som han kaldes af Absalon Pederssøn. Fru Inger havde i 1547 med sine Svigersønners Minde skjænket Mag. Henrik en Gaard i Skogn.[2]) Han oplevede Syvaarskrigen og greb, skjønt en meget gammel Mand, med største Iver svensk Parti, tilligemed sin Søn, Mag. Christopher.[3]) Den gamle Henrik døde 1567.[4]) Ved de Arvetvistigheder, som forefaldt mellem Fru Ingers Arvinger, har jeg ikke villet opholde mig.

XII.

I et langt og bevæget Liv har Fru Inger Ottesdatter været Vidne til store og indgribende Forandringer i sit Fædrelands Forhold og Vilkaar næsten i alle Retninger. Vi ville her alene dvæle et Øieblik ved den forunderlige Skjebne, der lige for hendes Øine timedes den Stand, til hvis betydeligste Medlemmer hun hørte, Norges høiere Adel. Den blev i hendes Dage ligesom udslettet af Verden. Huitfeldts Beskyldninger mod Christiern den Anden for grusomt at have udryddet Norges Adel med Sværdet ere forlængst modbeviste, men Adelen i Norge svandt i Slutningen af femtende og Begyndelsen af sextende Aarhundrede hen, ligesom en Væxt, hvis Rødder ere overskaarne, og hvis Safter ere udtørrede. Ved Fru Ingers Fødsel — vi ville sætte denne til Tiden om

---

1) „Den 21de August 1597 siges Fru Ingeborg Nilsdatter, Hans Pederssøns Moder, at være død, hvilken var en saare gammel Frue og haver længe været syg“. (Jens Nilssøn).

2) Dipl. Norv., I. 811.

3) Se herom mit Skrift: Krigen nordenfjelds 1564.

4) Norske Magazin, I. 337.

1470 — var der dog endnu saamange høibyrdige norske Adelsmænd tilovers, at Pladsene i Rigets Raad og Bestyrelsen af Landets Hovedlen for den større Del vare i Indfødtes Besiddelse, og de Herremænd, som fra Broderrigerne giftede sig ind i norske Ætter, knyttedes endnu dengang nærmere til sit nye Hjemland. Men Fru Inger kunde som lidet Barn høre om Hr. Olaf Nilssøns og hans Broders skammelige Skjebne i 1455, hvorefter denne Familie drog til Danmark for at uddø der; det var rimeligvis i hendes tidligste Barneaar, at Norges fornemste Familie, Arnmødlingernes og Hafthorsønnernes Efterkommere, uddøde med Junker Hans Sigurdssøn; hun oplevede som tilvoxende Pige Hr. Jon Smørs og Hr. Einar Flugas bratte og barnløse Død 1483 og derefter som ung Kone den sidste Kanes Drab paa Thinget af de forbitrede Bønder 1497. Hun saa Bolterne forsvinde og kjendte Losneætten kun som repræsenteret ved to Kvinder, af hvilke den ene døde ganske barnløs og den andens Datter giftedes helt ud af Landet. Fru Ingers egen eneste Broder var sidste Mand af de „yngre Rømere", hendes to Søstre bleve barnløse, og dermed uddøde ogsaa deres Ægteherrers Slægter. Med Erik Erikssøn udslukkedes ved Reformationstiden ogsaa den ret formuende Familie, som man har kaldet Gyldenhorn. Ja endog de indgiftede Adelsætter formaaede ikke at holde sig: Bo Fleming grundede intet norsk Hus, Knut Alfssøns Sønner døde barnløse 1520 og deres Faster som Jomfru 1535, Knut Knutssøn Baat havde endt paa Retterstedet uden Livsarvinger 1519, og af de dansk-norske Krummediker var Fru Sophie den sidste Spire. Og ligesom Norge i Frederik den Første fik en Konge, der i en niaarig Regjering aldrig betraadte dets Grændser, og hvis Søn kun saa Landet som Prinds, saaledes tilhørte, da Reformationen indførtes, Norges to uden nogen Sammenligning største Jordegodsmasser Arvinger,

hvem det aldrig faldt ind at opslaa sin Bolig i Riget, nemlig Erik Rosenkrands og Gyrvhild Fadersdatter. Galderne vare tilsidst den eneste oprindelig norske Familie, der hævede sig over den uanselige Smaaadel, som Bratter, Skaktavler, Theister o. s. v., men selv de kunde ikke længere maale sig med Danmarks eller Sveriges Høiadel.

Som vi vide, gik ogsaa de saakaldte Gyldenløver i Graven med Hr. Nils Henrikssøn. Hans Søn var nemlig uægte, og Fru Inger fødte ham kun Døtre. At alle disse fem Jomfruer kom til at ægte danske Mænd, den ældste Datter endog to saadanne efter hinanden, var paa Grund af Forholdenes Magt den naturligste Sag af Verden. Rigshovmesterens Døtre vare altfor anselige Partier, til at en Benkestok eller en Rustung, i det Hele en Adelsmand med en Gaard eller to, skulde have vovet at løfte sine Øine saa høit, det skulde da være, om han, hvad der ikke let timedes Nordmænd i den Tid, ved fremragende Dygtighed i Feldten eller i Cantselliet, kunde vinde Kongegunst eller Patroner. Jevnbyrdige Beilere vare altsaa ikke at vente fra Norge, de maatte komme fra Danmark. De første af Døtrene bleve gifte med danske Adelsmænd af fornemmere Slægter, idetmindste var dette Tilfældet med Margrete og Eline, selv Erik Ugerup hørte dog til de bedre. Efterat det norske Rigsraad var opløst, og en væsentlig Del af de Udsigter, et Giftermaal her i Landet medførte, dermed bortfalden, bleve Svigersønnerne ringere, men selv en Jens Splid og en Jens Bjelke, ikke at tale om den nærige Peder Hanssøn, vare dog helt andre Partier end den Art norske Adelsmænd, der endnu vare tilbage. De videre og flersidigere danske Forhold, fra hvilke de vare udgaaede, havde givet dem en større Synskreds og rigere Livserfaring, de havde dernæst ogsaa tildels Velyndere blandt Danmarks Magnater og altsaa i det Hele

Betingelserne til at bryde sig en Bane i Norge. Disse Svigersønners Efterkommere, Slægter som Bjelkerne, Litlerne, Bildterne, Huitfeldterne, Langerne o. s. v., kom nu vistnok i den følgende Tid til at blive de fornemste Familier i Norge. Men dette havde ikke meget at betyde, thi nogen virkelig politisk Indflydelse blev dem ikke tildel. Først i 1660, nogle Maaneder før det danske Rigsraad for bestandig havde udspillet sin Rolle, fik en Nordmand Sæde deri; ikke engang Cantslerne Hans Pederssøn eller Jens Bjelke kunde drive det saavidt. At indfødte Herremænd opnaaede et Hovedlen, var ogsaa en Sjeldenhed, og den Begyndelse til en Repræsentation, (de norske Stænder), som holdt paa at udvikle sig under Christian den Fjerde, kvaltes i sin Spire. Den nye i Norge fra Danmark indpodede Adel havde altsaa ingen Opmuntring til høiere og ædlere Stræben, intet værdigt Maal for sin Ærgjerrighed. Fødte til at spille en underordnet Rolle, gik de fordetmeste op i private Gjøremaal og smaalige Interesser.

Vi maa da i Fru Inger, hvis Forfædre, saa langt man kunde erindre tilbage, bestandig havde hørt til Norges fornemste Aristokrati og stadig været Rigsraader og Riddere, og som selv paa Grund af sin Mands høie Stilling engang var Norges fornemste Dame, se den sidste Repræsentant for Norges gamle Høiadel. Dette i Forbindelse med hendes bevægede Liv giver hende en virkelig Interesse for Efterverdenen. De hidtil bekjendte Kilder til hendes Levnetsbeskrivelse, der i Fremtiden desværre neppe ville faa stor Tilvæxt, flyde, som Læseren vil have seet, temmelig uregelmæssigt, snart med en for hine Tider usædvanlig Klarhed og Rigdom, snart ladende os ganske i Stikken. Spørge vi saaledes om, af hvad Art hendes Opdragelse har været, om det Forhold, i hvilket hun har staaet til sin Mand og Begivenhederne i Norge paa hans Tid, om hvorledes man skal tænke sig hendes Hus og Hjem og

Livet der, da ere vi henviste næsten alene til Slutninger, som det ikke lønner Umagen at fremsætte eller begrunde. Mellem hendes mange Breve findes ikke et eneste, som man med nogen Føie kan antage for egenhændigt, og om Østraats Huse høre vi kun, at de i det følgende Aarhundrede bleve nedrevne af hendes Datters Sønnesønnesøn, efter Sagnet fordi Hovedbygningens Storstue forekom dennes danske Frue at ligne hendes Faders Kostald.[1]) I Fru Ingers Character er der derimod Træk, som de levnede Vidnesbyrd tillade os at iagttage ret klart. Vi se i hende en Matrone med stærkt udpræget huslig Driftighed og med en Iver for at forøge og bevare timelig Velfærd, der tidt gaar over til en vel djærv Paastaaelighed ligeoverfor Andres bedre Ret, og stundom bliver ligefrem daddelværdig; dog det skal ikke tabes af Syne, at den egennyttige Vincents Lunge stod ved hendes Side og vistnok har havt stor Indflydelse paa hendes Handlemaade just der, hvor den mindst kan bifaldes. Mod har hun ikke manglet, det viser sig ved hendes kjække Holdning ligeoverfor Erkebispen i 1532, da han vilde tvinge hende over paa Christiern den Andens Parti, og det fremgaar af hendes sikre Fatning, da man frygtede for Tydskernes Angreb i det Throndhjemske 1535. Flere Gange har hun lagt for Dagen en smuk og ægte kvindelig Medfølelse med Ulykkelige, og den Maade, hvorpaa hun tilgav Nils Lykke hans store Brøde, overhoved hendes værdige og ædle Opførsel i denne Sag, giver saaledes, som den foreligger i hendes Breve, et velgjørende Indtryk.

Naar man har villet tildele hende en aktiv Rolle i den politiske Historie, da maa vistnok dette efter den Undersøgelse af hendes Liv, som her er forsøgt, erklæres noget

---

[1]) Klüwers Norske Mindesmærker, S. 87. Forøvrigt omtales i Ingers Breve et Par Gange et Taarn med Laase paa Østraat.

overdrevet. Det er hendes Forhold til Dalejunkeren, hvorpaa man her især har lagt Vegten, men den hele Sag var dog ikke andet end en mislykket Speculation af Vincents Lunge. Neppe har Ingers Planer og Bestræbelser gaaet videre end til at efterlade sine Døtre en saa rig Arv som muligt. Men hendes Stilling i Livet har dog bragt hende i en nær Berøring med saagodtsom alle betydeligere Begivenheder i Norges Historie efter hendes Ægteherres Død. Derfor har det ikke været muligt at skrive hendes Levnet uden tillige at omhandle, ja ofte endog udførlig at fortælle disse Hændelser selv.

TILLÆG.

De ovenfor meddelte Notitser om Fru Ingers Ægteherre, Hr. Nils Henrikssøn, kunne forøges med en lille Beretning om hans Optræden i Bergen ved Christiern den Andens første Besøg i denne By 1507. En Del baade af den unge Thronfølgers og den daværende Erkebisps Folk skulle en Dag have siddet sammen og drukket paa Erkebispegaarden (paa den nuværende Nykirkes Tomt), og under Sviren traf det sig, at en „galen Karl" eller Nar, som Christiern satte stor Pris paa, blev slaaet ihjel. Rygtet fordreiede dette derhen, at det skulde være Christierns Cantsler, altsaa hans dengang høitbetroede Yndling, Erik Walkendorf, der var slagen. Christierns hidsige Sind kom i stærk Bevægelse, og hans Vrede blev vist ikke formildet, da Skomagerne spærrede ham Portene til sit Stræde og Erkebispens Folk ligeledes vilde hindre ham fra at slippe ind paa Erkebispegaarden. Det tegnede til et alvorligt og blodigt Optrin. Da kom Hr. Nils til i det rette Øieblik, oplyste Christiern om Feiltagelsen, formildede hans Raseri og afværgede Stormen.[1])

[1]) Norske Magazin, I. 546. Allen har ikke kjendt denne af Herluf Larsen nedskrevne Beretning, som dog vistnok er fuldt paalidelig, og overhoved ikke læst Herlufs Optegnelser, (den saakaldte „Bergens Fundats") i den udførligere Form, men kun et Uddrag deraf (i N. Saml. 8vo. I. 656). Med Hensyn til Tiden, da Christiern gjorde

Efter senere Overveielser maa jeg tilbagekalde min Side 252 udtalte Formodning om, at Peder Cantsler for Penge kunde have kjøbt Beskyttelse hos Fru Inger. Jeg angrer denne Bemærkning og vilde ønske den uskreven.

Foruden til Henrik Ibsens: „Fru Inger til Østeraad. Historisk Drama i fem Akter". Chra. 1857. 8. (ny Udgave under Pressen), have de her fortalte Begivenheder ogsaa givet Stof til mindst to andre belletristiske Arbeider, nemlig: „Niels Lykke. Drama i fem Akter af Forfatteren til „Thorarin og Valgerd"", (ɔ: ifølge norsk Forfatter-Lexicon Johan Laurids Sundt). Chra. 1856. 8. samt „Daljunkaren. Historisk Roman från Gustaf Wasas Tid af M. R". Stockholm 1871. 8.

Dyvekes Bekjendtskab, har Allen fulgt Huitfeldt, som sætter det til 1507, medens Herluf (hvem Allen her citerer efter Uddraget i Norske Samll.) sætter det til 1509, da Christiern anden Gang var der i Byen. Men jeg kan dog ikke negte, at jeg her anser Herluf for paalideligere. Det betyder ikke stort, naar Allen bemærker, at denne skrev først i de sidste Aar af 16de Aarhundrede, thi før skrev heller ikke Huitfeldt, ja han skrev for den Sags Skyld vistnok endog senere end Herluf; dennes Skrift er nemlig ialfald ældre end 1586, medens Huitfeldts Christiern II. først udkom 1596. At Herluf sætter Christierns første Besøg i Bergen til 1506 istedetfor 1507, forslaar heller ikke her, hvor der overhoved mindre spørges om Aarstal, end simpelthen derom: Var det ved første eller andet Ophold o. s. v.? Herluf skrev derhos paa Stedet selv, og dette har en virkelig Vegt, naar der spørges om, hvem man skal tro af to Forfattere, hvoraf neppe nogen i denne Sag skrev efter Documenter.

KONRAD MAURER.

(AF EBBE HERTZBERG.)

Da den tyske retsvidenskab, idet den forlod den tidligere herskende abstrakt filosoferende anskuelsesmaade af lovenes væsen, ved Hugo og Savigny gik over til at studere retssystemerne i deres forhold til fortidens udvikling, og da denne saakaldte historiske skoles grundbetragtning derpaa hos de germanistiske retshistorikere med Eichhorn i spidsen kom til fuldt og tankerigtigt gjennembrud, vendtes blikket ogsaa til de nærbeslægtede skandinaviske folk, i hvis righoldige gamle lovtexter og sagaer man kunde haabe at finde værdifulde oplysninger og paralleler. Hvad Tysklands lærde hidtil havde kjendt til af nordisk retshistorie, indskrænkede sig til løsrevne notitser, som de kunde hente ud af Saxos eller Olai Magni latinske krøniker, eller, naar det gik høit, af Stjernhøøks fortrinlige, men paa videnskabens daværende standpunkt kun halvt fordøielige og derfor mere anseede end virkelig benyttede værk De jure Sveonum et Gothorum vetusto. I slutningen af forrige aarhundrede var opmærksomheden vistnok begyndt at fæste sig ved den ældre Edda, men endnu hos Eichhorn selv finder man ingen antydning af, at hans kjendskab til de oldnordiske litteraturer gik videre. Den iver, hvormed de germanistiske retsstudier fra hans tid dreves, bragte imidlertid hurtig med sig en udvidelse af kildernes kreds, og det var hans samtidige, Jakob Grimm, forbeholdt kraftigst at bidrage hertil. Hans omfattende lærdom tilegnede sig ogsaa alt, hvad der i aarhundredets første trediedel var tilgjengeligt af Skandinaviens gamle sprog, historie og retsvæsen, og da hans Deutsche Rechtsalterthümer, denne uudtømmelige guldgrube for germanistisk forskning, i 1828 var udkommen, fik man se, hvor mange og gode forklarende vink Tysklands retshistorikere kunde hente hos de nordgermaniske stammefrænder.

Ligesom tilfældet var med de angelsaksiske retskilder, blev det derfor heller ingen sjeldenhed, at videnskabeligt arbeidende jurister tyede til de skandinaviske og til den ende lærte sig de nordiske sprog. Wilda (Das Gildenwesen in Mittelalter, Halle 1831, og især hans banebrydende Das Strafrecht der Germanen, Halle 1842) og dernæst blandt andre ogsaa Michelsen (en række afhandlinger) kunne anføres som exempler. Imidlertid lod det sig ikke nægte, at den hjælp, som den tyske videnskab paa denne maade hentede sig fra vore kilder, var af en noget usikker beskaffenhed. Den ene aarsag hertil var kildernes egen utilgjængelighed. Det var jo netop i den samme tid, at interessen for vor oldtid begyndte at trænge fuldt igjennem i de nordiske lande selv, og vore lærde havde just for alvor taget fat paa det endnu idag ikke ganske fuldendte arbeide, at forsyne den litterære verden med de for studiet uundværlige kritiske textudgaver. Største delen af disse manglede derfor dengang. Man maatte nøie sig med ældre og upaalidelige udgaver, saaledes som tilfældet var med enkelte sagaer og med de fleste danske og svenske love, eller endog med mindre gode oversættelser, som f. ex. af de norske og islandske love, hine oversatte af Paus, disse bearbeidede af Arnesen, og endelig var en ikke ringe skat af manuskripter endnu upaaagtede eller idetmindste ikke udgivne. Disse forhold maatte selvfølgelig i væsentlig grad indskrænke oversigten over, hvad der egentlig var at finde. Og hertil kom en anden vanskelighed. Ved inddragelsen af de angelsaxiske og nordiske retskilder inden kredsen for de tyske retshistorikeres studier, blev stoffet i en meget betydelig grad forøget, og det stod ikke til at vente, at man skulde magte alt dette paa engang; man udsatte sig for af mangel paa dybere indsigt i disse hjælpestudier at gjøre falsk benyttelse deraf, og ved visse ydre ligheder at lade sig lokke til at drage sammenligninger mellem tyske og nordligere retsinstitutioner, der nøiere beseede havde lidet eller intet med hinanden at gjøre. Én skarp kritik som Jakob Grimms var vistnok istand til at undgaa dette skjær; men at det var der, viser f. ex. Sachsze i sit værk Das Beweisverfahren nach deutschem, mit Berücksichtigung verwandter Rechte des Mittelalters (1855), hvor forskjellige tiders og folkeslags — ogsaa de nordiskes — retsbestemmelser ere kastede om hverandre og sammenstillede paa en ikke lidet forvirrende maade, eller for at vælge et nærliggende

vidnesbyrd fra et andet lands litteratur, den lærde Englænder Palgrave, der i Aaret 1832 udgav sit bekjendte arbeide, Rise and progress of the English commonwealth. Følelsen af denne fares nærhed bør derfor i forbindelse med de utilstrækkelige kilder med rette opføres som den egentlige hovedgrund til, at de senere tyske retshistorikere ikke have drevet de nordiske studier i den udstrækning, som det første tilsprang syntes at love. Hverken i Walthers righoldige eller i Schultes kompendiøse værker over Tysklands retshistorie sees nordiske kilder benyttede, og end ikke en saa grundig lærd som Brunner, hvis sidste arbeide over Die Entstehung der Schwurgerichte (Berlin 1871) netop skulde have ført ham til visse nordiske institutionelle fenomener, har vovet at give sig i kast dermed. Enkelte, saaledes som Siegel (Geschichte des deutschen Gerichtsverfahrens), nøie sig med at citere vor gamle litteratur paa anden haand. Det er vistnok paatageligt, at den politiske misstemning, der fra fyrretyveaarene af indtraadte mellem Tyskland og Norden, ogsaa i væsentlig grad har bidraget til at hemme det videnskabelige samarbeide; men med øie for den tyske videnskabs universelle karakter vilde man visselig bedømme den urigtigt, naar man ikke først og fremst søgte grunden i den betragtning, at en i sandhed værdifuld benyttelse af Skandinaviens oldskrifter vilde kræve et indgaaende studium af de nordiske folks sprog- og samfundsforhold, som en forsker, hvis hovedinteresse laa paa et andet feldt, ikke kunde faa tid til at give sig af med. Under disse omstændigheder syntes det at maatte ligge i forholdenes eget medfør, at en enkelt mand særlig gjorde sig til organ for den trang til en forbindelse med Norden, som navnlig de ældre germanister bestemt nok havde erkjendt at være tilstede. Konrad Maurer var det, der paatog sig denne opgave, og naar det germanistiske retsstudium, eftersom de enkelte landes nødvendige særarbeider ere blevne udførte, atter engang bliver et fælles, skal den mands navn med særlig høiagtelse fremhæves, der i en usympathisk tid dannede det sikkre bindeled mellem Nordens og Tysklands retslærde, og som i denne i flere retninger kun lidet taknemlige stilling ved sine grundige og i ualmindelig grad selvstændige granskninger baade satte sit eget lands videnskab istand til at trække sande og oplysende paralleler med nærbeslægtede udviklinger, og i og med dette tillige saa indgribende bidrog til at fremme frændefolkenes videnskabelige arbeide, at han maa stilles op i række med

disses første og anseeligste autoriteter paa historiens og retshistoriens omraade. Saa hyppig end Maurer i de senere aar ogsaa hos os er bleven nævnt og citeret, turde hans livsforhold imidlertid her i landet fremdeles kun være nærmere kjendt og hans virksomhed tilbørlig vurderet inden en ringe kreds af fagmænd, og en udførligere udsigt derover synes saaledes at maatte kunne paaregne at blive modtaget med interesse.

Blandt de mænd, der med ligesaa megen iver som begavelse og lærdom i aarhundredets begyndelse sluttede sig til det opvaagnende germanistiske retsstudium, og som tillige fandt sig opfordret til at benytte nordiske kilder under sin forskning, var der en præstesøn fra Rhinpfalz ved navn Georg Ludvig Maurer. Han blev 1826 professor i retshistorie ved Münchens universitet og forblev i denne stilling ogsaa, efter at Eichhorn havde opfordret ham til at blive hans eftermand som universitetslærer i Göttingen. Hans fremragende evner benyttedes snart ogsaa i statstjenesten; han udnævntes til rigsraad, d. e. medlem af landdagens første kammer, og til statsraad, og da den bayerske prinds Otto i 1832 blev græsk konge, indsattes Maurer i det regentskab, der skulde styre det nye rige i kongens mindreaarighed. Efter to aars ophold i Grækenland, af hvis retsvæsen og lovværk han gjorde sig høit fortjent, kaldtes han tilbage og levede siden i München som et virksomt medlem af statsraadet og rigsraadet, i hvis justitskomité han lige til sin død var formand. I 1847 fungerede han under de forviklinger, der gik forud for kong Ludvigs thronfrasigelse, i tre fjerdingaar som justits- og udenrigsminister. Ved siden af denne utrættelige statsmandsvirksomhed fortsatte han imidlertid med den største kraft sine videnskabelige arbeider, og da han vaaren 1872 afgik ved døden i en alder af 82 aar, havde han, ved siden af en række mindre skrifter, netop faaet fuldendt den egentlige stamme i sit store hovedværk, der under de fortløbende titler, Geschichte der Markverfassung, der Hofverfassung, der Dorfverfassung og der Stadtverfassung in Deutschland, i 12 store bind (Erlangen 1854—71) giver en vistnok noget lapidarisk, men af lærdom bugnende og høist instruktiv fremstilling af de tyske land- og bykommuners retslige udvikling. Den grundtanke, hvoraf han i dette arbeide gjennemgaaende lod sig lede, nemlig, at gaard- og landsbyforfatningen er voxet frem af markforholdene, og at byforfatningen igjen danner et skridt videre i den

samme udvikling, træder overalt læseren energisk imøde, og om hans resultater end paa flere punkter ere blevne bestridte, anerkjender dog enhver, at det er en mægtig forskeraands udtalelser, som deri ere nedlagte. En Geschichte der öffentlichen Gewalt in Deutschland, der skulde udgjøre sidste afsnit af den hele fremstilling, naaede han kun delvis at udarbeide og foreligger endnu ikke trykt. Forfatteren drager oftere skandinaviske paralleler ind under sin fremstilling til belysning af tyske forholde.

Konrad Maurer er Georg Ludvig Maurers eneste søn. Født den 29de April 1823 i Frankenthal i Rhinpfalz, hvor faderen dengang var bosat som „statsprokurator", tilbragte han sin barndom i München, fulgte som ni aars gut sin fader til Grækenland og sattes ved tilbagekomsten i 1834 ind i et Münchener gymnasium, hvorfra han 1839 gik over til universitetet. Fra fædrehuset medbragte han en levende interesse for historiske og retshistoriske studier, og da han efterat have tilbragt sit første studenteraar i München drog til Leipzig, blev Albrecht, den bekjendte forfatter over die Gewere, og i de følgende aar i Berlin Homeyer, hvis System des Lehnrechts netop paa hin tid udkom, de lærere, han mest søgte. Det retshistoriske studium var dengang traadt ind i sin anden fase; man havde først søgt ved en vidtstrakt, men tildels meget overfladisk kildelæsning at lære fortidens retstilstande at kjende. Denne fremgangsmaade bragte imidlertid ikke liden usikkerhed og vilkaarlighed med sig, og man begyndte derfor ved hjælp af dybere filologiske undersøgelser at søge efter fastere grund. Anlagt for kritisk forskning, følte Maurer sig særlig hendragen til den sidste arbeidsmethode, og han er siden, hvad hans værker noksom bære vidne om, aldrig bleven filologien utro. Haand i haand med den almindelige historie bør den efter hans mening være retshistorikeren en fortrinlig hjælper, hvilket vistnok ikke af alle synes at blive anerkjendt. Som en fremragende repræsentant for den nævnte retning maatte den daværende professor i Berlin Karl v. Richthofen ansees, hvis arbeider over oldfrisisk sprog og ret høre til de bedste paa disse videnskabers omraader, og Maurer sluttede sig til hans tilhørerkreds. Men fremfor alle var det dog den gamle Jakob Grimm, der fik en overveiende indflydelse paa hans uddannelse. Han læste under Maurers ophold i Berlin over tysk grammatik og vandt i løbet af et semester ikke at

gjennemgaa stort mere end et enkelt afsnit af lydlæren; men dette stof gav ham anledning til interessante og dybsindige digressioner i alle retninger, og naar forelæsningerne sluttede, havde man erholdt saa mange nye udsigter og impulser, at man heller følte emnet overvældende end for ringe. Efter Grimms egen anvisning begyndte Maurer allerede i sin studentertid at undersøge de angelsaxiske retskilder. Da bragte tilfældet ham i forbindelse med den vennesæle og bomstærke Nordmand, den senere afdøde arkitekt Peter Holtermann fra Østraat, hvis karakter forekom Maurer at være en type for en Nordens søn. Med ham gjennemlæste han Aalls oversættelse af Snorre og gjorde saaledes for første gang personligt bekjendtskab med den oldnordiske litteratur, som han allerede i hjemmet gjordes opmærksom paa, og som ogsaa af Grimm var bleven ham anbefalet. Han maatte dog indtil videre lade de skandinaviske studier hvile. 1844 tog han juridisk examen og gik derpaa efter de tyske juristers skik ud i praxis, som „rechtspracticant" d. e. som ulønnet arbeider paa et offentligt kontor. Hans foresatte gav ham ligesaa meget lov for en ualmindelig arbeidsevne, som for en skarp og grei dømmekraft. Han var maaske ogsaa forbleven i det praktiske liv; men da han i 1846, 23 aar gammel, havde taget doktorgraden, og hans akademiske afhandling „Ueber das Wesen des ältesten Adels der deutschen Stämme", blev anseet for usædvanlig løfterig, gav han efter for sin faders ønsker og modtog 1847 ansættelse som overordentlig og 1855 som ordentlig professor ved Münchens universitet i „tysk privatret, tysk rigs- og retshistorie og statsret", og i denne stilling er han siden vedbleven at virke. Medens han i aarenes løb har læst over handelsret, tysk retshistorie, ja endog holdt juridisk-filologiske forelæsninger over Taciti Germania, er han imidlertid siden 1868 ved de akademiske myndigheders imødekommen bleven sat istand til udelukkende at foredrage norsk-islandsk retshistorie og derved at samle sin hele kraft paa det emne, der efterhaanden er bleven hans specialitet. Det tjener lige meget til hans og de tyske studenters ros, at han i disse 6 aar kun et enkelt semester har savnet tilhørere i dette for examinerne saa fjerntliggende fag. Hans forelæsninger udmærke sig ved veltalenhed, klarhed og elegants; men deres indhold er ogsaa fra fremstillingens side strengere videnskabeligt end det almindeligvis bydes studenterne. Den anledning til at staa disses

universitetsliv nær, som han herved taber, vinder han imidlertid tilbage ad anden vei, idet han i en række af aar har været referent for universitetets legat- og stipendievæsen. Denne syssel, som han omfatter med megen kjærlighed, bringer ham i personlig berørelse med den mest interessante del af de studerende, de talrige ansøgere.

I sin inauguralafhandling havde Maurer endnu ikke draget nordiske kilder ind under sine undersøgelser. Det var de tyske folkeslags, derunder indbefattet Angelsaksernes stænderhistorie, hvortil han leverede et bidrag, og hvor han herved leilighedsvis omtaler skandinaviske forhold, henter han sin kundskab fra Dahlmanns Geschichte Dänemarks, et værk, der overhovedet paa den tid var Tyskernes mest benyttede kilde til Skandinaviens historie. Efter sin ansættelse som professor begyndte han imidlertid for alvor at studere den nordiske oldtidsret. Tiden var nu ogsaa bleven langt gunstigere for et saadant studium end for en menneskealder siden. Kolderup-Rosenvinge havde udgivet de gamle danske love, Schlyter var kommen langt paa vei med sine fortrinlige udgaver af de svenske; den islandske Graagaas var allerede udkommen i slutten af tyveaarene og 1846—49 kom endelig ogsaa de hidtil leverede 3 bind af Norges gamle love. Samtidig var man i alle tre riger ivrigt beskjæftiget med udgivelsen af sagaer og allehaande andre kildeskrifter, og hvad der var hovedsagen, alt dette skede med en kritisk omhyggelighed, der havde været de tidligere lærde ganske fremmed. Men kunde man end saaledes med haab om rigere udbytte henimod aarhundredets midte tage fat paa Nordens retshistorie, vare vanskelighederne paa den anden side dog endnu betydelige nok. Enkelte vigtige kilder lod fremdeles adskilligt tilbage at ønske med hensyn til udgivelsen. Saaledes var navnlig den kjøbenhavnske udgave af Graagaas fra 1827 kun halvt brugbar, fordi den havde blandet lovbogens tvende manuskriptbearbeidelser sammen, en mangel, der først i femtiaarene blev afhjulpen ved Vilhjálmr Finnssōns udgave af den ældre codex (c. regius). Men især var savnet af lexikalske hjælpemidler endnu meget føleligt, idet man i det væsentlige maatte slaa sig igjennem med den 1794 afdøde Bjørn Haldorssøns, paa sprogstudiets ældste trin udarbeidede islandsk-dansk-latinske ordbog. For en udenfor Norden boende videnskabsmand var der naturligvis desuden en række særlige hindringer, som vanskeligheden af paa afstand at holde øie med den

udkommende litteratur, bogforsendelsernes usikkerhed og langsomhed og de offentlige bogsamlingers mangelfulde forsyning med de herhen hørende skrifter for hvert skridt lagde i veien. Den sidste ubekvemmelighed overvandt Maurer imidlertid ved selv at anlægge et helt bibliothek for nordisk germanistik, hvilket i aarenes løb ved flid og betydelige opofrelser har naaet en fuldstændighed, der vistnok stiller det op over de fleste lærde privatmænds inden Nordens eget omraade, og med de øvrige vanskeligheder gik det, som det kunde. At de ikke formaaede ret længe at sætte hans interesse skranker, fremgaar paa det mest overraskende af hans følgende arbeide, der udkom i München 1852 og tilstrækkelig vidner om, med hvilken energi og kritisk skarpsindighed han havde gjort sig til herre over det nye emne. Bogen hed Die Entstehung des isländischen Staats und seiner Verfassung, og forfatteren viser ikke alene det mest indgaaende kjendskab til de oldnordiske sprog og rigernes gamle historie og retsforfatning; men det er allerede lykkedes ham at erhverve sig hint beaandende og veiledende syn for nationaleiendomlighederne og folkekarakteren, uden hvilket man aldrig ret vil kunne opfatte et folks historiske tilstand, men som det selvfølgelig falder udlændingen allervanskeligst at tilegne sig. I den nævnte afhandling skildrer Maurer de norske forhold, der førte til Islands kolonisation, giver derpaa en høist overskuelig fremstilling af besiddelsestagelsen og de retsanskuelser, som derunder gjorde sig gjældende, og ender med en særdeles interessant, af sagkyndige argumentationer gjennemvævet oversigt over rets- og thingforfatningens første udvikling paa øen. Afhandlingen tilkjendegav sig som første hefte af et større værk, Beiträge zur Rechtsgeschichte des germanischen Nordens, hvori det var forfatterens hensigt at nedlægge resultaterne af sine forskninger, eftersom disse skred frem. Noget andet hefte udkom imidlertid aldrig. Det skulde have indeholdt skildringen af den kristne kirkes og kirkeforfatningens grundlæggelse paa Island. Men under arbeidet hermed viste det sig umuligt ikke at tage den norske omvendelseshistorie med, og „snart vandt“, som han selv siger, „den saaledes udvidede opgave en selvstændig interesse, idet det ikke lod sig miskjende, at Norges og Islands kirkehistorie ganske fortrinlig var egnet til at bringe det ligesaa vanskelige som vigtige spørgsmaal om den personlige udvikling under de germaniske stammers overgang fra hedendom til kristendom

sin løsning nærmere". Saaledes besluttede han da at meddele en selvstændig fremtilling af Norges og dets koloniers omvendelseshistorie, og det arbeide udkom, der hidtil paa en vis maade kan siges at være hans hovedværk, nemlig: Die Bekehrung des norwegischen Stammes zum Christenthume in ihrem geschichtlichen Verlaufe quellenmässig geschildert, 2 bind, München 1855 og 56. Denne bog er, saalidet den end hos os er kjendt af andre end fagmændene, et af de vigtigste arbeider over vor gamle historie, som videnskaben endnu har leveret. Den udkom tidligere end Keysers Den norske kirkes historie (1856—58) og er følgelig ganske uafhængig af denne. Af Munchs Det norske folks historie kom de første to bind heftevis forfatteren ihænde under hans arbeide og efterat det første udkast var gjort. I fortalen anerkjender han den store hjælp, som herved blev ham til del; men at den ikke har bragt ham til at anstille mindre selvstændige undersøgelser, fremgaar allerede af de mange, mere eller mindre betydelige afvigelser fra Munchs fremstilling, som han med stadig anførsel af sine ofte særdeles vægtige grunde tror at burde opretholde. Af værkets to bind giver det første „omvendelsens ydre historie" d. e. den række af historiske begivenheder, hvorigjennem den kristne lære beseirede den nationale asatro. Det er navnlig her, at Maurers fremstilling stadig maa blive at jævnføre med Munchs og Keysers, da han saavel med hensyn til tidsregning, som til opfatningen af begivenhedernes indre sammenhæng oftere opstiller egne, tildels meget tiltalende anskuelser. Hans fortællemaade er klar og fyndig og ved sin livlighed i høi grad underholdende. Men en endnu større fortjenstlighed maa tillægges det andet bind, der indeholder „omvendelsens indre historie", hvorunder han sammenfatter fremstillingen af den hele række af sjælelige tilstande og psychiske motiver, som fremkaldte omvendelsen eller vare de nærmeste og umiddelbare følger af denne. Paa dette omraade staar Maurer alene; ingen af vore egne forfattere har givet mere end meget summariske oversigter eller ogsaa løsrevne enkeltheder som bidrag til forstaaelsen af denne saa vigtige aandsbevægelse. Ved at benytte den rige skat af karakter- og livsskildringer, som den oldnorske litteratur meddeler fra hin tid, ved indgaaende at betragte det gjensidige forhold mellem de to religioner og den virkning, deres mythologier og dogmer maatte have paa de dalevendes aandsretning og troesevner, er det derimod

lykkedes ham at levere et i de mindste detailler fint udført og i lige grad oplysende og anskueligt, som fængslende og tankevægtigt billede af denne kamp mellem to fiendtlige verdensånskuelser. Ligesom det er ham selv, der i sit værk først har gjort fuldt opmærksom paa den særegne interesse, den gamle norsk-islandske litteratur ogsaa i denne henseende afgiver, saaledes turde bogen overhovedet være enestaaende blandt arbeider over religionshistorie med hensyn til træffende og konkret indtrængen i personlighederne og i deres praktisk virkende motiver. Det er et saare ugunstigt vidnesbyrd om, hvor meget den litterære samfærdsel fremdeles staar tilbage mellem landene, at dette værk, der hos os fortjente en læsekreds som de allerfærreste, er ganske ukjendt for det store publikum, og at end ikke dets andet bind endnu har fundet en oversætter.

Havde Maurer i dette arbeide begivet sig helt ind paa den almindelige historikers feldt, blev dog retshistorien fremdeles hans særlige fag. I Münchenertidsskriftet „Kritische Ueberschau der deutschen Gesetzgebung", meddelte han saaledes i de tre første aargange, en række artikler over angelsaksiske retsforhold, tilsammen udgjørende en hel angelsaksisk retshistorie i grundrids, og i 5te aargang (1857) sin bekjendte og stærkt benyttede afhandling Das Beweisverfahren nach deutschen Rechten, hvori han kritisk gjennemgaar de forskjellige indtil da opstillede anskuelser af det gamle bevissystem, og ved strengt at holde de forskjellige, men af forfatterne ofte sammenblandede folkeretter ud fra hinanden, bringer en hidtil ukjendt orden og klarhed over de herhen hørende spørgsmaal. Om end ikke alle hans resultater tør være hævede over enhver tvivl, danner denne afhandling grundlaget for ethvert senere studium over den oldgermaniske bevislære, og man behøver ikke lettelig at gribe tilbage til ældre værker.

Jo mere Maurer trængte ind i specialstudier over den skandinaviske retsudvikling, desto ønskeligere blev det ham personlig at kunne lære disse nordlige folk at kjende og at sætte sig i umiddelbar forbindelse med deres videnskabsmænd. Især var det dog Island, hvortil hans længsel og hans studium drev ham, denne mærkelige ø, der endnu havde bevaret sit gamle sprog, og som i det hele stod oldtiden nærmere end nogen anden af Germaner beboet egn. Hans interesse for Islænderne havde vistnok tidlig bragt ham til saavidt muligt ogsaa at lære nutidens forhold deroppe at kjende, og han

havde i en række artikler i et anseet sydtysk blad fremstillet sin opfatning af Islands politiske forhold lige overfor Danmark, hvori han i hovedsagen energisk udtalte sig til fordel for de islandske forlangender. Men han besluttede sig dog til ogsaa at se landet med egne øine, og 1858 drog han over Kjøbenhavn dernord. Besøget varede fra April til November, og han havde i denne tid paa sin lille fjordhest draget over den største del af øen, stiftet bekjendtskaber saavel med dens fremragende mænd, som med almuen, været til gjæst hos præsterne og i bondegaardene, medens han med sit skarpe og kjærlige blik for alt eiendommeligt og originært, hvor han kom, mærkede sig folkets sæder og skikker, samlede sagn og tildels manuskripter og overhovedet satte sig ind i de sproglige, institutionelle og økonomiske forhold, som vistnok faa have gjort det. Det held, der hele tiden fulgte ham, turde for en ikke ringe del kunne tilskrives den forsigtighed, han viste, ved ikke at forsyne sig med anbefalingsskrivelser fra de danske autoriteter. Forladende sig paa Nordboens naturlige gjæstfrihed, traadte han ikke op blandt de indfødte som en officiel indberetter, men som en ven, om hvem de vidste, at han i udlandet med kraft og interesse havde talt deres sag, og de kom ham imøde med en tillid, der ikke, som det oftest sker, ønskede at holde saa meget som muligt skjult for den fremmede. Tilbage gik veien over Edinburgh og Kjøbenhavn, hvorimod han ikke kom til at berøre Sverge eller Norge.

Reisens umiddelbare frugt var en islandsk udgave af Gullthores saga og en samling Isländische Volkssagen der Gegenwart, samt, om man saa vil, en fornyet indgaaende fremstilling af Islands forfatningskamp, der optoges i et tysk tidsskrift. Fortrinlige bidrag til øens og dens beboeres karakteristik har han meddelt i 14de bind af tidsskriftet Germania i form af en anmeldelse om en tysk oversættelse af islandske kvæder. Men han var tillige end mere bleven befæstet i sin interesse for Norden og dens udvikling, og hans studier kom fra dette tidspunkt af mere udelukkende end forhen til at angaa den nordiske, især den norsk-islandske retshistorie. Noget afsluttende hovedværk har han vistnok endnu ikke leveret derover; men i en række større og mindre afhandlinger har han bidraget til at sprede klarhed over en række af tvivlsomme spørgsmaal og meddelt heldige løsninger paa endnu flere. Øverst blandt disse arbeider bør maaske

nævnes den lærde og omfangsrige artikkel „Grágás" i Ertsch og Grubers store Encyclopædie der Wissenschaften und Künste, hvori han underkaster saavel beretningerne om denne lovbogs tilblivelse, som dens indre ordning en skarp og udførlig kritik, hvorefter han paa en, som det synes, fuldt tilfredsstillende maade søger at fastsætte texternes dannelsesmaade og forhold til hinanden. Supplerende forholder sig hertil en senere afhandling, Die Quellenzeugnisze über das erste Landrecht und über die Ordnung der Bezirksverfassung des isländischen Freistaates, indeholdende en vurderende gjennemgaaelse af de sagaberetninger, der omhandle oprettelsen af øens ældste rets- og thingforfatning.

Norsk retshistorie behandler han foruden i en række mindre afhandlinger og anmeldelser, navnlig i et udførligere skrift, Die Entstehungszeit der älteren Gulathingslög, der er et høist vigtigt bidrag ikke alene til det i titelen betegnede emnes, men til mange andre dermed sammenhængende spørgsmaals opklarelse. Den til os komne afskrift af Gulathingsloven staar, mener forfatteren, ikke i nogen umiddelbar forbindelse med kong Haakon den gode, der jo ifølge sagaerne skal have været det vestenfjeldske Norges lovgiver. Ligesaalidt foreligger os deri Olaf den helliges lovbestemmelser i deres oprindelige form og lydelse, om det end er selvforstaaeligt, at det meste af hans lovgivning er optaget. Meget mere have vi, hvad lovtextens ældre redaktion angaar, i virkeligheden kun at gjøre med en retsoptegnelse uden al legislativ karakter, der er opstaaet i det 12te aarhundrede og i det væsentlige er en gjengivelse af de mundtlige lovforedrag, som lagmændene efter Maurers mening have holdt for lagthingenes forsamlede almue. Loven bar kun af den grund navn af St. Olafs lov, fordi man overhovedet under denne betegnelse var vant til at forstaa landets nedarvede ret. Denne ældre redaktion har derpaa Magnus Erlingssøn underkastet en revision, der indførte de i vor afskrift under denne konges navn optagne yngre bestemmelser. — Sin anskuelse, at de norske lagmænd have indtaget den samme stilling i den juridiske udvikling som lagmændene i Sverige og de norske kolonier, begrunder han nøiere i en udførlig anmeldelse af Keysers efterladte Skrifter i 10de bind af tidsskriftet Kritische Vierteljahrschrift. I lignende anmeldelser af professorerne Matzens og Auberts afhandlinger over panterettens historie har han taget

anledning til indgaaende at behandle dette vigtige retsinstituts former i Norden. — Af interesse er ogsaa hans vistnok i det væsentlige uimodsigelige paavisning af, at den i vor udgave af Norges gamle love under navn af Sverres kristenret optagne lovsamling intet har med Sverre at gjøre, men tilhører det følgende aarhundrede og sandsynligvis er et af de første raa udkast til reformerne under Magnus lagabøter. — Efter anmodning af professor Holtzendorff, udgiveren af den juridiske encyclopædie, har Maurer endelig i dette værk leveret en oversigt over de nordiske retskilders historie, der vistnok maa anerkjendes at være den bedste og mest brugbare, som overhovedet haves.

Men ved siden heraf har Maurer ogsaa vedblevet at udtale sig over mere filologiske stridspunkter. Særlig bekjendt er saaledes hans afhandling Ueber die Ausdrücke altnordische, altnorwegische und isländische Sprache, et omfangsrigt arbeide, hvori han med en aldrig svigtende sagkundskab og ved hjælp af et meget lærd og vidtløftigt kritisk apparat skrift for skrift gjennemgaar den gamle litteratur og søger at bestemme deres alder, tilblivelsessted og indbyrdes laaneforhold. Afhandlingen er et indlæg i den bekjendte strid om oldsprogets og dets litteraturs benævnelse, og har som saadant ingenlunde gaaet fri for modsigelse. Forfatteren optræder nemlig lige bestemt mod de danske og svenske fordringer paa umiddelbar andel i den norrøne litteratur, som mod den Keyserske lære om folketraditionens evne til at skabe fuldt færdige sagaer. Han indrømmer sagaskriverne fuld rang som forfattere og kommer derved til at fremhæve Islændernes fortjenester ligeoverfor den norske historikers mindre grad af anerkjendelse. Som han selv finder, i overensstemmelse hermed forkaster han betegnelsen „oldnorsk“; men da han heller ikke anser ordet „islandsk“ i denne forbindelse ganske passende, holder han paa udtrykket „oldnordisk“, som han vil have forstaaet i den udelukkende betydning af norsk-islandsk i modsætning til oldsvensk og olddansk. I anledning af Islands tusindaarsfest vil han endelig i sommerens løb udgive en Islandshistorie under titel: Island von seiner ersten Entdeckung bis zum Untergange des Freistaats.

Af denne oversigt over Maurers litterære virksomhed, til hvis udfyldelse forøvrigt nedenfor er indtagen en fortegnelse over hans talrige skrifter, vil det have fremgaaet, at han paa en for videnskaben høist frugtbringende, ligesom for ham selv og hans land betegnende

og hædrende maade har virket til paa studiernes omraade at vedligeholde forbindelsen mellem Skandinaver og Tysker. Han anføres ogsaa overalt, hvor tyske lærde omtale nordiske forhold som første autoritet, og selv da deltagerne i den anden tyske polarexpedition til de grønlandske farvande skulde affatte sin udførlige reiseberetning, var det Maurer, der erholdt anmodning om at meddele, hvad man vidste om Grønlands opdagelse og historiske forhold. Paa den anden side er han for sine fag mere og mere bleven de nordiske lærdes altid beredvillige tilflugt og raadgiver i Tyskland, og der er i de senere aar ikke udkommet ret mange værker i de nordiske litteraturer paa jurisprudentsens, historiens eller den germaniske filologis feldter, uden at de jo i ham have fundet en sagkyndig og velvillig anmelder og bedømmer.

Som videnskabsmand er Maurer fremfor alt kritiker. Han lader ingen nedarvet lære beholde sin autoritet, hvis der overhovedet lader sig anføre tvivl mod dens fulde rigtighed, og for at afgjøre, hvorvidt dette er tilfældet, gaar han sine forgjængeres theorier omhyggelig efter og plukker dem ubarmhjertigt fra hinanden, naar de ikke tilfredsstille ham. Han forstaar herved mesterlig at benytte alle filologiens hjælpemidler, og textkritik, etymologiske undersøgelser og en omhyggelig vurdering af de forskjellige historiske beretninger anvender han i stor udstrækning ogsaa ved ublandet retshistoriske studier. Men ligesaa skeptisk som hans kritik er, ligesaa kombinatorisk er hans skaberevne, naar det gjælder paa den ryddede grund at opføre en ny bygning. Man ser ham i saa henseende undertiden bebreidet en altfor stor dristighed; men saasandt videnskabens udvikling altid bevæger sig gjennem hypotheser, vil man være tilbøielig til at indrømme den den største ros, der forstaar at bringe nye og hidtil uprøvede synsmaader frem til granskning, og det vil stedse netop for de kraftigste aander besidde en særegen tillokkelse at turde gjøre sig uafhængige af de ældre systemers ensidighed. Og en saadan videnskabelig uafhængighed af al skole er maaske Maurers mest karakteriserende egenskab. Drivende sit studium fjernt fra Norden var han ganske henvist til sin egen opfattelse og afskaaren fra al adgang til hos fagfæller gjennem privat meningsudvexling at hente dens i saa høi grad støttende, men som oftest tillige stærkt assimilerende foreløbige kritik. Med de lærde i Kristiania og Kjøbenhavn kom han

ogsaa først i personlig forbindelse som moden mand, og hans videnskabelige opdragelse var fuldendt længe før de i hine universitetsstæder blomstrende historiske skoler kunde tænke paa at gjøre ham til discipel. Med selvstændige granskninger traadte han meget mere op ved siden af deres grundlæggere, og hans værker byde derfor helt igjennem en gavnlig og høist velkommen anledning til kontrol med og udfyldelse af de i Skandinavien selv gangbare anskuelser og bevisførelser. Om man end i dette eller hint spørgsmaal kan være nok saa uenig med ham, er det saaledes kun en nøgen erkjendelse af det sande forhold, naar det med tak maa indrømmes, at Konrad Maurer ved sin deltagelse ogsaa i vor videnskabelige diskussion mægtigt og levende har bidraget til at fremme forskningens arbeide. Hvad han fremdeles for sit eget og for vort land erholder kraft til at udrette, vil altid heroppe blive modtaget med den livligste og mest erkjendtlige høiagtelse.

Maurer giftede sig efter sin hjemkomst fra Island med Valerie v. Faulhaber, tilhørende en gammel patricierfamilie fra Ulm. Hendes og hendes mands intelligente og behagelige hus, hvor man modtages med hjertelig og — om det tør siges — en i sandhed nordisk gjæstfrihed, vil altid være det kjæreste minde, en skandinavisk videnskabsmand medbringer fra München. Med flere fremragende Nordboer staar Maurer i personligt venskabsforhold, saaledes med den yngre Hildebrand i Stockholm, Islænderen Gudbrand Vigfussön og Nordmændene P. Chr. Asbjørnsen og Fr. Brandt. Høsten 1872 hædrede vor konge ham med St. Olafsordenens kommandørkors.

Til slutning hidsættes en fortegnelse over Maurers skrifter og opsatser af alle slags. Da de findes spredt om i forskjellige tidsskrifter, gjør listen ikke fordring paa at være ganske udtømmende, og navnlig er af anmeldelser kun de optagne, der angaa nordiske skrifter; men paa den anden side er intet af hans betydeligere arbeider forbigaaet.

Selvstændige Skrifter:

Ueber das Wesen des ältesten Adels der deutschen Stämme. München 1846.

Die Entstehung des isländischen Staates und seiner Verfassung. München 1852.

Die Bekehrung des norwegischen Stammes zum Christenthum. 2 Bind. München 1855—56.

Die Gullthoris saga oder Thorskfirdinga saga. Leipzig 1858.

Isländische Volkssagen der Gegenwart. Leipzig 1860.
Island von seiner ersten Entdeckung bis zum Untergange des Freistaats. München 1874.

I Abhandlungen der k. bair. Academie der Wissenschaften:
Ueber die Ausdrücke Altnordische, Altnorwegische und Isländische Sprache. München 1869.
Die Quellenzeugnisse über das erste Landrecht und über die Ordnung der Bezirksverfassung des isländischen Freistaates. München 1869.
Die Skiða-rima. München 1869.
Ueber die Hœnsa-Þoris saga. München 1871.
Die Entstehungszeit der älteren Gulaþingslög. München 1872.
Ueber den Hauptzehnten einiger nordgermanischen Rechte.
(Endnu ikke udkommet; oplæst i Akademiets filologiske Klassemøde i Januar 1872.)
Die Entstehungszeit der älteren Frostaþingslög. (Oplæst i et filologisk Klassemøde Høsten 1872, Udgivelsen udsat.)

I Sitzungsberichte der k. bair. Academie der Wissenschaften:
(Aarg. 1867. I.) Ueber ein isländisches Lied auf Kaiser Friedrich den Rothbart.
(Aarg. 1874.) Die Schuldknechtschaft nach altnordischem Rechte.

I Ertsch og Grubers Encyclopædie der Wissenschafte und Künste:
(Sect. I. B. LXXVII.) Grágás.

I Die zweite deutsche Nordpolarfahrt unter Führung von Koldewey. Leipzig 1873.
(B. I. Afd. I.) Grönland im Mittelalter, tilligemed en væsentlig efter Pingel udarbeidet Oversigt „Wiederentdeckung Grönlands“, begge Skrifter sammenfattede under Titelen „Geschichte der Entdeckung Ostgrönlands“.

I Holtzendorffs jur. Encyclopædie:
Ueberblick über die Geschichte der nordgermanischen Rechtsquellen.

I Herzogs Encyclopædie der Theologie:
Artiklerne „Halitgar“ og „Island“.

I Münchenertidsskriftet „Kritische Ueberschau der deutschen Gesetzgebung (1853—59):
(B. I, II og III.) Ueber angelsächsische Rechtsverhältnisze.
(B. I.) Ueber die isländische Gesetze und deren Ausgaben.
(B. II.) „Ueber den Begriff der Autonomie“, von Prof. Dr. Gerber.
(B. IV.) Wilhelm Eduard Wilda, Nekrolog.
(B. V.) Das Beweisverfahren nach deutschen Rechten.
(B. VI.) Zur isländischen Rechtsgeschichte.

Og blandt en Række kortere Anmeldelser:
(B. IV.) Kong Christian den fjerdes norske Lovbog af 1604, udgiven af F. Hallager og Fr. Brandt.

I Münchenertidsskriftet Kritische Vierteljahrschrift (fra 1859):
(B. II.) Ueber Rive's De pupillorum et mulierum tutela in antiquo Scandinaviorum jure.
(B. VII.) Islenzkur Kirkjurjettur, saminn af Jóni Pjeturssyni.
(B. IX.) Ueber Gosens Privatrecht nach dem kleinen Kaiserrechte.
(B. IX.) Ueber d'Olivecronas Precis historiques de l'origine et du developpement de la communauté des biens entre epoux.

(B. IX.) Ueber Otto Stobbe's Die Juden in Deutschland während des Mittelalters in politischer, socialer und rechtlicher Beziehung.
(B. X.) Zur altnordischen Rechtsgeschichte (Rudolf Keyser: Efterladte Skrifter).
(B. XIII.) Ueber die altschwedischen Gesetze und deren Ausgaben.
(B. XIII.) Zur dänischen Rechtsgeschichte (Den danske Panterets Historie indtil Christian d. 5tes Lov af Henning Matzen).
(B. XIV). Zur nordischen Rechtsgeschichte (Kontraktspantets historiske Udvikling især i dansk og norsk Ret af Prof. L. M. B. Aubert).

Og blandt en Række kortere Anmeldelser:

(B. X.) Tingsretten fremstillet efter den norske Lovgivning af Fr. Brandt.
(B. XI.) Zur schwedischen Rechtsgeschichte (Om makars giftorätt i bo af Dr. S. R. D. K. Olivecrona, Justitieråd. Tredie omarbetade ock tillökade upplagan, — og De la peine de mort p. K. d'Olivecrona, Traduction revue et approuvée par l'Auteur).
(B. XI.) Zur norwegischen Rechtsgeschichte (Samlede Afhandlinger af R. Keyser, — og Brudstykker af Forelæsninger over den norske Retshistorie af Fr. Brandt. I.)
(B. XII) Notices statistiques sur l'application de la peine de mort en Norvêge par K. S. Olivecrona.
(B. XIII.) Zur norwegischen Rechtsgeschichte (Brudstykker af Forelæsninger over den norske Retshistorie af Fr. Brandt. II, — Trællenes Retsstilling efter Norges gamle Love af Fr. Brandt, — og En Fremstilling af det norske Aristokratis Historie indtil Kong Sverres Tid af Ebbe Hertzberg).
(B. XV.) Den danske Retshistorie indtil Kr. V.s Lov af Chr. L. Stemann.
(B. XV.) Om Aktiebolag enligt Svensk rätt af Johan Hagströmer.
(B. XV.) P. A. Munch, Samlede Afhandlinger, udg. af Gustav Storm.
(B. XVI.) Zur Geschichte des nordischen Rechtes (Das altnorwegische Vollstreckungsverfahren von Dr. Karl von Amira).

I Stuttgardtertidsskriftet Germania:

(B. II.) Schneewitchen.
(B. XII.) Ein altes Kindergebet.
(B. XIII.) Ueber isländische Apokrypha, — og Nachtrag zu. d. isl. Apokryphen.
(B. XIV.) Ueber die Einziehung der norwegischen Odelsgüter durch K. Harald Hárfagri.
(B. XV.) Ueber das Alter einiger isländischer Rechtsbücher.
(B. XV.) Ueber Ari Thorgilsson und sein Isländerbuch.
(B. XVI.) Ueber das Vápnatak der nordischen Rechte, og Nachtrag.

Og af kortere Anmeldelser:

(B. VII.) The story of burnt Njál, by G. W. Dasent.
(B. VII og IX.) Islenzkar þjoðsögur ok æfintyri af Jón Arnason.
(B. X.) Zur Geschichte der isländischen Litteratur (Neu aufgefundene Bruchstücke des Hauksbok, — og Eyrbyggjasaga, udgivet af Gudbrandr Vigfusson).
(B. XII.) Altnordische Wörterbücher (Fritzner, Gislason, Möbius).
(B. XII.) P. Sveinssonar Krokarefssaga, Gunnars saga Keldlugnupsfifls og Ølkofra þattr.
(B. XIV.) P. T. Willatzen, Altisländische Volksballaden und Heldenlieder der Färinger.
(B. XIV.) Jón þorkelsson, Æfisaga Gizurar þorvaldsonar.

(B. XV.) Konungaboken eller Sagor om Ynglingarne och Norges konungar af Snorre Sturlason. Öfversatt och förklarat af H. O. H. Hildebrand.
(B. XVI.) Die Programme der gelehrten Schule Islands.
(B. XVII.) Norsk Ordbog af Ivar Aasen. Anden Udgave.
(B. XVII.) Norske Folkeeventyr, fortalt af P. Chr. Asbjørnsen. Ny Samling.
(B. XVIII.) E. Kölbing, Riddarasögur, Parcevalssaga, Valversþáttr, Iventssaga, Mirmannssaga.
(B. XVII.) Hildebrand, Svenska folket under Hednatiden.
(B. XIX.) Freimarkt.
(B. XIX.) Zur neueren Litteratur über nordische Philologie und Geschichte.
(B. XIX.) Das Gottesurtheil im altnordischem Rechte.

I Bartsch's Germanistische Studien:

(B. I.) Das sogenannte Christenrecht König Sverrirs.

I Zachers Zeitschrift für deutsche Philologie:

(B. I.) Ueber die norwegische Auffassung der nordischen Litteraturgeschichte.
(B. II.) Islands und Norwegens Verkehr mit dem Süden von IX bis XIII Jahrhunderte.
(B. IV.) Die älteste Cetologi.
(B. IV.) Zur Urgeschichte der Godenwürde.

I Jenaer Litteraturzeitung:

(Aarg. 1874, No. 19.) Karl von Amira, das altnorwegische Vollstreckungsverfahren.

I Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit:

(Aarg. 1863, No. 11.) Waldbär und Wasserbär.

I Augsburger Allgemeine Zeitung:

(Aarg. 1856, under 2, 10 og 11 October) findes Maurers artikler om den islandske forfatningssag, hvilke oversattes i Ný félagsrit B. XVII. (1857) under titel „Um landsréttindi Islands".

I von Sybels Historische Zeitschrift:

(B. I og II.) Die Verfassungskampf Islands gegen Dänemark, ligeledes oversat i Ný félagsrit.

I sidstnævnte islandske tidsskrift (Aargang 1864) findes endelig ogsaa en artikel af Maurer over islandske handelsforhold.

KVÆGHOLDET I NORGE 1657.

AF YNGVAR NIELSEN.

Vort fædrelands ældre statistik er hidtil kun lidet bearbejdet, uagtet det forsøg, som professor Aschehoug allerede for over 26 år siden har gjort, da han udførte sin i andet bind af Langes tidsskrift for videnskab og literatur offentliggjorte beregning over landets folkemængde i 1664—1666, måtte vise, hvilke resultater der kunde vindes, når man blot gav sig i færd med det rige håndskrevne materiale, der er bevaret. Navnlig ville de gamle lensregnskaber kunne levere et rigt og fortrinligt stof for lignende undersøgelser, såsom over jordegodsets fordeling, rigets udførsel og indførsel, sagbrugenes produktion m. m. Den beregning, som her offentliggøres over antallet af de heste, kør, geder, får og svin, der fandtes i Norge i regnskabsåret $\frac{1}{5}$ 1657—$\frac{1}{5}$1658, er således udført ved hjælp af disse. Der blev nemlig i anledning af krigen mod Sverige ved et kongebrev af 21 Juli 1657 påbudt en „kvægskat“, 8 skilling af hver hest eller ko, 2 skilling af hver ged, og 1 skill. af hvert får eller svin, hvilken forholdsregel nødvendiggjorde en tælling af alle disse husdyr. Dennes resultater findes i regelen indførte i de over skatten af fogderne afgivne regnskaber. Deri er der da i regelen angivet for hver gård, hvor mange husdyr der holdtes på den; disse summer har jeg i alle tilfælde, hvor der ikke var foretaget

opsummering i selve regnskabet, selv regnet efter; hvor fogden allerede havde lagt summerne sammen, har jeg kun lettet mit arbejde ved at benytte disse, når jeg ved anstillet efterregning havde prøvet hans summeringer og fundet dem pålidelige. I modsat fald har jeg selv udført sammenregningen, da jeg af erfaring ved, hvor lidet der kan stoles på lensregnskabernes summeringer, som næsten i et af tre tilfælde ved nærmere undersøgelse ville vise sig at være unøjagtige.

Der kunde herved også påtrænge sig tvivl, hvorvidt de i regnskaberne indeholdte angivelser over hver gårds kvæghold kunne ansees for pålidelige, og om ikke mange bønder have vidst at unddrage en del af sit kvæg fra tælling. Da der imidlertid ved regnskabernes gennemgåelse og sammenligning med andre samtidige skattemandtal ikke er fremkommet noget, som kunde vække grundet mistanke mod dem, tror jeg, at de understikkelser, som kunne være gjorte, ikke have været af nogen særdeles betydenhed, og at derfor vistnok også de vundne resultater må antages at komme det virkelige forhold temmelig nær. For hornkvægets vedkommende må det dog herved bemærkes, at kalve under ét år ikke ere medtagne i opgaverne, så at antallet her i ethvert fald bliver noget mindre end det virkelige.

I nogle regnskaber savnes opgaver over kvægholdet på embedsgårde, i andre over, hvad der fandtes på adelige sædegårde og de derunder liggende ugedagsbønders gårde. Dog kan det på denne måde udeladte kvæg ikke beløbe sig til mange tusinder. For kontrollens skyld er det ved den nedenfor meddelte oversigt over regnskaberne angivet, hvorvidt sådanne gårde ere medtagne eller ej.

Kun få af disse regnskaber ere førte efter samme schema. Nogle gå meget i detalj, idet der i dem endog er specificeret, hvor mange øksne, kør, kvier og kalve der var, hvor mange

får og lam, sauer og vædere o. s. v., medens andre kun indeholde samlede opgaver over heste, hornkvæg, geder, får og svin. Atter andre indeholde kun tre rubriker, en for heste og hornkvæg, en for geder og en for får og svin. Ved disse regnskaber kan der således kun tilnærmelsesvis vindes noget resultat. Endnu vanskeligere bliver det, hvor regnskaberne kun angive den sum penge, som er betalt på hvert sted, da der her ikke kan beregnes andet end det antal kør, hvortil det hele kreaturhold må reduceres, — ved nemlig at antage 12 kør (hver à 8 skill.) for hver rdl. (à 96 skill.) For øvrigt har jeg ved reduktionen af det samlede kvæghold til kør altid lagt to forskellige forholdstal til grund for beregningen: først det, som er angivet i skattebrevets takst, nemlig: 1 ko = 1 hest = 4 geder, = 8 får = 8 svin, dernæst det nu almindelig antagne: 1 ko = ½ hest = 6 får = 6 geder = 2 svin. Den sidste reduktion er overalt sat i parentes.

Endelig må det bemærkes, at der aldeles mangler regnskaber over kvægskatten for samtlige købstæder (med undtagelse af Tønsberg) og for flere landdistrikter. Iblandt de sidste er Båhuslen, der dog allerede forinden udgangen af det regnskabsår, hvori skatten skulde betales (⅕ 1657 — ⅕ 1658) var afstået og overleveret til Sverige. Der savnes fremdeles af de nuværende norske landskaber opgaver over kvægholdet i 1657 fra en større del af Smålenene, Brunla len, Selbu fogderi og de nordlandske len, samt Vardøhus len. Derhos kan der for Nedenæs, Mandal, Lister og Ytre Sogn kun tilvejebringes opgave over det antal kør, hvortil det hele kvæghold må reduceres.

Den gamle inddeling af de administrative distrikter er overalt nedenfor bibeholdt, således, at der ved ethvert af de distrikter, for hvilke særskilt regnskab er aflagt, tillige er angivet, af hvilke sogne eller skibreder det bestod. Forskellen

mellem den gamle og nye inddeling er imidlertid, når fraregnes de små len, der navnlig fandtes i nærheden af Kristianiafjorden, ikke så stor, at den kan forvirre oversigten eller hindre en sammenligning med nutidens forhold. Udtrykkene „len“ og „fogderi“ betegne i denne forbindelse overalt det samme; et len vil her kun sige et fogderi, der ikke med flere andre var lagt sammen under et større len, men var forlenet til en særegen befalingsmand. I mange tilfælde overholdtes ikke en gang denne forskel; således sagde man meget længe Mandals len, efterat dette var slået sammen med Agdesidens øvrige len til en større forlening.

Efter disse forudskikkede bemærkninger meddeles i det følgende opgaverne for hvert len eller fogderi:

Idde og Markers len indbefattende *Id*, *Enningdal*, *Berg*, *Rokke*, *Aremark*, *Ødemark*, *Rødenæs* og *Romskogen*: ingen opgaver.

Tune, Veme, Åbygde og Hvaløernes len, indbefattende *Spydeberg*, *Skipthvet*, *Tune*, *Vartej*, *Borge* og *Hvaløerne*: ingen opgaver.

Mosse fogderi, indbefattende den største del af *Råde* og hele *Svindal*: 283 heste, 990 stykker hornkvæg, 157 geder, 515 får og 255 svin. I denne opgave er medtaget fogedgården, prestegården og det under Tom, Værne kloster og kansleren Jens Bjelke hørende gods. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 1408¼ [1795½].

Mariekirkens provstis len, bestående af *Rakkestad*, *Håbøl*, *Vestre Bærum* og *Helgeøen*: ingen opgaver.

Onsø len, bestående af *Onsø* prestegæld og en del af *Råde*: ingen opgaver.

Værne klosters len, indbefattende *Rygge*, *Våler*, *Skeberg* og *Ingedal*: ingen opgaver.

Heggen og Frølands fogderi, bestående af preste-

gældene: *Trykstad*, *Askim* og *Ejdsberg:* 1259 heste, 6138 stykker hornkvæg, 733 geder, 3977 får og 1539 svin. I denne opgave ere de tre prestegårde medtagne; derimod er der ikke angivet noget kvæg ved fogedgården og ved en af adelsmanden Ove Krag brugt gård i Trykstad prestegæld. Fogderiets kreaturhold reduceret til kør: 8269¾ [10,210½].

Follo fogderi, indbefattende prestegældene *Kråkstad*, *Næsodden*, *Ås* og *Vestby:* 926 heste, 4591 stykker hornkvæg, 543 geder, 3892 får og 749 svin. I denne opgave ere de tre prestegårde og kapellangården i Ås medtagne, hvorimod der for Kråkstad prestegård kun findes den oplysning, at presten betalte 1 rdl. 1 ℔ i kvægskat (= 15 st. hornkvæg); heller ikke er fogedgården medregnet. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 6247⅞ [7556⅝]. Ved det første af disse tal er Kråkstad prestegård medtaget.

Akers fogderi, indbefattende *Aker*, *Østre Bærum* og *Asker:* 762 heste, 3031 stykker hornkvæg, 850 geder, 2376 får og 685 svin. I denne opgave er medtaget Asker prestegård og sognepresten herr Mikkels gård, Ryen i Aker (den første med 4 heste, 16 st. hornkvæg, 19 får og 7 svin,) fremdeles den forrige statholder, Kristofer Urnes gårde (med 5 heste, 42 st. hornkvæg, 17 geder, 29 får og 2 svin) samt 10 personer, der boede på Grønland, 25 i „Gammelbyen, Opsloe“, og 4 på Hovedtangen, deriblandt slotsskriveren, Knut Frantssøn. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 4388⅛ [5435⅙]. Vestre Bærum er ikke medtaget, da det, som ovenfor bemærket, hørte til Mariekirkens provsti.

Kristiania by med *Akershus* slot: ingen opgaver.

Nedre Romerikes fogderi, indbefattende prestegældene: *Skedsmo*, *Sørum*, *Urskoug*, *Høland*, *Fet* og *Enebak:* 1560 heste, 6437 stykker hornkvæg, 1075 geder, 4099 får og 838 svin. I denne opgave ere samtlige seks prestegårde med-

tagne. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 8882 7/8 [10,838 1/3].

Øvre Romerikes fogderi, indbefattende prestegældene: *Ullensaker*, *Gerdrum*, *Nannestad*, *Ejdsvold* og *Næs:* 2641 heste, 11,417 stykker hornkvæg, 1131 geder, 7143 får og 1635 svin. I denne opgave ere samtlige fem prestegårde medtagne og en kapellangård i Nannestad, hvorimod flere gårde, der vare udlagte til høslåt for direktøren over Ejdsvolds verk, Johan Krefting, ere udeladte, da der på dem hverken holdtes heste eller kreaturer. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 15,437 [16,895 1/2].

Hedemarkens fogderi, indbefattende følgende prestegæld: *Næs*, *Ringsaker*, *Vang*, *Løjten*, *Romedal* og *Stange:* 3166 heste, 14,246 stykker hornkvæg, 4546 geder, 12,446 får og 2593 svin. I denne opgave er medtaget samtlige distriktets prestegårde, derimod ikke 12 af kansler Jens Bjelkes ugedagsbønder, hvis skat blev indbetålt direkte på Akershus, og Hammer hovedgård, for hvilken der aflagdes særskilt regnskab, heller ikke de adelige sædegårde, Samsal, Skapel, Ulven, Aker, Sakslund og Nordvi, hvis ejere protesterede mod denne skat, da den var pålagt uden adelens samtykke. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 20,428 3/8 [24,726 1/2]. Helgeøen er ikke medtagen, da den, som ovenfór bemærket, hørte til Mariekirkens provsti.

Solör, Odalens og Østerdalens fogderi, indbefattende følgende prestegæld: *Odalen*, *Vinger*, *Grue*, *Hof*, *Elverum*, *Åmot* og *Tønsæt:* 2455 heste, 16,094 stykker hornkvæg, 9064 geder, 11,271 får og 1677 svin. I denne opgave er medtaget samtlige fogderiets prestegårde, ligesom det kvæg, der tilhørte de ved Kvikne og Insæts bergverker ansatte bergfolk. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 22,433 1/2 [25,231 2/3].

Gudbrandsdalens fogderi, indbefattende følgende prestegæld: *Fåberg*, *Gausdal*, *Øjer*, *Ringebo*, *Fron*, *Våge*, *Lom* og *Lesje:* 2902 heste, 14,027 stykker hornkvæg, 5103 geder, 18,752 får og 1128 svin. I denne opgave er medtaget samtlige distriktets prestegårde, undtagen den på Froen, hvor presten, mester Jens Pederssøn hverken for sin prestegård eller for sin avlsgård havde „*Willet Noget Queg Ahngiffue eller schatte for.*“ Af gårdene i Lesje prestegæld mærkes frigården Tofte (med 10 heste, 30 stykker hornkvæg, 23 geder, 100 får og 7 svin) og Hjærkin, hvorpå der den gang var 2 opsiddere, (med 6 heste, 21 stykker hornkvæg, 14 geder og 26 får). Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 20,689$\frac{3}{4}$ [24,370$\frac{5}{6}$].

Hadeland og Valdres fogderi, indbefattende følgende prestegæld: *Gran*, *Jævnaker*, *Toten*, *Vardal*, *Birid*, *Land*, *Aurdal*, *Slidre* og *Vang:* 4079 heste, 19,917 stykker hornkvæg, 5828 geder, 17,497 får og 1604 svin. I denne opgave er medtaget samtlige distriktets prestegårde og fogedgården Tuf i Grans prestegæld. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 27,842$\frac{5}{8}$ [32,764$\frac{1}{2}$].

Ringerike og Hallingdalens fogderi, indbefattende følgende prestegæld: *Norderhov*, *Hole*, *Ål* og *Næs:* 1169 heste, 8027 stykker hornkvæg, 2000 geder, 8117 får og 660 svin. I denne opgave ere alle fire prestegårde medtagne. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 10,793$\frac{1}{8}$ [12,381$\frac{1}{6}$].

Modum og Sigdals fogderi, indbefattende de to prestegæld af samme navn: 582 heste, 3060 stykker hornkvæg, 898 geder, 3339 får og 174 svin. I denne opgave ere såvel preste- og kapellangårde, som fogedgården medtagne. Fogderiets kreaturhold reduceret til kør: 4305$\frac{5}{8}$ [5017$\frac{1}{6}$].

Eker len, indbefattende prestegældet af samme navn. Opgaven for dette distrikt har kun tre rubriker, en for heste

og hornkvæg under ét, en for får og svin under ét og en for geder: 2966 heste og stykker hornkvæg, 183 geder og 2472 får og svin. Går man ud fra, at der i dette len har fundet omtrent samme forhold sted med hestene, som i nabodistrikterne, eller at disses antal har forholdt sig til antallet af kør omtrent som 1 til 5, giver dette 494 heste mod 2472 stykker hornkvæg. Vanskeligere er det at finde forholdstallet mellem får og svin, da svinenes antal i Modum og Sigdal omtrent er en tyvendedel af fårenes, i Lier prestegæld derimod mellem halvdelen og trediedelen og i det hele Bragernæs fogderi næsten halvdelen. Det rimeligste vil måske være at antage et forhold, som 1 : 3, hvorved man får 824 svin og 1648 får. Altså: 494 heste, 2472 stykker hornkvæg, 183 geder, 1648 får og 824 svin. I denne opgave er medtaget prestegården og de adelige sædegårde, Skelbred, Ulleland o. s. v. med den ved Ulleland brug boende almues kvæg. Lenets kreaturhold, reduceret til kør: 3320$\frac{3}{4}$ [4167$\frac{1}{6}$].

Bragernæs fogderi, indbefattende prestegældene *Lier*, *Røken* og *Hurum:* 724 heste, 3946 stykker hornkvæg, 130 geder, 2178 får og 868 svin. I denne opgave er medtaget fogedgården og de tre prestegårde. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 5083$\frac{1}{4}$ [6212$\frac{2}{3}$].

Tønsberg by og *Næstangen* (med gårdene Næs, Husvik, Husøen og Rål): 32 heste, 128 stykker hornkvæg og 159 svin. Reduceret til kør: 179$\frac{7}{8}$ [271$\frac{1}{2}$].

Tønsberg len, indbefattende *Våle*, *Råbygde*, *Sanden*, *Slagen* og *Arndals* skibreder samt *Nøtterø* og *Lardal:* 2842 heste, 14,770 stykker hornkvæg, 504 geder, 11,506 får og 3418 svin. I dette tal er medregnet samtlige kreaturer i Holmestrand, hos limbrænderne på Langøen og i ladestedet Frebergsvik, samt på distriktets forskellige prestegårde og andre embedsgårde og på avlsgården Ulen (med 4 foler og

27 hopper) under St. Olafs kloster i Tønsberg. Derimod er lensherrens residens, Sæm, der nu med Ulen (Ouli) er slået sammen til Jarlsberg hovedgård, og Nordre Sande i Slagen skibrede, som brugtes af jomfru Ide Lange, ikke medtagne i regnskabet. Af disse var Sæm den gang, som nu lenets største gård. Lenets kreaturhold, reduceret til kør: 19,603½ [24,164⅔].

Kongsberg bergstad: ingen opgaver.

Numedal og Sandsvær len under sølvverket, indbefattende *Sandsvær*, *Rollag* og *Flesberg* prestegæld: 502 heste, 2808 stykker hornkvæg, 1420 geder, 4381 får og 386 svin. Heri er medtaget distriktets prestegårde, en af lensherren over Tønsberg len brugt gård m. m., men ikke kvæget på enkelte gårde i Sandsvær, som blev „angivet“ på Kongsberg. Kreaturhold, reduceret til kør: 4260⅞ [4971⅚].

Brunla len, indbefattende *Sandeherred*, *Tjøme*, *Hedrum*, *Brunlanæs* og *Tjølling*: ingen opgaver.

Skiens by: ingen opgaver.

Bamle fogderi, indbefattende *Gerpen*, *Slemdal*, *Ejdanger*, *Bamle*, *Sannikedal*, *Drangedal* og *Tyrisdals* sogne: 656 heste, 2856 stykker hornkvæg, 1168 geder, 2937 får og 323 svin. I denne opgave er Bamle fogedgård medtagen, derimod, såvidt det kan sees, neppe distriktets prestegårde, hvis kreaturhold derfor må være specielt „angivet“ hos biskopen. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 4211½ [5010].

Telemarkens fogderi, indbefattende *Tinn*, *Hjertdal*, *Silgjord*, *Hvitesejd*, *Fyrisdal*, *Vinje*, *Lardal*, *Solum*, *Holden*, *Bøherred*, *Lundeherred*, *Saude* og *Hiterdals* prestegæld: 1448 heste, 7792 stykker hornkvæg, 3482 geder, 13,351 får og 424 svin. I denne opgave synes ingen embedsgårde

at være medtagne. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 11,835⅛ [13,715½].

Råbygdelagets fogderi, indbefattende *Hejrefos*, *Vegårdshejen*, *Omli*, *Gevedal*, *Froland*, *Vegusdal* (østen og vesten sundet), *Evje*, *Bykle*, *Valle*, *Oustad*, *Sandnæs*, *Bygland*, *Årdal*, *Åseral*, *Hordnæs*, *Iveland* og en del af *Hegland*: 960 heste, 8181 stykker hornkvæg, 6954 geder, 10,915 får og 63 svin (+ enkelte, der ere opgivne under ét med fårene). I denne opgave ere presternes og kapellanernes gårde medtagne. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 12,271⅝ [13,110⅔].

Nedenæs len, indbefattende følgende sogne: *Højvåg*, *Vestre Moland*, *Ejd*, *Landvik*, *Fjære*, *Froland*, *Øjestad*, *Strengerejd* skibrede, *Østre Moland*, *Holt*, *Flogster*, *Dybvåg*, *Søndeløv* og *Gerestad*. Listen for dette len indeholder ingen detaljeret opgave over kvægholdet, men angiver kun skattens beløb, nemlig ialt 1266 rdl. 9 skill., hvilket svarer til et antal af 15,193⅛ beregnede kør [c. 16,000]. I denne opgave er medtaget fogdens, sorenskriverens, lensmændenes og de gejstlige embedsmænds gårde, samt adelsmanden Jesper Fris's sædegård, Landvik, med de derunder hørende 13 ugedagsbønder.

Mandals len, indbefattende følgende sogne: *Halså*, *Holme*, *Hartmark*, *Øslebø*, *Løvdal*, *Finsland*, *Øvrebø*, *Hegland*, *Søgne*, *Grebstad*, *Tved*, *Oddernæs* og *Vendesløv*. Listen ensartet med den fra Nedenæs. Skattens samlede beløb: 648½ rdl. 7 skill., hvilket svarer til et samlet antal af 7782⅞ beregnede kør [c. 9000]. I denne opgave er medtaget Oddernæs kongsgård tillige med samtlige gejstlige embedsgårde i distriktet.

Kristiansands by: ingen opgaver.

Lister len, indbefattende sognene *Vanse*, *Spind*, *Hered*,

Hiterøen, *Næs*, *Bakke*, *Tonstad*, *Gylland*, *Fedde*, *Liknæs*, *Kvås*, *Å*, *Oustad*, *Hegbostad*, *Eken*, *Bjelland*, *Grindem*, *Konnismo*, *Vigmostad*, *Valle* og *Spangerejd*. Listen ensartet med den fra Nedenæs og Mandal. Skattens samlede beløb: 1241 rdl. 3 ℔ 18 skill., hvilket svarer til et antal af 14,903¼ beregnede kør [c. 16,000]. I denne opgave ere (ialfald tildels) prestegårdene medtagne.

Jæderens og Dalernes fogderi, indbefattende skibrederne: *Birkrem*, *Helleland*, *Lunde*, *Sogndal*, *Ekersund*, *Valle*, *Kvie*, *Hougland*, *Houg*, *Gæsdal*, *Gand*, *Jåten*, *Sole* og *Goe:* 545 heste, 9907 stykker hornkvæg, 2766 geder, 9361 får og 28 svin. I denne opgave ere ingen af de gejstlige embedsgårde medtagne, da der for dem „klareredes" hos biskopen; heller ikke omtales nogen fogedgård. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 12,317⅛ [13,032⅙].

Ryfylke fogderi, indbefattende skibrederne: *Stangeland*, *Skare*, *Hetland*, *Leranger*, *Vad*, *Vigedal*, *Søvde*, *Suledal*, *Jælse*, *Hjelmeland*, *Stjernerø*, *Årdal*, *Idsø*, *Hylle*, *Aske*, *Housken* og *Hestbø:* 368 heste, 11,332 stykker hornkvæg, 2872 geder, 7842 får og 144 svin. I denne opgave ere ikke de gejstlige embedsgårde medtagne og heller ikke fire gårde, der tilhørte adelsmanden Bernt Orning, men derimod Utstejn kloster (med 2 heste, 60 st. hornkvæg og 1 svin) og fogedgården Hestbø (med 4 heste, 60 st. hornkvæg og 3 svin.) Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 13,416¼ [13,925⅜].

Søndhordlands fogderi, indbefattende skibrederne: *Os*, *Strandvik*, *Strandebarm*, *Kvindherred*, *Skånevik*, *Etne*, *Fjælberg*, *Fjære*, *Føjen*, *Opdal* og *Våge:* 1455 heste, 17,179 stykker hornkvæg, 5394 geder, 7504 får og 82 svin. Det bemærkes udtrykkelig i regnskabet, at denne opgave ikke indbefattede ombudsmanden for Lyseklosters gods, dettes

sorenskriver, provsten, syv af de ni prester og seks klokkere, da disse på andre steder havde gjort rede for sin skat. På Halsnø kloster var der 7 heste og 89 st. hornkvæg og på Torsnæs hos adelsmanden Laurits Galtung 4 heste, 38 st. hornkvæg, 30 geder og 40 får. For Os og Fuse prestegårde ere heste og hornkvæg opførte under ét (på begge steder 36), hvoraf efter vedk. skibreders sædvanlige forholdstal to ere beregnede som heste, 34 som hornkvæg. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 20,930$\frac{3}{4}$ [22,279$\frac{2}{3}$].

Nordhordlands fogderi, indbefattende skibrederne: *Herlø*, *Alenfit*, *Radø*, *Lindås*, *Gulen*, *Ekanger*, *Hosanger*, *Mjelde*, *Arne*, *Sartor* og *Skjold*, samt *Voss*, der inddeltes i 11 ottinger: 1420 heste, 21,064 stykker hornkvæg, 7920 geder, 20,824 får og 29 svin. I denne opgave er medtaget samtlige embedsgårde, de bergenske borgeres avlsgårde og slottets avlsgård, Herlø. Fogderiets kvæghold, reduceret til kør: 27,070$\frac{5}{8}$ [28,709$\frac{1}{6}$].

Hardanger len, indbefattende *Jondals* sogn, *Østensø* skibrede, *Graven* sogn, *Ulvik* skibrede, *Ejdfjord* sogn, *Ullensvangs* skibrede, *Odde* sogn, *Røldals* sogn og *Kinservíks* sogn: 758 heste, 6630 stykker hornkvæg, 2987 geder, 6680 får og 72 svin. I denne opgave ere de gejstlige embedsgårde medtagne, bl. a. Ullensvangs prestegård med 4 heste, 52 st. hornkvæg, 10 geder, 33 får og lam og 2 svin, og Ejdfjords prestegård (Lægerejd) med 1 hest og 7 stykker hornkvæg. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 8978$\frac{3}{4}$ [10,793$\frac{1}{6}$].

Ytre Sogns fogderi, indbefattende skibrederne: *Nærø*, *Aurland*, *Sjøstrand*, *Tjugum*, *Vik*, *Kvamsø*, *Klævold*, *Ladvik* og *Utvær*. Opgaven for dette fogderi angiver kun, hvor mange penge der betaltes i skat, uden at specificere kvægholdet: 1077 rdl. 7 skill. af bønder, prester, fogder og

sorenskrivere og 97½ rdl. 1½ ℳ 7 skill. af husmænd o. lign., hvilket skulde svare til et antal af 14,100⅜ beregnede kør [c. 15,000].

Indre Sogns fogderi, indbefattende skibrederne: *Borgund*, *Lærdal*, *Årdal*, *Marifjæren*, *Solvorn*, *Sogndal*, *Norum* og *Lyster* samt *Jostedalen:* 214 heste, 5286 stykker hornkvæg, 2605 geder, 3942 får og 90 svin. Heri er medtaget besætningerne på fogedgården (6 heste, 109 st. hornkvæg, 35 geder, 36 får og 3 svin) og på de gejstlige embedsgårde. På Sørum i Lyster skibrede var der 4 heste, 85 st. hornkvæg, 30 geder, 36 får og 3 svin. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 6655¼ [6850⅙].

Søndfjords fogderi, indbefattende skibreder: *Jølster*, *Førde*, *Brandsø*, *Askevold* og *Dale:* 330 heste, 17,036 stykker hornkvæg, 9500 geder, 12,373 får og 98 svin. Heri ere distriktets gejstlige embedsgårde medtagne. Fogderiets kvæghold, reduceret til kør: 21,299⅞ [21,390½].

Nordfjords fogderi, indbefattende skibrederne: *Stryn*, *Olden*, *Gemmestad*, *Ejd*, *Daviken* og *Stat:* 450 heste, 14,572 stykker hornkvæg, 8588 geder, 12,769 får og 29 svin. I denne opgave ere medtagne de gejstlige embedsgårde, tilligemed sorenskriverens og fogdens. Fogderiets kvæghold, reduceret til kør: 18,768⅝ [19,046].

Giske gård og gods, liggende på Søndmøre: 370 heste, 1254 stykker hornkvæg, 518 geder, 1401 får og 22 svin. Ombudsmanden Henning Hanssøn på selve Giske gård havde 10 heste, 99 stykker hornkvæg, 80 får og 6 svin. Godsets kvæghold, reduceret til kør: 1931⅜ [2324⅜]

Søndmøre fogderi, indbefattende skibrederne: *Borgund*, *Gryten*, *Vatne*, *Valle*, *Dale*, *Hjørendfjord*, *Ørsten*, *Volden*, *Rødven*, *Vanelven*, *Nærø* og *Ulfsten:* 1775 heste, 17,696 stykker hornkvæg, 9314 geder, 10,089 får og 139 svin. I

denne opgave er medtaget fogedgården og distriktets gejstlige embedsgårde. Fogderiets kvæghold, reduceret til kør: 23,078 [24,549$\frac{1}{3}$]. Lægges hertil de foran anførte summer for Giske gård og gods, kommer der ud for hele Søndmøre: 2145 heste, 18,950 stykker hornkvæg, 9832 geder, 11,490 får og 161 svin, altså hele Søndmøres kvæghold, reduceret til kør: 25,009$\frac{3}{8}$ [26,874$\frac{1}{6}$].

Romsdals len, indbefattende *Fane*, *Erisfjords*, *Rødven*, *Romsdals*, *Volds*, *Vestnæs*, *Sunds* og *Våge* ottinger: 2051 heste, 14,710 stykker hornkvæg, 8043 geder, 8432 får og 147 svin. I denne opgave er medtaget samtlige distriktets prestegårde, samt fogdens og sorenskriverens. Af de i Fane otting anførte 294 kvægejere boede de 46 på „Molde fjære", af hvilke dog de fleste kun ejede svin. Lenets kvæghold, reduceret til kør: 19,844$\frac{1}{6}$ [21,631$\frac{1}{3}$].

Nordmøres fogderi, indbefattende tinglagene: *Vik*, *Halsen*, *Surendal*, *Brøske*, *Smølen*, *Sunddal*, *Gagnat*, *Gimnæs* og *Meg*: 2347 heste, 18,677 stykker hornkvæg, 12,422 geder, 14,483 får og 458 svin. I denne opgave er medtaget fogedgården og samtlige distriktets gejstlige embedsgårde; for to enkelte bondegårde blev den hele „fæskat" betalt under et med 1 rdl. 3 ℔ 8 skill. uden speciel angivelse af kvægholdet. De i distriktet liggende adelige sædegårde ere ikke medtagne og neppe heller nogen af de til dem hørende ugedagsbønder. Det opgivne kvæghold i lenet, reduceret til kør: 25,997$\frac{1}{8}$ [28,284$\frac{1}{6}$].

Fosens fogderi, indbefattende tinglagene: *Stadsbygden*, *Ridsen*, *Hevne*, *Hitteren*, *Ørlandet*, *Hellum*, *Åfjorden* og *Bjørnør*: 1218 heste, 7097 stykker hornkvæg, 3138 geder, 4804 får og 772 svin. I denne opgave er medtaget „ombudsmanden på Rejns kloster" (med 3 heste, 47 st. hornkvæg, 4 geder og 36 får), fogedgården Fjeldvær i Hitterens tinglag

og distriktets gejstlige embedsgårde, hvorimod de i distriktet liggende adelige sædegårde, deriblandt Østråt ikke ere medtagne og neppe heller nogen af de derunder hørende ugedagsbønder. Det opgivne kvæghold, reduceret til kør: 9796½ [11,242⅔].

Orkedalens fogderi, indbefattende tinglagene: *Orkedal, Meldal, Rennebu* og *Opdal:* 2035 heste, 8997 stykker hornkvæg, 3051 geder, 7288 får og 428 svin. I denne opgave er medtaget fogedgården, samtlige gejstlige embedsgårde, deriblandt Opdals prestegård (med 10 heste, 72 st. hornkvæg, 20 geder, 50 får og 10 svin) samt hyttefolkene ved Løkkens kobberverk. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 12,769¼ [15,004⅙].

Guldalens fogderi, indbefattende: *Melhus* sogn, *Løren* og *Foss* tinglag, *Støren* sogn, *Soknedalen, Højland, Singsås, Holtålen* og *Ålen.* Opgaven for dette distrikt har kun tre rubriker, en for heste og stort kvæg, en for geder og en for får og svin: 11,184 heste og stykker hornkvæg, 2969 geder og 4833 får og svin. Hvis man kan gå ud fra, at der her har fundet omtrent samme forhold sted, som i nabodistriktet Orkedalen, eller at hestene have udgjort mellem en femtepart og en sjettepart af det samlede antal heste og hornkvæg, og svinene en attendepart af det samlede antal får og svin, bliver resultatet: 2000 heste, 9184 stykker hornkvæg, 2969 geder, 4563 får og 270 svin. I denne opgave er medtaget de gejstlige embedsgårde, doktor Irgens's kvæg på Røros o. s. v. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 12,531⅝ [14,574⅓].

Trondhjems by: ingen opgaver.

Strindens fogderi, indbefattende tinglagene: *Buviken, Skogn, Børsen, Bynæsset, Leinstranden, Tiller og Klæbu, Indstrinden* og *Opstrinden:* 1678 heste, 9496 stykker hornkvæg, 1978 geder, 3270 får og 805 svin. I opgaven er

medtaget de gejstlige embedsgårde og den i Trondhjem boende gejstligheds avlsgårde o. s. v. På Lade fandtes i alt 12 heste, 56 st. hornkvæg, 24 geder, 13 får og 9 svin. Fogderiets kreaturhold reduceret til kør: 12,177$\frac{7}{8}$ [14,129$\frac{1}{6}$].

Selbu fogderi, indbefattende prestegældet af samme navn: ingen opgaver.

Stjørdalens fogderi, indbefattende prestegældene: *Værdalen*, *Skogn*, *Frosten*, *Lekviken* og *Stjørdalen:* 2505 heste, 12,334 stykker hornkvæg, 4693 geder, 8849 får og 1199 svin. I denne opgave er medtaget fogedgården og distriktets gejstlige embedsgårde. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 17,268 [20,200$\frac{1}{2}$].

Inderøens fogderi, indbefattende prestegældene: *Ytterøen*, *Inderøen*, *Beitstad*, *Sparbu*, *Stod* og *Snåsen.* For dette fogderi, ligesom for Guldalen har opgaven kun tre rubriker: heste og hornkvæg, geder, får og svin: 11,492 heste og stykker hornkvæg, 2859 geder og 9480 får og svin. Såfremt det kan antages, at der her har været samme forhold, som i nabofogderiet, eller at hestene af det samlede antal heste og hornkvæg have udgjort mellem en femtedel og en sjettedel, og svinene henimod en niendedel af det samlede antal svin og får, bliver resultatet: 2100 heste, 9392 stykker hornkvæg, 2859 geder, 8480 får og 1000 svin. I denne er medregnet fogedgården Sundnæs (med 42 heste og st. hornkvæg og 48 får og svin) og distriktets prestegårde. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 13,391$\frac{3}{4}$ [15,981$\frac{5}{6}$].

Namdalens fogderi, indbefattende prestegældene: *Overhalvden*, *Fosnæs* og *Nærøen*, samt *Namdalseidet* og *Bindalen:* 1023 heste, 6139 stykker hornkvæg, 2476 geder, 4499 får og 263 svin. I denne opgave er medtaget distriktets prestegårde. Fogderiets kreaturhold, reduceret til kør: 8376$\frac{1}{4}$ [9479].

For de **nordlandske len** og **Finmarken** findes der i lensregnskaberne ikke nogen opgave over kvægholdet i 1657.

Resultatet af disse forskellige angivelser er sammenstillet på følgende tabel:

Distrikternes navne.	Heste.	St. hornkvæg.	Geder.	Får.	Svin.	Beregnet antal kør.
Idde og Markers len	„	„	„	„	„	„
Tune, Veme etc. len	„	„	„	„	„	„
Mosse fogderi	283	990	157	515	255	1795½
Mariekirkens provsti	„	„	„	„	„	„
Onsø len	„	„	„	„	„	„
Værne klosters len	„	„	„	„	„	„
Heggen og Frølands fogderi	1259	6138	733	3977	1539	10,210½
Follo fogderi	926	4591	543	3892	749	7556⅔
Akers fogderi	762	3031	850	2376	685	5435⅙
Kristiania by	„	„	„	„	„	„
Nedre Romerikes fogderi	1560	6437	1075	4099	838	10,838⅓
Øvre Romerikes fogderi	2641	11,417	1131	7143	1635	16,895½
Hedemarkens fogderi	3166	14,246	4546	12,446	2593	24,726⅓
Solør etc. fogderi	2455	16,094	9064	11,271	1677	25,231⅔
Gudbrandsdalens fogderi	2902	14,027	5103	18,752	1128	24,370⅚
Hadeland og Valdres fogderi	4079	19,917	5828	17,497	1604	32,764½
Ringerike og Hallingdals fgdri	1169	8027	2000	8117	660	12,381⅙
Modum og Sigdals fogderi	582	3060	898	3339	174	5017⅙
Eker len	494	2472	183	1648	824	4167⅙
Bragernæs fogderi	724	3946	130	2178	868	6212⅔
Tønsberg by	32	128	„	„	159	271⅙
Tønsberg len	2842	14,770	504	11,506	3418	22,166⅔
Kongsberg bergstad	„	„	„	„	„	„
Numedal og Sandsvær len	502	2808	1420	4381	386	4971⅚
Brunla len	„	„	„	„	„	„
Skiens by	„	„	„	„	„	„
Bamle fogderi	656	2856	1168	2937	323	5013⅔
Telemarkens fogderi	1448	7792	3482	13,351	424	13,705⅓
Råbygdelagets fogderi	960	8181	6954	10,915	63	13,110⅔
Nedenæs len	„	„	„	„	„	[c. 16,000]
Mandals len	„	„	„	„	„	[c. 9000]
Kristiansands by	„	„	„	„	„	„
Lister len	„	„	„	„	„	[c. 16,000]
Jæderens og Dalernes fogderi	545	9907	2766	9361	28	13,032⅙
Ryfylke fogderi	368	11,332	2872	7842	144	13,925⅔
Søndhordlands fogderi	1455	17,179	5394	7504	82	22,279⅔
Nordhordlands fogderi og Voss	1420	21,064	7920	20,824	29	28,709⅙
Hardanger len	758	6630	2987	6680	72	9,793⅙
Ytre Sogns fogderi	„	„	„	„	„	[c. 15,000]
Indre Sogns fogderi	214	5286	2605	3942	90	6850⅙
Søndfjords fogderi	330	17,036	9500	12,373	98	21,390½
Nordfjords fogderi	450	14,572	8588	12,769	29	19,046
Søndmøre fogderi	2145	18,950	9832	11,490	161	26,874⅙

Distrikternes navne.	Heste.	St. hornkvæg.	Geder.	Får.	Svin.	Beregnet antal kør.
Romsdals fogderi	2051	14,710	8043	8432	147	21,631$\frac{1}{3}$
Nordmøre fogderi	2347	18,677	12,422	14,483	458	28,284$\frac{1}{6}$
Fosens fogderi	1218	7097	3138	4804	772	11,242$\frac{2}{3}$
Orkedalens fogderi	2035	8997	3051	7288	428	15,004$\frac{1}{6}$
Guldalens fogderi	2000	9184	2969	4563	270	14,574$\frac{1}{3}$
Trondhjems by	„	„	„	„	„	„
Strindens fogderi	1678	9496	1978	3270	805	14,129$\frac{1}{6}$
Selbu fogderi	„	„	„	„	„	„
Stjørdalens fogderi	2505	12,334	4693	8849	1199	20,200$\frac{1}{2}$
Inderøens fogderi	2100	9392	2859	8480	1000	15,981$\frac{5}{6}$
Namdalens fogderi	1023	6139	2476	4499	263	9479
De nordlandske len	„	„	„	„	„	„
Vardøhus len	„	„	„	„	„	„

Ifølge de ved folketællingen i 1865 fremkomne opgaver over rigets daværende kvæghold, med hvilke vi i det følgende skulle sammenstille beregningerne for 1657, fandtes der da i de samme distrikter, fra hvilke der haves opgaver for dette sidste år, i det hele

113,553 heste,
743,026 kør
230,722 geder,
1,377,284 får og
75,338 svin.

I disse tal er dog såvel kvægholdet i Vestre Bærum, som på Helgeøen medtaget, medens Svindals kvæg er udeladt, da der i femårsberetningen for 1861—1865, efter hvilken denne beregning er udført, ikke meddeles detaljerede opgaver for de enkelte sogne. Reduceret til kør udgjorde de samme distrikters samlede kvæghold i 1865: 1,276,000. Da regnskaberne for 1657 ikke give nogen oplysning om kvægholdet i Nordlands, Tromsø og Finmarkens amter, vil der heller ikke i det følgende blive taget noget hensyn til dem, således at *alle sammenligninger kun gælde de nuværende fem sydlige stifters landdistrikter.* For at opnå fuldstændig

nøjagtighed, skulde da egentlig det ubetydelige kvæg, som fandtes i Tønsberg by i 1657, have været sat ud af betragtning; men på grund af sin fåtallighed gør dette så godt som intet med hensyn til opgavernes pålidelighed, så meget mere, som der på grund af disses særegne beskaffenhed aldrig kan være tale om fuldstændig nøjagtighed. Der kunde også være spørgsmål, om ikke de enkelte købstæder eller dele af sådanne, der i 1657 vare strand- eller ladesteder, som Drøbak, Oslo, Holmestrand og Molde, og for hvilke der i fogedregnskaberne haves opgaver, skulde medtages ved sammenligningen med nutiden. Jeg har dog anseet det rigtigst at undlade at tage hensyn hertil og har derfor ikke medtaget disse byers kvæghold ved opgaverne for 1865. Der må nemlig etsteds sættes en grænse, selv om denne kan være lidt vilkårlig; ellers kunde man måske komme til at medtage også de byer, som skrive sig fra den allernyeste tid, blot fordi der havdes opgaver for de gårde, på hvis grund de ere anlagte. De opgaver over folkemængden ved midten af det 17de århundrede, som ville blive benyttede ved de følgende sammenligninger, ere hentede fra Aschehougs beregning, hvis pålidelighed nu yderligere er godtgjort ved en af student Larsen i det statistiske kontor udført beregning af aldersforholdene i Norge 1664—1665, der dels er foretaget efter det samme materiale, som i sin tid benyttedes af Aschehoug, — dels efter en del senere i rigsarkivet mellem lensregnskaberne opdagede folketællingslister. Efter denne udgjorde folkemængden i rigets fem sydlige stifters landdistrikter i 1664—65 omtrent 380,000 mennesker, medens der i 1865 fandtes 1,286,608. Da det er umuligt at bestemme endog blot tilnærmelsesvis de mindre forandringer, som rigets folkemængde kan have undergået i årene mellem 1657 og 1665, har jeg anseet det for mest hensigtsmæssigt at benytte Aschehougs beregning uden at forsøge på ved fradrag

eller tillæg at udfinde et tal, som kunde komme det virkelige nærmere.

Ved opgaverne over antallet af *kør* i 1657 må det erindres, at disse kun gælde det kvæg, som var mere end et år gammelt. Tallet må derfor overalt forøges — sandsynligvis med et tillæg af 17 procent. Idet regnskaberne give et samlet tal af 360,910 kør, bliver således det fulde antal af kør i 1657 for de distrikter, fra hvilke der haves opgaver, 421,000 — mod 743,000 i 1865, altså en forøgelse af lidt mere end 76 procent. Under forudsætning af, at koholdet også i de distrikter, hvorfra der ikke haves opgaver, kan antages at være forøget i samme forhold, skulde der altså i 1657 i de fem sydlige stifters landdistrikter have været et antal af omtrent 484,000 — mod 856,247 kør i 1865, eller omtrent $\frac{6}{5}$ ko for hvert menneske i 1657 mod omtrent $\frac{4}{5}$ ko i 1865.

Ved en gennemgåelse af de detaljerede opgaver for hvert distrikt viser det sig snart, at det indbyrdes forhold mellem disse er meget forskelligt, fra hvad det nu er. De fogderier, som udgøre det nuværende *Akershus amt*, der i 1665 havde en folkemængde af omkring 21,000 mennesker, ejede i 1657 omtrent 30,400 kør (deri beregnet de 17 procent, som må tillægges, og omtrent 600 kør som det rimelige antal for Vestre Bærum, der ikke er medtaget i regnskaberne). I 1865 var folkemængden sammesteds steget til 104,766, kørenes antal derimod kun til 51,731; medens der i 1657 altså var omtrent $1\frac{1}{2}$ ko for hvert menneske, var der i 1865 omtrent $\frac{1}{2}$. Endnu mere påfaldende er dog forholdet på *Hedemarken*, der i 1657 med en befolkning af omtrent 7200 mennesker ejede omtrent 16,700 kør, medens der i 1865, da befolkningen var stegen til 40,500, kun fandtes 26,000 kør. På *Ringe-*
rike viser der sig omtrent det samme: omtrent 2300 mennesker

og 3200 kør i 1657 mod 13,327 og 6200 i 1865. I fladbygderne på Kristianiafjordens vestside genfindes også et lignende forhold. I *Tønsberg* len var der således i 1657 11,700 mennesker og omtrent 16,150 kør — mod 42,112 og 20,736 i 1865.

Idet nu almuen i de bygder, der havde de bedste betingelser for kornavl, på denne måde fornemlig lagde sig på fædriften, er det naturligt, at der imellem dem og de distrikter, som altid ville være henviste til denne, som den fordelagtigste gren af landbruget, kun viser sig liden forskel. *Glommedalen* står således omtrent ved siden af Hedemarken. I Odalen, Vinger, Solør og Østerdalen fandtes der i 1657 på en befolkning af omtrent 9100 mennesker henved 18,800 kør. Her er imidlertid kvægholdet i den følgende tid forøget i en noget større grad end i de foran nævnte distrikter, således at der i 1865 på en befolkning af 77,000 mennesker fandtes 50,000 kør. I *Gudbrandsdalen* var der i 1657 på en befolkning af omtrent 12,300 mennesker henved 16,300 kør, altså omtrent det samme forhold, som i Tønsberg len; i 1865 fandtes der en befolkning af 50,9000 mennesker med 47,500 kør. Her var altså også koholdet, selv i forhold til befolkningens tilvækst, stærkt forøget. I *Valdres* var antallet af kør i 1657 forholdsvis større, omtrent 7700 kør på en befolkning af henved 3900 mennesker. I 1865 var befolkningen 20,550 med 17,000 kør. Her var der altså for 200 år siden forholdsvis langt flere kør end i Gudbrandsdalen, medens nu begge dale mere have nærmet sig hinanden. Et lignende forhold viser sig også i *Hallingdalen*, hvor der i 1657 var henved 6000 kør på 2700 mennesker, mod 13,133 og 14,700 i 1865. I fjeld- og skovdistrikterne har altså antallet af kør i forhold til befolkningens størrelse i det hele taget ikke været større end i de for kornproduktion bedst skikkede egne;

det er først i de følgende århundreder, at der har udviklet sig nogen større forskel, dog uden at der nu i noget af disse distrikter findes endog blot et tilnærmelsesvis så stort antal af kør i forhold til befolkningen, som i 1657.

I *Telemarken* er antallet af kør fra 1657 til 1865 forøget fra omtrent 9150 til 28,000 og i *Bamle* fogderi fra omtrent 3300 til 8550. I samme tid er folkemængden i hele Bratsberg amt forøget fra omtrent 15,000 til 67,300.

Fra de distrikter, der nu udgøre de to amter, *Nedenæs* og *Lister og Mandal*, savnes alle detaljerede opgaver med undtagelse af det gamle *Råbygdelagets* fogderi, hvor der i 1657 ialt fandtes omtrent 9580 kør.

I *Stavanger* len eller amt fandtes der i 1657 på en befolkning af omtrent 25,000 mennesker omtrent 24,280 kør, altså ikke på langt nær i forhold så mange, som i det østenfjeldske; i 1865 spillede derimod disse dyr her en forholdsvis langt større rolle end på østlandet: 57,000 på en befolkning af omtrent 90,500.

De distrikter, som nu tilsammen udgøre Søndre Bergenhus amt, *Sønd-* og *Nordhordland*, *Voss* og *Hardanger*, havde i 1657 henved 40,800 kør på en befolkning af omtrent 33,000 mennesker. I 1865 var folkemængden steget til 113,386 og kørenes antal til 91,242. Koholdet var altså her, som i Stavanger amt for 200 år siden i forhold til befolkningen betydelig mindre end i almindelighed i det østenfjeldske, medens det nu — uden for øvrigt at være forholdsvis lige så stort som i 1657 — er meget større end i de østlandske fladbygder og nærmer sig betydelig til det forhold, som findes i fjeldbygderne.

For det nuværende Nordre Bergenhus amt kan der på grund af den form, hvori regnskabet for Ytre Sogns fogderi er affattet, ikke præsteres nogen fuldstændig opgave over

koholdet i 1657. I *Indre Sogn* fandtes der da henved 6180 kør på en befolkning af omtrent 3850 mennesker; i 1865 var der 20,100 mennesker og 17,185 kør. Dette distrikt kan altså sættes i gruppe med de østlandske fjeldbygder. Noget lignende var tilfældet i *Søndfjord* og *Nordfjord*, et af de distrikter i landet, hvor det gamle forhold mellem befolkning og antal af kør er bedst bevaret. Her var i 1657 på en befolkning af omtrent 20,000 henved 32,000 kør og i 1865 på en befolkning af 49,356 ialt 55,774 kør. Endnu større i forhold til befolkningen var i 1657 antallet af kør i *Søndmøre* fogderi: omtrent 22,000 kør og 6350 mennesker. I 1865 var forholdet her meget forandret; dog fandtes der fremdeles flere kør (36,247) end mennesker (35,762). Også *Romsdalen* og *Nordmøre* optræde med et meget betydeligt antal kør, omtrent 39,070 på en befolkning af henved 21,000 mennesker; i 1865 var befolkningen stegen til 69,856, medens kørenes antal (40,854), sågodtsom ikke var forøget. Noget tilsvarende findes hverken i det vestenfjeldske eller østenfjeldske, derimod i et af de øvrige nordenfjeldske fogderier. *Fosens* fogderi har ikke havt forholdsvis så stort kohold, som nabodistrikterne, omtrent 8270 på en befolkning af omtrent 8600; i 1865 var der 15,873 kør og 31,751 mennesker. I *Namdalens* fogderi var antallet af kør atter noget større: omtrent 7150 på en befolkning af 5850: i 1865 var der 10,820 kør på en befolkning af 19,405 mennesker.

I distrikterne omkring Trondhjemsfjorden holdtes der i 1657 et meget stort antal kør. Således må der efter regnskaberne i *Orke-* og *Guldalen* have været omtrent 21,200 kør på en befolkning af henved 12,000. Uagtet disse distrikter fremdeles have stort kohold (i 1865: 30,951 på en befolkning af 35,902 mennesker), kan det ikke nå op mod, hvad det var for 200 år siden. I det gamle *Strindens* fogderi

var der i 1657 på en befolkning af 3650 mennesker omtrent 11,080 kør, altså mere end tre gange så mange kør; i 1865, da befolkningen var forøget til 16,217, var antallet af kør formindsket til 9677. I *Stjørdalens* fogderi var der i 1657 omtrent 14,400 kør på en befolkning af henved 9500 mennesker; i 1865 var der, medens befolkningen var stegen til 33,472, kun et ubetydelig større antal kør: 15,900. I *Inderøens* fogderi var der endelig i 1657 på en befolkning af 8350 mennesker omtrent 10,950 kør mod 13,656 i 1865, da befolkningen var forøget til 26,256.

De distrikter, i hvilke der i forhold til befolkningen i 1657 holdtes det største antal kør, vare efter dette *Hedemarken*, *Glommedalen* og *Hallingdalen*, hvor der holdtes over dobbelt så mange kør, som der var mennesker, men fremfor alt *Søndmøre* og *Strinden*, hvor der var over tre gange så mange kør, som mennesker. Det mindste antal kør i forhold til befolkningen forekommer i *Stavanger* amt, dernæst i *Søndre Bergenhus amt*, *Gudbrandsdalen og Jarlsberg* fogderi med Lardal. Hvilke grunde der har bevirket, at antallet af kør netop i disse distrikter har stået i noget nær samme forhold, er ikke muligt at afgøre; kun så meget viser sig, at der ikke kan opstilles bestemte grupper af bygder, i hvilke antallet af kør er blevet bestemt efter den naturlige beskaffenhed. Selv i de distrikter, hvor der i 1657 var færrest kør, var dog den gang disses antal i forhold til befolkningen større end gennemsnitsforholdet i 1865.

Af *heste* fandtes der i 1657 i de distrikter, hvorfra der haves opgaver for dette år, i det hele 54,084 — eller med tillæg for de i regnskaberne ikke medtagne gårde — omtrent 54,500, altså noget mindre end det halve antal af, hvad der fandtes i de samme distrikter i 1865 (113,553). Samtidig fandtes der i de fem sydlige stifters landdistrikter 132,513,

og under forudsætning af, at det samme forhold har været gældende for alle distrikter, skulde der altså sammesteds i 1657 have været omtrent 64,000 eller næsten $\frac{1}{6}$ hest for hvert menneske, medens forholdet nu er ikke langt fra $\frac{1}{10}$ hest for hvert menneske. Der findes således nu et betydelig mindre antal heste i forhold til befolkningen end for 200 år siden. Den hovedsagelige grund hertil synes ikke vel at kunne søges i noget andet end i den forbedring af kommunikationsmidlerne, som er foregået, siden de store vejanlæg i anden halvdel af forrige århundrede toge sin begyndelse, hvorved det er blevet muligt at transportere større byrder med en hest. Sålænge alt måtte føres på kløv, udkrævedes til hver transport så meget flere heste end senere, da det blev muligt at anvende kærrer. Dertil må det også erindres, at der både i det 16de og 17de århundrede stadig udførtes heste fra Norge til Danmark, England, Skotland, ja lige til Vestindien. [Jvfr. forf.s skrift om Jens Bjelke til Østråt, s. 103 og 341 med de der citerede steder, samt derhos Schlegels samlung II, 1, 113, Dansk hist. tidsskrift, 3 række, II, 631 og Norske rigsregistr. V, 250. Ifølge et kongebrev til statholder Iver Krabbe af 6 Juni 1663 (i rigsarkivets løse samling) agtede den engelske konge da at købe 2 spand heste i Norge, for hvilke han havde erholdt toldfri udførsel].

Den formodning, at det fornemlig var de mangelfulde kommunikationer, som nødvendiggjorde det store hestehold, vinder i bestyrkelse derved, at de fleste distrikter, hvor hav og fjorde frembyde det naturligste og bekvemmeste kommunikationsmiddel, kun have havt et højst ubetydeligt antal heste. Dette gælder således det nuværende Stavanger amt og de to Bergenhusiske amter. I *Stavanger amt* eller len fandtes der i 1657 kun 913 heste på en befolkning af 25,000 mennesker (i 1865: 8647), i *Søndre Bergenhus* amt 3633 på

33,000 mennesker, i *Indre Sogn* 214 på 3850 og i *Søndog Nordfjord* 780 på 20,000. Navnlig er det påfaldende at se, hvor få heste der fandtes i det sidste distrikt, hvor nu hesteopdrætningen spiller en betydelig rolle, idet en stor del af Oplandenes skydsheste hentes derfra. Derimod viser opgaven for *Søndmøre* et meget stort antal, 2145 heste på 6135 mennesker; da naturforholdene i dette distrikt ikke ere synderlig forskellige fra de sydligere, synes denne angivelse noget påfaldende. Måske har hesteopdrætningen her været en levevej, — og måske er fjordhestens oprindelige hjem at søge på Søndmøre. I *Romsdalen og Nordmøre* er antallet allerede noget mindre: 4400 på 21,000 mennesker; i *Fosen* synker det endnu mere (1218 heste på 8600 mennesker), medens det i *Namdalen* atter stiger lidt (1023 h. på 5850 m.) Går man længere ind i Trondhjemsfjorden, møder man i *Orke-* og *Guldalen* et meget stærkt hestehold: 4035 heste på en befolkning af 12,000 mennesker, et endnu større antal end på Søndmøre. I 1865 var der i de samme distrikter ikke mere end 4052 heste, idet antallet endog i enkelte tinglag var gået ikke så lidet tilbage (i Orkedalen fra 624 til 622, i Meldalen fra 469 til 340) og i de øvrige kun var ganske ubetydelig forøget. For de to nævnte tinglags vedkommende kan grunden til dette store hestehold i 1657 være at søge i den omstændighed, at der til Løkkens kobberverk behøvedes megen kørsel. Den igennem flere dele af disse fogderier faldende skydsfærd kan derimod neppe have gjort det nødvendigt at holde så mange heste. Også i *Strinden* fandtes der et meget stort antal heste, større end i 1865, nemlig 1678 mod 1563 i det sidste år. Her var der forholdsvis endnu flere heste end i Orkedalen og Guldalen. Længere inde ved fjorden, i *Stjørdalen* og i *Inderøen* holdtes ligeledes mange heste: i det første fogderi 2505 (9500 mennesker), i det andet 2100 (8350 m.)

I det østenfjeldske Norge har der i det hele taget været holdt et stort antal heste. Det forholdsvis største antal forekommer på *Hedemarken*: 3166 heste på en befolkning af 7200. I fjeld- og skovbygderne er forholdet temmelig jævnt som 1 : 4; men overalt er i de følgende århundreder antallet i forhold til folkemængden aftaget. I *Gudbrandsdalen*, hvor der i 1657 var 2902 heste på 12,300 mennesker, var der i 1865 6795 på 50,900; i *Valdres*, hvor der i 1657 var 1085 heste på 3900 mennesker, var der i 1865 2227 heste på 20,550 mennesker, og i *Hallingdalen*, hvor der i 1657 var 572 heste på 2700 mennesker, fandtes der i 1865 1338 heste på 14,729 mennesker. I *Glommedalen* endelig, hvor der i 1657 var 2455 heste på en befolkning af 9100 mennesker, fandtes der i 1865 8090 heste på en befolkning af 77,000 mennesker. Også fladbygderne i nærheden af søen optræde med et forholdsvis stort hestehold. I det nuværende *Akershus* amt var der i 1657 i det hele omtrent 6000 heste på en befolkning af 21,000 mennesker; på *Ringerike* (2300 m.) 597, og i *Tønsberg* len (11,700 m.) 2842 heste.

Det nordenfjeldske og det søndenfjeldske frembyde efter dette meget store ligheder og stå i bestemt modsætning til de vestenfjeldske kyst- og fjorddistrikter fra Sireåen til Stat. I disse sidste er hesten sandsynligvis i regelen ikke bleven anvendt til andre transporter end til og fra sæteren, medens alt andet er ført på båd, hvor det var muligt. Kun et et meget lidet antal af opsidderne havde her hest. Således var der i Indre Sogn — for at nævne et exempel — i Borgunds skibrede med 31 opsiddere kun 15 heste, i Lærdals skibrede med 58 opsiddere 13 heste, i Årdals skibrede med 34 opsiddere kun 16 heste. I de to første skibreder skulde man af hensyn til skydsfærden have ventet at finde flere heste; men det er fra andre kilder bekendt, at de rejsende

her om vinteren bleve trukne over fjeldet af mennesker, og at disse ligeledes bar tøjet over. Der er således intet urimeligt i det ringe hestehold, skønt det dog også kan være muligt, at enkelte bønder kunne have været fritagne for skat.

Af *geder* holdtes der i 1657 et betydelig større antal i forhold til befolkningens størrelse end i 1865, nemlig 139,662 geder i det første år mod 230,722 i det sidste, i de distrikter, hvorfra der foreligger opgaver for 1657. Under forudsætning af, at det samme forhold også har gældt for de øvrige dele af landet, skulde der således i 1657 i de fem sydlige stifters landdistrikter have været ialt omtrent 146,000 geder mod 244,636 i 1865. I en mængde bygder, hvor disse dyr før holdtes, ere de nu så godt som forsvundne. Således er i *Aker og Follo* fogderi antallet gået ned fra omtrent 1500 til 170, på *Romerike* fra 2200 til 860 og i *Tønsberg* len fra 500 til 5. I *Bamle* fogderi er også tallet sunket: fra 1160 til 850. Selv, hvor tallet er forøget, viser der sig dog i de fleste tilfælde kun en yderst ringe tilvækst. På *Ringerike* er således fra 1657 til 1865 gedeholdet kun forøget fra 600 til 950 og i *Glommedalen* kun fra 9000 til noget over 11,000. Det er således egentlig kun i fjeldbygderne, at der kan spores nogen forøgelse i antallet af geder. I *Gudbrandsdalen* er det forøget fra omtrent 5000 til omtrent 28,000, i *Valdres* fra omtrent 2500 til omtrent 11,900 og i *Hallingdalen* fra omtrent 1400 til omtrent 8150 — altså til det femdobbelte eller endnu mere; her indtager altså geden fremdeles omtrent den samme stilling i vedkommende distrikters økonomi, som nu, og i Gudbrandsdalen fandtes der endog i 1865 forholdsvis lidt flere geder end i 1657. I *Telemarken* kan der ligeledes iagttages en stærk forøgelse: 3500 i 1657 mod 12,300 i 1865. I de vesten- og nordenfjeldske distrikter er forøgelsen af gedernes antal atter yderst ringe, på

flere steder endog ganske forsvindende; på andre er det betydelig formindsket. Således er det i *Orkedalen* fra 3051 i 1657 sunket til 1228 i 1865, i *Guldalen* i samme tid fra 2969 til 886 og i *Indereens* fogderi fra 2859 til 2665. Geden er altså et dyr, hvis betydning for det norske landbrug er i stærk tilbagegang, og det neppe alene på grund af „gedeloven". Formindskelsen af gedeholdet er vistnok begyndt meget længere tilbage i tiden, måske allerede i det syttende århundrede, og skyldes vel nærmest erkendelsen af, at den skade, geden anretter, ofte er betydelig større end dens nytte.

Men medens geden således er i tilbagegang, har antallet af *får* i de sidste tohundrede år været i stadigt tiltagende. I de distrikter, for hvilke der haves opgaver fra 1657, havdes der i dette år kun 297,893 får mod 1,377,284 i 1865. Under forudsætning af, at forøgelsen overalt er gået for sig i samme forhold, skulde der således i 1657 ialt i de nuværende fem sydlige stifters landdistrikter have været omtrent 329,000 får mod 1,526,916 i 1865. Her er forøgelsen endnu langt stærkere end befolkningens tilvækst; *fåret er altså det eneste husdyr, som nu spiller en større rolle i landets økonomi end for 200 år siden.* Det er fornemlig det vestenfjeldske Norge, hvor denne forandring viser sig tydeligst; de distrikter, som nu udmærke sig ved den største fåreavl, drev i 1657 kun meget lidet derpå. I *Stavanger* len fandtes der således i 1657 kun 17,203 får, i 1865 derimod 202,170; i *Søndhordland* var til samme tid tallet forøget fra 7504 til 72,609, i *Nordhordland* fra 18,067 til 105,295 og i *Voss og Hardanger* fra 9437 til 48,714. I *Indre Sogn* er antallet steget fra 3942 til 37,729 og i *Sønd- og Nordfjord* fra 25,142 til 110,177. Også i de nordligere kystdistrikter er forøgelsen temmelig stor, i *Fosen* endog fra 4804 til 36,426. Mindst er den i det østenfjeldske, hvor den kun

sjelden har holdt skridt med befolkningens tilvækst. I *Gudbrandsdalen* var der således i 1657 i det hele 18,752 får, i 1865 derimod 62,777 og på *Romerike* 11,242 i 1657 og 28,945 i 1865; i *Tønsberg* len var antallet formindsket fra 11,506 i1657 til 10,893 i 1865. Dette er dog kun en enkelt undtagelse.

Af *svin* forekom der i 1657 i de distrikter, for hvilke der haves opgaver fra dette år, kun 26,077 med 75,338 i 1865. Under forudsætning af det samme gennemsnitsforhold fandtes der altså i 1657 i de nuværende fem sydlige stifters landdistrikter omtrent 29,000 mod 84,557 i 1865. Forøgelsen har altså ikke holdt skridt med befolkningens tilvækst.

Reduceret til kør, udgjorde det samlede kvæghold i de distrikter, for hvilke der haves fuldstændige opgaver fra 1657, 612,000 beregnede kør mod 1,276,000 i 1865. Under forudsætning af det samme gennemsnitsforhold også for de øvrige dele af riget, skulde der således i 1657 i de nuværende fem sydlige stifters landdistrikter have været omtrent 700,000 beregnede kør mod 1,461,000 i 1865. [For flere af de distrikter, for hvilke der mangler detaljerede opgaver fra 1657 over de enkelte kvægsorter, kan denne mangel tildels udfyldes ved opgaver over de beregnede kør, som fandtes i dem. Disse distrikter, som ikke ere medtagne i de første angivelser, ere

Nedenæs:	omtr.	18,700	beregn.	kør	i 1657 og	19,600	i 1865,
Mandal:	—	10,500	—	„	i 1657 -	24,099	i 1865,
Lister:	—	18,700	—	„	i 1657 -	30,347	i 1865,
Ytre Sogn:	—	17,550	—	„	i 1657 -	33,245	i 1865.

Kvægholdet i almindelighed er således mindst forøget i Nedenæs, mest i Mandals fogderi og dernæst i Ytre Sogn. Lægges disse tal til de 612,000 og 1,276,000 ovenfor, får man altså 677,000 beregnede kør i 1657 mod 1,383,000 i 1865. Efter dette maa der altså i det hele have været et større antal end ovfr. antaget, omtrent 715,000.]

Kvægskatten i 1657 var ikke det første forsøg på at beskatte denne gren af landbruget. Allerede på stændermødet i 1628 var der således bevilget en „kvægtiende" men da den betaltes efter gårdenes størrelse, som fulde, halve eller øde gårde, med en bestemt sum for hver af disse, kunne regnskaberne for denne skat ikke anvendes som grundlag for en tælling af landets kvæghold i hint år. Endnu så sent som i de sidste år af det 18de årh. var det på bane at påbyde en skat af heste og stort og småt kvæg i Norge, i hvilken anledning der — uvist, på hvad grundlag — var opgjort den beregning, at der den gang fandtes i landet 638,981 stykker stort kvæg (hvorunder forstodes heste, hopper, hingste, okser og tyre, som havde fyldt tre år, og kør, som havde havt kalv,) og 454,752 stykker småt kvæg, (hvorunder forstodes vædere, „beder", bukke på over et år, får, som havde havt lam, og geder, som havde havt kid). Hensigten med denne skat var, at man ved den skulde blive sat istand til for fremtiden at ophæve konsumptionen, vejtolden og flere andre trykkende afgifter. Den kom imidlertid aldrig istand, idet Karsten Anker, hvis betænkning blev indhentet, med megen styrke fremhævede de grunde, som talte imod en sådan finansoperation, vanskelighederne ved at føre en ordentlig kontrol m. m. ligesom han betvivlede påliteligheden af de opgaver, efter hvilke man havde beregnet kvægholdet; i det sted foreslog han, at man skulde indskrænke sig til at simplificere de allerede bestående skatter. Hans vidløftige betænkning, der er dateret Kristiania 8 Januar 1798, findes på universitetsbiblioteket [manuskr. 303 fol.]

Fra den første halvdel af det 18de århundrede haves et meget pålideligt materiale til at beregne rigets kvæghold i det bekendte matrikuleringsverk for 1723 og flg. år, der opbevares i rigsarkivet. Det vilde være meget ønskeligt, om

der også på grundlag af dette kunde blive foretaget en beregning, hvorved man kunde blive bekendt med de forandringer, der vare foregåede efter 1657. Rigtignok findes der ingen samtidig eller omtrent samtidig folketælling; men man kunde dog ved at sammenstille folketællingerne fra 1664—1665 og 1769 og den endnu ubearbejdede for det nordenfjeldske Norge fra 1701, hvis lister opbevares i rigsarkivet, komme det virkelige tal temmelig nær. Til en prøve har jeg af matrikulen for Aker og Follo fogderi tællet efter kvægholdet for Akers prestegæld i 1723 og sammenstillet dette med opgaverne fra 1657 og 1865:

	(1657)	(1723)	(1865)
heste	494	468	1563
kør	1780	1747	3969
geder	626	541	169
får	1435	1069	1636
svin	382	ingen opgave	635

Det viser sig således, at der imellem 1657 og 1723 i dette prestegæld er foregået en temmelig betydelig formindskelse af kvægholdet.

DEN KOMPARATIVE METHODES BETYDNING FOR STUDIET AF DEN NORDISKE MYTHOLOGI.

(PRØVEFORELÆSNING FOR DEN FILOSOFISKE DOKTORGRAD)

AF GUSTAV STORM.

I en liden Bog, som udkom i Kjøbenhavn 1870 og kaldes „Ledetraad i Nordens Gudelære, ved Frederik Barfod“, udtaler Forf., at han „i over en Menneskealder har fundet Fred og Hvile i den grundtvigske Opfattelse af den nordiske Gudelære“ og at han derfor „ønsker at lede saa mange som muligt til den, da alle de andre (Finn Magnusens, N. M. Petersens og P. A. Munchs o. s. v.) ere ham ligefrem modbydelige“. En Forfatter, som selv ingen mythologiske Studier har gjort, men efter sit eget Udsagn i lange Tider har nøjet sig med hvad jeg maa kalde det mest ukritiske System af alle, finder altsaa endnu i 1870 ikke at behøve andet Forsvar for sin Lære end at han „har fundet Fred og Hvile i den“ og derfor finder de andre „ligefrem modbydelige“. Siden 1832, da Grundtvigs Mythologi udkom, har der altsaa, mener Forf., ikke været gjort et eneste Fremskridt i den mythologiske Forskning; med andre Ord, Mythologien maa stilles udenfor de almindelige Udviklingslove for Videnskaberne, idet den rettest bør betragtes som et Slags Religion, som man kan finde Fred og Hvile i og gjerne vil hverve Proselyter for. En saadan Betragtningsmaade kan jeg ikke være med paa; thi for mig staar det

fast, at skal vore Fædres Myther komme ud af de vilde Fantasiers Uføre og virkelig give os Oplysning om den aandelige Udvikling i hedensk Tid, da er dette kun muligt ad den Vej, som Grimm pegte paa i Tyskland, som P. A. Munch og N. M. Petersen fulgte ham paa i Norden og hvorpaa senere Forfattere med mere eller mindre Held har arbejdet sig videre frem.

Forsøgene paa at bringe Enhed og Sammenhæng ind i Mythologien er knapt 100 Aar gamle. Efterat i Tyskland Lessing og Herder havde skabt den nyere humane Opfatning af den græske Oldtid, søgte man ogsaa at bringe den græske Mythologi i System. Allerede strax fremtraadte to Synsmaader, som siden altid har kjæmpet om Forrangen, den mystiske, repræsenteret af Heyne og hans Disciple Hermann og Creuzer, og den kritiske, hævdet af den berømte Filolog I. H. Voss. Mystikerne gik ud fra, at Mythologien var en Filosofi fra Menneskeslægtens Barndom, da Menneskene „laa nærmere ved Naturens Moderbryst“, at denne Filosofi var nedarvet i Presteskoler, uddannet og tildels forvansket af Digtere (Homer, Hesiod o. s. v.), der oftest maa forudsættes at vide langt mere end de beretter. Den kritiske Skole søgte at vise, at de tilgjængelige Kilder maatte lægges til Grund som første Udgangspunkt, at man paa hvert Punkt maatte følge Kilderne og ikke lægge andet i dem end de virkelig gav. Det gik ikke an, sagde Voss, at lade Dionysos som Begeistringens Gud være ældre end Homer, naar han først flere Aarhundreder senere kan paavises som saadan. — Imidlertid syntes Mystikerne at faa en uventet Bistand i det netop opdukkende Kjendskab til den indiske Literatur, hvor man traf paa en beslægtet Menneskerace og filosofiske Religionsdogmer, der udgav sig for urgamle. Man styrtede sig med Iver over disse og fik strax

istand Theorier om Mythologiens Stilling i Folkenes Urhistorie. Nu vilde Uheldet, at de indiske Myther, som man benyttede til Sammenligning og ansaa for ubetalelige Vidnesbyrd om urgammel Visdom, netop var de yngste, fremkomne efterat de ældste indiske Religioner havde undergaaet en Række Reformer, ja man kan gjerne sige Forvandlinger; naar disse Myther blev betragtede som Urtyper for den græske og nordiske Mythologi, kan man forstaa hvor paalidelige Resultaterne blev, særlig naar de blev forbundne med Mystikernes Mangel paa Kritik. Imidlertid er det disse Sværmerier, der blev optagne i den Schellingske Filosofi og med Steffens indførtes til Danmark.

I Norden synes man paa faa Undtagelser nær at have staaet ganske udenfor de mythologiske Stridigheder i Tyskland, uagtet den nordiske Mythologi allerede havde begyndt at spille en Rolle i disse Trætter. Her hjemme havde de Lærde først nylig opgivet Middelalderens Tro paa de gamle Guder som onde Dæmoner, men man var ikke naaet videre end til Saxos og Snorres Opfatning af den historiske Odin. Denne var i Schönings og Suhms Theori omsat til tre Odiner, ja man var begyndt med den fjerde og heldede allerede til at ville skabe endnu flere. Den første Odin var vore Forfædres Konge, da de boede ved Don mange Aarhundreder før Darius Hysdaspis og kaldtes efter Odin Budiner[1]), da de „have havt med de omboende Folk Jetter, Thurser, Jotuner, Alfer og Dværge at bestille". Den anden Odin var ogsaa Budinernes Konge og deres Anfører i Kampen mod Darius Hysdaspis. Den tredie Odin var den, som Aar 40 før Kristus efter Krige mod

[1]) Budinerne var et af de skythiske Folk, som efter Herodot deltog i Kampen mod Kong Darius omtr. 510 f. Kr.

Romerne drog nordover til Nordrusland og derfra over til Sverige, hvor han blev Offerprest og Høvding i Upsala og indstiftede „Odinsreligionen“; han var efter Suhm „en af de største og listigste Statsmænd, der nogensinde haver været til“ [1]). Mellem disse 3 historiske Odiner fordeltes Gudens Bedrifter, og hvad der ikke passser paa nogen af dem som Menneske, overlades til Gudesagnene. Paa samme Maade blev Thors, Frøjs og de andre Guders Bedrifter dels fordelte mellem Kong Odin den 3dies Følgesvende, dels overladte til de Guder, disse dyrkede, og til de øvrige mythiske Magter. Trold og Turser, Alver og Dværge blev til jordiske Folkeslag, med hvem Aserne kjæmpede. Denne Lære, som havde sin tilsyneladende Støtte i Kilderne — navnlig i Heimskringla og Edda's „Fortale“ — holdt sig længe efter Suhms Tid; vistnok gjorde Steffens's Opfatning af Mythologien et Skaar i den, men den historiske Odin gik dog igjen endnu hos Finn Magnusen, Rask og endog hos N. M. Petersen; endelig bortvist fra Historien til Mythologien blev han først af Keyser og Munch.

Den første, som i Norden skjød en Breche i dette System, var altsaa Henr. Steffens i hans berømte filosofiske Forelæsninger i Kjøbenhavn Vinteren 1802—1803, da han indførte Ungdommen i Studiet af den tyske Filosofi og Naturforskning. For den nye Filosofi var nemlig det mythologiske Standpunkt et Udviklingsstadium i Menneskehedens Historie. „Al Historie begynder med Guderne. Udtrykket for Gudernes Periode er den reneste, klareste Poesi, dens Sprog Allegori. De ældgamle Sagn gjemme mærkværdige Fragmenter af Jordens Dannelseshistorie; mange Myther

[1]) Man var nødt til at adskille denne fra den 4de, angelsaxiske Odin (Woden), fordi de engelske Slægtled var saa korte, at denne Odin maatte have levet i 3die eller 4de Aarh. efter Kristus.

af de orientalske og nordiske Urfolk bevare i de dybsindigste Billeder Naturens Metamorfoser og skjule mange underfulde Kundskaber, f. Ex. i Astronomi og Metallurgi(!), som vi ikke kunne forklare uden dybe Indsigter, ja ofte ikke uden Bekjendtskab med de kunstigste, først i vore Tider opfundne Instrumenter(!). De ældste Menneskers Forestillinger og Handlinger havde et umiddelbart Hensyn til det evige: de vare, som Digteren siger, blandt alle Mennesker Guderne nærmest." Saaledes lød den nye Theori, som med engang tog Spranget fuldt ud og stillede sig i den stærkest mulige Modsætning til den gamle Lære om Kong Odin den 1ste, 2den og 3die. Hos alle de følgende Mythologer i Norden vil vi finde Steffens's Hovedtanker igjen, hos Oehlenschläger og Grundtvig som Poesi, hos Finn Magnusen som Fysik og Astronomi, ligesom den samme Schellingske Filosofi fremkaldte lignende Fænomener i Tyskland. Medens Finn Magnusen i de nordiske Skabelsesmyther gjenfinder Geologernes neptunske og plutoniske Oprindelsestheorier, opfatter Odins 12 og 52 Navne som Aarets 12 Maaneder og 52 Uger, og de 12 Gudeboliger i Digtet Grimnismaal som Dyrekredsens 12 Tegn, forklarer Henneberg Eddadigtet Skirnisför (om Frøjs Frieri til Gerd) som Planeterne Mars's og Venus's Conjunction, og Trautvetter gjør de tre Hovedguder (Odin, Vilje og Ve) til Svovl, Kviksølv og Salt, fortolker Thor som Elektriciteten og hans Hansker som elektriske Ledere(!). Ikke mindre vilkaarlig er Grundtvigs „Udkast til Asalæren" (1807), hvor han i Filosofernes Ledebaand opfatter Aserne som „Udtrykket for den Eviges (Alfaders) Kraft" og Jetterne som „Materien" eller „Massen", hvor Forbundet mellem Loke og Aserne er Forbundet mellem „Kraften" og „Klogskaben", hvilket ledede dem til at stræbe efter Individualitet(!), slutte Fred med Materien og falde fra Alfader. Naar Alfader

og Nornerne bringer Loke til Frafald fra Aserne, vil det sige, at „Klogskaben bliver til List og Ondskab“, thi „Visdommen (Alfader) vil at Kraften og Massen gjensidig skal ødelægge hinanden“; i den sidste Strid — Ragnarok — renses Aserne, det vil sige „Kraften vender tilbage til sit Urspring“. Man ser, at den ene Forklaring er akkurat lige saa fornuftig eller ligesaa urimelig som de andre, naar det først er givet, at Mythologien er herreløs Ejendom, som alle — Digtere, Filosofer og Naturforskere — kan skalte med efter Behag. Finn Magnusen har dog den store Fortjeneste fremfor alle sine Samtidige, at han kunde lægge et videnskabeligt Grundlag for kommende Studier, idet han besørgede i Tyveaarene den første ordentlige Udgave af Mythologiens Kilder, de gamle Gudedigte, samtidig med at Rask fik udgivet Snorra-Edda. Indtil den Tid havde Mythologerne maattet holde sig til de gamle Resenske Udgaver og uheldige Oversættelser, og Kundskaben til det gamle Sprog var ikke større end at der efter 1811 kunde opstaa en lærd Strid om Mythernes Ægthed, da man troede at have fundet Ord fra modern Tid i de gamle Digte: Völuspás *„gullnar töflur“* (de gyldne Tavler) oversatte man nemlig med „de gyldne Tøfler“, og *Herjans nönnur* (Odins Meer) med Odins Nonner, hvilket beviste sagde man, at „den hele Mythologi kun var et Opspind af dovne Munke i Middelalderens Klostre“. Paa saadanne Paastande gjorde gode Udgaver og Oversættelser en Ende. Den første, som drog Fordel af dem, var i Norden Grundtvig (1832), i Tyskland Jakob Grimm (1835). Grundtvig, som ved Siden af sine kirkelige Kampe altid havde holdt sin Kjærlighed for det gamle „Højnorden“ vedlige, havde i Mellemtiden (1807—1832) ogsaa studeret Angelsaxisk, oversat Beóvulf og opholdt sig et Par Aar i England; han kom hjem med Følelsen af

det inderlige Slægtskab mellem England og Norden og gjorde denne strax gjeldende i en Theori om den nordiske Hedendoms Kultur-Sammenhæng med, tildels Oprindelse fra England; han knyttede sine nyserhvervede Sprogkundskaber sammen med sin poetiske Opfatning af Mythologien, styrket ved Studiet af Forfattere som Creuzer og Svensken Ling, og udgav saa 1832 en „Nordens Mythologi eller Sindbilled-sprog, historisk-poetisk udviklet og oplyst". Hans Argumentation for sin poetiske Opfatning er den, at „enhver Mythe, som røber Begeistring, maa nødvendig indeholde noget, som kunde begeistre en Digter", og Beviset for at de enkelte Myther „røbe Begeistring", finder han deri, at de „have begeistret ham." Det er altsaa atter Forfatterens Subjektivitet, der her stilles op som Rettesnor for Opfatningen, aldeles som hos de før nævnte Mythologer. Ved Siden deraf ser det dog ved første Øjekast ud som Grundtvig er kommet et Skridt videre, idet han søger at støtte sin poetiske Opfatning til sproglige Forklaringer. Men netop dette er hans svage Side; da han af germaniske Sprog udenfor de nordiske kun kjendte Angelsaxisk og ikke de nys opdagede Love for Sprog-Overgang, gav hans Studium af Engelsk ham hvert Øjeblik urigtige Etymologier, af hvilke han siden udledede sin poetiske Opfatning. Et Par Exempler vil vise dette:

Han forklarer Navnet „Norner" ved at gjøre opmærksom paa, at Islændingerne nu udtaler det Nodner, hvorved det kommer nær det oldeng. neáð (Nødvendighed); Norner betyder altsaa „Nødvendighedens Gudinder". Men herimod kan bemærkes, at *Nodn* kun er den nyere Udtale for det ældre *norn*, og at oldeng. neað er ganske det samme som oldn. nauð (som forresten betyder Nød, ikke Nødvendighed); nauð og norn er jo som man vil se ganske forskjellige Ord. De enkelte Norners Navn udleder han ligeledes af Angel-

saxisk: Urðr af veordan (at vorde) — hun erklæres for „Spaadommens Norne“, uagtet urðr nærmest maa betyde „den vordne“, ligesom ags. wyrd betyder et Factum. Verðandi, der jo er et ligefremt oldnorsk præs. part. af verða — altsaa vordende — afledes af ags. verdan forhindre og kaldes „Forhindringens Norne“ (Ordet hedder ellers paa ags. *verian* el. *vergan* og betyder forsvare). Skuld afledes rigtigt of „skulu“, der nemlig ogsaa er angelsaxisk. Af et meget usikkert Sted i „Fjölsvinnsmál“, hvor der tales om en Sal Hyr, bygget paa Spydsodder og omgivet af Luer og som kaldes *auð-rann* (Rigdoms Hus), oversætter han „auðrann“ med „Ødurs Borg“ og opfatter dette som Navn paa Nornernes Hjem, hvorved da „Ødur“ maa være deres Fader. Dette Navn oversætter han med det nysvenske „*ödet*“ (Skjæbnen) og gjør det endelig til et med Uðr, Navnet paa „Nattens“ Søn. Ved alt dette fremstaar følgende Læresætninger, som trofast gjentages af Grundtvigs Eftersnakkere: Nornerne er Ødets (Skjæbnens) Døtre og Nødvendighedens Diser og bor i en Borg, der er omgivet af Luer og bygget paa Spydsodder. Nornerne ere saaledes „de allerbekvemmeste ikke blot for den dramatiske Digter, men for os alle, til at oplive og udtrykke den gjennemgribende historiske Sandhed: at i ethvert Storværk saavelsom i den udmærkede Enkeltmands, i Hovedfolkenes og hele Slægtens Levnetsløb, kan vi skjelne et bestemt Anlæg, en indviklet Knude og en til Anlægget svarende Opløsning“. Af dette Exempel kan sees, hvorledes en Grundtvigsk Mythe bliver til, og hvis nogen vilde paastaa, at dette Exempel staar alene, skal jeg drage frem en af Grundpillerne for hele det „historisk-poetiske“ System. Det er bekjendt nok, at for Grundtvig og hans Tilhængere var Guden Thor ikke Styrkens og Tordenens Gud — det er for upoetisk — men han er „Aandskjæmpen“,

den levende Sandhed eller den sande Virkelighed, det er hans Hverv at gaa fremst i Sandhedens Tjeneste i Kampen mod „Løgnens Jettekuld“, og navnlig mod Løgnen selv, Midgardsormen. Denne Mythe hviler ogsaa alene paa Etymologier: Thors Bolig heder Þruðvangr, hans Hammer Þruðhamarr og hans Datter Þruðr. Dette Ord Þruðr havde allerede Finn Magnusen rigtig forklaret som „Styrke“, altsaa Styrke-vang og Styrke-Hammer, og Thors Datter hedder da „Styrke“, ligesom hans Sønner hedde Mode og Magne (den modige og den stærke). Men Grundtvig har fundet en mere poetisk Forklaring; han gjør Þruðr til det samme som det engelske Ord truth (Sandhed), uagtet allerede Rask kunde have lært ham, at et Ord, der begynder med t i Engelsk, ogsaa i Oldnorsk maa begynde med t, saa at truth svarer til Ord som trú (Troskab) og uagtet begge tilsvarende Ord findes adskilte i Oldengelsk: Þryð (Styrke) og treóvð (Sanddruhed). Først ved denne urigtige Etymologi kan Thor blive Konge i „Sandhedens Rige“, og hans Modstandere blive „Løgnens Jettekuld“, og Midgardsormen en Personifikation af „Løgnen“. Allerede ved disse Exempler blir det vel tydeligt, at sammenlignende Sprogstudier er nødvendige, naar man vil fortolke Nordens gamle Myther, og at enhver, der giver sig til at fortolke dem uden saadan Udrustning, nødvendigvis maa lide Nederlag. Jeg negter ikke, at Grundtvigs Skrifter om den nordiske Mythologi har for denne havt sin Betydning, men jeg søger den fornemmelig i hans Opposition mod Finn Magnusens fysiske Mythefortolkning, ikke i hans eget System; medens Finn Magnusens System var (i mere end én Betydning) aandløst, var Grundtvigs vistnok aandfuldt og interessant, men baade kritikløst og umethodisk.

Medens saaledes Mythologien med Grundtvig i sproglig

Henseende gjør et Tilbageskridt fra Finn Magnusen, er vi med Jak. Grimm (Deutsche Mythologie) kommen over i et ganske nyt Spor, den nyere Sprogforsknings. Dennes Indflydelse paa Mythologien har allerede gjennemløbet 2 Stadier, det ældre, som lagde Hovedvægten paa de sproglige Forklaringer, og det yngre, som med flere nyere tyske Forfattere af Grimms Skole har søgt at bygge en indoeuropæisk Mythologi ved Hjælp af de nyopdagede indisk-persiske Religionsbøger. Grimms Bestræbelse gik egentlig ud paa at grundlægge den ældre tyske Gudelære, idet han kun benyttede den nordiske Gudelære til at oplyse og sammenknytte de spredte Træk af tysk Tro og Overtro. Det lykkedes ham derved fuldkommen videnskabeligt at paavise, at det væsentlige af den nordiske Tro ogsaa fandtes hos de hedenske Germaner og at vore Hovedguder ogsaa var Tydskernes: ogsaa hos disse fandtes en Krigens og Visdommens Gud Vodan (Odin), ogsaa de havde den kjærlige Himmeldronning Fria (Frigg), den stærke Tordner Thunar (Thor), en Kampgud Tiu eller Zio (Tyr) og en Solgudinde Sunna (Sól); ogsaa hos dem personificeredes Naturkræfterne som Riser el. Jotner, (Etanas) Dverge (Zwerge) og Alver (Elben); ogsaa de kjendte mange mythiske Navne som Midgard, Muspel, Hel. Hvad Grimm har paavist, er imidlertid egentlig kun de tyske Guders Navne og Brudstykker af de hedenske Germaners Verdensanskuelse; men han søgte ogsaa at komme videre, idet han pegte paa Middelalderens Litteratur og den nyere Tids Eventyr, Folkesagn og Folkeskikke som en ny Kilde til at uddrage ældgamle Myther og Heltesagn. Han indsaa vistnok Farerne ved at benytte dette Materiale, hvis Herkomst ingen kunde være sikker paa og som kunde i kristen Tid have undergaaet mange Forandringer; men han mente dog, at naar det benyttedes med Forsigtighed og ved Siden

af de nordiske Fundgruber, kunde man dog deraf slutte tilbage til ældre Sagn og Myther. Men hvor let det er her at tage Fejl, viser et Exempel fra Grimm selv. Vi kjender alle Gudinden Saga, Odins Veninde, som i Søkkvabekk hver Dag med Odin drikker „glade af gyldne Kar“; hende har Mythologerne i Slutningen af forrige Aarhundrede gjort til Sagaens eller Historiens Gudinde, og Digterne har sunget om hendes „Griffel og Skjold“ og om hendes „dybe Væld“. Nu havde Grimm i tyske Digte fra Middelalderen fundet en „Frau Aventiure“ (Fru Eventyr), som de tydske Digtere anraabte ligesom de gamle græske Muserne; stiller man hende sammen med Saga blir det saaledes tydeligt, at baade Nordboere og Tydskere (altsaa fra umindelige Tider) havde en Historiens Gudinde. Det er først naar disse to (Saga og Aventiure) stilles ved Siden af hinanden, at Gudinden blir saa ærværdig; i Virkeligheden beror den hele „Mythe“ paa en Skuffelse som saa mange saakaldte Myther. Gudinden hedder ikke Saga, men Saaga, Seersken[1]), og hverken Snorre eller de gamle Digte ytrer en

[1]) Sága anser jeg kun for et andet Navn paa Frigg. Naar undtages i Skaldeomskrivninger (hvor Sága betyder „Gudinde“), omtales hun i hele den gamle Litteratur kun paa to Steder, og disse to reducerer sig egentlig til ét, thi Snorres eneste Kilde for Omtalen i Gylvaginning („Sága bor i Sökkvabekk, det er en stor Bolig“) er Grimnismál. Dette Digt opregner, som man ved, alle Guder og Gudinder med deres Boliger, nemlig: 1. Þórr. 2. Ullr og Freyr. 3. Vali. 4. Sága. 5. Óðinn. 6. Skaði. 7. Baldr. 8. Heimdallr. 9. Freyja. 10. Forseti. 11. Njörðr. 12. Viðarr. Digteren maa her enten have begaaet den meningsløse Fejl at udelade Frigg, Himmeldronningen, af Gudindernes Tal, skjønt han nævner tre andre, eller ogsaa har han nævnt hende under et af de tre Navne. Det har ogsaa altid været sagt, at Sága omtales saa, at hun enten maa være Odins Hustru eller hans Datter; det sidste er dog kun en Udvej, man har søgt for ikke at faa noget Rivalforhold mellem Frigg og Saga, vistnok ogsaa fordi hos Grækerne Historiens Muse var Zeus's Datter. Verset antyder aabenbart,

Stavelse om hendes Forhold til Sagaen, det er først opdaget i forrige Aarhundrede og af Forfattere, der ikke forstod Oldsproget. Vor „Historiens Gudinde“ forsvinder saaledes, og den tyske „Fru Eventyr“ staar ganske alene og kan ikke hævde sig højere Alder end 12te eller 13de Aarhundrede, altsaa den kristne Middelalder. Kunde Grimm her se Fejl paa Grund af selve Methodens og Materialets Usikkerhed, blev dette endnu lettere for hans Efterfølgere, der uden Frygt begav sig ud paa Eventyrenes og Sagnenes store Hav for at samle nyt Bytte til Fuldendelse af Grimms store Bygning, den urtyske Mythologi. Grimm havde af de nordiske Gudenavne konstrueret tilsvarende tyske, som af Freyr — Froho, af Bragi — Brego, og henstillet til nyere Forskere, at skaffe Vidnesbyrd om disse fra Tyskland; han havde ogsaa givet Anvisning til at finde saadanne, idet han betragtede alle Sagnhelte og Heroer som Levninger af ældre Guder („ein Niederschlag älterer Götter“) og Eventyr som Levning af ældre Myther. Denne Mesterens Anvisning blev fulgt af Disciplene, og i Grimms senere Aar og endnu efter hans Død fremtræder der en Skare tyske Mythologer, som fører de germaniske Folks nyere sagnhistoriske Litteratur tilbage til Mythologi: hver Sagnhelt bliver en Gud, hvert Eventyr, Sagn eller endog Legende til ur-germaniske Myther. Til at skaffe dem Plads i Mythologien behøvedes der kun den ringeste Lighed med Myther eller mythiske Personer: naar

at Odin og Sága bor tilsammen i Sökkvabekk, altsaa at Sága er Odins Hustru (ɔ: Frigg): „Sökkvabekk hedder den fjerde (Gaard), der skvulper svale Bølger over; der drikker Parret Odin og Sága (*þau Óðinn ok Sága*) hver Dag glade af gyldne Kar.“ *Sága* (Seersken) er et ikke ueffent Navn paa *Frigg*, som „*veit öll orlög*“, og *Sökkvabekkr* (Dybenes Bænk eller Sæde), som de „svale Bølger skvulper op over“, kan vel ogsaa have været et andet Navn paa *Fensalir* (Myr-salene).

man paa mange Steder i Tydskland viser den evige Jødes store Sko, saa er dette strax et Minde om Guden Vidars store Sko[1]; naar hos os Ullr var Jagtgud og St. Hubert i Tydskland og Frankrige er Jægernes Helgen, saa er det et Bevis for, at den sidste kun er et Substitut for den første[2]; naar i Digte fra 13de Aarhundrede Wolfdietrich hevner Keiser Ortnits Død, saa staar disse Sagnhelte kun istedenfor de ældre Guder Balder og Vale[3]; naar i et tysk Eventyr en Røver fanger en Jomfru og afklipper hendes „gyldne Haar", er dette naturligvis en Reminiscens af Loke, som klipper Sifs Guldhaar af o. s. v. Kun Skade, at disse Mythologer aldrig kan blive enige: naar den ene i „Sigurd Favnesbane" ser en ældre Frøj, finder den anden, at han er en formummet Odin; naar en i „Vilhelm Tell" gjenkjender Heimdall[4], finder en anden at han er en oprindelig Solgud[5], med andre Ord, i den Grimmske Skole er indkommen den samme Vilkaarlighed som i de ældre mythologiske Forsøg, og Modstandere af enhver mythisk Forskning har med Rette kunnet anklage ogsaa Grimms Skole for „unmethodisches Treiben". En af de faa, som tør siges at have holdt sig nogenlunde fri for Udskejelserne og at have ført Grimms Tanker videre, er P. A. Munch. Han gjorde det første videnskabelige Forsøg paa at skille mellem de ældre og nyere Bestanddele i de nordiske og tyske Myther og grundlægge en germanisk Mythehistorie. Vistnok havde han ikke ganske løsrevet sig fra Paavirkning

---

[1] Simrock, Myth. S. 127.
[2] Simrock, Myth. S. 292.
[3] Simrock S. 296.
[4] Lütolf i Germania 8, 208 ff.
[5] Pfannenschmid i Germania 10, 1—39.

af Finn Magnusen, der lod ogsaa ham i Grimnismál se et kalendarisk-astronomisk Digt; vistnok kunde hans specielle historiske Yndlingstheorier lede ham paa Vildspor ogsaa i Mythologien; men hans nøgterne Kritik indsaa dog, paa hvilke Afveje Mytheforskningen med Grimms Elever var kommen ind, og ialfald er det Munchs Fortjeneste at have paavist Vanegudernes Sammenhæng med den ældgamle Nerthus-Dyrkelse i Østerlandene og gjort sandsynlig, at Vanerne er en senere Udvikling fra det fælles-germaniske Standpunkt. Mangelen ved saavel Munchs som Grimms Methode var, at de ikke kunde støtte eller kontrollere det vundne fælles-germaniske Standpunkt fra beslægtede Folks Myther; thi endnu var man kun naaet til de første etymologiske Forsøg i at sammenstille Gudenavne fra de forskjellige indo-europæiske Religioner. Fremskridtet er først bleven mulig ved den komparative Methodes Anvendelse paa de indiske og persiske Sprogmonumenter.

Den komparative Methode har begrundet Sprogenes Historie. Fra Opdagelsen af Lydlove for Overgangen mellem beslægtede Sprog har den gaaet videre til at bestemme de ældre Sprogformers Udseende og deres Udgangspunkt i tabte Fællessprog, med samme Sikkerhed som Naturforskere fra beslægtede Species slutter til Ordner og Klasser. Den komparative Sprogmethode har bevist sin Rigtighed ved fra kjendte Sprog at fortolke beslægtede ukjendte, saaledes at man f. Ex. har læst de persiske Religionsbøger ved Hjelp af Old-Indisk og i de seneste Aar har fortolket de skythiske Sprog-levninger ved Hjelp af de persiske[1]). Ved at bestemme det ældre indo-europæiske Fællessprogs Udseende har Methoden formaaet at grundlægge en Sproghistorie, men den har

---

[1]) Müllenhoff i Monatsb. d. berl. Acad. 1866. S. 549 ff.

ogsaa naaet videre: Sprogforskerne har kunnet gjøre Forsøg paa at læse Ideernes og Kulturens Historie ud af Sprogudviklingen, og tidligst og stærkest har man da kastet sig over de beslægtede Folks Mythologi, endskjønt man endnu maa sige, at det ikke er paa mange Punkter, man allerede har naaet nogen Sikkerhed. Methoden har sine Farer og sine svage Sider. Det overvældende Stof, som hvert Aar formeres, gjør hver Slutning vanskelig; paa den anden Side er dette Stof af saa forskjellig Kvalitet, at det ofte gjelder blot om at bortskjære det uvæsentlige. De fleste, der hidtil har beskjæftiget sig med sammenlignende Mythologi, har været Sprogforskere, for hvem det var Hovedsagen at sammenstille Ord og Begreber fra forskjellige Sprog, og naar en saadan Sammenstilling er lykkedes — og med lidt Behændighed kan den i Regelen lykkes —, at skabe fælles Myther. Der har været altfor stor Mangel paa historisk Kritik, man har ikke vogtet sig nok for at inddrage under Undersøgelsen Gammelt og Nyt, Ægte og Uægte uden Forskjel, og Resultatet er blevet, at Sprogforskerne i Regelen har foretrukket en Forklaring, der henviser til Fælles-Oprindelse, medens Kulturhistorien helder til oftest at antage nyere Laan fra Folk til Folk. Hovedregelen ved at anvende den komperative Methode bliver altsaa med historisk Kritik at adskille nyt og gammelt, det fælles og det særskilte og at vogte sig for tilfældige Analogier. Et er utvivlsomt: den komparative Methode har bragt ind et nyt og sikkert Grundlag for Mythologien, idet den engang for alle har bragt til Taushed Mystikernes Lære om en „oprindelig Urvisdom, af hvilken kun enkelte Brudstykker er nedarvede til de senere Slægter“, om de „østerlandske Filosofemer, som fra Indien og Persien i en fjærn Fortid har bredt sig ud over

Europa", og dette er skeet derved, at Sprogforskningen har paapeget Mythernes Grundlag i de oprindelige lave Kulturtilstande hos vore indo-europæiske Fædre[1]). Ved den korparative Methode er det allerede blevet muligt at paavise de forskjellige Udviklingstrin i de indoeuropæiske Religioner, idet man altid seer Religionen i Forbindelse med de øvrige Kulturstandpunkter. For at opdage Grundlaget for vore Fædres Religion, maa vi derfor levere Hovedtrækkene af Kulturudviklingen fra det fælles indoeuropæiske Tidsrum, indtil Historiens Lys breder sig ud over de nordgermaniske Nationer, idet vi dog strængt holder os til hvad Videnskaben har slaaet fast.

Det ældste kjendte Kulturstandpunkt, som vi med nuværende Midler kan stige op til, er ikke videre højt, men dog saa højt, at det har hævet sig ud over de egentlige Vildes Jæger- og Fiskerliv. De ældste Indoeuropæere har været Nomader og levet af sine Hjorde paa Græsgangene i et Indland; de har tæmmet Husdyrene Oxen, Faaret, Svinet og Hunden, men kjendte Hesten og Gjeden kun i vild Tilstand; de boede om Sommeren paa store (4 Hjuls og 6 Hjuls) Vogne, forspændte med Oxer og dækkede af Huder, om Vinteren enten i Huler nede i Jorden eller i usle Hytter af Træ og flettede Vidjer, runde som Telte, med Røghul i Ta-

---

[1]) Allerede i 1850 kunde Kuhn, efter at have gjort det tidligste Forsøg til af Sproget at paavise Indoeuropæernes Kulturtilstand, udtale om denne: Das sich so enthüllende Bild wird freilich nicht den Ansprüchen derer genügen, die in der Urzeit überall tiefe Spekulation und in der unseren nichts als gedankenlose Verflachung sehen, aber es wird den Ansprüchen derer genügen, die aus der Geschichte gelernt haben, dass der Entwickelungsgang der Menschheit im ewiger Fortschritt zum Edlern und Bessern ist und die fern von weichlicher Klage um die geschwundene goldene Zeit dem gewaltigen Gange der eisernen alle ihre Kräfte zuwenden (Webers Indische Studien I 363).

get og Jorden til Gulv, hvor megen Urenslighed samlede sig (Lus og Lopper), og hvor Musene gnavede paa alt Madforraad, uden at man havde Katten til at fordrive dem. Folket var delt i smaa Stammer, hver under sin Høvding, og Slægterne boede sammen i Landsbyer eller Lejre. Nomadefolket var krigersk nok, det levede i stadige Fejder med sine Naboer; Kampens Hensigt var at røve Kvæg eller hevne tidligere Overfald. Fangerne blev gjorte til Træler eller ofrede til Guderne ved store Fester, hvor Blodet flød i Strømme. Menneskeofringer var almindelige, især som Sonoffer ved Høvdingers Begravelse. Som Vaaben brugte man i Krigen Buer af Barlin eller af Ben, Træspyd og Træpile med Stenspidse, Stenøxer og Stenhamre; thi at smide Metaller forstod dette Folk ikke, om det end rimeligvis kjendte Metaller (Guld og Bronce), erhvervet som Smykker eller Legetøj ved Tuskhandel med Fremmede. De kjendte Brugen af Ild og spiste Kjødet kogt; af Dyreskind gjorde de sine Klæder og forstod at væve Ulden paa Ten. Af de vildt sværmende Biers Honning forstod de at lave en berusende sød Drik (mjöðr, μεθυ, ind. *madhu*). Familiebegrebet var, som hos alle Nomader, stærkt udviklet. Faderen var Slægtens Hoved (*pati* - Herre), ved Siden af ham stod Husmoderen (*matar* - som bærer Omsorg, *patnia* - Frue); Husbonden var sin Søsters og sine Børns Beskytter (*bhratar* Støtte, *patar* Beskytter), Datteren gik i Fjøset og stellede med Kjørene (*duhitar* - Mælkerske); der var særegne Navne for Søn og Sønnesøn, thi de de fortsatte Slægten, for Enken og den Faderløse, for Svogerskab eller Forbindelse med andre Slægter. Som svage Begyndelser til intellektuel Udvikling kan man pege paa Dannelsen af de talrige Ordrødder og den rige Formlære, og paa det decimale Talsystem; man havde skabt ialfald Tallene 1—900. Dette Folk har boet ensteds paa

Turkestans Sletter, thi der har de tæmmet de fleste af sine Husdyr, hvis Slægtninger endnu lever der i vild Tilstand.

Det har naturligvis varet lange Tider, inden Urfolket naaede til den Grad af Udvikling, hvorpaa vi skimter det. Endelig har Urfolket efter et langt Samvær skilt sig ad i 2 Grupper eller Stammer, den ariske eller asiatiske og den europæiske. Efter Adskillelsen fra den ariske Stamme har den europæiske Stammes Fædre længe boet sammen som ét Folk eller rettere vandret om med sine Hjorder, rimeligvis paa Vejen til Europa, og der modtaget en videre Udvikling, førend dette Folk atter løste sig op i mange Sværme, der er blevne Stamfædre til de europæiske Folk, til Kelter, Germaner, Slaver, Italer, Græker, Thraker o. fl. Det vigtigste Fremskridt i den fælles-europæiske Tid er de første Begyndelser til Agerbrug, der ved en senere stærkere Udvikling maatte lægge Baand paa Nomadernes Omstrejfen og vænne dem til faste Bopæle; i den fælles europæiske Tid er man imidlertid ikke kommen videre, end til at en Stammeafdeling eller en Landsby kunde optage et Stykke Ager til fælles Dyrkning, medens Hovednæringen blev Fædriften og man som Følge deraf aldrig tog faste Bopæle. Ikke destomindre udvikledes allerede i dette omflakkende Liv efterhaanden et stærkere Fællesskab i Interesser, en Stammefølelse, saa at Folket gjorde sig gjeldende ved Siden af Høvdingerne paa offentlige Forsamlinger, hvor man fattede Beslutninger i Fællesskab af varig Betydning (lat. lex, oldn. lǫg). Allerede her i Østeuropa eller Turkestan har Stammen modtaget Belærelse af sydligere Folk; fra dem har den lært at tæmme Hesten og benytte den til Krig, og optaget Gjeden blandt Husdyrene; men Kulturpaavirkningerne har alligevel været faa, thi de omboende Folk synes at have været omtrent ligesaa lidet udviklede som „Fælles-europæerne“. Det tør

endnu ikke ansees for afgjort, om der efter det fælleseuropæiske Standpunkt er indtraadt et Tidsrum, da flere af de senere Folkestammer levede sammen, adskilte fra andre; nogle Forskere har fremført Grunde for, at Græker og Italer har levet sammen som ét Folk længe efter Adskillelsen, andre har søgt at paavise det samme om Kelter og Italer, om Kelter og Germaner, om Germaner og Slaver; for os har dette Spørgsmaal liden Interesse, da Kelternes og Slavernes Mythologi desværre er næsten ukjendt og saaledes ikke kan oplyse Germanernes. Det næste Standpunkt bliver altsaa det fælles-germaniske, det, som Germanerne udviklede selvstændigt, inden den nye Spaltning tysk og nordisk indtraadte. At forsøge paa at skildre denne Udvikling, tør vi her fritage os for, da Udviklingen nu gaar fremad med store Skridt og i alle Retninger; at fremhæve bliver, at Germanerne vistnok paa den ene Side altid stod saa vidt i Forbindelse med sydligere Folk, at de efterhaanden optog Kulturelementer fra dem, som Agerbrug og Metaller, men paa den anden Side dog stod dem saa fjernt, at deres Udvikling kunde tage en selvstændig Retning[1]).

Den sammenlignende Mythologi maa stræbe efter med Tiden at kunne fremstille en fortløbende Udvikling fra den fælles indoeuropæiske Urtid lige til den Tid, da vi har skriftlige Optegnelser om de europæiske Folkereligioner. Grundreg-

---

[1]) Jeg har ovenfor forudsat som givet, hvad jeg tror Arkæologien inden føje Tid vil indsé, at de indoeuropæiske Folk overalt i Europa har grundlagt den saakaldte „yngre Stenalder“ (l'âge de la pierre polie), den Tidsalder, da for første Gang de asiatiske Husdyr (Hest, Ko, Faar, Svin) optræder. Jeg mener altsaa, at Germanerne har indvandret baade til Tyskland og Norden i den „yngre Stenalder“ og har modtaget saavel Bronce- som Jernalderen fuldfærdige søndenfra, men at begrunde denne Paastand er her ikke Anledning til. (Senere Note).

len for at udfinde Urfolkets religiøse Standpunkt, er ifølge det foregaaende, at hvad der findes af Gudenavne eller Sagn hos et eller flere Folk af begge Hovedklasser, den europæiske og den ariske, det tilhører Urtiden. Af Navne, som saaledes er fælles, maa først nævnes selve Gudernes Fællesnavn: devas (ind.), dei (lat.), θεοί (gr.), tivar (oldn.), der betyder Lysguder. Den højeste af dem hed Dju-patar (lat. Ju-piter, gr. Ζεύς-πατήρ, ind. Djaus-pita), ved Siden af ham fremtræder Himmelguden Varanas (ind. Varuna, gr. ϝουρανός), Morgenrødens Gudinde Ausas (ind. Ushas, gr. ἠώς (oprind. αϝσως), lat. Auror-a, opr. Ausos-a), Solguden Savar (ind. sura, lat. sol, got. sauil) el. svârya (gr. ἥλιος for σαϝηλιος) og Maanen mans (ind. mâs, got. mena, gr. μήν) og maaske flere. Allerede heraf viser det sig, at disse Nomader dyrkede som Guder de Kræfter, de saa om sig i Naturen. I Himmelen, de lysende Stjerner, Solen, Maanen, Morgenrøden, Ilden og Lynet har de tænkt sig mægtige levende Væsner, der raadede over Menneskelivet: det var dem, man maatte bede om Hjelp under Livets Møje, og dem, man sonede ved blodige Ofre. Det samme Naturliv skinner igjennem i de ældste Sagn. Et af de ældste Sagn er om Lysguden Djus (ind. Indra), som kjæmpede med de sorte Skyers Dæmon — denne forestilles som Slange eller som Ulv —; han havde røvet Gudens Kjør (Skyer), men Guden finder dem og dræber ham med sit Lyn; et andet fortæller om Pramantha (gr. Promethevs), som først frembragte Ilden ved at gnide to Sorter Træ mod hinanden og siden førte den ned til Menneskene; et tredie fortæller om Udødelighedsdrikken (gr. ἀμβροσία, ind. amrita), som Guden i en Fugls Skikkelse røvede fra Mørkets Magter; et fjerde om det ældste Menneske Manus (ind. Manu, gr. Μίνως), der efter Døden bliver Under-

verdenens Konge og modtager og dømmer de afdødes Aander (Skyggerne) o. s. v. Med Sikkerhed kan ikke flere Gudesagn føres tilbage til Urtiden; der gives vistnok Gudenavne, maaske ogsaa Sagn, som ved nærmere Undersøgelse vil vise sig at være indoeuropæiske, men mod hvad nogle Forskere (Kuhn, Pott) har ført saa langt tilbage, kan der gjøres vægtige Indvendinger. En Skole af Mythologer fører vistnok næsten alle Myther tilbage til Naturforhold og antager derefter disse Myther skabte i Urtiden, som for dem er den eneste mytheskabende Tid; men denne Mytheforklaring maa som oftest tage sin Tilflugt til Vilkaarligheder (blir umethodisk) og synder ialfald altfor ofte mod Reglerne for historisk Kritik. Enhver kjender Sagnet om Apollon og Dafne, som flygtende for Guden forvandles til et Laurbærtræ. Det til Dafne svarende indiske Ord Dahanâ betyder „straalende", og Max Müller forklarer det derfor om Morgenrøden, der ligesom forfølges af Solguden[1]), men da staar det (som Curtius rigtigt har bemærket) uforklarligt, hvorfor Dafne bliver forvandlet til Laurbærtræ; hertil kommer, at Lauren hos Grækerne ikke er hjemlig, rimeligvis indført i 8de eller 9de Aarh. fra Lilleasien, og Sagnet om Dafne, der overalt hører organisk sammen med Apollons Laurbærfest (*τὰ δαφνηφόρια*), omtales først meget senere og er rimeligvis født hos Grækerne, der nok selv kunde paatage sig at skabe en Mythe. En anden Mytholog, Leo Meyer, siger om Afrodite, at hun oprindelig (ɔ: i den indoeuropæiske Urtid) ikke var Gudinde for Kjærlighed, thi til saa ethiske Begreber havde Urfolket ikke hævet sig, men at „es muss sich ein sinnliches Wesen zu Grunde liegen, dem es natür-

---

[1]) M. Müller, Comparative mythology (Chips from a german workshop, vol. II. p. 92).

lich war früh die Liebe zu übertragen", og dette er da ogsaa — Morgenrøden. Denne Formodning gaar netop ud fra hvad der skulde bevises ved Sprogsammenligning, at Gudinden Afrodite var indoeuropæisk, og Formodningen er saa meget mere paa urette Sted, da det omtrent er godtgjort, at Afrodite er den syriske Kjærlighedsgudinde, som Grækerne først i senere Tid har optaget fra Lilleasien. I denne Forbindelse kunde det ogsaa nævnes, at Kuhn har villet gjenfinde Yggdrasilsmythen i det indiske „somadryppende Figentræ", og derpaa forklaret det hele om Skyer o. l., men at senere Forskere har afvist dette Forsøg og vist, at det indiske Træ ikke kan hævde nogen høj Alder. Yggdrasilsmythen tør derfor (som dens Navn tilsiger) indtil videre betragtes som nordisk, om man end vil indrømme beslægtede Forestillinger hos andre Folk. Man vil af disse Exempler se, hvor let en Afvigelse fra den sikre Methode kan bringe paa Afveje. Man maa vistnok indrømme, at Religionen selv i sin senere Udvikling kan omskabe Mytherne f. Ex. fra Naturmyther til ethiske, — og en saadan Udvikling kan paavises som tilhørende flere Religioner —, men desuden tør det være sikkert, at Religionen ogsaa paa et senere Trin kan skabe Myther eller mythiske Forestillinger, der ikke altid er af ethisk Art. Tilbøjeligheden til at føre alle Myther, alle nyere Sagn og Eventyr tilbage til Urtiden, fornegter enhver selvstændig Digterevne hos alle senere Slægter og er vistnok kun en Levning af en tidligere Tids romantiske Drømme om Urtidens Skjønhed og Storhed.

Ethvert Forsøg til at paapege den religiøse Udvikling, som de europæiske Folk har undergaaet i sit Samvær efter Adskillelsen fra Arierne, vil støde paa den Vanskelighed, at blandt de europæiske Folk har kun Græ-

kerne og Nordboerne en mere fuldstændig Mythologi bevaret, og for de sidstes Vedkommende maa det udtrykkelig fremhæves — hvad der har været altfor meget overseet —, at deres mythiske Forestillinger er optegnede næsten halvandet Aartusinde senere end Grækernes; thi efter hvad vi nu ved om Religioners hurtige Forvandlingsevne [1]), maa den Mulighed først overvejes, at Religioner i Tidens Løb opgiver en Masse ældre Stof, ligesaa let skaber meget fra nyt af og endnu lettere optager Laan fra andre Religioner. Jeg ved for Tiden ikke mere end to Gudenavne, som med Sikkerhed tør føres tilbage til den fælleseuropæiske Tid, og selv ved disse kan en senere Forskning maaske vise, at de er endnu ældre ɔ: tilhører Urtiden. Grækernes Krigsgud er *Ἄρης*, hans Navn betyder Kamp (*αρείφατος* - dræbt i Kamp, *ερις* - Tvist, skr. arî - fiendtlig, ârus - Saar, ârti - Ulykke), hans Tilnavne er *μιαιφόνος* (blodbesudlet), *βροτολοιγός* (Manddraber), *στυγερός* (forhadt). Hans Navn gjenfindes ogsaa hos Germanerne som en næsten glemt Krigsgud Ear, Er; da Germanerne fra Romerne optog Ugedagenes Navne i sit Sprog, gjengav Nordtyskerne *dies Martis* Tirsdag) med *Zies-tac*, men Sydtyskerne med Eritac, hvorved altsaa Ziu bliver den samme som Er; Navnet findes ogsaa i Ordet Jarl, Krigshøvding (opr. erilas, Ers Søn) og i Folkenavnet Eruler. Ogsaa Höðr, der dræbte Baldr, maa være en gammel Krigsgud. Hans Navn betyder Krig, dets tyske Form (eller germaniske Urform) Hadus er meget almindeligt som Sammensætningsled f. Ex. Hadu - brand, Hadu - volf; hos Kelterne findes det samme Ord som Catus (f. Ex. Catu - merus), og langt nede i Syd kjendte

[1]) Man sammenligne de indiske Religioners Historie, efterat man har lært at kjende Buddhismens religiøse Skrifter.

Trakerne Kotys dels som Krigernavn, dels som Krigsgudinde. Det er vistnok kun en enkelt Side af den fælleseuropæiske Religion, som vi her kan pege paa, men den tør dog vise os, at der allerede var gjort et Skridt fremad fra Urstandpunktet, thi ved Siden af Naturmagterne er der skabt Guder for enkelte Sider af Menneskelivet: Krigen, der under Nomadelivet stadigt maatte staa for Folkets Sind, havde faaet sine Beskyttere. At ved Siden af dem ogsaa de gamle Lysguder og deres Modstandere, Mørkets Dæmoner, beholdt sin Plads og sin Værdighed, kan vi ikke tvivle om, da vi træffer dem igjen senere hos de enkelte Folkestammer; fra de senere Religioner kan vi ogsaa hente Vidnesbyrd om, at i den fælleseuropæiske Religion var Dju-patar vistnok ligesom før Gudernes Fader, men nogen Gudefamilie eller Gudegenealogier synes endnu ikke at have dannet sig; thi den latinske Religion har aldrig havt saadanne.

Den germaniske Folkestamme, som ved Adskillelsen fra de andre fik den mindst begunstigede Lod, vandrede længe om i Midteuropas Urskove og kom til at staa mest fremmed for Kulturpaavirkningerne fra Middelhavslandene. Den kom derved til ogsaa at beholde meget af sin Religions oprindelige Karakter eller fortsatte ialfald i det hele kun en begyndt Udvikling. Dens mest særegne Nyskabning er, at den af den ældre Himmelgud Djus (Djavs, *Ζευς*, Jov-, Tius) har dannet 3 Guder, der indtager den enes Plads: **Vôdans** (Wuotan, Óðinn) er Visdommens og Sejrens Gud, **Thonar** (cfr. lat. Jupiter Tonans, oldn. Þórr) er Tordenens og Agerdyrkningens Gud, og **Tius** (Ziu-Tyr) er Kampguden. Vi finder ogsaa den ældre Guds Attributer og Kampe fordelte mellem de 3 nye Guder: Vodan er blevet Hovedguden, Gudernes Fader og Verdens Herre, han kjæmper mod Mørkets Fyrste i dens Skikkelse som Ulv (oldn. Fenrir), men i denne Kamp

deltager Tius, som Ulven berøver Armen; Thonar har arvet Tordenkilen (oldn. Mjölnir) og kjæmper med den mod alle de onde Naturmagter (Jotner) og specielt mod Slangen (oldn. Midgarðsormr). Den mærkeligste Forvandling har igrunden Tius undergaaet, thi da Vodan fik første Plads i Gudernes Række, maatte Tius vige for ham og tabte efterhaanden ganske sin gamle Karakter som Lysgud; han blev fra Lysgud til Krigsgud, ligesom alle Guderne (oldn. tivar, egl. Lysguder) er blevne til Kampguder. Denne Forandring er nemlig ikke egen for Norden, allerede hos Tacitus er Germanernes Guder Kampguder og Tius gjengives paa Latin med Mars. Den Naturgrund, hvorfra de indoeuropæiske Lysguder udgik og hvorom Græker og Romere havde bevaret ialfald Mindet, er altsaa ganske forsvundet hos Germanerne, og deres Guder er blevne sociale Magter; at de specielt blev til Krigsguder, hører sammen med Stammens krigerske og omstrejfende Liv, inden Agerdyrkningens og Fredens Kunster lærte dem at søge faste Bopæle. Men man ser dog, at Gudekredsen snart ogsaa kunde rumme andre Sider af Livet: Vodans Hustru er Fria (oldn. Frigg, den elskende), hun er Germanernes Kjærlighedsgudinde[1]); hendes Søster heder Fulla (Overflod); en af Vodans og Frias Sønner er Fredens og Uskyldens Gud Baltar (Baldr), som Krigsguden Hadus (oldn. Höðr) dræbte. Rigtignok antager de fleste Mythologer Baldr for en gammel indoeuropæisk Sol- eller Lysgud, men som jeg tror paa yderst svage Grunde: Sprogforskningen støtter ikke en saadan Opfatning, thi Baldr (ags. bealdor) betyder blot Herre (el. Gud), og Navnet gjenfindes ikke hos andre Folk; hans Drabsmand Hadus betyder Krig, og synes ikke at kunne have sin Plads i en Solmythe; Sag-

---

[1]) Grimms D. M. 117.

net om Balders Brand efter Døden kan ikke bruges, thi det er ikke oprindeligt og har kun ved Tilfældigheder faaet den fremtrædende Plads i Mythen [1]); tilbage blir kun den almindelige Lighed mellem Baldrs-mythen og andre Myther om Guder eller Helte, der dræbes, hvilke endel Mythologer altid forklarer som Solguder. Ogsaa om Vodan har blandt Mythologer en anden Opfatning gjort sig gjeldende, som jeg anser for uvidenskabelig. Mannhardt [2]) gaar i sin Skildring af Vodan ud fra Nutidens Fortællinger om „der wilde Jäger“, der farer om i Luften foran „das wütende Heer“, og han udleder derfra, at Vodan har været Stormguden, med andre Ord, at han altsaa til alle Tider har bevaret den indoeuropæiske Naturbund. At man har tænkt sig Wodan som den vilde Jæger, kan ikke nægtes, thi denne kaldes endog ligefrem Wode- el. Woin-jäger, han bærer Odins bredskyggede Hat og vide Kappe og kaldes som saadan Hakelberend (ligesom oldn. heklumaðr); men det er dog let at se, at Opfatningen af Vodan som den vilde Jæger ikke skriver sig fra den hedenske Tid, men fra den kristne, da Guderne blev Djævle: den vilde Jagt er jo fortabte Aander, afdøde Forbrydere eller endog Djævlene selv, og Vodan kunde dog først optages i dette Følge, efterat Troen paa ham som Gud er ophørt. Rigtigheden heraf indsees, naar man husker, at den samme Skjæbne har de romersk-græske Guder undergaaet i Middelalderen: i Syden var det Diana, som drog om i Spidsen for den vilde Jagt [3]). Ved Siden af de senere Djævlesagn er dog ogsaa bevaret Sagn om Vodan som Krigsgud: „Der Wüttenheer“ viser sig jo især, naar en stor Krig

---

[1]) Se „Om den gamle norrøne Litteratur, et Indlæg i Striden mellem Docent Grundtvig og den norske hist. Skole“ af G. Storm, S. 19.
[2]) Die Götterwelt der deutschen und nordischen Völker S. 107 ff.
[3]) Grimms D. M. S. 261.

staar for Døren eller naar store Krigere skal falde, ganske som Odin, da der i 1207 blev Fred i Norge, forlod Landet og drog over til Sverige, hvor Borgerkrigen netop skulde bryde ud[1]. — I Forbindelse med de urgermaniske Guder bør jeg vel ogsaa nævne Vanerne, Njord, Fröj og Fröja, fordi mange Mythyloger anser disse for næsten de ældste af de germaniske Guder. Man paastaar, at Vanerne er de oprindelige Lysguder, som efterhaanden have maattet vige for Æsir, Krigsguderne. Som saa ofte inden Mythologien, har man her gaaet efter Formodninger (Vanir er forklaret Lysguder) og løse Analogier, medens alle sikre Spor tyder paa, at Vanerne er en senere opstaaet Gudeslægt, der kun efter en Kamp blev optaget blandt de gamle Guder. Vi har jo Sikkerhed for, at de gotiske Guder ikke var Vaner, men Anses (= Æsir); vi ved, at udenfor Norden findes ikke Spor af Guderne Frøj og Frøja, at der i Tyskland ikke engang er Plads for en Kjærlighedsgudinde ved Siden af Fria[2], og at det ældste Spor af Vane-Kultusen er Tacitus's Omtale af Gudinden Nerthus paa en Ø i Østersøen. Den cerealiske Guddom, som Tacitus kalder Nerthus eller „terra mater", tør være en senere udviklet Skikkelse i den germaniske Gudelære, da hun kun dyrkedes af nogle faa nordiske og nordtyske Folk i den vestlige Krog af Østersøen; naar vi senere finder hendes Slægt (Vanerne) dyrket kun hos Nordboerne, forestiller jeg mig, at Religionsforbundet om Nerthus blev opløst i Folkevandringen, da de nordtyske Folk udvandrede mod Syd og Vest, men at de tilbageblivende Nordboer har beholdt Dyrkelsen og at der siden i Norden af dette Emne udviklede sig en særegen Gudecyklus, som tilsidst vandt en

[1] Inge Baardssøns Saga, sidste Kap.
[2] „Dies Veneris" oversatte Tyskerne jo med Friatac (Fria's Dag).

selvstændig og endog fremragende Plads i de ældre Guders Række som Guder for det praktiske Liv, Søfartens Gud Njord, Fragtbarhedens Gud Frøj og Kjærlighedens og Huslivets Gudinde Frøja. Naar man derimod paa meget svage Indicier har gjort Frøj til Solgud, Frøja til Morgenrødens eller endog Maanens Gudinde, har man begaaet de samme Synder mod den sammenlignende Methode, som ovenfor er paapegede.

Jeg standser her ved Forgaarden til den egentlige nordiske Mythologi, ikke blot fordi jeg i én Time kun kan naa til at antyde Grundlinjerne af et mythologisk System, men ogsaa fordi jeg haaber at have paavist, at hvis Mythologien skal hævde sig en selvgyldig Stilling inden de moderne Videnskaber, maa det være ved en Forbindelse mellem den sammenlignende Methode og den historiske Kritik.

NOGLE UPAAAGTEDE BIDRAG TIL DANMARKS HISTORIE UNDER GREVEFEIDEN.

VED L. DAAE.

Af det indholdsrige og fortræffelige Samlerværk „Bibliothek des Literarischen Vereins in Stuttgart" udkom 1872 et Bind med Titelen: „Die ersten Deutschen Zeitungen 1505—1599" ved Emil Weller. Man vil dog i dette Arbeide kun finde de fem ældste af disse Flyveblade samt et Udvalg af de mærkeligste blandt de følgende (indtil 1535) i fuldstændige Aftryk. De øvrige Masser af hidtil bekjendte „Zeitungen" opregnes kun bibliographisk med Angivelse af det Bibliothek, hvori de i Regelen unike Exemplarer opbevares. Udgiveren har derhos strengt holdt sig til de Smaaskrifter af denne Art, som selv udtrykkelig kalde sig „Zeitungen", og udelukket de i Regelen ganske ligeartede Stykker, der fremtræde under Titler som „Anzeigen", „Berichte", „Historien", „Relationen" o. s. v., idet han mener, at hans Bibliographi, om ogsaa disse skulde have været medtagne vilde have svulmet op til det tidobbelte Omfang.

Idet jeg gjennemgik Wellers Arbeide, stødte jeg paa en Række af de mest fristende Titler paa samtidige Bidrag til Oplysning om saagodtsom alle det sextende Aarhundredes Begivenheder, Bidrag, som for den Historiker, der kunde

have Adgang til at se de opregnede Pjecer selv, vilde være af allerhøieste Vigtighed. Min Forventning om at støde paa nye Kilder ogsaa til den nordiske Historie blev ikke skuffet. Ikke alene fandtes (Pag. 169) omtalt en „Neue Zeitung" om Moskoviternes Grusomhed af 1561, der var hentet fra danske Gesandters Beretning, men ogsaa samtidige Fremstillinger om flere af Syvaarskrigens Hændelser, saaledes om Søslaget ved Bornholm 1564, beskrevet af et Øienvidne (Pag. 177), om Kampen ved Halmstad samme Aar (Pag. 178), om forskjellige Forhold i 1567 (Pag. 199), videre en „Wunderzeitung" af 1580 om Muus, nedregnede fra Himmelen i Norge, altsaa om Lemænd (Pag. 267), m. M.

Hvad der imidlertid mest vakte min Interesse, var tvende „Zeitungen", trykte 1536, den ene om Søkrigen i Norden under Grevefeiden, den anden om den samme skjebnesvangre Feides Slutningskatastrophe, Kjøbenhavns Overgivelse til Christian den Tredie den 29 Juli 1536. Af disse hidtil ganske upaaagtede Kildeskrifter besluttede jeg strax, om muligt, at erhverve mig Afskrifter. Wellers Registratur udviste, at de begge befandt sig paa Bibliotheket i München, og jeg henvendte mig da til en derværende Videnskabsmand, hvis Velvilje mod Norge og Nordmænd aldrig svigter, den af vor Oldhistorie og vore Retsantiquiteter høitfortjente Professor, Dr. Konrad Maurer. Jeg fik af ham mere, end jeg havde ventet eller bedet om, nemlig ei alene Afskrifter, men Afskrifter fra Maurers egen Haand. Efter at have gjennemgaaet disse og i Christiania Videnskabsselskab givet en Oversigt over deres Indhold, besluttede jeg at lade dem trykke. Og idet jeg herved meddeler dem, medgiver jeg ved samme Leilighed et Par andre, ligeledes af hidtil overseede tydske Kilder hentede Smaabidrag til de samme Aars Historie.

I.

Den følgende Beretning om Søkrigen er, som man vil se, forfattet af Marx v. Schleytz, en forøvrigt ubekjendt Mand, der selv har deltaget i Kampen ombord paa den Flaade, som Preussens første Hertug, Albrecht af Brandenburg, sendte til sin Svoger Christian den Tredies Hjelp imod Lybekkerne. Den er et Brev til Hertug Albrechts Broder, Markgrev Georg, hvilket senere er blevet trykt og nu kun vides at existere i et eneste Exemplar, der findes paa det Kgl. Bibliothek i München (cfr. E. Weller: Die ersten deutschen Zeitungen, p. 116). Med Hensyn til de fortalte Begivenheder se forøvrigt C. Paludan-Müllers Grevens Feide, 1, 430 fgg. 2, 184 fgg., og de af denne Forfatter citerede Kilder, G. Waitz's Lübeck unter Jürgen Wullenwever, 2, 238 o. fl. St., Joh. Grundtvigs „Nye Bidrag til Sømagtens Historie i Grevens Feide“ (Danske Samll. ved Bruun o. fl., 2, 289 fgg., og Sammes: „Bidrag til Oplysning af Grevefeidens Tid“ (Danske Magazin, 4. Række, B. 3).

Neuwe Zeyttung, Was sich newlich zwischen dem Hertzog von Holstayn, yetz under Künig zu Dennmarck, vñ dem Künig von Schweden, Auch Hertzog Albrecht inn Preüssen, mit jrem anhang, zugetragen vñ verlauffen hat, auff wasser vnd land, gegen den von Lübeck).*

M.D.XXXVI.

Dem Durchleüchtigen Hochgebornen Fürsten vnnd Herrenn, Herren Georgen, Marggrafen zu Brandenburg, zu Stettin, Pommern, der Cassuben vnd Wenden Hertzog, Fürsten zu Rügen, Auch Hertzogen inn Schlesien, zu Jegersdorff Ratibarum, &c. Vnd Burggrauen zu Nürenberg, meinem genädigen Herren.

Durchleüchtiger Hochgeborner Fürst, gnädiger Herr, E. F. G. Füge ich armer vnwyrdiger dyener, inn aller vnderthänigkayt zu wissen, was inn vergangnen jaren, zwischen

*) Prof. Maurer bemærker: folgt ein Holzschnitt, einen Zug Landsknechte darstellend.

dem Hertzog von Holstayn, yetzo Kü. May. inn Dennmarck, mit seiner Herren anhang, Kün. May. inn Schweden, Meines gnädigen Herren, Marggrafen Albrechten inn Preüssen, mit den Lübischen, sampt jrem anhang, ist aussgericht worden, inn kriegsgeschäften inn der Ostersee, solches ist E. F. G. bewisst, dann mir, Aber was geschehen ist, darbey ich gewesst bin, vnd darneben imm 35. jar, das gib ich E. F. G. inn aller vnderthänigkayt (wie hernach volgt) zuerkennen.

Wie sich der krieg hat angefangen mit dem Lande von Holstayn, vnd Lübeck.

Wie der vertrag geschehen ist, zwischen Künig Cristian, K. M. inn Dennmarck, vnd den von Lübeck.

Wer die vertrag gemacht hab.

Warumb das die von Lübeck den Grafen von Altenburg, vñ Hertzog Albrecht von Mechelburg, vnd andere Herren mer, mit Reüttern vnd Landsknechten inn Dennmarck gefürt habend.

Was die von Lübeck imm 34. jar, vnd daruor getriben habend zu wasser vnd land.

Was K. M. Cristian zu Dennmarck für zuspruch zu dem reych Dennmarck hat, vnd zu dem Grauen von Altenburg, vnd Hertzogen von Mechelburg, vnd den von Lübeck mit jrem anhang.

Wie die Schlacht ist zugangen inn Schonen von Hellischenburg, vnd vor Assensen inn Fünen vnd an anderen orten.

Was den Kunig Cristian verursacht, vñ K. M. von Schweden, vnd meinen gnädigen Herren Hertzog Albrechten inn Preüssen, das sie dise nachvolgende schiff habend aussgemachet zu den Orlich oder Kriegsgschäfften, wie hernach volgt.

Diss alles wissen E. F. G. wo, wie vnnd wann das geschehen ist, dann ich bin im 35. jhar noch bey Marggraff

Wilhelm inn Eyfland (sic) gewesst, das ich nicht bey vorgeschehenen kriegsleüffen inn Dennmarck gewesst bin (wie vorgmelt) Aber was disen sommer ist inn der Ostersee geschehen, darbey bin ich gewesst, volget kurtzlich hernach, Bitt hiemitt E. F. G. wo so eben die tag vnnd stund, wie sich es wol gepüret, nicht sind angezaygt, Ew. F. G. wöllen mir solchs nicht verargen, dann solchs ist umb kürtz willen vnderlassen.

Imm vergangnen 35. jar, habend die von Lübeck mit jrem anhang 10. gwaltige schiff vonn Orlich inn der Ostersee gehapt, wol gestaffiert mit geschütz, vnd aller noturfft, jr Ammeral haisset Krafeel, oder die Lübisch Law.

Item der Graff von Altenburg, vnd die von Koppenhagen, mit jrem anhang, haben aussgemacht neün gewaltige schiff von Orlich wol gestafiert mit geschütz vnd aller notturfft, Jr Ammeral haysst der Michel, ein schiff mit vier Marsen.

Dise 19. schiff habend die Ostersee dermassen jnnengehapt, das sie vermaynet, Kayn Herr noch Künig solt sie auss der See schlahen, habend auch mit denen, vilen Herren, schaden vnd spot gethon, des hat sie Gott gestrafft, wie hernach volgt.

Die vorgemelten zehen schiff von Lübeck, sind gelegen imm Femersund, vor Assensen an Fünn.

Item Kü. M. Cristian inn Dennmarck hat aussgemachet mit hilff der Ritterschafft vnd Bischouen inn Göttland, neün schif von Orlich, sind nicht wolgerüst gewesst, Ir Ammeral hiess der Hamburgerberg, ein alt schiff.

Dise neün schiff habend sich geschlagen durch die zehen schiff der Lübischen, vnd sind kommen vnder Gottland, dohin sie beschayden sind, da der dreyer Herren schiff wolten zusamen kommen wie geschehen ist.

Item K. M. inn Schweden, ist auch vnder Gottland

kommen mit 14. schiffen, von Orlich mit des Herren hilff von Gotland, vnnd haben allda gelegen ein zeytlang, auf meines G. H. auss Preüssen, hylff vnd schiff gewartet, biss vns Gott wind vnd wetter hat geben, das wir zu jn kommen sind, Der Schwedische Ammeral, ist ein schiff von 500. lasten, wol gstafiert mit grossem geschütz, vnd haysst das schiff, das Schwedische Krafeel, odder Bolam, oder der Bar, vnd ist das best besigelte schiff inn der Ostersee auff dissmal gewesst.

Item den 23. tag Maij, Hat vns mein Gnädiger Herr, Fürst von Preussen, lassenn zu sigel gehen, vor dem Künigsbergischen tieffe, mit sechs schiffen von Orlich, die wol gestaffiert mit gweltigem vnd grossem geschütz, vnnd haben noch ein schiff meines G. H. müssen dahinden lassen, biss er hernach ist kommen, vnser Ammeral hat gehayssen der Nar, ein schiff mit dreyen Marsen.

Auff den 25. tag Maij vnngefärlich, sinnd wir mit der sechs schiffen vnder Gotland zu meines G. H. schiffen kommen, Do wir jre Flot erkannt haben, vnnd sie vns, do sind wir inn ein Flot zusamen gelauffen, biss vnder Oland, da ist vns der wind entgegen kommen, vnd mussten allda setzen, oder vor ancker.

Item den nechsten tag darnach, sind vnns auss der Westersee entgegen kommen (do wir gelegen sind) 14. schiff kauffart, die haben nach Tantzken vnd anderen stetten gewölt, Sind von vnseren gnädigen dreyen Herren angehalten worden, von denen hat ein yeder Herr, eines bemanet mit geschütz vnd kriegsuolck, vnnd die andern nach Tantzken vnd Künigsberge sigeln lassen, vnnd eins thayls mussten mit den dreyen bey vns bleyben.

Item den 29. tag Maij sind wir zu sigeln gangen, vnd nach Bornholm gelauffen.

Item vnder Bornholm haben wir die neün schiff so von Koppenhagen abgelauffen sein, vnsere feind gefunden, da sie vnns erkannt habend, sind sie zu Sigeln gangen, vnd vermaynt, vns zuschlahen, Aber Gott straffet bald jhren hochmut, dann als bald wir an sie kamen, do haben wir vns mit jnen geschossen vnnd geschlagen, vnd jnen vil volcks erschossen, vnd vmbpracht, vnnd sie haben jre bött abgehawen, mit geschütz vnd volck die darinnen gewesst sind, vnd die inn der See lassen treyben, Es war ein fliegender sturmm, das wir mit jnen nicht kundten endern, oder port an port legen, Vnd dem Schwedischen Ammeral, ward sein tagripp entzway geschossen, das jm sein Sigel gefelt ist worden, sonst wer die flot von vns nicht kommen, Wir hetten etliche schiff erobert, da entlieffen sie vns mit grossen forchten gehn Koppenhagen inn den Sundt, da wir nicht hin beschayden waren.

Item wir waren beschayden inn den Femerssundt, zwischenn Fünen vnd das land zu Holstayn, Als wir nun fort lieffen, do sahen wir ein gross schiff vor vnns, das kame von Rihe, vnnd nach Lübeck geladen mit Kauffmansgut, ein Hollick von 300. lasten, das hat der Schwedisch Ammeral sein Sigel wider gemachet, vnd ist für die flot aussgelauffen, vnd hat den selbigen Kauffarter genommen, vnd sind wol vber die achtzig mann darauff gewesst, vnd vil daruon sind zu land kommen, die andern zum tayl geschossen, vnd gefangen genommen, das schiff vnnd geschütze ist auff ein thunnen gelts angeschlagenn, inn allem das darauff gewesst ist, Vnd die drey Herren habend das mit kriegsuolck bemanet, solchs ist geschehen zwischen Femern vnnd dem lande zu Rijgen, vnd habend do vil schutten vnd schiff genommen, auch hert vor der Trab vor Lübeck oder Tramindt, vnd wir habend do gelosiert wol drey tag, Darnach hat vns Gott

wetter vnnd winde verlihen, das wir die Lübischen mit zehen schiff gesuchet habend.

Item den vierdten Junij vngefärlich, haben wir der Lübischen 10. schiff gesehen, vnd sie vns, vnd sind für vns glauffen vor Schweinenburg inn ein gat oder hab, oder scheren, do haben wyr jnen geuolgt mit vnsern schiffen ein tail, vnd wir haben gmaint, sie wolten auff einer andern seyten des lands oder scheren wider herauss, vnd wir liessen vnser etlicher grosser schiff jnen fürzurichten do sie hinauss wolten lauffen, des wegs. Do nun vnsere schiff bey den Lübischen kommen sind, do habend sie die schiff verfarenn, vnd kaynen schuss noch gewör gethon, Aber sie haben all jr püchsen, puluer inn allen schiffen auffgeschlagen, inn der krautkamer vnd ein lauffend feüwer darzu glegt, die schiff vns vñ jren zuuerprennen, Da sind wir inn der zeyt inn die schif kommen, vñ sie errettet. Aber eins von den 10. ist von jrem anglegten feür verprennt worden. Dise 9. schiff, so der Lübischen gewesst, haben meinen (sic) G. H. bemanet mit kriegsuolck, dise zeytung ist vnsern grossen schiffen nachkommen, dass dise schif sind eingnommen, des sie got gedanckt haben.

Darnach lieffen wir mit den grossen schiffen nach dem beld vnder Langland, vnd setzten da, von den schiffen 2. fenlin Landtsknecht, setzten wir auff Langland mit geschütz vnd püchsenschützen, von den bayden Herrn, K. M. von Schweden, vnd meines G. H. auss Preüssen, wir habend das selbig eingnommen, auch das Schloss, haisst Cronicker, vnd das geprennt, geschätzt vmm prouant der flot zum besten, vñ das schloss wider besetzt mit vnserm kriegsuolck, diss land habend die Lübischen jnnen gehapt, dergeleichen andere land inn Dennmarck, vnd wir sind vngefärlich den 20. Junij auff das land kommen vnd eingenommen, vnd sind bey 4. oder

5. tag vngfärlich darauff gewesst, vnd ist darnach ein yeder wider auff sein schiff gesetzt worden.

Da sind all vnser preyss vnd schiff inn vnser flot gehörend, zusamen kommen, die auff dissmal bey einander gewesst sind, da seind wir inn dem Beldt gelegen, zwischen Fünen vnnd Seeland, biss Kü. Ma. Cristian mit seinem kriegsuolck vnd kriegsrüstung ist geschickt worden, vber den Beldt zu faren vnd zusetzen.

Den 19. Julij, ist Kün. May. vber den Beldt gesetzt worden, oder vbergefürt von Niberck biss zu Karssor inn Seeland.

Da sind wir fort gelauffen, vnd habend etliche Landsknechte vnd geschütz, auff Loland gesetzt, das land habend wir eingnommen, vnd andere land mer, die do beschlossen sind.

Da lieffen wir nach dem Sund nach Koppenhagen, do kam vns der wind entgegen, vnd mussten setzen vnder Mönen, vnder Felsterböd, da sind wir auff das land* gefallen, mit etlichen fenlin Landsknechten vnd geschütz, hat sich diss land gegeben, vnd prouant gegeben, wie andere land auch gethon habend.

Da hat man vns wider auff die schiff gesetzt, einen yeden auf das sein, da haben wir auch etliche schütten genommen, darinnen gut bewten gewesst ist, do gab vns Gott wetter vnd winde, das wir zu Sigel giengen mit 44. schiffen von Orlich, vnnd lieffend für Koppenhagen.

Item den 24. tag Julij habend wir Koppenhagen belägert an zwayen orten zu wasser, Auch den Elbogen vnd Landskronen Hellischen Ohr, vnd das Schloss Kroka.

Aber die von Koppenhagen, habend alle jre kriegsschiff vnnd andere schiff, hart vnder die statt oder schloss gelegt, vnd haben kayns inn dem Sundt gefunden.

Item den 30. Julij, belägert K. M. inn Dennmarck Koppenhagen mit seinen Reuttern vnd Landsknechten, vnd haben das läger geschlagen, vnd alle tag scharmützel gehalten.

Item den 8. tag Augusti, füreten wir, oder setzten K. M. Cristian vber den Sundt inn Schonen, da rayset K. M. nach dem Holm zu seinem Herrn Schwager, Künig inn Schweden.

Den genommenen Lübischen Ammeral haben vnsere Herren Kün. May. Cristian zuvor geschenckt für einen beütpfenninge, der ist darnach Künig. Maye Ammeral worden.

Item Jacob Strack ist mit 9. schiffen von Orlich zu vns kömenn, sein Ammeral haysst Gallian, den hat Jacob Strack inn Orweden lassen bawen, vnnd sind etliche schiff von den neünen mer sein gewesst, vnd die andern habend K. M. C. zugehört, Er hat aber K. M. damit gedienet, vnd ist der Ammeral vber die neün schiff gewesst, Ehr ist auch des Künigs vonn Engelands feynd gewesst, vnd noch, hat gross gut zuuor genommen auff dye Englischen inn der See vnd inn Orweden gepart vnd gebewt.

Item do die Lübischen den Künig Cristern auss Dennmarcke vertriben, habend sie das tieffe vor Koppenhagen versenckt mit etlichen schiffen.

Da nnu Künig Friderich die statt erobert hat, vnd das land, Hat er das tieffe zum thayl wider raumen lassenn, das man hat auss vnd ein mit der not die schiff künden legen.

Item die von Koppenhagen haben den Helick, so sie dem von Preüssen (wie vorgemelt) genommen haben, aussgelegt inn das tieffe, vnd vermaynt, sie wolten das tieffe damit beschützen, das wirs nicht solten zusencken, vnd ist gross gschütz darauff gewesst, vnd alle nacht achtzig kriegsmann, wie sich es auff schiffen gehöret, das hat sie alles nicht geholffen, sonder Gott hat sie gstraft.

Vnd vnsere Herren sind mit disen Herren imm läger vor Koppenhagen vbereins kommen, das sie das tieffe wolten sencken, vnnd ein schantz an dem strönd machen, oder wasser, vnd geschütz darein füren, inn der nacht, vnd auff den morgen das schiff beschussen, vnd ist bestelt worden, auff dem wasser bey vns, wann man begunnet zu schiessen imn das schiff, so solten wir mit den botten darbey sein, das schiff einzunemen, ehe dann es zuuil zerschossen werde, das ist etlicher mass bey vnns versaumet worden, habend das schiff zu seer lassen zuschiessen.

Den 29. tag Augusti, habend die vnsern auf land auss dem läger, den Helick beschossen, vnnd den also eingenommen, die noch darauff gewesst sind, zum tayl erschossen worden, vnd ein part gefangen, habend das mit vnsern büten eingenommen, vnd die auss der statt wider in die statt gjagt, bayder zu wasser vnd land, vnd wir habennd den Helick bracht, bey das brack, da ist er zu seer geschossen gwesst, vnd ist daselbst gesuncken, vnnd wir habend ein schiff, hayest die Hamburgerberg, zuuor das K. M. C. Ammeral ist gewesst, bey das gesenckt, vnd noch ein Boiert, eine Jacht, vnd etliche schutten, Die von Koppenhagen habend gross arbaite vnd schiessen gethon auss der statt vnd schiffen, vns dazu wören, Aber wir habend vns daran nicht gekert, vnnd sie vns auch nicht grossen schaden gethon.

Wir habend auch vil gross geschütz auff jrem schiff von jhnen genommen, vor Helick geborgen, halbe Carthaunen, Feldschlangen, vnd gross eysere geschütz, vnd wir habend das tieffe, gesenckt das kayn grösser schiff kan ausskommen, dann das drey oder vier elen tieff gehet, wann das hochwasser gehet, wann aber kayn hochwasser do ist, als dann offt geschieht, das es zwu elen felet, vnnd mer, vnnd wider wechst, so künden kaum schütten darauss kommen.

Item meins G. H. auss Preüssen Krafeel, das wir hinder vns gelassen (wie vorgemelt) ist zu vns kommen, für Koppenhagen inn die flot, ein schiff mit dreyen Marsen, hayßt der Ercless, vnd ist das vnser Ammeral worden, hat gross geschütz, als Carthaunen, Feldschlangen, vnd eysene geschütz jnnen gehapt, wol vber die 46. ligende stuck vnd mer.

Item Keüsel N. von Lübeck ist inn der Ostersee gewesst mith etlichen schiffen von Orlich, hat dem Herrn auff Gottland schaden gethon, jme auch ein Jacht genommen, vnd andere von Künigsberg kauffart, Des haben mein G. H. auff jn auss, gemacht etliche schiff, jnen zu süchen, do sie jn gesucht haben, ist er wider inn die Trab, oder vor Lübick gewesst, So hat der wind vnnsere schiff, so jn gesucht haben, ein Part zu Tantzken, vnd ein Part zu Künigsberg versetzt, dise vnsere schiff sind zu vns wider kommen zu Landskrona, do wir die schiff haben auffgelegt.

Item etliche schiff von vns wurden geschickt nach Warburg inn Orwedenn, das Marcus Mayer zu der zeyt jnnen hat, des habend sie jm etlich schiff vnder dem schloss verprennt vnd zuschossen, Etliche sind zuuorn daruon weg gelauffen, do haben die vnsern das stettlein eingenommen, vor Warburg gelegen, mit vnserem kriegsuolck besetzt, Also sind vnsere schiff wider inn den Sunt kommen, vnd zerstrewet gelegen.

Item zway seyten schiff sinnd gelauffen auss Koppenhagen durch vnser flot bey nacht, das habend wir jnen geuolgt ein weil, Aber nicht gewisst, was Curs sie angangen sind.

Sy sind für Landskrona kommen, haben vns ein Schwedisch Boiert genommen, vnd darauff das merer thayl zu tod geschlagen, des tags habend wir aussgemacht etliche böte, vnd sie gesuchet, den morgens frü sind wir bey sie kommen, habend sie die selbigen seytten schiff vnd Boiert mer vnd

wol bemanet, dann vor mit kriegsuolck, Aber wir haben sie angefallen, vnd vns nit gespart, habend jr gross schiessen nicht geförcht, dann do wir sie auf einem port angriffen, sind sie auff dem anderen aussgefallen, vnd vil von jnen ertruncken, Also habend wir die zway schiff genommen, vnd auch den Boiert, die zu vnser flot gebracht.

Darnach habend meine gnädigen Herrn die vorbenanten drey kauffart (wie zuuorn gemelt) wider loss gegeben, vnd vnser geschütz wider daruon genommen; habenn auch kaynen kauffart, hinfort mer angehalten von den vnsern.

Auff disen Datum sind 14. schiff kauffart von Tantzken abgesigelt, vnd bey vns für Koppenhagen, inn den Sund gekommen, die haben meine gnädigen Herren angehalten, Aber zu thail vor Laub gegeben nach Engeland zu sigeln, dann sie gehöretenn inn Engeland, die bey vns bliben sind, haben wir drey daruon bemanet, durch was ursachen das gschehen ist, wissen E. F. G. bass dann ich.

Item K. M. C. hat seinen vndersessen verlaub, gegeben, auff die Vischerey zu faren, auff den Heringfanck, auff Schone oder Felsterbud, Sy habend grosse hering gefangen, vnnd des vil, die meins gnädigen Herrn anhang, als die vonn Tantzken Künigsberg, vnd andere vnsere freünd, haben allda den Hering gesaltzen vnd gross gut daran gewunnen.

Aber die Lübischen mit jrem anhang haben da kaynen hering gesaltzen, dann der hering ist jhenen vil zu gross gewesst, vnd lange zeen gehapt, sie habend sich des geförcht, ehr möcht sie inn die finger beyssen, vnd sind also zu hauss bliben.

Item meine G. H. haben beüt mayster gemachet vber die genommnen schiff oder pleyss, Sind meinem G. H. auss Preüssen vier schiff zu seinem tail worden mit allem geschütz. Das ander genommen gelt vnd gut haben sie vnsern dreyen

herren zugetaylt, in drey tayl, Also sind der Herren vnnd des gemaynen mannes tayl oder bewt noch bey einander, das der gemain mann mit seinen herren zu thaylen hat.

Item die Lübischen mit jrem anhang haben aussgmacht XXII. schiff von Orlich auf vnser Herren schiff zunemen, vnd sind mit dem beschayd abgesigelt oder gelauffen nit wider gehn Lübeck zu kommen, sie wöllen vns dann souil schiff nemen, als wir jren genommen haben, wölchs sie aber nicht wagen dörfften, habend auch Koppenhagen mit etlichen schutten gspeysst, die sie mit sich gebracht haben, das die inn Koppenhagen nit fast gholffen hat.

Item den 8. tag Nouembris, kommen die Lübischen mit den 22. schiffen, vnd setzten bei Trackhor vnd Saltzholm Sund, vñ sie hetten guten wind zu vnns, aber sie förchten sie vor schlegen, vnd wolten nicht zu vns, von disen schiffen ward nicht ausgesetzet von Prouandt, als 18*) thunnen butter, wie sie rhümen, vnnd wir haben kaynen wind zu jhnen gehapt, da sind sie gelegen drey oder vier tag, vnd vnsere schiff waren auff das mal (als sie kamen) vber 12. nicht bey einander, vnd das merer tayl des volcks war auff dem land von vns.

Den 12. Nouembris, lieffen wir zu den Lübischen schiffen, aber der Schwedisch Ammeral wolt nicht mit, blib allda ligenn vor Koppenhagen, vñ wir setzten den abend mit vnsern schiffen für die Lübischen schiff, dann die nacht war vorhanden, das wir nicht kundten mit jnen schlagen.

Des morgens sind wir zu sigel gegangen, also haben sie auch zu Sigel gangenn, für vnns aus den grundten, do habe wir jhnen geuolgt, des ist meines G. H. auss Preüssen Ammeral auff den grund gelauffen, doch habend wir jnen ein

*) Prof. Maurer tilføier: „nicht ganz deutlich, vielleicht 8?“

zeyt lang geuolgt Aber wir habend vns wider gewendt, dasselbig schiff zu retten vnd mit zu nemen, Also habend sich die Lübischen auch gewent, vnd vermaynt, vns dasselbig schiff zu nemen, wann wir vns wider gewendt habend, so habend die Lübischen wider vorgelauffen des habend wir zu jnen geschossen, vnd fürgetriben, Diss lefieren hat geweret biss an den abent, Da sie gsehen haben, das vnser Ammeral vom grund ist abkommen vnd zu sigel gangen, do habent sie etliche schüsse gethon, jrlosung, vnd sie haben den badenquast*) für sich genommen, sind nach der badstuben glauffen.

Also habend wir die nacht allda gesetzt vnd vermaynt, sie wurden vns des morgens geston haben, Aber sie sind von dannen gewesst nach der badstuben, das wir nicht gewusst haben, ob sie inn das Wissmers tieffe oder trab gelauffen sind, des sind wir wider für Koppenhagen gelauffen, diss ist geschehen vnder Falster.

Den 14. Nouembris, kamen wir für Koppenhagen, vnd den volgenden tag legten wir die schiff zu Landkrona inn das tieffe das mererthayl, vnd mit den grösten schiffen, wir hetten auff vnserm Preüssischen Narren, vber die 24. krancker knecht, ohn die zuuor gestorben, vnd sonst ans land gesetzt sind worden.

Wir habend auch grossen hunger vnnd kummer auff vnseren schiffen gehapt, Gott vergebs denen, die es vns solten geschafft haben, wie ich bin bezalt worden, vnd die andern, das waysst got vnd ich, Gott vergebs jnen.

Dise meine G. H. als Künig. Maye. inn Schweden, Künig. Maye Cristian inn Dennmarck, Mein genädigenn Herrenn auss Preüssen, haben inn Summa der schiffen vonn Orlich

*) Se om Øgenavnet Badequast Allen, De tre nord. Riger, 1, 504 og 683, Waitz, Schleswig-Holsteins Gesch., 1, 331, og især Hänsische Geschichtsblätter, Jahrg. 1871, 143—44.

jnnen, als so sie bemanet haben, do ich bey gewesst bin, bey sechtzig Schiff wolgerüst mit grossem geschütz.

Auf disen schiffen inn Summa gehapt vier Fenlin Landtsknecht, Künig. Maye. vonn Schweden, zway Fenlin, Künig. Maye. Cristian inn Dennmarck ein Fenlin, mein gnädiger Herr auss Preüssen ein Fenlin, vnd sind mit den schiffleüten vnd püchsenschützen, bossleüten, vnd was für volck auff die schiff gehöret, inn Summa, vber die vier tausent wörhafftig gewesst.

Die 22. Lübische schiff, do sie wider zu hauss wolten, habend sie grossen schaden gekommen inn der See, Got hasset den hochmut, vnd straffet sichtigklichen den vngehorsam.

Was Schlösser vnd Stett Künig. May. Cristian noch nicht jnnen gehapt hat, do ich von dannen abgeschiden, wie hernach volgend.

Die statt Koppenhagen inn Seeland, die statt Elbogen inn Schonen, das Schloss Warburg inn Orweden, das Schloss Kraka bey Hellischen Ohr, das Schloss Kallenburg am Belde, inn Seeland.

Mer hat vorgedachter Künig. May. Cristian an Landsknechten vngefärlich 19. Fenlin inn seiner besöldung, vnd etlich hundert Reütter.

Den 23. Nouembris, bin ich auss Schone gezogen, auss Lantskronen, da wir die vnsern schiff haben auffgelegt, vnd hab mein abschid vnd Bassport von meinem öbersten auss Preüssen, haisst Johann Pem, vnd hab von Cristoffel von Velthein, der der öberste Feldherr ist imm läger, vor Koppenhagen auch ein Bassport genommen, vnd bin also herauss gezogen, meinen gschäfften nach.

Derhalben ist an E. F. G. mein vnderthänig hochfleyssig bitt die wöllen diss mein klayn vnderricht oder zeyttung, von

mir armen kriegsman gnädigklich annemen, vnd ob ich mich was darinnen vbersehen hette (als ich nicht hoff) befunden werden soll an diser zeyttung, vnd wo tag vnd zeyt nicht so eben weren angezaygt worden (wie zuvor gemelt) E. F. G. wöllens ewerem vnwyrdigen diener zum besten keren. Diss sey E. F. G. zu einem Beutpfenning geschenckt, dann hie ist nicht vil erworben, Vnd so E. F. G. mein bedörfft für einen armen kriegsman oder püchsenmaister, wolt ich E. F. G. vor andern Herren dienen wie ich dann auch E. F. G. lieben gebrüdern, Albrechten vnd Wilhelm gedient habe, etliche jar, Wo aber E. F. G. mein nicht bedörfft, so wöllend E. F. G. mir einen gnädigen abschid geben, Dann E. F. G. mit leyb vnd allem das ich vermag zu dienen bin ich willig vnd allezayt berayt, &c.

Ewer Fürstlich Gnad.

Williger diener
Marx von Schleytz.

II.

Sagn fra Kjøbenhavns Beleiring.

1.

Nach dem auch König Friderich in Dennemarck *Anno* 33. mit Tod abgegangen, und sein Sohn Christianus ihm succediret, haben sich viel wider ihn auffgelehnet, auch hat er die Königliche Statt Koppenhagen mit Gewalt müssen zu Gehorsam bringen. In dieser Belagerung hat sichs zugetragen, dass drey rohe, ungehalten, wüste Landsknechte, so nicht viel nach Gott gefraget, sich verbrüdert und vereiniget im Gebrannten Weine todt zu sauffen, welches sie denn mit allem Ernst angefangen ins Werck zu setzen, dabey schrecklich zu fluchen, dess HErrn Christi Wunden, Marter, Leiden, Sacrament hauffenweise herauss zu werffen, und also grewlich zu lä-

stern, dass etliche Soldaten ein Entsetzen drob gehabt, und nach dem sie es gar zu viel gemacht; für die Obrigkeit gelangen lassen. Wiewol nun solche greuwliche Gotteslästerer und muthwillige Buben eine gar ernste Straffe ernstlich wegen der That selber unnd auch andern zur Abschreckung verdienet hätten, so haben doch die Obersten allzu linde mit ihnen fahren, sie nur in die Eisen schlagen lassen wollen, da sie etliche Stunde andern zu Spotte stehen, unnd denn wider herauss gelassen werden solten. Ehe aber diss geschieht, hat man aus Koppenhagen ungefehr mit einem groben Geschütz und von einem solchen Orte her, aus welchem man die gantze Zeit der Belagerung niemals geschossen, ins Lager ein Schoss gethan und die Gotteslästerer, da sie beynander gesessen, dermassen troffen, dass einem der Kopff, dem andern ein Arm, dem dritten der halbe Theyl vom Leibe weg geschossen und also alle drey umb Leib und Leben, ja um die Seel dazu kommen sind, dass sich jedermann mit Schrecken verwundern müssen. Dadurch GOtt scheinbarlich anzeigen wollen, dass es seiner Göttlichen Gerechtigkeit gar zu wider, dass man solche schändliche Unfläter entweder all zu linde oder wol gar nicht straffe. Wie auch diss der Edle und Ehrnveste Adrian von Steinberg, Oberster, welcher damals vor Koppenhagen mit und dabey gewesen unnd die Geschichte selbs gesehen, offtmals erzehlet und gedeutet hat.

(Johan Becherer, Newe Thüringische Chronica, Mülhausen 1601. 4to, pag. 502—503).

2.

Cum obsidione cingeretur urbs Coppenhagen a clementissimo rege Christiano, dux Mechelburgensis Albertus cum conjuge in urbe magna fame laborabat. Rex vero Christianus quotidie cognatae suae intra urbem dono mittebat multum cibi et potus, carnes ferinas et alia edulia in tanta copia,

ut inde multi pascerentur: hoc consilio, ut declararet suam clementiam et benevolentiam cognatae suae principissae, quae adhuc vivit. Interea tamen inde quoque alebatur dominus cum plurimis aliis, ita ut non facerent deditionem saltem longo tempore. Capitaneus, qui ibidem erat, interdiu dormiebat, ne conspiceretur et interficeretur: noctu vero ordinabat vigilias, circumibat et alia ad militarem apparatum pertinentia parabat.

(Locorum communium collectanea a Johanne Manlio tum ex lectionibus D. Philippi Melanchthonis tum ex aliis doctissimorum virorum relationibus excerpta. Buddissinae 1565. 8vo, p. 278—279).

III.

Om Kjøbenhavns Overgivelse og Christian den Tredies Stilling kort efter denne Begivenhed.

Som bekjendt hører Kjøbenhavns Beleiring i Grevefeiden til de mærkeligste Beleiringer ikke alene i den nordiske, men — man tør dristig paastaa det — i den almindelige Historie. Den varede over et Aar, ligefra Midsommerstid 1535 til 29de Juli 1536, men kan dog først siges at være bleven for Alvor haard og fortvivlet for de Beleirede, da alle øvrige Stæder og Fæstninger i Danmark vare indtagne og Kongen kunde samle sine Kræfter mod det Maal at tvinge sin gjenstridige Hovedstad, det vil sige fra Begyndelsen af Sommeren 1536.

Baade de Angribende og de Beleirede vare for den største Del Tydskere. Udenfor Stadens Volde laa Slesvigs og Holstens Hertug, Christian den Tredie, udvalgt Konge til Danmark. I hans Sold stode talrige Skarer af Datidens sædvanlige Stridsmænd, tydske Leietropper, saavel Landseknegte som Ryttere. De anførtes af sine egne Hovedsmænd,

der minde om Sydens Condottierer. Øverste Anfører var Christopher v. Veltheim; under ham befalede Gebhard Schenk og Busso v. Veltheim Hestfolket, den berømte Conrad Pfennig, Christiern den Andens gamle Tjener, og Conrad v. Hannstein Knegtene. Seierherren ved Øxnebjerg, Johan Rantzau, var ikke tilstede, men stod i Holsten for at hindre Kongens Fiender i at angribe fra Tydskland af. Ogsaa tilsøs var Staden indesluttet. Selv havde Kongen under Feiden tilveiebragt en Flaade, dels af danske, dels af leiede tydske Skibe, under Peder Skram; hertil kom fremdeles en Hjelpeflaade fra Christians preussiske Svoger under dennes Admiral Johan Pein, og en lignende fra Sverige under Erik Fleming. Den svenske Eskadre var imidlertid allerede i April paa Kong Gustavs Befaling seilet bort fra Kjøbenhavn.

Mellem Forsvarerne maa først og fremst nævnes Grev Christopher af Oldenburg, Kong Christians Næstsødskendebarn, efter hvem disse stormfulde Hændelser have faaet Navnet Grevens Feide, og hvis Minde endnu, om end de Færreste tænke derpaa, lever i Norden i Mundheldet „i Grevens Tid". Han var en yngre Søn, saagodtsom uden andre Besiddelser end et Par tydske Kanonikater, men en tapper Kriger, en Ven af Eventyr og dertil en Mand af classisk Dannelse, der førte sin Homer med sig i Krigen. „*Est bene doctus καὶ Ἀλκιβιάδου φύσιν ἔχει*" er Melanchthons Dom om Grev Christopher. Ved Lybeks Hjelp, og tildels i den fangne Christierns Navn, havde Greven i 1534 med et næsten exempelløst Held gjort sig til Herre over de østlige og mellemste Provindser af det siden Frederik den Førstes Død herreløse danske Valgrige. Men næsten ligesaa snart var hans Lykkestjerne dalet; Gustav Vasa havde knækket hans Magt i Skaane, en aristokratisk Reaktion i Lybek havde spillet Magten i denne Stad i Hænderne paa Mænd, der opgave Tanken om

at gjøre Danmark til et hanseatisk Lydrige, Øxnebjerg-Slaget og Søkrigen havde faldt ud til Hertug Christians Fordel, og derefter det ene Slot efter det andet overgivet sig til den Sidstes Folk.

Mod sit Ønske havde Greven derhos i den senere Tid maattet dele Magten med en af Nordtydsklands regjerende Smaafyrster, Hertug Albrecht den Smukke af Meklenburg, et uroligt Hoved, der ved sit Giftermaal med en brandenburgsk Churfyrstedatter, Søsterdatter af Christiern den Anden, havde søgt et Paaskud til at blande sig i de danske Sager og efter Overenskomst med Lybekkerne var bleven sat ved Christophers Side[1]). Albrecht havde dog kun formaaet at indskyde ringe Stridskræfter i det fælles Foretagende, og Uenigheden mellem de to Herrer havde skadet dettes Tarv.

Efterat Lybek senere ganske havde opgivet den danske Krig, bleve Christophers og Albrechts Udsigter Dag for Dag stedse mindre. Deres eneste Haab stod nu til en Undsætning, der forespeiledes dem fra en Magt, der længe havde været deres gamle Forbundne, Lybek, fiendsk, den burgundiske Regjering i de keiserlige Nederlande, i hvis Spidse stod Keiser Carls Søster Maria, Enkedronning af Ungarn og Bøhmen. Til Nederlandene havde Christiern den Andens Svigersøn, Pfalzgreve Frederik af Pfalz, begivet sig hen for ved sin Gemalindes mægtige Frænders Hjelp at gribe efter Danmarks og Norges Kroner. Pfalzgreven mødte imidlertid kun Lunkenhed, Keiseren selv forfulgte just andre og for ham vigtigere Planer, Hollænderne havde for sin Part heller ikke stor Lyst til en nordisk Krig. Men de Beleirede i Kjøben-

---

[1]) Nogle upaaagtede Smaatræk om Albrechts Forhold til Danmark findes i „Bartholomäi Sastrowen Herkommen, Geburt und Lauff seines gantzen Lebens“, hg. v. G. C. F. Mohnike. Th. 1 (Greifswalde 1823), S. 127—128, 150—153.

havn ventede naturligvis ligesaa længselsfuldt paa en nederlandsk Mellemkomst, som Christian den Tredie ængsteligt frygtede den.

Ved Beleiringens Begyndelse havde selve den danske Hovedstads Borgere visselig ikke større Lyst end Greven selv til at aabne Portene for Frederik den Førstes Søn. Deres Hjerte hang ved „den gamle Kong Christiern", og de saa i Christian den Tredie, mod hvem de allerede i hans Faders Dage engang havde forsvaret sin By, en fremmed Herre, ja en Fiende af den Borgerfrihed, som den fangne Konge havde beskyttet. Men Begivenhedernes Udvikling under Beleiringens Gang havde fremkaldt et Omslag i deres Stemning. At den gamle Christiern nogensinde skulde vorde befriet og gjenindsat, maatte mere og mere stille sig for deres Betragtning som en Umulighed. Tanken om at se Pfalzgreven paa Thronen kunde umulig være tillokkende. Kjøbenhavnerne vare selv den evangeliske Lære hengivne, og Pfalzgreven var ei alene Katholik, men syntes, om han seirede, at maatte vorde den mægtigste af alle katholske Herskeres Vasal. Og hvor uvelkomment forøvrigt Christian den Tredies Herredømme maatte forekomme dem, den Fordel havde han dog, at han var en ivrig Lutheraner. Mængden af Borgerne trættedes altsaa ved den haabløse Kamp og higede kun efter at gjenoptage Fredens Sysler. Kun Enkelte vare uforsonlige og holdt sig fremdeles til de to tydske Fyrster og deres Landseknegte. I Spidsen for dette lille haardnakkede Parti stod Stadens Borgermester, Ambrosius Bogbinder, fra Ungdommen af personlig nær forbunden med Christiern den Anden, og Hans Bøsse samt tilligemed dem den snedige Hr. Jørgen Kok fra Malmø, som havde tyet til Kjøbenhavn, da hans Hjemstad ei længere formaaede at holde sig. Med Vold og Grusomhed bragtes derfor de til Taushed, som vovede at tale

om Overgivelse. Den trettende Juni 1536 havde Fredspartiet samlet sig paa Gammeltorv, en Plads, som har været Vidne til saa mange mærkelige Optrin i Nordens Historie. De vilde raadslaa om Overgivelse. Ambrosius og Hans Bøsse gjorde Modforestillinger, men deres Ord fandt ikke Indgang. Da styrtede de tydske Landseknegte til fra alle Kanter; de huggede lige løs paa Borgerne, og snart var Forsamlingen adsplittet, men Knegtene trængte nu ind i selve Husene, hvor Mange fængsledes eller endog dræbtes.

Endnu havde dog ikke Nøden naaet sit Høidepunkt, thi saalænge det frugtbare Amager var i de Beleiredes Magt, kunde stedse nogen Tilførsel komme ind i Staden. Men den attende Juni saa Christian den Tredies Hær sig istand til at besætte denne Ø og indesluttede herefter Byen ogsaa fra denne Kant. Nu blev Elendigheden skrækkelig. Af det ringe Forraad, som fandtes, skulde først Krigsfolket have sit Livsophold, førend der blev Tale om Borgerne. Man søgte at blive Fattigfolk kvit ved at jage dem ud af Byen, men Beleirerne jagede dem ligesaa hurtig ind igjen. Intet Surrogat var længere modbydeligt, og Mange sultede ihjel. Der er endnu bevaret flere Optegnelser om de uhyre Priser, hvortil Levnetsmidlerne stege. Hertug Albrecht betalte en Skjeppe Mel, formodentlig den sidste, som kunde opdrives, med tyve Lod Sølv. Denne Herre havde medbragt sit Hof til Kjøbenhavn, og midt i disse Ulykkens Dage fødte hans Hustru ham en Søn. Da sendte Christian den Tredie sin Frænke Hertuginden, der udentvivl var ham personlig bekjendt fra den Tid af, han som ungt Menneske havde tilbragt i Berlin, nogle Forfriskninger i hendes Sygdom.

Alligevel holdt den ulykkelige Stad ud i hele sex Uger efter, at Amager var erobret, saa stor var det Partis Trods og Haardnakkenhed, der havde Magten inden Voldene. I de

første Dage af Juli kom en ny tydsk Fyrste til Byen for om muligt at mægle Forlig mellem Kongen og hans Modstander. Det var Hertug Vilhelm af Braunschweig-Wolfenbüttel, Morbroder af Christian den Tredies Dronning, men tillige ved Familieforbindelser knyttet, og det vistnok nærmere, til Hertug Albrecht af Meklenburg. Men denne vilde endnu ikke høre paa nogen Mægling. Omtrent ved samme Tid fandt Christian den Tredies Mænd paa et eiendommeligt Middel til at prøve, om de Beleirede virkelig endnu haabede paa nederlandsk Hjelp. Man lod nemlig anholde alle Handelsskibe, der vilde løbe ind i Sundet, indtil man havde et Par hundrede, og dem lod man da som en samlet Flaade løbe op mod Kjøbenhavn, idet den kongelige Flaade sendtes ud imod dem. Et Par Timers Tid maatte saa de to Flaader levere hinanden en Skinfegtning, for at det kunde se ud, som om Hollænderne vare i Sundet. De Beleirede gave tre Signalskud fra Volden. Rimeligvis har Synet af denne Skinkamp været en grusom Skuffelse for de Beleirede, skjønt man i den kongelige Leir ikke var saa ganske vis paa, om disse virkelig antoge den store Skare af Handelsskibe for en hollandsk Krigsflaade. Men, hvorom Alting er, Greven, Hertugen og Borgermestrene maatte dog nu omsider falde tilfode. Nøden og Mangelen var jo tilsidst bleven saa stor, at Herrerne selv tilsidst følte dens Tryk.

Den sex og tyvende Juli søgte da Hertug Albrecht Leide for personlig at underhandle om Overgivelse. To Dage efter gjorde Byens Borgermestre det samme, og Christian den Tredie kunde nu melde sin trofaste og virksomme Forbundsfælle, Landgreve Philip af Hessen, at han i Løbet af Morgendagen haabede at have Staden i sin Magt[1]). Denne Forventning

---

[1]) Geh.-Archivet (Hessen).

blev opfyldt. I Overvær af fire Fænniker Landseknegte og ligesaa mange Ryttere maatte Grev Christopher, Hertug Albrecht, Kjøbenhavns Borgermestre og Hr. Jørgen Kok om Formiddagen den ni og tyvende Juli, Hellig Olafs Dag, dengang en Løverdag, som overvundne begive sig ud af Kjøbenhavn. Hertugen red paa en Hest, maaske den eneste, som endnu fandtes i Staden, de øvrige gik tilfods og efter nordtydsk Skik med hvide Stave i Hænderne og med blottede Hoveder. Kongens Krigsfolk dannede en sluttet Kreds, der omgav saavel de overvundne Høvdinger som Seierherren, Kong Christian, og hans Ledsagere. Saasnart de Beseirede vare komne for Kongens Aasyn, maatte de, tildels knælende, bede om Naade. Til Greven, som, dengang Lykken var med ham, havde behandlet Christian med det raaeste Hovmod, talte denne strenge Ord. Han foreholdt ham, hvormange Ulykker han ved sit Indfald i Danmark havde forvoldt Rigets Undersaatter, og mindede ham om det Sprog, han for halvandet Aar siden havde tilladt sig ved Sammenkomsten i Kolding. I Begyndelsen truede Christian ogsaa, uvist dog om for Alvor, med, at han vilde beholde Greven hos sig som sin Fange. Da gjorde først Anførerne for Christophers tydske Landseknegte Forbøn for ham. De forestillede Kongen, at det vilde blive til Skam for dem selv og „for det tydske Navn“, om de saaledes skulde forlade sin Herre som Fange; andre Konger, Fyrster og Herrer, sagde de, vilde da ei mere tage dem i Tjeneste, og de vilde faa et Rygte, „som Schweizerne, da de forraadte sin Herre, Hertugen af Mailand“. Men maatte Greven slippe løs, vilde de i Fremtiden gjerne tjene Kong Christian, om han maatte have Brug for dem. Derpaa bade ogsaa Kongens egne Feltøverster om Naade for Greven, og Kongen lod ham faa Lov at drage sin Vei[1]). Forinden

[1]) Dette interessante Træk om Grevens Krigsfolks Forbøn findes i

maatte han sværge en Ed om aldrig mere at betræde Danmarks, Norges, Sveriges eller Hertugdømmernes Enemærker eller foretage Noget til disse Landes Skade [1]). Albrecht af Meklenburg blev som regjerende Fyrste behandlet med større Hensynsfuldhed. Ambrosius Bogbinder og Hr. Jørgen Kok gjorde hver for sig Knæfald, hvorpaa Kongen efter Forbøn af Hertug Vilhelm af Braunschweig og endel Feltøverster betingelsesvis skjænkede dem Naade.

Dokumentet om Stadens Overgivelse udstedtes i Hertug Vilhelms og de ovennævnte tydske Krigsøversters Navn, som de, der „bønligen havde bevæget Kong Christian til at tage Hertug Albrecht, Greven, Krigsfolket og Borgerne til Naade". Det er Seierherren, som lader sine Venner og Tjenere forkynde de afmægtige Beseirede, hvad de have at rette sig efter. Betingelserne vare i det Væsentlige følgende: Hertug Albrecht med Familie og Hoftjenere og hans og disses personlige Eiendom skulde overføres til Tydskland paa kongelige Skibe, men de Skibe og det Skyts, han havde medbragt til Danmark, overlades Kongen [2]). Og da Hertugen havde paaført Kongen og Riget saa stor Bekostning og Overlast, skulde deres Mellemværende opgjøres af to Voldgiftsmænd, hvoraf hver Part valgte en, Kongen Landgrev Philip af Hessen,

---

en utrykt Skrivelse fra Christian den Tredie selv, skrevet Dagen efter Stadens Overgivelse, til Hertug Ernst af Lüneburg. (Jeg afskrev den i Archivet i Hannover 1870). Landseknegtenes Ord om Hertugen af Milano sigte naturligvis til, at Frants den Første i 1515 bestak en stor Del af Maximilian Sforzas schweizerske Leiesoldater.

[1]) En unavngiven tydsk Brevskriver, der angiver sig som Øienvidne, tilføier: „Der Cantzler Uttenkof hat ihm die Eide gestellet; Ihr könnt wissen, dass er nicht viel vergessen wollte" (Geh.-Arch., D. K. Hist.)

[2]) At her handledes om ret store Værdier, tør maaske sluttes af Geheime-Archivets Aarsberetninger 4, 68.

Hertugen Erkebispen af Mainz. Som vi have hørt, fik ogsaa Grev Christopher fri Bortgang. De to Fyrsters Ryttere fik drage ud med Heste, Harnisk og Eiendom, Landseknegtene med nedlagt Fænnike og mod først at have tilfredsstillet sine Verter i Byen. Naar de vare ankomne paa tydsk Grund, skulde de sværge, i tre Maaneder ikke at stride mod de tre Riger eller imod Kongens Forbundsfæller. Danske Mænd, som maatte ville drage af Riget med Greven og Hertugen, skulde saadant staa frit for, dog Ambrosius og Hr. Jørgen Kok undtagne, men hvo, der saaledes drog bort, maatte ei vende tilbage uden med Kongens Minde. Borgerne og Indvaanerne i Kjøbenhavn vilde Kongen tage til Naade som sine Undersaatter og tilgive dem alt, hvad de havde forbrudt mod ham, Rigsraadet og den menige Adel. Med Hensyn til Fangerne bestemtes, at de gjensidig skulde udvexles uden Løsepenge. Men med dette Punkt af Kapitulationen stod en mærkelig Sag i Forbindelse. Hertug Albrecht havde nemlig, dengang da hans og Grevens Sag i Danmark begyndte at blive mislig, ladet en stor Del af den danske, navnlig sjellandske Adel gribe og fængsle. Nogle af disse Adelsmænd havde han den hele Tid beholdt hos sig i Kjøbenhavn. Men de betydeligste Personer havde han sendt over til Meklenburg, hvor de holdtes i Varetægt paa et Par faste Borge. Ikke mindre end tolv Adelige af de fornemste Familier, for en stor Del endog Rigsraader, befandt sig paa hin Side af Østersøen. Vi møde mellem dem Navne som Hr. Otto Krumpens og Hr. Anders Bildes. Størstedelen af disse Magnater havde i Grev Christophers første Velmagtstid sluttet sig til dennes Parti, modtaget Forleninger af ham og betragtedes derfor af Christian den Tredie, skjønt nu hans Fiendes Fanger, som grovt kompromitterede Personer, med hvem han havde en alvorlig Regning at opgjøre; til at de aldrig havde

hyldet ham som Konge, toges lidet Hensyn. Albrecht skulde derfor ikke sætte disse Adelsmænd paa fri Fod, men derimod overlevere dem til Christians Lensmand paa Segeberg i Holsten. Indtil dette skede, skulde tolv af Hertugens fornemste Folk forblive i Kongens Vold som Gidsler [1]).

Om Eftermiddagen samme Dag, den ni og tyvende Juli, tog Kongen den overgivne Hovedstad i Besiddelse, idet han sendte to Fænniker af sit Krigsfolk ind gjennem dens Porte. Samtidig bleve Levnetsmidler bragte ind til den elendige Befolkning. Byen frembød i Sandhed et rædsomt Skue. „Jeg finder dette (skriver den preussiske Admiral Johan Pein til sin Herre i Kønigsberg) næsten lige med Jerusalems Beleiring. Var ikke Hans Majestæt saa mild, var det ogsaa gaaet som i Jerusalem, thi Børnene sugede allerede Blod af Moderens Bryst. Ved Graven og paa Voldene fandtes døde Børn liggende med Græs og Blomster i Munden" [2]).

Grev Christopher fik kun Lov til at tilbringe en eneste Nat i Byen [3]). Hertugen og hans Familie fik paa Johan Peins Forbøn Lov til at indskibe sig paa et preussisk Skib, istedenfor, som Kongen først havde villet, at føres overland til Kjøge og derfra at føres over til Tydskland. Det var neppe mange Danske, som benyttede den givne Tilladelse til at forlade sit Fædreland for at undgaa at leve under Kong Christians Herredømme. Vi kjende idetmindste kun faa Navne. En af dem var Otto Anderssøn Ulfeldt, Søren Norbys gamle Vaabenbroder. Han foretrak at ofre sine ikke ubetydelige faste Eiendomme, der nu alle inddroges af Kongen,

[1]) C. Paludan-Müllers Fire Studier til Grevefeidens Historie. Hans Beretning kan suppleres ved forskjellige Smaabreve (Levninger af Eske Bildes store Archiv) i Geh.-Archivet.

[2]) Geh.-Arch. (Kønigsbergske Afskr.)

[3]) Fogden Nils Berildssøns Brev til Fru Sophie Krummedike, Valdea Løverdag post assumt. (ɔ: 19 August) 1536. (Geh.-Arch.)

fremfor at blive hans Undersaat og døde som landflygtig Mand i Lybek 1543[1]). Høist sandsynlig drog ogsaa den bekjendte Otto Stigssøn nu i den Udlændighed, fra hvilken han nogle Aar senere vendte hjem for at gaa i Christian den Tredies Tjeneste[2]).

Den i Indledningen omtalte tydske „Zeitung" om Kjøbenhavns Erobring lyder saaledes:

I. Zeytung,
Von der eroberung Copenhagen, der Haubtstatt inn Denmarckt.
Aus dem Keiserlichen feldtleger vor Thurin.
Von Römischer Keiserlicher Mai. &c.
Von Graff Heinrichen von Nassaw &c.
Im monat September,
1536.

Von der eroberung Copenhagen der Hauptstat in Denmarckt.

Der Hertzog von Meckelnburg &c. solt mit seinem gemahel vnd jungen Herrschafft, auch derselben allerseits dienern vnd verwanten, widerumb zu wasser oder land nach seinem Fürstenthumb reisen, Vnnd wes anforderung oder zuspruch Königkliche Durchleuchtigkeit zu seinen F. G. hette, solte, auff zwen vnpartheysche Fürsten zu erkentnusse billichs abtrags gestelt werden, Vnd so sich die beide des nicht vereinigen könten, sollen sie macht haben, ein Obman zu erwelen, wem derselbig zufellet, darbey soll es bleiben.

Graffe Christoff sol gleich wie der Hertzog, mit den seinen auch nach Teutschlant ziehen. Er hat aber zuuorn,

---

[1]) C. Paludan-Müllers Fire Studier o. s. v. (Ann. for Oldk. og Hist., Aarg. 1853, S. 68).
[2]) Se herom mine tidligere Meddelelser i Norsk hist. Tidsskr. 2, 124—125 og 3, 306—307.

die zeyt seines lebens, die Reich Denmarcken, Schweden vnd Norwegen, auch das Fürstentumb Schlesswig vnnd Holstein, nimmer darein zukommen, auch zu ewigen tagen darwider, vnd dessgleychen gegen Kön. D. Adherenten vnd Mitpflichtern, weder mit worten, rath oder that nicht zuhandeln, oder was fürzunemen, schweren vnd geloben müssen, als nemlich den Hertzogen in Preussen, Lunaburg vnd Landtgraffen zu Hessen &c.

Der Graffe hat Kö. D. nicht ein fussfall, sonder allein ein wenig geneiget, wiewol der fussfall im handel beschlossen worden.

Als Königkliche Durchleuchtigkeit den Graffen angeredt, hat, dieselb jne wes (sic) mit groben worten an gefaren, vnd du geheissen.

Ob Hertzog Albrecht mit Königklicher Wirde zu wortten gewesst, ist, mir vnbewiist.

Nach einnemung der Stat Copenhagen, hat Königkliche Durchleuchtigkeit drey Bischoffen, nemlich den Erzbischoff von Lunden, den Bischoff von Rossschilt, vnd den zu Arhausen, gefencklich annemen, vnd auff etlich Schlösser in verwarung bringen lassen.

Der Thucke Krabe, hat acht Bürgen gesetzt, vnd die selben acht, haben acht andere setzen müssen.

Die Reichssräthe so im Fürstenthumb Meckelnburg ein zeytlang gefengklich enthalten worden, sein, in das land zu Holstein, auff das Schloss Segeberg in verstrickung eingenomen worden.

Den XXX. Julij, Anno XXXV. ward die Statt Copenhagen gewaltigklich belegert, vnd am XXIX. Julij, Anno XXXVI. erobert vnd gereumet.

Nævnes i Weller, Die ersten deutschen Zeitungen. l. c. Det øvrige af denne Zeitungs Indhold forbigaaes her som os uvedkommende.

Som det vil sees, omhandles i denne Zeitung ei alene Kjøbenhavns Overgivelse, men ogsaa senere Begivenheder, saaledes ogsaa Rigsraadernes Forpligtelse; Notitsen om Hr. Tyge Krabbe er her interessant.

Et Par Uger efter Kjøbenhavns Indtagelse (11—12 August) udførte Christian den Tredie sit Statskup, idet han lod Bisperne fængsle og derpaa tiltvang sig de verdslige Rigsraaders Samtykke til, at den biskopelige Værdighed for bestandig skulde være afskaffet i Danmark. Denne Begivenhed, hvis sande Sammenhæng indtil for faa Aar siden var fuldstændig ubekjendt, har jeg selv først belyst ved at gjøre opmærksom paa den preussiske Admiral Johan Peins samtidige Brev derom [1]), hvorefter Peins Brev senere er blevet fuldstændig aftrykt paa flere Steder [2]) og Sagen selv nærmere fremstillet af C. Paludan-Müller [3]).

Til Fuldstændiggjørelse af Historien om Kongens Situation efter den indgribende Forandring i Kirkens og Statens Forhold, som han ved dette dristige Skridt — udentvivl især efter Melchior Rantzaus Tilskyndelse — havde gjennemført, kan her endvidere oplyses Følgende. Kongen meddelte Søndag efter Laurentii (13 August), altsaa strax efter Bispernes Fængsling, sin fortrolige Forbundsfælle Landgreve Philip af Hessen fuld Besked om, hvad han havde gjort, „dass er etlich Reichs Räthe und Bischöfe der Beschwerungen halben, so er in viel Wegen in verlaufener Kriegshandelung von ihnen begegnet, gefänglich hat annehmen und verwehrlicher Orte furen

---

[1]) Chr.a Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1867, S. 204—210 (cfr. Danske Mag. 4de Række, 3, 215).

[2]) Rørdams Mon. Hist. Dan. 1, 201, O. Nielsens Kjøbenhavns Diplomatarium, B. 1, No. 269.

[3]) De første Konger af den Oldenborgske Slægt, S. 620 fgg. Smlgn. ogsaa Helveg, Den danske Kirkes Historie til Reform., 2, 1016 fgg.

lassen, und dass er verhofft andere auch zu bekommen". Hertil svarede Landgreven under 2 Sept.: „Und erstlich, so viel die gefangene Bischöfe und Reichs Räthe belangt, ist es unsers Bedenkens mit solchen Vornehmen noch etwas früh. Doch, so wissen wir nicht, was sie verschuldet haben oder was E. K. W. daran gelegen ist. Aber dass lassen wir uns bedünken, weil es dazu kommen ist, dass sie gefangen sind, so wolle E. K. W. Notturft erfordern und daran gelegen sein, dass sie in guter Verwahrung gehalten werden, damit durch ihrer einen oder mehr, so sie davon kommen, nicht neue Praktiken angericht und getrieben würden, die böser sein möchten, dann die ihrigen je gewesen, dann sie ohne Zweifel Anhang und Freundschaft haben, darauf E. K. W. wohl Ufsehens van Nöthen thun will".

Dette Philips Svar findes i danske Geheime-Archiv, hvorimod Conceptet til Kongens Brev til Landgreven nu vistnok ikke existerer mere i Danmark. Der er imidlertid al Grund til at antage, at det har været omtrent enslydende med det interessante Brev til en anden Allieret, Hertug Ernst af Lüneburg, som Kongen udstedte omtrent samtidig, nemlig den 12te August. Af dette Brev, hvilket jeg i 1870 excerperede i det Hannoveranske Archiv, er Hovedindholdet følgende:

„Nun stellen wir in keinem Zweifel, E. L. wissen sich zu erinnern, dass desselbigen zu mehreren Malen schriftliche und mündliche Anzeigung von uns geschehen, was mannigfaltige Beschwerung uns von den Inwohnern und Reichs Räthen bevorhabe den Bischofen, Prälaten und Geistlichen und ihren Anhängern begegnet, so dass wir aus viel Sachen mit grosser Beschwerung haben geduldet mugen. Dieweil wir dann nach Einnehmung der Stadt Copenhagen gemelte Reichs Räthe und Bischöfe abermals in etlichen geschwinden Praktiken vermerkt und befunden,

dass bei solchen Leuten kein Aufhören sein wollte, haben wir gestern vor Dato Sonnabend den Erzbischof zu Lunden, den von Arhausen und den von Ripen allhie zu Copenhagen gefänglich annehmen und furder in ander Ort in guter Verwahrung verschicken lassen". Videre heder det i Brevet, at Kongen har sendt nogle Fænniker Landseknegte til Jylland for at fange Bisperne af Vendsyssel og Viborg, samt at han ogsaa vil fange Bispen af Fyen. Han haaber, at de alle snart skulle være fangne eller dog have rømt sin Vei ud af Landet. Kongen havde, skriver han fremdeles, havt til Hensigt at fængsle ogsaa samtlige verdslige Rigsraader (dieselbe sämmtlich in Gefängniss einnehmen zu lassen), da de vare beslægtede med Biskoperne. „Es ist aber solches von etlichen unsern dänischen und deutschen Räthen, bei welchen wir allweg Trau und Glauben befunden, aus vielen Ursachen hoch wiederrathen worden. Und haben sich dieselben zwischen uns und den weltlichen Reichs Räthen in Handlung geschlagen, also dass dieselben Reichs Räthe gegen uns verschrieben, dass sie sich solcher Sachen und der Bischöfe in ewige Zeiten nicht annehmen und also bey uns bleiben, leben, sterben und nicht wider uns handeln oder practiciren wollten. Wiewohl wir uns aus allerley Ursachen willen, solche Verschreibung angenommen, so wollten wir dennoch darneben den Sachen nichts desto weniger ein fleissiges Ufsehen haben, damit wir von ihnen nicht sollten oder mugen gefart werden" [1]).

---

[1]) Dette vigtige Brev har, som Historikere ville vide, hidtil været ubenyttet, kun synes Waitz at have kjendt dets Tilværelse (se hans Verk: Lübeck unter Wullenweber, 3, 322).

IV.

Grevefeiden og Gjendøberne i Münster.

Paa samme Tid som den halv tydske Grevefeide udkjæmpedes i Danmark, var, som bekjendt, Westphalen Skuepladsen for det mærkelige Gjendøberriges Udskeielser og derpaa følgende bratte Undergang i Münster. At disse tvende Feider ikke vare ganske uden Berøringer og, om end kun i ringere Grad og middelbart, indbyrdes greb ind i hinanden, maatte allerede blive en Følge deraf, at begge væsentlig maatte føres med tydske Landseknegte, og altsaa en vis Concurrence finde Sted ved Hvervingerne; af de samme leiede Stridsmænd, som stode under Vaaben udenfor Kjøbenhavns Mure, have sikkert nogle ogsaa staaet udenfor Münsters. Landgreve Philip af Hessen, Christian den Tredies trofaste Ven, var ogsaa Biskop Frantz af Münsters Allierede.

Den indholdsrige og omhyggelige Samling af Dokumenter til Gjendøberstatens Historie, som C. A. Cornelius i 1853 har udgivet[1]), meddeler ogsaa et Par Bidrag til dette Forholds Belysning. Man erfarer, at Melchior Rantzau, denne mærkelige Mand, hvis Energi og Klogskab som Statsmand og Underhandler i saa væsentlig Grad bidrog til at støtte Christian den Tredie i Kampen og ligetil sin Død 1539 gav hans hele Regjering en Fasthed og Holdning, som den efter den Tid neppe i lige Grad besad, allerede i Begyndelsen af Juni 1534, da Grev Christopher og Lybekkerne havde angrebet Holsten, men endnu Ingen var beredt paa, at Landskaberne ved Øresund saa brat skulde hjemsøges, færdedes i Westphalen paa sin Herres Vegne for at hverve Knegte

[1]) Berichte der Augenzeugen über das Münsterische Wiedertäuferreich, hg. v. Dr. C. A. Cornelius, Münster 1853 (ogsaa under Titel: Die Geschichtsquellen des Bisthums Münster, hg. von Freunden der vaterländischen Geschichte, B. II).

til hans Tjeneste. Conrad Hesse, Schultheiss i Marburg, skriver fra Telget ved Münster til sin Herre, Landgreve Philip, den 5 Juni 1534, at de Knegte, som man haabede at erholde fra Stiftet Bremen til den Münsterske Krig, førtes nordover af en vis „Ubbeleither“ (udentvivl Everhard Ovelaker eller Ubelacher, den i Nordens Historie noksom bekjendte Oberst), og at der i den biskopelige Leir har indfundet sig „En ved Navn Melchior Rantzen eller Rantzau, Kongen af Danmarks [1]) Marskalk“, som beder om Tilladelse til at hverve de Knegte, som her kunde undværes, til sin Herres Tjeneste. Conrad Hesse er ikke utilbøielig til at mene, at endel nysankomne Knegte, som tidligere have tjent Kong Ferdinand, nok uden Skade kunde afgives til „Kongen af Danmark“, da man paa den Maade bedst sikrede sig for, at Fienden kunde lokke dem over til sig [2]).

I det følgende Aar, 1535, støder man paa en dansk Eventyrer, en Adelsmand „Bill“ (Bilde eller Bild?), der afvexlende har kjæmpet mod og for Gjendøberne, ja endog en Tid været en af Kong Johans Drabanter. Biskop Frantz af Münster skriver til Landgreven af Hessen (Wolbeck 3 Febr. 1535), at „einer, schiltbordiges herkommens, uth Dennemarck boirdich, Bill genant, de na dem afgegangen storme uns up einen scharmutzel durch de Munsterschen afgefangen und ingefort, van sinen hoepluden bevelhebbern und gemeinen knechten voir redlich und from geroemt und erkant, mit genouwer practick uth der stat gefallen, voir uns und de oversten und krigessrede gebracht, und under andern de kuntschop und antzeigunge gedain &c. (handler om Gjendøbernes Forsøg paa at lokke Krigsfolk til sig mod Løfte om høi Sold) [3]).

---

[1]) Unøiagtigt, thi Hertug Christian havde endnu ei antaget Kongetitlen.
[2]) Berichte &c., hg. v. Cornelius, S. 249—250.
[3]) Ibid. p. 312.

Ni Dage derefter, den 12 Febr. 1535, skrives fra samme Sted til Landgreven fra hans Krigsraader om den danske Mand: „Und wir haben gewisse kuntschaft durch ein edelman, welcher hie bevor langst in die stat gefangen und nu in acht tagen ungeferlichen wider auss der stat entlauffen. Derselbig ist des vermeinten konigs in der stat drabant gewest“ [1]).

Ogsaa ved denne Tid ser man forøvrigt, at Hvervingerne til den nordiske og den westphalske Kamp vedblive at støde sammen og gribe ind i hinanden [2]).

---

[1]) Berichte &c., hg. v. Cornelius, S. 316.
[2]) Ibid., S. 313.

MATRIKEL OVER NORDISKE STUDERENDE VED UNIVERSITETET I KÖLN I DET SEXTENDE AARHUNDREDE.

VED L. DAAE.

Ved et heldigt Tilfælde kom jeg for nogen Tid siden i literær Forbindelse med en tydsk Historieforsker, Prof. Dr. W. Crecelius i Elberfeld, Udgiver af „Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins", hvoraf siden 1863 ni Bind ere udkomne i Bonn. Uopfordret ledsagede Prof. Crecelius en Gave fra den nævnte historiske Forening til vort Universitetsbibliothek med en haandskreven Fortegnelse over norske Studerende i Køln 1507—1535, og da jeg, næst at takke ham herfor ytrede mit Ønske om at faa en lignende Liste ogsaa over samtidige danske og svenske Studerende, sendte han mig med udmærket Forekommenhed ogsaa en saadan, idet han bemærkede, at han selv endnu ikke havde faaet Anledning til at gjennemgaa de ældste Matrikler (fra fjortende og femtende Aarhundrede, der tildels opbevares i et uordnet og lidet tilgjængeligt Archiv [1]). Jeg meddeler her dette

[1]) Nogle Uddrag af Matriklen fra Slutn. af det 15de Aarh. findes dog i „Mittheilungen aus der Matrikel der alten Cölner Universität zur Zeit des Humanismus" von E. Krafft (Zeitschrift f. Preussische Geschichte u. Landeskunde, 5. Jahrg. (1868), S. 467 fgg., i hvilke dog intet Hensyn er taget til Norden, men kun til mere bekjendte videnskabelige Størrelser fra hin Tid.

Brudstykke af Matriklen, der omfatter tilsammen 123 Nordboer, 95 Danske, 16 Nordmænd, 12 Svenske og Finner, i det Haab maaske senere at komme i Besiddelse af Mere. Man vil allerede heri have et ikke uvigtigt statistisk Bidrag til vor Kultur- og Kirkehistorie, der bliver saa meget interessantere, da ogsaa flere betydeligere historiske Personers Levnetshistorie derved forøges med et nyt Træk. Af og til har jeg anbragt en og anden Note, uden dog hverken at have forsøgt eller magtet at give nogen fuldstændig Kommentar.

Hvad angaar Kølner-Universitetets Tilstand i den os her vedkommende Periode, da er det noksom bekjendt, at denne i 1388 grundede og længe saa anselige Høiskole, af hvilken Kjøbenhavns Universitet kan siges at være en Datter, saavel nærmest før som under Reformationen var et af Obscurantismens vigtigste Arnesteder. Endnu paa den Reuchlinske Strids Tid var dette Universitet dog ei alene det Sted, hvorhen Studerende fra samtlige nederrhinske Lande, Westphalen og Holland fortrinsvis søgte hen, men man fandt der unge Videnskabsdyrkere ogsaa fra det øvrige Tydskland, fra Skotland, de nordiske Riger, Lifland, Schweitz o. s. v. Omtrent ved Aar 1520 fandt imidlertid en Krise Sted, der formindskede Kølneruniversitetets Frekvents paa den føleligste Maade og for lange Tider berøvede det dets tidligere Betydning. Denne Krise fremkaldtes ved Ulrik v. Huttens satiriske Angreb netop paa dette Universitet og ved den derefter indtrædende reformatoriske Bevægelse. I Aaret 1514 indskreves f. Ex. i Køln 365, 1516: 370, 1522: 219, 1523: 130, 1527: 72 Studerende, og Tallet aftog stadig indtil 1539, da der kun indskreves 54, den laveste Ebbe. Netop i dette sidste Aar var det ogsaa, at Professorerne i en Erklæring lode indflyde disse Ord: *Mirum quidem non esse universitatem perire aut in personarum numero imminui, cum ubivis locorum*

litteraria gymnasia aut cessarent aut minuerentur maxime ob Lutheranismum aut fidei dissensionem[1]). Man vil ogsaa af den nedenfor meddelte Matrikel over Danske se, hvorledes Frekventsen af disse fra at være ret betydelig pludselig synker fra Aar 1520 af[2]).

Danske Studerende.

1503.	3 Jan.	Dominus Andreas Johannis de Dacia ad artes juravit et solvit[3]).
—	13 Juni.	Dominus Jacobus Petri.
—	1 Juli.	Gundo.
—	—	Petrus Erici.
—	—	Martinus Henrici.
—	4 —	Mathias Petri[4]).
—	—	Andreas Nicolai.
—	—	Petrus Laurencii[5]).
—	—	Cristianus.
—	—	Johannes.

¹) Mittheilungen aus d. niederrheinischen Reformationsgesch. von C. Krafft (Zeitschr. des Berg.Geschichtsvereins, B. 6, 1869, S. 207—208).

²) Prof. Crecelius bemærker, at i Juli Maaned 1503 indskreves ialt 21 Studerende, hvoraf ikke mindre end ti kom fra Danmark.

³) Som bekjendt betegner Titelen *Dominus*, at Vedkommende allerede var ordineret Geistlig. *Ad artes juravit* &c. betegner, at han indskreves under Artisternes eller det philosophiske Facultet. For at spare Gjentagelser vil dette Tillæg nedenfor blive udeladt, idet det overalt maa underforstaaes, naar ikke udtrykkeligt et af de øvrige (høiere) Faculteter nævnes. Ligeledes udelader jeg Angivelsen af Hjemstavnen, naar der i Originalmatriklen kun staar *de Dacia, de Swecia, de Norwegia* uden speciel Oplysning om, hvor i det angjældende Land den Studerende hørte hjemme.

⁴) Maaske den af dette Navn, som 1510 var Professor i Kjøbenhavn og siden Univ.-Syndicus (Werlauff, Kbhv. Univ., S. 65, 79).

⁵) Maaske den Lector P. L., som oprindelig var Munk i Nestved, men siden ivrig Lutheraner.

1503.	17 Juli.	Dominus Theodricus de Dacia monasterii scholaster studii Hafnensis.
—	21 —	Georgius.
1504.	24 —	Olgerus Schalder.
—	—	Stephanus Dringenberch.
—	27 —	Nycolaus Gotzo, ad jura juravit et solvit[1]).
—	9 Oct.	Nycolaus, presbyter.
1505.	29 Marts.	Laurencius Johannis, ad jura juravit et s.
—	16 Juli.	Jasperus Brogman[2]).
—	27 Oct.	Sweno.
—	31 —	Andreas Jacobi.
—	4 Dec.	Mathias Nicolai.
1506.	20 Mai.	Andreas.
—	11 Aug.	Dominus Ingemarus[3]).
—	17 —	Dominus Michael Londensis } de Datia, ad canones jurarunt et s.
—	—	Dominus Laurentius Londensis } de Datia, ad canones jurarunt et s.
—	4 Sept.	Petrus.
—	6 Oct.	Canutus Ruth, Dacus militaris[4]).
1507.	30 Juli.	Christianus.
—	29 Oct.	D(ominus) Nicolaus.
—	9 Nov.	Gotscalcus.
1508.	11 Mai.	Laurentius Ditmari ex Datia, dioc. Rippensis.

---

[1]) Mon ikke Claus Gjordsen, K. Frederik den Førstes Kantsler?

[2]) Den noksom bekjendte Kancellisekretær Jesper Brochmann.

[3]) Maaske den hos Werlauff (Kbh. Universitet fra dets Stiftelse o. s. v., p. 70) nævnte Lærer i Kirkeretten i Kbhvn.

[4]) Se om denne Adelsmand Vedel Simonsen om Ruderne 1, 74 fgg. og fornemmelig Ny kirkehist. Samll. 3, 3—4 og 2, 284. Han døde som Ridder og Rigsraad 1554 og var i sin Tid en af Reformationens tidligste Forfremmere og Beskyttere blandt den danske Adel. En gammel Slægtebog har fortalt, at han havde studeret, men først ved nærværende Matrikel er dette blevet bevist.

1508.	9 Juni.	Mathias de Ottonia ex Datia, dioc. Ottoniensis.
—	—	Dns. Joannes Andree de Datia, dioc. Ottoniensis presbiter.
—	19 Juli.	Johannes de Sora Roskyldensis d., ad jura juravit et s.
1509.	6 Sept.	Georgius Karoli[1]).
—	27 Nov.(Oct.?)	Johannes Theoderici.
—	3 Nov.	Fr(ater) Mathias Erici conventus monasterii Vitescole dioc. Wipergensis.
1510.	21(?) Febr.	Georgius Danus dyoc. Morburgensis(?).
—	28 Juni.	Frater Martinus Michaelis de Dacia Roskyldensis dyoc.
—	30 Juli.	Dominus Georgius Petri de Datia ordinis sci. Johannis[2]).
—	9 Aug.	Sprydo(?) de Dacia, dyoc. Reippensis.
—	—	Jacobus Nicolai de Dacia, dyoc. Reippensis.
1511.	14 Jan.	Johannes Weynck de Hafnea artium baccalaureus dyoc. Rosschyldensis[3]).
—	10 Mai.	Kanutus Walkendoerp[4]).
—	31 —	Jacobus Cristiani.

[1]) Maaske Jørgen Karlsen, som siden var Kannik i Roskilde og Skriver paa Kallundborg. (D. Mag. 3 R. 1, 70. Suhms Sml. II. 1, 191; 2, 85).

[2]) Sandsynligvis den Jørgen Pedersen Samsing, der siden hørte til Reformationens ivrigste Modstandere, men dog efter dennes Indførelse beholdt sin Stilling som Kannik i Aarhus og døde 1548. (Rørdam, Kbhvns. Univ. Historie, 1, 550—551).

[3]) Blev Magister, men forlod den lærde Stand og blev Byfoged i Kjøbenhavn. (Rørdam om Kbhvns. Kirker og Klostre, S. 109).

[4]) Han var en Broder af Throndhjems Erkebiskop, Erik W. Allerede 1498 var han indskreven som Student ved det danske Universitet, hvis Rektor han var 1516. Døde 1527 som Decanus i Kbhvns Kapitel. (Rørdam, om Kbhvns. Kirker o. s. v., S. 107)

1511.	31 Mai.	Clemens Petri.
—	30 Juni.	Christianus Fassius de Datia, in artibus baccalaureus Rosticensis.
—	1 Juli.	Mathias Nicolai de Vetlee Ripensis dioc. ex Datia baccalaureus artium universitatis Haunienis.
—	10 —	Dominus Johannes Petri.
—	28 Oct.	Jacobus Nicolai de Haderleiff de Datia.
1512.	26 April.	Petrus.
—	23 Mai.	Benedictus Nicolai.
—	18 Juni.	Canutus.
—	11 Nov.	Johannes Mathie de Dacia, presbyter Lundensis.
1513.	22 Jan.	Johannes Mule de Datia, clericus Ottoniensis diocesis[1]).
—	9 Mai.	Olauus Nicolai de Dacia, Ripensis dioc.
—	19 —	Georgius Seuerini.
—	—	Johannes Gerbo.
—	30 —	Petrus Henrici de Dacia, dioc. Slesuicensis.
—	16 Sept.	D. Jacobus Suenonis.
—	Oct.	D. Laurencius Andree[2]).
1514.	Mai.	Dns. Johannes Byrne.
—	—	Dns. Holgerus Petri.
1515.	11 Aug.	Michael Nicolai.
—	10 Sept.	Dns. Canutus.
—	2 Nov.	Melchior Colditz.
1516.	20 April.	Symon Petri.
—	23 —	Johannes Wardis[3]).

[1]) Den siden noksom bekjendte Befalingsmand paa Akershus og Biskop i Oslo, Mag. Hans Mule, der druknede 1524.

[2]) Rimeligvis den senere Kannik i Kbhvn. og Roskilde af dette Navn. (Rørdam, om Kbhvns. Kirker o. s. v., S. 145).

[3]) Af dette Navn vare i det sextende Aarhundredes første Halvdel

1516.	28 April.	Georgius Fries [1]).
—	9 Juni.	Johannes Seuerini.
—	3 Oct.	Dns. Petrus Seuerini de Dania, ordinis S. Johannis.
—	4 —	Yuarus Julius [2]).
—	13 —	D. Seuerinus Ollaui de Dacia ad jura j. et s.
—	23 —	Jacobus Peratoris.
1517.	6 Juli.	Joannes Fenes (!) de Dacia [3]).
—	4 Aug.	Joannes Petri de Dacia, baccalaureus in artibus studii Auenensis, ad medicinam j. et s.
—	17 —	Joannes Tetz [4]).
—	10 Sept.	D. Michael Michaelis de Dacia, ad jura j. et s.
—	3 Oct.	Dns. Joannes Sconinck de Dacia, baccalaureus artium universitatis Hauoniensis, ordinis sancti spiritus [5]).

to Kanniker i Ribe, om hvem se I. Kinchs Meddelelser i Ny kirkehist. Samll. 1, 412—414.

1) Viborg Stifts sidste katholske Biskop (1520—1536).

2) Denne danske Adelsmand har efterladt temmelig udførlige Optegnelser om sig og sin Familie (udg. af Dr. O. Nielsen i Danske Samll. B. 1, 47 fgg.) Selv anfører han (altsaa unøiagtig) sin Inskription i Køln til 1517; allerede 1514, „udi Kong Christians Kroning“, havde han deponeret i Kbhvn. Blev Magister 1519 i Køln, besøgte flere Gange Norge i kongelige Ærinder og bestræbte sig efter Biskop Olaf Thorkelssøns Død forgjæves for at blive Biskop i Bergen. Døde 1556.

3) Dette er ingen Anden end den siden berømte Cantsler Johan Friis, der nemlig med Sikkerhed vides ved denne Tid at have studeret i Køln, hvor han 1519, samme Dag som Iver Juel, tog Magistergraden (Danske Samll., l. c.)

4) Rimeligvis Danmarks store Reformator Hans Tausen, som, hvis min Antagelse er rigtig, tidligere, end forhen antaget, (se Rørdam i Ny kirkehist. Samll. B. 3, 35) har studeret i Køln.

5) Rimeligvis Reformatoren Hans Spandemager, oprindelig Helligaands-Munk.

1517.	3 Oct.	Dns. Nicolaus Michaelis de Dacia, ordinis sancti spiritus.
1518.	Juni.	Christianus Lymborch de Dacia, presbyter.
—	(Auctumno).	Georgius.
1519.	(Jan.-Marts)	Goetschalcus Wessel de Dacia, ad jura j. et s.
—	(—)	Dns. Johannes Laurencii.
—	Aug.	Dns. Christianus Wyt[1]).
—	—	Olanus Magni de Dacia.
—	Nov.	Johannes Michaelis[2]) de Dacia, ad jura j. et s.
1520.	14 Juni.	Dns. Nicolaus Jacobus de Dacia, ad jura j. et s.
—	22 Aug.	Udo Burglauensis.
—	14 Sept.	Nicolaus Lymcloester.
1521.	9 Aug.	Mathias Benedicti.
1527.	27 Juni.	Johannes Laurentii Danus, ad theologiam j. et s.
—	—	Nicolaus Hamer Danus, ad medicinam j. et s.
1546.	30 Juni.	Dns. Erasmus Sartorius Dacus, M. Parrhisiensis, ad theologiam juravit et satisfecit.
—	4 Oct.	Mgr. Joannes Black Danus sive Dacus, ad theologiam jurat et satisf.
—	7 —	Franciscus Andreæ Danus sive Dacus.

¹) Var siden Decanus i Kbhvns. Kapitel og døde rimeligvis mod Slutningen af Grevefeiden, under hvilken han stod paa Christian den Tredies Parti og anvendtes som Fiskal mod de i Skipper Clemens's Feide frafaldne Jyder. (Rørdam om Kbhvns. Kirker o. s. v., S. 109 fgg.)

²) Maaske den Mag. Jens (Hans) Mikkelsen (Mønbo), om hvem se Allens Breve og Aktst. 1, 246 samt Dipl. Norv. VIII, No. 549.

Svenske Studerende.

1503.	9 Jan.	Jacobus Mathie Abonensis de Swecia.
—	13 Dec.	Andreas Fynno de Swecia, sacerdos.
1505.	26 Juli.	Dominus Magnus.
1511.	14 Mai.	Mgr. et Dns. Conrardus } ad jura jurarunt et s.
—	—	Gostaus Trolle [1]) } ad jura jurarunt et s.
—	—	Jeorgius (sic) } ad jura jurarunt et s.
1512.	9 Mai.	Ericus.
—	4 Sept.	Johannes Petri de Swetia, clericus Abuensis dioc.
1516.	31 Oct.	Jasperus Flemmigk.
1517.	14 Marts.	Mgr. Joannes Magni de Suecia, ad theologiam juravit et s. [2]).
1518.	(Auctumno).	Dominus Laurentius, presbiter de Swecia.
1520.	26 Mai.	Mgr. Magnus Ryng, sacerdos de Swetia, ad jura j. et s.

Norske Studerende.

1507.	13 Nov.	Albertus de Norwegia [3]).
1513.	Oct.	Johannes Arnoldi.
1515.	31 Oct.	Swenau.

[1]) Den bekjendte Gustav T., som faa Aar efter blev Erkebisp i Upsala, og om hvem det, som Bevis paa hans Lærdom, fortælles, at han forstod Græsk.

[2]) Den ved sin Skjebne, men endnu mere ved sine mærkelige Skrifter bekjendte Legat og Erkebisp. At han studerede i Køln omtales ogsaa i hans eget Skrift, Hist. metropol. eccl. Upsal. (Romae 1560), p. 115. Ifald man kunde antage, at den ovenfor mellem danske Studenter under 1519 anførte Olaus Magni, var Johannes's ligesaa bekjendte og ligesaa danskfiendtlige Broder, ved hvis Nationalitet altsaa Universitetsnotaren maatte have begaaet en i Datidens Matrikler ingenlunde sjelden Unøiagtighed, da vilde dette være et ironisk Lune af Tilfældet.

[3]) Rimeligvis den samme Nordmand Albertus Torkilli, som 1505 indskreves i Rostock. (Norske Samll., 8vo, 1, 82).

1517.	3 Juni.	Dns. Andreas.
1519.	25 Marts.	Johannes Craher.
1520.	14 Sept.	Olaus Swalle Asloensis [1].
1521.	12 Sept.	Laurentius Matthie, ad jura j. et s. [2]
1522.	30 Dec.	Engelbertus de Norwegia Aslaensis dioc., ad artes juravit et propter paupertatem solvit alb. v. [3]
—	—	Joannes de Norwegia, ejusdem dioc., ad artes juravit et solvit propter paupertatem alb. v.
1527.	15 Mai.	Borderus } Norweigenses.
—	—	Torbanus [4] } Norweigenses.
—	13 Sept.	Andreas Aslatius, ad jura j. et s. [5]
1528.	4 Juni.	Gautho Nytrofniensis Norwegus, ad a. j. et solvit vij. alb. 20. d. [6].
1529.	9 Nov.	Johannes Andenos ex Norwega (!) ad a. solvit [7].

[1]) Udentvivl den Olaus Solle, der 1539 var Kannik i Throndhjem og Sognepræst til Brønøen (L. Daae, Th.jems St. geistl. Hist. 218—219).

[2]) Siden Provst i Tønsberg, hvor han døde c. 1555 (Norske Rigsregistr. 1, 190 og flere Steder).

[3]) Udentvivl den Hr. Engelbret, der 1557 var Kannik i Oslo (N. Rigsregistr. 1, 207).

[4]) Throndhjems Stifts første lutherske Biskop eller Superintendent, den bekjendte Mag. Thorbjørn Olafssøn (L. Daae, Thj. St. geistl. Hist. 1, 14 fgg.) At „Torbanus" virkelig er identisk med Mester Thorbjørn fremgaar af andre tidligere bekjendte Vidnesbyrd om, at han har studeret i Køln, hvor han 1528 forfattede et Ærevers i en der udkommen Bog.

[5]) Udentvivl den samme Andr. Asl. Nidrosiensis, som allerede 1519 deponerede i Rostock (Norske Samll. 1, 83). Han var 1539 Kannik i Throndhjem og Sognepræst til Lofoten (L. Daae, anf. Skr. 219).

[6]) Erkebiskop Olaf Engelbrigtssøns ret bekjendte Søstersøn, Gaute Taraldssøn („Gaute Norweger"), der omtales flerested i mine tidligere Arbeider i dette Tidsskrift.

[7]) Tillægget Andenus er veiledende, da ogsaa Mag. Thorbjørn Olafssøn optræder med samme Tilnavn ved sin senere Immatrikulation

1535. 6 Oct. Halvardus Taraldi Nidroniensis (!)
— — Tronderus Aslaci Nidroniensis [1]).

---

i Wittenberg (Ny kirkehist. Samll. 1, 341). Disse to ere rimeligvis Brødre og Johannes vistnok den paa Reformationstiden flere Gange forekommende throndhjemske Kannik Hr. Jens Olssøn eller Olafssøn, som var en af Erkebisp Olafs fortrolige Tjenere og Sendebud og af Vincents Lunges Frænder beskyldtes for at have bidraget til dennes Drab under den stormfulde Herredag ved Nytaarstid 1536.

[1]) De to sidstnævnte ere maaske Slægtninge af Erkebiskop Olaf, der havde en Broder ved Navn Aslak, og hvis Søster, Gaute Norwegers Moder, har været gift med en forøvrigt ubekjendt Tarald. Ingen af dem vides senere at forekomme i Norge, maaske have de for sin Troes Skyld foretrukket at forblive i Udlandet.

HVEM ER FORFATTER TIL DIGTET QUERELAE SUEDICAE?

AF L. DAAE.

I.

Naar vi med Erkjendtlighed og Beundring tænke tilbage paa Jacob Langebeks fortjenstlige Virksomhed, ville vi heller ikke glemme det smukke Træk hos denne lærde Forsker, at han var hævet over de nationale Fordomme, som endnu i hans Tid saa ofte fjernede Danske og Svenske fra hinanden, selv der, hvor det alene gjaldt videnskabelig og literær Berøring. Han var en af de faa Danske i hine Dage, som reiste i Sverige og havde Venner der, iblandt hvilke navnlig den lærde Brocmann stod ham meget nær. Idet Langebek rundt om i Broderriget eftersporede historiske Monumenter af enhver Art, saavel antiqvariske som literære, kom han ogsaa til Finland og stødte her hos en theologisk Professor, Dr. Mennander i Aabo, paa et længere anonymt, i elegante latinske Disticha affattet Poem, der havde Titelen *Querelae Suedicae.* Det var inddelt i tre Bøger, men defect, idet saavel Begyndelsen som Enden fattedes. Imidlertid vakte Poemet, hvis Affattelsestid Langebek troede at kunne sætte til Slutningen af Gustav Vasas Regjering, hans Interesse, og han afskrev det — idetmindste for en Del. Som bekjendt udkom i 1794 ved R. Nyerups Omsorg under Titelen Langebekiana et Udvalg af Langebeks Papirer, forsaavidt han

havde Adgang til dem[1]). Her vil man (p. 271—280) ogsaa finde et Stykke af *Querel. Sued.* lib. II. meddelt, idet enten Langebek ikke har afskrevet det hele af ham forefundne Brudstykke eller Nyerup har nøiet sig med at aftrykke kun en Del af Langebeks Afskrift. At Dr. Mennanders Haandskrift har omfattet mere, end hvad vi besidde i Langebekiana, fremgaar af en Indledningsbemærkning (uvist om af Langebek selv eller af Nyerup), hvori omtales, at Digtets Forfatter „skarpt gjennemhegler, at Kongen af Danmark havde igjen optaget de tre Kroner i Vaabenet", noget, hvorom der ikke med et Ord tales i det trykte Fragment. Da dettes Indhold fornemmelig angaar den danske Regjerings paastaaede Synder mod Norge i den kalmarske Unions Tid, har Digtet siden Trykningen fornemmelig tildraget sig norske Historikeres Opmærksomhed. J. Chr. Berg har saaledes citeret det, ligesaa J. E. Sars (Nord. Univ. Tidsskr. IV. 3. S. 1 og 13), hvorimod Allen og Lange (der i sin Afhandling om Eierne af Giske Gaard nok kunde havt nogen Brug derfor) have forbigaaet det i Taushed, enten fordi de ligefrem ikke have været opmærksomme derpaa, eller fordi de ikke have anseet det Opmærksomhed og Omtale værd. Jeg vil heller ikke negte, at jeg selv oprindelig følte Interesse af dette Poem, mere fordi dets Forfatter viste sig som en med den latinske Verskunst fortrolig Humanist, end paa Grund af den historiske Belærelse, jeg kunde finde deri.

---

[1]) Ikke ganske Lidet af Langebeks haandskrevne Efterladenskab kom nemlig — uvist paa hvilken Maade — i Kancellirevisor Halvor Andersens Besiddelse og tilfaldt senere tilligemed hans store Bogsamling det norske Universitetsbibliothek. I andet Bind af Norsk Hist. Tidsskrift har jeg meddelt eller benyttet forskjellige af disse indtil da upaaagtede Langebekske Papirer.

II.

Det i Langebekiana aftrykte Brudstykke, der udgjør 114 Disticha eller 228 Verslinier, begynder med en Erklæring om, at det er en bekjendt Sag, hvorledes Danmark ved allehaande svigefulde Kunstgreb har stræbt at ødelægge Sverige. (v. 1—14). Derefter (v. 15—36) tiltaler Forf. sit Fædrelands ulykkelige Søster Norge, af hvis ældre, blomstrende Forfatning han giver en veltalende Skildring: Landet var selvstændigt, rigt og mægtigt, kunde maale sig med mange andre Stater og stod ei tilbage for Danmark og Sverige, havde en indfødt Adel, eget Rigsraad og egne Konger, og den norske Løve var ikke Gjenstand for Foragt:

Olim dives eras, fortunis, robore, sceptro,
Viribus, imperio divitiisque potens,
Par multis non inferior Danis Gothisque,
Ducebas laetos absque moerore dies.
Florebas, ut odoriferi rosa tempore veris,
Turbabatque lares nulla querela tuos.
Tunc tibi libertas, innati pompa senatus,
Tunc tibi grex propriae nobilitatis erat,
Tunc ex nati Reges sua sceptra gerebant,
Norvegicusque tuas sanguis habebat opes.
Tunc sibi plenus erat, quem regni postulat ordo
Tunc non spreta tui forma Leonis erat.

Digteren fortsætter med en Udvikling af Norges senere Fornedrelse („*quantum mutatus ab illo!*“) ved danske Rænker og dansk Ondskab: „Danmark kunde ikke taale Synet af sit blomstrende Naboland og dets Rigdomme og anstrengte alle sine Kræfter for at undertvinge og ødelægge det“ (v. 27—60). De Danske sendte Blodsugere til Norge. En vis Bilde (Hr. Claus) fik Befalingen over Rigets vigtigste Fæstning Baahus og plagede Landet paa alle Maader (*Lupus veluti trepido*

praefectus ovili); ved Siden af ham nævnes Christiern Munk (*Christernus, Monachi cui futile nomen*) og en „*Tildersonius, quidque rapax*“, [1]) som Plageaander for Nordmændene. De øvrige danske Befalingsmænd finder Forf. det overflødigt at nævne, men samtlige ere de røverske og egennyttige (v. 60—76). Norge forarmes altsaa og taber sine Skatlande; Danmark er dristigt nok til at skille Orknøerne fra Norges Rige for at overgive dem til en skotsk Svigersøn (v. 77—90). Indfødte Nordmænd tilsidesættes, agtes uværdige til Embeder og nedstødes til et Intet, ja den danske Adel gjør norske Adelsfruer og Jomfruer til sine Friller [2]). De Danske tørste endelig ogsaa efter norske Adelsmænds Blod, saaledes har Knut Knutssøn (Baat) maattet bøde med Livet, „thi han maatte forekomme altfor mægtig formedelst sine Rigdomme, sin Popularitet og den Anseelse, hvortil hans Tapperhed havde hævet ham“. Karl Knutssøn (Tre Roser) og hans Broder (Erik) havde Kong Christiern (den Anden) lokket til sig ved glimrende Løfter, men dog voldet dem begge Døden. „De vare de sidste Levninger af en gammel Slægt og Arvinger til omtrent Tredieparten af Norges Jordegods, hvilket nu kom i dansk Vold“ [3]). Nu er der kun

---

[1]) „Tildersonius“ har af J. C. Berg og efter ham ogsaa af mig været forstaaet om Jens Tillufsøn Bjelke, der ægtede Lucia Nilsdatter (Gyldenløve). Dette er dog neppe rigtigt, se Handl. rör. Skandinaviens Historia, XIV. (Stockholm 1828), S. 124-125.

[2])
Ipsorum toris simul et natabus abusa est
Turpiter ad sordes, Cypria foeda, tuas.

Det er overflødigt at bemærke, at denne paafaldende Beskyldning er greben af Luften.

[3]) Her ere flere Brud paa Sandheden. Erik Knutssøn blev henrettet i det Stockholmske Blodbad efter at have kjæmpet mod Christiern; Broderen Karl stod i høieste Anseelse hos den danske Konge, var en af Hovedanførerne mod Sverige og faldt under Stockholms Beleiring efter forinden at have bidraget betydeligt til den ovennævnte Hr. Knut Knutssøn Baats Henrettelse.

yderst faa (vix unus et alter) igjen af den norske Adel (v. 91—136). Forf. vender sig dernæst til den svenske Borger- og Bondestand, som skulde være bleven haardt medtagen under det danske Regimente. Hvis ikke Sverige havde revet sig ud af Danmarks grusomme Gab, vilde det have fristet Norges Vilkaar; derfor maa Sveriges Adel fremdeles være paa sin Post, „for at ikke Statens af saa mange Storme rystede Skib skal komme tilbage til det samme usalige Sted" (v. 137—159). Nu kommer et Angreb paa Kong Hans, der ved alle Midler har staaet efter Sveriges Værste. Dog Øinene aabnedes paa endel svenske Mænd af den høieste Adel. De reiste sig og afrystede Aaget. Formanden herfor var Hr. Sten Sture, „Fædrelandets Haab, Beskyttelse, Prydelse og trofaste Vogter", fra hvem (ɔ: fra hvis Slægt) Kong Gustav, Fædrelandets Fader, stammer [1]). Hr. Sten kjæmpede for Sverige, „*Priamides veluti patriis pro moenibus Hector*", og hans Fortjenester skildres udførlig (v. 160—202). Hr. Sten havde Grund til at være forsigtig, thi han havde forlængst (*pridem*) [2]) erfaret, hvorledes det gik Knut Alfssøn i Norge. Denne var en Mand af ypperlig Herkomst, en herlig og modig Kriger, en kjæk Ridder af norsk Blod. Med ham stod og faldt hans Fædrelands Frihed, han beskyttede Norge ved sin Kløgt og sit Sværd mod Danmarks Angreb, men han blev fældet ved List. (Henrik) Krummedike anfalder ham og dræber ham. Sten Sture sørgede altsaa bedre for Sverige, end Nordmændene for Norge. Forf. tillægger, at ogsaa den danske Krønike [3]) (Codex Danus) melder om Knut Alfssøns Fald (v. 203—228).

---

[1]) Johan Vasa, Kongens Bedstefader, var gift med Brita Sture, gamle Hr. Stens Søster.

[2]) Pridem! Hr. Knut Alfssøn myrdedes 1502, Hr. Sten døde 1503!

[3]) Herved maa, da Digtet aabenbart er forfattet før, end endnu Huitfeldts Krønike var udkommen, endsige Chron. Skibyense var be-

Vi have nu udførlig gjennemgaaet Digtets Indhold. Det er vistnok saa, at ingen fordomsfri Mand vil kunne skjænke dets Udtalelser nogen Tiltro eller i nogen Maade indrømme disse nogen Indflydelse paa sin historiske Opfatning. Og dog have de varme Udbrud om det gamle Norges Glands og Herlighed en vis Interesse. Thi de vise os, at de uklare Forestillinger om Norges fordums Velmagt, som netop noget efter Reformationstiden begyndte at danne sig i Landet selv, og som snart fandt et Udtryk gjennem Absalon Pederssøns Norges Beskrivelse, senere gjennem Mythen om Hamars Rigdom og Storhed og tildels ogsaa gjennem Peder Claussøn, have rørt sig endog i Sverige.

III.

Querelae Suedicae kan ikke være ældre end Syvaarskrigen, da Christiern Munk, Befalingsmand paa Akershus i denne Feide, omtales deri; hermed bortfalder den i Langebekiana (S. 271) fremsatte Formodning om, at Digtet skulde hidrøre allerede fra Kong Gustavs Tid, thi Christiern Munk havde før Krigens Udbrud endnu ingen Anledning havt til at gjøre sig forhadt i Sverige. Meget senere end den nævnte Krig kan Stykket efter alle indre Mærker dog heller ikke vel sættes. Hvad Forfatteren angaar, da røber han, som Læseren vil have seet, megen Styrke i det latinske Sprog, men tillige, at hans Kundskab om Begivenhederne flyder af urene Kilder og mere er øst af usikre Traditioner, end af paalidelige Vidnesbyrd. Næsten hver Linie bærer Spor af, at hans historiske Blik er i høieste Grad omtaaget, og det Hele aan-

---

kjendt i Sverige, sigtes til Svanings *Chronicon Joannis Regis*, der ledsager denne Forfatters i 1560 under Petri Parvi Navn udgivne *Refutatio Calumniarum &c.* Det os vedkommende Sted findes i hint Skrift B. b. 2.

der kraftpatriotisk Fanatisme og et endog for Syvaarskrigens Tid saare vidtdrevet Nationalhad mod Danmark. Forøvrigt er der i Digtet selv Intet, som kan give noget bestemt Vink til at udfinde Forfatterens Navn.

Men der existerer en anden, ligeledes paa Latin, dog i Prosa, affattet historisk-politisk Opsats fra samme Tid, der, naar den jevnføres med *Querelae Suedicae*, frembyder saa megen indre Lighed dermed, at det maa forekomme høist sandsynligt, at de to Stykker skrive sig fra den samme Haand. Er denne min Antagelse rigtig, da er Forfatteren af vort Poem ingen ringere Mand end den ulykkelige Kong Erik den Fjortende[1]).

Som bekjendt havde denne Konge, som overhovedet flere af Kong Gustavs Børn, faaet en lærd Opdragelse, paa hvilken han selv satte høi Pris. Han førte sin Dagbog paa Latin, talte dette Sprog med stor Færdighed og yndede at omgaaes Lærde. Han blev, som man ved, afsat 1568 og førte derefter et ulykkeligt Liv som Fange paa ikke mindre end sex forskjellige Steder: i Stockholm, i Aabo, paa Kastelholms Slot paa Aaland, paa Gripsholm, Vesteraas Slot og Ørbyhus, indtil Døden endelig (fremkaldt, som den nyeste Forsker af hans Fængselslivs Hændelser har ment, ved Gift[2]) endte hans Lidelser den 26 Februar 1577.

At han i sit Fængsel, forsaavidtsom Brugen af Skrivematerialier var ham tilstedet, sysselsatte sig med en Art Forfatterskab, har længe været bekjendt, dog mener den nys

---

[1]) Allerede 1873 har jeg fremsat denne min Antagelse i et Foredrag i Christiania Videnskabsselskab (se Selskabets Forhandlinger for 1873, S. 494).

[2]) *Nya bidrag till svar på frågan: „Har Konung Erik XIV dött af förgift?“ Af A. G. Ahlqvist. (Aftryck ur rektorsprogram vid Vexjö h. Elementarläroverk, V. T. 1873).*

paaberaabte Forfatter, at det egentlig først var paa Ørbyhus, hvorhen han sandsynligvis blev flyttet i November 1574, at denne Beskjæftigelse tog sin Begyndelse [1]). Man har længe antaget Erik som Forfatter af forskjellige Poesier i det svenske Sprog, nemlig af to endnu brugelige Psalmer og af en Kjærlighedsvise: „*Väl är den som från höga klippor Kan vandra på en nedrig ban*“ o. s. v., men det er godtgjort, at alle disse Vers hidrøre fra andre Forfattere; den ene af Psalmerne var saaledes allerede trykt i en dansk Samling længe før den Tid, og Kjærlighedsvisen er af Martin Opitz. Hvad han derimod bevislig har skrevet, stemmer i mærkelig Grad just med den Aand og Tænkemaade, der træder os imøde i *Querelae Suedicae.* Først møde vi en Oversættelse af den Forfatter, som er al den antiskandinaviske Historieforvansknings og alle antiskandinaviske Pamphleters egentlige Stamfader, Johannes Magnus, hvis navnkundige *Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus* han ikke alene oversatte paa Svensk, men ogsaa forsynede med latinske Vers om Kongerne [2]). Dernæst har han, aabenbart stedt i Forlegenhed for Papir, benyttet Marginen og en Del rene Blade af et Exemplar af M. Ant. Sabellici Opera (ed. Basileae 1538, Fol.) til at nedskrive, tildels, som det synes, med en tilspidset Træpinde som Pen og med Sodvand som Blæk, en vidtløftig historisk-politisk Opsats paa Latin: „*Argumentationes pro jure haereditario R. Erici XIV* etc.“ Disse sidste Antegnelser, der af indre Kjendemærker kunne henføres til Aaret 1575 og findes paa det Kongelige Bibliothek i Stockholm, ere (dog kun for en Del) trykte i *Handlingar rör. Skandinaviens Historia*

[1]) *A. G. Ahlqvist, K. Erik XIV.s fängelse och död. Sthlm. 1868, p. 63.*
[2]) Eriks Oversættelse findes paa det Kgl. Bibl. i Stockholm. Se om dens Skjebne *Vitterhets Akad. Handlingar. IX, S. 59.*

(XIII, 135—256, og XIV, 98—206), hvor en svensk Oversættelse af de meddelte Afsnit er tilføiet.

Her nærmere at gjennemgaa disse Eriks Antegnelser vilde føre os for vidt. Han lægger for Dagen, at hans Hukommelse selv i disse ulykkelige Aar har været meget stærk med Hensyn til Enkeltheder, og hans Sprog er flydende, men ved Siden heraf møde vi overalt saa mange vilde Indbildninger og imbecile Ytringer, at man uvilkaarlig maa tænke paa Svetons bekjendte Dom om Keiser Claudius's tabte Skrifter: *magis inepte qvam ineleganter*. Han drømmer sig at være ikke Broderen Kong Johans, men Danskernes Fange, Kongen af Danmark staar ham efter Livet, og denne har ogsaa fjernet Karin Månsdotter fra ham o. s. v. Dog er Danskehadet her kun forsaavidt heftigere end i *Querelae Suedicae*, som den prosaiske Opsats's Artikel kommer ind paa Fornærmelser og formentlige Mishandlinger af de Danske, øvede mod Forfatterens egen Person.

Det er nu min Mening, at den, der vil gjennemlæse *Querelae Suedicae* ved Siden af *Argumentationes*, vil med mig finde det høist rimeligt, at begge Opsatser hidrøre fra samme Forfatter, og at altsaa det omtalte Poem er Erik den Fjortendes Værk. Begges Affattelsestid maa, som paavist, omtrent falde sammen. Aanden i begge er den samme, Sproget overensstemmende, og, som nys nævnt, har Erik bevislig skrevet latinske Vers om historiske Emner. At *Qv. Sv.* af Langebek blev forefundet i Finland, taler heller ikke imod Antagelsen, thi som bekjendt blev dette Landskab hans Enke Karins senere Opholdssted, og det vides om hende, at idetmindste en Del af Mandens skriftlige Optegnelser kom i hendes Besiddelse. Endelig vil man i *Argumentationes* finde Striden om Danmarks Ret til at føre de tre Kroner i Vaabenet udførlig bestreden; den selvsamme Sag har ogsaa været

Gjenstand for poetisk Behandling i *Querelae Sv.* (se Langebekiana p. 271). Ja, en saagodtsom verbal Overensstemmelse mellem begge Stykker lader sig ogsaa paavise, nemlig:

Qv. Sued.: (vv. 63 sqq.)	Argumentationes (Handl. XIV, 124—125).
Billenio, cuidam commissa Bahusia — — —	— — quid ultra Christiernus Monachus Norwegianus, . . (Lacuna)
Quid de Christerno, Monachi cui futile nomen, De Tildersonio quidque rapace loquar?	Cave, ne dixeris Dominus Claudius Bilde, malevolus procul dubio Jöns Stillerson.

Man vil her finde de selvsamme Personer omtalte omtrent i samme Rækkefølge og, om man undersøger Contexten, lige uvenligen.

Jeg er ikke saa heldig at have Adgang til de Haandskrifter, som ved denne Undersøgelse vilde være af Vigtighed: den utrykte Del af *Argumentationes*, de latinske Vers, som medfølge Oversættelsen af Johannes Magnus, samt den utrykte Del af *Querelae.* Det skulde, hvis disse havde staaet til min Raadighed, rimeligvis have lykkedes at paapege flere Overensstemmelser ogsaa i Enkeltheder mellem *Querelae* og Eriks Skrifter, men hvad jeg har anført tør være nok til at vise Sandsynligheden af min Formodning om, at hine Disticha hidrøre fra den ulykkelige Konges Pen.

HVOR MANGE GANGE HAR KRISTIAN IV BESØGT NORGE?

AF YNGVAR NIELSEN.

Holberg fortæller i sin Danmarks historie (II, 594), at Kristian IV *„fast hvert år og undertiden to gange om året kom udi samme rige* (ɔ: *Norge*), *så at han hartad haver gjort 50 norske rejser foruden den store rejse, han gjorde forbi Norge til Moskovien 1599 for at lære at kende alle Norges havne, hvilket er forunderligt og uden exempel"*. Uagtet der ikke kendes nogen hjemmel for denne opgave om de femti besøg i Norge, som Holberg sandsynligvis kun har taget på en slump, fordi han vidste, at Kristian IV hyppigere end sine efterfølgere og forgængere besøgte Norge, er den dog siden taget for god af alle, så at det har gældt som en uomstødelig sandhed, at Kristian IV omtrent havde været femti gange i Norge. Tilfældigvis kom jeg for nogen tid siden i anledning af en anden undersøgelse til at eftertælle de af Kristian IVs rejser til Norge, der omtales i Slanges store verk over hans regerings historie, og kom derved meget snart til det resultat, at tallet femti måtte bero på en betydelig overdrivelse. Slange kender nemlig kun 23 rejser til Norge, og efter den udførlighed, hvormed denne forfatter dvæler ved alt sådant, var der kun liden grund til at formode, at han skulde have undladt at omtale henved 30

rejser. For at få fuldstændig vished gennemgik jeg derpå de øvrige trykte kilder, hvor jeg i denne henseende kunde vente at finde oplysninger, først og fremst Norske rigsregistranter, hvor kongebrevenes datering yder en god, om end ikke aldeles sikker vejledning, og de bevarede af kongens skrivkalendere. Dertil kommer som pålidelige kilder Eske Brocks, Carisii og Sigvard Grubbes dagbogsoptegnelser, forsåvidt disse ere trykte i forskellige samleverker, og (tildels) de såkaldte Hofnagelske optegnelser, som rigtignok have lagt to af kongens besøg i Bergen (1599 og 1604) sammen til et. De øvrige trykte kilder ere i regelen af mindre betydning, idet de for det meste kun støtte sig til Slange, der f. ex. har været den eneste kilde for, hvad Garde i sine for øvrigt meget fortjenstfulde skrifter meddeler om Kristian IVs norske rejser. Jeg har dog alligevel gennemgået flere sådanne verker, men uden der at finde mange oplysninger for emnet. Af megen betydning ere derimod de i rigsarkivet opbevarede lensregnskaber, i hvilke jeg har fundet flere bidrag til nærmere at bestemme kongens ophold i Norge; deres masse er imidlertid så stor, at jeg i regelen ikke har kunnet benytte dem på anden måde end ved at følge de trykte kilder som vejleder ved undersøgelsen. Der er således fremdeles nok en mulighed for, at der i disse kunde findes notitser om andre, ellers ukendte kongens besøg, skønt dette ikke i noget tilfælde kan være særdeles mange.

I disse forskellige kilder har det i det hele ikke været muligt at finde mere end to besøg, som Slange ikke nævner, så at han altså i dette punkt viser sig ganske pålidelig. Der kan således ikke med sikkerhed påvises mere end 25 rejser, som Kristian IV har gjort til Norge i sin 60årige regeringstid, og for at få selv dette tal ud, har det endog været nødvendigt at medtage ethvert besøg, han under sine

søtogt har aflagt i Flekkerø eller under den båhuslenske kyst, såsnart han blot satte foden på norsk grund. Disse 25 rejser foregik til følgende tider:

1. 1591 til Akershus. Slange, 47 flg., Halvard Gunnarssøns Akrostichis (på ny udgiven ved A. E. Eriksen, 1870), Norske rigsregistranter, III, 177—191, Holberg, Danmarks historie, II, 545—548. Hensigten med denne rejse var at modtage de norske stænders hylding, hvilket foregik på hovedtangen udenfor Akershus 8 Juni. Ifølge Slanges beretning kom kongen allerede 25 Maj til Oslo (d. v. s. Akershus); de i rigsregistranterne indførte breve, som ere udstedte under opholdet i Norge, ere daterede Akershus 5—12 Juni, medens et brev er dateret København 2 Juni og således må være expederet gennem den i København tilbageværende del af kancelliets personale. Sådanne uregelmæssigheder som denne, at breve, der ere udfærdigede i kongens navn, ere daterede fra steder, hvor han på den angivne tid vitterlig ikke var, forekomme også senere, selv efterat Kristian IV i eget navn havde overtaget regeringen, og denne ikke længere førtes af rigsråderne.

2. 1597 til Båhus og Akershus. Norske rigsregistranter, III, 494—496, hvor der er indført breve, som ere daterede Båhus 22 Maj og Akershus 25—26 s. m. Dette ophold omtales også i Akershus lens regnskaber for $\frac{1}{5}$ 1597 —$\frac{1}{5}$ 1598, hvoraf det sees, at der bl. a. medgik til kongens og hans følges bespisning, medens de i disse få dage vare på slottet, 3 ahmer rhinsk vin, 11 tønder øl, 1 tønde skonroktvebakker, 1 tønde kringler, 4½ side flesk, 18 gåsekropper, 9 lam, 8 høns o. s. v. Derhos blev der under kongens ophold, og da statholderen Axel Gyldenstjerne drog fra slottet, bortskudt 270 skålpund krudt. Dette var Kristian IVs første besøg i Norge, efterat han selv havde overtaget rigernes

styrelse; han havde tidligere, i de første måneder af samme år, gjort en rundrejse i Nordtydskland, bl. a. lige til Dresden, og havde den derpå følgende høst bryllup med den brandenburgske prinsesse Anna Katarina.

3. 1599 til Finmarken, den murmanske kyst og Bergen, den mest bekendte af alle Kristian IVs rejser til Norge. Den omtales hos Slange, 150 flg., Norske rigsregistranter, III, 567—571, Schlegels sammlung zur Dänischen geschichte, I, 4, 43—90, Sven Brings samling af åtskilliga handlingar och påminnelser, III, 1—70, Danske magasin, fjerde række, II, 389—406, Norske magasin, II, 167 flg., Molbech, Kristian IVs breve, 2, Suhms saml. til Danmarks historie, II, 2, 129—132, Garde, Efterretn. om den dansk-norske sømagt, I, 77 flg., Nyerup, Kr. IVs karakteristik, 12—18, Yngv. Nielsen, Kristian IVs rejse til Finmarken 1599 (først trykt i „Morgenbladet" for 1873 og senere særskilt i nogle få exemplarer). Kongen kom 20 April til Flekkerø, var i Maj måned i Finmarken og under den murmanske kyst, forlod 31 Maj igen Vardø på sydgående og kom 21 Juni til Bergen, afsejlede igen 8 Juli, efter først at have ligget flere dage i Køkkelvik, og kom 12 eller 13 Juli til Kronborg. I rigsregistranterne er der fra denne rejse indført breve, som ere daterede Vardø 29 Maj, Bergenhus 22—30 Juni og skibet „Viktor" 1—7 Juli.

4. 1601 til Akershus. Slange 171, Norske rigsregistr. III, 631 flg. og Bring, Saml. III, 3, 69. Dette besøg nævnes også lejlighedsvis i regnskaberne for Akershus len fra $\frac{1}{5}$ 1600 til $\frac{1}{5}$ 1601 (pakke 15). Efter Slange var kongen på Akershus „*udi foråret*"; de i rigsregistr. indførte breve, der ere udfærdigede under rejsen, ere daterede Akershus 23—24 April og skibet „Viktor" 24—26 April.

5. 1602 til Akershus og Sæm på Eker. Slange 178, Brünnich, Norges bjergværker, 264 flg., N. rigsreg., III, 653—655, Akershus lens regnskaber $\frac{1}{5}$ 1601—$\frac{1}{5}$ 1602 (pakke 17). Ifølge de sidste kom kongen til Akershus 17 Marts, var 18 Marts „*neder i Oslo*“ og prøvede samme dag den nye mur ved at lade kanoner affyre fra og mod denne, hvorpå han atter rejste 19 Marts. Efter Slange blev den hele rejse udført i 13 dage. I rigsreg. findes breve, daterede Akershus 16—18 Marts og Sæm 20 Marts.

6. 1602 til Akershus, Sæm og Tom. Slange 178, Brünnich, Norges bjergværker, 268 flg., N. rigsreg. III, 677—701, Akershus lens regnsk. $\frac{1}{5}$ 1602—$\frac{1}{5}$ 1603 (pakke 17). Ifølge de sidste kom kongen, som på denne rejse ledsagedes af dronningen, til Akershus 25 August og rejste 15(?) September til Sæm; de ledsagedes af mindst fire skibe, hvoriblandt „Lollandske bonde“, „Røde løve“ og „Hektor“. Efter Slange rejste de til Norge midt i Høstmåned og kom tilbage sidst i November. I rigsreg. er der indført breve, daterede Akershus 29—31 August, 2—17 Septbr., Sæm 17—30 Septbr. og 1—27 Oktober, 2—4 Novbr. og Tom 8 Novbr.

7. 1604 til Bergen. Slange 205 flg., Danske samlinger, anden række, II, 266—268, Brasch, Vemmetofte, I, 127 flg., Norske samlinger, I, 64, Norske magasin, II, 175, N. rigsreg. IV, 48—83, Bricka og Gjellerup, Danske adel, I, 233, Agdesidens lens regnskaber for 1604 (pakke 477). Ifølge de sidste lå kongens livskib, „Viktor“, og „Hektor“ 10 Juli i Sælø havn ved Lindesnæs, hvor de provianterede. Ifølge den i Danske samlinger trykte dagbog af Eske Brock kom denne, der var ombord på „Hektor“, 26 Juni til Langesund, 1 Juli til Merdø, 9 Juli til Sælø, hvor de lå til 13 Juli, og 14 Juli til Bergen, hvor kongen da i otte dage havde siddet retterting. Dette stemmer godt

med de Hofnagelske optegnelser (i Norske mag.), hvorefter kongen 4 Juli kom til Bergen (en ankomst, som der for øvrigt urigtig henføres til 1599, — jvfr. forf.s ovenfor under 3 nævnte afhandling). Afrejsen foregik efter Hofnagel 23 Juli, efter Eske Brock 25 og efter Slange 29 Juli. Når det i de nævnte lensregnskaber omtales, at kongen selv var ombord på „Viktor“, da denne lå ved Sælø, må dette bero på en unøjagtighed i udtrykket. De i rigsreg. fra denne rejse indførte breve ere daterede Bergenhus 8—25 Juli og „Viktor“ 25 Juli.

8. 1607 til Stavanger. Slange 235 flg., Schlegel, II, 3, 46 flg., Nyt (dansk) hist. tidsskr., IV, 289, N. rigsregistr., IV, 202—230. I Stavanger lens regnskaber for 1607 (pakke 422) meddeles opgave over den til kongen og skibene („Viktor“ og „Gideon“) leverede proviant. Ifølge kongens hos Schlegel aftrykte skrivkalender kom han til Stavanger 31 Juli og rejste 10 August til Karmsund, hvor han lå til den fjortende. Efter Slange kom han 28 Juli til Stavanger og rejste siden til Bergen. De i rigsregistr. indførte breve fra denne rejse ere daterede Stavanger 5—9 August og „Viktor“ i Karmsund 13 August.

9. 1610 til prins Kristians hylding ved Akershus. Slange 267 flg., Historisk tidsskrift, II, 112, N. rigsregistr., IV, 371—386. De i de sidste indførte breve ere daterede Akershus 18—21 Juni og „Argo“ 22—24 Juni. Efter Slange ankom kongen til Oslo 11 Juni; efter den i Hist. tidsskr. trykte samtidige optegnelse kom han med dronningen og prinsen først 15 Juni, hvorpå hyldingen foregik næste dag.

10. 1612 til Båhus. Slange 307, N. rigsregistr., IV, 457 flg., hvor der er indført breve, daterede Ny Lødøse 31 Januar og Båhus 14—15 Februar.

11. 1612 til Båhus. N. rigsregistr., IV, 468 flg., hvor der er indført breve, daterede Guldborg 3 Juni og Båhus 6 Juni.

12. 1613 til Skien. Slange 353 flg. Herredagen i Skien, for hvilken kongen foretog denne rejse, holdtes i August; men for hele denne måned er der ikke indført noget brev i rigsregistranterne. I Bratsberg lens regnsk. for 1613 findes heller ingen oplysning om dette kongens besøg i Skien, som gennem de papistiske presters domfældelse, der skede ved en gejstlig ret på Gerpens prestegård, samtidig med herredagen, hører til de mærkeligere.

13. 1616 til Oddevald og Båhus. Slange 381, N. rigsregistr., IV, 567—570, Suhm, Nye saml., II, 2, 105, Nyt historisk tidsskrift, IV, 294. Efter Slange var kongen på Båhus i Januar; de på rejsen udfærdigede breve, der ere indførte i rigsregistranterne, ere daterede Båhus 27—31 Januar. Efter den hos Suhm aftrykte skrivkalender for 1616 kom kongen til Båhus 21 Januar, til Oddevald 29 og til Elfsborg 30 Januar.

14. 1616 til Akershus. Slange 383, Jens Bjelke til Østråt, 58, Suhm, Nye saml., II, 2, 109, Nyt hist. tidsskr., IV, 294, N. rigsreg., IV, 587—602, Bricka og Gjellerup, Danske adel, I, 159, Gardes efterretn. om sømagten I, 93. Efter Slange var kongen på Akershus i de sidste dage af Juli, og i rigsregistranterne haves breve, daterede Akershus 27 Juli—5 August. Efter den hos Suhm aftrykte skrivkalender kom han 20 Juli til Bastø, 22 til Akershus og rejste igen 5 August.

15. 1617 til Flekkerø. Slange 393, Danske saml., V, 52, Nyt hist. tidsskr., IV, 295, Garde, efterretn. om sømagten, I, 93. Efter Slange var kongen i Flekkerø

fra 7 til 18 Maj, efter den i Danske saml. aftrykte skrivkalender derimod kun 9—10 Maj.

16. 1622 til Bergen. Slange 478, Brasch, Vemmetofte, I, 128 flg., Jens Bjelke, 99, N. rigsreg., V, 248—279, Danske saml., 2den række, III, 371 flg. og Norske saml., I, 64, Norske magasin, II, 186, Suhms samlinger II, 2, 134. Efter Slange ankom kongen og prins Kristian 26 Juli til Bergen, som de igen forlode 2 August. Efter Eske Brocks dagbog kom de 25 Juli og rejste 2 Aug., medens det i D. saml. meddelte uddrag af kongens skrivkalender har 24 Juli og 2 August. De Hofnagelske optegnelser i N. mag. har 22 Juli og 1 August. I rigsreg. er der indført breve, daterede Bergenhus 29 Juli—1 August.

17. 1624 til Bragernæs, Kongsberg og Akershus. Slange 509 flg., Brünnich, Kongsbergs sølvverk, 52 flg., N. rigsreg., V, 389—394, Danske saml., 2 r., III, 373. Efter Slange kom kongen 26 April til Bragernæs og forlod Akershus 1 Maj. Uddraget af hans skrivkalender i Danske saml. har dagene 26 April og 4 Maj, og i rigsregistr. er der indført breve, som ere daterede Akershus 2—3 Maj og Drøbak 4 Maj. Hos Brünnich meddeles en længere beretning om opholdet på Kongsberg, hvis sølvgruber kort forud vare opdagede.

18. 1624 til Bragernæs, Kongsberg, Kristiania, Ellingård og Båhus. Slange 510, N. rigsreg., V, 430—440, Danske saml., 2 r., III, 374, Garde, efterretn., I, 96. Efter Slange ankom kongen til Akershus 19 September og kom 19 Oktober tilbage til København; ifølge uddraget af hans skrivkalender i Danske saml. kom han 20 Septbr. til Bragernæs, var 21—23 på Kongsberg og kom 24 Septbr. til Akershus, hvor han 27—28 udstak grænserne for Kristiania, besøgte Jens Bjelke på Ellingård 7—9 Oktober, kom til

Båhus 13 og til København 19 Oktober. De i rigsregistranterne indførte breve, som ere udfærdigede under denne rejse, ere daterede Akershus 27—28 September, Sæm på Eker 3—7 Oktober, Strøm 7 Oktober og Ous 10 Oktober. Kongen har således fra Akershus vendt tilbage til Sæm, hvor han i Ekers smeltehytte har seet på den i uddraget af skrivkalenderen omtalte smeltning, som der ikke er henført til en bestemt dag, er så over Bragernæs rejst tilsøs til Ellingård, så (overland?) til Ous og derpå tilsøs til Båhus, hvorfra han gennem Halland vendte tilbage til København.

19. 1630 til Flekkerø. Slange 709, Danske saml., 2 r., III, 382. Ifølge Slange var kongen i Flekkerø fra 15—18 August, og ligeså efter uddraget af skrivkalenderen.

20. 1635 til Flekkerø, Bragernæs, Sæm, Kongsberg, Akershus og Østerdalen. Slange 812, Nyerup, Kr. IVs dagbøger, 162—164, Nyt hist. tidsskr., IV, 298—300, Brünnich, Kongsberg, 84. Slange har følgende tidsangivelser: 30 Maj ankomst til Flekkerøen, 13 Juni til Kongsberg, 6 Juli afrejse fra Kristiania til København. Efter dagbogen var kongen fra 30 Maj—9 Juni i Flekkerø, kom 11 Juni til Kobbervik, 12 til Sæm, 13 til Kongsberg, 16 til Akershus, 19 til Ullensaker, 20 til Storhammer, 21 til Åmot, 22 til Vestgård, 24 til Tønsæt, var 25—29 på Kvikne, rejste derfra sidstnævnte dag, kom 2 Juli til Ullensaker, 3 til Akershus og rejste derfra 6 Juli. I norske tegnelser er der indført breve, som i sin tid ville blive trykte i de norske rigsregistranter, daterede skibet „Kristians ark" i Flekkerøen 4—8 Juni, Akershus 18 Juni, Kvikne 28, Tønsæt prestegård 29 Juni, Elverum 2 Juli, Akershus 4—5 Juli og „Kristians ark" ved Akershus 6 Juli. Ifølge Akershus lens regnskaber for 1635 var der i samme år en mindre ildebrand på slottet.

21. 1637 til Flekkerø. Slange 860, Danske samlinger, 2 r., III, 387. Slange beretter, at kongen omkring 1 Juli var i Flekkerø, og i norske tegnelser er der også indført et brev, dat. „Snarensvend" 1 Juli. Skrivkalenderudtoget har derimod 1 Juni som dagen for hans ankomst til dette sted, hvilket vel må ansees for at være det rette.

22. 1641 til Bergen. Slange 1096, Jens Bjelke 343, Danske saml., 2 række, III, 389, Norske saml., I, 68 og N. magasin, II, 206 flg., Topogr. journal, X, 89 flg. Efter Slange sejlede kongen 17 Juni fra København og 9 Juli fra Bergen, hvormed også udtoget af hans skrivkalender stemmer; de Hofnagelske optegnelser have 27 Juni som dagen for hans ankomst og 9 Juli for afrejsen. I norske registre og tegnelser haves breve, som ere daterede Bergenhus 28 Juni—8 Juli. I Bergenhus lens regnskaber for 1641 (pakke 624) nævnes skibene „Sofia" og „Patientia", på hvilket sidste de rigsråder vare, som deltoge i herredagen; til vin, øl o. s. v. medgik der under kongens ophold 1032 rdl. Kongen ledsagedes på denne rejse af Vibeke Kruse. Undervejs var han indom i Flekkerø for at bese pladsen til den nye by, Kristiansand.

23. 1642. Slange 1139, hvor der dog ikke angives noget nærmere om denne rejse.

24. 1644 til Båhus og Flekkerø. I norske tegnelser haves breve, der ere daterede „Trefoldighed" ved Hisingen og Elfsborg 5—12 April og 16 April—4 Maj og Båhus 14—15 April og 8 Maj, „Trefoldighed" ved Kristiansø 31 Maj—3 Juni. Denne rejse omtales af Slange 1235 flg. og 1240 flg., hvor der er trykt et brev fra kongen, dat. „Trefoldighed" ved Flekkerø 26 Maj.

25. 1646 til Akershus og Arendal. Slange 1420, Saml. til n. folks spr. og hist., III, 470, IV, 5—10.

Efter Slange varede rejsen i 7 uger fra 30 Juni. De i de nævnte samlinger trykte kongebreve ere daterede Akershus 8—17 Juli og Arendal 28 Juli—2 August. Desuden haves i norske tegnelser breve, der ere udstedte på Akershus 7—19 Juli, i Arendal 25 Juli og på „Trefoldighed" 3 August. I Akershus lens regnskaber for 1646 omtales også kongens rejse til det da påtænkte guldverk ved Arendal.

Foruden disse 25 rejser har Kristian IV endnu to gange påtænkt at besøge Norge, men er af forskellige grunde bleven hindret fra at udføre sit forsæt, nemlig i 1636 (Slange, 840, Danske saml., 2 række, III, 385) og i 1647 (Holberg, II, 882). Det var, som det vil bemærkes, kun et mindre antal af disse besøg, der var af længere varighed. Det længste var det andet i 1602, da kongen opholdt sig her i landet i henimod tre måneder, dernæst kommer besøget i 1635 på noget over en måned, og så det andet i 1624 på henimod en måned. Enkelte vare også aldeles tilfældige, nemlig de to besøg i 1612, det første i 1616, det i 1617, 1630, 1637 og 1644 og vistnok også det i 1642. Når disse sidste trækkes fra, bliver det i virkeligheden kun 17 eller 18 gange, Kristian IV har besøgt Norge efter en forud truffen bestemmelse, og selv af disse besøg have mange blot medtaget et par dage. Endog på rejsen i 1599, der dog i det hele medtog næsten fire måneder, var det forholdsvis kun få dage, som kongen tilbragte på norsk grund. Det sted, Kristian IV hyppigst besøgte, var naturligvis Akershus, hvor han i det hele har været på ni, måske på ti rejser, hvis rejsen i 1642 har gældt dette sted. I Bergen har han været fire gange, en gang i Stavanger og en gang i Skien. På Kongsberg har han været tre gange — foruden de to besøg på det nærliggende Sæm i 1602, på Båhus og andre steder i nærheden seks gange og i Flekkerø (eller Kristiansand) li-

geledes seks gange. Med undtagelse af Eker og Kongsberg, har han derimod kun en eneste gang været i det indre af landet, nemlig i 1635, da han over Hedemarken og Østerdalen rejste til bjergverket på Kvikne. I Trondhjem har han aldrig været.

Det øjemed, i hvilket Kristian IV hyppigst foretog sine rejser til Norge, var for at være tilstede ved herredagene; af de seksten herredage, som bleve afholdte i hans regeringstid, var han selv personlig nærværende ved de ni. Dernæst var det hans interesse for bjergværkerne, som trak ham til Norge, idet han fem gange væsentlig kom op af den grund, og derhos endnu en sjette gang (1646) efter en herredags afslutning gjorde en rejse til et nyopdaget bjergverk. Det lange ophold i 1602 var især foranlediget ved bjergverksaffærer, og selv i 1624, da han tillige udstak grænserne for sin nye by ved Akershus, gjaldt hans rejse vistnok mindre denne end Kongsbergs sølvgruber. At også Kristiansand anlægges under en rejse til en herredag, er ganske karakteristisk. I mange tilfælde synes også disse rejser mest at være fremkaldte ved kongens lyst til søen; når han således som i 1597 og 1601 blot kom op til Akershus for at være i land et par dage, har det vist især været for at gøre en søtur, han har givet sig ud på rejsen. I en klasse for sig selv står den æventyrlige rejse til Finmarken i 1599, som han foretog for personlig at kunne sætte sig ind i de indviklede forhold i denne provins og hævde Norges højhedsret over Ishavet. Det sidste opnåedes, medens udbyttet af rejsen i den første henseende neppe har været betydeligt, ligesom der heller ikke udrettedes noget til at stanse Russernes overgreb på den murmanske kyst. Også her er det imidlertid mere sømanden, end kongen, der fornemlig træder frem. Den hele rejse er for sin tid en stor mærkelighed, selv om man ikke kan

istemme alle de overdrivelser, som ere fremkomne derom. Således er det pudsigt at se, hvorledes det atter og atter, selv hos kritiske forfattere, er kommet frem, at Kristian IV på denne rejse besøgte alle Norges havne lige til Kola, skønt de samtidige kilder kun vide om, at han inden Norges nuværende område besøgte tre, Flekkerø, Vardø og Bergen. Den ene har her blot udskrevet den anden uden at erindre, at en sådan undersøgelse for det første aldeles ikke var rejsens øjemed, og at den desuden vilde have krævet en ganske anden tid, da der er temmelig mange havne mellem Flekkerø og Kildin.

Fem og tyve besøg i en tid af seksti år er vistnok betydelig mindre end femti, men dog langt flere, end både Kristian IVs forfædre og efterkommere lige til 1814 aflagde i Norge. Den, der i denne henseende kommer ham nærmest, er Kristian V, der ialt var her tre gange, to som kronprins og en som konge; de fleste øvrige regenter af det oldenburgske kongehus efter Kristian II vare her enten en eller to gange, og nogle satte endog aldrig sin fod på norsk grund. Kristian IV har således ubetinget været den Oldenburger, som har vist Norge den største interesse, skønt denne neppe har været så stor, som undertiden har været antaget; når således Holberg i sin Danmarks historie (II, 882) fortæller, *„at hans majestæt havde stedse båret en særdeles affektion til de Norske, sær efter denne sidste krig, da han havde seet så store prøver på deres troskab og tapperhed“*, da er dette vistnok mere et bevis på Holbergs stolthed over sine landsmænd end på hans evne til at levere et korrekt billede af Kristian IVs personlighed. Hvad han for øvrigt anfører som støtte for sin påstand, er ialfald snarere et bevis for det modsatte.

SMAASTYKKER.

1.

Speidere i Erik den Fjortendes Tjeneste.

Dette ret interessante Stykke, hvis noget beskadigede Original findes i det svenske Rigsarchiv i Afdelingen „Handlingar ur K. Kammararkivet“, er mig velvillig meddelt af Lektor Dr. Ahlqvist i Vexjö, der oplyser, at Tiden for den udaterede Fortegnelses Affattelse maa sættes til 1561—1563.

Register opå alle kundtscaffter szom både her inrijkes och vthan landtz brwkes.

Vdi Danmarck

j konnungens Hoff

Franciscus Goetheens (sic)

På Konnungens Skepzflåthe

Mawritz Franck

Iblanndh Konnungens krigsfålck

Hanns v. Buschenn

(Michell v. Lüneburgh [udstr.])

Cort v. Hamelenn

Jürgen v. Oszvheldth

Wedh Möre grentzen och Blekungz sijdenn

Oloff Håkenszonn i Lille Bråtslijck ... [ulæseligt]

Jönnsz Katt i Åstårp wdi Lijsterby Sockn

Vdi Affweskär

Peder Olszonn i Diupehampn och hanns Broder

Vdi Lyckeby

Trwls Pederszonn Bårgere ther samme städis

Vdi Råtneby

Torchill Skepzbyggere Bårgere ther samme städis

På Szöllesbårgh

Jürgenn v. Szunde

Aff the Landboer szom ...ge Ma:tt haffuer. Hallandh, Schåne, ...årige kunne och några Exquisitores sigh förhålle

Thett szamme kan och skee hoosz the Landbönder szom thenn Szwenske Adell haffuer i forberörte Landzänder

Vdi Landzcrone

Victor Secreterere

Vdi Halmstade

Her Peder i Wygelstade

Vdi Wardbärgh

Vdi Helsingeöhr

Herman Lepper

Vdi Köpenhampn

Christoffer Munsters:re

Tord Niellzonn

Hanns v. Hildensheim

På Åaus

På Nyburgh

Vdi Nårige och wedh Nåriges grentzer

Vdi Jemptelandh

Her Erich i Owijkenn

Vdi Trådheems Stigt

Her Staffan på Ytree

....n Nilszonn

.... Larszonn

.... writz Stake

Vdi Bergens Stigt

Her Peder Hanszon på Håröönn

Then szmå suenn szom är hoosz Konge Matt

Vdi Opsle och Hammers Stigter påå Heedh och Telgemarcken

Måns Nilszon på Backe

Nils Erichszonn

Thenne Månsz Nils-

zonn är exquisitor
öffuer heele Norige

Vdi Landt v. Hålstheinn
på Gåttårp
på Szegebårgh
vdi Hertugh Adolphz hoff
(Wilhelmus Gottherus [udstr.]
Maximilanus Clemens
vdi Hertugh Johansz hoff
vdi Graff v. Åldenbårgz hoff — — — o. s. v.

— —

Hoos Hertugen i Finlanndh
O E
C A
Hooss Hertugen i Östergötland
S B
Hooss Greffwe Peder Brae
E. O.

L. D.

2.

En ringere Adelsmand i det syttende Aarhundrede.

Nedenstaaende autobiographiske Optegnelser af Hans Jernskjæg findes i Klevenfeldts haandskrevne Samlinger til den danske Adels Historie i det kgl. Danske Geheimearchiv. De have, naar undtages, at jeg selv har nævnt dem i en Notits i Tidsskriftet Norden (V, S. 5), hidtil været ganske upaaagtede, men fortjene Trykken dels som et lidet Bidrag til U. F. Gyldenløves Historie, dels fordi de i sig selv ei ere uden al tidsbilledlig Interesse. Hans Jernskjæg har vedføiet en Fortegnelse over sine Ahner, som her ikke medtages.

Til sidste Efterretning er dette om min
særlige Herkomst og Fødsel
samt Liv og Levnets
Fremdragelse
optegnet.

Anno 1655 d. 5te April om Morgenen imellem 3 og 4 Slet er jeg født til denne Verden i Bahus Len i Norge paa den adelige Gaard

Aaby af disse ærlige og velbyrdige Forældre, min Fader var den ærl. og velb. Mand Hans Jernskjæg Mathiesen, K. Mts Capitain ved et Compagni under Obrist Johan *) Reichviins, min Moder var den ærlige og velbyrdige Kvinde Fru Kirsten Schachtauffle. Disse mine gode Forældre have først ved den hellige Daab ladet mig indlemme udi Vinstokken. min Igjenløser &c. Derefter ved tiltagne Aar oplært mig hjemme i mine første Gudfrygtigheds Fundamenter, hvorvel i den farlige Tid, da min sal. Fader ikke kunde tage vare paa sit eget Hus, men maatte efterfølge Krigen, i hvilken han og som en tro og redelig Kongens Mand opsatte sit Liv og afgik i den Storm, som Kongen af Sverige gjorde imod Frederikshald Anno 1659 om Foraaret.

Og som de Svenske nu havde bemte Bahus Slot og Len udi fuldkommen Besiddelse, syntes min salige Moder ikke at vente sig nogen Gunst eller Gave under dette fremmede og haarde Herskab, hvorfor hun forføiede sig derfra ind i Agershus Len til sin gode Slægt, den ærlige og velb. Mand Mathis Orning, hvor hun i nogen Tid opholdt sig i hans Hus indtil Anno 1665, da hun ved samme velb. Mands gode Hjelp nød sit Hus og Ophold udi Christiania, hvor hun mig til den hæderlige og høilærde Mand, Mag. Peder Holm, den Tid Rect. Scholae sammesteds, recommenderede, under hvis Inspection og Information jeg forblev indtil Ao 1670.

Og som sal. og høilovl. Ihuk. K. F. 3 ved Døden blev afgangen, blev hs. h. Exc. d. høib. Hr. Ulrik Frederik Gyldenløve (&c. &c. &c.) beskikket som extraord. Ambass. til England; da er jeg formedelst Hr. Gen. Maj. Gorgassis gode Recommendation til samme h. Herre forhjulpen at følge med til bemte England under h. h. Excs Hofprædikants, den hæderlige og høilærde Mand Hr. Peter Møllers, hans Inspection, som paa den Tid var Capellan til Christiania Domkirke og sidst Sogneprest udi Slagelse. [Her fortælles nu videre om, at Hans Jernskjæg blev syg i London og derfra hjemsendt til Norge].

— — Imidlertid forblev under forrige Information indtil 1672 (sic), da h. h. Exc. igjen ankom til Norge og der alle præparatoria til en ny Krig indrettede, er jeg oversendt til Throndhjem til velædle og mandhaftige Capitain Joh. v. Bevelov, som mig in exercitia(!) militaris(!)

*) Skal vistnok være Georg.

lovede at antage, hvor jeg som Mønsterskriver blev enrolleret, under hvis Commando jeg stod indtil A° 1673, da den nordlandske Armee fik Ordre om Vinteren at forføie sig over Fjeldet for at campere ved Grændserne, om Fienden noget Indfald vilde forøve, ere vi endelig indkvarterede i Christiania, og som den svenske Armee nærmede sig ved Grændsen ad Vinger Skanse den at ville anfalde, blev givet Ordre til 6 Regimenter tilfods samt et nyt indrettet Regiment tilhest og Dragonerne Fienden at observere, hvor jeg i min bem^te^ Funktion med kom, hvor vi da ind paa Dal og Vermeland i Sverige camperede, indtil Fienden ved onde Tidende fra den tydske Bond (sic) ophæved sin Intention og gik tilbage, er en Del af vort Folk vendt sig og taget deres Marsch ned til Moss og der conjungeret sig med Armeen for at observere den svenske General Magnus de la Gardie, hvor hs. høie Excell. der i egen Person commanderede, og som jeg mig der for hannem igjen indstillede, blev jeg af hannem i Naade anseet at følge med hannem selv og være ved hans eget Hof, eftersom det gik ud paa Vinteren og Armeen havde taget deres Kvarteer i Norder Vigen i Fiendens Land. Fremdeles behagede det denne gode Herre om Foraaret 1674 at lade mig se noget af fremmede Lande, hvortil jeg fik Anledning derved, at som den høibaarne Herre var den Tid formælet med den høib. Grevinde Antonetta Augusta, er jeg medkommen i samme Svite, som blev fremført ved erl. og velb. Jens Rosenheim, hvilken da havde Fuldmagt samme Grevinde til Norge at indføre, hvor jeg da haver beseet Lybek, Hamborg, Bremen og endelig er kommen ind i Landet ved Delmenhorst, og saa derfra til Oldenborg, fremdeles toge vi vor Reise videre op gjennem Lüneburg Land og besaa de fyrstelige Residentser, Zell, Hannover, Wolfenbüttel og Osnabrück. Endelig fortsatte vi vor Reise ind i det Churfyrstendom Cölln, og for at bese de Papisters Væsen og Antikviteter bleve vi paa 2 Ugers Tid stille liggende udi Cöln am Rhein.

Anno 1675, der den høib. Greve Hr. Anton til Oldenborg blev af H. K. Mt. til Danmark og Norge beskikket som extraord. Ambassadeur til Nimwegen, er jeg med samme Svite til samme Stad ankommen, hvor jeg forblev under bemeldte Rosenheims Dispensation indtil 1676, at vor Svite efter Ordre er gaaen hjem igjen til Norge og indfundet os hos h. h. Exc. i Leiren for Oddevald, og efter at samme Fæstning var indtagen, er jeg fulgt med h. h. Exc., som med Armeen tog sin

Marsch ad Venersborg i Sverige, og som den By efter adskillige Ængstelse kom under Armeens Gevalt, ere vi der den meste Vinter forblevne indtil om Foraaret 1676, der Armeen skulde gaa for Bahus, er jeg hjemsendt til Agershus Slot, h. h. Exc.s Husholdningsvæsen at iagttage, som den Tid blev transporteret til Grevskabet Laurvigen. Og er jeg der paa det grevelige Residens i samme Function forbleven indtil A° 1677, da hendes høie Naade d. 3 Juni til Laurvigen er ankommen, hvor det hele Hof forblev indtil Juletider. Da er jeg med samme mit høie Herskab igjen forreist til Agershus Slot indtil A° 1678 ved Paasketider, da er jeg gaaet med den høib. Grevinde fra Agershus Slot og til Bragenes. Samme Aar in Decbr. er jeg med h. h. Exc. ind reist udi Sverige og passeret gjennem Dal og Vermeland, over hvilke svenske Lande den Norske Armee søgte Revans med Ild og Sverd for det uformodentlige Indfald, som de Svenske forøvede Aaret tilforn paa Røraas Kobberverk i Guldals Len i Norge. Fremdeles er jeg med min gode Herre passeret over Venern og endelig ind for Bahus, og efterat den Beleiring blev ophævet og den gyldne Fred til hver Mands høieste Glæde lod sig atter høre i vore Lande, er hs. h. Exc. nedreist til Danmark, og er jeg med hannem ankommen til Kjøbenhavn A° 1679, 14 Septbr. Sidst i bem^te Maaned er jeg med mit gode Herskabs gunstige Tilladelse forreist til Emden med den velædle og velb. Mand Arnoldus Wenke, som var af Hs. Kgl. Mt. beskikket til Amtmand over Varel Amt i Oldenborg. L. D.

3.

En Kriminalhistorie.

Det nedenfor aftrykte Stykke er taget af Kancelliraad Carl Deichmanns Optegnelser. (Mskr. paa Chr.a Univ.-Bibl.) Om Hovedpersonerne i de her fortalte Begivenheder kan anføres Følgende: Povel Glud blev 2 Marts 1695 fra Lagmand i Fredrikstad udnævnt til Amtmand i Buskerud og levede i denne Stilling endnu i 1718, men i 1720 omtales som hans Enke Maren Moss. Major (ikke, som Deichmann kalder ham, Oberstlieutenant) Fr. Richelieu til Sæm døde 1720, og hans Enke, Ide Christiane Glud, besad endnu Gaarden 1722.

Af Familien Hein (ell. rettere v. Heinen) var ved samme Tid to Brødre ansatte i den norske Armee, Sønner af Generalmajor Albrecht Christopher v. Heinen, i sin Tid Kommandant paa Bergenhus († 1712), men hvo af disse Brødre der er den os her vedkommende, er uvist.

Biskop Glud i Viborg, hvis Frue var en Moth, havde en Søn, som blev Amtmand over Buskerud, Hallingdal og tilhørende Egne, [han] havde den Vanheld at skyde sin egen Frue ihjel, da han ladede et Gevær for at skyde et Elgsdyr, som var kommet ind paa hans Gaards Grund Austad tæt ved Strømsø. Han blev mistænkt for at have gjort det med Vilje, da man troede, han yndede den Person, han strax efter giftede, nemlig en Søster til Justitsraad Moss, Fader til Kasserer Mossencrone; blev dog frikjendt. Han døde af et Slag, da han som Kommissarius var ved Bingens Lændse. Han havde tvende Døtre; den yngste giftede en Bentzen fra Jylland, den ældste passerede for en Skjønhed, som udslukkede alle de norske, blev tilbedet af mange, blev en Materie til adskillige Digte og Elskovssange, omsider giftede hun Oberstlieutenant Richelieu, hvis Fader boede paa Sæm paa Eker, eiede et Jernverk og efterlod sig store Midler. Hendes Mand, bemeldte Richelieu, var en velskabt Person, saa det Par syntes at skikke sig vel tilsammen. Hun var ikke alene smuk, men passerede for at besidde baade Forstand og Dyd, men som sædvanlig udsat for troløse Tilbedere. Ulykkelig blev hun kjendt med en Kapt. Hein, lod sig indtage af ham, og da Manden døde, som var noget forfalden, og Midlerne sat overstyr, ægter hun Hein, hvilken, da han havde naaet sit Ønske, baade foragtede og handlede ilde med hende, saa hun saaledes forfaldt, hun ikke mere blev kjendelig, ja til yderste Nederdrægtighed. Hein avancerede siden til Oberstlieutenant, boede en Stund i Hallingdalen, havde adskillige selsomme avantures, var stor H...jæger, saa Almuen maatte klage over ham, at han var hver Kones Mand. Det hændte sig, at en Bonde paa . . . . giftede en meget smuk Pige, Hein forsømte sig ikke at besøge dem, og strax tager fat paa den nygifte Kone. Manden kommer til og ikke vilde taale dette, sætter ham tilrette og blev Hein for stærk. For at hevne sig faar han sin Tambour til at yppe Klammeri med Manden for at tugte ham. Manden truer og tager en Mangelstok og er saa ulykkelig at ramme den anden i Hovedet, at han maatte sætte Livet til. Man-

den blev dømt fra Livet, og da han skulde rettes, indfinder sig Oberstlieutenant Hein i Kredsen til Hest, endskjønt han ikke havde Kommando, alene for at fyldestgjøre sin Hevn, og da Synderen ser ham, taler han ham til som den, der var Aarsagen til hans Død, og raabte Hevn fra Himmelen over ham. Hein rider hen til ham og med sin Ridepidsk hugger ham om Øinene paa Retterstedet. Siden slog Samvittigheden ham, blev ligesom henrykt, lod sit Skjæg voxe sig langt ned paa Brystet, skikker Bud efter Manglestokken, hvormed Ulykken var gjort, har den daglig for Øine som et Øiemed for hans Tanke. Omsider skjærer han den i smaa Spaaner og tillige afskjærer sit Skjæg og indvikler Spaanerne, Stykke for Stykke, i Haarene af Skjægget og tilsidst kaster det paa Ilden. Kort Tid derefter dør han.

L. D.

4.

Et svensk brev om forholdene i Norge 1811.

Gborg d: 2 Mars 1811.

S: H: T:

Jag lämnar detta till G: E: [ɔ: Grosshandlaren Ekman?] för att med någon pålitelig resande skaffa det T: tillhanda och ehuru det är emot aftal att utförligt skrifva i ämnet, anser vi efter mogen öfverläggning, att det kan vara af stor nytta, det T: innan sin resa från hufvudstaden kan gie vederbörande en esqvisce af sanna förhållandet, sådan jag tror mig funnit det under min varelse i Landet; men gjör tillika härvid det kraftiga förbehåll, att hvad i min framställning af saken antingen kan ändras, försvinna eller få en annan ricktning, må tillskrifvas resultatet af den presipiterade kallelse, som W: [ɔ: grefve Wedel-Jarlsberg] fick att infinna sig i Kphamn; ty hvad honom der blir förelagt eller ålagt, och sättet, hur han agerar vid detta tillfälle, hörer icke till mitt bedömmande. Nu till saken — Föreningen önskas af alla tänckande, äfven af många bland almänheten; men en förening grundad på ett allmänt försvar, contrahenterne emellan, att nyttiga, fast gamla lagar och militair inrättningar ömsesidigt tills vidare behållas, att hvar och en rangerar om sine financer, beskattnings methode, landt-cultur och upfostrings-anstalter, i likhet med den constitution,

som kunde upgiöras. Båda parterne skulle hafva sine representanter eller fullmägtige i beredningen, Högsta domstol eller hvad man vil kalla det; men regentskabet och den på lag grundade executiva magten tillhörde altid Sverge. Alt annat project åtminstone i början är högst motbjudande och antages visserl: icke; men äfven hvad jag nu nämt, möter i sin värkställighet två stora betänckligheter å Norrska sidan, om hvilkas undanrödjande de vill vara fullkomligen öfvertygade, innan någon i det landet, eho han vara må, vågar göra minsta proposition till företaget: Den första af dessa betänckligheter är frucktan för aristokratiskt förtryck af den högre Svenska adeln; denna frucktan går nästan till barnslighet; regenten måste således visa, att han är fri från all inposition i den vägen och kan med nerf ståndacktigt motstå alla försök till inflytelse, som från det håll göres, med ett ord, att han håller detta sällskap innom tillbörliga gränsor. 2o Måste Norrmännerne vara öfvertygade, att den tillämnade regenten ej är någon Napoleons vasall eller redskap till dess planers utförande blindvis; han måste visa, att han äger någon öfverläggning i sine beslut och kraft i sin caractaire att dem utföra, att han vårdar almänna försvars värket och ej förspiller dess krafter, att han hushållar för allom landom, och ej förvekligar Nationen genom införande af yppighet och sedefördärf, att han utan ostentation gynnar handel och näringar, och på inte sätt onödigtvis grälar med England, emedan Norrman är lika så starkt angliserad, som han har afsky för nuvarande continental och brännings systeme: och tycks till det mästa hafva glömt, hvad med Danska flottan och kiöpmans skeppen förelupit, med ett ord, att han regerar annorlunda än blott genom befordringar och tittlars utdelande.

Häraf finner T: hur angeläget det är, att H: K: Höghet snart gör sig kend åt dessa landamären. Rycktet, altid beställsamt, flyger sedermera snart fram, slår rötter och blir öfvertygelse, och då denna, som jag vil hoppas, blir efter önskan, är resten lätt att värkställa. — Efter hvad jag inhämtat och tycks mig finna, är både W: och många andra af betyden[he]t deciderade att häldre värkställa ett desperat försvar innom sina fiäll, än att i landet proponera något, som vore det samma mehnligt, eller skulle misshaga nationen, hvars symbolum är en lagbunden frihet. — Ingen bör undra, att de misstro vårt thronföljare-val vara en Fransk inposition, att i följe deraf man lånar örat till flerfaldige osanna och mindre behagelige berättelser om

personen. En deciderande handling måste derföre synas, som kan åstadkomma full vederläggning; — har denna föregått, stadgas snart öfvertygelsen hos N: och första gynnande ögonblick emottages otvifvelaktigt med entousiasme, till brödraförbundet. Får man i lugn afvackta detta ögnablick, bör det icke vara långt borta, emedan militairens missnöje med sin klena utkomst och svaga consideration och Danska myntets stundl: misskredit påskyndar värket. Om under en eller annan pretext Sverge kunde hafva en observations corps på några mils afstånd från gränsen skulle sådant till ändamålets vinnande gjöra en förträffelig effect och desision hos de klentrogne och odesiderade af Norska Almogen, ty naturligtvis skulle en Norrsk Corps observera den Svenska. Norrska bonden utan att hafva krig fick då vidkiännas krigets besvärligheter, ledsna vid skiutsfärder och providering, sluteligen önska och medvärka till en förening, som för altid skulle aflägsna slike besvärligheter. Skulle återigen politiska förhållanden påskynda eller fordra ett mera snabbt steg och andra magters medvärkan, så är förmodl: ingen ting suffisantere än att genera Norrska handeln och spärra hamnarne, ty alt andas fri handel med Engl: och Sverge. Andra krigiska företag eller eröfringsplan anser jag omögelig att påtänka och farlig att värkställa; ty Norrmännen hafva en stor grad af energie, då deras skälfständighet (sic) på minsta vis är i fråga. Att Danska regeringen ej är omtyckt behöfver ej nämnas; men äfven med detta missnöje kan alla goda och förnuftiga planer till föreningen subitement misslyckas och bli till inte, om Danska kungen tager det simpla men kloka partie att flytta sig och regeringen till Norge eller blott att där gjöra några månaders sejour. Derföre är det af stor angelägenhet söka förebygga ett slikt beslut, om ej på annat sätt, att försvåra passagen genom Sverge (att gå sjöleds från Jutland tror jag inte vågas). — Vederbörande rådgifvara öfvergifva väl nödigt K:hmn; men hända kunde, att en beslutsam man för ett ögnablick hördes, resan värkställdes, och då adieux med samfält försvar och politisk consideration; ty Norrska, liksom Svenska allmänheten är tillgifven sin gamla Dynastie. Att något pgr: måste employeras, at man måste hafva bespejare etc. etc. etc. hör alt till subalterna tillställningar, som här vore både onyttigt och för vidtlyftigt att omröra, ehuru nödvändiga de också äro. Om dessa mina uplysningar vinna T: bifall för min åtgierd, är jag högeligen belåten och ittererar, hvad jag i bör-

jan nämt, at W: oväntade resa kan visserligen hädanefter gie sakerne en annan vändning, som jag hvarken kunnat förutse eller täncka. Och härmed punct för denna gång.

v. Döbeln.

Brevskriveren, der var „godsegare i Westra Sverige med många bekantskaper i Norge", er vistnok enten den Ernst Georg Vilhelm von Döbeln, der i 1811 var major ved Vestgöta-Dals regiment og i 1813 faldt i slaget ved Leipzig, eller den Johan Jakob von Döbeln, der i 1811 tog afsked som premièr-adjutant ved samme regiment og døde i 1822. Brevet er skrevet til daværende baron B. B. von Platen og findes nu mellem dennes efterladte papirer. Det kaster et ikke ringe lys over de fra svensk side i Norge knyttede forbindelser, hvorom der hidtil kun vides yderst ubetydeligt, og hvorom der af grunde, som også antydes i dette brev, heller ikke i fremtiden kan ventes, at man skulde få synderlig mange nye oplysninger, da det kun var i meget sjeldne tilfælde, at der ved disse benyttedes skriftlige meddelelser. Y. N.

5.

Baron B. B. von Platens betænkning om fremgangsmåden ved Svenskernes besiddelsestagen af Norge 1814.

Då Konunga Riket Norrige nu mera blifvit cederadt till Sverige och utan uppehåll bör tagas i besittning, förekomma vid detta vigtiga tillfälle flere angelägna omständigheter till öfverläggning:

1. Om Proclamationer.

Jemte det Konungen af Dannemark utfärdar en proclamation, som degagerar Norriges invånere från deras tro- och huldhets ed till denna deras förra souverain, lärer tillika en å Svenska sidan böra till dem adresseras. [Efter min] tanka bör man ej i början ingå i några specialiteter eller låfva dem allt för stora fördelar, utan allenast i allmänna termer försäkra dem om beskydd och omvårdnad af regeringen, bibehållandet af deras lagar så vidt som de icke sjelfve önska ändring deruti, samt lagbunden frihet och rättigheten att beskatta sig sjelfve.

2. Om Fullmäktige.

Genom val, amtsvis anställda, böra åtta personer från hvart amt utses, hvilka kallas till den ort, Kongl. Majestät anser lämpelig, för att rådslå om Landets angelägenheter.

Kongl. Majestät vill emottaga desse comiterades förslag och önskningar rörande Landets administration och öfrige angelägenheter, utan inskränkning till vissa ämnen. Kongl. Majestät förbehåller Sig att i anledning deraf decidera om de mesurer Kongl. Maj:t finner angeläget genast vidtaga och i hvilka ämnen folkets tankar och önskningar genom deras fullmäktige ytterligare må indhämtas, för att derefter stadga varaktige styrelse grunder.

Emedlertid förklarer Kongl. Maj:t att, intill dess allt sådant föregått, skola de mesurer, som tagas, anses för blott provisoriske och icke lägga hinder i vägen för de allmänna anstalterne.

3. Om General Gouverneuren.

Den provisoriska Styrelse öfver Norrige, som emedlertid kommer att äga rum, skall utöfvas af commenderande Generalen för den Armée Corps, som tager Landet i besittning, i egenskap af General Gouverneur.

På konungens höga vägnar utfärdar General Gouverneuren tills vidare alla bud och befallningar, och utöfvar högsta magten med samma vilkor som en *en chef* commanderande General i Fält.

General Gouverneuren äger rätt bekräfta gällande författningar i alla administrativa och militaira ämnen, eller dem suspendera eller andra införa, allt efter omständigheternes föranledande. Uti den i Landet gällande rättegångs ordning göres deremot ingen ändring.

Likaså äger General Gouverneuren att bekräfta Embetsmännen uti utöfningen af deras innehafvande platsar och tillsätta dem, som äro ledige eller icke kunne anförtros deras nu varande Innehafvare. General Gouverneuren skall dertil i synnerhet utse infödde Norrske Män.

General Gouverneuren skall, utom sin État Major och sitt Canzli, biträdas af 2ne Civil Embetsmän, nemligen et Justitiæ- eller Hof-Rätteråd för Justitiæ väsendet och et Kammar råd för Oeconomie ärender.

General Gouverneuren är väl ensam deciderande uti alla ärender; men då fråga är om större mésurer, som icke äro förutsedde och tiden ej heller medger att underställa, så bör chefen för Etat Majorn, samt de bägge civila biträden tillkallas för att utgöra en conseil, deri Ge-

neral Gouverneuren presiderar och hvarvid protocoll föres, då hvar och en är skyldig gifva sina tankar tillkänna, ehuru General Gouverneuren icke deraf bindes uti sitt beslut och uti executionen deraf.

General Gouverneuren kan i denna conseil tillkalla af Landets Invånare, till hvilka han finner anledning hysa förtroende, dock icke öfver 3ne personer.

Denna formation har afseende allenast på den provisoriska styrelse af Landet, som vid första occupationen och intill dess den permanenta administrationen blifvit organiserad, kan äga rum. Ovissheten om Innevånarnes tänkesätt gör att den måste bli concentrerad, med tillämpning af krigslagerna, der sådant mot förmodan skulle erfordras.

En særskild Commité.

De politiska omständigheterne kräfva en skyndsam militairisk occupation af Norrige, och den Commenderande Generalen utöfvar derunder provisoriskt alla öfrige functioner å högsta Magtens vägnar; men under det samma böra alla de mésurer beredas och utföras, som höra till grundläggningen af Landets organisation och Styrelse uti sitt nya tilstånd. Utan local-kännedom och pröfning af särskilte förekommande omständigheter kan detta icke med nödigt besked utföras. Således hemställes att en Committé må tillförordnas, som sammanträder antingen i Götheborg eller å någon ort vid gränsen, för att taga alla förekommande ämnen röranda Konungariket Norriges mottagning och provisoriska Styrelse under öfverläggning och besluta, hvad som verkställas bör, lemnande å Kongl. Maj:ts höga vägnar nödige Instructioner och föreskrifter i alla grenar häraf; med skyldighet att skyndsamt underställa alla sina åtgärder Kongl. Maj:ts nådiga sanction, hvaraf en duplicat directe utsändes till H. K. H. Kronprinsen, minst en gång i veckan. Planerne och föreskrifterne öfver allt hvad som i detta fall bör ske, utgör föremålet för Committerades arbeten; executionen deraf tillhörer deremot, enligt hvad ofvan är projecteradt, General Gouverneuren allena.

Committerade torde till en början böra fästa afseende på följande hufvudsaker:

1o Att bevaka Sveriges och Norriges intresse då Landet öfverlemnas af Dannemark. De Commissarier, som härtill utses, böra förses med Instruction af Committerade.

2° Att undsätta Norrige med Spannemål och öfriga articlar, hvaraf det har behof, dervid liberala grundsatser böra tillämpas. Dock iakttages, der fråga är om sådan undsättning till fattiga, som icke kunna köpa säden, att intet slöseri, utan fast häldre en ganska alfvarsam och noga disposition skall äga rum. (Det är nemligen angeläget att icke börja annorlunda än man ämnar och förmår continuera i framtiden).

3° Att reglera penningeväsendet i Landet. Mesurerne som föreskrifvas i detta afseende böra likväl blifva så provisoriske, att man blott söker bota det värsta förhanden varande 'onda, utan att derigenom lägga sig hinder i vägen för solidare inrättningar i detta ämne, riktade till möjeligaste samband i framtiden med Sveriges eget financeverk. Att skyndsamt befria Norrige från Danska pappermyntet, utgör likväl et väsendtligt föremål, som härvid bör sökas.

4° Att afväpna Landets Militairstyrka, så att å ena sidan säkerheten af besittningen är bevarad, men att dervid å andra sidan Norrmännens sjelfkänsla och soldat esprit hvarken sättes på et för hårdt prof eller qväfves.

5° Att, som de Danske Embetsmännen icke böra få fortsätta ärenderne, Committerade i stället interims formera de högre instantierne uti Justitiæ- og Kammarärenden, och gifva nödiga Instructioner i detta afseende.

6° Att Committerade interims reglera om handels förhållanderne och Tullbewakningen vid gränsorne med hvad dertill hörer. Committerade böra ej utan högst gällande skäl dervid afvika från de liberala grundsatser, hvarpå Norriges handel, för än dess förra Souverain antog Continental Systemet, var baserad; utan fastmera städse hålla den vid magt och upmuntra Nationens företag i detta afseende.

7° Committerade böra förordna om undersökningen af Landets tillstånd i alla grenar, samt taga kännedom om intraderne och närvarande hushållningen med Kronans tillhörigheter i Landet. I detta afseende skola Committerade vara berättigade att från publike Verk och Embetsställen requirera biträden samt förordna om deras aflönning.

8vo Committerade böra emottaga de i 2dra punkten föreslagne Landets Fullmägtige, och gifva desses samt Committerades arbeten den riktning till bägge rikenas gemensamma förmån och bästa, som bör utgöra föremålet derföre.

Närmare Instructioner i detta afseende böra utarbetas och underställas Kongl. Majestäts Nådiga pröfning.

Dette i flere henseender interessante aktstykke findes i koncept på brukket papir mellem von Platens efterladte papirer og skriver sig utvivlsomt fra hans egen hånd. Det er sandsynligvis forfattet umiddelbart efter Kielerfredens afslutning.

Y. N.

RETTELSER.

S. 12 L. 30 om iden læs om den
- 13 - 3 pölje - plöje
- 15 - 13 sǫ́kk - sǫ̀kk
- 21 - 2 husǫ́n - husǫ́m
- 23 - 8 andren - ạndren
- 23 - 17 Til Neutr. dè haves en Dativform di (cf. S. 24 L. 13, di da bạnan)
- 23 - 18 f. jèg sòg, jèg ga, hedder almindeligvis jè sòg, jè ga
- 23 - 24 ạttja læs ạtja
- 23 - 26 andre - ạndre
- 23 - 8 ạttjend - ạtjend
- 23 - 14 f. n. ur gaar ud (det tilhører ikke den ægte Dialect).
- 23 - 9 f. n. békre læs bèkre
- 25 - 10 hannj - hạnnj
- 25 - 17 stèn - stén
- 25 - 22 öppi - ǫ́ppi
- 25 - 23 bạllja - bạllạ
- 26 - 9 ạnngslejjen - ènngslejjen
- 26 - 16 lòt - lèt

Til S. 34, 37, 42 (Stykkerne om personl. Pronom.) „os“ hedder oss undtagen i Strøm; Dativ „ham“ skal paa Frøsø hedde hạnom.

S. 51 L. 8 hǫ́le læs hǫ́le
- 55 - 3 f. n. Efter „end Præt. kasste for -ạ“ tilføies: og vel endog ældre end Præteritums Forkortelse til 2 Stavelser.
- 199 - 10—11 f. n. s. 203 og 236 læs s. 227
- 393 - 7 24,164$\frac{3}{8}$ læs 22,166$\frac{3}{8}$
- — - 6 f. n. 5010 læs 5013$\frac{3}{8}$
- 394 - 2 13,715$\frac{1}{8}$ - 13,705$\frac{1}{8}$
- 396 - 6 f. n. 10,793$\frac{1}{8}$ læs 9793$\frac{1}{8}$

S. 416 Fra året 1808 haves der i rigsarkivet en, såvidt det kan sees, fuldstændig opgave over alt kvæg, som da fandtes i landet, der er grundet på en i henhold til regeringskommissionens ordre foretagen tælling.

- 422	L	21	gyldne Tavler	læs	gyldne Tavlbrikker
- 423	-	26	neáð	-	neád
- —	-	29	neáð	-	neád
- 424	-	1	veordan	-	veorðan
- 430	-	8	Østerlandene	-	Østersølandene
- 434	-	12	Barlin	-	Barlind
- —	-	20	μεϑυ	-	μέϑυ
- 442	-	28	Der Wüttenheer	læs	Das Wüttenheer

